SÂBÛNÎ

Tefsirlerin Özü

SAFVETÜ'T-TEFÂSÎR

İZ YAYINCILIK

Safvetü't-Tefâsîr

Tefsirlerin Özü

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ

© Ensar Vakfı / İz Yayıncılık

İZ YAYINCILIK: 415
İslâm Klasikleri Dizisi (Çağdaş): 33
İstanbul, 2003

ISBN 975-355-481-8 (Takım)
975-355-485-0 (4. Cilt)

yayın yönetmeni: Kerim AYTEKİN
redaksiyon: Doç. Dr. M. Âkif AYDIN [şimdi Prof. Dr.]
son okuma ve tashih: Muharrem TAN

dizgi: Yılmaz SABANCI - Coşkun YILDIRIMTÜRK
iç düzen: İz Yayıncılık
kapak: Medine Efe
baskı : Umut Matbaası

İZ YAYINCILIK
Çatalçeşme Sokağı, Defne Han, No: 27/15 Cağaloğlu 34410 İstanbul
telefon: (212) 5207210
faks: (212) 5115791

http://www.izyayincilik.com
e-mail: bilgi@izyayincilik.com

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ

SAFVETÜ'T-TEFÂSÎR

TEFSİRLERİN ÖZÜ

4

Tercüme ve Tahric:

Prof. Dr. Sadreddin GÜMÜŞ
Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Nedim YILMAZ
Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

İZ YAYINCILIK

İçindekiler

TÂHÂ SÛRESİ سورة طه 7
Tâhâ sûresi 1-40 10
Tâhâ sûresi 41-76 21
Tâhâ sûresi 77-98 33
Tâhâ sûresi 99-135 42

ENBİYÂ SÛRESİ سورة الانبياء 55
Enbiyâ sûresi 1-24 58
Enbiyâ sûresi 25-50 67
Enbiyâ sûresi 51-82 78
Enbiyâ sûresi 83-112 89

HACC SÛRESİ سورة الحج 103
Hacc sûresi 1-18 106
Hacc sûresi 19-37 117
Hacc sûresi 38-62 128
Hacc sûresi 63-78 140

MÜ'MİNÛN SÛRESİ سورة المؤمنون 149
Mü'minûn sûresi 1-22 151
Mü'minûn sûresi 23-52 158
Mü'minûn sûresi 53-74 168
Mü'minûn sûresi 75-118 176

NUR SÛRESİ سورة النور 191
Nur sûresi 1-20 194
Nur sûresi 21-34 206
Nur sûresi 35-52 220
Nur sûresi 53-64 233

FURKÂN SÛRESİ سورة الفرقان 245
Furkân sûresi 1-20 248
Furkân sûresi 21-40 258
Furkân sûresi 41-60 267
Furkân sûresi 61-77 277

ŞUARÂ SÛRESİ سورة الشعراء 285
Şuarâ sûresi 1-51 288
Şuarâ sûresi 52-104 302
Şuarâ sûresi 105-191 313
Şuarâ sûresi 192-227 330

NEML SÛRESİ سورة النمل 339
Neml sûresi 1-19 342
Neml sûresi 20-44 352
Neml sûresi 45-66 363
Neml sûresi 67-93 373

KASAS SÛRESİ سورة القصص 383
Kasas sûresi 1-19 386
Kasas sûresi 20-42 396
Kasas sûresi 43-70 408
Kasas sûresi 71-88 423

ANKEBÛT SÛRESİ سورة العنكبوت 435
Ankebût sûresi 1-27 438
Ankebût sûresi 28-45 451
Ankebût sûresi 46-69 461

RÛM SÛRESİ سورة الروم 473
Rûm sûresi 1-19 476
Rûm sûresi 20-40 484
Rûm sûresi 41-60 494

TÂHÂ SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 135 âyettir.

Sûreyi Takdim

Tâhâ sûresi Mekke'de inmiş olup, burada inen sûrelerin anlattığı konulardan bahseder. Maksadı Allah'ın birliği, peygamberlik, öldükten sonra dirilme ve haşir gibi dinin esaslarını kalplere yerleştirmektir.

Bu mübarek sûrede, Peygamber'in (s.a.v.), kendisine karşı kurulan tuzak, direnme, alay etme ve yalanlamalardan etkilenmemesi için maddi ve manevî bakımdan kuvvetlendirilmiş olan şahsiyeti ortaya çıkar. Aynı zamanda bu sûrede peygamberin, insanları iman etmeye zorlamaksızın tebliğ, hatırlatma, uyarma ve müjdeleme gibi esas vazifesine yöneltilmiş olduğu da görülür.

Bu sûre Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmek ve onun mübarek kalbini yatıştırmak için peygamberlerin kıssalarını anlatır. Mesela, Musa (a.s.) ve Harun (a.s.)'ın azgın ve zorba Firavun ile olan kıssalarını genişçe ele alır. Hemen hemen sûrenin büyük kısmı bu olayı anlatmaktadır Özellikle Musa'nın, Rabbi karşısında yalvarma ve yakarmasından, Yüce Allah'ın ona peygamberlik görevini veımesinden, Firavun ile aralarında geçen mücadele ve sihirbazlarla yaptığı yarışmadan bahsetmektedir. Bu kıssa anlatılırken, Yüce Allah'ın kendisiyle konuştuğu peygamberi Musa'yı koruduğu, kâfir ve suçlu düşmanlarını ise yok ettiği görülmektedir.

Yine bu sûre çok kısa bir şekilde Adem (a.s.)'in kıssasını anlatır. Burada Yüce Allah'ın, daha önce hata etmiş olan Adem'e rahmetiyle muamele ettiği, müjdeleyici ve uyarıcı peygamberler göndererek onun neslini hidayete erdirdiği, sonra da hayır ve şer yolunu tercih edebilmeleri için kendilerini serbest bıraktığı anlaşılmaktadır.

Yine bu mübarek sûrede bazı kıyamet sahneleri, kâinatı titretecek, korku ve heyecandan kalpleri sarsacak ifadelerle tasvir edilir. Bu esnada insanları bir durgunluk ve sükûnet kaplar. "Artık, çok esirgeyici Allah hürmetine sesler kısılmıştır. Bu yüzden, fısıltıdan başka bir ses işitemezsin."[1]

Bu sûre, büyük toplantı gününü de anlatır. O gün âdil bir tarzda sorguya çekme tamamlanır. Allah'a itaat etmiş olanlar Cennete, isyan etmiş olanlar Cehenneme gider. Allah mü'minleri mükâfatlandırıp, kâfirleri cezalandırmak sûretiyle, ve dini mutlaka yerine getireceğini göstermek için böyle yapar.

Sûre, Allah'ın yardımı gelinceye kadar, Rasulullah (s.a.v.)'ı, Allah yolunda sabretme ve eziyetlere katlanma hususunda bazı ilahî yönlendirmelerle son bulur.

1 Tâhâ sûresi, 20/108.

SÛRENİN İSİMLENDİRİLMESİ

Bu sûreye, karşılaştığı engeller ve direnmeler karşısında Rasulullah (s.a.v.)'ı teselli etmek ve kalbini hoş tutmak için, onun değerli isimlerinden biri olan "Tâ Hâ" adı verildi. Bu sebeble sûre, Rasulullah (s.a.v.)'a iltifat olsun diye şu seslenme ile başladı: "Tâ Hâ, Biz Kur'ân'ı sana, güçlük çekesin diye indirmedik."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

طٰهٰ ﴿١﴾ مَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰٓى ﴿٢﴾ اِلَّا تَذْكِرَةً لِّمَنْ
يَّخْشٰى ﴿٣﴾ تَنْزِيْلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوٰتِ الْعُلٰى ﴿٤﴾
اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴿٥﴾ لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا
فِى الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ﴿٦﴾ وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ
فَاِنَّهٗ يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفَى ﴿٧﴾ اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ لَهُ الْاَسْمَآءُ
الْحُسْنٰى ﴿٨﴾ وَهَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ مُوْسٰى ﴿٩﴾ اِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ لِاَهْلِهِ
امْكُثُوْٓا اِنِّٓى اٰنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّٓى اٰتِيْكُمْ مِّنْهَا بِقَبَسٍ اَوْ اَجِدُ
عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّآ اَتٰىهَا نُوْدِىَ يٰمُوْسٰٓى ﴿١١﴾ اِنِّٓى اَنَا رَبُّكَ
فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ اِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٢﴾
وَاَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوْحٰٓى ﴿١٣﴾ اِنَّنِٓى اَنَا اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا
فَاعْبُدْنِىْ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرِىْ ﴿١٤﴾ اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ اَكَادُ
اُخْفِيْهَا لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍۢ بِمَا تَسْعٰى ﴿١٥﴾ فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا
مَنْ لَّا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ فَتَرْدٰى ﴿١٦﴾ وَمَا تِلْكَ بِيَمِيْنِكَ
يٰمُوْسٰى ﴿١٧﴾ قَالَ هِىَ عَصَاىَ اَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَاَهُشُّ بِهَا عَلٰى
غَنَمِىْ وَلِىَ فِيْهَا مَاٰرِبُ اُخْرٰى ﴿١٨﴾ قَالَ اَلْقِهَا يٰمُوْسٰى ﴿١٩﴾ فَاَلْقٰىهَا
فَاِذَا هِىَ حَيَّةٌ تَسْعٰى ﴿٢٠﴾ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيْدُهَا سِيْرَتَهَا
الْاُوْلٰى ﴿٢١﴾ وَاضْمُمْ يَدَكَ اِلٰى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ
سُوْٓءٍ اٰيَةً اُخْرٰى ﴿٢٢﴾ لِنُرِيَكَ مِنْ اٰيٰتِنَا الْكُبْرَى ﴿٢٣﴾ اِذْهَبْ اِلٰى
فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ طَغٰى ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِىْ صَدْرِىْ ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لِىْٓ
اَمْرِىْ ﴿٢٦﴾ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّنْ لِّسَانِىْ ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوْا قَوْلِىْ ﴿٢٨﴾ وَاجْعَلْ لِّىْ
وَزِيْرًا مِّنْ اَهْلِىْ ﴿٢٩﴾ هٰرُوْنَ اَخِى ﴿٣٠﴾ اشْدُدْ بِهٖٓ اَزْرِىْ ﴿٣١﴾

وَاَشْرِكْهُ فِيْٓ اَمْرِيْ ﴿٣٢﴾ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيْرًا ﴿٣٣﴾ وَّنَذْكُرَكَ
كَثِيْرًا ﴿٣٤﴾ اِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيْرًا ﴿٣٥﴾ قَالَ قَدْ اُوْتِيْتَ سُؤْلَكَ
يٰمُوْسٰى ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً اُخْرٰٓى ﴿٣٧﴾
اِذْ اَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اُمِّكَ مَا يُوْحٰٓى ﴿٣٨﴾ اَنِ اقْذِفِيْهِ فِى التَّابُوْتِ فَاقْذِفِيْهِ
فِى الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَاْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّيْ وَعَدُوٌّ لَّهٗ
وَاَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّيْ وَلِتُصْنَعَ عَلٰى عَيْنِيْ ﴿٣٩﴾ اِذْ تَمْشِيْٓ
اُخْتُكَ فَتَقُوْلُ هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى مَنْ يَّكْفُلُهٗ فَرَجَعْنٰكَ اِلٰٓى اُمِّكَ
كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنٰكَ مِنَ الْغَمِّ
وَفَتَنّٰكَ فُتُوْنًا فَلَبِثْتَ سِنِيْنَ فِيْٓ اَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلٰى
قَدَرٍ يّٰمُوْسٰى ﴿٤٠﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Tâ, Hâ.

2, 3. Biz, Kur'ân'ı Sana, güçlük çekesin diye değil, ancak Allah'tan korkanlara bir öğüt olsun diye indirdik.

4. Kur'ân yeri ve yüce gökleri yaratan Allah tarafından peyderpey indirilmiştir.

5. Rahman, Arş'a istivâ etmiştir.

6. Göklerde, yerde ve ikisi arasında bulunan şeyler ile toprağın altında olanlar hep O'nundur.

7. Sen, sözü açıktan da söylesen, gizli de söylesen bilesin ki, O, gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir.

8. Allah, öyle bir ilahtır ki, O'ndan başka ilah yoktur. En güzel isimler sırf O'na mahsustur.

9. Musa'nın haberi sana ulaştı mı?

10. Hani o, bir ateş görmüş ve âilesine: "Bekleyin! Şüphesiz ben bir ateş gördüm. Belki ondan size bir parça ateş getiririm, veya ateşin yanında bir rehber bulurum" demişti.

11. Oraya vardığında kendisine "Ey Musa!" diye seslenildi:

12. "Muhakkak ki Ben, evet Ben senin Rabbinim! Hemen pabuçlarını çıkar! Çünkü sen kutsal vadi Tuvâ'dasın!

13. Ben seni seçtim. Şimdi vahyedilene kulak ver.

14. Gerçekten Allah Benim, Ben. Benden başka ilah yoktur. Öyle ise bana kulluk et; beni anmak için namaz kıl.

15. Kıyamet günü mutlaka gelecektir. Herkes, peşine koştuğu şeyin karşılığını bulsun diye neredeyse onu kendimden gizleyeceğim.

16. Ona inanmayan ve nefsinin arzularına uyan kimseler sakın seni ondan alıkoymasınlar, sonra mahvolursun!

17. Sağ elindeki nedir, ey Musa!?"

18. "O, benim asamdır, dedi. Ona dayanırım, onunla davarlarıma yaprak silkerim; benim ona başkaca ihtiyaçlarım da vardır."

19. Allah: "Yere at onu, ey Musa!" dedi.

20. Onu hemen yere attı. Bir de ne görsün, hızla sürünen bir yılan değil mi!

21. Allah buyurdu: "Al onu! Korkma! Biz onu şimdi ilk haline sokacağız.

22. Bir de elini koltuğunun altına sok ki, bir başka mucize olmak üzere o, kusursuz ve lekesiz beyazlıkta çıksın.

23. Ta ki, sana, en büyük âyetlerimizden bazılarını gösterelim.

24. Firavun'a git. Çünkü o iyice azdı."

25. Musa şöyle dedi: "Rabbim! Göğsüme genişlik ver.

26. İşimi bana kolaylaştır.

27. Dilimden bağı çöz,

28. Ki sözümü anlasınlar:

29. Bana âilemden bir de vezir ver,

30. Kardeşim Harun'u.

31. Onun sayesinde arkamı kuvvetlendir.

32. Ve onu işime ortak kıl.

33. Böylece Seni bol bol tesbih edelim...

34. Ve çok çok analım Seni.

35. Şüphesiz Sen bizi görmektesin."

36. Allah: "Ey Musa! dedi, istediğin sana verildi.

37. Andolsun biz sana bir defa daha lütufta bulunmuştuk.

38. Bir zaman, vahyedilecek şeyi annene şöyle vahyetmiştik:

39. "Musa'yı sandığa koy; sonra onu denize at, deniz onu kıyıya atsın da, benim ve onun düşmanı olan biri onu alsın." Ve benim nezaretimde yetiştirilmen için sana kendimden sevgi verdim.

40. Hani, kız kardeşin gidip "Ona bakacak birini size bulayım mı?" diyordu. Böylece seni, gözü gönlü mutluluk dolsun ve üzülmesin diye annene geri verdik. Ve sen birini öldürdün de seni endişeden kurtardık. Seni iyiden iyiye imtihandan geçirdik. Bu yüzden Medyen halkı arasında yıllarca kaldın. Sonra sen, takdir edilen bir zamanda geldin ey Musa!

KELİMELERİN İZAHI

قبس : Kabes, bir ateş parçası.

المقدس : Mukaddes, temiz ve mübarek.

طوى : Tuvâ, bir vâdinin adı.

تردى : Yok olursun. ردى yok olmak demektir.

أهش : Yaprakları dökülsün diye onunla ağaçları silkelerim.

مآرب : Meârib, ihtiyaç manasına gelen مَأرَبَة nin çoğuludur.

جناح : Cenâh, yan manasınadır. İnsanın iki cenâhı, iki yanı demektir. İnsanın elleri, kuşun kanatlarına benzer.

أزر : Ezr, kuvvet demektir. "آزره onu kuvvetlendirdi" Manasınadır. "فآزره فاستغلظ Onu kuvvetlendirdi ve o kalınlaştı"[2] meâlindeki âyette de bu manaya kullanılmıştır. Şâir şöyle der:

ألـيـس ابـونـا هـاشـم شـــــــد أزره وأوصى بنيـــه بالطعـــان وبالضـــرب

"Babamız Hâşim ona yardım etmemiş miydi? Oğullarına kılıç ve mızrakla dövüşmeyi emretmemiş miydi?"[3]

اليم : Yemm, deniz demektir.

تقر عينها : Seninle karşılaştığına sevinsin diye.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1, 2. طه ■ مَـا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُـرْآنَ لِتَـشْـقَى Sûre başındaki hurûf-i mukatta'a Kur'ân'ın mucize olduğuna dikkat çekmek için inmiştir.[4] İbn Abbas şöyle der: طه Ey Adem

2 Feth sûresi, 48/29.

3 Bu beyit Ebû Talib'e aittir. Kurtubî, XI, 193.

4 Bakara sûresi'nin başlangıcına bakınız.

demektir. Âyetin manası şöyledir: Ey Muhammed! Biz sana Kur'ân'ı zorluk çekesin diye indirmedik. Biz onu sadece, rahmet ve mutluluk olsun diye indirdik. Rivayete göre, Rasulullah (s.a.v.) kendisine Kur'ân inince arkadaşları ile birlikte namaz kıldı. Namazda ayakta durmayı (kıyamı) uzattı. Bunu gören Kureyşliler: "Allah bu Kur'ân'ı Muhammed'e sadece sıkıntı çeksin diye indirmiş" dediler. Bunun üzerine bu âyet indi.[5]

3. إِلاَّ تَذْكِرَةً لِّمَنْ يَخْشَى Biz onu Allah'tan korkan ve azabından çekinenler için sadece bir öğüt ve hatırlatma olsun diye indirdik. Allah'tan korkan ise, Kur'ân nuruyla aydınlanmış mü'min kimsedir.

4. تَنزِيلاً مِّمَّنْ خَلَقَ الأَرْضَ وَالسَّمَاوَاتِ الْعُلَى Onu, yerleri yaratan, kâinatı yoktan var eden, geniş ve yüce gökleri yükselten Allah indirdi. Bu âyet Allah'ın yüceliğini, güçlülüğünü ve büyüklüğünü haber vermektedir. Ebû Hayyân şöyle der: Göklerin, yüce sıfatıyla nitelenmesi, onları yaratanın gücünün üstünlüğünü gösterir. Çünkü Yüce Allah'tan başkasının, böyle yüce şeyleri meydana getirmesi mümkün değildir.[6]

5. الرَّحْمَانُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى İşte bu kemâl ve cemâl sıfatlarıyla nitelenmiş olan Rab, azametine yakışır bir şekilde Arş'ı istivâ eden Rahman'dır. O bir cisim değildir. Bir şeye benzemez. Sıfatları inkâr edilemez, misli yoktur. Nitekim Selef mezhebinin görüşü de budur.[7]

6. لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرَى Bütün varlıklar O'nundur. Yedi gök, yerler, bu ikisi arasındaki yaratıklar, toprak altında bulunan madenler ve diğer gizli kıymetler, hepsi O'nun mülkündür. O'nun idaresi, gücü ve hâkimiyeti altındadır.

7. وَإِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى Ey Muhammed! Sen açıktan söylesen de, içinde gizlesen de, Rabbinin katında birdir. Şüphesiz O gizli olanı da, vesvese, fısıltı ve hatıra gelen şeyler gibi daha daha gizli olanları da bilir. Bu âyetin maksadı, Allah'ın Rasulullah (s.a.v.)'la beraber olduğunu onu işittiğini ve kâfirler karşısında desteksiz, tek başına bırakmıyacağını bildirerek kalbini yatıştırmaktır. Rasulullah (s.a.v.) Allah'a açıktan dua ettiğinde bilmelidir ki Yüce Allah, sırrı ve ondan daha gizlisini bilir. Kalp, Allah'ın kendisine yakın olduğunu, sırrını ve gizlisini bildiğini hissettiğinde, bu güzel yakınlık dolayısıyla yatışır, olaylara razı olur ve yalnızlığını giderir.

8. اللَّهُ لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ لَهُ الأَسْمَاءُ الْحُسْنَى Rabbiniz tek olan Allah'tır. Ondan başka gerçek mabut yoktur. Son derece güzel isimlerin sahibidir.

Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Allah'ın 99 adı vardır. Kim bunları sayarsa Cennete girer".[8]

---

5 Bu Dahhâk'ın sözüdür. Bkz. İbnu'l-Cevzî Zâdu'l-mesîr, V/268.
6 el-Bahr; VI, 226
7 Selef-i Sâlih'in görüşleri için, A'râf ve Ra'd sûrelerine bakınız.
8 Tirmizî, Daavât 83; Buhârî, Tevhid, 13.

9. وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى Ey Muhammed! Musa'nın haberi ve onun enteresan kıssası sana ulaştı mı? Bu soru takrîr yani konuyu açıklamak içindir. Maksat, söylenecekleri öğrenmeye teşviktir.

10. إِذْ رَأَى نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا Hani, Hz. Musa bir ateş gördüğünde karısına şöyle demişti: "Sen yerinde kal. Ben bir ateş gördüm." İbn Abbas şöyle der: Bu olay, Musa (a.s.)'nın daha önce Şuayb (a.s.) ile yaptığı anlaşmanın müddeti bitip de ailesini Mısır'a götürmek üzere Medyen'den yola çıktığında meydana gelmişti. Musa, yolu şaşırmıştı. Soğuk ve karanlık bir geceydi. İki odunu birbirine sürterek ateş yakmaya çalışıyor, fakat ağaçtan kıvılcım çıkmıyordu. O bu şekilde uğraşırken, ansızın yolun solunda uzakta bir ateş gördü. Gördüğü, Allah'ın nuru olduğu halde onu ateş sanmıştı. لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ Belki size, ısınabileceğiniz bir miktar ateş getiririm." أَوْ أَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى Ya da, bana yolu gösterecek birini bulurum dedi.

11, 12. فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَا مُوسَى ■ إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ Musa (a.s.) ateşin yanına geldiğinde onu yeşil bir ağaç içinde yanan beyaz bir ateş olarak buldu. Rabbi ona: Ey Musa, dedi.[9] Şüphesiz Ben seninle konuşan Rabbinim. Edebe uygun davranman için, ayaklarından nâlinleri çıkart da gel. إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى Şüphesiz sen Tuvâ adında temiz ve mübarek bir vadide bulunuyorsun.

13. وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَى Ben, peygamberliğe seni seçtim. Sana vahyedeceklerimi dinle.

Fahreddin Râzî şöyle der: "Burada son derece heybet ve azamet vardır. Sanki Yüce Allah şöyle demiştir: "Sana korkunç ve büyük bir emir geldi. Onun için hazırlan, aklını ve fikrini tamamen ona çevir."[10]

14. إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي Ben ibadete layık olan Allahım. Benden başka ilah yoktur. Sadece Bana ibadet et ve Beni birle. وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي Beni hatırlaman için namazı kıl.

Mücâhid şöyle der: "Bir kimse namaz kıldığında Rabbini zikretmiş olur. Çünkü namaz bütün zikirleri kapsar."[11] Sâvî de şöyle der: "Her ne kadar namaz, ibadetlerin içinde ise de, şanının büyüklüğünden yüceliğinden ve zikri kapsadığından, kalp, dil ve azalarla yapıldığından Yüce Allah onu özellikle zikretti. Allah'ı birlemeden sonra dinin en üstün rüknü namazdır."[12]

---

9 Seyyid Kutub, -Allah ona çokça rahmet etsin, onu öldürenlere de lanet etsin- şöyle der: Bu sahneyi tasavvur ederken kalp durur, varlıklar titrer... Musa bu çölde tek başına. Gece zifiri karanlık, karanlık her tarafı bürümüş, sessizlik çökmüş. Musa Tûr'un yanında gördüğü ateşi almaya gidiyor. Sonra etrafındaki bütün varlıklar şu yüce seslenişle birbirlerine cevap vermeye başlarlar: Muhakkak ki Ben, evet Ben, senin Rabbinim. Hemen nâlinlerini çıkar. Çünkü sen kutsal vadi Tuvâ'dasın. (Fî Zılâli'l-Kur'ân, V/68).

10 er-Râzî, XXII, 19.

11 er-Râzî, XXİ, 19.

12 Sâvî Hâşiyesi, III, 50.

15. إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا Şüphesiz kıyamet mutlaka kopacaktır, bundan kurtuluş yoktur. Neredeyse ben onu kendimden gizliyorum. Onu size nasıl bildireyim?[13]

Müberrid şöyle der: Bu, Arapların âdetindendir. Çünkü onlar, bir şeyi son derece gizledikleri zaman: "Onu kendimden bile gizledim" yani, "onu kimseye bildirmedim" derler. لِتُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَى Her nefisin, hayır veya şerden ne yapmışsa karşılığını alması için bunlar olacaktır.

Tefsirciler şöyle der: "Kıyametin kopması ile ölüm zamanının gizli tutulmasındaki hikmet şudur: Yüce Allah kıyamet koparken ve ölmek üzere iken yapılan tevbelerin kabul edilmeyeceğine hükmetmiştir. İnsanlar, kıyametin ne zaman kopacağını veya ne zaman öleceklerini bilseler, mutlaka kötülük işlerler, sonra da kıyamet kopmadan ve ölmeden tevbe ederler, böylece azaptan kurtulmuş olurlardı. Fakat Yüce Allah bu işi gizledi ki, insanlar devamlı olarak kötülüklerden sakınsınlar ve kıyametin veya ölümün, kendilerine ansızın gelmesine karşılık, devamlı bir hazırlık içinde olsunlar".

16. فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا Ey Musa! Kıyametin kopacağına inanmayanlar onu tasdik etmek ve ona hazırlanmaktan seni alıkoymasınlar. وَاتَّبَعَ هَوَاهُ Kendi arzularına meyleden, lezzet ve şehvetlere yönelen ve ahireti için herhangi bir hesabı olmayan kimse de seni ondan alıkoymasın. فَتَرْدَى Sonra yok olursun. Çünkü ahiretten gafil kalmak yok olmayı gerektirir.

17. وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَى Ey Musa! Sağ elindeki o şey nedir? Asâ değil mi? Bu sorudan maksat, konuyu daha iyi anlatmak ve kuru ağacın yılana çevrilmesiyle meydana gelecek, Allah'ın harikulade sanatına dikkat çekmek ve uyarıda bulunmaktır. Ta ki, o engin kudret ve ezici mucize Musa'ya apaçık görünsün. İbn Kesîr şöyle der: "Yüce Allah bunu Musa'ya açıklama yoluyla söyledi. Yani, sağ elinde bulunan o şey, bildiğin bastonun değil mi? Şimdi onunla ne yapacağız, göreceksin."[14]

18. قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا O benim bastonumdur, yürürken ona dayanırım. وَأَهُشُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي Onunla ağaçları silkeler ve yapraklarının dökülmesi için ağacın dallarına vururum ki düşen yaprakları koyunlarım yesin. وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَى Benim onda, bundan başka fayda ve istifâdem de vardır. Onunla diğer ihtiyaçlarımı da gideririm.

Tefsirciler şöyle der: Musa'nın, "O, bastonumdur" demesi yeterli idi. Fakat o cevabı uzattı. Çünkü bu makam bast[15] makamıdır. Çünkü Rabbi onunla vasıtasız olarak konuşmaktadır. Allah'ın hitabından aldığı zevkin artması için cevabı uzatmak istedi. Sevgilinin sözü ruhu dinlendirici ve zorlukları gidericidir.

---

13 Bu, Mücâhid ve İbn Abbas'ın görüşlerinin özetidir. Taberî de bunu tercih etmiştir. Âyetin tefsirinde tercihe en layık olan da budur. Burada başka zayıf görüşler de vardır. Bkz. Ebû Hayyân, el-Bahr, VI, 232.

14 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 472.

15 Bast: Neşe, sevinç, rahat ve huzur hâli. Ruhun feyz, kalbin ilhâm alma hâli, Cemâlî tecellîleri müşâhede hâli (Mütercimler).

19. قَالَ أَلْقِهَا يَا مُوسَى Allah buyurdu ki, Ey Musa! Elindeki asânı at ki, göreceğin özelliklerini göresin.

20. فَأَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى Musa (a.s.) asâyı atınca, baston, derhal son derece hızlı hareket eden ve yer değiştiren büyük bir yılan haline geldi. İbn Abbas şöyle der: Kaya ve ağaçları yutan erkek bir ejderhaya dönüştü. Musa onun her şeyi yuttuğunu görünce, ondan korktu ve kaçıp uzaklaştı.[16] Tefsirciler şöyle der: Musa, bu korkunç ve harikulade, akılları gideren hadiseyi gürünce, korkunç şeyler gördüğünde insana gelen şeyler ona da gelmiştir: Yüce Allah bu mucizeyi Musa'ya, yakarışı anında verdi ki, bu korkutucu mucizeye onu ısındırsın da Firavun'un huzurunda onu attığında ondan korkmasın. Çünkü Musa buna alışmış ve daha önce denemesini yapmış olacaktı.

21. قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ Rabbı ona dedi ki: Ey Musa! Onu tut ve korkma. سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَى Onu daha önce ki asâ haline çevireceğiz. Bunun üzerine Musa onu tuttu ve o asâ haline geldi.

22. وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ Elini koltuğunun altına sok. Sonra çıkar. Kendisinde bir ayıp ve alaca hastalığı olmadığı halde güneş ve ay ışığı gibi parlak bir şekilde çıkar. İbn Kesîr şöyle der: "Musa elini cebine sokup çıkardığında herhangi bir kusur ve alaca hastalığı olmadığı halde ay ışığı gibi parlayarak çıkardı."[17] آيَةً أُخْرَى Asâ, mucizesinin yanısıra bu da ikinci bir mucizedir.

23. لِنُرِيَكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى Sana bazı mucizelerimizi gösterelim diye böyle yaptık. Allah, Musa'ya "asâ" ve "el" mucizelerini gösterdi. Bunlar, Yüce Allah'ın Musa'yı desteklediği açık mucizelerden bazılarıdır. Bundan sonra ona, inkâr ve azgınlığın başı olan Firavun'a yönelmesini emretti.

24. اذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى Elindeki mucizelerle Firavun'a git. Kuşkusuz o kibirlendi, zorba oldu ve ilahlık iddia edecek kadar azgınlıkta sınırı geçti.

25. قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي Musa dedi ki: Ey Rabbim! Kalbimi iman ve peygamberlik nuruyla aydınlat ve onu genişlet.

26. وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي Bana yüklediğin peygamberlik ve davet sorumluluğunu yerine getirmemi kolaylaştır.

27, 28. وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي ■ يَفْقَهُوا قَوْلِي Dilimde meydana gelen şu kekemeliği gider ki sözümü anlasınlar. Tefsirciler şöyle der: Musa Firavun'un evinde büyüdü. O küçükken bir defa Firavun onu kucağına aldı. Hz. Musa eliyle onun sakalını çekti. Bunun üzerine Firavun, Musa'yı öldürmek istedi. Eşi Âsiye dedi ki: Şüphesiz onun aklı ermez. Bunu sana izah edeceğim. Onun önüne iki ateş parçası ile iki inci koy. Eğer inciyi alırsa, aklının erdiğini, eğer ateş parçalarını alırsa, onun aklı ermez

16 Kurtubî, XI, 190.
17 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 473.

bir çocuk olduğunu anlarsın. Firavun bunları Musa'nın önüne koydu. O da ateş parçasını aldı ve ağzına koydu; dolayısıyle dilinde tutukluk meydana geldi.[18]

29, 30. وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي ■ هَارُونَ أَخِي Bana, ailemden yardım edecek birini, kardeşim Harun'u ver.

31. اشْدُدْ بِهِ أَزْرِي Ey Rabbim! Onunla arkamı kuvvetlendirmen için beni destekle.

32. وَأَشْرِكْهُ فِي أَمْرِي Peygamberlik ve risaleti tebliğ hususunda onu bana ortak kıl.

33, 34. كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ■ وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا Ta ki Sana yakışmayan vasıflardan Seni uzak tutmak hususunda yardımlaşalım Dua ve senâ ile Seni analım.

35. إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا Şüphesiz Sen bizim bütün hallerimizi biliyorsun. Yaptıklarımızdan hiç bir şey Sana gizli kalmaz.

Musa Rabbinden, kendisini desteklemek üzere, kardeşini yardımcı olarak vermesini istedi. Zira kardeşinin dilinin fasih, yüreğinin sağlam olduğunu biliyordu. Firavun'un azgınlığını, kibrini ve zorbalığını da bildiği için, bu önemli görevde, Allah'ın, kardeşini kendisine ortak kılmasını istedi.

36. قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسَى Ey Musa! İstediklerin ve dilediklerin sana verildi. Bundan sonra Yüce Allah, Musa'ya vermiş olduğu büyük nimetleri hatırlatarak şöyle buyurdu:

37. وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرَى Ey Musa! Şüphesiz biz sana, bundan başka bir nimet daha vermiştik.

38. إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّكَ مَا يُوحَى Hani senin kurtuluşuna sebep olacak şeylerden bazılarını annene vahyetmiştik.

39. أَنْ اقْذِفِيهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِفِيهِ فِي الْيَمِّ Ona, bu çocuğu sandığa koy, sonra da onu Nil nehrine at diye ilham etmiştik. Peki, bundan sonra ne olacak? Onu nehirden kim alacak? فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِي وَعَدُوٌّ لَهُ Nehir onu kıyısına atacak ve onu Benim ve onun düşmanı olan Firavun alacak.

Ebû Hayyân şöyle der: "فليلقه onu atsın." Bu, haber manasına emirdir. Vurgulu olması için, emir kipiyle gelmiştir. Çünkü emir, fiillerin en kesini ve yapılması en gerekli olanıdır."[19] وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي Senin sevgini kalplere öylesine yerleştirdim ki, seni bir gören bir daha görmeden duramaz. Firavun bile seni sevmiştir. İbn Abbas şöyle der: "Allah onu sevdi ve mahlukatına da sevdirdi." وَلِتُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي Benim korumam ve gözetimim altında büyütülmen için sana kendimden sevgi verdim.

40. إِذْ تَمْشِي أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى مَنْ يَكْفُلُهُ Hatırla ki, kızkardeşin yürüyüp seni izlerken, Firavun ailesi sana süt anneler aradığında onlara şöyle diyordu: Sizin için

18 Taberi, XVI, 159. Bir görüşe göre bu kekemelik onda yaratılıştan vardı. Allah'tan bunu gidermesini istedi.

19 el-Bahru'l-muhît, VI, 241.

onun beslenmesini ve emzirilmesini üzerine alacak birini size göstereyim mi? Tefsirciler şöyle der: Firavun ailesi onu yitik çocuk olarak Nehirden alınca, hiçbir kadının memesini emmez oldu. Çünkü Allah ona, bütün süt anneleri haram kılmıştı. Annesi onu nehre attıktan sonra kederli olarak duruyordu. Kızkardeşine, onunla ilgili bilgileri izlemesini emretti. Kızkardeşi Firavun'un evine varıp da onu görünce: "Sizin için bu çocuğun emzirilmesini üstlenecek güvenilir ve ahlâklı bir kadın göstereyim mi?" dedi. Bunun üzerine onlar, kızkardeşinden kadını getirmesini istediler. O da Musa'nın annesini getirdi. Memesini çıkarıncâ, Musa onu hemen ağzına aldı. Bunu gören Firavun'un karısı çok sevindi ve ona dedi ki: Sen sarayda benim yanımda kal. Kadın: "Evimi ve çocuklarımı bırakamam. Fakat çocuğu yanıma alır ve onu her zaman sana getiririm" dedi. Firavun'un karısı "olur" dedi ve ona çok çok ihsan ve ikramda bulundu. İşte Yüce Allah bunu şöyle anlatıyor: **فَرَجَعْنَاكَ إِلَى أُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ** Seni annene geri verdik ki, sana kavuşması sebebiyle sevinsin ve senin kurtuluş ve esenliğe ermenden dolayı gönlü rahat olsun ve senin ayrılığına üzülmesin. **وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ** Hani sen genç bir çocukken Kıptîyi öldürmüştün de, biz seni adam öldürme üzüntüsünden kurtarmış ve Firavun ve askerlerinin kötülüklerinden korumuştuk. Sahih-i Müslim'de, Musa'nın adam öldürmesinin hata ile olduğu bildirilmiştir.[20] **وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا** Biz seni çeşitli belâlarla büyük bir imtihana çektik. **فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِي أَهْلِ مَدْيَنَ** Medyen'de Şuayb (a.s.)'ın yanında yıllarca kaldın. **ثُمَّ جِئْتَ عَلَى قَدَرٍ يَا مُوسَى** Ey Musa! Sen, peygamberlik ve nübüvvet için takdir ve tayin olunan zamanda geldin.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler çeşitli edebî sanatları kapsamaktadır. Bunları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

1. **وهل أتاك حديث موسى** Sana Musa'nın haberi geldi mi?" âyetinde, anlatılacaklara kulak vermeye teşvik ve tahrik vardır.

2. **"قال هي عصاى أتوكأ عليها وأهش بها على غنمى** Musa dedi ki: Bu benim asâmdır. Ona dayanır ve onunla koyunlarıma yaprak silkelerim" âyetinde itnâb sanatı vardır. Çünkü, "Bu, benim asâmdır" demesi yeterdi. Fakat o, konuşmadan daha çok zevk almak için cevabı geniş ve uzun verdi.

3. **"واضمم يدك إلى جناحك** Elini yanına sok" cümlesinde istiâre-i tasrîhiyye vardır. Zira cenâh (kanat) aslında kuş için kullanılır. Daha sonra istiâre yoluyla "insanın yanı" için kullanıldı. Çünkü her yan, kuşun kanadı hükmündedir. Böylece "iki yöne" istiâre yoluyla "iki cenâh" adı verildi.

4. **"بيضاء من غير سوء** Kusursuz olarak, bembeyaz" cümlesinde ihtiras vardır.

20 Müslim, Fiten, 50.

Edebiyatçılara göre ihtiras, maksadın dışındaki vehmi ortadan kaldırmak üzere bir açıklık getirmektir.. Mesela, bu âyette, sadece "بيضاء bembeyaz" denilseydi, bunun bir alaca hastalığı veya benzeri bir cilt hastalığından ileri geldiği düşünülebilirdi. Bundan dolayı, "من غير سوء kusursuz olarak" sözüyle, bu yalnış anlama engellenmiş olur.

5. "ولتصنع على عيني Gözümün önünde yetiştirilmen için" cümlesinde istiâre-i temsiliyye vardır. Aşırı derecede korunma ve gözetlenme, bakanın gözü önünde yetiştirilen kimseye benzetildi. Çünkü bir şeyi koruyan, genellikle sürekli bir şekilde ona bakar. İşte bu, başkasının gözü önünde yetiştirilen kimseye benzetilmiştir.

6. "لتشقى Güçlük çekesin diye", "يخشى korkar, "اخفى ondan daha gizli", "تسعى çalışır" v.b. âyetlerin sonlarında kelamın güzellik ve değerini arttıran güzel secî' vardır.

FAYDALI BİLGİLER

Âlimler şöyle der: "Musa (a.s.)'nın Harun'a sağladığı bir fayda gibi hiçbir kimse kardeşine fayda sağlamamıştır. Zira Musa, Rabbinden kardeşini kendisine vezir kılmasını ve ona peygamberlik vermesini istedi. Yüce Allah da duasını kabul ederek onu peygamber yaptı."

BİR UYARI

Yüce Allah Musa (a.s.)'ya verdiği bazı nimetleri anlattı ve onlardan altısını saydı.

1. Firavun'un evinde yetiştirilmesi için annesine, bir sandık yapmasını ve onu Nil'e atmasını ilham etmesi: "Bir zaman, vahyedilecek şeyi şöyle vahyetmiştik. Musa'yı sandığa koy, sonra onu Nil'e at."

2. Kendisini gören herkesin seveceği şekilde, Yüce Allah'ın ona sevgi vermesi: "Sana kendimden bir sevgi verdim."

3. Allah'ın onu itina ile gözetmesi ve koruması: "Gözümün önünde yetiştirilmen için..."

4. Onu, ihsan ve ikramla annesine geri vermesi: "Gözü aydın olsun diye seni annene geri verdik."

5. Kıptî'yi öldürdükten sonra onu ölümden kurtarması: "Seni kederden kurtardık."

6. Medyen'den döndükten sonra Allah'ın onunla konuşması ve ona peygamberlik görevini vermesi: "Sonra sen takdire göre, bu makama geldin, ey Musa!"

وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي ﴿٤١﴾ اذْهَبْ أَنْتَ وَأَخُوكَ
بِآيَاتِي وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي ﴿٤٢﴾ اذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿٤٣﴾
فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ ﴿٤٤﴾ قَالَا رَبَّنَا
إِنَّنَا نَخَافُ أَنْ يَفْرُطَ عَلَيْنَا أَوْ أَنْ يَطْغَىٰ ﴿٤٥﴾ قَالَ لَا تَخَافَا إِنَّنِي
مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَىٰ ﴿٤٦﴾ فَأْتِيَاهُ فَقُولَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ
مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ قَدْ جِئْنَاكَ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكَ وَالسَّلَامُ
عَلَىٰ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ ﴿٤٧﴾ إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَىٰ مَنْ كَذَّبَ
وَتَوَلَّىٰ ﴿٤٨﴾ قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسَىٰ ﴿٤٩﴾ قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَىٰ كُلَّ
شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَىٰ ﴿٥٠﴾ قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولَىٰ ﴿٥١﴾
قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي فِي كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنْسَى ﴿٥٢﴾
الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا
وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتَّىٰ ﴿٥٣﴾
كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِأُولِي النُّهَىٰ ﴿٥٤﴾
مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ ﴿٥٥﴾
وَلَقَدْ أَرَيْنَاهُ آيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَىٰ ﴿٥٦﴾ قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا
مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسَىٰ ﴿٥٧﴾ فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ
بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى ﴿٥٨﴾
قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾
فَتَوَلَّىٰ فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ أَتَىٰ ﴿٦٠﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسَىٰ
وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ
وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرَىٰ ﴿٦١﴾ فَتَنَازَعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ

وَأَسَرَّ مُوسَىٰ خِيفَةً فِي نَفْسِهِ ﴿٦٧﴾ قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنتَ الْأَعْلَىٰ ﴿٦٨﴾ وَأَلْقِ مَا فِي
يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا ۖ إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ ۖ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ
حَيْثُ أَتَىٰ ﴿٦٩﴾ فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَىٰ ﴿٧٠﴾
قَالَ آمَنتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۖ
فَلَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ ۖ
وَلَتَعْلَمُنَّ أَيُّنَا أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَىٰ ﴿٧١﴾ قَالُوا لَن نُّؤْثِرَكَ عَلَىٰ مَا جَاءَنَا
مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذِي فَطَرَنَا ۖ فَاقْضِ مَا أَنتَ قَاضٍ ۖ إِنَّمَا تَقْضِي
هَٰذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٧٢﴾ إِنَّا آمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا
وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ ۗ وَاللَّهُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴿٧٣﴾
إِنَّهُ مَن يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ ۖ لَا يَمُوتُ فِيهَا
وَلَا يَحْيَىٰ ﴿٧٤﴾ وَمَن يَأْتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ
فَأُولَٰئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلَىٰ ﴿٧٥﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِن
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ مَن تَزَكَّىٰ ﴿٧٦﴾

41. Seni, kendim için seçtim.

42. Sen ve kardeşin birlikte âyetlerimi götürün. Beni anmayı ihmal etmeyin.

43. Firavun'a gidin. Çünkü o, iyiden iyiye azdı.

44. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, öğüt alır veya korkar.

45. Dediler ki: "Rabbimiz! Doğrusu biz, onun bize aşırı derecede kötü davranmasından yahut iyice azmasından endişe ediyoruz."

46. Buyurdu ki, "Korkmayın, çünkü Ben sizinle beraberim: İşitir ve görürüm.

47. Haydi, gidin de ona deyin ki: "Biz, senin Rabbinin elçileriyiz. İsrailoğullarını hemen bizimle birlikte bırak, onlara eziyet etme! Biz, sana Rabbinden bir mucize getirdik. Kurtuluş, hidayete uyanlarındır.

48. Hakikaten bize vahyolundu ki: Azap, yalanlayan ve yüz çevirenleredir."

49. Firavun, "Rabbiniz de kimmiş ey Musa?" dedi.

50. O da: "Bizim Rabbimiz, her şeyi yaratan, sonra da doğru yolu gösterendir" dedi.

51. "Öyle ise, önceki milletlerin hali ne olacak?" dedi.

52. Musa şöyle dedi: "Onlar hakkındaki bilgi, Rabbimin yanında bir kitapta bulunur. Rabbim, ne yanılır, ne de unutur.

53. O, yeri size beşik yapan ve onda size yollar açan, gökten de su indirendir." Onunla biz çeşitli bitkilerden çiftler çıkardık.

54. Yeyiniz, hayvanlarınızı otlatınız. Şüphesiz bunda akıl sahipleri için işaretler vardır.

55. Sizi ondan yarattık; yine oraya döndüreceğiz ve bir kez daha sizi ondan çıkaracağız.

56. Andolsun Biz ona bütün delillerimizi gösterdik, yine de yalanladı ve diretti.

57. Dedi ki: "Bizi, yaptığın büyü ile yurdumuzdaı çıkarasın diye mi geldin, ey Musa?"

58. Öyle ise, muhakkak surette biz de sana, aynen onun gibi bir büyü getireceğiz. Şimdi sen, seninle bizim aramızda, ne senin ne de bizim muhalefet etmeyeceğimiz uygun bir yerde buluşma zamanı ayarla."

59. Musa: "Buluşma zamanınız, bayram günü, insanların toplanacağı-kuşluk vaktidir" dedi.

60. Bunun üzerine Firavun dönüp gitti. Çevireceği bütün dolapları hazırlayıp topladı.. Sonra çok geçmeden geldi.

61. Musa unlara: "Yazık size! dedi, Allah hakkında yalan uydurmayın! Sonra O, bir azap ile kökünüzü keser! İftira eden, muhakkak perişan olur."

62. Bunun üzerine onlar, işlerini aralarında tartıştılar, gizli gizli fısıldaştılar.

63. Şöyle dediler: "Muhakkak bu ikisi, muhakkak ki, sihirleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak ve sizin ideal yolunuzu ortadan kaldırmak isteyen iki sihirbazdırlar sadece."

64. "Öyle ise hilenizi hazırlayın, sonra sıra halinde gelin! Muhakkak ki bugün, üstün gelen kurtulmuştur."

65. Dediler ki: Ey Musa! Ya sen at veya önce atan biz olalım.

66. "Hayır, siz atın" dedi. Bir de baktı ki, ipleri ve sopaları, kendisine, gerçekten koşuyor gibi görünüyor.

67. Musa, birden içinde bir korku hissetti.

68. "Korkma!" dedik, üstün gelecek olan kesinlikle sensin.

69. Sağ elindekini at da, onların yaptıklarını yutsun. Yaptıkları, sadece bir büyücü hilesidir. Büyücü ise, nereye varsa iflâh olmaz."

70. Bunun üzerine sihirbazlar secdeye kapandılar. "Harun'un ve Musa'nın Rabbine iman ettik" dediler.

71. Firavun şöyle dedi: "Ben size izin vermeden önce ona inandınız öyle mi! Hakikat şu ki o, size sihir öğreten büyüğünüzdür. Şimdi elleriniz ile ayaklarınızı tereddüt etmeden çaprazlama keseceğim ve sizi hurma ağaçlarına asacağım! Böylece, hangimizin azabının daha şiddetli ve sürekli olduğunu iyice anlayacaksınız."

72. Dediler ki: "Seni, bize gelen açık açık mucizelere ve bizi yaratana tercih edemeyiz. Öyle ise yapacağını yap! Sen, ancak bu dünya hayatında hükmünü geçirebilirsin.

73. Bize, hatalarımızı ve senin bize zorla yaptırdığın büyüyü bağışlaması için Rabbimize iman ettik. Allah, mükâfatı en hayırlı ve cezası en sürekli olandır."

74. Şurası muhakkak ki, kim Rabbine günahkâr olarak varırsa, onun için Cehennem vardır. O ise orada ne ölür, ne de yaşar.

75. Kim de iyi davranışlarda bulunmuş bir mü'min olarak O'na varırsa, üstün dereceler işte sırf bunlar içindir.

76. İçinde ebedi kalacakları, zemininden ırmaklar akan Adn Cennetleri! İşte tertemiz arınanların mükâfatı budur.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah daha önce Musa'ya duasını kabul etmek ve istediklerini de vermek sûretiyle lütfettiği nimetini anlattıktan sonra, burada da özel olarak onu seçtiğini ve kardeşi Harun'la birlikte Allah'ın davetini tebliğ etmek için Firavun'a gitmesini emrettiğini anlattı. Bundan sonra da Musa ile Firavun arasında yapılan diyaloğu, sihirbazların durumlarını ve onların, âlemlerin Rabbi olan Allah'a secde ettiklerini anlattı.

KELİMELERİN İZAHI

اصطنعتك : Seni seçtim, seni tercih ettim. اصطناع aslında, iyilik yapmaktır. İnsana yaptığın hayra, "صَنِيعَة" denir.

لا تنيا : Gevşeklik yapmayın. الوني zaaf ve gevşeklik manasınadır. Accâc şöyle der:

فما ونى محمد مذ ان غفر له الا له ما مضى وما غبر

Allah, Muhammed'in geçmiş günahlarını bağışlamasından itibaren o bir gevşeklik göstermedi.[21]

يفرط : Çabuk cezalandırır. Suya, topluluğun önünde acele ile giden kimseye الفارط denilmesi de bundandır.

يحتكم : Kökünüzü kazır, sizi yok eder. Bunun aslı, saçı dibinden traş etmek manasınadır. Ferazdak şöyle der:

وعض زمان يا ابن مروان لم يدع من المال الا محت او مجلف

Ey Mervan oğlu! Zamanın ısırması, telef olan veya helâk olandan başka, hiçbir mal bırakmadı.[22]

Daha sonraları bu kelime, yok etme manasında kullanıldı. المحت haram mal demektir. Çünkü böyle bir mal insanı yıkar ve helâk eder.

النجوى : Necvâ, gizli söylemek.

اوجس : Gizledi ve içinde korku hissetti.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

41. وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي Peygamberlik ve vahyimi göndermek için seni seçtim.

42. اذْهَبْ أَنْتَ وَأَخُوكَ بِآيَاتِي Hüccetlerim, delillerim ve mucizelerimle kardeşin Harun'la birlikte gidin. Tefsirciler şöyle der: Burada âyetlerden maksat, Allah'ın

21 Taberi, XVI, 168.
22 Kurtubî, XI, 215.

kendileriyle Musa'yı desteklediği; "beyaz el" ve "asâ"dır. **وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي** Allah'ı zikir ve tesbih etme hususunda gevşek davranıp kusurlu hareket etmeyin. İbn Kesîr şöyle der: "Bundan maksat, Firavun'la karşılaştıkları anda, Allah'ı anmakta gevşeklik göstermemeleri, aksine Onu anmalarıdır ki Allah'ı anmaları Firavun'a karşı onlara bir kuvvet, yardımcı ve Firavun'u da ezecek bir güç olsun."[23]

43. اذْهَبَا إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى Firavun'a gidin. Çünkü o kibirlendi ve zorba oldu. Azgınlık ve taşkınlıkta aşırı gitti.

44. فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا Ona güzel ve tatlı söz söyleyin. **لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى** Umulur ki Allah'ın büyüklüğünü hatırlar veya Onun azabından korkar da, azgınlığı bırakır.

45. قَالَا رَبَّنَا إِنَّنَا نَخَافُ أَنْ يَفْرُطَ عَلَيْنَا أَوْ أَنْ يَطْغَى Musa ile Harun dediler ki: Ey Rabbimiz! Onu imana çağırdığımız taktirde bizi hemen cezalandıracağından ve bize aşırı derecede kötülük edeceğinden korkuyoruz.

46. قَالَ لَا تَخَافَا إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى Allah buyurdu ki: Onun gücünden korkmayın. Şüphesiz Ben, yardım ve zaferimle yanınızdayım. Onun size vereceği cevabı işitir, size yapacağını görürüm.

47. فَأْتِيَاهُ فَقُولَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ Ona gidin ve: "Biz Rabbinin katından gönderilmiş peygamberleriz, bizi sana O gönderdi" deyin. Burada " Senin Rabbin" lafzının özellikle zikredilmesi, Firavun'un, Allah'ın kulu ve kölesi olduğunu bildirmek içindir. Çünkü o ilahlık iddia ediyordu. **فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ** İsrailoğullarını bizimle birlikte bırak. Zor işlerde çalıştırarak onlara işkence etme. **قَدْ جِئْنَاكَ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكَ** Sana, Rabbinden doğruluğumuzu gösteren bir mucize getirdik. **وَالسَّلَامُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى** Allah'ın azabından kurtuluş, doğru yolu bulanlar ve Allah'a iman edenler içindir. Tefsirciler şöyle der: Burada "selâm"dan maksat selâm vermek değildir. Çünkü bu söz, konuşmanın başında söylenmemiştir. Maksat, Allah'ın azab ve öfkesinden kurtuluştur.

48. إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَى مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى Yüce Allah, vahyettiği âyetlerle bize bildirdi ki, Allah'ın peygamberlerini yalanlayan ve imandan yüz çevirenler için elem verici azap vardır.

49. قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسَى Firavun dedi ki: "Ey Musa! Beni kendisine iman etmeye çağırdığınız bu Rabb da kim? Ben Onu tanımıyorum." Firavun aşırı azgınlık ve taşkınlığından dolayı, "Rabbim kim" demeyip bilakis onu Musa ve Harun'a nisbet ederek, "Rabbiniz kim?" diye sordu."

50. قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى Musa: "Rabbimiz, her şeyi yoktan yaratan, sonra da onu, menfaatli ve yararlı şeylere sevkedendir. Bu cevap kısa ve fakat bütün varlıkları göstermesi sebebiyle son derece edebî bir cevaptır. Göze, eşyayı

23 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 482.

görebilecek, kulağa işitebilecek şekli vermiştir. Aynı şekilde el, ayak, burun ve dile görevlerine uygun şekilleri vermiştir. Zemahşerî şöyle der: Bu, ne kadar güzel bir cevaptır. Düşünen ve insaf gözüyle bakan kimse için ne kadar kısa, ne kadar açık ve manalıdır.

51. قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الأُولَى Firavun dedi ki: Geçmiş asırlarda yok olanların halini bana söyle. Eğer doğru söylüyorsan, onlar niçin diriltilip hesaba çekilmediler? İbn Kesîr şöyle der: "Musa, kendisini gönderen Rabbinin herşeyi yaratan, rızık veren, takdir eden ve sevkeden Allah olduğunu bildirince Firavun geçmiş asırlarda yaşayanları delil getirmeye başladı. O, sanki şöyle demek istiyordu: Durum senin dediğin gibiyse, onların hali ne? Onlar da senin Rabbine ibadet etmediler, aksine başkasına ibadet ettiler."[24]

52. قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي فِي كِتَابٍ Musa dedi ki: Onların durumları ve işleriyle ilgili bilgi Rabbimin katındadır. Levh-i Mahfûz'da yazılmıştır. لا يَضِلُّ رَبِّي وَلا يَنسَى Rabbim hata etmez. Onlarla ilgili herhangi birşey Rabbimin bilgisinin dışında değildir. Bundan sonra Musa, Allah'ın varlığını ve sonsuz kudretinin delillerini açıklamaya başlayarak şöyle dedi:

53. الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الأَرْضَ مَهْدًا O, size bir rahmet olarak yeryüzünü, üzerinde yaşayıp yerleşebileceğiniz bir yer yaptı. وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا Orada, ihtiyaçlarını gidermek üzere sizin için, yürüyeceğiniz yollar yarattı. وَأَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً Sizin için bulutlardan tatlı su indirdi. فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتَّى O su ile tadı, şekli ve kokusu farklı bitki türleri bitirdi. O bitkilerin her türü çifttir. Bu âyette, Allah'ın büyüklüğüne dikkat çekmek için üçüncü şahıs kipinden birinci şahıs kipine dönüş vardır.

54. كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ Bu bitki ve meyvelerden yiyin. Hayvanlarınızı serbest bırakın. Allah'ın bitirdiği otlardan yesinler. Bu emir, serbest bırakmayı ifade eder. Onlara Allah'ın nimetini hatırlatmak için söylenmiştir. إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لأُولِي النُّهَى Bu anlatılanlarda, akl-ı selim sahipleri için, Allah'ın varlığına ve birliğine açık alametler vardır.

55. مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ Ey insanlar sizi topraktan yarattık. Öldükten sonra da tekrar ona dönüp yine toprak olacaksınız. وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى Diriltip hesaba çekmek için sizi bir kez daha topraktan çıkaracağız. Bundan sonra Yüce Allah, Firavun'un kibir ve inadını bildirerek şöyle buyurdu:

56. وَلَقَدْ أَرَيْنَاهُ آيَاتِنَا كُلَّهَا Andolsun ki Biz Firavun'a Musa'nın peygamberliğini gösteren bütün mucizeleri yani baston, beyaz el, tufan, çekirge ve dokuz mucizeden diğerlerini gösterdik. فَكَذَّبَ وَأَبَى Açık olmalarına rağmen onları yalanladı, bir büyü olduğunu iddia etti de kibir ve gururundan dolayı imana gelip itaat etmedi.

24 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 483.

57. قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسَى Firavun şöyle dedi: Ey Musa! Bu büyü ile sen bizi Mısır topraklarından çıkarmak için mi geldin?

58. فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ İnsanların senin bir peygamber değil de bir büyücü olduğunu anlamaları için, getirdiğin büyünün benzeri ile sana karşılık vereceğiz. فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا Buluşmak için aramızda bir vakit belirle. لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ Bu kararlaştırılacak vakit, ne senin tarafından bozulacak, ne de bizim tarafımızdan. Bu, muayyen bir yer ve belirli bir zaman olacak.[25]

59. قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى Musa şöyle dedi: Buluşmak için belirleyeceğimiz vakit, onların bayramlarından bir bayram günü ve öğleden önce insanların toplanacağı bir vakit olsun. Tefsirciler şöyle der: "Musa buluşmak için böyle bir gün seçti ki, herkesin gözü önünde hak ortaya çıkıp batıl yok olsun ve mucizesini insanların görmesiyle, bu durum her tarafa yayılsın."

60. فَتَوَلَّى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ أَتَى Firavun hemen dönüp büyücülerini topladı. Sonra büyücüler, malzemeleri ve hazırlamış oldukları tuzaklarıyla birlikte, Allah'ın nurunu söndürmek için kararlaştırdıkları yere geldi. İbn Abbas şöyle der: "Büyücüler 72 kişiydi. Herbirinin ipleri ve asâları vardı.[26]

61. قَالَ لَهُمْ مُوسَى وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ Firavun büyücüleri getirince Musa onlara şöyle dedi: Yazık size! Allah'a karşı yalan uydurmayınız. Sonra şiddetli bir azap ile sizi yok eder ve kökünüzü kazır. وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرَى Allah'a karşı yalan uyduranlar ziyana uğramış ve yok olmuşlardır. Doğru yolu bulurlar ümidiyle Hz. Musa önce onlara nasihat etti ve uyardı. Büyücüler Hz. Musa'nın bu sözlerini işittiklerinde içlerine olayın korkusu düştü ve hakkında tartışmaya başladılar.

62. فَتَنَازَعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ وَأَسَرُّوا النَّجْوَى Musa'nın durumu hakkında görüş ayrılığına düştüler. Bazıları: "Bu, bir büyücü sözü değil" dedilerse de yine de bu durumu halktan saklıyarak gizli gizli konuşmaya devam ettiler.

63. قَالُوا إِنْ هَذَانِ لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ أَنْ يُخْرِجَاكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا İstişâre ve tartışmadan sonra dediler ki: Bunlar, büyücüden başka birşey değillerdir. Bu büyü ile Mısır topraklarını ele geçirmek ve sizi oradan çıkarmak istiyorlar. وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلَى Onların maksadı; bağlı bulunduğunuz ve bütün din ve mezheplerin en üstünü olan dininizi bozmaktır. Zemahşerî şöyle der: Açık olan şudur ki, onlar gizlice istişare edip tartıştılar, sonra da kuşkusuz bunlar iki büyücüdür dediler. Onların söz birliği ederken ve yalan uydururken gizli hareket etmeleri, Musa ile Harun'u kendilerine galip gelmelerinden korktukları ve halkın onların peşinden gitmesini engellemek içindi."[27]

---

25 Bu "مَكَانًا سُوًى" terkibinin tefsirinde İbn Kesîr'in tercih ettiği manadır. Taberî ise, bundan maksat, "her iki tarafa da eşit uzaklıkta olan yerdir" şeklindeki manayı tercih eder.

26 Kurtubî, XI 214.

27 el-Keşşâf, III, 87.

64. فَأَجْمِعُوا كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوا صَفًّا Kesin karar verin, işinizi sağlam yapın, tartışmaya girmeyin, hepiniz söz birliği edin. Sonra seyircilerin kalplerine daha fazla korku salmak için meydana düzgün bir sıra halinde gelin. وَقَدْ أَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنْ اسْتَعْلَى Bugün üstün ve galip gelen kazanacaktır. Tefsirciler şöyle der: Büyücüler, "kazanacaktır" sözüyle, Firavun'un kendilerine vaat ettiği büyük nimetler ile bol hediyeleri elde etmeyi ve onun yakınlarından olup ikramına kavuşmayı kasdettiler. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Şayet biz üstün gelirsek, muhakkak bize bir ücret vardır, değil mi, dediler. Firavun: Evet, o takdirde şüphe etmeyin, gözde kimselerden olacaksınız, dedi".[28]

65. قَالُوا يَا مُوسَى إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَى Büyücüler Musa'ya dediler ki: Önce sen mi atmaya başlayacaksın, yoksa biz mi atalım? Kendilerinin Musa'ya galip geleceklerine inandıkları için ona seçme hakkı tanıdılar. Çünkü onlar bu alanda hiçbir kimsenin kendilerine karşı koyamayacağına inanıyorlardı.

66. قَالَ بَلْ أَلْقُوا Musa onlara: "Önce siz atın" dedi. Ebussuûd der ki: Musa, onların önce atmasını kesin olarak söylemek sûretiyle gösterdikleri nezakete daha nâzik bir şekilde karşılık vermek ve imkanlarını ortaya koymalarını ve bütün güç ve kuvvetlerini seferber etmelerini sağlamak maksadıyla büyülerine aldırış etmediğini göstermek, neticede Yüce Allah kudretini göstersin de, hakkı batılın üzerine atarak onu yok etsin diye böyle dedi.[29] فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَى Bu âyette hazif vardır. Âyetin manası bunu göstermektedir. Yani: Onlar ip ve asâlarını attılar. Bir de ne görsün, sihrin büyüklüğünden dolayı, ipler ve asâlar, Musa'ya hareket eden ve karnı üzerinde sürünen yılanlar gibi görünüyor. Bu ifade sihrin, Musa'nın korkup titreyeceği kadar büyük olduğunu gösterir.

67. فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَى Musa insan olması itibariyle, içinde bir korku hissetti. Çünkü o korkunç bir şey görmüştü.

68. قُلْنَا لا تَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الأَعْلَى Musa'ya dedik ki: Gerçek sandığın bu şeylerden korkma.[30] Şüphesiz galip gelecek ve zaferi kazanacak olan sensin.

69. وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا Sağ elinde bulunan asânı at. Asâ, onların yaptıklarını ağzıyla yutacaktır. إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ Onların icat edip yaptıkları, ancak büyü ve göz boyama kabilinden şeylerdir. وَلا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَى Büyücü nerde olursa olsun iflah olamaz. İstediğini elde edemez. Çünkü o, yalancı ve saptırıcıdır.

70. فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَى Musa asâsını attı. Asâ onların yaptıklarının tümünü yuttu. O zaman büyücüler, gördükleri bu açık mucizeden dolayı, âlemlerin Rabbi olan Allah'a secde etmek üzere yere kapandılar. İbn Kesîr şöyle der: "Musa asâyı atınca, asâ büyük ve korkunç bir yılan haline geldi. Ayakları,

28 Şuara sûresi, 26/41, 42.
29 Ebussuûd, III, 313.
30 Yüce Allah, bu bunalımlı halde bu sözleri Hz. Musa'ya vahyetti.

boynu, başı ve dişleri vardı. İplerin ve asâların peşinden gitmeye başladı. Neticede hepsini yuttu, hiçbir şey kalmadı. Halk bunu gündüz gözüyle açıkça seyrediyordu. Büyücüler bunu müşâhade edip gözleriyle görünce, kesin olarak anladılar ki, bu, sihir ve hile kabilinden birşey değil, kuşkusuz bir gerçektir. İşte o zaman Allah'a secdeye kapandılar. Mucize göründü, delil apaçık ortaya çıktı. Gerçek anlaşıldı, büyü yok olup gitti." İbn Abbas der ki: "Onlar sabahleyin büyücü idiler, akşamleyin Allah'ın salih ve şehit kulları oldular."[31]

71. قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ Firavun büyücülere şöyle dedi: Benden izin isteyip de ben izin vermeden Musa'ya inanıp getirdiklerini tasdik mi ettiniz? إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ O, size büyüyü öğreten başkanınızdır. Benim mülkümü yok etmek için onunla anlaştınız. Kurtubî şöyle der: Firavun bu sözüyle halk da onlara uyup onlar gibi iman etmesinler diye, zihinlerini karıştırmak istedi.[32] Sonra onları öldürme ve işkence ile tehdit ederek şöyle dedi: فَلَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ Andolsun, elleriniz ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim. Yani sağ el ile sol ayağı veya sol el ile sağ ayağı kesmek sûretiyle cezalandıracağım. وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ Sizi hurma ağaçlarına asıp en kötü bir şekilde öldüreceğim. وَلَتَعْلَمُنَّ أَيُّنَا أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَى Ey büyücüler! Ben mi, yoksa kendisine inanıp tasdik ettiğiniz Musa'nın Rabbi mi, hangimiz daha şiddetli ve devamlı azap edecek, göreceksiniz.

72. قَالُوا لَنْ نُؤْثِرَكَ عَلَى مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ Büyücüler de şöyle dediler: Musa aracılığıyla Allah'tan bize gelen iman ve hidayete seni tercih etmeyeceğiz. Bu hususta yok olacağımızı bilsek de fark etmez. وَالَّذِي فَطَرَنَا Bizi yaratan Allah'a andolsun ki seni tercih etmeyeceğiz. فَاقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ Sen yapacağını yap. إِنَّمَا تَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا Senin sözün bu dünya hayatında geçerlidir. Dünya hayatı ise fâni ve geçicidir. Halbuki biz ebedî nimetleri istemekteyiz. İkrime şöyle der: Büyücüler secdeye kapandıklarında, Allah onlara Cennetteki makamlarını gösterdi. Onun için bu sözleri söylediler.[33]

73. إِنَّا آمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا Allah'a iman ettik ki, işlediğimiz günahlar ve yaptığımız kötülük ve inkârları bağışlasın. وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ Allah'ın nurunu söndürmek için yaptığımız büyüleri de affetsin. وَاللَّهُ خَيْرٌ وَأَبْقَى Allah'ın sevabı seninkinden daha hayırlı, azabı da daha süreklidir. Bu cümle, "Hangimizin daha şiddetli ve sürekli azap edeceğini göreceksiniz" sözünün cevabıdır.

74. إِنَّهُ مَنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ Bu cümle, büyücülerin Firavun'a yaptıkları nasihatın devamıdır. Yani, kim kötülükleri işler ve inkârcı olarak ölür de kıyamet

31 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 486.
32 Kurtubî, XI, 224.
33 Kurtubî, XI, 225.

günü Rabbinin huzuruna suçlu bir şekilde gelirse, ona Cehennem ateşi vardır. لا يَمُوتُ فِيهَا وَلا يَحْيَا Orada ölmez ki, azabı son bulsun. Rahat bir hayat da süremez.[34]

75. وَمَنْ يَأْتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ Kim Allah'a itaat etmiş ve yasakları bırakmış bir mü'min ve Allah'ı birleyici olarak gelirse, فَأُولَئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلا İşte bu iyi işleri yapan mü'minler için de Allah katında yüksek makamlar vardır.

76. جَنَّاتُ عَدْنٍ Bu kısım "yüksek makam"ların açıklamasıdır. Yani, onlar için yüksek dereceleri, emin odaları ve güzel yerleşim yerleri bulunan Cennetler vardır. تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ Cennetin odaları ve divanları altından çeşitli içecekler, bal, süt ve su nehirleri akar. خَالِدِينَ فِيهَا Orada insanlar sürekli kalırlar, asla çıkmazlar. وَذَلِكَ جَزَاءُ مَنْ تَزَكَّى İşte bu, inkâr ve günah kirlerinden arınan kimselere verilecek sevaptır. Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Cennet yüz derecedir. Her iki derece arası, gök ile yer arası kadardır. Firdevs Cenneti, derece bakımından bunların en yükseğidir. Allah'tan istediğinizde Firdevs'i isteyin".[35]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsar. Bunları aşağıda özetliyoruz.

1. "واصطنعتك لنفسي Seni kendim için seçtim" cümlesinde istiâre vardır. Yüce Allah Musa'yı kendisine yakın kılmasını ve seçmesini, hükümdârın, kendisinde bulunan güzel huylardan dolayı değer vermeye ve yakınına almaya layık görüp kendisi için seçtiği, dostluğuna tercih ettiği ve önemli işleri için görevlendirdiği, kimsenin haline benzetti. Bunun için اصطنع kelimesini müsteâr olarak kullandı. Bu, istiâre-i tebeiyyedir.

2. "منها خلقناكم وفيها نعيدكم Sizi ondan yarattık, tekrar ona iade edeceğiz." cümlesinde, güzel bir mukâbele sanatı vardır. Zira "منها" ya karşılık "فيها"yı, "خلق"ya karşılık "اعادة"yi kullanmıştır. Bu da, süsleyici edebî sanatlardandır.

3. بل ألقوا فاذا حبالهم "Siz atın, bir de baktı ki ipleri..." cümlesinde hazif yoluyla icaz vardır. "Onlar attılar, Bir de baktı ki ipleri" takdirindendir. Mana delâlet ettiği için bu cümle hazf edilmiştir. وألق ما في يمينك Sağ elindekini at" cümlesinden sonra gelen فالقى السحرة سجدا Büyücüler secdeye kapandılar" cümlesinde de durum aynıdır. Buradan uzun bir ibâre hazf edilmiştir. Takdiri şöyledir: "Musa asâsını attı. Asâ,

34 İbnu'l-Enbârî, bu manada şu şiiri söylemiştir:

الا من لنفس لا تموت فسينقضى شقاها ولا تحيا حياة لها طعم

Dikkat edin, şöyle bir nefsi kim ister? O nefis ölmez ki, bedbahtlığı sona ersin. Tadı ve lezzeti olan bir hayat da yaşamaz.

35 Tirmizî, Sıfatu'l-Cennet, 2531.

onların büyü olarak yaptıklarını yuttu. Bunun üzerine büyücüler secdeye kapandılar." Âyetin manası bu hazf edilen ibareye delâlet ettiği için bu hazif güzel olmuştur. Buna hazif yoluyla icaz denilir.

4. "يموت Ölür" ile "يحيـا yaşar" ve "نعيـد döndüreceğiz" ile "نخـرج çıkaracağız" kelimeleri arasında tıbâk vardır.

5. "إنه من يأت ربه مجرما Şurası bir gerçek ki, kim günahkâr olarak Rabbine gelirse..." cümlesi ile "ومن يأته مـؤمنا قـد عـمل الصـالحـات Kim de iyi davranışlarda bulunmuş bir kimse olarak Ona gelirse..." cümlesi arasında mukâbele sanatı vardır. Mukâbele iki veya daha çok mananın getirilmesi, sonra da bunların karşıtının getirilmesi demektir.

6. "سوى ، ضحى ، افترى ، يحيا ve تزكى kelimeleri arasında zorlama olmaksızın güzel secî vardır.

7. "إنك انت الأعلى Kesinlikle üstün olacak sensin" cümlesinde pekiştirme unsurları vardır. Şöyle ki, haber, pekiştirme ifade eden إن edatı, muhatap zamirinin أنت ile tekrar edilmesi "الأعلى en üstün" haberinin belirli olması, galiplik ifade eden علو kelimesi ve en üstünlük ifade eden kip gibi pekiştirme edatlarıyla pekiştirilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm ne kadar güzel ve beliğ bir ifade gücüne sahiptir.

İşte bunlar Meânî ilminin özelliklerindendir.

BİR UYARI

Âyet-i kerîmeler, Firavun'un büyücüleri tehdit ettiği şeyi onlara uygulayıp uygulamadığını bildirmemektedir. Tefsirciler, onun tehdidini uyguladığını bildirmişlerdir. O, büyücülerin ellerini ve ayaklarını kesip kendilerini asmış, böylece onlar mü'min olarak ölmüşlerdir. İbn Abbas şöyle der: "Onlar, sabahleyin büyücü idiler, akşamleyin salih şehitlerden oldular.

وَلَقَدْ اَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَسْرِ بِعِبَادِيْ فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيْقًا فِي الْبَحْرِ
يَبَسًا ۙ لَّا تَخٰفُ دَرَكًا وَّلَا تَخْشٰى ﴿٧٧﴾ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُوْدِهٖ
فَغَشِيَهُمْ مِّنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴿٧٨﴾ وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهٗ وَمَا هَدٰى
﴿٧٩﴾ يٰبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ قَدْ اَنْجَيْنٰكُمْ مِّنْ عَدُوِّكُمْ وَوٰعَدْنٰكُمْ جَانِبَ
الطُّوْرِ الْاَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ﴿٨٠﴾ كُلُوْا مِنْ
طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيْهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِيْ ۚ وَمَنْ
يَّحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِيْ فَقَدْ هَوٰى ﴿٨١﴾ وَاِنِّيْ لَغَفَّارٌ لِّمَنْ تَابَ وَاٰمَنَ
وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدٰى ﴿٨٢﴾ وَمَآ اَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يٰمُوْسٰى
﴿٨٣﴾ قَالَ هُمْ اُولَآءِ عَلٰٓى اَثَرِيْ وَعَجِلْتُ اِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضٰى ﴿٨٤﴾
قَالَ فَاِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْۢ بَعْدِكَ وَاَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾
فَرَجَعَ مُوْسٰٓى اِلٰى قَوْمِهٖ غَضْبَانَ اَسِفًا ۚ قَالَ يٰقَوْمِ اَلَمْ يَعِدْكُمْ
رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا ۙ اَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ اَمْ اَرَدْتُّمْ
اَنْ يَّحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ فَاَخْلَفْتُمْ مَّوْعِدِيْ ﴿٨٦﴾ قَالُوْا
مَآ اَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلٰكِنَّا حُمِّلْنَآ اَوْزَارًا
مِّنْ زِيْنَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنٰهَا فَكَذٰلِكَ اَلْقَى السَّامِرِيُّ ﴿٨٧﴾
فَاَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهٗ خُوَارٌ فَقَالُوْا هٰذَآ اِلٰهُكُمْ
وَاِلٰهُ مُوْسٰى فَنَسِيَ ﴿٨٨﴾ اَفَلَا يَرَوْنَ اَلَّا يَرْجِعُ اِلَيْهِمْ قَوْلًا ۙ وَّلَا
يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾ وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هٰرُوْنُ مِنْ قَبْلُ
يٰقَوْمِ اِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهٖ ۚ وَاِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمٰنُ فَاتَّبِعُوْنِيْ وَاَطِيْعُوْٓا
اَمْرِيْ ﴿٩٠﴾ قَالُوْا لَنْ نَّبْرَحَ عَلَيْهِ عٰكِفِيْنَ حَتّٰى يَرْجِعَ اِلَيْنَا
مُوْسٰى ﴿٩١﴾ قَالَ يٰهٰرُوْنُ مَا مَنَعَكَ اِذْ رَاَيْتَهُمْ ضَلُّوْٓا ﴿٩٢﴾ اَلَّا

تَتْبَعَنِ أَفَعَصَيْتَ أَمْرِي ﴿٩٣﴾ قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي
وَلَا بِرَأْسِيٓ إِنِّي خَشِيتُ أَن تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ وَلَمْ
تَرْقُبْ قَوْلِي ﴿٩٤﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَٰسَٰمِرِيُّ ﴿٩٥﴾
قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا۟ بِهِۦ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ أَثَرِ ٱلرَّسُولِ
فَنَبَذْتُهَا وَكَذَٰلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي ﴿٩٦﴾ قَالَ فَاذْهَبْ
فَإِنَّ لَكَ فِي ٱلْحَيَوٰةِ أَن تَقُولَ لَا مِسَاسَ وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا
لَّن تُخْلَفَهُۥ وَٱنظُرْ إِلَىٰٓ إِلَٰهِكَ ٱلَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا
لَّنُحَرِّقَنَّهُۥ ثُمَّ لَنَنسِفَنَّهُۥ فِي ٱلْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾ إِنَّمَآ إِلَٰهُكُمُ ٱللَّهُ
ٱلَّذِي لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾

77. Andolsun ki biz Musa'ya, "Kullarımla birlikte geceleyin, yola çık da yetişilmekten korkmaksızın ve endişe etmeksizin onlara denizde kuru bir yol aç" diye vahyetmiştik.

78. Bunun üzerine Firavun, askerleri ile birlikte onların peşine düştü. Onları denize gömen gömdü.

79. Firavun, kavmini saptırdı, doğru yola sevketmedi.

80. Ey İsrailoğulları! Sizi düşmanınızdan kurtardık; Tûr'un sağ tarafında sizinle sözleştik ve size, kudret helvası ile bıldırcın eti indirdik.

81. Size rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yeyiniz, bu hususta taşkınlık ve nankörlük de etmeyiniz, sonra sizi gazabım çarpar. Her kimi gazabım çarparsa, hakikaten o, yıkılıp gitmiştir.

82. Şu da muhakkak ki Ben, tevbe eden, inanan ve yararlı iş yapan, sonra doğru yolda giden kimseyi bağışlarım.

83. "Kavminden önce niçin acele geldin? Ey Musa!"

84. "İşte, dedi, onlar da benim peşimdeler. Ben, memnun olasın diye Sana acele ile geldim Rabbim."

85. Allah buyurdu: "Senden sonra Biz, kavmini imtihan ettik ve Sâmirî onları yoldan çıkardı."

86. Bunun üzerine Musa, öfkeli ve üzüntülü olarak kavmine döndü. "Ey kavmim! dedi, Rabbiniz size güzel bir vaatte bulunmamış mıydı? Şu halde size zaman mı çok uzun geldi, yoksa üstünüze Rabbiniz'in gazabının inmesini mi istediniz ki, bana verdiğiniz sözden döndünüz?"

87. Dediler ki: "Biz sana verdiğimiz sözden, kendi kudret ve irademizle dönmedik. Fakat biz, o kavmin zînet eşyasından bir takım ağırlıklar yüklenmiş, sonra da onları atmıştık; aynı şekilde Sâmirî de atmıştı."

88. Bu adam, onlar için böğürme kabiliyeti olan bir buzağı icad etti. Bunun üzerine "işte, dediler, bu sizin de, Musa'nın da tanrısıdır. Fakat Musa, onu unuttu."

89. O şeyin, kendilerine hiçbir sözle mukâbele edemeyeceğini, kendilerine ne bir zarar, ne de bir fayda vermek gücünde olmadığını görmezler mi?

90. Hakikaten Harun, onlara daha önce, "Ey kavmim! demişti, siz, bununla sadece imtihan edildiniz. Sizin Rabbiniz şüphesiz çok merhametli olan Allah'tır. Şu halde bana uyunuz ve emrime itaat ediniz."

91. "Biz; dediler, Musa aramıza dönünceye kadar buna tapmaktan asla vazgeçmeyeceğiz!"

92, 93. "Ey Harun! dedi, sana ne engel oldu da, bunların sapıklığa düştüklerini gördüğün vakit peşimden gelmedin? Emrime âsi mi oldun?"

94. Harun: "Ey annemin oğlu! dedi. Sakalımı, saçımı tutma! Ben, senin: "İsrailoğullarının, arasına ayrılık düşürdün; sözünü tutmadın!" demenden korktum."

95. "Ya senin zorun nedir, ey Sâmirî?" dedi.

96. O da, "Ben onların görmediklerini gördüm. O elçinin izinden bir avuç alıp onu attım. Bunu böyle nefsim bana hoş gösterdi" dedi.

97. Musa, "Defol! dedi, artık hayatın boyunca sen: Bana dokunmayın! diyeceksin. Ayrıca senin için, kurtulamayacağın bir ceza günü var. Tapmakta olduğun tanrına da bak! Yemin ederim, biz onu yakacağız, sonra da onu parça parça edip denize savuracağız!"

98. "Sizin ilahınız, yalnızca kendisinden başka ilah olmayan Allah'tır. O'nun ilmi, herşeyi kuşatmıştır."

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ:

Bu mübarek âyetler Hz. Musa ile Firavun'un kıssasını anlatmaya devam eder. Bu bölümdeki âyetler, Yüce Allah'ın Hz. Musa ve kavmine yardım ettiğine, onları kurtarıp düşmanlarını yok ettiğine işaret eder. İsrailoğullarına Allah'ın vermiş olduğu büyük nimet ve ihsanlarını hatırlatır. Nimetlerin şükrüne devam etmeleriyle ilgili emirlerini nimetlere nankörlük ederek Allah'ın gazabına maruz kalmaktan sakınmaları ile ilgili yasaklarını zikreder. Daha sonra bu âyetler İsrailoğullarının buzağıya tapmaları sebebiyle bozulmalarını açıklar. Yüce Allah, diğer âyetlerde genişçe açıkladığı konuyu burada özet olarak anlatmıştır.

KELİMELERİN İZAHI

دركا : Derek, arkadan yetişip katılmak manasına gelen **ادرك** fiilinin mastarıdır.

لا تطغوا: Taşkınlık etmeyin. **طغيان** hakkı olmayan yere kadar sınırı geçmek.

هوى : **هاوِيَة** ye girdi. Hâviye, Cehennem çukuru demektir. Bir kimse yüksekten aşağı düştüğü zaman **هوى** denir. Geniş zamanı **يهوى** şeklindedir.

بملكنا : Melk, mim'in üstünü ve lam'ın sükûnu ile okunur. Güç ve kuvvet demektir. Âyetteki manası, "elimizde olan bir sebeple" demektir.

أوزارا : Evzâr, ağırlıklar manasınadır. Günah insana ağırlık verdiği için ona da "vizr" denilmiştir.

خوار : Huvâr; sığır sesi, böğürtü demektir.

يا ابن أم: Ey annemin oğlu! Bu ibare, şefkat dilemeyi ifade eder.

سولت : Güzelleştirdi, süsledi.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

77. وَلَقَدْ أَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي Firavun taşkınlığa devam edince Musa'ya: "Geceleyin İsrailoğullarını Mısır topraklarından götür" diye vahyettik. **فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيقًا فِي الْبَحْرِ يَبَسًا** Asânla denize vur da, onlar için, geçecekleri kupkuru bir yol olsun. **لا تَخَافُ دَرَكًا وَلا تَخْشَى** Firavun ve ordularının yetişmesinden korkmayacak, denizde boğulmaktan endişe etmeyeceksin.

78. فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهِ فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ Firavun öldürmek için ordusu ile birlikte onlara yetişti. Ancak denizde başlarına gelen geldi. Mâhiyetini Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği korkunç şeyler başlarına geldi. Bu tabir, boğulurken başlarına gelen felâketin korkunçluğunu ifade eder.

79. وَأَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدَى Firavun kavmini doğru yoldan saptırdı; onları ne doğruya iletti, ne de kurtuluşa. Firavun'un: "Ben size ancak doğru yolu gösteriyorum[36] şeklindeki sözüne karşı, burada ona alay yoluyla cevap verilmektedir.

80. يَابَنِي إِسْرَائِيلَ قَدْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ Bu âyet, İsrailoğullarının denizden çıkmaları ve Firavun ile ordusunun boğulmasından sonra onlara yapılan bir hitaptır. Yani: Ey İsrailoğulları! Size en kötü işkenceleri yapan Firavun ve kavminin elinden sizi kurtardığım zaman verdiğim büyük nimetimi hatırlayın. وَوَاعَدْنَاكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْأَيْمَنَ Musa ile yalvarması ve kendisine Tevrat'ın indirilmesi için Tûr-ı Sînâ'nın sağ tarafına gel diye sözleştik. Burada "sözleşme" fiili İsrailoğullarına nisbet edilmiştir. Zira bu sözleşmeden onlar yararlanacaktır. Çünkü Tevrat'ın inmesinde hem dinî, hem de dünyevî yönden yararlar vardır. وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَى Siz Tîh topraklarında iken, size rızık olarak Menn ve Selvâ'yı verdik. Menn, bala benzer kudret helvası, Selvâ ise eti en güzel kuşlardan olan bıldırcındır. Bunlar Bizim size bir lütfumuzdur. Burada nimetlerin sıralanmasında son derece güzellik vardır. Şöyle ki, önce onları kurtarma nimetini, daha sonra dinî, sonra da dünyevî nimetini hatırlattı.

81. كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ Size dedik ki: Verdiğim lezzetli helâl nimetlerden yeyiniz. وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي Zenginlik ve esenlik, sizi emirlerime karşı gelmeye sevk etmesin, sonra azabım başınıza iner. وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَى Kime hışmım ve azabım inerse, o yok olup Cehenneme girer.

82. وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى Şüphesiz, şirkten tevbe eden, güzel bir şekilde iman edip amel işleyen, sonra da hidayet ve iman üzerinde dosdoğru yürüyen kimseler için Benim bağışlamam büyüktür. Bu âyette, isyan bataklığına düşen kimselerin ümitsizliğe kapılmamaları için, bir çıkış yolu bulunduğu açıklanarak imana teşvik edilmektedir.

83. وَمَا أَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَا مُوسَى Ey Musa! Seni kavminden ayrılmaya acele ettiren nedir? Zemahşerî şöyle der: Musa kavminden seçtiği ileri gelenlerle birlikte, kararlaştırılan vakitte Tûr Dağına gitmişti. Sonra Allah ile konuşma arzusuyla onları geride bırakarak öne geçti.[37]

84. قَالَ هُمْ أُولَاءِ عَلَى أَثَرِي O da şöyle cevap verdi: Kavmim yakınımdadır. Onları çok az ileri geçtim. Arkamdan geliyorlar. وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَى Ben, gelmemi emrettiğin yere hemen geldim ki, benden daha çok razı olasın. Musa önce özrünü beyan etti, sonra da kavminden önce acele olarak gelme sebebini açıkladı. Bu sebep, Allah'ın rızasını elde etmek için Ona yalvarıp yakarma arzusudur.

85. قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ Allah da şöyle buyurdu: Sen aralarından ayrıldıktan

36 Mü'minûn sûresi, 40/29.
37 el-Keşşâf, III, 89.

sonra kavmini, buzağıya ibadet etme fitnesine düşürdük." وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ Sâmirî, buzağıya ibadeti güzel göstererek onları sapıklığa düşürdü. Sâmirî buzağıya tapan bir kavimden olup münafık bir büyücü idi. Tefsirciler şöyle der: Musa Rabbine yalvarmaya geldiği zaman, yerine kardeşi Harun'u İsrailoğullarının başına bırakmış ve ona Allah'a itaate devam etmelerini sağlamasını emretmişti. Musa (a.s.)'nın yokluğunda, Sâmirî, zinet eşyalarını toplayıp onlarla bir buzağı yaptı ve İsrailoğullarını ona ibadete çağırdı. Onlar da ibadet ettiler. Bu fitne, Musa onların aralarından çıktıktan 20 gün sonra meydana gelmiştir.

86. فَرَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا Musa 40 gün bitip de Tevrat'ı aldıktan sonra, kavminin buzağıya tapmasından dolayı kızgın ve çok üzüntülü bir şekilde Tûr Dağı'ndan döndü. قَالَ يَا قَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا Musa dedi ki: Ey kavmim! Rabbiniz size, içinde hidayet ve nur bulunan Tevrat'ı indirmeyi vaadetmedi mi? Bu soru kınama ifade eder. أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ أَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي Üzerinizden uzun zaman mı geçti ki verdiğiniz sözü unuttunuz? Yoksa böyle yaparak üzerinize Allah'ın gazabı ve hışmının inmesini mi istediniz de bana verdiğiniz sözde durmadınız. Ebû Hayyân şöyle der: İsrailoğulları Allah'ın dinine ve Musa'nın sünnetine sarılacaklarına ve Allah'ın emrine asla aykırı iş yapmayacaklarına dair ona söz vermişlerdi. Fakat buzağıya ibadet ederek verdikleri sözü tutmadılar.[38]

87. قَالُوا مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا Dediler ki: Sana verdiğimiz sözden kendi gücümüz, irademiz ve tercihimizle dönmedik. Aksine böyle yapmaya zorlandık. وَلَكِنَّا حُمِّلْنَا أَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا Fakat bize Firavun hanedanının süs eşyalarından birçok ağırlık yüklenmişti. Sâmirî'nin emriyle onları ateşe attık. Mücâhid: "Evzâr, ağırlıklardır" der. Bunlar, İsrailoğullarının Firavun hanedanından emânet olarak aldıkları süs eşyalarıdır. فَكَذَلِكَ أَلْقَى السَّامِرِيُّ Sâmirî de böyle yaptı. O da kavmin, yanında bulunan süs eşyalarını ateşe attı. Tefsirciler şöyle der: İsrailoğulları Mısır'dan çıkmadan, Kiptîler'den emanet olarak süs eşyaları almışlardı. Musa'nın dönmesi gecikince Sâmirî onlara dedi ki: Yanınızda süs eşyaları bulunduğu için Musa'nın size gelmesi engellendi. Bunun üzerine onları toplayıp Sâmirî'ye verdiler. Sâmirî süs eşyalarını ateşe attı ve onlardan bir buzağı yaptı. Sonra Cebrâil (a.s.)'in kısrağının izinden bir avuç toprak alıp onun üzerine attı. Bundan sonra buzağı böğürmeye başladı.[39] Yüce Allah'ın şu âyeti bunu ifade eder.

88. فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ Sâmirî, bu eritilmiş süs eşyalarından onlara bir buzağı yaptı. Bu buzağı ruhsuz bir cesetten ibaretti. Sığır sesine benzer bir ses çıkarıyordu.[40] فَقَالُوا هَذَا إِلَهُكُمْ وَإِلَهُ مُوسَى فَنَسِيَ Sâmirî ve taraftarları: Bu buzağı sizin de Musa'nın da ilahıdır. Fakat Musa ilahını burada unutup Tûr'da aramaya gitti. Katâde

38 el-Bahr, VI, 268.

39 Bu, İbn Abbas, Katâde ve Mücâhid'in görüşlerinin özetidir. Taberî'de de böyledir. XVI, 200.

40 Râzî şöyle der: Rivayete göre o, canlanıp böğürdü. Bir görüşe göre, canlanmadı. Onda rüzgâr alacak delikler vardı. Dolayısıyla buzağı sesine benzer bir sesi çıkardı. Râzî, XXII, 103.

şöyle der: Musa, Rabbini yanınızda unuttu. Bunun üzerine İsrailoğulları ona tapmaya koyuldular. Yüce Allah onların bu tutumlarını reddetmek ve buzağıya ibadet ederek akılsızca davrandıklarını açıklamak için şöyle buyurdu:

89. أَفَلا يَرَوْنَ أَلاَّ يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلا نَفْعًا İlahları olduğunu iddia ettikleri o buzağının kendilerine cevap vermediğini ve onlardan bir zararı savamadığını veya onlara bir yarar sağlayamadığını görmüyorlar mı? O nasıl ilah olur? Bu soru kınama ve azarlama ifade eder.

90. وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِنْ قَبْلُ يَا قَوْمِ إِنَّمَا فُتِنتُمْ بِهِ Musa dönmeden önce Harun onlara nasihat ederek ve hatırlatarak dedi ki: Bu buzağı ile fitneye düşürülüp saptırıldınız. وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَانُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي Şüphesiz, ibadete layık olan buzağı değil, Rahman olan Allah'tır. Sizi çağırmış olduğum Allah'a ibadet hususunda bana uyun. Buzağıya tapmayı bırakarak emrime itaat edin.

91. قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَى İsrailoğulları dediler ki, Musa dönünceye kadar buzağıya ibadete devam edeceğiz. Bakalım ne olacak?![41]

92, 93. قَالَ يَاهَارُونُ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا ■ أَلاَّ تَتَّبِعَنِي Bu âyette hazif vardır. Takdiri şöyledir: Musa geri dönüp onların buzağıya taptıklarını görünce, kalbi Allah için öfkeyle doldu ve kardeşi Harun'u başından tutup kendisine doğru çekmeye başladı ve ona şöyle dedi: "Bunların, Allah'ı inkâr ettiklerini gördüğünde Allah için kızmada, onları kınamada ve bu sapıklıktan men etmede benim gibi davranmaktan seni alıkoyan nedir? أَفَعَصَيْتَ أَمْرِي Bana karşı çıkıp emrimi ve vasiyetimi terk mi ettin?" Tefsirciler şöyle der: Musa'nın ona emri, Yüce Allah'ın şu âyette anlattığı, onun kardeşine yaptığı tavsiyelerdir: "Musa, kardeşi Harun'a dedi ki: Kavmim içinde benim yerime geç, onları ıslah et, bozguncuların yoluna uyma.[42]

94. قَالَ يَبْنَؤُمَّ لا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلا بِرَأْسِي Harun, şefkat ve merhamet dileyerek Musa'ya dedi ki: "Ey Annemin oğlu, ey kardeşim! Ne sakalımdan tut, ne saçımdan." İbn Abbas der ki: Şiddetli öfkesi ve aşırı kızgınlığından dolayı sağ eliyle saçlarından, sol eliyle de sakalından tuttu. Çünkü Allah yolunda galeyan duygusu ona hakim olmuştu. إِنِّي خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَائِيلَ Onlara zorla engel olduğum taktirde, aralarında savaş çıkmasından korktum. O taktirde beni kınar ve: "Aralarında fitneyi alevlendirdin, وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي Onlar hakkında emrimi beklemedin" derdin. Bundan dolayı sen dönünceye kadar onlara birşey

41 Merhum Seyyid Kutub "Fî Zılâli'l-Kur'ân" adlı tefsirinde şöyle der: İsrailoğulları bu böğüren altın buzağıyı görür görmez, kendilerini zelillik yurdundan kurtaran Rablerini unuttular ve bu altın buzağıya taptılar. Fikir ve ruh aptallığı içerisinde: "Bu sizin de Musa'nın da ilahıdır. Ama onu unuttu" da, o burada yanımızda olduğu halde onu dağda aramaya koyuldu. Rabbine giden yolu unutup şaşırdı dediler. Bu öyle bir sözdür ki, onların budalalık ve ahmaklıklarını gösterdiği gibi, peygamberlerini aptalca, Rabbini bulamamış, yolunu şaşırmış, ne kendisi doğru yolu bulabilmiş, ne de Rabbi onu doğru yola ulaştırmış biri olarak itham ettiklerini gösterir.. Bu buzağı canlı değildi ki, onların sözlerini işitsin ve isteklerine cevap versin. Çünkü o, cansız bir cesetti. Hayvanlık derecesinden daha aşağı bir derecede idi. Harun onlara nasihat etti. Fakat onlar nasihatı kabul etmek yerine, onun nasihatından yüz çevirdiler. (Fî Zılâli'l-Kur'ân, V,93-94).

42 A'râf sûresi, 7/42.

dememeyi uygun gördüm ki, işi kendi elinle yapasın. İbn Abbas der ki: Harun Musa'dan korkar ve ona itaat ederdi.

95. قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِيُّ Musa Sâmirî'ye: "Ey Sâmirî! Nedir bu yaptığın? Seni böyle yapmaya sevkeden nedir?

96. قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ Sâmirî dedi ki: Ben, onların görmediklerini gördüm. Bu da şöyle oldu: Cebrâil, hayat atı üzerinde sana gelmişti. Onun atının bastığı yerlerden bir avuç almak aklıma düştü. Onu neyin üzerine attımsa onda bir canlılık meydana geldi. فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ أَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا Cebrâil'in atının izinden biraz alıp buzağının üzerine attım. Böylece buzağının böğürtüsü çıktı. وَكَذَلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي İşte böylece nefsim bana bunu süsledi ve güzel gösterdi.

97. قَالَ فَاذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيَاةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ Musa Sâmirî'ye dedi ki: Git , dünyada senin cezan hiç kimseye dokunmaman, hiç kimsenin de sana dokunmamasıdır. Hasan el-Basrî şöyle der: Allah Sâmirî'nin dünyadaki cezasını, onun insanlara, insanların da ona dokunmaması şeklinde verdi. Yüce Allah, dünyada onun sıkıntısını arttırdı. وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَنْ تُخْلَفَهُ Senin için ahirette tayin edilmiş bir azap vakti vardır. O aslâ değişmez. وَانظُرْ إِلَى إِلَهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا Sürekli olarak taptığın şu buzağıya bak. لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا Onu mutlaka ateşte yakacak, sonra da kül olarak denize uçuracağız. Ne kendisi, ne izi kalacak.

98. إِنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ Musa, İsrailoğullarına şöyle der: Sizin ibadete layık mabudunuz, kendisinden başka Rab bulunmayan Allah'tır. وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا O'nun ilmi herşeyi kuşatmıştır. Yerlerde ve göklerde hiçbir şey O'na gizli kalmaz.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler, aşağıdaki edebî sanatları kapsamaktadır.

1. "فغشيهم من اليم ما غشيهم Deniz onları öyle bir kapladı ki" âyeti, olayın korkunçluğunu ifade eder.

2. "اضل saptırdı." ile "هدى doğruyu gösterdi" kelimeleri arasında tıbâk vardır.

3. "فقد هوى helâk oldu" cümlesinde istiâre vardır. Yüksekten aşağıya düşmek anlamına gelen هوى kelimesi, "yok olma ve helâk olma" manasında müsteâr olarak kullanılmıştır.

4. "وإني لغفار Ben günahları çok bağışlayıcıyım" cümlesinde mübâlağa sanatı vardır.

5. "ضرا zarar" ile "نفعا yarar" kelimeleri arasında tıbâk vardır.

6. Birçok yerde hazif yoluyla icaz vardır. Bunları tefsir kısmında açıkladık.

7. نفسى، قولى، أمرى kelimeleri ile نسفاً، علماً، نفعاً gibi kelimelerde ve başka kelimelerde akıcı güzel bir secî vardır.

BİR UYARI

İsrailoğulları buzağıya Sâmirî'nin fitnesi sebebiyle taptılar. Puta tapıcılık tohumları onların kalplerine iyice işlemişti. Dolayısıyla Allah onları Firavun'un zulmünden kurtarınca, Musa'dan, kendisine ibadet etmeleri için bir heykel yapmasını istediler. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: İsrailoğullarını denizden geçirdik. Yolda, kendilerine ait bir takım putlara tapan bir kavme rastladılar. Bunun üzerine, "Ey Musa, onların tanrıları gibi, bizim için de bir tanrı yap" dediler. Musa: "Gerçekten siz câhil bir toplumsunuz" dedi.[43] Öyleyse onların altından yapılmış, böğürtüsü olan bir buzağıya tapmamalarına şaşmamalı.

43 A'râf sûresi, 7/138.

كَذٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ مَا قَدْ سَبَقَ ۚ وَقَدْ اٰتَيْنٰكَ مِنْ
لَّدُنَّا ذِكْرًا ۖ ﴿٩٩﴾ مَنْ اَعْرَضَ عَنْهُ فَاِنَّهٗ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًا ۙ ﴿١٠٠﴾
خٰلِدِيْنَ فِيْهِ ۭ وَسَاۗءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ حِمْلًا ۙ ﴿١٠١﴾ يَّوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ
وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِيْنَ يَوْمَىِٕذٍ زُرْقًا ۚ ﴿١٠٢﴾ يَّتَخَافَتُوْنَ بَيْنَهُمْ اِنْ لَّبِثْتُمْ
اِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُوْلُوْنَ اِذْ يَقُوْلُ اَمْثَلُهُمْ طَرِيْقَةً
اِنْ لَّبِثْتُمْ اِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾ وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا
رَبِّيْ نَسْفًا ۙ ﴿١٠٥﴾ فَيَذَرُهَا قَاۗعًا صَفْصَفًا ۙ ﴿١٠٦﴾ لَّا تَرٰى فِيْهَا عِوَجًا
وَّلَآ اَمْتًا ﴿١٠٧﴾ يَوْمَىِٕذٍ يَّتَّبِعُوْنَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهٗ ۚ وَخَشَعَتِ
الْاَصْوَاتُ لِلرَّحْمٰنِ فَلَا تَسْمَعُ اِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾ يَوْمَىِٕذٍ لَّا تَنْفَعُ
الشَّفَاعَةُ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَرَضِيَ لَهٗ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾
يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيْطُوْنَ بِهٖ عِلْمًا ﴿١١٠﴾
وَعَنَتِ الْوُجُوْهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّوْمِ ۭ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ
يَّعْمَلْ مِنَ الصّٰلِحٰتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخٰفُ ظُلْمًا
وَّلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنٰهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا وَّصَرَّفْنَا فِيْهِ
مِنَ الْوَعِيْدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُوْنَ اَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾
فَتَعٰلَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ۭ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْاٰنِ مِنْ قَبْلِ
اَنْ يُّقْضٰٓى اِلَيْكَ وَحْيُهٗ ۡ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِيْ عِلْمًا ﴿١١٤﴾ وَلَقَدْ عَهِدْنَآ
اِلٰٓى اٰدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهٗ عَزْمًا ﴿١١٥﴾ وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰۗىِٕكَةِ
اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ اِبْلِيْسَ ۭ اَبٰى ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يٰٓاٰدَمُ اِنَّ
هٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقٰى
﴿١١٧﴾ اِنَّ لَكَ اَلَّا تَجُوْعَ فِيْهَا وَلَا تَعْرٰى ۙ ﴿١١٨﴾ وَاَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا

فِيهَا وَلَا تَضْحَىٰ ﴿١١٩﴾ فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ
هَلْ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَا يَبْلَىٰ ﴿١٢٠﴾ فَأَكَلَا مِنْهَا
فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ
وَرَقِ الْجَنَّةِ ۚ وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ ﴿١٢١﴾ ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ
فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ﴿١٢٢﴾ قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ
لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۖ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ
فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ
مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَىٰ ﴿١٢٤﴾
قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَىٰ وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا ﴿١٢٥﴾
قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا ۖ وَكَذَٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَىٰ ﴿١٢٦﴾
وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي مَنْ أَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِآيَاتِ رَبِّهِ ۚ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ
أَشَدُّ وَأَبْقَىٰ ﴿١٢٧﴾ أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ
يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِأُولِي النُّهَىٰ ﴿١٢٨﴾ وَلَوْلَا
كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى ﴿١٢٩﴾ فَاصْبِرْ
عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ
غُرُوبِهَا ۖ وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَىٰ ﴿١٣٠﴾
وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ۚ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴿١٣١﴾ وَأْمُرْ أَهْلَكَ
بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ۖ لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا ۖ نَحْنُ نَرْزُقُكَ ۗ
وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَىٰ ﴿١٣٢﴾ وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِآيَةٍ مِنْ رَبِّهِ ۚ أَوَلَمْ
تَأْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْأُولَىٰ ﴿١٣٣﴾ وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ

بِعَذَابٍ مِّنْ قَبْلِهِۦ لَقَالُوا۟ رَبَّنَا لَوْلَآ أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ
ءَايَٰتِكَ مِن قَبْلِ أَن نَّذِلَّ وَنَخْزَىٰ ﴿١٣٤﴾ قُلْ كُلٌّ مُّتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا۟
فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَٰبُ ٱلصِّرَٰطِ ٱلسَّوِىِّ وَمَنِ ٱهْتَدَىٰ ﴿١٣٥﴾

99. İşte böylece geçmiştekilerin haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Şüphesiz ki, tarafımızdan sana bir zikir verdik.

100. Kim ondan yüz çevirirse.. şüphesiz ki kıyamet gününde o, ağır bir günah yüklenecektir.

101. Bu kimseler o yükün altında ebedî kalırlar. Onlar için, kıyamet gününde bu, ne kötü bir yüktür!

102. O günde Sûra üflenir ve Biz o zaman günahkârları gözleri gömgök bir halde mahşerde toplarız.

103. Aralarında birbirlerine gizli gizli şöyle derler: "Dünyada sadece on gün kaldınız."

104. Aralarında konuştukları konuyu Biz daha iyi biliriz. Onların en olgun ve akıllı olanı o zaman, "Bir günden fazla kalmadınız" der.

105. Sana dağlar hakkında sorarlar. De ki: Rabbim onları ufalayıp savuracak.

106. Böylece yerlerini dümdüz, bomboş bırakacaktır.

107. Orada ne bir iniş, ne de bir yokuş görebileceksin.

108. O gün insanlar, davetçiye uyacaklar; O'na karşı yan çizmek yoktur. Artık, çok esirgeyici Allah hürmetine sesler kısılmıştır. Bu yüzden, fısıltıdan başka bir ses işitemezsin.

109. O gün, Rahman'ın izin verdiği ve sözünden hoşlandığından başkasının şefaati fayda vermez.

110. O, insanların geçmişlerini de, geleceklerini de bilir. Onların ilmi ise, bunu kapsayamaz.

111. Bütün yüzler, diri ve her şeye hâkim olan Allah için eğilip boyun bükmüştür. Zulüm yüklenen ise, gerçekten perişan olmuştur.

112. Her kim, mü'min olarak iyi olan işlerden yaparsa, artık o, ne zulümden ne de hakkının çiğnenmesinden korkar.

113. Biz onu böylece Arapça bir Kur'ân olarak indirdik ve

onda ikazları tekrar tekrar açıkladık. Umulur ki onlar korunurlar; yahut da o Kur'ân kendileri için bir ibret ortaya koyar.

114. Gerçek hükümdâr olan Allah, yücedir. Sana O'nun vahyi tamamlanmadan önce Kur'ân'ı okumakta acele etme ve "Rabbim, benim ilmimi arttır" de.

115. Andolsun Biz, daha önce de Adem'e ahid vermiştik. Ne var ki o unuttu. Onda azim de bulamadık.

116. Bir zaman biz meleklere, "Adem'e secde edin!" demiştik. Onlar hemen secde ettiler; yalnız İblis hariç. O, diretti.

117. Bunun üzerine, "Ey Adem! dedik, bu senin ve eşin için büyük bir düşmandır. Sakın sizi Cennetten çıkarmasın; sonra yorulur, sıkıntı çekersiniz!

118. Şimdi burada senin için, ne acıkmak vardır, ne de çıplak kalmak.

119. Yine burada sen, susuzluk çekmeyecek, sıcaktan da bunalmayacaksın."

120. Derken şeytan onun aklını karıştırıp "Ey Adem! dedi, sana ebedîlik ve sonu gelmez bir saltanatı sağlayacak bir ağacı göstereyim mi?

121. Bunun üzerine ondan yediler. Yeyince kendilerine avret yerleri göründü. Üstlerini Cennet yaprağı ile örtmeye çalıştılar. Adem Rabbinin sözünü tutmamış oldu, bu sebeple de işi bozuldu.

122. Sonra Rabbi, onu seçkin kıldı; tevbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti.

123. Dedi ki: Bazınız bazınıza düşman olarak oradan inin! Artık Benden size hidayet geldiğinde, kim Benim hidayetime uyarsa, o sapmaz ve bedbaht olmaz.

124. Kim de Beni anmaktan yüz çevirirse şüphesiz onun için dar bir geçim vardır ve Biz onu, kıyamet günü kör olarak haşrederiz.

125. O, "Rabbim! Beni niçin kör olarak haşrettin? Oysa ben, hakikaten görür idim" der.

126. Allah buyurur ki: "İşte böyle. Çünkü sana âyetlerimiz geldi; ama sen onları unuttun. Bugün de aynı şekilde sen unutuluyorsun."

127. İsrafa sapanı ve Rabbinin âyetlerine inanmayanı işte böyle cezalandırırız. Ahiret azabı, elbette daha şiddetli ve daha süreklidir.

128. Bizim, onlardan önce nice nesilleri helâk etmiş olmamız kendilerini yola getirmedi mi? Halbuki onların yurtlarında gezip dolaşırlar. Bunda, elbette ki akıl sahipleri için nice ibretler vardır.

129. Eğer daha önce Rabbinin söylemiş olduğu bir söz ve tayin edilmiş bir vade olmasaydı, (ceza onlar için de dünyada) kaçınılmaz olurdu.

130. Sen, onların söylediklerine sabret. Güneşin doğmasından önce de batmasından önce de Rabbini övgü ile tesbih et; gecenin bir kısım saatleri ile gündüzün iki tarafında da tesbih et. Umulur ki hoşnut olursun.

131. Sakın, kendilerini denemek için onlardan bir kesimi faydalandırdığımız dünya hayatının süsüne gözlerini dikme! Rabbinin rızkı hem daha hayırlı, hem de daha süreklidir.

132. Ailene namazı emret, ve ona sabır ile devam et. Biz, senden rızık istemiyoruz; Biz seni rızıklandırıyoruz. Güzel sonuç, takvâ sahipleri içindir.

133. Onlar "Muhammed bize bir âyet getirmeli değil miydi?" dediler. Önce gelen kitaplardakinin apaçık delili onlara gelmedi mi?

134. Eğer Biz, bundan önce onları helâk etseydik, muhakkak ki şöyle diyeceklerdi: "Ya Rabbi! Bize bir elçi gönderseydin de şu aşağılığa ve rüsvaylığa düşmeden önce âyetlerine uysaydık!"

135. De ki: "Herkes beklemektedir: Öyle ise siz de bekleyin. Yakında anlayacaksınız, doğru düzgün yolun yolcuları kimmiş ve hidayette olan kimmiş!?"

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah Musa'nın (a.s.) kıssasını genişçe anlattıktan sonra, ardından bu kıssanın Allah'tan bir vahiy olduğunu ve Allah, kendisine vahyetmemiş olsaydı, Muhammed (s.a.v.)'in bu enteresan haberleri bilemeyeceğini haber verdi. İşte bu, peygamberliğin doğruluğunu gösteren en büyük dellillerdendir.

KELİMELERİN İZAHI

قاعاً : Kâ', içinde bitki ve yapı bulunmayan düz ve sert yer.

صفصفا : Safsaf, düz yer. Sanki o yer, düzgün bir sıra halindedir.

امتا : Emt. Tepe gibi yüksek yer.

همسا : Hems, gizli ses.

عنت : Boyun eğdi, itaat etti. Ümeyye şöyle der: "لعزته تعنوا لوجوه وتسجد Yüzler onun izzetine boyun eğer ve secde eder." Cevherî şöyle der: عنا fiili, boyun eğdi, itaat etti. manasınadır. اعنى ise başkasına boyun eğdirdi demektir. "وعنت الوجوه Yüzler boyun eğdi."[44] âyetinde de bu manaya kullanılmıştır.

هضما : Hedm, eksiltmek demektir. Bir kimse birinin hakkını eksik verdiğinde هضمه حقه denilir. ظلم ile هضم arasındaki fark şudur: Zulüm, hakkını hiç vermemek, hedm ise, bir kısmını vermemektir.[45]

لا تضحى : Sıcaklık duymayacaksın. "Güneşte ortaya çıkıp onun sıcaklığına maruz kaldı" manasında ضحى للشمس denilir. İbn Ebî Rebîa şöyle der:

رأت رجلا أيماً اذا الشمس عارضت فيضحى وأما بالعشى فينحصر

Kadın, bekâr bir adam gördü. Adam, güneş çıkınca ısınır, akşam olunca da evine çekilir.[46]

ضنكا : Dank, darlık ve sıkıntı. Dar eve منزل ضنك sıkıntılı hayata da عيش ضنك denilir.

سوآتهما : Avret yerleri.

فتربصوا : Bekleyiniz.

الصراط السوى: Doğru yol.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

99. كَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ Ey Muhammed! Musa ile Firavun'un kıssasını ve bunda bulunan enteresan haberleri sana anlattığımız gibi, geçmiş milletlerin haberlerini de anlatacağız. وَقَدْ آتَيْنَاكَ مِنْ لَدُنَّا ذِكْراً Sana katımızdan okunan ve sonsuz mucizeleri kapsayan bir Kur'ân verdik. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah, peygamberimize verilen mucizelere delâlet eden ve geçmiş milletlerin haber ve kıssalarını kapsayan Kur'ân'ı indirmek sûretiyle ihsânda bulunmuştur.[47]

100. مَنْ أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وِزْراً Kim bu Kur'ân'dan yüz çevirir, ona

44 Tâhâ sûresi, 20/III.
45 Kurtubî, XI, 249.
46 Ebû Hayyân; el-Bahru'l-muhît, VI, 271.
47 el-Bahr, VI 278.

inanmaz ve ondaki emirlere uymazsa kuşkusuz o, kıyamet gününde ağır bir yük ve Cehennemde omuzlarına binen büyük bir günah taşıyacaktır.

101. خَالِدِينَ فِيهِ وَسَاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حِمْلًا Günahları yüzünden devamlı olarak bu azap içinde kalacaklardır. Bu ağır yük, onlar için ne kötü bir yüktür. Ağırlığı sebebiyle günah, yüke benzetildi.

102. يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا İsrafil'in sûra ikinci defa üfürdüğü ve suçluları gözleri mavi, yüzleri siyah olarak mahşer yerine topladığımız gün,

103. يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا Aralarında birbirlerine gizlice şöyle söylerler: Dünyada sadece on gece kaldınız. Kurtubî şöyle der: Gözlerinin maviliği ve yüzlerinin siyahlığı ile suçluların yaratılışı çirkinleştirilir.[48] Ebussuûd şöyle der: Sıkıntıları ve korkuları görünce, dünyada kaldıkları zamanı az bulurlar.[49]

104. نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا Aralarındaki gizli konuşmaları biz çok iyi biliriz. O zaman onların en akıllı ve en dengeli konuşanı, "Siz bir günden fazla kalmadınız" der.

105. وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا Sana kıyamet gününde dağların nasıl olacağını soruyorlar. De ki: Rabbim onları kum gibi ufalayacak, sonra da rüzgar gönderip uçuracak.

106. فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا Onları yapısız ve bitkisiz dümdüz bir yer haline getirecek.

107. لَّا تَرَى فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا Orada ne bir iniş, ne de bir çıkış görebileceksin.

108. يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُ O zor günde insanlar kendilerini mahşer yerine çağıran, Allah'ın davetçisinin peşinden giderler. Sağa sola sapmadan oraya hızla gelirler. وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَانِ Allah korkusuyla mahlukatın sesleri kısılır. فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا Neredeyse hiç duyulamıyacak kadar hafif bir fısıltıdan başka bir şey duyamazsın. İbn Abbas: "Bu ses, mahşer yerine doğru yürürken ayakların çıkardığı hafif sestir" der.[50]

109. يَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَانُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا O korkunç günde hiçkimseye şefaat fayda vermez. Ancak Allah'ın, kendisine şefaat edilmesine izin verdiği ve şefaatçinin şefaat etmesine razı olduğu kimseye şefaat edilir. Kendisine şefaat edilecek kimse, dünyada iken "Lâ ilahe illallah" diyenlerden olandır. Bunu İbn Abbas söylemiştir.

110. يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ Yüce Allah bütün mahlukatın hallerini bilir. Dünya ve ahiret işlerinden hiçbir şey O'na gizli kalmaz. وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا Mahlukat, Allah'ın bildiklerini bilmez.[51]

---

48 Kurtubî, XI, 244.

49 Ebussuûd, III, 324.

50 Taberî, XVI, 214.

51 Bir görüşe göre âyetten maksat şudur: Mahlukat, Allah'ın zatını bilmez. Çünkü Allah'ı, gerçek manada kendisinden başka kimse bilemez. İbn Cüzeyy de bunu tercih etmiştir.

111. وَعَنَتْ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ Mahlukatın yüzleri bir olan üstün güç sahibi, göklerin ve yerin hakimi, ölmeyen Allah'a boyun eğmiştir. Zemahşerî şöyle der: Buradaki yüzlerden maksat, günahkârların yüzleridir. Onlar kıyamet gününde sonucunun kötü olduğunu açıkça görünce, yüzleri, esirlerin yüzleri gibi zelil olur. Nitekim âyet-i kerîme de öyle buyrulmuştur: "Onu yakından görünce, inkâr edenlerin yüzleri kötüleşir.[52] وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا Allah'a ortak koşan ziyana uğramış, başaramamış ve istediğini elde edememiştir.

112. فَلا يَخَافُ ظُلْمًا وَلا هَضْمًا وَمَنْ يَعْمَلْ مِنْ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ İman etmiş olarak kim iyi işler yaparsa Ne kötülükleri arttırılarak zulme, ne de iyilikleri eksiltilerek haksızlığa uğrayacağından korkmaz.

113. وَكَذَلِكَ أَنزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنْ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا Ey Muhammed! Bu harikulade haberleri kapsayan âyetleri indirdiğimiz gibi, bu kitabı sana Arap diliyle indirdik ki, onun fesâhat ve belâgat hususunda insan gücünün üstünde olduğunu anlasınlar. O kitapta uyarı ve tehditleri tekrarladık ki, inkâr ve isyanlardan sakınsınlar veya o uyarılar, kalplerinde bir öğüt alma duygusu meydana getirsin de emirlere sarılma ve yasaklardan kaçınma hâsil olsun.

114. فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ Allah, yarattığı müşriklerin, kendisini nitelediği vasıflardan yüce ve mukaddestir. O, Meliktir, Hak'tır. Kudreti bütün zorbaları ezer. Cebrâil sana Kur'ân'ı okuttuğunda, onunla beraber acele acele okuma. Aksine okumayı bitirinceye kadar sabret ve dinle. O bitirince sen okursun. İbn Abbas şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) Kur'ân'ı ezberlemeye düşkün olduğu ve unutmaktan korktuğu için, Cebrâil vahyi okuyup bitirmeden o acele eder, Cebrâil ile birlikte okurdu. Allah onun böyle yapmasını yasakladı. Kurtubî der ki: Bu âyet Yüce Allah'ın şu âyeti gibidir: Vahyi çarçabuk almak için dilini kımıldatma"[53] وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا Yüce Allah'tan, faydalı ilmi arttırmasını iste. Taberî şöyle der: Yüce Allah peygamberine, bilmediği faydalı ilimleri istemesini emretti.[54]

115. وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَى آدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا Daha önce Adem'e, o ağaçtan yememesini emretmiştik. Emrimizi unuttu. Yasakladığımız şeye karşı onda sabır ve irade bulamadık.

116. وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلائِكَةِ اسْجُدُوا لآدَمَ فَسَجَدُوا إِلاَّ إِبْلِيسَ أَبَى Bu âyetlerde Yüce Allah, Adem'i şereflendirdiğini, ona değer verdiğini ve onu mahlukatın bir çoğundan üstün kıldığını anlatmaktadır. Yani, ey Muhammed! Hatırla ki, bir zamanlar biz meleklere, Adem'e saygı mahiyetinde secde etmelerini emretmiştik de, İblis'in dışında hepsi

52 Mülk sûresi, 67/27, el-Keşşâf, III, 92.
53 Kıyâme sûresi, 75/16.
54 Taberî, XVI, 220.

emre uymuşlardı. İblis secde etmekten kaçınmış ve Rabbinin emrine karşı çıkmıştı. Sâvî şöyle der: Kullara, emirlere uyma ve yasaklardan sakınmayı öğretmek; İblis'in babaları Adem'in düşmanı olduğunu hatırlatmak için bu kıssa Kur'ân'ın yedi sûresinde tekrarlanmıştır.[55]

117. فَقُلْنَا يَاآدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ Adem'i uyardık ve ona dedik ki: İblis senin ve Havvâ'nın amansız düşmanıdır. فَلا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى Sakın ona uymayın, sonra Cennetten çıkarılmanıza sebep olur da, ikiniz de bedbaht olursunuz. Âyet sonlarının uygunluğu gözetildiği ve Adem'in bedbahtlığı Havvâ'nın da bedbaht olmasını gerektirdiği için, âyette sadece Adem'in bedbaht olacağını bildiren tekil kelime ile yetinilmiştir. İbn Kesîr şöyle der: Cennetten çıkarılmanı gerektiren hareketi yapmaktan sakın. Yoksa rızık ararken yorulur mutsuz olursun. Çünkü sen burada, meşakkat ve güçlük çekmeden rahat bir hayat sürüyorsun.[56]

118. إِنَّ لَكَ أَلاَّ تَجُوعَ فِيهَا وَلا تَعْرَى Ey Adem! Sen Cennette ne aç kalacaksın, ne de çıplak.

119. وَأَنَّكَ لا تَظْمَأُ فِيهَا وَلا تَضْحَى Aynı şekilde orada susamıyacak ve güneşin sıcağını hissetmeyeceksin. Çünkü Cennet sevinç ve neşe yurdudur. Dünya yurdunun aksine orada ne yorulmak, ne meşakkat, ne sıcak, ne de susuzluk vardır.

120. فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ Şeytan, vesvese vererek gizlice onunla konuştu. هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لا يَبْلَى Lanetli Şeytan ona dedi ki: Ey Adem! Kendisinden yiyenlerin ebedî yaşatıldığı aslâ ölmediği ve hiçbir zaman yok olmayacak bir mülke kavuştuğu bir ağacı sana göstereyim mi? Bu, görünüşte nasihat olan bir tuzaktır. Lanetli Şeytan ne zaman nasihatçı oldu ki?

121. فَأَكَلا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا Adem ile Havvâ, Allah'ın kendilerine yasakladığı ağaçtan yediler, ayıp yerleri ortaya çıktı. İbn Abbas şöyle der: Allah'ın onlara giydirdiği nurdan elbiseden soyuldular da ayıp yerleri göründü.[57] وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ Cennet yapraklarından alıp onlarla örtünmek için ayıp yerlerini kapatmaya başladılar. وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى Adem, ağaçtan yemekle Rabbinin emrine aykırı davrandı ve düşmanın sözüne aldandığı için Cennette ebedî kalmaya götüren yolu şaşırdı. Ebussuûd şöyle der: Hatasının küçük görünmesine rağmen, Yüce Allah'ın Adem'in bu davranışını isyan ve sapıklık kabul etmesi, olayın büyüklüğünü gösterir ve Adem'in çocuklarının böyle hataları işlemelerini vurgulu bir şekilde yasaklar.[58]

122. ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى Sonra Rabbi onu seçerek kendisine yaklaştırdı, tevbesini kabul etti ve ona tevbesinde durmayı ve itaat sebeplerine sarılma yolunu gösterdi.

---

55 Sâvî Hâşiyesi, III, 66.
56 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 496.
57 Ebussuûd, III, 327.
58 Aynı kaynak, aynı sayfa.

123. قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ Allah Adem ile Havvâ'ya dedi ki: İkiniz de beraber Cennetten inin. Kazanç, geçim, huyların ve isteklerin farklılığı yüzünden, neslinizin bir kısmı bir kısmına düşman olacaktır. Zemahşerî şöyle der: Adem ile Havvâ insanlığın aslı oldukları için, sanki bunlar insanlığın kendisi kabul edildi ve insanlara hitap ediliyormuş gibi bunlara hitap edildi.[59] فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى Doğru yolu bulmanız için tarafımdan size peygamberler ve kitaplar gelir de فَمَنْ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلا يَضِلُّ وَلا يَشْقَى Kim şeriatıma sarılır ve peygamberlerime uyarsa, dünyada yolunu şaşırmaz, ahirette de bedbaht olmaz. İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah, Kur'ân'ı okuyup da içindekilerle amel eden kimselerin, dünyada sapmayacaklarını, ahirette mutsuz olmayacaklarını garanti etmiştir. İbn Abbas daha sonra bu âyeti okudu.[60]

124. وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا Kim emrimden ve peygamberlerime indirdiğim şeriat ve hükümlerden yüz çevirirse, müreffeh yaşıyor görünse de, dünyada onun geçimi zor ve sıkıntılıdır. وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى Ahirette onu, gözleri kör olarak haşrederiz. İbn Kesîr şöyle der: Kim Allah'ın emrinden yüz çevirir ve onu unutmuş görünürse dünyada onun hayatı sıkıntılıdır. Kalbi ne huzur bulur, ne de rahat eder. Her ne kadar refah içinde yaşıyor görünse, istediğini yese, istediğini giyse, istediği yerde otursa da, sapıklığından dolayı, kalbi dar ve sıkıntılıdır. Çünkü onun kalbi ızdırap, şaşkınlık ve şüphe içindedir. Bir görüşe göre: Kabri daralır da kaburgaları birbirine geçer.[61]

125. قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنتُ بَصِيرًا Kâfir şöyle der: Ey Rabbim! Hangi günah sebebiyle beni körlükle cezalandırdın. Halbuki ben dünyada görüyordum.

126. قَالَ كَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنسَى Yüce Allah ona şöyle cevap verir: Şüphesiz Benim âyetlerim sana açık-seçik geldi. Sen onları görmezlikten geldin ve bıraktın. Bugün de, aynı şekilde, yaptıklarına uygun bir ceza olarak, azap içinde bırakılacaksın.

127. وَكَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ أَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِآيَاتِ رَبِّهِ Allah'ın âyetlerini inkâr etmeyi ve ihaneti uygun şekilde cezalandırdığımız gibi, şehevî arzulara düşkünlük göstererek haddi aşanları, Rabbinin sözünü ve açık âyetlerini tasdik etmeyenleri de cezalandırırız. وَلَعَذَابُ الآخِرَةِ أَشَدُّ وَأَبْقَى Cehennem azabı dünya azabından daha şiddetlidir. Çünkü Cehennem azabı asla kesilmediği ve sona ermediği için sürekli ve devamlıdır.

128. أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ Seni yalanlayan Mekke kâfirleri görmediler mi ki, onlardan önce, peygamberlerini yalanlayan nice geçmiş milletleri yok ettik. يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ Âd ve Semûd'un yurtlarında geziyor ve onların helâk edildiğini

59 el-Keşşâf, III, 93.
60 Kurtubî, XI, 258.
61 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 497.

gösteren kalıntıları, açık açık görüyorlar. Öğüt ve ibret almıyorlar mı? إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَىٰ Bu yok olmuş milletlerin kalıntılarında, akl-ı selîm sahibi kimseler için ibretler ve deliller vardır.

129. وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّى Onlar, azaplarının erteleneceğine dair bir hüküm ve yok edilmeleri için tayin edilmiş bir vakit olmasaydı mutlaka cezalandırılırlardı. Ferrâ şöyle der: Âyette bazı kelimeler öne, bazıları sona alınmıştır. Takdiri şöyledir: ولو لا كلمة واجل مسمى لكان لزاما Âyet sonlarına uygun düşsün diye kelimeler yer değiştirilmiştir.[62]

130. فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ Ey Muhammed! Kavminden o yalanlayıcıların sözlerine sabret. وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا Rabbine hamdederek, güneş doğmadan önce sabah namazını batmadan önce de ikindi namazını kıl. وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ Gece saatlerinde, gündüzün başında ve sonunda Rabbin için namaz kıl. لَعَلَّكَ تَرْضَىٰ Umulur ki, seni razı edecek şey sana verilir. Kurtubî şöyle der: Tefsircilerin çoğu, bu ayetin beş vakit namaza delâlet ettiğini söylemiştir: قبل طلوع الشمس Sabah namazı, قبل غروبها İkindi namazı, ومن آناء الليل Yatsı namazı, أطراف النهار akşam ve öğle namazlarına işaret eder. Çünkü öğle gündüzün ilk kısmının, güneşin batması da son kısmının sonundadır.[63]

131. وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّنْهُمْ Kâfirlerden bazı kesimlere verdiğimiz dünya nimetlerine ve aldatıcı süslere gözünü dikme. زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Onlara verdiğimiz dünya hayatının süsüne bakma. لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ Bu nimetleri onlara, nankörlükleri sebebiyle azaba müstehak olsunlar diye, kendilerini denemek ve imtihan etmek için verdik. وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ Allah'ın vereceği sevap bu geçici nimetten daha hayırlı ve daha süreklidir. Tefsirciler şöyle der: Bu hitap, Peygamber (s.a.v.)'e olup maksat ümmetidir. Zira Peygamberimiz (s.a.v.) dünya nimetlerine en az önem veren, Allah katında olanlara da en istekli olan kimsedir.

132. وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا Ey Muhammed! Aile fertlerine ve ümmetine namazı emret. Sen de onu huşu ile ve âdâbına uygun bir şekilde kılma hususunda sabret. لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَّحْنُ نَرْزُقُكَ Kendinin ve aile efradının rızkını temin etmekle seni yükümlü tutmuyoruz. Bilakis senin de, onların da rızkını Biz yükleniyoruz. وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَىٰ Güzel sonuç, takvâ sahiplerinindir. İbn Kesîr: Güzel sonuç, yani Cennet Allah'tan korkanlar içindir?" der.[64]

62 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, V, 333.
63 Kurtubî, XV, 261.
64 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 500.

133. وَقَالُوا لَوْ لا يَأْتِينَا بِآيَةٍ مِنْ رَبِّهِ Müşrikler dediler ki: Bize, doğruluğunu gösterecek bir mucize getirse ya! أَوَلَمْ تَأْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الأُولَى Muhammed'e verilmiş olan, geçmiş milletlerin haberlerini kapsayan o büyük mucize Kur'ân ile yetinemiyorlar mı? Bu soru, kınama ve azarlama ifade eder. Ebû Hayyân şöyle der: Müşrikler, kafa karıştırma hususundaki âdetleri gereği tercih ettikleri şeyi teklif ettiler. Onlara cevap verildi ki: Daha önce gelmiş olan ilahî kitaplarda müjdelenmiş olan bu Kur'ân, kendisine karşı olanları acze düşürmede en büyük mucizedir. O, kıyamete kadar geçerli olacak bir mucizedir.[65]

134. وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِهِ Mekke kâfirlerini, Kur'ân inmeden ve Muhammed (s.a.v.) gönderilmeden önce yok etseydik لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْ لا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولا Şüphesiz: "Ey Rabbimiz! Bize bir peygamber gönderseydin de ona inanıp uysaydık فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَذِلَّ وَنَخْزَى Azabınla zelil olmadan ve halkın gözü önünde rezil duruma düşmeden âyetlerinle amel etseydik" derlerdi. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah peygamber gönderip kitap indirdikten sonra kendisine karşı hiç kimsenin herhangi bir delili olmayacağını, onlar için bir hüccet ve özür bırakmadığını açıklamak istedi.

135. قُلْ كُلٌّ مُتَرَبِّصٌ Ey Muhammed! O yalanlayıcılara de ki: Biz de siz de, hepimiz zamanın getireceği musibetleri ve kimin kazanacağını beklemekteyiz. فَتَرَبَّصُوا Sonucu bekleyiniz. Bu tehdit ifade eden bir emirdir. فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ Kimin doğru yolda olduğunu, Biz mi yoksa siz mi, yakın da göreceksiniz. وَمَنِ اهْتَدَى Kimin hak yolu bulduğunu, kimin sapıklıkta kaldığını anlayacaksınız: Kurtubî şöyle der: Bu âyette, bir tür tehdit ve korkutma vardır. Bu mübarek sûre tehdit ile son bulmuştur.[66]

EBEDÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler aşağıdaki edebî sanatları kapsamaktadır.

1. "كذلك نقص عليك İşte böylece sana anlatıyoruz" cümlesinde mürsel mücmel teşbih vardır.

2. "وساء لهم يوم القيامة حملا Kıyamet gününde günah, onlar için ne kötü bir yüktür" cümlesinde istiâre vardır. Burada günah, istiâre-i tasrîhiyye yoluyla, ağır yüke benzetilmiştir.

3. "يعلم ما بين ايديهم وما خلفهم Allah, insanların geçmişlerini de geleceklerini de bilir" cümlesinde "geçmiş ve gelecek" dünya ve ahiret işlerinden kinayedir.

4. "اعمى Kör" ile "بصيرا gören" kelimeleri arasında tıbâk vardır.

65 el-Bahru'l-muhît, VI, 292.
66 Kurtubî, XI, 265.

5. "زهرة الحياة الدنيا Dünya hayatının süsü" terkibinde teşbih-i temsîlî vardır. Yüce Allah çiçeği dünya nimetlerine misal verdi. Çünkü çiçeğin görünüşü güzeldir, fakat bir müddet sonra kurur ve dağılır gider. Dünya nimeti de böyledir.

6. "فتربصوا Bekleyin" emri tehdit ve korkutma ifade eder.

7. "لو لا ارسلت إلينا رسولا Keşke bize bir peygamber gönderseydin" cümlesinde iştikâk cinâsı vardır.

8. "ظلما ، هضما ve علما kelimelerinde akıcı, güzel bir secî vardır. Aynı şekilde ترضى ، تعرى ، تشقى kelimelerde böyle bir secî vardır.

BİR NÜKTE

Nâsır şöyle der: 119. ayette güzel bir edebî sır vardır. Buna, "قطع النظير عن النظير Benzerleri birbirinden ayırma sanatı" denir. Şöyle ki, Yüce Allah, aralarındaki uygunluğa rağmen susuzluğu açlıktan, sıcaklığın sıkıntısını duymayı giyinmek (çıplak kalmamak)tan ayırdı. Bundan maksat, bu nimetleri saymak ve tasnifini yapmaktır. Benzerleri beraber anlatsaydı, sayılanların bir tek nimet olduğu sanılırdı. Bununla beraber âyette bir başka sır daha vardır. O da, âyet sonlarının birbirine uygunluğunun gözetilmiş olmasıdır. Eğer "ظمأ susuzluk" kelimesi "جوع açlık" kelimesi ile yanyana söyleseydi âyet sonlarındaki uygunluk bozulurdu.[67]

FAYDALI BİLGİLER

Eş-Şihâb şöyle der: "On gün" ve "bir gün" veya "bir saat" kaldık diyenlerin sözlerini nakletmekten maksat, onların kalma müddeti hakkında ihtilafa ve bu müddetin tayininde şüpheye düştükleri gerçeğini anlatmak değildir. Aksine maksat, dünya hayatı hızla yok olduğu için söylenen kelimelerle onun azlığı ifade edilmiştir. Hikâyede farklı edebî sanatlara yer verilmiş ve her makamda o makama uygun sanat kullanılmıştır.[68]

Allah'ın yardımı ile Tâhâ sûresinin tefsiri bitti.

67 Hâşiyetu'l-el-Keşşâf, III, 94.
68 Hâşiyetu'ş-şihâb ale'l-Beyzavî.

ENBİYÂ SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 112 âyettir.

Sûreyi Takdim

Bu sûre Mekke'de inmiştir. Büyük bir kısmında "Peygamberlik, Allah'ın birliği, öldükten sonra dirilme ve hesab" gibi İslâmî inanç konularını işler. Kıyametin kopmasından, kıyametten, ondaki korkulu hallerden ve peygamberlerin kıssalarından bahseder.

Bu mübarek sûre, insanların ahiretten, hesap ve cezadan gafil olduklarını anlatarak şöze başlar. Kıyamet onlara açık açık göründüğü halde, onlar bu korkunç günden gafildirler. Hayat meşgaleleri, onlara, beklenen hesabı unutturmuştur.

Daha sonra sûre, peygamberleri yalanlayanlardan sözetmeye başlar. Onlar, öncekilerin helâk oldukları yerleri ve kalıntıları görürler, fakat ibret ve öğüt almazlar. Nihâyet onlara ansızın azap gelince, yalvarıp yakararak seslerini yükseltirler. Fakat ne çare!

Yine bu mübarek sûre insanlarda ve kâinatta bulunan ve Allah'ın kudretini gösteren delillerden bahseder ki, yarattığı ve îcât ettiği şeylerde hikmet sahibi olan, herşeyi idare eden yaratıcının büyüklüğüne dikkat çeksin ve kâinatın birliği ile Yüce Allah'ın birliği arasında bir irtibat kursun.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın birliğini gösteren delilleri ortaya koyduktan sonra bu sûre Rasulullah (s.a.v.)'ı alay ve eğlenceye alıp onu yalanlayan müşriklerin hallerinden bahseder. Bunun ardından da azgın müşriklerin yok edilmesi hususunda Allah'ın, kâinatla ilgili kanunundan bahseder.

Aynı zamanda bu mübarek sûre bazı peygamberlerin kıssalarını kapsar. İbrahim (a.s.)'in, putperest kavmiyle olan kıssasını akıcı ve çekici bir üslupla geniş bir şekilde anlatır. Bu üslupta, düşmana boynu bükük ve teslim olmuş bir şekilde yenilgiyi kabul ettirecek ifade açıklığı ve kuvvetli deliller bulunmaktadır. Hz. İbrahim'in bu kıssasında ibret ve öğütler vardır.

Yine bu sûre ard arda, değerli peygamberlerden söz eder. Karşı karşıya kaldıkları belâ ve sıkıntıları açıklayarak İshak, Yakup, Lut, Nuh, Davut, Süleyman, Eyyûb, İsmail, İdris, Zülkifl, Zünnûn, Zekeriya ve İsa (aleyhimusselâm)'dan kısa bir şekilde bahseder. Son olarak da, âlemlere rahmet olarak gönderilmiş ve peygamberlerin efendisi olan Abdullah oğlu Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini açıklar.

SÛRENİN İSİMLENDİRİLMESİ

Yüce Allah bu sûrede, özet olarak bir grup peygamberin hayatından bahsettiği için buna Enbiyâ sûresi adı verilmiştir. Peygamberler'in hayatını bazan uzun, bazan kısa olarak anlatır. Onların Allah yolunda sabırlarını, fedakârlıklarını ve insanlığın mutluluğu için, Allah'ın dinini tebliğ için canlarını fedâ etmekten çekinmediklerini anlatır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ ﴿١﴾ مَا يَأْتِيهِمْ
مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ اِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٢﴾ لَاهِيَةً
قُلُوبُهُمْ وَاَسَرُّوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هٰذَا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ
اَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ
فِي السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٤﴾ بَلْ قَالُوا اَضْغَاثُ
اَحْلَامٍ بَلِ افْتَرٰيهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَاْتِنَا بِاٰيَةٍ كَمَا اُرْسِلَ
الْاَوَّلُونَ ﴿٥﴾ مَا اٰمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا اَفَهُمْ
يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَمَا اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ اِلَّا رِجَالًا نُوحِي اِلَيْهِمْ فَسْـَٔلُوا
اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧﴾ وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا
لَا يَاْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ﴿٨﴾ ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ
الْوَعْدَ فَاَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ وَاَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ﴿٩﴾ لَقَدْ
اَنْزَلْنَا اِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾
وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَاَنْشَاْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا
اٰخَرِينَ ﴿١١﴾ فَلَمَّا اَحَسُّوا بَاْسَنَا اِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٢﴾
لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُوا اِلٰى مَا اُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ
تُسْـَٔلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَتْ تِلْكَ
دَعْوٰيهُمْ حَتّٰى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ ﴿١٥﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ
وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿١٦﴾ لَوْ اَرَدْنَا اَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا
لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا اِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى
الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَاِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

وَلَهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَمَنْ عِندَهُۥ لَا يَسْتَكْبِرُونَ
عَنْ عِبَادَتِهِۦ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿١٩﴾ يُسَبِّحُونَ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ
لَا يَفْتُرُونَ ﴿٢٠﴾ أَمِ ٱتَّخَذُوٓا۟ ءَالِهَةً مِّنَ ٱلْأَرْضِ هُمْ يُنشِرُونَ ﴿٢١﴾
لَوْ كَانَ فِيهِمَآ ءَالِهَةٌ إِلَّا ٱللَّهُ لَفَسَدَتَا ۚ فَسُبْحَٰنَ ٱللَّهِ رَبِّ ٱلْعَرْشِ عَمَّا
يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾ لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴿٢٣﴾ أَمِ ٱتَّخَذُوا۟
مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً ۖ قُلْ هَاتُوا۟ بُرْهَٰنَكُمْ ۖ هَٰذَا ذِكْرُ مَن مَّعِىَ وَذِكْرُ
مَن قَبْلِى ۗ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ٱلْحَقَّ فَهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٤﴾

Bismillahirrahmanirrahim

1. İnsanların hesaba çekilecekleri gün yaklaştı. Hal böyle iken onlar, gaflet içinde yüz çevirmekteler.

2, 3. Rablerinden kendilerine ne zaman yeni bir ihtar gelse, onlar bunu, hep alaya alarak, kalpleri oyuna, eğlenceye dalarak dinlemişlerdir. O zalimler, şöyle fısıldaştılar: Bu sizin gibi bir beşer olmaktan başka nedir ki! Siz şimdi gözünüz göre göre büyüye mi kapılıyorsunuz?"

4. Peygamber dedi ki: Rabbim, yerde ve gökte söylenmiş her sözü bilir. O, hakkıyla işiten ve bilendir.

5. "Hayır, dediler, bunlar saçma sapan rüyalardır, bilakis onu kendisi uydurmuştur; belki de o, şâirdir. Eğer öyle değilse bize hemen, öncekilere gönderilenin benzeri bir mucize getirsin."

6. Bunlardan önce, helâk ettiğimiz hiçbir belde iman etmemişti, şimdi bunlar mı iman edecekler?

7. Biz, senden önce de, elçi olarak ancak kendilerine vahiy verdiğimiz erkekleri gönderdik. Eğer bilmiyorsanız bilenlerden sorunuz.

8. Biz onları, yemek yemez birer vücut olarak yaratmadık. Onlar, ebedî de değillerdir.

9. Sonra, onlara verdiğimiz sözü yerine getirdik, böylece hem onları, hem de dilediğimiz kimseleri kurtuluşa erdirdik. Müsrifleri de helâk ettik.

10. Andolsun, size içinde şerefinizi taşıyan bir kitap indirdik. Hâlâ akıllanmaz mısınız?

11. Zalim olan nice beldeyi kırıp geçirdik, arkasından da nice başka topluluklar vücûda getirdik.

12. Azabımızı hissettiklerinde bir de bakarsın ki oralardan kaçıyorlar.

13. "Kaçmayın! İçinde yüzdüğünüz nimete ve yurtlarınıza dönün! Belki sorguya çekileceksiniz."

14. "Vay başımıza gelenlere! dediler, gerçekten biz, zalim insanlarmışız."

15. Biz kendilerini, kuruyup biçilmiş ekine, sönmüş ateşe çevirinceye kadar bu feryatları sürüp gider.

16. Biz, göğü, yeri ve bunlar arasındakileri boşuna yaratmadık.

17. Eğer bir eğlence edinmek isteseydik, onu kendi tarafımızdan edinirdik. Biz bunu yapanlar değiliz.

18. Bilakis. Biz hakkı batılın tepesine bindiririz de o, batılın işini bitirir. Bir de bakarsınız ki, batıl yok olup gitmiştir. Allah'a yakıştırdığınız sıfatlardan dolayı yazıklar olsun size!

19. Göklerde ve yerde kimler varsa O'na aittir. O'nun huzurunda bulunanlar, O'na ibâdet hususunda kibirlenmezler ve yorulmazlar.

20. Onlar, bıkıp usanmaksızın gece gündüz tesbih ederler.

21. Yoksa, yerden birtakım tanrılar edindiler de, ölüleri onlar mı diriltecekler?

22. Eğer, yerde ve gökte Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı, yer ve gök, kesinlikle bozulup gitmişti. Demek ki Arş'ın Rabbi olan Allah, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzehtir.

23. Allah, yaptığından sorumlu tutulamaz, onlar ise sorguya çekileceklerdir.

24. Yoksa O'nu bırakıp da birtakım tanrılar mı edindiler? De ki: Haydi delillerinizi getirin! İşte benimle beraber olanların Kitab'ı ve benden öncekilerin Kitab'ı. Hayır, onların çoğu hakkı bilmezler, bu yüzden de yüz çevirirler.

KELİMELERİN İZAHI

أضغاث : Adğâs, insanın, rüyasında gördüğü korkunç ve karışık şeyler manasına gelen "ضغث" kelimesinin çoğuludur.

قصمنا : Kırdık. قصم sert bir şeyi kırmak demektir. "Belini kırdım" manasına قصمت ظهره denilir. Bir kimsenin dişi kırıldığı zaman انقصمت سنه denilir.

يركضون : Hızla kaçıyorlar. الركض hızla kaçmak demektir. Aynı zamanda, hızlı gitmesi için, ayakla hayvana vurmak manasına da gelir.

خامدين : Hâmidîn, kurumuş olarak. Ateş söndüğünde خمدت النار denilir. خُمود sönmek demektir. Ateşin sönmesine benzetilerek, ölüm manasında kullanılır.

يدمغ : Beynine vurur. Bu kelime, "كبد ciğerine vurdu", "رأس başına vurdu" kelimeleri gibi, isimden yapılmış fiildir.

يستحسرون : Yorulurlar. Bu kelime حسير kökünden alınmıştır. Hasîr, yorgunluk yüzünden yürüyemez hale gelen devedir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ İnsanların, yaptıklarının hesabını verme zamanı yaklaştı. وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ Halbuki onlar, o korkunç günden gafil olup arzu ve isteklerine dalmışlardır. Ahiret için ne çalışıyorlar, ne de hazırlık yapıyorlar. Bu, şu atasözüne ne kadar uyuyor: İnsanlar gaflet içerisindedirler. Halbuki ölüm değirmeni onları öğütüyor.[1] Gelecek olan her şey yakın olduğu için Yüce Allah, ahiretin de yakın olduğunu söyledi.

2. مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ Allah'tan onlara, ne zaman bir öğüt ve bir hatırlatma mahiyetinde yeni bir vahiy ve Kur'ân gelse, إِلاَّ اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ Onlar hemen Kur'ân'ı, alaya alarak dinlerler. Hasan el-Basrî şöyle der: Onlara her yeni hatırlatma yapıldıkça, onlar cehâlete devam ederler.[2]

3. لاهِيَةً قُلُوبُهُمْ Kalpleri, Allah kelâmından ve onun manasını düşünmekten gafildir: وَأَسَرُّوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا Müşrikler, gizlice aralarında şöyle konuştular. هَلْ هَذَا إِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُكُمْ Peygamber olduğunu iddia eden Muhammed, sizin gibi birisinden başkası değildir. Yemek yer ve çarşılarda dolaşır. أَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ Onun getirdiğinin bir büyü olduğunu bildiğiniz halde, onu kabul mu ediyorsunuz?

Âlûsî şöyle der: Muhammed (s.a.v.)'in getirdiği şeyin büyü kabilinden birşey olduğunu kastediyorlar. Bu da şundan dolayıdır: Onların inançlarında, Peygamber'in ancak bir melek olabileceği, getirmiş olduğu harikulade şeylerin de büyü türünden oldukları yerleşmişti. Büyüden maksatları da Kur'ân idi.[3]

---

1 Beyit, Ebu'l-Atâhiyye'ye aittir. Bkz. Muhtasaru İbn Kesîr, II, 501.
2 Kurtubî; XI, 268.
3 Âlûsî, XVII, 9.

4. قَالَ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالأَرْضِ Muhammed dedi ki: Göklerde ve yerlerde ne söylenirse, bunların hiçbiri Rabbime gizli kalmaz. وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ O, sözlerinizi işitir, durumlarınızı da bilir. Bu âyet, onlar için tehdit ve korkutma ifade eder.

5. بَلْ قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلامٍ Yüce Allah burada sözü kesip onların daha çirkin bir halini anlatmaya başlar. Onlar, Kur'ân hakkında: O, karmakarışık rüyalardır" diyorlardı: بَلْ افْتَرَاهُ Hatta "Muhammed onu kendisi uydurdu" بَلْ هُوَ شَاعِرٌ "hatta o bir şâirdir. Getirdiği de şiir olup, dinleyenlere parlak ve güzel bir söz gibi gelir" derlerdi. İbn Cüzeyy şöyle der: Yüce Allah onların birçok sözünü nakletti ki, çelişki içerisinde bulundukları sözlerinin batıl olduğu ve herhangi bir görüş üzerinde karar kılmayıp şaşkın bir durumda bulundukları ortaya çıksın.[4] فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ الأَوَّلُونَ Musa peygambere asâ, Sâlih peygambere deve verildiği gibi, Muhammed de bize doğruluğunu gösteren harikulade bir mucize getirsin.

6. مَا آمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ Mekke müşriklerinden önce, peygamberlerinden mucizeler getirmelerini isteyen memleketlerin halkı, mucizelere inanmadılar, aksine yalanladılar da Allah da onları yok etti. Mucizeleri gördükleri takdirde, bunlar inanacak mı? Hayır!! Ebû Hayyân şöyle der: Bu âyet, onların inanmalarının uzak olduğunu ve inanmayacaklarını ifade eder. Yani bunlar, peygamberlerinden mucize isteyenlerden daha kibirlidirler. İstediklerini bunlara versek, daha sapık olurlar ve köklerini kazıyacak azaba müstehak olurlardı. Fakat Yüce Allah, soylarından inanmış kimseler geleceğini bildiği için, onların yaşamalarına hükmetti.[5]

7. وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلاَّ رِجَالا نُوحِي إِلَيْهِمْ Ey Muhammed! Senden önce meleklerden değil, insanlardan peygamberler gönderdik. O müşrikler senin peygamberliğini nasıl inkâr ediyorlar da, "Bu, sizin gibi bir insandan başkasi değildir" diyorlar. فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ Ey Mekke halkı! Eğer bu meseleyi siz bilmiyorsanız, Tevrat ve İncil'i bilenlere sorun ki, kendilerine gelen peygamberler insan mıydı, yoksa melek miydi.

8. وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَداً لا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ Biz peygamberleri, melekler gibi yemez içmez varlıklar olarak yaratmadık. Aksine onlar da diğer insanlar gibi yerler, içerler, uyurlar ve ölürler. وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ Onlar dünyada ölmeyecek ve ebedî kalacak değillerdir.

9. ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ فَأَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ Sonra peygamberlere verdiğimiz sözü, yani onlara yardım (ve kendilerine uyan müminlerle birlikte onları kurtarma) yalanlayıcıları da yok etme şeklinde verdiğimiz sözü tuttuk. وَأَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ Peygamberleri yalanlayan, inkâr ve sapıklıkta haddi aşanları yok ettik. Bu âyet, Mekke halkını tehdit etmektedir.

---

4 et-Teshîl, III, 23.

5 el-Bahru'l-muhît, VI, 298.

10. لَقَدْ أَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ Âyetin başındaki yemin içindir. Yani, Allah'a andolsun ki, Ey Araplar! Size büyük ve yüce bir kitap indirdik. Hiçbir kitap ona denk olamaz. Sizin şeref ve izzetiniz ondadır. Çünkü o, sizin dilinizle inmiştir. أَفَلَا تَعْقِلُونَ Artık bu nimeti anlamıyor musunuz ki, Muhammed (s.a.v.)'in size getirdiğine inanmıyorsunuz?

11. وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً Allah'ın âyetlerini inkâr edip peygamberlerini yalanlayan memleketler halkından nicelerini yok ettik. وَأَنشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِينَ Onlardan sonra da başka bir millet meydana getirdik.

12. فَلَمَّا أَحَسُّوا بَأْسَنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ Azabımızı gözleriyle görüp indiğine kesin olarak inandıklarında, mağlup bir şekilde hızla kaçmaya başladılar. Ebû Hayyân şöyle der: Azabın gelmeye başladığını anladıklarında hayvanlarına binip mağlup bir şekilde hızla kaçmaya başladılar.[6]

13. لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُوا إِلَى مَا أُتْرِفْتُمْ فِيهِ Melekler alay ederek onlara dediler ki: Azabın inmesinden dolayı hızla kaçmayın. İçinde bulunduğunuz nimete, sevince ve müreffeh hayata, وَمَسَاكِنِكُمْ ve güzel evlerinize dönün. لَعَلَّكُمْ تُسْأَلُونَ Çünkü, başınıza gelenler size sorulacak. Bunların hepsi alay ve kınama kabilindendir.

14. قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ Bize yazıklar olsun, vah bize, helâk olduk. Biz, Allah'a ortak koşmak ve peygamberleri yalanlamakla zalim kimseler olduk, dediler. Pişmanlığın fayda vermediği bir zamanda suçlarını itiraf edip pişman oldular.

15. فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوَاهُمْ Söyledikleri bu sözleri tekrar tekrar söyleyip durdular. حَتَّى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ Nihâyet onları azap ile yok ettik ve tırpanla biçilmiş ekin gibi, ölüler halinde bıraktık.

16. وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ Gökleri ve yeri, lüzumsuz ve boş yere yaratmadık. Biz onları ancak, gücümüzü ve birliğimizi göstersinler diye yarattık ki, insanlar ibret alsınlar ve yaratılmışları, kâinatı hikmetle idâre eden yaratıcının varlığına delil getirsinler.

17. لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا Kendisiyle oyalanılan eş veya çocuk isteseydik. لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا Mutlaka onu, katımızdaki hûrîlerden veya meleklerden edinirdik. İbn Abbas: Bu âyet, "Allah çocuk edindi" diyenleri reddetmektedir" der. إِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ Bunu yapmak isteseydik, elbette katımızdan yapardık. Fakat bu hikmete aykırıdır. Onun için yapmadık.

18. بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ Bilakis Biz, apaçık hakkı sallantıda olan batılın üzerine atarız da onun beynini parçalayıp yok eder. فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ Bir de bakarsın ki o,

6 el-Bahr, VI, 306.

yok olup gitmiştir. وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ Allah hakkında caiz olmayan eş ve çocuk edinme gibi sıfatları Allah'a yakıştırdığınız için size azap ve helâk olsun.

19. وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Sahip olma, yaratma ve tasarruf bakımından bütün mahluklar Allah'a aittir. O'nun kulu ve yaratığı olan bir şeyin O'na ortak koşulması nasıl caiz olur? وَمَنْ عِنْدَهُ لا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلا يَسْتَحْسِرُونَ Allah'ı bırakıp da kendilerine ibadet ettiğiniz melekler, kibirlenip O'na ibadeti terketmezler, ibadetten bıkmaz ve yorulmazlar.

20. يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لا يَفْتُرُونَ Onlar sürekli ibadet edip layık olmadıkları sıfatlardan Allah'ı uzak tutar, gece gündüz bıkmadan, usanmadan namaz kılar ve O'nu anarlar.

21. أَمِ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِنَ الأَرْضِ هُمْ يُنشِرُونَ Yüce Allah, birliğini, göklerin ve yerin mülkü olduğunu, kendisine yaklaştırdığı meleklerin itaat ve hizmette bulunduğunu gösteren delilleri anlattıktan sonra, müşrikleri kınamaya, yermeye ve beyinsizce düşler kurduklarını anlatmaya yöneldi. Âyetin başındaki ام "bilakis" manasına gelen bir edat olup gramerde buna "أم المنقطعة em-i munkatıa" denir. Buradaki hemze ise, hayret ve inkâr ifade eden soru edatıdır. Buna göre âyetin manası şöyledir: O müşrikler, yeryüzünden ölüleri diriltebilecek ilahlar mı edindiler? Hayır, aksine cansız, hiçbir şeye gücü yetmeyen ilahlar edindiler. Bunlar, gerçekte ilah değildirler. Çünkü ilahın sıfatlarından biri de diriltebilmek ve öldürebilmektir.

22. لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلاَّ اللهُ لَفَسَدَتَا Eğer varlık âleminde Allah'tan başka ilah olsaydı, mutlaka bütün kâinatın nizamı bozulurdu. Çünkü ilahlar arasında yaratma, idare etme ve üstün olma arzusu hususlarında anlaşmazlık ve çekişme meydana gelirdi.[7] Görmüyor musun ki, bir şehirde iki kral, bir dairede iki başkan bulunmaz? فَسُبْحَانَ اللهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ Büyük arşı yaratan ve tek olan Allah, câhillerin nitelediği ortağı, eşi ve çocuğu olmaktan uzaktır.

23. لا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ Yüce Allah yaptıklarından sorumlu değildir. Çünkü herşeyin sahibi O'dur. Mülkün sahibi, mülkünde dilediğini yapar. Aynı zamanda O hikmet sahibidir. Yaptıklarının hepsi bir hikmete dayanmaktadır. Onlar ise, yaptıklarından sorguya çekileceklerdir. Çünkü onlar kuldur.

24. أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً Yoksa Allah'ı bırakıp da, ibadet ve saygıya layık ilahlar mı edindiler? Yüce Allah, şirkin büyük bir suç olduğunu göstermek ve bunu vurgulu bir şekilde kınamak için, inkâr ifade eden bu soruyu tekrarladı. قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ Ey

7 Tefsirciler şöyle der: Âyette, usulcülerin kullandığı "imkansızlık" delili vardır. Bu şöyle olur: Kabul edelim ki, iki ilah var. Bunlardan birisi birşey yapmak, diğeri de tersini yapmak istiyor. Ya bunların her ikisinin de istekleri yerine gelir ki, iki zıddın bir arada bulunması mümkün olmadığı için bu muhaldir. Veya birinin isteği yerine gelir, diğerininki gelmez. Bu taktirde, isteği yerine gelmiş olan ilah olur, ikincisi ise âciz olur. Bunun ilah olması uygun olmaz.

Muhammed! O müşriklere de ki: "Bana, söylediklerinize dair deliller getirin. هَذَا ذِكْرُ مَنْ مَعِي وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِي Gerek benim elimde olan bu kitapta, gerekse Tevrat ve İncil gibi, benden önceki kitaplarda, Allah'a ortak koşmayı gerektiren hiçbir şey yoktur. Peki, bu şirk koşma, hangi kitapta indi? Kur'ân'da mı, yoksa diğer peygamberlere inen kitaplarda mı? İlahların varlığına dair iddialarınızın ne aklî, ne de naklî, hiçbir delili yoktur. Aksine, Allah'ın önceki kitapları, Onun ortak ve benzerden uzak olduğuna şahittirler. بَلْ أَكْثَرُهُمْ لا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ Hatta o müşriklerin çoğu, Allah'ı birlemenin ne olduğunu bilmezler. İman delillerini düşünmek ve tefekkür etmekten yüz çevirirler.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz.

1."وهم في غفلة Onlar bir gaflet içindedirler" cümlesinde, "gaflet" kelimesinin nekra olarak getirilmesi; gafletin büyüklüğünü ifade eder.

2. "السميع العليم Çok işiten, çok bilen" kelimeleri, aşırılık ifade eden kiplerdir.

3. "بل قالوا اضغاث احلام بل افتراه بل هو شاعر Hatta, "Karmakarışık rüyalardır", hatta, "Onu uydurdu", hattâ "O bir şâirdir" bile dediler" âyetindeki إضرابedatları, derece derece bir manadan diğer manaya geçişi ifade ederler. Kur'ân'ın açıkladığı bu kararsızlık, onların apaçık gerçeği yalanlarken düştükleri tereddüt ve şaşkınlığı gösterir. İkinci sözleri birinciden, üçüncü sözleri de ikinciden daha bozuktur.

4. "أفلا تعقلون Düşünmüyor musunuz? Bu soru, kınama ve inkâr ifade eder.

5. "حصيدا خامدين Biçilmiş ekin ve sönmüş ateş" cümlesinde teşbih-i belîğ vardır.

6. "بل نقذف بالحق على الباطل فيدمغه Bilakis hakkı batılın üzerine atarız da onun beynini parçalar" cümlesinde istiâre-i temsiliyye vardır. Burada hak sert bir şeye, batıl ise yumuşak bir şeye benzetilmiş; temsil yoluyla "قذف atmak" ve "دمغ beynine vurmak" kelimeleri, hakkın batıla galip geldiğini ifade etmek için müsteâr olarak kullanılmıştır. Sanki sert bir cisim, batılın kafasına atılarak vurulmuş ve onu yarmıştır. Bu ifadede, batılı yok etme hususunda güzel bir vurgu sanatı vardır.

7. "لا يسأل عما يفعل وهم يسألون Allah, yaptığından sorumlu değil, onlar ise yaptıklarından sorumludur. Cümlesinde tıbâk-ı selb vardır.

8. "قل هاتوا برهانكم De ki, delilinizi getirin" cümlesinde, hasmı âciz bırakıp susturma sanatı vardır.

FAYDALI BİLGİLER

Ka'b'a, meleklerin bıkmadan, gece gündüz nasıl tesbih ettikleri soruldu. Onları hiçbir durum veya ihtiyaç meşgul etmez mi? denildi. Ka'b, sorana şöyle cevap verdi, Ey kardeşim oğlu! Onların tesbihi sizin nefes almanız gibi kılındı. Sen nefes alarak yemez içmez, oturup kalkmaz ve gidip gelmez misin? İşte onların tesbih etmeleri de böyledir.[8]

8 Zâdu'l-mesîr, V/345.

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا نُوْحِيْٓ اِلَيْهِ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا
فَاعْبُدُوْنِ ﴿٢٥﴾ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ ؕ
بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُوْنَ ﴿٢٦﴾ لَا يَسْبِقُوْنَهٗ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِاَمْرِهٖ يَعْمَلُوْنَ
﴿٢٧﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُوْنَ ۙ اِلَّا
لِمَنِ ارْتَضٰى وَهُمْ مِّنْ خَشْيَتِهٖ مُشْفِقُوْنَ ﴿٢٨﴾ وَمَنْ يَّقُلْ مِنْهُمْ
اِنِّيْٓ اِلٰهٌ مِّنْ دُوْنِهٖ فَذٰلِكَ نَجْزِيْهِ جَهَنَّمَ ؕ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظّٰلِمِيْنَ ۧ
﴿٢٩﴾ اَوَلَمْ يَرَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَنَّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا
فَفَتَقْنٰهُمَا ؕ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَآءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ؕ اَفَلَا يُؤْمِنُوْنَ
﴿٣٠﴾ وَجَعَلْنَا فِي الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ تَمِيْدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيْهَا
فِجَاجًا سُبُلًا لَّعَلَّهُمْ يَهْتَدُوْنَ ﴿٣١﴾ وَجَعَلْنَا السَّمَآءَ
سَقْفًا مَّحْفُوْظًا ۚ وَّهُمْ عَنْ اٰيٰتِهَا مُعْرِضُوْنَ ﴿٣٢﴾ وَهُوَ
الَّذِيْ خَلَقَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ؕ كُلٌّ
فِيْ فَلَكٍ يَّسْبَحُوْنَ ﴿٣٣﴾ وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ ؕ
اَفَاْئِنْ مِّتَّ فَهُمُ الْخٰلِدُوْنَ ﴿٣٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ؕ
وَنَبْلُوْكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً ؕ وَاِلَيْنَا تُرْجَعُوْنَ ﴿٣٥﴾
وَاِذَا رَاٰكَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ يَّتَّخِذُوْنَكَ اِلَّا هُزُوًا ؕ
اَهٰذَا الَّذِيْ يَذْكُرُ اٰلِهَتَكُمْ ۚ وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمٰنِ
هُمْ كٰفِرُوْنَ ﴿٣٦﴾ خُلِقَ الْاِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ ؕ سَاُورِيْكُمْ اٰيٰتِيْ
فَلَا تَسْتَعْجِلُوْنِ ﴿٣٧﴾ وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ
صٰدِقِيْنَ ﴿٣٨﴾ لَوْ يَعْلَمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا حِيْنَ لَا يَكُفُّوْنَ
عَنْ وُّجُوْهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُوْرِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُوْنَ

بَلْ تَأْتِيهِم بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا
وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ
فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٤١﴾
قُلْ مَن يَكْلَؤُكُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمَٰنِ ۗ
بَلْ هُمْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِم مُّعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾ أَمْ لَهُمْ آلِهَةٌ
تَمْنَعُهُم مِّن دُونِنَا ۚ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنفُسِهِمْ
وَلَا هُم مِّنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٤٣﴾ بَلْ مَتَّعْنَا هَٰؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ
حَتَّىٰ طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ۗ أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ
نَنقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ۚ أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾
قُلْ إِنَّمَا أُنذِرُكُم بِالْوَحْيِ ۖ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا
يُنذَرُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَئِن مَّسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ
يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ
الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا ۖ وَإِن كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ
مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ۗ وَكَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ ﴿٤٧﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا
مُوسَىٰ وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْرًا لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾
الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَهُم مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾
وَهَٰذَا ذِكْرٌ مُّبَارَكٌ أَنزَلْنَاهُ ۚ أَفَأَنتُمْ لَهُ مُنكِرُونَ ﴿٥٠﴾

25. Senden önce hiçbir rasul göndermedik ki ona, "Benden başkâ ilah yoktur, şu halde Bana kulluk edin" diye vahyetmiş olmayalım.

26. "Rahman evlâd edindi" dediler. Hâşâ! O, bundan mühezzehtir. Bilakis melekler lütuf ve ihsana mazhar olmuş kullardır.

27. O'ndan önce konuşmazlar; onlar, sadece O'nun emri ile hareket ederler.

28. Allah, onların önlerindekini de, arkalarındakini de bilir. Allah'ın razı olduklarından başkasına şefâat etmezler. Onlar, Allah korkusundan titrerler!

29. Onlardan her kim, "İlah o değil, benim!" derse, Biz onu Cehennemle cezalandırırız. İşte Biz, zalimlere böyle ceza veririz!

30. İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken Bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi?

31. Onları sarsmasın diye yeryüzünde bir takım dağlar diktik. Orada geniş yollar açtık, tâ ki maksadlarına ulaşsınlar.

32. Biz, gökyüzünü korunmuş bir tavan gibi yaptık. Onlar ise, gökyüzünün âyetlerinden yüz çevirirler.

33. O, geceyi, gündüzü, güneşi, ayı... yaratandır. Her biri bir yörüngede yüzmektedirler.

34. Biz, senden önce de hiçbir beşere ebedîlik vermedik. Şimdi sen ölürsen, sanki onlar ebedî mi kalacaklar?

35. Her canlı, ölümü tadacaktır. Bir deneme olarak sizi hayırla da, şerle de imtihan ederiz. Ve siz, ancak Bize döndürüleceksiniz.

36. Kâfirler seni gördükleri zaman, "Sizin ilahlarınızı diline dolayan bu mu?" diyerek seni hep alaya alırlar. Halbuki onlar, çok esirgeyici Allah'ın Kitabı'nı inkâr edenlerin ta kendileridir.

37. İnsan, aceleci yaratılmıştır. Size âyetlerimi göstereceğim, benden acele istemeyin.

38. "Eğer, doğru iseniz, ne zaman gerçekleşecek bu vaad?" diyorlar.

39. İnkâr edenler, yüzlerinden ve sırtlarından ateşi savamayacakları, kendilerine yardım dahi edilmeyeceği zamanı bir bilselerdi!

40. Bilakis kendilerine bu vaat öyle âni gelir ki, onları şaşırtır. Artık, ne reddebilirler onu, ne de kendilerine mühlet verilir."

41. Andolsun, senden önceki peygamberlerle de alay edildi; ama onları alaya alanları, o alay konusu ettikleri şey kuşatıverdi.

42. De ki: Allah'a karşı sizi; gece gündüz kim koruyacak? Buna rağmen onlar, Allah'ı anmaktan yüz çevirirler.

43. Yoksa kendilerini Bize karşı savunacak birtakım ilahlar mı var? Kendilerine bile yardım edecek güçte değildirler. Onlar, Bizden de ilgi ve destek görmezler.

44. Evet, onları da atalarını da barındırdık. Nihâyet ömür, kendilerine uzun geldi. Oysa onlar, bizim gelip arâziyi çevresinden eksilteceğimizi görmezler mi? Şu halde, üstün gelen onlar mı?

45. De ki: Ben, sadece vahiy ile sizi ikaz ediyorum. Fakat, sağır olanlar, ikaz edildikleri zaman bu çağrıyı duymazlar.

46. Andolsun, onlara Rabbinin azabından ufak bir esinti dokunsa, hiç şüphesiz, "Vah bize! Hakikaten biz zalim kimselermişiz!" derler.

47. Biz, kıyamet günü için terâzîleri kurarız. Artık kimseye, hiçbir şekilde haksızlık edilmez. Bir hardal tanesi kadar dahi olsa, onu getiririz. Hesap gören olarak biz yeteriz.

48. Andolsun Biz, Musa ve Harun'a, takvâ sahipleri için bir ışık, bir öğüt ve Furkân'ı verdik.

49. Onlar görmedikleri halde Rablerine candan saygı gösterirler. Yine onlar, kıyametten korkan kimselerdir.

50. İşte bu Kur'ân da, Bizim indirdiğimiz hayırlı ve faydalı bir öğüttür. Şimdi onu inkâr mı ediyorsunuz?

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, müşriklerin durumlarını açıkladı. Kendisinin bir olduğunu ve çok ilah inancının batıl olduğunu gösteren deliller getirdi. Burada da, bütün peygamberlerin davetinin, Allah'ın birliğini açıklamak için geldiğini bu harikulade kâinatta Allah'ın birliğini ve gücünü gösteren diğer delilleri açıkladı.

KELİMELERİN İZAHI

رتقا : Ratk, eklemek ve yapıştırmak demektir. "**فتق** ayırmak" kelimesinin zıddıdır. **رفــقــت الــشــئ فــأرتق** yarayı kapattım o da kapandı. Ferci bitişik olan kadına "Ratkâ, **رتقاء**" denilmesi bundandır.

تميد : Hareket eder, deprenir.

فجاجا : Ficâc, geniş yol manasına gelen **فج** kelimesinin çoğuludur.

يسبحون : Suda yüzen kimse gibi hızla yürürler, koşarlar.

فبهتهم : Onları hayret ve dehşete düşürür. Cevherî şöyle der: "بهته Onu ansızın yakaladı" demektir. Ferrâ şöyle der: Bir kimse, kendisini şaşırtacak bir şeyle karşılaştığında بهته denir.[9]

يكلاكم : Sizi korur, muhafaza eder. كلاءة korumak ve muhâfaza etmek demektir.

NÜZÛL SEBEBİ

Ebû Süfyân ile Ebû Cehil birbirleriyle konuşurken Rasulullah (s.a.v.) onların yanına geldi. Ebû Cehil onu görünce Ebû Süfyân'a: "Bu, Abdimenâfoğullarının peygamberidir! Ebû Süfyân kızdı ve "AAbdimenâfoğullarından bir peygamberin gelmesini niçin yadırgıyorsun?" dedi. Rasulullah (s.a.v.) Ebû Cehil'e dönerek şöyle dedi: Amcan oğlu Velîd b. Muğîre'nin başına gelenler, senin de başına gelmedikçe bu işlerden vazgeçmeyeceğini görüyorum. Bunun üzerine, واذا رآك الذين كفروا ان يتخذونك الا هزوا Kâfirler seni gördükleri zaman, seni hep alaya alırlar[10] âyeti indi.[11]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

25. وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ Ey Muhammed! Senden önce kimi peygamber göndermişsek, إِلاَّ نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لا إِلَهَ إِلاَّ أَنَا mutlaka ona, Allah'tan başka gerçek Rabb ve ilah yoktur. فَاعْبُدُونِي Öyleyse sadece Bana ibadet edin, hiçkimseyi Bana ortak koşmayın diye vahyetmişizdir.

26. وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَانُ وَلَدًا Müşriklerin, "Allah, meleklerden çocuk edindi" dediler. Tefsirciler der ki; "Bunlar Huzâa kabilesinin bir koludur. Onlar: Melekler, Allah'ın kızlarıdır derlerdi." سُبْحَانَهُ Allah, zalimlerin söylediklerinden yüce ve uzaktır. بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ Aksine meklekler Allah'ın seçtiği değerli kullarıdır. Onlar Allah katında yüksek mevki ve yüce makamlarda ikrâm görürler. Onlar Allah'a son derece itaatli ve boyun eğicidirler.

27. لا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ Allah bir şey konuşmadıkça, onlar konuşmazlar. Onların durumları terbiyeli kölelerin durumları gibidir. Onlar Allah'a itaat eder ve Onun emirlerine göre hareket ederler. Herhangi bir emirde, Rablerine karşı çıkmazlar.

28. يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ Yüce Allah'ın ilmi onları kuşatmıştır. Herhangi bir şeyleri Allah'a gizli kalmaz. وَلا يَشْفَعُونَ إِلاَّ لِمَنْ ارْتَضَى Melekler, kıyamet gününde, sadece

9 Kurtubî, XI, 290.
10 Enbiyâ sûresi, 21/36.
11 Rûhu'l-meânî, XVII, 48.

Allah'ın kendilerinden razı olduğu kimselere şefaat ederler. Bunlar da iman etmiş olanlardır. Nitekim İbn Abbas şöyle der: Onlar, Lâ ilahe illallah diye şehâdet edenlerdir. وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ Melekler: Allah'tan korkar ve çekinirler. Çünkü onlar Allah'ın büyüklüğünü bilirler. Hasan el-Basrî: "Onlar Allah korkusundan titrerler" der.

29. وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَهٌ مِنْ دُونِهِ Meleklerden kim: "Ben, Allah'la birlikte bir ilah ve mabudum" derse فَذَلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ Onun cezası Cehennemdir. Tefsirciler şöyle der: "Bu tehdit şeklinde takdir ve varsayım yoluyla söylenmiş bir sözdür. Çünkü bu bir şarttır. Şartın meydana gelmesi gerekmez. Zira melekler günahsızdırlar." كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ İşte bu şiddetli ceza gibi, zulmeden ve Allah'ın sınırlarını aşanları cezalandırırız.

30. أَوَلَمْ يَرَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا O inkârcılar bilmiyorlar mı ki gökler ile yer birbirine bitişik bir şeydi. Allah aralarını ayırdı. Gökleri şimdiki bulundukları yere yükseltti. Yeri de şimdi bulunduğu yerde bıraktı. Bu soru, Allah ile birlikte ilah bulunduğunu iddia edenler için bir kınama ve putlara tapanlar için de bir reddiyedir. Hasan el-Basrî ve Katâde şöyle der: "Gökler ve yer birbirine bitişikti. Allah aralarını hava ile açtı."[12] İbn Abbas şöyle der: "Gökler bitişikti, yağmur yağdırmazdı. Yerler bitişikti, bitki bitirmezdi: Allah, gökleri yağmurla, yerleri de bitkilerle yardı."[13] وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ Suyu, her canlının aslı ve hayat sebebi kıldık. Susuz ne insan, ne hayvan, ne de bitki yaşayabilir. أَفَلا يُؤْمِنُونَ Hâlâ Allah'ın kudretine inanmıyorlar mı?

31. وَجَعَلْنَا فِي الأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ Yeryüzünün hareket edip sallanmaması için orada sabit dağlar yarattık. Eğer yeryüzü sallanıp hareket etseydi, insanlar onun üzerinde yerleşemezlerdi. وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ Yolculuklarda gidecekleri yerlere ulaşabilmeleri için o dağlarda patikalar ve geniş yollar ve geçitler meydana getirdik. İbn Kesîr şöyle der: "Allah dağlarda geçitler yarattı. İnsanlar bir bölgeden bir bölgeye, bir taraftan diğerine geçmek için bu geçitleri yol edinirler. Nitekim yeryüzünde görünen de budur. Dağ iki belde arasında bir engel olur. Allah o dağlarda bir gedik ve geçit yaratı ki, insanlar oraya buraya giderken oralardan geçsinler.[14]

32. وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا Gökleri, düşmekten korunmuş olarak, yeryüzü için bir tavan yaptık. İbn Abas şöyle der: "Gökler, yıldızlar sayesinde şeytanlardan korunmuştur." وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ Oysa kâfirler güneş, ay, yıldızlar gibi yaratıcının varlığını gösteren delil ve ibretlerden yüz çeviriyorlar, kudret elinin meydana getirdiği harikulade mahlukat ve O'nun sonsuz hikmet ve gücünü gösteren eşsiz tanzimini düşünmüyorlar. Kurtubî şöyle der: "Yüce Allah müşriklerin gökler ve

12 Kurtubî, XI, 283.
13 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, V, 348.
14 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 507.

onlarda bulunan gece, gündüz, güneş, ay, felekler, rüzgarlar ve bunlarda görülen engin kudrete bakıp düşünmekten gafil olduklarını açıkladı. Çünkü, eğer bunlara bakıp ibret alsalardı, bunların tek ve güçlü bir yaratıcısı bulunduğunu ve bu yaratıcının ortağı olmasının imkansız olduğunu anlarlardı".[15]

33. وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ Yüce Allah kudretiyle çeşitli hayat şekilleri yarattı. O hayat için gece ve gündüzü yarattı. Biri karanlık ve sessizliğiyle, diğeri ise aydınlık ve ünsiyetiyle hayata hizmet eder. Bazen biri uzar diğeri kısalır, bazen de bunun aksi olur. Güneşi ve ayı, birliğini gösteren iki büyük delil olarak yarattı. كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ Güneş ay, yıldızlar, gezegenler, gece ve gündüz, bunların hepsi, suda yüzen bir kimse gibi, kendi yörüngelerinde hızla hareket edip giderler.

34. وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ Ey Muhammed! Senden önce hiçbir kimseye, dünyada sürekli kalmayı nasip etmedik. أَفَإِيْنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ Ey Muhammed! Sen öldükten sonra onlar bu hayatta ebedî mi kalacaklar? Hayır, onlar için aslâ böyle bir şey olmayacak. Aksine hepsi yok olacaktır: Tefsirciler şöyle der: Bu, müşriklerin, "Muhammed bir şâirdir. Onun, zamanını musibetlerine çarpılmasını gözlüyoruz"[16] şeklindeki sözlerine bir reddiyedir. Yüce Allah, Rasulullah'tan (s.a.v.) önceki peygamberlerin de öldüklerini, dinini korumayı ve ona yardım etmeyi kendisinin üstlendiğini bildirdi. İşte senin dinini ve şeriatını da böyle koruyacağız, dedi.

35. كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ Her mahluk yok olacaktır. Dâimâ diri ve ayakta olan Allah'tan başka hiçbir şey devamlı değildir. وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً Şükredeni nankörlük edenden, sabredeni ümitsizliğe düşenden ayırmamız için sizi musibet ve nimetlerle imtihan ederiz. İbn Abbas şöyle der: "Sizi kıtlık ve bolluk, sağlık ve hastalık, zenginlik ve fakirlik, helâl ve haram, itaat ve isyan, doğruluk ve sapıklıkla imtihan ederiz."[17] İbn Zeyd şöyle der: "Nasıl şükredeceğinizi görmemiz için hoşunuza giden şeylerle nasıl sabredeceğinizi görmemiz için de, hoşlanmadığınız şeylerle imtihan ederiz."[18] وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ Dönüşünüz ancak Bizedir. Amellerinizin karşılığını size biz vereceğiz.

36. وَإِذَا رَآكَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلاَّ هُزُوًا Ebû Cehil ve taraftarları gibi Kureyşli kâfirler seni gördüklerinde, seninle sadece alay ederler, derler ki: أَهَذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ İlahlarınıza söven ve düşlerinizi kötüleyen bu mu? Bu, inkâr ve hayret manasını kapsayan bir sorudur. وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمَانِ هُمْ كَافِرُونَ Bunlar Allah'ı inkâr edenlerdir. Bununla beraber Allah Rasulü ile alay ederler. Kurtubî şöyle der: "Müşrikler, kendileri Allah'ın ilahlığını inkâr ettikleri halde, putların ilahlığınının inkâr edilmesini ayıplıyorlardı. İşte bu son derece câhilce bir davranıştır".[19]

---

15 Kurtubî, XI, 285.
16 Tûr sûresi, 52/30.
17 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 508.
18 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, V, 350.
19 Kurtubî, XI/288.

37. خُلِقَ الإِنسَانُ مِنْ عَجَلٍ İnsan acelecilik üzerine yani aceleci olarak yaratılmıştır. Zararlı da olsa, birçok şeyi hemen yapmak ister. İbn Kesîr şöyle der: "Burada insanın aceleciliğinin anlatılmasındaki hikmet şudur: Yüce Allah, Peygamber (s.a.v.) ile alay edenleri anlatınca, akıllara onlardan hemen intikam alma geldi ve bu hususta acele ettiler."[20] Dolayısıyla Yüce Allah şöyle buyurdu: سَأُرِيكُمْ آيَاتِي فَلا تَسْتَعْجِلُونِي Bana karşı gelenlere, herşeye kâdir olduğumu ve intikam alacağımı size gösterceğim. Zamanı gelmeden önce işin acele olmasını istemeyin.

38. وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنتُمْ صَادِقِينَ Müşrikler alay ve eğlence yollu derler ki: Ey mü'minler topluluğu! Bize haber verdiğiniz şeylerde doğru sözlü iseniz, Muhammed'in bizi tehdit ettiği o azap ne zaman gelecek? Yüce Allah şöyle buyurdu:

39. لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لا يَكُفُّونَ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلا عَنْ ظُهُورِهِمْ Eğer kâfirler, azab her taraftan kendilerini kuşattığı için onu yüzlerinden ve sırtlarından savamayacakları zamanki azabın korkunçluğunu bilselerdi, elbette acele istemezlerdi. Ebû Hayyân şöyle der: "لو edatının cevabı zikredilmemiştir. Zira bu durum tehditte daha vurgulu ve korkutucudur." Zemahşerî bu cevabı şöyle takdir eder: "Elbette onlar bu kâfirlik, alay etme ve aceleciliği yapmazlardı. Fakat câhillikleri, bu tehdidi onlara basit gösterdi."[21] وَلا هُمْ يُنْصَرُونَ Allah'ın azabına karşı onların yardımcıları da yoktur.

40. بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ Aksine kıyamet onlara ansızın gelecek de, onları dehşet ve şaşkınlık içinde bırakacak فَلا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلا هُمْ يُنظَرُونَ Onlar kıyametin gelmesini ne kendilerinden çevirebilirler, ne de tevbe edip özür beyan etmeleri için kendilerine mühlet verilir.

41. وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ Ey Muhammed! Vallahi senden önce de birçok büyük peygamberlerle alay edilmişti. Bu, müşriklerin alaylarına karşı Rasulullah için bir tesellidir. فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ Peygamberlerle alay edenlerin başına, alay ettikleri azap inivermişti. Ebû Hayyân şöyle der: "Yüce Allah, daha önce geçmiş olan peygamberlerin de ümmetleri tarafından alaya alındıklarını, alaylarının meyvesini de dünya ve ahirette helâk ve azap olarak topladıklarını, bunların da durumunun aynı olduğunu bildirerek teselli etti."[22]

42. قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمَانِ Ey Muhammed! O alay edenlere de ki: Bütün vakitlerinizde sizi Allah'ın azabından kim koruyacak? O size azab indirmek isterse, sizden O'nun azabını ve intikamını kim savacak? Bu soru Allah'ın nimetlerinden elde ettiklerine aldanmamaları için, dikkat çekme ve uyarma sorusudur. بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ Bilakis o zalimler, Allah'ın kelâmından ve öğütlerinden yüz çevirirler, düşünüp ibret almazlar.

---

20 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 508.
21 el-Bahr, VI, 313.
22 el-Bahr, VI, 314.

43. أَمْ لَهُمْ آلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا Yoksa, onları azaptan koruyacak Bizden başka ilahları mı var? لا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنفُسِهِمْ Onlar kendilerine yardım edemezler. Kendilerine tapanlara nasıl yardım edecekler? وَلا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ O ilahlar, Allah'ın azabından kendilerini koruyamazlar. Çünkü son derece âciz ve zayıftırlar. İbn Abbas şöyle der: "يجارون، يصحبون demektir. Çünkü يجارون dan türetilmiş olan المجير kelimesi, صاحب لجاره yani komşusunun destekçisi manasınadır. Buna göre âyet, "Onları Bizden hiçkimse koruyamaz" manasına gelir."[23]

44. بَلْ مَتَّعْنَا هَؤُلاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ Evet, Biz daha önce o müşrikleri de babalarını da rızık olarak verdiğimiz dünya nimetlerinden faydalandırdık. Bolluk ve nimet içerisinde uzun süre yaşadılar. Buna aldanarak bu durumunun devam edeceğini sandılar. أَفَلا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الأَرْضَ نَنقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا Bizim onların yurtlarına gelerek peygambere fetih nasip edip müslümanları, üzerlerine musallat ederek, yurtlarını etraflarından eksiltmemize bakıp ibret almazlar mı? أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ Bu soru inkâr ve uyarı ifâde eder. Yani, bu durumda onlar galip mi, yoksa mağlup mu? Bilakis onlar rezil olup zarara uğramış mağlupların ta kendileridir.

45. قُلْ إِنَّمَا أُنذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ Ey Muhammed! Onlara de ki: Ben sizi kendiliğimden değil, ancak Allah'tan gelen bir vahiyle korkutuyor, sakındırıyorum. Ben, sizi uyardığım azab ve ceza haberini, Allah'tan alıp size ulaştırıyorum. وَلا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا يُنذَرُونَ Fakat siz ey müşrikler! Aşırı derecede cehâlet ve inadınızdan dolayı söz ve uyarıyı dinlemeyen, dolayısıyla öğüt alıp sakınmayan sağırlar gibisiniz.

46. وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ Eğer onlara, az da olsa, sakındırıldıkları Allah'ın azabından başlarına hafif bir şey gelse, لَيَقُولُنَّ يَاوَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ Elbette suçlarını itiraf eder ve şöyle derler: "Vay halimize, mahvolduk. Allah'ın peygamberlerini yalanlamakla nefislerimize zulmetmiş olduk."

47. وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ Biz kıyamet günü, amellerin tartılacağı doğru terazileri koyarız. فَلا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا İyilik yapanın iyiliğinden hiçbir şey eksiltilmez, kötülük yapanın kötülüğüne de hiçbir şey ilâve edilmez. وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا Kişinin yaptığı iş, hardal tanesi ağırlığında da olsa onu getirir ve hazır bulundururuz. Ebussuûd şöyle der: "Yani son derece az ve değersiz de olsa onu getiririz. Çünkü hardal tanesi, küçüklüğü ifade etmekte bir misaldir."[24] وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ Kulların amellerini sayıcı ve onların mükâfatını verici olarak Rabbin yeter. Hâzin şöyle der: "Bundan maksat sakındırmadır. Çünkü hesaba çeken, hiçbir şeyi

23 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, V, 353.
24 Ebussuûd, III, 124.

karıştırmayacak derecede bilgili ve hiçbir şeyi yapmaktan âciz olmayacak derecede güçlü ise akıllı kimsenin ondan daha çok korkması gerekir."[25]

48. وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْرًا لِلْمُتَّقِينَ Musa ve Harun'a, takvâ sahibi mü'minler için, hakkı batıldan, hidayeti sapıklıktan ayıran Tevrat'ı, bir nur, bir aydınlık ve bir öğüt olarak verdik.

49. الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ Onlar, görmedikleri halde Allah'tan korkanlardır. Çünkü onlar düşünme ve istidlâl yoluyla anladılar ki yaptıklarının cezasını verecek, güçlü ve büyük bir Rableri vardır. Görmeseler de O'ndan korkarlar. وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ Onlar kıyametin şiddet ve sıkıntılarından korkarlar.

50. وَهَذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ أَنزَلْنَاهُ Bu Kur'ân, şanı yüce bir kitaptır. Onda öğüt alacaklar için öğüt, ibret alacaklar için ibret vardır. Çok hayırlıdır, onu size kendi dilinizle indirdik. أَفَأَنْتُمْ لَهُ مُنكِرُونَ Ey Arap topluluğu! O, son derece açık ve seçik olduğu halde, siz onu inkâr mı ediyorsunuz? Kerhî şöyle der: "Bu soru kınama ifâde eder. Hitap, Mekkelileredir. Çünkü onlar bu dili konuşan kimselerdir. Bu dilin meziyet ve inceliklerini anlarlar.. Kur'ân'ın belâgatından başkalarının çıkaramayacakları anlamları çıkarırlar. Aynı zamanda bu Kur'ân'da onların şan ve şerefleri vardır. Başkası onu inkâr etse dahi, onların karşı çıkmaları ve düşmanlık göstermemeleri gerekir."[26]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler, aşağıdaki edebî sanatları kapsamaktadır.

1. "ارسلنا Gönderdik" ile "رسول elçi" kelimeleri arasında iştikâk cinâsı vardır.

2. "اولم ير الذين كفروا İnkâr edenler görmedi mi?" cümlesi hayret ve inkâr ifâde eden bir sorudur.

3. "كانتا رتقا ففتقناهما Bitişik idiler, onları ayırdık" cümlesindeki "رتق bitişik" ile "فتق ayrı" kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.

4. "وجعلنا من الماء كل شئ حي Her canlı şeyi sudan yarattık" ve "وما جعلنا لبشر Hiçbir beşere nasip etmedik" cümlelerinde شئ ve بشر kelimelerininin belirsiz olması, genellik ifâde eder.

5. "وجعلنا من الماء Sudan yarattık" ifâdesinden sonra "وهو الذي خلق الليل والنهار Geceyi gündüzü yaratan O'dur" cümlelerinde, birinci şahıs kipinden üçüncü şahıs kipine dönüş vardır. Bu da, Allah'ın kullarına verdiği yüce nimetlere itina gösterildiğini pekiştirir.

25 Hâşiyetu'l-cemel, III, 131.
26 el-Bahr, VI, 312.

6. "ونبلوكم بالشر والخير Sizi kötülük ve hayırla imtihan ederiz" cümlesinde şerr ve hayr kelimeleri arasında tıbâk vardır.

7. "خلق الانسان من عجل İnsanoğlu aceleden yaratıldı" cümlesinde mübâlağa sanatı vardır. İnsan çok aceleci olduğu için sanki o, acelenin kendisinden yaratılmış. Bu, Araplar'ın, oyunu hiç bırakmayan kimseye, "هو من لعب O, oyundan yaratılmıştır." demelerine, bazılarının da bir kavmi, "نساؤهم لعب ورجالهم طرب Kadınları oyun, erkekleri neşedir" diye anlatmalarına benzer.

8. "ولا يسمع الصم الدعاء Sağırlar çağrıyı işitmez" cümlesinde istiâre vardır. Burada "الصم sağırlar" kelimesi, "الكفار kâfirler" için müsteâr olarak kullanılmıştır. Çünkü onlar çağırmayı işitmeyen, seslenmeyi anlamayan hayvanlar gibidir.

9. "حبة من خردل Hardal tanesi" terkibi, son derece az ve değersiz olan amelden kinayedir.

10. ينصرون، يسبحون، يهتدون v.b. kelimeler arasında güzel bir secî vardır.

BİR UYARI

İbn Abbas'a: "Gece mi, yoksa gündüz mü daha öncedir?" diye soruldu. O, şöyle cevab verdi: Göklerin ve yerin bitişik olduğu zamanı düşündünüz mü? O zaman aralarında karanlıktan başka bir şey var mıydı? İşte bunu, gecenin gündüzden önce olduğunu bilmeniz için söylüyorum.[27]

BİR NÜKTE

İbn Ömer'den rivayet olunduğuna göre, bir adam gelerek, ona "Göklerle yer bitişikti, Biz onları ayırdık" ne demektir? diye sordu. İbn Ömer, İbn Abbas'ı kastederek: "Git o şeyhe sor, sonra sana verdiği cevabı gel bana söyle" dedi. Adam, İbn Abbas'a gitti ve sordu. İbn Abbas dedi ki: Gökler bitişikti, yağmur yağdırmıyordu. Yer bitişikti, bitki bitirmiyordu. Yüce Allah, yeryüzünde yaşayanları yaratınca göğü yağmurla, yeri de bitki ile açtı. Bunun üzerine adam İbn Ömer'in yanına gelerek İbn Abbas'ın cevabını ona bildirdi. Bu cevabı alan İbn Ömer: Ben daha önce, "İbn Abbas'ın Kur'ân tefsiri hususundaki cür'eti hoşuma gitmiyor" derdim. Şimdi anladım ki, ona Kur'ân hususunda ilm verilmiş" dedi.[28]

27 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 506.
28 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 506.

وَلَقَدْ
اٰتَيْنَآ اِبْرٰهِيمَ رُشْدَهٗ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهٖ عٰلِمِينَ ﴿٥١﴾ اِذْ قَالَ
لِاَبِيهِ وَقَوْمِهٖ مَا هٰذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِيٓ اَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ ﴿٥٢﴾
قَالُوا وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا لَهَا عَابِدِينَ ﴿٥٣﴾ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ
اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ فِي ضَلٰلٍ مُبِينٍ ﴿٥٤﴾ قَالُوٓا اَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ اَمْ اَنْتَ
مِنَ اللّٰعِبِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
الَّذِي فَطَرَهُنَّ وَاَنَا عَلٰى ذٰلِكُمْ مِنَ الشّٰهِدِينَ ﴿٥٦﴾ وَتَاللّٰهِ
لَاَكِيدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ ﴿٥٧﴾
فَجَعَلَهُمْ جُذٰذًا اِلَّا كَبِيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿٥٨﴾
قَالُوا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَآ اِنَّهٗ لَمِنَ الظّٰلِمِينَ ﴿٥٩﴾ قَالُوا
سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهٗٓ اِبْرٰهِيمُ ﴿٦٠﴾ قَالُوا
فَاْتُوا بِهٖ عَلٰٓى اَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾ قَالُوٓا
ءَاَنْتَ فَعَلْتَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا يٰٓاِبْرٰهِيمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهٗ
كَبِيرُهُمْ هٰذَا فَسْـَٔلُوهُمْ اِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ ﴿٦٣﴾ فَرَجَعُوٓا
اِلٰٓى اَنْفُسِهِمْ فَقَالُٓوا اِنَّكُمْ اَنْتُمُ الظّٰلِمُونَ ﴿٦٤﴾ ثُمَّ
نُكِسُوا عَلٰى رُءُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هٰٓؤُلَآءِ يَنْطِقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ
اَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْـًٔا وَلَا يَضُرُّكُمْ
﴿٦٦﴾ اُفٍّ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَفَلَا تَعْقِلُونَ
﴿٦٧﴾ قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانْصُرُوٓا اٰلِهَتَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ
﴿٦٨﴾ قُلْنَا يٰنَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلٰمًا عَلٰٓى اِبْرٰهِيمَ ﴿٦٩﴾ وَاَرَادُوا
بِهٖ كَيْدًا فَجَعَلْنٰهُمُ الْاَخْسَرِينَ ﴿٧٠﴾ وَنَجَّيْنٰهُ وَلُوطًا

إِلَى ٱلْأَرْضِ ٱلَّتِى بَٰرَكْنَا فِيهَا ۚ وَكُنَّا بِكُلِّ شَىْءٍ عَٰلِمِينَ ﴿٧١﴾ وَوَهَبْنَا
لَهُۥٓ إِسْحَٰقَ ۖ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً ۖ وَكُلًّا جَعَلْنَا صَٰلِحِينَ ﴿٧٢﴾
وَجَعَلْنَٰهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَآ إِلَيْهِمْ فِعْلَ ٱلْخَيْرَٰتِ
وَإِقَامَ ٱلصَّلَوٰةِ وَإِيتَآءَ ٱلزَّكَوٰةِ ۖ وَكَانُوا۟ لَنَا عَٰبِدِينَ
﴿٧٣﴾ وَلُوطًا ءَاتَيْنَٰهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَٰهُ مِنَ ٱلْقَرْيَةِ ٱلَّتِى
كَانَت تَّعْمَلُ ٱلْخَبَآئِثَ ۗ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمَ سَوْءٍ فَٰسِقِينَ
﴿٧٤﴾ وَأَدْخَلْنَٰهُ فِى رَحْمَتِنَآ ۖ إِنَّهُۥ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٧٥﴾ وَنُوحًا
إِذْ نَادَىٰ مِن قَبْلُ فَٱسْتَجَبْنَا لَهُۥ فَنَجَّيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥ مِنَ ٱلْكَرْبِ
ٱلْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنَٰهُ مِنَ ٱلْقَوْمِ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَآ ۚ
إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَٰهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾ وَدَاوُۥدَ
وَسُلَيْمَٰنَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِى ٱلْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ ٱلْقَوْمِ ۖ
وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَٰهِدِينَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنَٰهَا سُلَيْمَٰنَ ۚ وَكُلًّا
ءَاتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُۥدَ ٱلْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَٱلطَّيْرَ ۚ
وَكُنَّا فَٰعِلِينَ ﴿٧٩﴾ وَعَلَّمْنَٰهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ ۖ
لِتُحْصِنَكُم مِّنۢ بَأْسِكُمْ ۖ فَهَلْ أَنتُمْ شَٰكِرُونَ ﴿٨٠﴾
وَلِسُلَيْمَٰنَ ٱلرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِى بِأَمْرِهِۦٓ إِلَى ٱلْأَرْضِ
ٱلَّتِى بَٰرَكْنَا فِيهَا ۚ وَكُنَّا بِكُلِّ شَىْءٍ عَٰلِمِينَ ﴿٨١﴾
وَمِنَ ٱلشَّيَٰطِينِ مَن يَغُوصُونَ لَهُۥ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ
ذَٰلِكَ ۖ وَكُنَّا لَهُمْ حَٰفِظِينَ ﴿٨٢﴾

51: Andolsun Biz İbrahim'e rüşdünü vermiştik. Biz onu iyi tanırdık.

52. O, babasına ve kavmine: "Şu karşısına geçip tapmakta olduğunuz heykeller de nedir?" demişti.

53. Dediler ki: "Biz, babalarımızı bunlara tapar kimseler bulduk."

54. "Doğrusu, siz de, babalarınız da açık bir sapıklık içindesiniz" dedi.

55. Dediler ki: "Bize gerçeği mi getirdin, yoksa sen oyun bozanlardan biri misin?"

56. Dedi ki: "Hayır: sizin Rabbiniz, göklerin ve yerin Rabbidir ki, bunları O yaratmıştır ve ben bu hususta size şahitlik edenlerdenim.

57. Allah'a yemin ederim ki, siz ayrılıp gittikten sonra putlarınıza bir oyun oynayacağım!"

58. Sonunda İbrahim onları paramparça etti. Yalnız onların büyüğünü bıraktı; belki ona müracaat ederler diye.

59. "Bunu ilahlarımıza kim yaptı? Muhakkak o, zalimlerden biridir" dediler.

60. Bir kısmı, "Bunları diline dolayan bir genç duyduk; kendisine İbrahim denilirmiş" dediler.

61. Dediler ki: "O halde, onu hemen insanların gözü önüne getirin ki görsünler."

62. "Bunu ilahlarımıza sen mi yaptın Ey İbrahim?" dediler.

63. "Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır. Hadi onlara sorün; eğer konuşuyorlarsa!" dedi.

64. Bunun üzerine, kendi vicdanlarına dönüp "Zalimler sizlersiniz, sizler" dediler.

65. Sonra tekrar eski inanç ve tartışmalarına döndüler: "Sen bunların konuşmadığını pek âlâ biliyorsun" dediler.

66. İbrahim, "Öyleyse, dedi Allah'ı bırakıp da, size, hiçbir fayda ve zarar veremeyen bir şeye hâlâ tapacak mısınız?

67. Size de, Allah'ı bırakıp tapmakta olduğunuz şeylere de yuh olsun! Siz akıllanmayacak mısınız?"

68. Bir kısmı, "Eğer bir iş yapacaksanız onu yakın da ilahlarınıza yardım edin!" dediler.

69. "Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol" dedik.

70. Böylece ona bir tuzak kurmak istediler, fakat Biz onları, daha çok hüsrâna uğrayanlar durumuna soktuk.

71. Biz, onu ve Lut'u kurtararak, içinde cümle âleme bereketler verdiğimiz ülkeye ulaştırdık.

72. Ona, İshak'ı ve fazladan bir bağış olmak üzere Yakub'u lütfettik, herbirini sâlih insanlar yaptık.

73. Onları, emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine, hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar, daimâ bize ibadet eden kimselerdi.

74. Lut'a gelince, ona da hüküm ve ilim verdik, onu çirkin işler yapmakta olan memleketten kurtardık. Zira onlar gerçekten fena işler yapan kötü bir kavimdi.

75. Onu rahmetimize layık olanların içine kattık. Çünkü o, sâlihlerden idi.

76. Daha önce Nuh da dua etmiş, Biz onun duasını kabul etmiştik. Böylece, kendisini ve yakınlarını büyük sıkıntıdan kurtarmıştık.

77. Onu, âyetlerimizi inkâr eden kavimden koruduk. Gerçekten onlar, fenâ bir kavim idi, bu yüzden de topunu birden suya gömdük.

78. Davut ve Süleyman'ı da an. Bir zaman, bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı: Bir grup insanın koyun sürüsü, geceleyin başıboş bir vaziyette bu ekinin içine dağılıp ziyan vermişti. Biz, onların hükmünü görüp bilmekte idik.

79. Böylece bunu Süleyman'a Biz anlatmıştık. Biz, onların herbirine hüküm ve ilim verdik. Kuşları ve tesbih eden dağları da Davut'a boyun eğdirdik. Bunları Biz yapmaktayız.

80. Ona, savaş sıkıntılarımızdan sizi koruması için zırh yapmayı öğrettik. Artık şükredecek misiniz?

81. Süleyman'ın emrine de kasırgayı verdik ki, onun emriyle içinde bereketler yarattığımız yere doğru eserdi. Biz herşeyi biliriz.

82. Şeytanlarda, onun için dalgıçlık eden (ve inciler çıkaran) ve bundan başka işler görenler vardı. Biz onları gözetim altında tutuyorduk.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde kendisini, birliğini, peygamberlik ve ahiretin varlığını gösteren delilleri anlattıktan sonra bu âyetlerde de peygamberlerin kıssalarını ve birçoğunun başlarına gelen belaları anlattı. Maksat, yüce peygamberin, sabır, Allah yolunda eziyetlere katlanma ve Allah düşmanı müşrikler karşısında kendini metin tutma hususunda önceki peygamberleri kendine örnek alması için bir tesellidir.

KELİMELERİN İZAHI

رشده : Salâh çeşitlerine giden yolu ona gösterdik.

التماثيل: Temâsîl, Allah'ın mahluklarından bir mahluka benzetilerek yapılmış heykel

manasına gelen تمثـال kelimesinin çoğuludur. Bir kimse, bir şeyi başka bir şeye benzettiğinde, مَثَّلْتُ الشئ بالشئ der. Bu benzetilen şeyin ismi de timsâldir.

جذاذا : Cüzâz, kırıntı ve parçalar demektir. جَـذّ kırmak ve kesmek manasınadır. Şâir şöyle der:

بنـو المهلـب جـــــذ الله دابـرهـم امـــــوا رمـادا فـلا أصل ولا طرف

Allah köklerini kessin, Mühelleboğulları bir kül haline geldiler. Ne soyları kaldı, ne sopları.[29]

نكسوا : Döndürüldüler, نَكْس üstü altına gelecek şekilde bir şeyi çevirmek demektir.

نافلة : Nâfile, fazla. Nâfile ibadetler için kullanılan نَفْل kelimesi bu köktendir. Çünkü onlar, Allah'ın farz kıldığından fazla olarak yapılan ibadetlerdir Bu manada oğulun oğluna da nafile denilir. Çünkü o, oğula ilave edilmiştir.

الكرب : Kerb, şiddetli üzüntü.

نفشت : Serbest, çobansız otladı. نَفْش geceleyin çobansız otlamak demektir. Hayvan, gece ve gündüz, çobansız otladığında, نفشت بالليل وهملت بالنهار denir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

51. وَلَقَـدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْـدَهُ Vallahi biz İbrahim'e, din ve dünya hususunda çeşitli hayırlara ulaşacağı yolunu gösterdik. مِنْ قَـبْلُ Bunu ona küçükken verdik. Allah'ın birliğini düşünmeye ve delil getirmeye muvaffak kıldık. وَكُنَّا بِـهِ عَـــالِمِينَ Biz onun kendisine verdiğimiz peygamberliğe ve üstünlüğe layık olduğunu biliyorduk.

52. إِذْ قَالَ لأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ Burası, küçüklüğünden itibaren İbrahim'e verilen aklî olgunluğu açıklar. Yani, hatırla ki bir zamanlar İbrahim, babası Âzer'e ve müşrik kavmine: "Taptığınız bu putlar nedir?" demişti. "مـــا هذه التـــمـــاثيل Bu putlar nedir?" cümlesi, putları hakir ve küçük gördüğünü, kavminin onlara hürmet ettiğini bildiği halde bilmezlikten geldiğini gösterir.

53. قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عَابِدِينَ Dediler ki: Atalarımızı taklit ederek bunlara tapıyoruz. İbn Kesîr şöyle der: Sapık atalarının yaptığından başka bir delilleri yoktu."[30]

54. قَالَ لَقَدْ كُنتُمْ أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلالٍ مُبِينٍ İbrahim dedi ki: O putlara taptığınız için, siz ve onlara tapan atalarınız apaçık bir hata içindesiniz. Çünkü onlar cansızdır. Ne yararları, ne zararları olur, ne de sizi duyabilirler.

55. قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنْ اللاَّعِبِينَ Sen söylediğinde ciddi misin? Yoksa dalga mı

29 el-Bahr, VI, 318.
30 Muhtasaru İbn Kesîr, II/512.

geçiyorsun? Söylediğin bu söz gerçek mi, yoksa şaka mı? İbrahim'in kendilerini ayıplamasını büyük bir alay kabul ettiler, yaptıklarının sapıklık olmasını uzak gördüler ve onun sözlerinin ciddi değil de şaka yollu olduğunu kabul ettiler. Hz. İbrahim onların dediklerine kulak asmadı ve sözlerinde ciddi olduğunu, şaka etmediğini bildirdi.

56. قَالَ بَل رَّبُّكُمْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُنَّ Dedi ki: Aksine, ibadete layık olan Rabbiniz, ilah oldukları iddia edilen bu putlar değil, gökleri ve yeri yaratıp icat eden. Rabbiniz Allah'tır. وَأَنَا عَلَى ذَلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ Ben, şehadeti ile davaları sona erdiren bir şahit gibi, kesin ve açık delillerle Allah'ın birliğine şahidim.

57. وَتَاللَّهِ لأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ بَعْدَ أَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ Allah'a andolsun ki, siz bırakıp bayrama gittiğinizde, ilahlarınıza tuzak kuracak ve onlara zarar verme yollarını arayacağım. Tefsirciler şöyle der: Onların her sene sahraya çıkarak kutladıkları ve toplandıkları bayramları vardı. Âzer İbrahim'e dedi ki: Sen de bizimle berâber bayrama çıksaydın, onu beğenirdin! Bunun üzerine İbrahim onlarla yola çıktı. Biraz yürüdükten sonra, kendini yere atarak: "Hastayım, ayaklarım ağrıyor" dedi. İbrahim'i orada bırakıp yollarına devam ettiler. Sonra İbrahim, arkalarından seslenip: "Vallahi, putlarınıza tuzak kuracağım" dedi: Bu sözü bir adam işitti ve aklında tuttu..[31]

58. فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا İbrahim putları kırarak onları bir kırıntı haline getirdi. إِلاَّ كَبِيرًا لَّهُمْ Ancak büyük putu kırmadı. Mücâhid der ki: Büyük putu bıraktı ve diğer putları kırdığı baltayı boynuna astı ki, bunu kavminin aleyhine delil getirsin.[32] لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ Belki onlar o puta başvurur ve ona diğer putları kimin kırdığını sorarlar. Böylece putun âcizliği ortaya çıkar ve kavminin aleyhine delil olur.

59. قَالُوا مَنْ فَعَلَ هَذَا بِآلِهَتِنَا إِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ "Bunu ilahlarımıza kim yaptı? Muhakkak o zalimlerden biridir" dediler. Bu âyette hazif vardır. Takdiri şöyledir: Bayramdan döndükten sonra ilahlarına bakıp onlara yapılanı gördüklerinde, bunu yapanı araştırıp kınayarak şöyle dediler: Kim bu ilahları parçaladıysa, mutlaka o çok zalimdir ve çok büyük bir suç işlemiştir. Çünkü o, saygı ve hürmete layık olan ilahlara karşı gelmeye cüret etmiştir.

60. قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ Hz. İbrahim'in "Vallahi, putlarınıza tuzak kuracağım" sözünü işiten şahıs dedi ki: "Biz, İbrahim isimli bir gencin onları yerdiğini, ayıpladığını ve onlara küfrettiğini işittik. Belki de, ilahları parçalayan odur.

61. قَالُوا فَأْتُوا بِهِ عَلَى أَعْيُنِ النَّاسِ Bunun üzerine Nemrut ve kavminin ileri gelenleri: "İbrahim'i herkesin göreceği bir yere getirin de onu görsünler" dediler. Maksat, Hz. İbrahim'in mahkemesi bütün insanların gözü önünde yapılsın da ona verilecek

31 el-Hâzin, III/241.
32 Kurtubî, XI, 298.

ceza, ibret alanlar için bir ibret olsun. لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ Umulur ki, insanlar ona ceza verilirken hazır bulunurlar da, ne yapılacağını görürler.

62. قَالُوا أَأَنْتَ فَعَلْتَ هَذَا بِآلِهَتِنَا يَا إِبْرَاهِيمُ Dediler ki: Ey İbrahim! Bu ilahları parçalayan sen misin?

63. قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا İbrahim: "Bilakis, onları bu büyük put parçaladı. Sizin kendisiyle beraber bu küçük putlara tapmanıza kızdı da onları kırdı dedi. Bundan maksat, onları susturmak ve aleyhlerine delil getirmekti. Bunun içindir ki İbrahim şöyle dedi: فَاسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنطِقُونَ Eğer konuşabiliyorlarsa, bu putlara, kendilerini kimin kırdığını sorun. Kurtubî şöyle der: Söz, tarîz makamında söylenmiştir. Bu şöyledir: Onlar putlara tapıyor ve Allah'ı bırakarak onları kendilerine ilah ediniyorlardı. Nitekim, Hz. İbrahim, babasına şöyle demişti: "İşitmeyen, görmeyen ve senin hiçbir ihtiyacını gidermeyen şeylere niçin tapıyorsun?" Hz. İbrahim: "Bu işi, onların şu büyüğü yapmıştır" dedi ki, onlar, putların konuşamayacağını, fayda ve zarar veremeyeceğini söylesinler de o da onlara: Öyleyse, bunlara niçin tapıyorsunuz, desin, putlar tarafından kendi aleyhlerine bir delil getirilmiş olsun. Nitekim, düşmanın, kendiliğinden gerçeği kabul etmesi için, onun iddia ettiği batılın doğruluğunu farz etmek caiz görülmüştür. Çünkü bu, delil getirmede daha kestirme ve şüpheyi daha iyi gidericidir.[33]

64. فَرَجَعُوا إِلَى أَنفُسِهِمْ Kendilerine gelip düşündüler. فَقَالُوا إِنَّكُمْ أَنْتُمُ الظَّالِمُونَ "Siz, konuşamayan bir varlığa ibadet ettiğiniz için zalimlersiniz" dediler.

65. ثُمَّ نُكِسُوا عَلَى رُءُوسِهِمْ Sonra bu gerçeği itiraftan vazgeçip kibir ve taşkınlığa dönerek, لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَؤُلَاءِ يَنطِقُونَ ısrar ve inatla dediler ki: Ey İbrahim! Biliyorsun ki, bu putlar konuşmaz ve cevap vermezler. Onlara sormamızı nasıl istiyorsun? Bu, ilahlarının âcizliğini itiraflarıdır. İşte böylece, aleyhlerinde olan delil İbrahim'in eline geçti. İbrahim onları kınamaya ve ayıplamaya başladı.

66. قَالَ أَفَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ Dedi ki: Siz, Allah'ı bırakıp da ne zarar, ne de fayda veremeyen cansız varlıklara mı tapıyorsunuz?

67. أُفٍّ لَّكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ Size de, Allah'ı bırakıp taptığınız putlara da yazıklar olsun. أَفَلَا تَعْقِلُونَ Yaptığınız işin çirkinliğini anlamıyor musunuz?

68. قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانصُرُوا آلِهَتَكُمْ Bu delil karşısında susup da cevap veremez hale geldiklerinde, kaba kuvvete ve işkenceye başvurdular. Dediler ki: İlahlarınıza yardım etmek ve intikamlarını almak için İbrahim'i ateşe atın. إِن كُنتُمْ فَاعِلِينَ Siz, gerçekten onların yardımcıları iseniz, böyle yapın.

69. قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ Biz de dedik ki: Ey ateş! İbrahim'e karşı soğuk ve esenlikli ol. İfâde, daha vurgulu olmak için bu şekilde gelmiştir. Tefsirciler

33 Kurtubî, XI, 300.

şöyle der: Onlar İbrahim'i yakmak istediklerinde bir ay odun topladılar. Hatta bir kadın hastalandığında, "Eğer iyileşirsem, İbrahim'i yakmak için odun toplayacağım" diye adakta bulunurdu. Sonra o odunu bir çukura doldurdular ve ateş yaktılar. Bu ateşin alevleri o derece büyüktü ki, üzerinden geçen kuşlar, ateşin sıcağının şiddetinden yanardı. Sonra İbrahim'i bağladılar, bir mancınığa koyup ateşe attılar. O anda Cebrâil gelip: Bir ihtiyacın var mı? diye sordu. İbrahim: Hayır, sana bir ihtiyacım yok dedi. Cebrâil: "Rabbinden iste" dedi. İbrahim: O'nun benim halimi bilmesi, istemek yerine bana yeter" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah: "Ey ateş! İbrahim'e serinlik ve esenlikli ol" dedi.[34] Ateş, İbrahim'in iplerinden başka hiçbir şeyi yakmadı. İbn Abbas şöyle der: Eğer Yüce Allah, سَلاماً selâmete çıkar, esenlikli ol" demeseydi, onun soğukluğu İbrahim'e eziyet verirdi.[35]

70. وَأَرَادُوا بِهِ كَيْداً Onu ateşte yakmak istediler. فَجَعَلْنَاهُمُ الأَخْسَرِينَ Onları insanların, hattâ her zarar görenin en zarar göreni yaptık. Çünkü Allah'ın peygamberine tuzak kurdular. Allah da, tuzaklarını başlarına geçirdi.

71. وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ İbrahim'i, kardeşi oğlu Lut ile birlikte kurtardık. Şöyle ki, Irak'tan, Allah'ın bolluk, çok peygamber, çok nehir ve ağaçlarla bereketlendirdiği Şam yöresine hicret ettiler. İbnu'l-Cevzî şöyle der: Oranın bereketi şudur Yüce Allah, peygamberlerin çoğunu oradan göndermiş, oraya bolluk ve çok akarsu vermiştir.[36]

72. وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً İbrahim, Rabbin'den çocuk istedikten sonra ona İshak'ı verdik. Yakub'u da o istemeden fazla olarak verdik. Tefsirciler şöyle der: İbrahim Rabbinden bir çocuk istedi. Allah ona İshak'ı verdi. İstediğinden fazla olarak da torunu Yakub'u verdi. Çünkü torun da oğul gibidir. وَكُلاًّ جَعَلْنَا صَالِحِينَ Hepsini, İbrahim'i İshak'ı, Yakub'u hayırlı ve iyi kıldık.

73. وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا Onları başkalarına önder ve liderler kıldık. Allah'ın emriyle insanlara dine giden yolu gösterirler. وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ İlimle ameli birleştirmeleri için hayır yapmalarını onlara vahyettik. وَإِقَامَ الصَّلاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ Vahiy yoluyla onlara, namaz kılmalarını ve zekât vermelerini emrettik. Burada Yüce Allah özellikle namaz ile zekâtı zikretti. Çünkü namaz bedenî, zekât da malî ibadetlerin en üstünüdür. وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ Onlar Bizi birleyen ve Bize samimiyetle ibadet eden kimsilerdir.

74. وَلُوطًا آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا Lut'a da peygamberlik, ilim ve doğru anlayış verdik. İbn Kesîr şöyle der: Lut (a.s.) Hz. İbrahim'e inanmış, ona uymuş ve onunla birlikte hicret etmişti. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Lut ona iman etti ve ben Rabbime hicret ediyorum" dedi.[37] Allah Lut (a.s.)'a hüküm ve ilim verdi. Ona

34 Kurtubî, XI, 303.
35 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 514.
36 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, V, 368.
37 Ankebût sûresi, 29/26.

vahyetti, peygamber yaptı ve onu Sedûm'a gönderdi. Sedûm halkı Lut'u yalanladılar. Allah da onları helâk etti. Nitekim Yüce Allah onların kıssalarını Kur'ân-ı Kerîm'in birkaç yerinde anlatmıştır.[38] وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَائِثَ Onu livâta, yol kesme ve diğer pis işleri yapmakta olan Sedûm halkından kurtardık. إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسِقِينَ Şüphesiz onlar, Allah'a itaatten çıkmış kötü kimselerdi.

75. وَأَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ Onu, rahmetimize layık olanların içine soktuk. Çünkü o iyi kullarımızdandı.

76. وَنُوحًا إِذْ نَادَى مِنْ قَبْلُ Nuh'un kıssasını da hatırla. Hani o, bu anlatılan peygamberlerden daha önce; kavmine beddua etmiş, kendisini yalanladıklarında, Allah'tan helâk olmalarını istemiş ve: Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden hiçkimseyi bırakma"[39] demişti. فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ Nuh'un duasını kabul ettik, onu ve onunla beraber gemide bulunan mü'minleri, neredesye canları alacak derecede üzüntü ve sıkıntı veren tufandan ve boğulmaktan kurtardık.

77. وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا Onu, yalanlayan kavminin şerrinden koruduk ve onu kurtarıp kavmini yok ettik. إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ Onlar şerre düşkün idiller. Onların hepsini boğduk, hiçbirini bırakmadık.

78. وَدَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ Davut ve Süleyman (aleyhimusselâm)'ın kıssasını da hatırla. Hani bir zamanlar, ekin hakkında hüküm veriyorlardı. إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ O zaman kavmin koyunları geceleyin orada başıboş otlamış ve ekini harap etmişlerdi. وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ Biz, onların ikisinin de verdiği hükmü biliyorduk.

79. فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ Mesele hakkında verilecek hükmü Süleyman'a ilham edip öğrettik. وَكُلًّا آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا Davut ve Süleyman (a.s.)'ın her birine, peygamberlikle birlikte hikmet ve geniş ilim verdik. Tefsirciler şöyle der: İki adam Davut (a.s.)'un huzurunda mahkemeye geldiler. Bunlardan birinin koyunları, geceleyin diğerinin tarlasına girmiş ve ekini harap etmiş, hiçbir şey bırakmamıştı. Davut (a.s.) ekin sahibinin koyunları almasına hükmetti. Adamlar, dışarda kapının yanında bulunan Süleyman (a.s.)'ın yanına çıktılar ve babasının verdiği hükmü ona bildirdiler. Sülayman (a.s.) hemen babasının yanına girdi ve şöyle dedi: Ey Allah'ın peygamberi! Keşke her ikisi için de uygun olacak başka bir hüküm verseydin! Davut (a.s.): O, nasıl bir hükümdür? diye sordu. Süleyman (a.s.) dedi ki: Koyun sahibi tarlayı alır, sürer tohumu eker ve ekin eski haline-gelir. Ekinin sahibi de koyunu alır, sütünden yününden ve kuzularından istifade eder. Ekin büyüdüğünde, koyunlar kendi sahibine, tarla da kendi sahibine iade edilir. Bunu duyan Davut (a.s.) Süleyman'a: "Muvvaffak oldun ey oğulcuğum" dedi ve aralarında bu hükmü verdi. İşte

38 Muhtasaru İbn Kesîr, II/515.
39 Nûh sûresi, 71/26.

وَسَخَّرْنَا "ففهمناها سليمان" Biz o hükmü Süleyman'a bildirdik" âyetinin manası budur. مَعَ دَاوُودَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ Davut (a.s.) tesbihte bulunduğu zaman, dağları ve kuşları da onunla tesbih eder kıldık. İbn Kesîr şöyle der: Bu şöyle olurdu: Davut (a.s.) güzel sesiyle Zebûr'u okurdu. Onu terennüm ederken kuşlar havada durur, onunla birlikte tesbih ederler, dağlar da bu tesbihi yansıtırlardı.[40] Cansız olmaları sebebiyle, itaat ettirilmeleri ve tesbihlerini daha enteresan, daha hayret verici ve icazda daha etkili olduğu için dağlar kuşlardan önce zikredildi. وَكُنَّا فَاعِلِينَ Bizim bunu yapmaya gücümüz yeter.

80. وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ Biz Davut'a, demiri yumuşatarak zırh yapma sanatını öğrettik. Katâde şöyle der: İlk zırh yapan Davut'dur. Zırhlar daha önce levhalar halinde idi. Onları ilk defa ören ve halkalar haline getiren odur.[41] لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ Savaşta sizi düşman şerrinden korumak için bunu yaptı. فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ Artık şükredecek misiniz? Bu, emir manasında bir sorudur. Yani, size verdiği nimetlere karşılık Allah'a şükredin. Yüce Allah peygamberi Davut'a özel olarak verdiği nimeti anlattıktan sonra, yine özel olarak onun oğlu Süleyman'a verdiği nimeti anlattı.

81. وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عَاصِفَةً Biz, Süleyman'a da, şiddetli esen rüzgârı verdik. تَجْرِي بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا Onun istek ve arzusuyla, bol meyveleri, ırmakları ve ağaçları olan Şam diyarına doğru eserdi. Bu bölge onun yerleşme yeri ve karargâhıydı. وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِمِينَ Biz herşeyi biliriz. Ona bu makamı vermemiz, sadece bildiğimiz bir hikmetten dolayıdır.

82. وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ Bazı şeytanları da Sülayman'ın emrine verdik. Ona mücevher ve inciler çıkarmak için suya dalar ve denizlerin derinliklerine girerlerdi. وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ Suya dalmaktan başka şehirler kurmak, yüksek saraylar yapmak ve benzeri insanoğlunun elinden gelmeyen diğer işleri de yaparlardı. وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ Biz onları Süleyman'ın emrinden çıkmaktan veya ona itaatten çıkmaktan korurduk.

EDEBÎ SANATLAR

Bu âyetler aşağıdaki edebî sanatları kapsamaktadır.

1. "ثم نكسوا على رؤسهم Sonra tekrar eski inanç ve tartışmalarına döndüler" cümlesinde hoş bir istiâre vardır. Onların haktan batıla dönmeleri, istiâre yoluyla, kişinin başının aşağıya, ayaklarının yukarıya gelecek şekilde dönmesine benzetildi.

2. "ينفعكم Size fayda verir." ile "يضركم size zarar verir" kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.

40 Muhtasaru İbn Kesîr, II/516.
41 Kurtubî, XI, 320.

3. "كـــوني بـردا Ey ateş! Soğuk ol" cümlesinde mübâlağa (vurgu) sanatı vardır. Yüce Allah burada :nastarı zikretmiş, sıfatı kasdetmiştir. Yani soğuk ol" demektir.

4. "فـعل الخـيـرات واقـام الصـلاة وايتـاء الزكـاة Hayırlar yapmak, namaz kılmak, zekât vermek..." terkiplerinde hususî olanın, umumî olan üzerine atfedilmesi söz konusudur. Çünkü namaz ile zekât da hayır fiillerdendir. Yüce Allah, şanlarının faziletlerinin yüceliğine dikkat çekmek için, bu ikisini ayrıca zikretti.

5. "وكـلا آتينا حكمـا وعلمـا Herbirine hüküm ve ilim verdik" cümlesinde, Davut (a.s.)'un makamının eksik olduğu vehmini gidermek için ihtiras sanatı vardır.

6. "وأدخلناه في رحمتنا Onu rahmetimize soktuk" cümlesinde mecâz-ı mürsel vardır. Cennetimize soktuk demektir. Çünkü Cennet, rahmetin indiği yerdir. Aralarında mahalliyet alakası vardır.

7. "الصالحين، الصابرين، العابدين" v.b. kelimelerde, akıcı bir secî sanatı vardır.

BİR UYARI

Yüce Allah burada rüzgarı, "عـاصـفـة şiddetli" diye niteledi. Bir başka yerde ise "رخـاء yumuşak"[42] diye niteledi. Bu iki niteleme arasında bir çelişki yoktur. Çünkü rüzgar güzel ve yumuşak olur, fakat fırtına gibi hızlı esebilir. Böylece iki vasıf bir arada bulunmuş olur. İyice düşünün.

42 Bkz. Sâd sûresi, 38/36.

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ
أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٨٣﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ
فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِن ضُرٍّ ۖ وَآتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُم
مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنْ عِندِنَا وَذِكْرَىٰ لِلْعَابِدِينَ ﴿٨٤﴾
وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ ۖ كُلٌّ مِّنَ الصَّابِرِينَ ﴿٨٥﴾
وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا ۖ إِنَّهُم مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٦﴾
وَذَا النُّونِ إِذ ذَّهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَن لَّن نَّقْدِرَ عَلَيْهِ
فَنَادَىٰ فِي الظُّلُمَاتِ أَن لَّا إِلَٰهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ
إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٧﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ
مِنَ الْغَمِّ ۚ وَكَذَٰلِكَ نُنجِي الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾ وَزَكَرِيَّا
إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ
﴿٨٩﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ ۖ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيَىٰ وَأَصْلَحْنَا لَهُ
زَوْجَهُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا
رَغَبًا وَرَهَبًا ۖ وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ ﴿٩٠﴾
وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِن رُّوحِنَا
وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴿٩١﴾ إِنَّ هَٰذِهِ أُمَّتُكُمْ
أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ ﴿٩٢﴾ وَتَقَطَّعُوا
أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ ۖ كُلٌّ إِلَيْنَا رَاجِعُونَ ﴿٩٣﴾ فَمَن يَعْمَلْ مِنَ
الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ ۖ وَإِنَّا لَهُ
كَاتِبُونَ ﴿٩٤﴾ وَحَرَامٌ عَلَىٰ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لَا
يَرْجِعُونَ ﴿٩٥﴾ حَتَّىٰ إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُم

مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ ﴿٩٦﴾ وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ
فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا يَا وَيْلَنَا
قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَٰذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٩٧﴾ إِنَّكُمْ
وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا
وَارِدُونَ ﴿٩٨﴾ لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَا وَرَدُوهَا
وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٩٩﴾ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ
وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ
لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾
لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ
﴿١٠٢﴾ لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَٰذَا
يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾ يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ
كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا
عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٠٤﴾ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ
الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴿١٠٥﴾
إِنَّ فِي هَٰذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴿١٠٦﴾ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ
إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٧﴾ قُلْ إِنَّمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ
وَاحِدٌ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٨﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ آذَنْتُكُمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ
وَإِنْ أَدْرِي أَقَرِيبٌ أَمْ بَعِيدٌ مَا تُوعَدُونَ ﴿١٠٩﴾ إِنَّهُ يَعْلَمُ
الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿١١٠﴾ وَإِنْ أَدْرِي لَعَلَّهُ
فِتْنَةٌ لَكُمْ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١١١﴾ قَالَ رَبِّ احْكُمْ
بِالْحَقِّ وَرَبُّنَا الرَّحْمَٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١١٢﴾

83. Eyyûb'u da an. Hani Rabbine, "Başıma bu dert geldi. Sen, merhametlilerin en merhametlisisin" diye niyaz etmişti.

84. Bunun üzerine Biz, tarafımızdan bir rahmet, ve kulluk edenler için bir hatırlatma olmak üzere onun duasını kabul ettik, kendisinde dert ve sıkıntı olarak ne varsa giderdik ve ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik.

85. İsmail'i, İdris'i ve Zülkifl'i de an. Hepsi de sabreden kimselerdendi.

86. Onları rahmetimize soktuk. Onlar hakikaten iyi kimselerdendi.

87. Zünnûn'u da zikret. O öfkeli bir halde geçip gitmişti, Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti. Nihayet karanlıklar içinde "Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum!" diye niyaz etti.

88. Bunun üzerine onun duasını kabul ettik ve onu kederden kurtardık. İşte Biz, mü'minleri böyle kurtarırız.

89. Zekeriya'yı da an. Hani o, Rabbine şöyle niyaz etmişti: Rabbim! Beni yalnız bırakma! Sen, vârislerin en hayırlısısın.

90. Biz, onun da duasını kabul ettik ve ona Yahyâ'yı verdik, eşini de kendisi için elverişli kıldık. Onlar (bütün bu peygamberler), hayır işlerinde koşuşurlar, umarak ve korkarak Bize yalvarırılar, onlar, Bize karşı derin saygı içindedirler.

91. Irzını iffetle korumuş olanı da an. Biz, ona ruhumuzdan üfledik; onu ve oğlunu, cümle âlem için bir ibret kıldık.

92. Hakikaten bu bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir. Ben de sizin Rabbinizim. Öyle ise bana kulluk edin.

93. İnsanlar kendi aralarında işlerinin birliğini bozdular. Halbuki hepsi Bize döneceklerdir.

94. Bu durumda her kim, mü'min olarak iyi davranışlar yapsa, onun çabasını görmezlikten gelmek olmaz. Biz, onu yazmaktayız.

95. Helâk ettiğimiz bir beldeye, artık (iyi davranış ve makbul çaba) haramdır, çünkü onlar dönmezler.

96. Nihayet Ye'cûc ve Me'cûc açıldığı ve onlar her tepeden akın ettiği zaman;

97. Ve gerçek vaat yaklaşınca, birden, inkâr edenlerin gözleri

donakalır! "Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz, bu durumdan habersizmişiz; hattâ biz zalim kimselermişiz."

98. Siz ve Allah'ın dışında taptığınız şeyler Cehennem yongasıdır. Siz oraya gireceksiniz.

99. Eğer onlar birer ilah olsalardı oraya girmezlerdi: Halbuki hepsi orada ebedî kalacaklardır.

100. Orada onlara inim inim inlemek düşer. Yine onlar orada duymazlar.

101. Tarafımızdan kendilerine güzellik takdir edilmiş olanlara gelince, işte bunlar, Cehennemden uzak tutulurlar.

102. Bunlar, onun uğultusunu duymazlar, gönüllerinin dilediği nimetler içinde ebedî kalırlar.

103. En büyük dehşet dahi onları tasalandırmaz. Melekler, onları şöyle karşılar: İşte size vaadedilmiş olan gün, bugündür.

104. Düşün o günü ki, yazılı kâğıtların tomarını dürer gibi göğü toplayıp düreriz. Tıpkı ilk yaratmaya başladığımız gibi onu tekrar o hale getiririz. Bu üzerimize aldığımız bir vaat oldu. Biz, yaparız.

105. Andolsun Zikir'den sonra Zebûr'da da "Yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır" diye yazmıştık.

106. İşte bunda, Bize kulluk eden bir kavim için bir mesaj vardır.

107. Biz seni, ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.

108. De ki: Bana sadece, sizin ilahınızın, ancak birtek Allah olduğu vahyedildi. Şu halde siz, müslüman kimseler olmayacak mısınız?

109. Eğer yüz çevirirlerse, artık de ki: Eşitlik esasına dayanarak size açıkladım. Ben artık size vaatolunan şey yakın mı uzak mı, bilmiyorum.

110. Şüphesiz Allah, sözün açığını da bilir, gizli tuttuklarımızı da bilir.

111. Bilmiyorum, belki de O, sizi denemek ve bir zamana kadar sizi faydalandırmak içindir.

112. Muhammed "Rabbim! Hak ile hükmet. Bizim Rabbimiz Rahman'dır. Sizin anlattıklarınıza karşı yardımı umulandır" dedi.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde İbrahim, Nuh, Lut, Davut ve Süleyman (aleyhimusselâm) gibi bir kısım Peygamberler'i ve bunların karşılaştıkları sıkıntıları anlattı. Burada da Hz. Eyyûb'un kıssasını ve Allah'ın onu, çeşitli sıkıntılarla imtihan ettiğini naklettikten sonra, Yunus, Zekeriya ve İsa (a.s.)'ın çektikleri sıkıntıları anlattı. Bütün bunlar Rasulullah (s.a.v.)'ı teselli etmek maksadıyla anlatılmıştır ki, Rasulullah (s.a.v.) onların yoluna uysun.

KELİMELERİN İZAHI

ذا النون : Balık sahibi. Nûn, balık demektir. Zünnûn, balık tarafından yutulduğu için, Yunus Peygamber'e verilmiş bir lakaptır.

احصنت : İffetini korudu. İhsan, iffet demektir. İffetli erkeğe رجل محصن kadına da امرأة محصنة denilir.

رغبا ورهبا : Rağab, ümit; Reheb, korku demektir.

كفران : Küfür ve küfrân, her ikisi de inkâr manasındadır. Asıl manası örtmektir. Kâfir, Allah'ın nimetini gizleyip örttüğü için ona bu isim verilmiştir.

حدب : Hadeb, yüksek yer manasına olup, sırtın kamburluğu manasına gelen حدبة الظهر den alınmıştır. Antere şöyle der:

فـمـا رعـشت يداي ولا ازدهاني تـواتـرهـم إلـى مـن الحـداب

Onların tepelerden arka arkaya gelmeleri, beni yerimden oynatmadı, ellerim de titremedi.[43]

ينسلون : Hızla inerler. Kurt hızlı koştuğunda نسل الذئب denir. Geniş zamanı ينسل mastarı نسلانا dir.

حصب : Hasab, kendisiyle ateş yakılan, odun ve benzeri yakıt.

زفير : Zefîr, inilti ve şiddetli soluma.

حسيس : Hasîs, eşyânın kımıldamasından duyulan ses, his ve hareket.

السجل : Sicill, kâğıt, sayfa demektir. İstenilen şeyler ona kaydedildiği için bu ismi almıştır.

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Abbas'ın şöyle dediği rivayet olunur: "انكم وما تعبدون من دون الله حصب جهنم Siz ve Allah'ı bırakarak taptıklarınız, Cehennem yakıtlarısınız" âyeti inince, bu, Kureyşli

43 Kurtubî, XI, 341.

kâfirlere geldi ve: Muhammed ilahlarınıza sövdü, dediler. İbn Zeb'arî'ye gelerek durumu bildirdiler. O da: "Ben orada olsaydım, onun cevabını verirdim" dedi. "Ona ne söylerdin?" dediler Şunu söylerdim dedi: İşte, Hıristiyanların taptığı İsa, İşte, Yahudilerin taptığı Üzeyir. Bunlar Cehennem yakıtı mı? Kureyşliler bu sözü beğendiler ve Muhammed (s.a.v.)'in mağlup olduğunu zannettiler. Bunun üzerine Yüce Allah, "ان الذين سبقت لهم منا الحسنى اولئك عنها مبعدون Ama daha önce haklarında tarafımızdan güzel karar verilmiş olanlar, Cehennemden uzaklaştırılmışlardır" âyetini indirdi.[44]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

83. وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ Allah'ın peygamberi Eyyûb'un kıssasını hatırla. Hani o, boynu bükük, yalvararak Rabbine şöyle seslenmişti: أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ Başıma belâ, sıkıntı ve musibet geldi. Tefsirciler şöyle der: Eyyûb, Rumlar'dan bir peygamberdi. Çocukları ve malı çoktu. Allah malını yok etti, o buna sabretti çocuklarını aldı, o yine sabretti. Sonra vücuduna hastalık ve musîbetler, verdi. Buna da sabretti. Kavminin ileri gelenlerinden bir grup gelip dediler ki: "Onun başına bu musibetler ancak büyük bir günahtan dolayı gelmiştir." İşte o zaman Hz. Eyyûb, Allah'a yalvarıp yakardı, Allah da bu sıkıntıyı ondan giderdi. وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ Merhametlilerin en merhametlisisin. Bana merhamet et. Duada isteklerini açıklamadı. Fakat, Rabbinin ona acıması için kendisinin âciz ve zayıf olduğunu, Rabbinin ise son derece merhametli olduğunu söyledi. Bu ifadede, açıkça belirtilmeyen güzel bir merhamet isteği vardır.

84. فَاسْتَجَبْنَا لَهُ Biz onun dua ve niyazını kabul ettik. فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ ve başına gelen bela ve sıkıntıları giderdik. وَآتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ Ona dünyada aile efradını verdik. Eşinden de, daha önceki çocukları ve diğer aile efradı kadar çocuk verdik. İbn Mesud şöyle der: "Yedi erkek ve yedi kız çocuğu vardı, öldüler. Sağlığına kavuşturulunca onlar diriltildiği gibi, karısı da ona yedi oğlan yedi kız doğurdu."[45] رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا Ona acıdığımız için, وَذِكْرَى لِلْعَابِدِينَ ve onun dışındaki âbidlere bir hatırlatma olsun da, onlar da onun gibi sabretsinler. Kurtubî şöyle der: Bu olay âbidler için bir hatırlatma olsun. Çünkü onlar yaşadığı asrın en değerli kişisi olduğu halde Eyyûb (a.s.)'un başına gelen musibeti, çektiği sıkıntıyı ve gösterdiği sabrı hatırladıklarında, onun yaptığı gibi, dünya sıkıntılarına katlanmaya kendilerini alıştırırlar.[46] Rivayete göre Hz. Eyyûb onsekiz sene hastalık çekti. Bir gün karısı dedi ki: "Keşke Allah'a dua etsen..." Bunun üzerine Hz. Eyyûb: Kaç sene rahat yaşadık? dedi. Karısı: "Seksen sene" diye cevap verdi. Eyyûb (a.s.): "Rahat ve

44 Kurtubî, XI, 327.

45 "Allah onun çoçuklarını öldükten sonra diriltti" şeklinde İbn Meşud'dan gelen bu rivayeti ihtiyatla karşılamak gerekir. Çünkü dünyadan ayrıldıktan sonra, Hz. İsa'nın mucizesi dışında hiç kimse tekrar dünyaya gelmemiştir. Doğrusu şudur: Allah kaybettiği çocukların yerine, eşinden ona, bir o kadar çocuk verdi.

46 Kurtubî, XI, 327.

huzur içerisinde yaşadığım müddet kadar, bela ve musibet içerisinde yaşamadığım halde Allah'a dua etmekten utanırım" dedi.[47]

85. وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ Kavmine İbrahim oğlu İsmail'in Şît oğlu İdris'in ve Zülkifl'in kıssalarını anlat. كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ Bu peygamberlerin hepsi iyiliksever ve sabırlı kimselerdendi. Allah yolunda cihad ettiler ve bu uğurda başlarına gelen eziyetlere katlandılar.

86. وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا Biz de sabırlı ve iyi kul olmalarından dolayı onları rahmet ve nimet yurdu olan Cennete soktuk. إِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ Çünkü onlar faziletli ve salih kimselerdi.

87. وَذَا النُّونِ Kavmine, balığın yuttuğu Yunus'un kıssasını da anlat. Nûn, balık demektir. Balık Yunus (a.s.)'u yuttuğu için ona nisbet edilmiştir. إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا Hani o kavmine kızarak yurdundan çıkmıştı. Çünkü onları imana çağırıyor, onlar ise inkâr ediyorlardı. Neticede onların bu davranışlarından sıkıldı ve aralarından çıkıp gitti. Bunun içindir ki Yüce Allah: "Balık sahibi gibi olma"[48] buyurdu. "Rabbine kızarak çıktı" diyenlerin sözü doğru değildir. Ebû Hayyân şöyle der: "Rabbine kızarak çıktı, diyenlerin sözünü kabul etmemek gerekir. Çünkü o, peygamberlik makamına uygun değildir."[49] Râzî ise şöyle der: "Allah'a kızdı" demek caiz değildir. Çünkü bu, Allah'ın emredici ve yasaklayıcı olduğunu bilmeyenlerin sıfatıdır. Allah'ı tanımayan, bırakın peygamber olmayı, mü'min bile olamaz. Yunus (a.s.)'un, kavmine kızması ise Allah rızası ve dininin haysiyetini korumak, küfre ve kâfirlere buğz içindir."[50] فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ Yunus, ceza olarak onu sıkıntıya sokmayacağımızı sandı.. "Rızkı daraltılmış bulunan"[51] meâlindeki âyette olduğu gibi, قدر kelimesi burada daraltmak manasına kullanılmıştır. Burada bu kelime, القدرة kelimesinden türetilmemiştir. Fahreddin Râzî şöyle der: "Kim Allah'ın âciz olduğunu zannederse, o kâfirdir. Bunun, mü'minlerden herhangi birine nisbet edilmesinin dahi câiz olmadığında ihtilaf yoktur. Hâl böyleken, bu, peygamberlere nasıl nisbet edilir! Rivayete göre Abdullah b. Abbas (r.a.) Muâviye'nin yanına girdi. Muâviye dedi ki: "Dün gece, Kur'ân dalgaları bana çarptı. Dalgalar içinde kaldım. Senden başka kurtuluş vesilesi bulamadım." İbn Abbas: "Nedir o dalgalar? dedi. Muâviye: "Allah'ın peygamberi Yunus, O'nun kendisine güç yetiremeyeceğini sanıyor" dedi. İbn Abbas: Âyetteki يقدر kelimesi, قدر kökündendir. قدرة kökünden değildir" diye cevap verdi."[52] فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ O, balığın karnındayken, gece karanlığında Rabbine

47 Nesefî, III, 87.
48 Kalem sûresi, 68/48.
49 el-Bahr, VI, 335.
50 et-Tefsîru'l-kebîr XXII, 214.
51 Talâk sûresi, 65/7.
52 et-Tefsîru'l-kebîr XXII, 215.

seslendi. İbn Abbas şöyle der: "Karanlıklar bir araya geldi. Bu karanlıklar gecenin karanlığı, denizin karanlığı, balığın karnının karanlığıdır." أَنْ لا إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ Yunus: "Ey Rabbim! Senden başka ilah yoktur" diye seslendi. سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنْ الظَّالِمِينَ "Ey Rabbim! Sen, noksanlık ve zalimlikten uzaksın. Ben ise, kendime zulmettim. Şimdi tevbe edip pişman oldum. Bu sıkıntıyı benden gider." Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Sıkıntıya uğrayan her kim bu duayı ederse, duası kabul olunur".[53]

88. فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنْ الْغَمِّ Onun yakarmasını ve yardım isteğini kabul ettik ve onu, balık kendisini yuttuğu zaman başına gelen sıkıntı ve darlıktan kurtardık: وَكَذَلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ Yunus'u bu sıkıntıdan kurtardığımız gibi, bizden yardım istediklerinde mü'minleri de sıkıntı ve darlıktan kurtarırız.

89. وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادَى رَبَّهُ رَبِّ لا تَذَرْنِي فَرْدًا Ey Muhammed! Peygamberimiz Zekeriya'nın haberini de hatırla. Hani o da Rabbine şöyle diyerek, samimi ve ihlaslı bir şekilde dua etmişti. "Ey Rabbim! Beni, çocuksuz ve vârissiz, yalnız bırakma." İbn Abbas şöyle der: "Zekeriya (a.s.) yüz, karısı doksandokuz yaşında idi."[54] وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ "Ey Rabbim! Herkes öldükten sonra, geriye kalan en hayırlı varlık sensin." Âlûsî şöyle der: "Burada, Allah'ın bâkî kalacağına dair övgü, onun dışındakilerin yok olacağına dair bir işaret ve Allah'ın lütuf bulutlarından lütuf yağmurlarını isteme vardır."[55]

90. فَاسْتَجَبْنَا لَهُ Biz de duasını kabul ettik. وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيَى ve ihtiyarlığına rağmen, ona Yahyâ adında bir çocuk verdik. وَأَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ Daha önce kısırken karısını da çocuk doğuracak duruma getirdik. İbn Abbas şöyle der: Karısı kötü huylu ve uzun dilli idi. Yüce Allah onu ıslah ederek güzel huylu yaptı.[56] إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ Adı geçen peygamberlerin dualarını kabul ettik. Çünkü onlar sâlih kimselerdi. Allah'a itaatte gayret gösteriyor, itaat ve iyi amel işlemede birbirleriyle yarışıyorlardı. وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا Ve rahmetimizi umup, azabımızdan korkarak bize dua ediyorlardı. وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ Onlar Allah'a karşı boynu bükük ve derin saygı içindeydiler. Gizli ve açıkta O'ndan korkarlardı.

91. وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا Kendini zinadan, helâl ve haramdan korumuş olan Meryem el-Betül'ü hatırla. Nitekim, "Bana hiçbir insan dokunmadı. Ben zina da etmedim"[57] âyeti de bunu ifade etmektedir. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah Meryem ile oğlu İsa'nın kıssasını Zekeriya ile oğlu Yahyâ'nın kıssasıyle birlikte anlattı. Çünkü bunlar birbiriyle irtibatlıdır. Zira Yahyâ (a.s.) olayı, bir ihtiyar adam ile gençliğinde doğum yapmamış ihtiyar bir kadından bir çocuk meydana getirmektir. Hz. İsa olayı ise

53 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 1/170; Tirmizî, Da'vât, 81.
54 et-Tefsîru'l-kebîr XHII, 217.
55 Rûhu'l-meânî, XVII, 87.
56 Birinci görüş Katâde, Saîd b. Cübeyr ve tefsircilerin çoğunluğunun görüşüdür. Kurtubî'de böyle yazılıdır. XI, 336.
57 Meryem sûresi, 19/20.

ondan daha şaşırtıcıdır. Bir kadından erkekle birleşmeden, bir çocuk meydana getirmektir. İşte bunun içindir ki, Yüce Allah, Zekeriya (a.s.)'ın kıssasından sonra Meryem kıssasını anlatmıştır.[58] فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا Cebrâil'e emrettik de o, Meryem'in entarisinin yakasından üfürdü. Üfürük onun içine işledi ve Hz. İsa'ya hâmile kaldı. Yüce Allah burada Hz. İsa'yı şereflendirmek için, rûhu kendisine izafe ederek, "Rûhumuzdan" dedi. وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ Meryem'i, oğlu İsa ile birlikte, mahlukat için, bizim sonsuz kudretimizi gösteren bir alâmet ve hayret edilecek bir şey kıldık ki insanlar bundan ibret alsınlar.

92. إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً Ey insanlar! Sarılmanız gereken dininiz, tek dindir, çeşitli değildir. O da İslâm dinidir. Bütün peygamberler, Allah'ın birliğini tebliğ göreviyle gelmişlerdir. İbn Abbas der ki: "Bunun manası dininiz bir tek dindir."[59] وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِي Ben sizin ilahınızım. Benden başka Rab yoktur. Yalnız bana ibadet ediniz.

93. وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ Dinde ihtilafa düştüler ve bir çok gruplara ayrıldılar. Kimi Allah'ın birliğini, kabul eden kimsedir. Kimi Yahudi, kimi Hıristiyan, kimi de Mecûsîdir. كُلٌّ إِلَيْنَا رَاجِعُونَ Hepsi bize dönecek, hesaplarını da biz göreceğiz. Fahreddin er-Râzî der ki: Âyetin manası şöyledir: Dinlerini aralarında parçalara ayırdılar. Bu, bir toplumun, bir şeyi bölüştürüp dağıtmalarına benzer. Bu durum onların dinlerinde ihtilafa düşmelerini ve çeşitli grup ve fırkalara ayrılmalarını temsilî olarak anlatır.[60]

94. فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ İman etmiş olmak şartıyla kim itaat, hayırlı ve iyi işlerden bir şey yaparsa فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ onun amelinin sevabı boşa çıkmaz, karşılığından da hiçbir şey kaybolmaz. وَإِنَّا لَهُ كَاتِبُونَ Biz onun amelini, defterine yazarız. Bundan maksat, Yüce Allah mahlukatın amellerinin yazılması için meleklere emreder, demektir.

95. وَحَرَامٌ عَلَى قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ İbn Abbas bu âyete şöyle mana verir: Kendilerini yok ettiğimiz ülke halkının, bundan sonra tekrar dünyaya dönmeleri mümkün değildir. İbni Abbas'tan gelen bir başka rivâyete göre ise, انهم لا يرجعون onlar tevbe etmezler," demektir. İbn Kesîr şöyle der: Birinci görüş daha açıktır.[61] Ebû Hayyân şöyle der: Yani, inkârlarından dolayı yok edilmelerini takdir ettiğimiz, ülke halkının dünyada, kıyamet kopuncaya kadar imana dönmeleri mümkün değildir. Ancak o zaman dönerler.[62]

96. حَتَّى إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ Nihayet Ye'cûc ve Me'cûc seddi açıldığında, كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ onlar çok oldukları için, yeryüzünün yüksek yerlerinden, her tepeden

58 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 520.
59 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 520.
60 et-Tefsîru'l-kebîr XXII, 219.
61 Mu'htasar-ı İbn Kesîr, II, 521.
62 el-Bahr, VI, 338.

ve bucaktan hızla inerler: Maksat, Ye'cûc ve Me'cûc'un, çokluklarından dolayı, yeryüzünde fesat çıkarmak için her yoldan çıkmış olmalarıdır.

97. وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ Kıyamet vakti yaklaştı. Tefsirciler şöyle der: Allah, Ye'cûc ve Me'cûc'ün çıkışını, kıyametin yaklaşmasına bir alâmet kıldı. İbn Mesud der ki: Ye'cûc ve Me'cûc çıktıktan sonra, insanlara göre kıyametin kopması, gününü tamamlamış hâmile kadının durumu gibidir. Öyle ki, bu kadın çocuğunu gece mi gündüz mü, ne zaman doğuracağını bilmez.[63] فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا O zaman bir de bakarsın ki kâfirlerin durumu şöyledir: O günün şiddetinden gözleri dikilmiş, şaşkınlık ve şiddetli korkudan dolayı neredeyse kımıldamaz. Âyetteki هي zamiri, herhangi bir ismin yerini tutmaz. Böyle zamirlere zamir-i şan veya zamir-i kıssa denir. يَا وَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا Derler ki: Yazıklar olsun bize, mahvolduk! Biz dünyada, bu uğursuz sondan ve korkunç günden tam bir gaflet içindeydik. بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ Hattâ biz zalim kimselerdik. Önceki sözlerini bırakıp acı gerçeği haber verdiler. Yani, biz gaflette değildik. Zira peygamberler bize hatırlattı. Âyetler bizi uyardı. Bilakis biz, bunlara iman etmemek ve yalanlamak sûretiyle, kendimize zulmedenlerden olduk.

98. إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ Ey müşrikler! Şüphesiz siz ve taptığınız putlar حَصَبُ جَهَنَّمَ Cehennem odunu ve yakıtısınız. Ebû Hayyân der ki: Hasab, Cehennem ateşine atılan şeydir. Cehenneme atılmadan önce ona hasab denmez. Ancak mecâz yoluyla hasab denir.[64] أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ Siz, putlarla birlikte oraya gireceksiniz. Allah, kâfirleri putlarıyla birlikte Cehennemde toplayacak ki, taptıkları ilahlarını kendileriyle birlikte Cehennem azabında görmeleri sebebiyle pişmanlıkları ve üzüntüleri artsın.

99. لَوْ كَانَ هَؤُلَاءِ آلِهَةً مَا وَرَدُوهَا Taptığınız o putlar ilah olsalardı Cehennem'e girmezlerdi. وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ Tapanlar da, tapılanlar da, hepsi Cehennemde ebedî kalacaklardır.

100. لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ Cehennemde o kâfirlerin iniltileri duyulur. Zefîr, kederli kimsenin içinden gelen nefesin sesidir. Bu, üzgün ve yaralı kimsenin iniltisine benzer. وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ Onlar Cehennemde hiçbir şey işitmezler. Çünkü sağır olarak haşredilirler. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur: "Kıyamet günü onları kör, sağır ve dilsiz olarak yüzü koyun haşrederiz."[65] Kurtubî şöyle der: Orada bir şey işitmek, bir rahatlık ve ısızlığı gidermedir. Yüce Allah, kâfirleri Cehennemde bundan mahrum etmiştir.[66] İbn Mesud der ki: Suçlular cezasını çekip Cehennemden çıktıktan sonra, ebedî Cehennemlikler orada kalınca, ateşten sandıklar içine alınırlar.

63 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, V, 389.
64 el-Bahr, VI, 340.
65 İsra sûresi, 17/97.
66 Kurtubî, XI, 345.

Bu sandıkların çivileri ateştendir. Cehennemlikler bunların içinde hiçbir şey işitmez ve hiçbiri Cehennemde kendisinden başka kimsenin azap çektiğini görmez. Sonra yukarıdaki âyeti okudu.[67]

101. إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَى Daha önce tarafımızdan haklarında mutluluk takdir olunanlara gelince أُولَئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ işte onlar Cehennemden uzak tutulacaklar, onun ne sıcağını hissedecekler, ne de azabını tadacaklardır. İbn Abbas der ki: Onlar Allah'ın veli kullarıdır. Sırat köprüsü üzerinden şimşekten daha hızlı geçerler, kâfirler ise orada diz çöküp kalırlar.[68]

102. لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا Onlar Cehennemin ne uğultusunu, ne de çıkardığı alevin hareket ve sesini işitirler. وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خَالِدُونَ Onlar Cennette ebedî kalacaklardır. Onlar için orada, canlarının istediği ve gözlerinin görmekten zevk aldığı herşey vardır.

103. لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ Onlar kıyamet koparken ve öldükten sonra dirilirken sıkıntı çekmezler. Onlar bu günlerin sıkıntılarından korunmuşlardır. وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ Onları melekler Cennetin kapılarında karşılar ve tebrik ederek şöyle derler: هَذَا يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ Bugün, Allah'ın size vaadettiği ikram ve ihsan gündür. Gözünüz aydın, mutluluk ve sevinç içinde yaşayın.

104. يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ Gökleri, kağıdın yazılı kısmı üzerine dürüldüğü gibi düreceğimiz günü hatırla. İbn Abbas şöyle der: Kağıdın, içinde yazılı olanların üzerine dürüldüğü gibi, demektir. Burada للكتب kelimesinin başındaki ل harfi ceri على manasınadır. كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُ Onları, ilk yarattığımız şekil üzere yalınayak, çıplak ve sünnetsiz olarak haşrederiz. Hadiste şöyle buyurulmuştur: Şüphesiz siz Allah'ın huzuruna yalınayak, çıplak ve sünnetsiz olarak toplanacaksınız." Tıpkı ilk yaratmaya başladığımız zamanki gibi onu yine iade ederiz. Bu, üzerimize aldığımız bir vaaddir. Biz, vaadettiğimiz yaparız." Bilin ki, kıyamet günü ilk giydirilecek kişi, İbrahim (a.s.)'dir.[69] وَعْدًا عَلَيْنَا Bu, üzerimize aldığımız sağlam bir vaaddir. Bundan ne dönülür, ne de değiştirilir. Onu yerine getirmek üzerimize borçtur. إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ Biz dilediğimizi yapabiliriz. Bu cümle, öldükten sonra dirilmenin meydana geleceğini pekiştirmektedir.

105. وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِن بَعْدِ الذِّكْرِ Ezelde Levh-i Mahfûz'da yazdıktan sonra, Davut'a indirilen Zebûr'da da şunu yazdık: أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ Cennete, iyi amel sahibi mü'minler vâris olacaktır. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, Tevrat, Zebûr, gökler ve yerler yaratılmadan önce ezelî ilminde, Muhammed ümmetini

67 Kurtubî, XI, 345.
68 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 523.
69 Müslim, Cennet, 56, 59; Buhârî, Tefsîru'l-Kur'ân, 21.

yeryüzüne vâris kılacağını ve sâlih kimseler olarak onları Cennete sokacağını bildirmiştir.[70] Kurtubî der ki: Âyette geçen, الارض yer kelimesinin tefsiri hakkında söylenenlerin en güzeli şudur: Bundan maksat Cennet arzıdır: Çünkü yeryüzüne iyiler de kötüler de vâris olmuşlardır. Bu, İbn Abbas ve Mücâhid'in görüşüdür. Şu âyet de bunu göstermektedir: "Bize verdiği sözü yerine getiren ve bizi arza vâris kılan Allah'a hamdolsun."[71] Tefsircilerin çoğu, âyetteki sâlih kullardan maksadın Muhammed ümmeti olduğu görüşündedirler.[72] Mücâhid şöyle der: Zebûr, indirilmiş olan kitaplar, zikir ise, Allah katında bulunan ana kitaptır.[73]

106. إِنَّ فِي هَذَا لَبَلاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ Şüphesiz bu sûrede anlatılan haber, vaad, tehdit ve etkili öğütler de, Yüce Allah'a itaat eden ve O'na itaatı şeytana itaata tercih eden bir kavim için yetecek derecede bilgiler vardır.

107. وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلاَّ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ Ey Muhammed! Biz seni, bütün mahlukat için sadece bir rahmet olarak gönderdik. Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Ben sadece bir rahmet ve hidayet rehberiyim."[74] Kim bu rahmeti kabul eder, bu nimete şükrederse, dünya ve ahirette mutlu olur.[75]

108. قُلْ إِنَّمَا يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ Ey Muhammed! O müşriklere de ki: Rabbim bana şöyle vahyetti: Sizin, ibadete layık ilahınız tek ilahtır. O birdir, tekdir, hiçbir şeye muhtaç değil, her şey O'na muhtaçtır. فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ Şimdi siz müslüman olacak mısınız? Bu cümle, emir manası ifâde eden bir sorudur. Yani, müslüman olun, Allah'ın hükmüne ve emrine boyun eğin.

109. فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ آذَنْتُكُمْ عَلَى سَوَاءٍ İslâm'dan yüz çevirirlerse, onlara de ki: Ben hiçbir kimseye ayrıcalık tanımadan eşit bir şeklinde herkese hakkı bildirdim. وَإِنْ أَدْرِي أَقَرِيبٌ أَمْ بَعِيدٌ مَا تُوعَدُونَ Bu azabın ne zaman geleceğini bilmiyorum. Kıyametin ne zaman kopacağını da bilmiyorum. Kıyamet mutlaka kopacak; fakat yakın mı, yoksa uzak mı, bu hususta bir bilgim yok.

110. إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ Allah herşeyi bilir, hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Açığı da, kalplerde olanı da, sırrı da, ondan daha gizli olanları da bilir. Herkesin yaptığının karşılığını verecektir.

111. وَإِنْ أَدْرِي لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَكُمْ Bilmiyorum belki de size, mühlet verilmesi ve cezanızın

---

70 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 523 (71)

71 Zümer sûresi, 39/7.

72 Kurtubî, XI, 349.

73 İbn Cerîr et-Taberî bu görüşü tercih etmiştir. Bu görüş, bizim anlattığımıza yakındır.

74 Bu hadisi Hafız İbn Asâkir tahric etmiştir; Dârimî, Sünen, Mukaddime, 3.

75 Yüce Allah, "Mü'minler için bir rahmet" demedi, "âlemler için bir rahmet" dedi. Çünkü o, pegyamberlerin efendisini göndermek suretiyle mahlukata merhamet etti. Zira o Peygamber (s.a.s.), onlara büyük mutluluğu ve büyük bedbahtlıktan kurtuluş çarelerini getirdi. Onun vasıtasıyla insanlar, dünya ve ahirette birçok iyilik elde ettiler. Onlar câhilken onlara ilim öğretti, daha önce sapıtmışlarken onlara doğru yolu gösterdi. Böylece âlemlere rahmet oldu. Hatta kâfirlere bile onun sayesinde merhamet olundu. Şöyle ki, Allah, onların cezalarını erteledi; hayvana çevirme, yere batırma ve boğma gibi cezalarla köklerinin kazımadı.

ertelenmesi ne yapacağınızı görelim diye, sizin için bir imtihandır. وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ Belki de bu erteleme, belli bir zamana kadar refah içinde yaşamanız sonra da Allah'ın elem verici azabına uğramanız içindir.

112. قَالَ رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّ Allah Rasulü dedi ki: Ey Rabbim! Benimle, bu yalanlayanlar arasında hükmet. Aramızı hak ile ayır. وَرَبُّنَا الرَّحْمَانُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ Bizim Rabbimiz Rahman'dır. Sizin anlatığınız inkâr ve yalanlamaya karşı sabretmek için Allah'tan yardım istiyorum. Bu mübarek sûre, Peygamber (s.a.v.)'e, işleri Allah'a bırakmasını, rahat ve huzuru O'nun katından beklemesini emrederek sona erdi. O, ne iyi yardımcı ve ne iyi destekçidir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler aşağıdaki edebî sanatları kapsamaktadır:

1. "وانت أرحم الراحمين Sen, merhamet edenlerin en merhametlisisin" âyetinde "ارحمني bana merhamet et" demeyip de böyle demesi, nâzik bir şekilde, dolaylı olarak merhamet istemektir.

2. "ارحم الراحمين İfâdesinde cinâs-ı iştikâk vardır.

3. الصابرين ile الصالحين kelimelerinde cinâs-ı nâkıs vardır.

4. "رغبا Umarak ile" "رهبا korkarak", "بدأنا başladık" ile "نعيده onu tekrar iade ederiz ve "قريب yakın" ile "بعيد uzak" kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.

5. "فنفخنا فيها من روحنا Ona rûhumuzdan üfledik." cümlesinde Yüce Allah, Hz. İsa'yı şereflendirmek için, " Rûhumuz'dan" diyerek Rûh'u kendisine izafe etti. Bu, ناقة الله Allah'ın devesi"[76] ifadesine benzer.

6. "وتقطعوا امرهم بينهم İşlerini aralarında parçaladılar" cümlesinde istiâre-i temsiliyye vardır. Yüce Allah, onların din hususunda ihtilaflarını ve çeşitli gruplara ayrılmalarını, bir şeyi "şu senin, bu benim" diye bölüştürerek dağıtan cemaata benzetti. Bu, güzel bir istiâredir.

7. "يا ويلنا Yazık bize" ifadesinde, hazif yoluyla icaz vardır. Takdiri: "يا ويلنا يقولون Yazık bize, derler" şeklindedir. Yüce Allah'ın "وتتلقيهم الملائكة هذا يومكم Melekler onları karşılarlar. Bu sizin gününüzdür" âyeti de buna benzer. Yani: "Melekler onlara, bu sizin gününüzdür" derler.

8. "نطوى السماء كطى السجل للكتب Gökleri, kâğıdın, yazılı kısmı üzerine dürüldüğü gibi düreriz" âyetinde mürsel, mufassal teşbih vardır.

76 Hud sûresi; 11/64.

9. "فهل انتم مسلمون Şimdi müslüman olacak mısınız? Bu, emir manasına bir soru olup "müslüman olun" demektir.

10. "كاتبون، راجعون، فاعبدون ve benzeri fasılalarda secî vardır. Bu da edebî sanatlardandır.

Allah'ın yardımıyla Enbiyâ sûresinin tefsiri bitti.

HACC SÛRESİ

Medine'de inmiştir. 78 âyettir.

Sûreyi Takdim

Hacc sûresi, Medine'de inmiştir. Ahkâmla ilgili konuları ele alır. Medine'de inen ve ahkâm yönüne ağırlık veren diğer sûreler gibidir. Medine'de inmiş olmasına rağmen sûreye daha çok Mekke'de inen sûrelerin havası hâkimdir. Çünkü bu mübarek sûrede iman, Allah'ın birliği inancı, uyarma, korkutma, öldükten sonra dirilme, ceza ve hesap, kıyamet ve ondaki sıkıntı sahneleri açık bir şekilde görülmektedir. Hatta, okuyucu neredeyse bunun, Mekke'de inmiş sûrelerden olduğunu sanır. Bu özellikler, savaş izni, hacc ve kurban hükümleri, Allah yolunda cihad emri ve Medine'de inen sûrelerin özelliklerinden olan diğer ana konular yanında bu sûrenin taşıdığı özelliklerdir. Hatta bazı âlimler bu sûreyi, Mekke ve Medine'de inen sûreler arasında ortak sûrelerden saymışlardır.

Bu mübarek sûre ürkütücü ve sert bir girişle başlar. Bu manzara karşısında kalpler titrer, dehşetinden akıllar baştan gider. İşte bu, kıyamet koparken meydana gelecek şiddetli sarsıntıdır. Bu olayın şiddeti, insanın hayal edemeyeceği kadar fazladır. Çünkü bu sarsıntı sadece evleri ve sarayları yıkmaz, onun şiddeti çocuklarını unutan emzikli ve çocuklârını düşüren hâmile kadınları da etkiler. İnsanlar, şarap ve sarhoş edici herhangi bir şey içmedikleri halde, o gün, kalpleri sarsan korkunç bir olay meydana geldiği için şarap içip de sarhoş olmuş gibi sendelerler: "Ey insanlar! Rabbiniz'den korkun. Çünkü kıyamet vaktinin sarsıntısı müthiş bir şeydir..."

Bu mübarek sûre, kıyametin korkunç sahnelerinden, öldükten sonra dirilmenin ve haşrin gerçekleşeceğini gösteren delillere geçer ki, insanın yok olduktan sonra tekrar diriltileceğine, buradan da, iyiliğe karşı iyilik, kötülüğe karşı kötülük olmak üzere amelinin karşılığını almak üzere ceza ve hesap yurduna geçeceğine deliller getirsin.

Sûre, bazı kıyamet sahnelerinden bahseder. Şöyle ki, iyilerin nimet yurdunda, kötülerin ise Cehennem yurdunda olacağını anlatır. Daha sonra, kâfirlerle savaşa izin verilmesinin hikmetinden bahseder. Zulümleri ve taşkınlıkları yüzünden helâk edilen ülkelerin halkından sözeder. Bundan maksat, davetler konusunda Allah'ın (c.c.) uyguladığı kanunu açıklamak ve sabredenleri bekleyen iyi sonuç sayesinde müslümanları yatıştırıp rahatlatmaktır.

Bu sûre son olarak, müşriklerin putlara tapmasıyla ilgili bir darb-ı mesel getirir ve bu mabudların, gören ve işiten bir insan yaratması bir tarafa bir sinek dahi

yaratmaktan âciz ve değersiz olduklarını açıklar ve insanları, iman kalesi ve tevhid direği olan İbrahim (a.s.)'in dinine uymaya çağırır.

SÛRENİN ADI

İbrahim (a.s.)'in davetini ebedîleştirmek için buna, "Hacc sûresi" adı verildi. Hani o, Kâbe'nin inşasını bitirip insanları, Allah'ın Beyt-i Harâm'ını ziyarete çağırmış da, dağlar eğilmiş ve ses, dünyanın her tarafına ulaşmıştı. Hattâ onun çağrısını babaların belinde ve anaların rahimlerindekiler bile işitmiş, "Lebbeyk Allâhümme Lebbeyk, yani Ey Allahım! Buyur, emrine uydum, çağrına geldim" diyerek bu daveti kabul etmişlerdi.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ ۚ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ
① يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ
وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ
وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَدِيدٌ ② وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يُجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ ۙ ③
كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ
عَذَابِ السَّعِيرِ ④ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ
مِنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ
ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ ۚ وَنُقِرُّ
فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ
طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ۖ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّىٰ وَمِنْكُمْ
مَنْ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا ۚ
وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ
اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ⑤
ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ⑥ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي
الْقُبُورِ ⑦ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى
وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ۙ ⑧ ثَانِيَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ لَهُ فِي
الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ ⑨ ذَٰلِكَ بِمَا
قَدَّمَتْ يَدَاكَ وَأَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ۚ ⑩ وَمِنَ النَّاسِ

مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ ۚ فَاِنْ اَصَابَهٗ خَيْرٌ اِطْمَاَنَّ بِهٖ ۚ وَاِنْ اَصَابَتْهُ
فِتْنَةُ ِۨانْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِهٖ ۚ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَ ۭ ذٰلِكَ هُوَ
الْخُسْرَانُ الْمُبِيْنُ ⑪ يَدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهٗ وَمَا لَا يَنْفَعُهٗ ۭ
ذٰلِكَ هُوَ الضَّلٰلُ الْبَعِيْدُ ⑫ يَدْعُوْا لَمَنْ ضَرُّهٗٓ اَقْرَبُ مِنْ نَّفْعِهٖ ۭ
لَبِئْسَ الْمَوْلٰى وَلَبِئْسَ الْعَشِيْرُ ⑬ اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِيْنَ
اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۭ
اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيْدُ ⑭ مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَّنْ يَّنْصُرَهُ اللّٰهُ
فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ اِلَى السَّمَاۗءِ
ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهٗ مَا يَغِيْظُ ⑮
وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنٰهُ اٰيٰتٍۢ بَيِّنٰتٍ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ يَهْدِيْ مَنْ يُّرِيْدُ
⑯ اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالصّٰبِـُٔوْنَ
وَالنَّصٰرٰى وَالْمَجُوْسَ وَالَّذِيْنَ اَشْرَكُوْٓا ۣ اِنَّ اللّٰهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ⑰ اَلَمْ تَرَ
اَنَّ اللّٰهَ يَسْجُدُ لَهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ وَالشَّمْسُ
وَالْقَمَرُ وَالنُّجُوْمُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَاۗبُّ وَكَثِيْرٌ
مِّنَ النَّاسِ ۭ وَكَثِيْرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ ۭ وَمَنْ يُّهِنِ اللّٰهُ فَمَا
لَهٗ مِنْ مُّكْرِمٍ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاۗءُ ⑱

Bismillahirrahmânirrâhim

1. Ey insanlar! Rabbiniz'den korkun! Çünkü kıyamet vaktinin depremi büyük bir şeydir!

2. Onu gördüğünüz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutur, her gebe kadın çocuğunu düşürür. İnsanları da sarhoş bir halde görürsün. Oysa onlar sarhoş değillerdir; fakat Allah'ın azabı çok dehşetlidir!

3. İnsanlardan, bilgisi olmaksızın Allah hakkında tartışmaya giren ve her inatçı şeytana uyan birtakım kimseler vardır.

4. Onun hakkında şöyle yazılmıştır: Kim onu yoldaş edinirse bilsin ki şeytan kendisini saptıracak ve alevli ateş azabına sürükleyecektir.

5. Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten şüphede iseniz, şunu bilin ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra uzuvları belirli, belirsiz canlı et parçasından yarattık ki size kudretimizi gösterelim. Ve dilediğimizi, bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz, sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağınıza ulaşmanız için (sizi büyütürüz). İçinizden kimi vefat eder, yine içinizden kimi de ömrün en verimsiz çağına kadar götürülür, ta ki herşeyi bilen bir kimse olduktan sonra bir şey bilmez hale gelsin. Yeryüzünü de kupkuru ve ölü bir halde görürsün, fakat biz, üzerine yağmur indirdiğimizde o, kıpırdanır, kabarır ve her çeşitten iç açıcı bitkiler verir.

6. Çünkü; Allah, hakkın tâ kendisidir, O, ölüleri diriltir; yine O, her şeye hakkıyla Kâdir'dir.

7. Kıyamet vakti de gelecektir; bunda şüphe yoktur. Ve Allah, kabirlerdeki kimseleri diriltip kaldıracaktır.

8, 9. İnsanlardan bazısı, bir bilgisi, yahut bir rehberi veya aydınlatıcı bir kitabı olmadığı halde sırf, Allah yolundan saptırmak için yanını eğip bükerek Allah hakkında tartışmaya kalkar. Onun için dünyada bir rezillik vardır; kıyamet gününde ise ona yakıcı azabı tattıracağız.

10. "İşte bu, iki elinle yapıp gönderdiklerine denilir. Elbette Allah kullarına haksızlık edici değildir.

11. İnsanlardan kimi Allah'a yalnız bir yönden kulluk eder. Şöyle ki, kendisine bir iyilik dokunursa buna pek memnun olur, bir de musibete uğrarsa çehresi değişir. O, dünyada da, ahirette de ziyana uğramıştır. İşte bu, apaçık ziyanın ta kendisidir.

12. O, Allah'ı bırakıp, kendisine ne faydası, ne de zararı dokunacak olan şeylere yalvarır. Bu, en büyük sapıklığın tâ kendisidir.

13. O, zararı faydasından daha yakın olan bir varlığa yalvarır. O ne kötü bir yardımcı, ne kötü bir dosttur.!

14. Muhakkak ki Allah, iman edip iyi davranışlarda bulunan kimseleri, zemininden ırmaklar akan Cennetlere sokar. Şüphesiz Allah, dilediği şeyi yapar.

15. Her kim, Allah'ın, dünya ve ahirette Rasulüne aslâ yardım etmeyeceğini zannetmekte ise, artık o kimse tavana bir ip atsın, sonra da kessin! Şimdi bu kimse baksın! Acaba, hilesi, öfkesi duyduğu şeyi gerçekten engelleyecek mi?

16. İşte böylece biz, o Kur'ân'ı açık seçik âyetler halinde indirdik. Gerçek şu ki Allah, dilediği kimseyi doğru yola sevkeder.

17. Mü'min olanlar, Yahudi olanlar, sâbiîler, Hıristiyanlar, mecûsîler ve müşrik olanlara gelince, muhakkak ki Allah, bunlar arasında kıyamet gününde hükmünü verir. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla görendir.

18. Görmez misin ki, göklerde olanlar ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde ediyor, bir çoğunun üzerine de azap hak olmuştur. Allah kimi hor ve hakir kılarsa, artık onu değerli kılacak bir kimse yoktur. Şüphesiz Allah dilediğini yapar.

KELİMELERİN İZAHI

زلزلة : Zelzele, şiddetli hareket. Kelimenin aslı, yerinden ayrıldı, hareket etti manasına gelen زل kökündendir. "Allah onun ayağını kaydırdı" manasına زلزل الله قدمه denir. Bu kelime, bir şeyden korkutmada kullanılır.

تذهل : Bırakır, unutur. Bir kimse acı, ağrı veya başka bir meşgûl edici şeyden dolayı, bir şeyle ilgilenemediğinde ذهل عن الشئ denir.

مضغة : Mudğa, ağızda çiğnenecek kadar küçük et parçasıdır.

مخلقة : Muhalleka, yaratılışı tam demektir.

بهيج : Behîc, güzel ve bakanın hoşuna giden şey.

عطفه : Itf, yan demektir. Yanlarına bakan kimse hakkında فلان ينظر أعطافه şeklinde kullanılan tabirdeki أعطاف kelimesi bu köktendir. Omuzlara konulduğu için cübbe ve paltoya عطاف ve معطف denilir.

العشير: Aşîr, arkadaş ve dost demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ Bu âyet bütün insanlara hitap etmektedir. Yani, ey insanlar! Allah'ın emirlerine sarılmak ve yasaklarından sakınmak sûretiyle, O'na itaat edin

ve azabından korkun. Takvânın tarifi hakkında söylenecek en öz söz şudur: Takvâ Allah'a itaat etmek ve yasaklarından sakınmaktır. Bunun içindir ki bazı âlimler şöyle demiştir: Takvâ, Allah'ın, yasakladığı yerde seni görmemesi emrettiği yerde ise seni daima görmesidir. إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ Çünkü kıyamet koparken meydana gelecek olan sarsıntı çok büyük bir olaydır. Nasıl olduğu hemen hemen tasavvur edilemez. Burası, "Rabbiniz'den korkun" emrinin sebebidir.

2. يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ Sarsıntıyı ve kıyametin başlangıcındaki korkuyu şiddetle hissedeceğiniz o zor günde emzikli her dişi, dehşet ve korku içerisinde emzirdiği yavrusunu unutacak. O zaman gördüğü şeyin şiddetinden dolayı, memelerini yavrusunun ağzından çekip çıkaracak ve insanlar içerisinde en sevdiği varlık olan emzikli yavrusuyla meşgul olamayacak. وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا Ve her hamile dişi, yavrusunu düşürür. وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى Ve insanları sarhoş gibi görürsün. Başlarına gelen korku ve dehşetten dolayı sarhoş gibi sendelerler. وَمَا هُمْ بِسُكَارَى Onlar gerçekte, içki içip de sarhoş olmuş değillerdir. وَلَكِنَّ عَذَابَ اللهِ شَدِيدٌ Fakat kıyametin sıkıntıları, akıllarını başlarından almış, düşünemez hale getirmiştir. Onlar Allah korkusundan titrerler. Bu bölüm, onların başlarına gelen felâketin, gerçek sebebini göstermektedir.

3. وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ İnsanlardan öylesi vardır ki, hiçbir delili olmadan, Allah'ın kudreti ve sıfatları hakkında mücadele eder Allah hakkında batıl şeyler söyler. Tefsirciler der ki: Bu âyet Nadr b. Hâris hakkında inmiştir. Nadr cedelci birisi olup: "Melekler, Allah'ın kızları, Kur'ân, eskilerin uydurmasıdır. Öldükten sonra dirilmek diye bir şey yoktur" derdi. Ebussuûd şöyle der: Âyet, Nadr ve ona benzer kibirli ve inatçıları kapsar.[1] وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ O, küfrün hakka engel olan liderleri gibi, her türlü inatçı ve kibirliye uyar ve itaat eder.

4. كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ Allah hükmetti ki, kim şeytana dost olur ve onu dost edinirse, فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ şüphesiz şeytan onu aldatır ve alevli Cehennem azabına sürükler. Burada, hidâyet kelimesi alay yoluyla kullanılarak, ويهديه şeytan, ona Cehennemin yolunu gösterir, denilmiştir.

Yüce Allah, kendi kudreti hakkında mücadele edenleri, öldükten sonra dirilme ile haşri inkâr edenleri anlattıktan sonra, ardından öldükten sonra dirilmenin mümkün olacağını açık iki delil ile anlatmaktadır. Birinci delil insanda, ikincisi ise bitkilerdedir. Buyurdu ki:

5. يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ Ey insanlar! Öldükten sonra sizi diriltebileceğimizden şüphe ediyorsanız yaratılışınızın aslını düşünün ki, şüpheniz kalksın. Biz, aslınız Adem'i topraktan yarattık. Sizi ilk kez yaratabilen ikinci kez de yaratabilir. Bitkileri, ölümlerinden sonra yerden çıkarmaya gücü yeten

1 Ebussuûd, IV, 3.

Allah, sizi de kabirlerinizden çıkarabilir. ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ Sonra Adem'in neslini, erkeğin belinden gelen meniden yarattık. Natf, azar azar damlamak demektir. Meni, az olduğu için ona nutfe denmiştir.[2] ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ Sonra da alakadan yarattık. Alaka, havuz ve su kenarlarında görünen yapışkan çamura benzer donuk kandır. ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ Sonra bir çiğnemlik bir et parçasından yarattık. مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ Şekil almış veya almamış olsun, yaratılışı belirli olan bir et parçasından. İbn Zeyd der ki: Muhalleka, Allah'ın baş, iki el ve iki ayaklı yarattığı cenîn. Gayr-ı muhalleka ise, âzâların hiçbirini yaratmamış olduğu cenîndir. لِنُبَيِّنَ لَكُمْ Sizi bu güzel örneğe göre yarattık ki, kudretimizin ve hikmetimizin sırlarını size açıklayalım. Zemahşerî der ki: Sizi bu şekilde tedricen yaratmamız, size kudretimizi göstermemiz içindir. Toprakla su arasında hiçbir uyum olmadığı halde, insanı önce topraktan, ikinci olarak da meniden yani çok az sudan yaratabilen, sonra bu meniyi, aralarında açık bir zıtlık olduğu halde, "alaka" haline getirebilen, sonra da bu "alaka"yı, bir lokma ete, sonra da onu kemiğe çevirebilen Allah, bu ilk yarattığı şeyi tekrar yaratabilir. Hattâ bu, elbetteki O'nun kudreti içindedir ve bunun kıyasını yapmak daha kolaydır.[3] وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى Yaratılışları tamamlanıncaya kadar, ana rahminde bırakmak istediğimiz cenînleri, belirli bir vakte kadar, doğum vaktine kadar tutarız. ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا Sonra bu cenîni bedeni, kulakları, gözleri ve duyu organlarını zayıf bir halde çıkarırız. Sonra da ona, yavaş yavaş güç veririz. ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ Sonra da akıl ve kuvvetiniz kemâle erer. وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى Bir kısmınız, gençliğinin baharında ölür. وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ Bazılarınız da ihtiyarlık, düşkünlük, zayıflık ve bunaklık derecesine kadar yaşar ki, لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا çocukluk dönemindeki bünye zayıflığı, akıl noksanlığı ve anlayış azlığı haline dönsün de bildiğini unutsun, tanıdığını tanımaz ve gücü yettiğini yapamaz hale gelsin. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: Kime uzun ömür verirsek, biz onun yaratılışını tersyüz ederiz.[4] وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً Bu, öldükten sonra dirilmenin mümkün olacağına dair ikinci delildir. Yani, Ey muhatab veya ey mücadeleci! Bazan yeryüzünü kuru, ölü ve bitkisiz bir halde görürsün. فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ Üzerine yağmur indirdiğimiz zaman, bitkilerle canlanır, kabarır, çoğalır ve ölüyken diri hale gelir. وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ Güzelliği ve parlaklığı ile bakanın hoşuna gidecek her türlü güzel bitki bitirir.

6. ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ İnsan ve bitkilerin yaratılması ile ilgili bu anlatılanlar, Allah'ın yaratıcı ve idare edici olduğunu, evrende bulunan her şeyin O'nun kudretinin

2 Kurtubî, XII, 6.
3 el-Keşşâf, III, 142.
4 Yâsîn sûresi, 36/68.

eserleri ve O'nun hak olduğunun bir şahidi olduğunu bilmeniz içindir. وَأَنَّهُ يُحْيِ الْمَوْتَى O'nun, ölmüş olan yeryüzünü bitkilerle dirilttiği gibi, ölüleri de diriltebileceğini, وَأَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ve O'nun, istediğini yapabileceğini bilmeniz içindir.

7. وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لا رَيْبَ فِيهَا Ve bilesiniz ki, kıyamet kopacaktır. Bunda hiçbir şüphe ve kuşku yoktur. وَأَنَّ اللهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ Allah çürümüş olan ölüleri diriltip onları hesap yerine diri olarak gönderecektir.

8. وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلا هُدًى وَلا كِتَابٍ مُنِيرٍ İnsanlardan öylesi vardır ki, kendisini Allah'ı tanımaya ulaştıracak ne gerçek bir bilgiye ve ne de apaçık delilleri bulunan nurlu bir Kitab'a sahip olmaksızın, sırf kendi heves ve görüşüyle, Allah hakkında mücadele eder. İbn Atıyye şöyle der: Yüce Allah, kınama yoluyla bu âyeti tekrarladı. O, sanki şöyle demektedir: Bu misaller, son derece açık ve seçiktir. Bununla beraber bazı insanlar, delilsiz olarak, Allah hakkında mücadele ederler.[5]

9. ثَانِيَ عِطْفِهِ İnkâr ettikleri için, haktan yüz çevirip boynunu döndürerek kibirlenir. İbn Abbas şöyle der: Allah'a çağrıldığında hakka karşı kibirli davranır. Zemahşerî der ki: ثني العطف Kibirlenme ve böbürlenme, demektir. Bu, kibirle yanağını çevirmek manasına gelen تصعير الخد terkibine benzer.[6] لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللهِ İnsanları, Allah'ın dini ve şeriatından alıkoymak için böyle yaparlar. لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ Onlar için, dünyada zillet ve horluk vardır. وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ Ahirette de ona yakıcı azabı tattıracağız.

10. ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدَاكَ Bu azab ve rezillik, yapmış olduğun inkâr ve sapıklıktan dolayıdır. وَأَنَّ اللهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ Bilesin ki Allah adaletlidir, yarattıklarından hiçbirine zulmetmez.

11. وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللهَ عَلَى حَرْفٍ İnsanlardan öylesi de vardır ki, dinin kıyısından ve kenarından tutunarak Allah'a ibadet eder. Bu âyet, Allah'a tam bir güven ve kesin inançla değil de şüphe ve tereddütle ibadet eden kimseleri temsilî olarak açıklar. Bunlar, ordunun kenarında bulunup zafer veya ganimet sezdiğinde yerinde kalan, aksi halde kaçan kimseye benzer. Hasan el-Basrî: "Bu, Allah'a kalbiyle değil de diliyle ibadet eden münafıktır." der. İbn Abbas da şöyle der: Adam Medine'ye gelirdi. Karısı oğlan doğurur, atları da ürerse: "Bu, iyi bir din derdi." Yok eğer karısı doğurmaz, atları üremezse: "Bu, kötü bir din" derdi.[7] فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ Eğer sağlıklı ve müreffeh bir hayata erişirse dininde kalır. وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ Eğer başına, kendisini fitneye düşürecek sıkıntı ve belâ gibi bir şey gelirse,

5 el-Bahr, VI, 354.
6 el-Keşşâf, III, 144.
7 Kurtubî, XII, 17.

dinden çıkar ve eski kâfirlik haline döner. خَسِرَ الدُّنْيَا وَالآخِرَةَ Bu şahıs, dünya ve ahiretini kaybetmiş ve ebedî bedbahtlığa düşmüştür. ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ İşte bu, bir benzeri daha bulunmayan apaçık bir ziyandır.

12. يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللهِ مَا لا يَضُرُّهُ وَمَا لا يَنْفَعُهُ ذَلِكَ O kimse Allah'ı bırakıp hiçbir fayda ve zararı dokunmayan putlara tapıyor. هُوَ الضَّلالُ الْبَعِيدُ İşte bu öyle derin sapıklıktır ki, artık ondan öteye sapıklık yoktur. Kâfirlerin bu durumu, çölde yoldan uzaklaşıp kaybolan kimsenin durumuna benzetilmiştir.

13. يَدْعُوا لَمَنْ ضَرُّهُ أَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهِ Öyle puta tapıyorlar ki, zillet ve rezillik sebebiyle, onun dünyadaki zararı, ibadet etmek sûretiyle bekledikleri menfaatten, yani kıyamet gününde bekledikleri şefaatten daha çabuk gelir. Bir görüşe göre bu âyet, varsayım manasınadır. Yani, o putun faydası veya zararı olduğunu var saysak da, elbette onun zararı, faydasından daha çoktur.[8] Âyet, Allah'tan başkasına yaptığı ibadetten, ilahının şefaatine başvurduğu zaman, fayda göreceğine inananan kimsenin câhil ve beyinsiz olduğunu göstermek için gelmiştir. لَبِئْسَ الْمَوْلَى وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ Taptıkları putlar, ne kötü yardımcı, ne kötü arkadaş ve yakındır.

14. إِنَّ اللهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ Yüce Allah, şirk ve tereddüd içinde bulunan münafıkların durumunu anlattıktan sonra, mü'minlerin ahiretteki durumunu anlatarak şöyle buyurdu: Allah, doğru mü'minleri, köşklerinin ve evlerinin altından süt, şarap ve bal nehirleri akan Cennetlere sokacaktır. Onlar Cennet bahçelerinde nimetlere ve sevince mazhar olacaklardır. إِنَّ اللهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ Allah dilediğine sevap, dilediğine ceza verir. O'nun hükmünü bozacak yoktur. Lutfuyla mü'minlere Cenneti, adaletiyle kâfirlere Cehennemi verecektir.

15. مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَنصُرَهُ اللهُ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ Kim Allah'ın, Peygamberine dünya ve ahirette asla yardım etmeyeceğini zannederse[9] فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لِيَقْطَعْ Tavana bir ip uzatsın, sonra da onu boğazına geçirerek kendini assın. فَلْيَنظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ Sonra da baksın, onun bu davranışı, kalbinde bulduğu kinini giderecek mi? İbn Kesîr şöyle der: Bu, İbn Abbas'ın görüşüdür. Bunun manası daha açık ve alayda daha etkilidir. Çünkü manası şöyledir: Kim, Allah'ın, Muhammed'e, kitabına ve dinine yardım etmeyeceğini sanıyorsa, gitsin kendini öldürsün. Bu durum onu kızdırıyorsa böyle yapsın. Şüphesiz Allah, Rasulü'nün yardımcısıdır.

---

8 el-Bahr, VI, 356.

9 Bu âyetin manasında, müfessirler iki görüş açıklamışlardır. Birincisi, "لن ينصره Ona yardım etmeyecek" kelimesindeki zamir, Peygambere aittir. Buna göre mana şöyledir: Kâfirlerden kim, Allah'ın aslâ Muhammed'e yardım etmeyeceğini sanıyorsa, o kendini bir ipe assın. Allah, mutlaka Rasulü'ne yardım edecektir. İbn Kesîr bunu tercih etmiştir. İkincisi, bu zamir, insanın kenidisine aittir. Buna göre mana: "Kim gönlünün darlığı ve kederinin çokluğundan dolayı, Allah'ın kendisine yardım etmeyeceğin zannederse kendini assın ve kiniyle ölsün. et-Teshîl yazarı İbn Cüzeyy bu görüşü tercih etmiştir.

16. وَكَذَلِكَ أَنزَلْنَاهُ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ İşte, sonsuz hikmetlerle dolu bu eşsiz âyetleri indirdiğimiz gibi, Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını, parlak manalara açıkça delâlet eden âyetler olarak indirdik. وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يُرِيدُ Bilesiniz ki, doğru yola ileten Allah'tır. O'ndan başka doğru yola ileten yoktur. O, dilediğini doğru yola iletir.

17. إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا Muhammed'e (s.a.v.) uyup Allah'a ve Rasulüne iman eden وَالَّذِينَ هَادُوا Hz. Musa'ya uyan Yahudiler, وَالصَّابِئِينَ yıldızlara tapan sâbiîler, وَالنَّصَارَى Hz. İsa'nın dinine bağlı olan Hıristiyanlar, وَالْمَجُوسَ ateşe tapan Mecûsiler وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا ve putlara tapan Arap müşrikler var ya, إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ işte kıyamet gününde Allah, mü'minlerle bu beş sapık grup arasında hükmedecek, mü'minleri Cennete, kâfirleri de Cehenneme sokacaktır. إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ Şüphesiz Allah, yarattıklarının yaptıklarını görmekte ve bütün yapacaklarını bilmektedir.

18. أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ Gönüllü gönülsüz her şey, göklerdeki melekler, insanlar cinler ve yeryüzünde bulunan diğer yaratıklar Yüce Allah'a secde ederler. وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ Güneş, ay ve yıldızlar gibi büyük varlıklar, dağlar, ağaçlar ve hayvanlarla birlikte, teslim olarak ve boyun eğerek Allah'ın yüceliğine secde ederler. İbn Kesîr şöyle der: Allah bırakılıp da, güneş, ay ve yıldızlara ibadet edildiği için, burada Yüce Allah özellikle onları anlattı ve onların da yaratıcılarına secde ettiklerini ve emre hazır kılınmış varlıklar olduklarını açıkladı.[10] Âyetten maksat, bu büyük varlıkların O'na boyun eğdiğini, emrine ve idaresine uygun şekilde hareket ettiklerini bildirerek Allah'ın büyüklüğünü ve tek ilah ve tek Rab olduğunu açıklamaktadır. وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ İnsanlardan birçoğu Allah'a itaat ve ibadet şeklinde secde ederler. وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ İnkârı ve isyanı yüzünden birçoğuna da azap gerekli olmuştur. وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ Allah kimi, inkâr ve bedbahtlıkla hor duruma düşürürse, hiçkimse bu horluğu ondan gideremez. إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ Allah, dilediğine azap eder, dilediğine acır, dilediğini aziz, dilediğini zelil kılar. Dilediğini zengin, dilediğini fakir eder. Hiç kimse O'na itiraz edemez.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıdaki şekilde özetliyoruz:

1. "وترى الناس سكارى İnsanları sarhoş görürsün " cümlesinde pekiştirilmiş teşbih-i beliğ vardır. Yani, korkunun şiddetinden dolayı onları sarhoşlar gibi görürsün. Burada teşbih edatı ile vech-i şebeh ibâresi de söylenmemiştir.

10 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 534.

2. "شيطان مريد İnatçı şeytan" terkibinde istiâre vardır. Yüce Allah emirlerine karşı inatla karşı çıkan her azgın kimse için, müsteâr olarak "şeytan" lafzını kullandı.

3. "يضله Onu saptırır" ile "يهديه O nu doğru yola iletir" arasında tıbâk sanatı vardır.

4. "ويهديه إلى عذاب السعير Onu Cehennem azabına iletir" cümlesinde alay üslubu vardır.

5. "مخلقة Yaratılışı tam" ile "غير مخلقة yaratılışı eksik" arasında tıbâk-ı selb sanatı vardır.

6. "فاذا انزلنا عليها الماء اهتزت وربت Üzerine yağmur indirdiğimiz zaman canlanır ve gelişir" âyetinde latif bir istiâre vardır. Yeryüzü, hareketsiz bir şekilde uyuyup da, üzerine yağmurun inmesiyle uyanıp kımıldanan ve canlılık alâmetleri görünen kimseye benzetildi. Bunda istiâre-i tebeiyye vardır.

7. "ثاني عطفه Boynunu döndürerek" Bu terkib, kibirlenme ve böbürlenmeden kinayedir.

8. "بما قدمت يداك Ellerinin sunduğu şey sebebiyle" cümlesinde mecâz-ı mürsel vardır. Alâkası, sebebiyledir. Çünkü hayrı da, şerri de yapan el'dir.

9. "من يعبد الله على حرف Allah'a, kenarda kulluk eden" cümlesinde istiâre-i temsiliyye vardır. Yüce Allah, münafıkları ve dinleri husunda içinde bulundukları şüphe ve tereddüdü, uçurum kenarında durarak namaz kılmaz ve ibadet etmek isteyen kimseye benzetti. Bu, ne parlak bir temsîl!

10. "فان اصابه خير اطمأن به Kendisine bir iyilik dokunursa pek memnun kalır" ile "وان اصابته فتنة انقلب على وجهه Bir de musibete uğrarsa çehresi değişir" cümleleri arasında güzel bir mukâbele vardır.

11. "يضره Ona zarar verir" ile "ينفعه ona yarar sağlar" ve "يهن hor duruma düşürdüğü" ile "مكرم değer veren" arasında tıbâk vardır.

12. Bir çok âyet arasında hoş secî vardır:

FAYDALI BİLGİLER

المرضع Emzirme niteliği olan, demektir. المرضعة ise, memesini çocuğunun ağzına verip emzirme durumunda bulunan kadındır. Bunun içindir ki Yüce Allah, "تذهل كل مرضعة Her emzirme halinde bulunan kadın unutur "مرضع Cümlesinde kelimesini kullanmayıp مرضعة demiştir ki, unutma ve gafletin büyüklüğü ortaya çıksın. Çünkü kadın, insanlar içerisinde en sevdiği varlık olan çocuğunun ağzından memesini çekip çıkarır. Bu da korku ve sıkıntının ulaşabileceği son derecedir.

BİR UYARI

İbn Ebî Hâtim'in rivâyetine göre Ali'ye (r.a.) denildi ki: "Burada biri var, Allah'ın dilemesini tenkid ediyor." Bunun üzerine Hz. Ali adamı çağırıp dedi ki: "Ey Allah'ın kulu! Allah seni, kendisinin dilediği gibi mi yarattı, yoksa senin istediğin gibi mi?" Adam: "Kendi dilediği gibi yarattı" dedi. Hz. Ali: "O, kendi istediği zaman mı? Yoksa senin istediğin zaman mı seni hasta ediyor?" dedi. Adam: "Kendi istediği zaman" diye cevab verdi. Hz. Ali: "O, kendi istediği zaman mı, yoksa senin istediğin zaman mı seni iyileştiriyor?" diye sordu. Adam: "Kendi istediği zaman" dedi. Hz. Ali: "O seni, senin istediğin yere mi, yoksa kendi istediği yere mi sokar?" dedi. Adam: "Kendi istediği yere" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ali dedi ki: "Vallahi eğer başka türlü cevap verseydin, mutlaka alnının ortasına kılıcı indirirdim."[11]

11 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 535.

هٰذَانِ خَصْمَانِ
اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ ۖ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّن نَّارٍ
يُصَبُّ مِن فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ ﴿١٩﴾ يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ
وَالْجُلُودُ ﴿٢٠﴾ وَلَهُم مَّقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ ﴿٢١﴾ كُلَّمَا أَرَادُوا
أَن يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ
﴿٢٢﴾ إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ
مِن ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا ۖ وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٣﴾
وَهُدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ ۚ وَهُدُوا إِلَىٰ صِرَاطِ الْحَمِيدِ
﴿٢٤﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ
وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ
فِيهِ وَالْبَادِ ۚ وَمَن يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُّذِقْهُ مِنْ
عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٥﴾ وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ
أَن لَّا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ
وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٢٦﴾ وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ
رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾
لِّيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ
عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۖ فَكُلُوا مِنْهَا
وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾ ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ
وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾
ذَٰلِكَ ۖ وَمَن يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ عِندَ

رَبِّهِمْ ۖ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ۖ فَاجْتَنِبُوا
الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ﴿٣٠﴾
حُنَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ ۚ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ
فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴿٣١﴾ ذَٰلِكَ وَمَنْ
يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾ لَكُمْ
فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٣٣﴾
وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ
مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۗ فَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا ۗ وَبَشِّرِ
الْمُخْبِتِينَ ﴿٣٤﴾ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ
عَلَىٰ مَا أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ
﴿٣٥﴾ وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ ۖ
فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ ۖ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا
مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ ۚ كَذَٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾ لَنْ يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَٰكِنْ يَنَالُهُ
التَّقْوَىٰ مِنْكُمْ ۚ كَذَٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا
هَدَاكُمْ ۗ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾

19. Şu iki grup, Rableri hakkında çekişen iki hasımdır. İmdi, inkâr edenler için ateşten bir elbise biçilmiştir. Onların başlarının üstünden kaynar su dökülecektir!

20. Bununla, karınlarının içindeki ve derileri eritilecektir!

21. Bir de onlar için demir kamçılar vardır!

22. Izdıraptan dolayı oradan her çıkmak istediklerinde, oraya geri döndürülürler ve "Tadın bu yakıcı ateşin azabını!" denilir.

23. Muhakkak ki Allah, iman edip iyi davranışlarda bulunanları, zemininden ırmaklar akan Cennetlere sokar. Bunlar orada, altın bileziklerle ve incilerle bezenirler. Orada giyecekleri ise ipektir.

24. Ve onlar, sözün en güzeline yöneltilmişler, övgüye layık olan Allah'ın yoluna iletmişlerdir.

25. İnkâr edenler, Allah'ın yolundan ve yerli yabancı bütün insanlara eşit kıldığımız Mescid-i Harâm'dan alıkoymaya kalkanlar şunu bilmeliler ki, kim orada zulüm ile haktan sapmak isterse, ona acı azaptan taddırırız.

26. Bir zamanlar İbrahim'e Beytullah'ın yerini hazırlamış ve: "Bana hiçbir şeyi eş tutma, tavaf edenler, ayakta ibadet edenler, rükû ve secdeye varanlar için evimi temiz tut" demiştik.

27, 28. İnsanlar arasında haccı ilân et ki, gerek yaya olarak, gerekse nice uzak yoldan gelen yorgun argın develer üzerinde, kendilerine âit bir takım yararları yakînen görmeleri, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine belli günlerde Allah'ın ismini anmaları için sana gelsinler. Artık ondan hem kendiniz yiyin, hem de yoksula, fakire yedirin.

29. Sonra kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirsinler ve o Eski Ev'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler.

30. Durum böyle. Her kim, Allah'ın emir ve yasaklarına saygı gösterirse, bu, Rabbinin katında kendisi için daha hayırlıdır. Size okunanların dışında kalan hayvanlar size helâl kılındı. O halde, pislikten, putlardan sakının, yalan sözden sakının.

31. Kendisine ortak koşmaksızın Allah'ın hanîfleri olun. Kim Allah'a ortak koşarsa sanki o, gökten düşüp parçalanmış da kendisini kuşlar kapmış, yahut rüzgâr onu uzak bir yere sürüklemiş gibidir.

32. Durum öyledir. Her kim Allah'ın hükümlerine saygı gösterirse, şüphesiz bu, kalplerin takvâsındandır.

33. Onlarda sizin için belli bir süreye kadar birtakım yararlar vardır. Sonra bunların varacakları yer, Eski Ev'e (Kâbe'ye) kadardır.

34. Biz, her ümmete -hayvan cinsinden kendilerine rızık olarak verdiklerimiz üzerine Allah'ın adını ansınlar diye- kurban kesmeyi gerekli kıldık. İmdi, İlahınız, bir tek İlahtır. Öyle ise, O'na teslim olun. O ihlâslı ve mütevâzı insanları müjdele!

35. Onlar öyle kimseler ki, Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, başlarına gelene sabrederler, namaz kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden harcarlar.

36. Biz, büyük baş hayvanları da sizin için Allah'ın işâretlerinden kıldık. Onlarda sizin için hayır vardır. Şu halde onlar, ayakları üzerine dururken üzerine Allah'ın ismini anınız. Yan üstü yere düştüklerinde ise, artık onlardan hem kendiniz yiyin, hem de ihtiyacını gizleyen-gizlemeyen fakirlere yedirin. İşte bu hayvanları biz, şükredesiniz diye sizin istifadenize verdik.

37. Onların ne etleri, ne de kanları Allah'a ulaşır, fakat O'na sadece sizin takvânız ulaşır. Size verdiği hidâyetten dolayı Allah'ı büyük tanımanız içindir ki O, hayvanları böylece sizin istifadenize verdi. Güzel davrananları müjdele!

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde mutlu ve mutsuz kişileri anlattıktan sonra, burada da, kendi dini ve kendine ibadet hususunda aralarında meydana gelen düşmanlığı anlattı. Daha sonra Kâbe'ye hürmetin büyüklüğünü, Hz. İbrahim'in onu bina etmesini ve insanları Allah yolundan ve Mescid-i Harâm'dan alıkoyan müşriklerin inkârlarının büyük suç olduğunu anlattı.

KELİMELERİN İZAHI

يصهر : Eritilir. صهر eritmek demektir. Bir kimse bir şeyi eritip o şey eriyince, صهرت الشئ فانصهر der.

مقامع : Kamçılar, mekâmi, kamçı manasına gelen مقْمعة kelimesinin çoğuludur. İsyan edeni itaat altına aldığı için kamçıya bu ad verilmiştir.

العاكف: Âkif, bir yerde sürekli kalan.

الباد : Bâd, çölden gelen.

بوأنا : İndirdik, hazırladık, gösterdik.

رجالا : Ricâl, yaya manasına gelen راجِل in çoğuludur.

ضامر : Dâmir, yolculuğun yarduğu bitkin deve.

تفث : Tefes, lügatte kir ve pislik demektir. Şâir şöyle der:

خـفـوا رؤسـهم لم يحلقـوا تفـثـا ولم يسلوا لهم قـمـلاً وصـئـبـانا

Pisliklerinden dolayı tıraş olmayıp saçlarını uzattılar. - Bit ve sirkelerini temizlemediler.[12]

12 Beyit, Ümeyye b. Ebi's-Salt'a aittir. Kurtubî, XII, 50.

Sa'lebî şöyle der: Lügatte, tefes, kir demektir.

Araplar, pis gördükleri adama, "ne kadar pissin, ne kadar kirlisin!" manasına ما أتفثك derler.

المخبتين : Muhbit, mütevâzı, Allah'a boyun eğen.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

19. هَذَانِ خَصْمَانِ Bu iki grup, yani takvâ sahibi mü'minlerle, âsi kâfir grubu, birbirleriyle çekişirler. اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ Bunlar Allah ve onun dini için birbirleriyle mücadele ve münakaşa ederler. Mücâhid şöyleder: Bunlar, mü'minlerle kâfirlerdir. Mü'minler Allah'ın dininin galip gelmesini, kâfirler ise Allah'ın nurunun söndürülmesini isterler. فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ İşte o kâfirlere, Cehenneme gidecekleri zaman giyinmeleri için, bedenlerine göre, ateşten elbiseler biçilir. Kurtubî der ki: Burada ateş elbiseye benzetilmiştir. Çünkü ateş, elbise gibi onların örtüsüdür. قطعت düzgün bir şekilde dikilmiş" demektir. Vaadolunan şey, muhakkak meydana geleceği için, geçmiş zaman kipi kullanılarak, "dikilmiştir" dendi.[13] يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ Başlarının üzerinden, Cehennem ateşinde kaynatılmış sıcak sular dökülür.

20. يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ O suyla, karınlarındaki bağırsak ve iç organlar derilerle birlikte eritilir. İbn Abbas şöyle der: Eğer o sudan dünya dağları üzerine bir damla düşse, onları mutlaka eritirdi. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Kızgın su, onların başlarından aşağı dökülür. Bu su, kafasını delerek karın boşluğuna kadar iner. Burada bulunanları parçalar, neticede ayaklarından çıkar. İşte sıhr (erime) budur. Sonra tekrar eski haline çevrilir.[14] Fahreddin Râzî şöyle der: Bundan maksat şudur: Kızgın su onların başlarına döküldüğünde, bunun içteki etkisi, dıştaki etkisi gibi olur. Onların derilerini erittiği gibi, bağırsaklarını ve iç organlarını da eritir. Bu ayet, "Onlara kaynar su içirildi de bu su onların bağırsaklarını parça parça etti"[15] âyetinden daha vurguludur.[16]

21. وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ Onlar için demirden kamçı ve çekiçler vardır. Bunlarla onlara vurulur ve Cehenneme itilirler. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Onlardan bir kamçı yeryüzüne konsa, insanlar ve cinler onu kaldırmak üzere toplansalar kaldıramazlar."[17]

22. كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا Cehennem halkı, Cehennemin verdiği

13 Kurtubî, XII, 26.
14 Tirmizî, Cehennem, 4. Tirmizî, "Bu hasen, sahih ve garib hadistir." der.
15 Muhammed sûresi, 47/15.
16 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIII, 22.
17 Ahmed b. Hanbel, III, 29.

sıkıntının şiddetinden dolayı oradan her çıkmak istediklerinde, oradaki yerlerine geri çevirirler. Hasan el-Basrî şöyle der: Ateş, aleviyle onlara vurur ve onları kaldırır. Nihayet ateşin en üstüne çıktıkları zaman onlara kamçılarla vurulur da 70 yıl aşağıya inerler.[18] وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ Onlara, yalanlamakta olduğunuz yakıcı Cehennem azabını tadın denir.

Yüce Allah önceki ayetlerde, kâfirler için hazırlamış olduğu azap ve helâkı anlattıktan sonra, burada da, müminler için hazırlamış olduğu sevap ve nimetleri anlatarak şöyle buyurdu:

23. إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ Şüphesiz , Allah, iyi mü'min kullarını ahirette, ağaçlarının ve köşklerinin altından çeşitli büyük nehirlerin aktığı, Cennetlere sokacaktır. يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ Cennette melekler onlara, süslenecekleri süs eşyası ve zinet olarak altın bilezikler takarlar. وَلُؤْلُؤًا Aynı zamanda, Allah'tan bir lütuf olarak inci ile de süslenirler. وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ Cennetteki elbiseleri de ipektir. Fakat o ipek, dünyadakinden çok çok üstün ve kıymetlidir.

24. وَهُدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ Onlara güzel ve faydalı söz söyleme melekesi verilmiştir. Çünkü Cennette yalan ve boş söz yoktur. وَهُدُوا إِلَى صِرَاطِ الْحَمِيدِ Onlar Allah yoluna iletilirler. Bu yol, takvâ sahiplerinin yurdu olan Cennete götüren yoldur. Bundan sonra Yüce Allah müşriklerin bazı suçlarını sayarak şöyle buyurdu:

25. إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ Muhammed'in getirdiğini inkâr eden ve mü'minlerin, hac görevini yerine getirmek için Mescid-i Harâm'a gelmelerine sürekli engel olanlar var ya, onlara elem verici azabı tattırırız. Kurtubî şöyle der: Bu olay, Hudeybiye yılında müşriklerin, Rasulullah (s.a.v.)'ın Mescid-i Harâm'a girmesini engelledikleri zaman olmuştur.[19] يصدون Kelimesinin geniş zaman kipiyle gelmesi, olayın sürekliliğini ifade etmek içindir. Sanki şöyle denmek istenmiştir: Kâfirler var ya, Allah yolundan alıkoymak, onların huyudur. Süreklilik ifade etmede bu âyetin bir benzeri de şudur: "Bunlar, iman edenler ve Allah'ın zikriyle kalpleri sürekli huzur içinde olanlardır."[20] الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ O mescidi biz, ister yerli olsun, ister dışardan gelsin, bütün insanların ibadet edeceği bir yer kıldık. وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ Kim orada bir kötülük yapmak veya doğru yoldan ayrılmak, veya bir günah işlemek isterse نُذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ Ona elem verici çeşitli azapların en şiddetlisini tattırırız. İbn Mesud şöyle der: Aden'deki bir adam, Beytullah'ta bir kötülük yapmaya niyet etse, Allah ona elem verici bir azabı tattırır. Mücâhid şöyle der: Oradaki iyiliklerin karşılığı kat kat verildiği gibi, kötülüklerin cezası da kat kat verilir.[21]

18 er-Râzî, XXIII, 22.
19 Kurtubî, XII, 31.
20 Ra'd sûresi, 13/28.
21 Râzî, XXIII, 25.

26. وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ Hatırla ki, bir zamanlar biz, İbrahim'e Beytullah'ın yerini ilham edip göstermiştik. أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا Ona Beytullah'ı, sırf Allah rızası için yapmasını emrettik. İbn Kesîr şöyle der: Onu, sadece, benim adıma yap, dedik.[22] وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ Benim evimi orada tavaf ve namazla Allah'a ibadet edenler için putlardan ve pisliklerden temizle" dedik. Kurtubî şöyle der: Âyetteki, القائمون den maksat, namaz kılanlardır. Yüce Allah, namazın rükünlerinden en önemlileri olan kıyâm, rükû ve secdeyi zikretti.[23]

27. وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ İnsanları, Beytullah'ı haccetmeye davet ederek onlara seslen. İbn Abbas şöyle der: Hz. İbrahim Beytullah'ı yapıp bitirince ona: "İnsanları hacca çağır" denildi. Hz. İbrahim: "Ey Rabbim! Benim sesim nereye ulaşır ki? dedi. Yüce Allah: "Sen çağır, sesini duyurmak bana aittir" dedi. Bunun üzerine Hz. İbrahim Ebû Kubeys dağına çıkarak şöyle seslendi: Ey insanlar! Allah, karşılığında size Cennet vermek ve sizi Cehennem azabından kurtarmak için, bu Evi haccetmenizi emretti. O halde siz de haccedin. Erkeklerin bellerinde ve kadınların rahimlerinde bulunanlar bu sese cevap vererek, "Lebbeyk, Allahümme lebbeyk yani ey Allahım! buyur emrine uydum, çağrına geldim" dediler.[24] يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ Sana yaya veya yorgun develer üzerine binmiş olarak gelirler. Yolun uzunluğu develeri yormuş ve bitkin hale getirmiştir. يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ O yorgun develer, her türlü uzak yoldan gelir. Kurtubî şöyle der: يأتين fiilindeki zamirin develere ait olması, sahipleriyle birlikte hacca gelmelerinden dolayı onlara bir değer vermeyi ifade eder. Nitekim, "والعاديات ضبحا Harıl harıl koşanlara yemin olsun"[25] âyeti de, Allah yolunda koşan cihad atlarına değer verildiğini ifade eder.[26]

28. لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ Dinî ve dünyevî bir çok yararlarını görmeleri için gelsinler. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu âyette Yüce Allah'ın "منافع menfaatler" kelimesini nekra olarak getirmesinin sebebi şudur: Yüce Allah, sadece bu ibadette bulunup diğer ibadetlerde bulunmayan dinî ve dünyevî menfaatleri kastetmiştir.[27] وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ Allah'ın verdiği nimetlere, rızıklara ve deve, sığır, koyun, keçi gibi hayvanlardan dolayı şükretmek için bayram günlerinde Mekke'ye gönderilen kurbanları ve diğer kurbanlık ve hayvanları keserken Allah'ın adını ansınlar. Fahreddin Râzî şöyle der: Burada asıl maksat, kurban keserken Allah'ın adının anılması ve bu hususta müşriklere muhalefet edilmesi gerektiğine dikkat çekmektir. Çünkü onlar kurbanları, putlar ve dikili taşlar adına kesiyorlardı.[28]

22 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 539.
23 Kurtubî, XII, 37.
24 Râzî, XXIII, 27.
25 Adiyât sûresi, 100/1.
26 Kurtubî, XII, 29.
27 Râzî, XXIII, 39.
28 Râzî, XXIII, 29.

فَكُلُوا مِنْهَا O kurbanların etlerinden yiyiniz, وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ondan yoksulluk ve sıkıntıya uğramış olana ve yoksulluğun zayıf düşürdüğü fakire yedirin. İbn Abbas şöyle der: Bâis, elbisesinde ve yüzünde fakirliği görünen kimsedir. Fakir ise, bu derece düşkün değildir. Elbisesi temiz, yüzü de zengin yüzü gibidir.

29. ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ Kurbanı kestikten sonra, ihramlı iken kendilerine bulaşan kirleri gidersinler. Bu da traş olarak, saçları kısaltarak, saç kirlerini gidererek, bıyık ve tırnaklar kesilerek olur. وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ Allah'a itaat maksadıyla, adadıkları ve kendilerine gerekli kıldıkları adakları yerine getirsinler. وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ Allah'ın evi etrafında, ifâda tavafını yani ziyaret tavafını yapsınlar. Bu tavafla, tamamen ihramdan çıkılır. Âyette geçen atîk kelimesi, eski manasınadır. İnsanlar için, yeryüzünde yapılan ilk ev olduğu için ona bu ad verilmiştir.

30. ذَلِكَ İşte durum budur. Zemahşerî şöyle der: Yazar, kitabında önce bazı fikirleri kapsayan bir cümle yazdıktan sonra, başka bir konuya dalmak istediğinde şöyle der: Durum budur. Şöyle de olmuştur. Âyetteki ذلك de buna benzemektedir.[29] وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللهِ Kim, Allah'ın koyduğu dinî hükümlere saygı gösterir; günah ve haramlardan sakınırsa فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ bu saygı, ahirette sevap olarak onun için daha iyidir. وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الأَنْعَامُ إِلاَّ مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ Yüce Kitapta istisnâ edilen leş, boğularak öldürülmüş, Allah'tan başkası adına kesilmiş ve benzeri hayvanların dışındaki bütün hayvanları size helâl kıldık. فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الأَوْثَانِ O halde siz, bu murdar şeylerden sakındığınız gibi, pislikten yani putlardan da sakının. Bu âyet, son derece vurgulu bir şekilde, putlara ibadeti ve saygı göstermeyi yasaklamaktadır. وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ Yalan şahitlik yapmaktan da sakının.

31. حُنَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ Hakka yönelerek Allah'a teslim olup ona hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalandan sakının. وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ Bu âyet sapıklığa düşme ve yok olma durumundaki müşrik kimseyi temsilî olarak açıklar. Yani, kim Allah'a ortak koşarsa, sanki o, gökten düşmüş ve onu kuş alıp kaparak param parça etmiştir. أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ Yahut, şiddetli bir rüzgâr onu almış ve derin uçurumlara sürükleyip atmıştır.

32. ذَلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللهِ İşte bunlar, Allah'ın size açıklamış olduğu hükümler ve misallerdir. Kim din işlerine saygı gösterirse ki hac işleri ve kurban kesme bu işlerdendir. فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ Şüphesiz bunlara saygı, takvâ sahibi kulların fiilerindendir. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, âyet-i kerîmede, "kalplerin takvâsı" diyerek, takvâyı kalplere izâfe etti. Çünkü takvânın hakikatı kalplerde olur. Rasulullah (s.a.v.), kalbini göstererek: "Takvâ buradadır"[30] buyurmuştur.[31]

---

29 el-Keşşâf, III, 149.

30 Müslim, Birr, 32; Tirmizî, Birr, 18.

33. لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى Sizin için kesilme zamanına kadar kurbanlarda süt, yavru ve binme gibi bir çok yararlar vardır. ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ Sonra Harem dâhilinde onların kesilme yeri Mekke veya Mina dır. Beytullah, Harem'in en şerefli yeri olduğu için burada özellikle o zikredildi. Bu, şu âyete benzer: "Kâbe'ye ulaşmış bir kurbanlık."[32]

34. وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا Biz, İbrahim zamanından beri gelmiş her ümmet için, Allah'a yaklaşma maksadıyla kurban kesme yeri tayin ettik. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, kendi adına kurban kesilmesinin ve kan akıtılmasının bütün dinlerde meşru olmasının hâlâ devam ettiğini haber vermektedir. لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللهِ Onlara, kurban keserken Allah adını anmalarını ve onun hoşnutluğu için kurban kesmelerini emrettik. عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الأَنْعَامِ Allah'ın, kendilerine lütfettiği deve, sığır, koyun ve benzeri hayvanlardan dolayı şükretmeleri için böyle yapsınlar. Burada Yüce Allah, kurbanın, müşriklerin yaptığı gibi putları için değil sırf kendi rızası için ve kendi adına kesilmesi gerektiğini açıkladı. Çünkü, yaratıcı ve rızık verici O'dur. فَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ Ey insanlar! Rabbiniz ve mabudunuz birdir, tek ilahtır, ortağı yoktur. فَلَهُ أَسْلِمُوا Öyleyse sırf O'na ibadet edin, hükmüne teslim olun ve itaat edin. وَبَشِّرْ الْمُخْبِتِينَ Alçak gönüllü, boyun eğerek itaat edenleri Naîm Cennetleriyle müjdele. Bundan sonra Yüce Allah, itaat edenlerin dört vasfını belirterek şöyle buyurdu:

35. الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ Bunlar öyle kimselerdir ki, Allah anıldığında kalpleri korkar ve titrer. Çünkü Allah'ın büyüklüğünün nuru o kalpler üzerine doğmuştur. Sanki Allah'ın önünde durmakta, onun büyüklüğünü ve yüceliğini görmektedirler. وَالصَّابِرِينَ عَلَى مَا أَصَابَهُمْ Onlar sıkıntılı ve rahat hallerde başlarına gelen hastalık, musibet, meşakkat ve diğer zorluklara sabrederler. وَالْمُقِيمِي الصَّلاةِ Onlar namazları eksiksiz olarak tam bir huşû içinde, vakitlerinde dosdoğru kılarlar. وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ Ve lütfumuzdan kendilerine harcarlar.[33]

36. وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللهِ Besili develeri de, Allah'ın kullarına göndermiş olduğu şeriatın alâmetlerinden kıldık. Develer, iri cüsseli oldukları için, bunlara "büdn" denilmiştir. Develer Beytullah'a kurban olarak gösterildikleri için bunlar, dinin alâmetleri olmuşlardır. Hatta bu develer, Beytullah'a gönderilen kurbanların en iyileridir. لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ İbn Abbas: "Sizin için o hayvanlarda, dünyada yarar, ahirette sevap vardır" demiştir. فَاذْكُرُوا اسْمَ اللهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ Develeri, ayakta iken, ayaklarını düz tutmuş oldukları halde, Allah'ın adını anarak kesin. فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا

31 Kurtubî, XII, 56.
32 Mâide sûresi, 5/95.
33 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 544.

Kesildikten sonra yere düştüklerinde, bu ölmelerinden kinayedir, فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ onlardan yeyin, iffetinden dolayı halini açıklayamayana ve dilencilik yapan fakire yedirin. İbn Abbas'ın görüşü budur.[34] Râzî şöyle der: En uygun mana şudur; "Kâni", istemeden ve ısrar etmeden, kendisine verilenden razı olan. "Mu'terr" ise, halini arzeden isteyen ve devamlı olarak gelip isteyen demektir.[35] كَذَلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ Allah'ın verdiği nimetlere şükredesiniz diye, iri cüsseli olmalarına rağmen, onları böyle güzel bir şekilde emrinize verdik.

37. لَنْ يَنَالَ اللهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا Kestiğiniz kurbanların ne etleri, ne de kanları, Yüce Allah'a ulaşır. وَلَكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَى مِنْكُمْ Fakat O'na sadece, emirlerine sarılmanız ve rızasını istemeniz sûretiyle gösterdiğiniz takvâ ulaşır. كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ Yüce Allah, önceki âyetin manasını pekiştirmek için âyeti tekrarladı. Yani Allah'ın size, dininin hükümlerini öğretmesinden dolayı onu yüceltesiniz diye, işte böylece o develeri sizin emrinize verdi ve isteklerinize boyun eğmiş kıldı. وَبَشِّرْ الْمُحْسِنِينَ Güzel amel işleyenlere mutluluğa ereceklerini ve Naîm Cennetlerini elde edeceklerini müjdele.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "اختصموا في ربهم Rabbleri hakkında münakaşa ettiler." Burada hazif yoluyla icaz vardır. "Rablerinin dini hakkında..." demektir. Muzaf, hazfedilmiştir.

2. "قطعت لهم ثياب من نار Onlara, ateşten elbiseler biçilmiştir" cümlesinde istiâre vardır. Bu ifâde; elbise, giyeni kuşattığı gibi, ateşin onları çepeçevre kuşatmasından istiâredir.

3. "العاكف Devamlı kalan" ile "البادِ çölden gelen" arasında tıbâk vardır. Çünkü âkif, şehirde kalan, bâd ise, çölden gelen demektir.

4. "فاجتنبوا الرجس من الاوثان واجتنبوا قول الزور Pislikten yani putlardan sakının. Yalan sözden de sakının." Bu cümlede, "اجتنبوا sakının" fiilinin tekrar edilmesiyle pekiştirme yapılmıştır. Bundan maksat, sakınılması gereken şeylerin herbirinin başlı başına bir nesne olduğuna önem verildiğini göstermektir. Edebiyatta buna itnâb denilir.

5. "ومن يشرك بالله فكأنما خرمن السماء فتخطفه الطير Kim Allah'a ortak koşarsa, o, sanki gökten düşmüş ve kuşlar onu kapıp almıştır" cümlesinde teşbih-i temsîli vardır. Çünkü vech-i şebeh, birkaç şeyden alınmıştır.

34 Bu, Katâde, Nehaî, Mücâhid, ve Seleften bir çoğunun görüşüdür.
35 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIII, 36.

6. "وجبت جنوبها Yanları düştü" cümlesinde cinâs-ı nâkıs vardır.

7. "القانع Kanaatkâr, iffetli" ile "المعتر isteyen, dilenci" arasında tıbâk vardır.

8. "عميق ، سحيق ve عتيق gibi fasılalarda latîf secî vardır. Aynı şekilde المحسنين ، المخبتين gibi fasılalarda da latif bir secî vardır.

BİR UYARI

Yüce Allah, mahlukatından günah işlemeye niyet edip de günah işlemeyen hiç kimseyi cezalandırmamıştır. Ancak Mescid-i Harâm'da günah işlemeye niyet edenler bunun dışındadır. Yüce Allah şöyle buyurdu: "Kim orada zulüm ile haksızlık yapmak isterse, ona elem verici azabtan tattırırız." Çünkü orası mukaddes yerdir. Orada insanın kalbi temiz, nefsi temiz, niyeti samimi olmalı, yaptıklarının tümünü Allah için yapmalıdır. Kim hükümdârın korusunda, ona hürmeti çiğnerse, o Cehenneme ve elem verici azaba layıktır.

إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ
آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾
أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ
لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِم بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا
أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ
لَّهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا
اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ
لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ
وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنكَرِ ۗ وَلِلَّهِ
عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٤١﴾ وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ
قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾
وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ ۖ وَكُذِّبَ مُوسَىٰ فَأَمْلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ
ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾ فَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ
أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ
مُّعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَّشِيدٍ ﴿٤٥﴾ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ
قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا ۖ فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى
الْأَبْصَارُ وَلَٰكِن تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴿٤٦﴾
وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَن يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ ۚ وَإِنَّ يَوْمًا
عِندَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾ وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ
أَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا ۖ وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾
قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٩﴾ فَالَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾

وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ
﴿٥١﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا
تَمَنَّىٰ أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ
ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾ لِّيَجْعَلَ مَا يُلْقِي
الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِّلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ
وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ
وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾
وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ
السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾
الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ
كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ
مُّهِينٌ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا
أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ
خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُم مُّدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ
وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾ ذَٰلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ
مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنصُرَنَّهُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ
لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ
فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ
بَصِيرٌ ﴿٦١﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ
مِن دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٦٢﴾

38. Allah, iman edenleri savunur. Şu da muhakkak ki Allah, hain ve nankör olan kimseyi sevmez.

39. Kendileriyle savaşılanlara zulme uğramış olmaları sebebiyle, savaşa izin verildi. Şüphe yok ki Allah, onlara yardıma mutlak surette Kâdir'dir.

40. Onlar, başka değil, sırf "Rabbimiz Allah'tır" dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah, bir kısım insanları diğer bir kısmı ile defedip önlemeseydi, mutlak sûrette, manastırlar, kiliseler, havralar ve içlerinde Allah'ın adı çokça anılan mescidler yıkılır giderdi. Allah, kendisine yardım edenlere muhakkak sûrette yardım eder. Hiç şüphesiz Allah, güçlüdür, galiptir.

41. Oılar, (o mü'minler) ki, eğer kendilerine yeryüzünde iktidar verirsek namazı kılarlar, zekâtı verirler, iyiliği emreder ve kötülükten nehyederler. İşlerin sonu Allah'a varır.

42, 43, 44. Eğer onlar seni yalanlıyorlarsa, şunu bil ki onlardan önce Nuh'un kavmi, Âd, Semûd, İbrahim'in kavmi, Lut'un kavmi ve Medyen halkı da yalanladılar. Musa'da yalanlanmıştı. İşte ben o kâfirlere süre tanıdım, sonra onları yakaladım. Nasıl oldu benim onları reddim?

45. Nitekim birçok memleket vardı ki, o memleket zulmetmekte iken biz onları helâk ettik. Şimdi o ülkelerde duvarlar, tavanların üzerine yıkılmıştır. Nice kullanılmaz hale gelmiş kuyular ve ulu saraylar vardır.

46. Hiç yeryüzünde dolaşmadılar mı? Zira dolaşsalardı elbette düşünecek kalpleri ve işitecek kulakları olurdu. Ama gerçek şu ki, gözler kör olmaz, lâkin göğüsler içindeki kalpler kör olur.

47. Onlar senden azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Allah, vaadinden asla dönmez. Muhakkak ki, Rabbin nezdinde bir gün sizin saymakta olduklarınızdan bin yıl gibidir.

48. Nice ülkeler var ki, zulmedip dururlarken onlara mühlet verdim. Sonunda onları yakaladım. Dönüş, yalnız banadır.

49. De ki: Ey insanlar! Ben ancak sizin için apaçık bir uyarıcıyım.

50. İman edip sâlih ameller işleyen kimseler için mağfiret ve bol rızık vardır.

51. Âyetlerimiz hakkında birbirlerini geri bırakırcasına yarışanlara gelince, işte bunlar, Cehennemliklerdir.

52. Biz, senden önce hiçbir rasul ve nebî göndermedik ki, o,

bir temennîde bulunduğunda, şeytan onun dileğine ille de (beşerî arzular) katmaya kalkışmasın. Ne var ki Allah, şeytanın katacağı şeyi iptal eder. Sonra Allah, kendi âyetlerini sağlam olarak yerleştirir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

53. (Allah, şeytanın böyle yapmasına müsaade eder ki) kalplerinde hastalık olanlar ve kalpleri katılaşanlar için, şeytanın kattığı şeyi bir deneme (vesilesi) yapsın. Zalimler, gerçekten derin bir ayrılık içindedirler.

54. Bir de, kendilerine ilim verilenler, onun hakikaten Rabbin tarafından gelmiş bir gerçek olduğunu bilsinler de ona inansınlar, bu sayede kalpleri huzur ve tatmine kavuşsun. Şüphesiz ki Allah, iman edenleri, kesinlikle dosdoğru bir yola yöneltir.

55. İnkâr edenler, kendilerine o saat ansızın gelinceye, yahut da kısır bir günün azabı gelinceye kadar onun hakkında hep şüphe içindedirler.

56. O gün, mülk Allah'ındır. İnsanlar arasında hükmü o verir. İman edip iyi davranışlarda bulunanlar Naîm Cennetlerinin içindedirler.

57. İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

58. Allah yolunda hicret edip sonra öldürülen, yahut ölenleri hiç şüphesiz Allah güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır. Şüphesiz Allah -evet O- rızık verenlerin en hayırlısıdır.

59. Allah onları, herhalde memnun kalacakları bir girilecek yere sokacaktır. Allah, kesinlikle tam bir bilgi sahibidir, Halîm'dir.

60. İşte böyle. Her kim, kendisine verilen eziyetin dengi ile karşılık verir de, bundan sonra kendisine yine bir tecâvüz ve zulüm vâki olursa, emin olmalıdır ki, Allah ona mutlaka yardım edecektir. Hakikaten Allah çok bağışlayıcı ve mağfiret edicidir.

61. Çünkü Allah, geceyi gündüze katar, gündüzü geceye katar. Şu da muhakkak ki Allah, hakkıyla işiten ve görendir.

62. Böyledir. Çünkü Allah, Hakkın tâ kendisidir. O'nun dışındaki taptıkları ise batıldan başka birşey değildir. Gerçek şu ki Allah, -evet O- yüce ve uludur.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde hac ibadetlerini ve hacda bulunan dünya ve ahiret yararlarını açıkladı. Kâfirlerin mü'minleri Allah'ın dininden ve Mekke'ye girmekten alıkoyduklarını anlattı. Burada da mü'minleri koruduğunu açıkladı ve savaşın meşru kılınmasındaki hikmeti anlattı. Savaşın mukaddes şeyleri savunma, zayıfları koruma ve mü'minlere, Allah'a ibadet etme imkanı verme gibi faydaları olduğunu açıkladı.

KELİMELERİN İZAHI

صوامع : Savâmî', yüksek bina manasına gelen صومعة kelimesinin çoğuludur. Rahiplere ait bir yer, manastırdır.

بيع : Biye', Hıristiyanların kilisesi manasına gelen بيعة kelimesinin çoğuludur.

صلوات: Salavât, Yahudî havraları. Zeccâc: Salavât, İbranice'de salûtâ şeklindedir, der.

نكير : Nekîr, إِنْكار manasına bir mastardır. Cevherî şöyle der: Nekîr ve inkâr, her ikisi de, مُنْكَر i yani kötü olan şeyi değiştirmek manasınadır.

معطلة : Muattala, terkedilmiş, bırakılmış. Bir şeyi tatil etmek, onu yararsız hale getirmek, demektir.

مشيد : Meşîd, yapısı yükseltilmiş.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

38. إِنَّ اللهَ يُدَافِعُ عَنْ الَّذِينَ آمَنُوا Şüphesiz Allah mü'minlere yardım eder ve müşriklerin verdiği sıkıntılardan onları korur. Bu, mü'minlerin kâfirlere üstün geleceğine ve onların tuzaklarının engelleneceğine dair bir müjdedir. إِنَّ اللهَ لا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ Kuşkusuz, Allah, emanete ihânet eden ve nimetleriini inkâr eden herkese buğz eder.

39. أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا Kendileriyle savaşılanlara, zulme uğramış olmaları sebebiyle, izin verildi. Bu cümlede hazif vardır. Takdiri şöyledir: Zulme uğramış olmaları sebebiyle, onlara savaş izni verildi. İbn Abbas: "Bu, cihad hakkında inen ilk âyettir" der. Tefsirciler şöyle der: Zulme uğrayanlar, Peygamber (s.a.v.)'in arkadaşlarıdır. Mekkeli müşrikler onlara çok eziyet ederlerdi. Onlar Rasulullah (s.a.v.)'a kimi başı gözü yaralı, kimi dövülmüş olarak gelir, zulme uğradıklarını söylerlerdi. Rasulullah (s.a.v.), onlara: "Sabredin, çünkü bana onlara karşı savaş emri verilmedi. Nihayet müslümanlar hicret ettiler. Daha sonra bu âyet indirildi. Bu, 70'den çok âyette yasaklandıktan sonra, içinde savaş izni bulunan ilk ayettir. وَإِنَّ اللهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ Şüphesiz Allah, müslümanlar savaşmadan da kullarına yardım edebilir. Fakat O, kullarının, kendisine itaat etmek için ellerinden gelen bütün gayreti harcamalarını ister ki, şehit sevabına nâil olsunlar.

40. الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ Onlar, yurtlarından çıkarılmalarını gerektiren hiçbir sebep yokken, zulüm ile çıkarıldılar. İbn Abbas şöyle der: Yani Muhammed (s.a.v.) ve arkadaşları, haksız yere Mekke'den Medine'ye sürüldüler. إِلاَّ أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللهُ Onların, Allah'ı birlemek ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamaktan başka bir suçları ve günahları yoktu. وَلَوْ لا دَفْعُ اللهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ Allah cihadı ve düşmanla savaşı meşru kılmasaydı, müşrikler din mensuplarına galip gelir ve dinin alâmetleri yok olurdu. Fakat Yüce Allah, onlara karşı savaşı emrederek, kötülüklerini, ortadan kaldırdı. لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللهِ كَثِيراً Eğer böyle olmasaydı, rahiplerin mabetleri, Hıristiyanların kiliseleri, Yahudilerin havraları ve sabah akşam içinde Allah'a ibadet edilen, müslümanların camileri mutlaka yıkılırdı. Yani, eğer Yüce Allah müslümanlar sayesinde müşrikleri defedip Müslümanlara, kâfirlere karşı cihad izni vermeseydi, müşrikler, zamanlarındaki çeşitli din mensuplarına galip gelir ve mutlaka onların mabetlerini yıkarlardı. Ne Hıristiyanların kiliselerini, ne ruhbanların mabetlerini, ne Yahudilerin havralarını ve ne de Müslümanların camilerini bırakırlardı. Müşrikler, mutlaka din mensuplarına galip gelirdi: Yüce Allah'ın sadece camileri يذكر فيها اسم الله كثيرا içinde "Allah'ın adı çokça anılan" diye nitelemesi, onların şeref ve yüceliğini göstermek içindir. Çünkü gerçek ibadet yeri buralarıdır. وَلَيَنصُرَنَّ اللهُ مَنْ يَنصُرُهُ Bu, bir yemindir. Yani Allah'a andolsun ki O, dinine ve Rasulüne yardım edene yardım edecektir. إِنَّ اللهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ Yüce Allah güçlüdür. Hiçbir şey O'nu âciz bırakamaz. Kuvvetlidir, asla mağlup edilemez. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, kendisinin güçlü ve kuvvetli olduğunu bildirdi. Gücüyle herşeyi yarattı. Kuvveti sayesinde de hiçbir şey O'na galip gelemez, üstün olamaz.[36]

41. الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ İşte onlar, Allah'ın yardımına hak kazananlardır. Onlar öyle kimselerdir ki, onlara yeryüzünün yönetimini versek, yeryüzüne sahip olup onu ellerine geçirseler, Allah'a kulluk eder, namazı kılmaya ve zekatı vermeye devam ederler. İbn Abbas der ki: Bunlar Muhacirler, Ensâr ve iyilikle onların peşinden giden Tâbiîndir. وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ Onlar hayra çağırır, kötülüğü yasaklarlar. وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الأُمُورِ İşlerin dönüşü, Yüce Allah'ın hükmüne ve takdirinedir.

42. وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ Bu âyet Rasulullah (s.a.v.)'ı teselli, müşrikleri ise tehdit etmektedir. Yani, Mekkeliler seni yalanlıyorsa, bil ki, sen, kavmi tarafından yalanlanan ilk peygamber değilsin. Senden önce nice peygamberler yalanlandı. Onlar, Allah yalanlayanları yok edinceye kadar sabrettiler. Sen de onlar gibi yap ve sabırlı ol.

43. وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ Aynı şekilde İbrahim'in, Lut'un ve Şuayb'ın kavmi de yalanladı.

36 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 548.

44. وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكُذِّبَ مُوسَى Mucizelerinin açıklığı ve büyüklüğüne rağmen Musa da yalanlandı.. Var diğerlerini sen hesap et. فَأَمْلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ Ben kâfirlere mühlet verdim, sonra da cezalandırdım. فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ Benim onları cezalandırmam nasıl oldu? Verdiğim ceza elem verici değil miydi? Onların nimetlerini azaba, çokluklarını azlığa, mamûrluklarını harabeye çevirmedim mi? İşte Mekkeliler'den yalanlayanlara da böyle yaparım. Buradaki soru takrîr sorusudur. Yani itiraf ettirme sorusudur.

45. فَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا Nice ülke halkını genel bir azapla yok ettik. وَهِيَ ظَالِمَةٌ Oranın halkı müşrik ve kâfirdi. فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا O ülkedeki evlerin tavanları yere çöktü, sonra duvarları yıkılıp çöken tavanlar üzerine düştü. Ülke harabe ve yıkıntı haline geldi. وَبِئْرٍ مُعَطَّلَةٍ Ülke halkı yok edildiği için nice kuyular kullanılmaz ve su içilmez hale geldi. وَقَصْرٍ مَشِيدٍ Nice yüksek köşkler, ıssız ve bomboş bir hale geldi. İbret alacak kimse için bunda büyük bir ders yok mu?

46. أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا Mekke halkı yeryüzünde gezmediler mi ki, kâfirlerin helâk oldukları yerleri görüp de onların başlarına gelen bela ve musibetlerden ibret almıyorlar. Düşünülmesi gereken imanı ve Allah'ın birliğini düşünselerdi ya! أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا Veya öğüt ve uyarmalara kulak verselerdi ya! فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ Gerçek körlük, göz körlüğü değildir. Gerçek körlük kalp körlüğüdür. Göğüslerdeki" kalpleri kör olan ne ibret alır, ne düşünür. Burada في الصدور "Göğüslerdeki" denilmesi, pekiştirmek ve kalp kelimesinin mecaz olarak kullanılmış olduğu düşüncesini ortadan kaldırmak içindir.

47. وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ Ey Muhammed! O müşrikler alay ederek, azabın çabucak gelmesini isterler. Bu, muhakkak meydana gelecek. Fakat onun gerçekleşmesinin bir zamanı vardır. Ondan önce gelmez. Çünkü Yüce Allah, verdiği sözden dönmez. وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ Yüce Allah Halim'dir, acele etmez. O'nun yarattıklarına göre bin sene, o aceleci olmadığı için, O'nun katında bir gün gibidir. Şu halde niçin azabı uzak görüyor ve hemen gelmesini istiyorlar? İşte bunun içindir ki Yüce Allah, daha sonra şöyle buyurdu:

48. وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ أَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ Zulme devam etmelerine rağmen nice ülke halkının yok edilmesini erteledim ve onlara mühlet verdim. Onlar bu ertelemeye aldandılar. ثُمَّ أَخَذْتُهَا وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ Uzun süre mühlet verdikten sonra, onları yakalayıp cezalandırdım. Dönüş ancak banadır. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah Kureyşliler'in cezalarını ertelemişti. Onlar ise azabın çabucak gelmesini istediler. Bunun üzerine, geçmiş milletlerin cezalarının ertelendiğine, sonra da yok edildiklerine dikkat çekmek için bu âyeti indirdi. Aynı şekilde, her ne kadar mühlet

verip cezalarını ertelediyse de, Kureyş'e de mutlaka ceza verilecektir. Cezalarının ertelenmesinden dolayı şımarmasınlar.[37]

49. قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ Ey Peygamber! O çabucak azap isteyenlere de ki, ben sadace sizi uyarıcıyım. Allah'ın azabından sizi korkutuyorum. O azabın çabucak getirilmesinde veya ertelenmesinde her hangi bir müdâhalem olmaksızın, açık bir şekilde sizi uyarıyorum.

50. فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ İman ile iyi ameli birleştiren sâdık müminler var ya, Rableri katında onların günahları bağışlanmış ve naîm Cennetlerinde onlar için nefis rızıklar hazırlanmıştır. Fahreddin Râzî şöyle der: Yüce Allah buyurdu ki, kim iman ile iyi ameli birleştirirse, Allah da onun için "bağışlama" ile "nefis rızkı" birlikte hazırlarlar.[38] Kurazî[39] de şöyle der: Yüce Allah'ın ورزق كريم dediğini işittiğinde, bil ki o Cennettir.[40]

51. وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ Allah'ın nurunu söndürmek maksadıyla mücadele edip galip gelmek isteyerek âyetlerinizi yalanlayan ve onları boşa çıkarmaya çalışanlara gelince, أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ işte onlar, azabı ve cezası şiddetli, elem verici kızgın Cehennem ateşinde yanacak olanlardır. Onlar sürekli Cehennemde kalacakları için, Yüce Allah onları şiddetli azap sahiplerine benzetti. Fahreddin Râzî şöyle der: Eğer denilirse: "Rasulullah (s.a.v.) önceki âyetlerde mü'minleri müjdeledi.[41] Daha sonra ikinci olarak bu âyetlerde[42] de kâfirlere uyarıda bulundu. Buna göre kıyas yoluyla 49. âyetin انما انا لكم بشير ونذير "Ey insanlar! Ben sizler için ancak bir müjdeleyici ve uyarıcıyım" şeklinde olması gerekirdi. Buna şöyle cevap verilir: Bu âyet, azabı çabuk isteyen müşrikler için indirilmişitir ve ايها الناس Ey insanlar! diye onlara hitap edilmiştir. Bu arada[43] mü'minlerin ve sevaplarının anlatılması, kâfirlerin öfkesini ve çekecekleri eziyeti arttırmak içindir.[44]

52. وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ Ey Muhammed! Senden önce biz, Rasul ve Nebî olarak kimi gönderdiysek, إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ o bir şeyi sevip canı çektiğinde, şeytan, istediği ve sevdiği şey hakkında ona, dünya ile meşgul olmasını gerektiren bazı vesveseler vermiştir. Nitekim Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: Şüphesiz beşerî arzular kalbimi sarar. Onun için ben, günde 70 kere Allah'tan bağışlanmamı isterim.[45] Ferrâ: اذا تمنى içinden geçirdiği zaman, demektir; der. İbn Abbas şöyle der: "O bir temennîde bulunduğunda, şeytan onun dileğine beşerî

37 el-Bahr, VI, 379.
38 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIII, 47.
39 Bu zat, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'dir.
40 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 50.
41 Hacc sûresi, 22/34-37.
42 Hacc sûresi, 22/42-51
43 Hacc sûresi, 22/5O.
44 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIII-47.
45 Müslim, Zikir, 41; Ebû Dâvûd, Kitabu's-Salât, bab 361.

arzular katmaya çalışır" meâlindeki âyetten maksat şudur: Konuştuğunda, şeytan onun sözüne birşeyler katmaya çalışır. Allah da, şeytanın katmaya çalıştıklarını boşa çıkarır, kendi âyetlerini sağlamlaştırır. أمنيته Onun okuması demektir" diye söylenir.[46] Nahhâs şöyle der: Bu âyet hakkında söylenenlerin en güzeli ve en iyisi budur. Âyetin manası şudur: Gönderdiğimiz her nebî ve rasul, içinden bir şey geçirip de, ümmetinin hidayete ermesini ve iman etmesini temenni ettiğinde, mutlaka şeytan ona vesvese vermeye ve yoluna engeller koymaya çalışır. Bunu, Peygamber'in kavmine inkârı süslü göstermek ve O'nun emrine muhalefet etmek için, kalplerine inkâr fikrini yerleştirmek suretiyle yapar. Sanki âyet, şöyle diyerek Peygamberi (s.a.v.) teselli etmektedir: Ey Peygamber! Kavminin sana düşmanlığına üzülme. Çünkü bu, bütün peygamberlerin başına gelen bir olaydır.[47] فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ Allah, şeytanın vermeye çalıştığı vesvese ve evhamı giderir ve boşa çıkarır. ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ آيَاتِهِ Sonra da, Peygamber'in kalbine, kendi birliğine ve onun peygamberliğini gösteren âyetleri yerleştirir. وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ Allah çok iyi bilir, çok hikmetlidir, eşyayı yerli yerine koyar. Ebussuûd şöyle der: Bu âyet, peygamberlerin yanılmasının caiz olduğunu ve vesvesenin, onların kapılarını da çalabileceğini gösterir.[48]

53. لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ Allah, şeytanın vereceği o vesvese ve şüpheleri, kalplerinde kuşku ve tereddüt bulunan münafıklar ile Allah'ın zikrine kalpleri yumuşumayan kâfirler için fitne kılmak maksadıyle böyle yapar. Kalpleri katı olanlar Ebû Cehil, Nadr ve Utbe gibi, Kureyş'in ileri gelen kibirli kâfirleridir. وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ Anlatılan o münafık ve müşrikler, kesinlikle Allah ve Rasulü'nün şiddetli düşmanlarıdır. Kâfirler, son derece sapıklık içinde ve

---

46 Buhârî, Tefsiru'l-Kur'ân, Hacc sûresi, bab başlığı

47 Bu âyetin tefsirinde söylenenlerin en doğrusu budur. Bu tefsir araştırmacılarının tercih ettiği görüştür. Bazı tefsircilerin önemle anlattıkları Garanik kıssasına gelince, bu, batıldır ve reddolunmuştur. Anlattıkları kıssa şöyledir: Rasulullah (s.a.v.), müslümanlar ile müşriklerin bulunduğu bir yerde Necm sûresini okudu. افرأيتم اللات والعزي ومناة الثالثة الأخرى Gördünüz mü o Lât ve Uzzâ yı? Ve üçüncüleri olan öteki Menât'ı? (Necm sûresi, 53/19, 20) âyetine geldiğinde, şeytân onun diline şu cümleleri getirdi: "تلك الغرانيق العلى وان شفاعتهن لترجي Bunlar yüce ak kuğulardır. Şüphesiz onların şefaatleri umulur, müşrikler buna çok sevindiler. Sûreyi bitirince Rasulullah (s.a.v.) secde etti. Müşrikler de onunla birlikte secdeye kapandılar... İbnu'l-Arabî şöyle der: bu kıssada anlatılanların tümü asılsız ve batıldır. İbn Ishâk da: Bu, zındıkların uydurmasıdır" der. Beyhakî der ki: Bu k ssanın ravileri tenkit edilmiştir, haklarında şüphe vardır der. İbn Kesîr şöyle der: Tefsircilerden bir çoğu bu Garanik kıssasını anlatmıştır. Halbuki bu, kıssa sahih olmayan mürsel ve munkati rivayetlerden meydana gelmiştir (mürsel ve munkati tabirleri için lügatçeye bakınız). Kadı İyâz'ın açıklaması da şöyledir: Sahih hadis sahiplerinden hiçbiri bu hadisi almamış ve bunu hiç bir kimse, muttasıl ve sağlam bir senetle rivayet etmemiştir. Ancak her garip şeye meraklı, sağlamlığına veya uydurulmuş olmasına bakmadan kitaplardan her şeyi alan tefsirci tarihçiler bunu ve benzerlerini almaya meraklıdır. Ben derim ki: Aynı sûrede bulunan, O, وما ينطق عن الهوى ان هو الا وحي يوحي arzularına göre konuşmaz. Onun konuştuğu, vahyedilenden başkası değildir (Necm sûresi, 53/3, 4) âyetleri bu kıssanın batıl olduğunu gösterir. Her türlü kötülükten korunmuş olan bir Peygamber, onların iddia ettiği bu gibi sözleri nasıl söyler! Allahım, seni noksan sıfatlardan tenzih ederim. Bu, büyük bir iftiradır. Bu kıssa hakkında kesin red cevabı için et-Tefsîru'l-kebîr, XXIII, 48 vd.

48 Ebussuûd, IV, l8.

hayırdan uzak bulunduklan için, âyette, شـقـاق "düşmanlık" kelimesi, "بعـيـد uzak" kelimesiyle nitelenmiştir.

54. وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ Bir de ilim sahipleri, Kur'ân'ın Allah katından inmiş bir gerçek olduğunu bilsinler de فَيُؤْمِنُوا بِهِ ona iman etsinler. فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ Kalplerinde hastalık bulunanların aksine, kalpleri imana boyun eğip itaat etsin. وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ Şüphesiz Allah müminleri doğru yola ileten ve onları sapıklık ve helâkten kurtarandır.

55. وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ O müşrikler, sürekli olarak bu Kur'ân hakkında kuşku ve tereddüt içindedirler. حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً Neticede, onlar farkına varmadan ansızın kıyamet kopacaktır. Katâde der ki: Allah, hangi kavmi cezalandırdı ise, mutlaka sarhoşluk, gaflet ve refaha daldıkları bir anda onları cezalandırmıştır. Allah hakkında gaflete düşmeyin. Zira Allah hakkında ancak yoldan çıkmış insanlar gafil olurlar. أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ya da, kıyamet gününün azabı onlara gelip çatacaktır. Ondan sonra daha başka bir gün gelmeyeceği için, kıyamet gününe, kısır manasına gelen, عـقـيـم adı verilmiştir. Ebussuûd şöyle der: Sanki her gün, kendisinden sonra gelen günü doğurmaktadır. Kendisinden sonra gün gelmeyen gün ise kısırdır. Bundan maksat yine kıyamet günüdür. Sanki şöyle denilmiştir: Ya da onlara, kıyametin azabı gelip çatacaktır. "او يأتيـهـم عـذابـهـا" yerine, "او يأتيـهـم عـذاب يوم عـقـيـم" denilerek, zamir yerine açık isim getirilmesinin sebebi korku ve dehşeti arttırmak içindir.[49]

56. الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ Kıyamet gününde mülk, tartışmasız sadece Allah'ındır. يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ O, kulları arasında adaletle hükmeder. Mü'minleri Cennete, kâfirleri Cehenneme sokar. İşte bunun içindir ki, Yüce Allah şöyle buyurur: فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ Allah ve Rasulü'nü tasdik eden ve iyi işler yapanlar var ya, işte onlar için ebedîlik Cennetlerinde sürekli nimetler vardır.

57. وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ Allah'ın âyetlerini inkâr edip peygamberlerini yalanlayanlara gelince, onlar için de Cehennem yurdunda horlanmak ve küçümsenmekle birlikte rezil edici azap vardır.

58. وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا Allah'ın rızasını elde etmek maksadıyle yurtlarını ve vatanlarını bırakıp gidenler ve Allah'ın dinini yüceltmek için cihad edenler, sonra da cihad ederken öldürülenler veya döşeklerinde ölenler yok mu, لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا Allah onlara mutlaka, sonu gelmeyen ebedî nimetleri verecektir. Bu da Cennet nimetleridir. وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ Şüphesiz Yüce Allah, nimet verenlerin en hayırlısıdır. Çünkü O hesapsız rızık verir.

49 Ebussuûd, IV, 19.

59. لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ Allah onları, mutlaka razı olacakları bir yere yerleştirecektir. Orası öyle bir Cennettir ki, orada, hiçbir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın aklına gelmeyen nimetler vardır. وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ Şüphesiz Allah, amel edenlerin derecelerini bilir; Halîm'dir, onları hemen cezalandırmaz.

60. ذَلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ İşte durum bu. Kim, zalime, yaptığı zulmün tam karşılığını verir de, ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنصُرَنَّهُ اللَّهُ sonra da zalim ikinci defa ona zulmederse, Allah o mazluma mutlaka yardım eder. إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ Allah çokça affedici ve bağışlayıcıdır. Burada af ve bağışlamanın teşvik edilmesine bir işaret vardır. Çünkü Yüce Allah, tam anlamıyle öç almaya gücü yettiği halde affedip bağışlıyor, O'nun dışındakiler bunu öncelikle yapmalıdırlar.

61. ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ Bu yardımın sebebi şudur: Şüphesiz Allah'ın her şeye gücü yeter. O'nun güçlü olmasının alâmetlerinden biri de gece ile gündüzü birbirine girdirmesidir. Bu da şöyle olur: Geceyi eksiltir, gündüzü arttırır; gündüzü eksiltir, geceyi çoğaltır. Yaz ve kış mevsiminde bu bizzat görülmektedir. وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ Allah, kullarının sözlerini işitici, durumlarını görücüdür. Hiçbir şey O'na gizli kalmaz.

62. ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ Bu da, Allah'ın, hak ilah olmasından dolayıdır. وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ Müşriklerin, Allah'ı bırakarak taptıkları putlar ise, hiç bir şeye gücü yetmeyen batılın kendisidir. وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ Allah ise, her şeyden üstündür. Büyük ve uludur. Ondan daha üstün ve daha büyük yoktur.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "خوان كفور Çok hain ve çok inkârcı" kelimeleri, aşırılık ifade eden kiplerdendir.

2. "أذن للذين يقاتلون Kendileriyle savaşanlara izin verildi" cümlesinde, sözün akışından anlaşıldığı için hazif vardır. Takdiri: "Kendileriyle savaşılanlara savaş izni verildi" şeklindedir.

3. "الا ان يقولوا ربنا الله Rabbimiz Allah demelerinden başka bir şuçları yoktu" cümlesinde, yermeye benzeyen şeyle övmeyi pekiştirme sanatı vardır.

4. "فالذين آمنوا وعملوا الصالحات لهم مغفرة ورزق كريم İman edip iyi ameller işleyenler için mağfiret ve bol rızık vardır" âyeti ile والذين سعوا في آياتنا معاجزين اولئك اصحاب

الجحيم Âyetlerimiz hakkında birbirini geri bırakırcasına yarışanlara gelince, işte bunlar Cehennemliklerdir" âyeti arasında latif mukâbele sanatı vaadır.

5. "وما أرسلنا من رسول Biz kimi Peygamber gönderdiysek..." âyetinde cinâs-ı iştikâk vardır.

6. "ينسخ Giderir" ile "يحكم yerleştirir" kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.

7. "او يأتيهم عذاب يوم عقيم Yahut da onlara kıyamet gününün azabı gelecektir" cümlesinde güzel bir istiâre vardır. Bu, istiârelerin en güzellerindendir. Çünkü akîm, çocuk doğurmayan, kısır kadın demektir. Sanki Yüce Allah o günü, kendisinden sonra ne gece, ne de gündüz gelmeyecek olan bir gün olarak nitelemiştir. Çünkü zaman bitmiş yükümlülük sona ermiştir. Günler, gecelerin çocukları yerine konmuş ve bu günlerin arasından o gün, istiâre yoluyla, "kısır" kılınmıştır.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ
مُخْضَرَّةً إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾
أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي
فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا
بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٦٥﴾ وَهُوَ الَّذِي
أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾
لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ
فِي الْأَمْرِ وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَى هُدًى مُسْتَقِيمٍ ﴿٦٧﴾
وَإِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ اللَّهُ يَحْكُمُ
بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ
أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ
ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَمْ
يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ
مِنْ نَصِيرٍ ﴿٧١﴾ وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِي
وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ
يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَلِكُمُ النَّارُ
وَعَدَهَا اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾
يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ
مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ
الذُّبَابُ شَيْئًا لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ

﴿٧٤﴾ مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٧٤﴾ اللَّهُ
يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ
﴿٧٥﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۗ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ
الْأُمُورُ ﴿٧٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا
رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٧٧﴾ وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ
حَقَّ جِهَادِهِ ۚ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ
مِنْ حَرَجٍ ۚ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ ۚ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ
وَفِي هَٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ
عَلَى النَّاسِ ۚ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ
هُوَ مَوْلَاكُمْ ۖ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

63. Görmedin mi, Allah, gökten yağmur indirdi de bu sayede yeryüzü yeşeriyor. Gerçekten Allah çok lütufkârdır, her şeyden haberdârdır.

64. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Hakikaten Allah, yalnız O, zengin ve övgüye değerdir.

65. Görmedin mi, Allah, yerdeki eşyayı ve emri uyarınca denizde yüzen gemileri sizin hizmetinize verdi. Göğü de, kendi izni olmadıkça yer üzerine düşmekten korur. Çünkü Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir.

66. O, size hayat veren, sonra öldürecek, sonra yine diriltecek olandır. Gerçekten insan çok nankördür.

67. Biz, her ümmete, uygulamakta oldukları ibâdet tarzı gösterdik. Öyle ise onlar bu işte seninle çekişmesinler. Sen, Rabbine davet et. Zira sen, hakikaten dosdoğru bir yoldasın.

68. Eğer seninle münakaşa ve mücadeleye girişirlerse, "Allah, yaptığınızı çok iyi bilmektedir" de.

69. Allah, kıyamet gününde, ihtilâf etmekte olduğunuz konulara dair aranızda hüküm verecektir.

70. Bilmez misin ki, Allah, yerde ve gökte ne varsa bilir? Bu, bir kitapta mevcuttur. Bu, Allah için çok kolaydır.

71. Onlar, Allah'ı bırakıp, Allah'ın kendisine hiç bir delil indirmediği, kendilerinin dahi hakkında bilgi sahibi olmadıkları şeylere tapıyorlar. Zalimlerin hiç yardımcısı yoktur.

72. Âyetlerimiz, açık açık kendilerine okunduğunda, kâfirlerin suratlarında, hoşnutsuzluk sezersin. Onlar, kendilerine âyetlerimizi okuyanların nerdeyse üzerlerine saldırırlar. De ki: Size bundan daha kötüsünü bildireyim mi? Ateş! Allah, onu kâfirlere vaadetti. O, ne kötü sondur.

73. Ey insanlar! Size bir misal verildi, şimdi onu dinleyin: Allah'ı bırakıp da yalvardıklarınız bunun için bir araya gelseler bile bir sineği dahi yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa, onu da geri alamazlar. İsteyen de âciz, kendinden istenen de!

74. Onlar, Allah'ın kadrini hakkıyla bilemediler. Hiç şüphesiz Allah, çok kuvvetlidir, çok üstündür.

75. Allah, meleklerden de elçiler seçer, insanlardan da. Şüphesiz Allah, işitendir, görendir.

76. Onların önlerindekini de, arkalarındakini de bilir. Bütün işler Allah'a döndürülür.

77. Ey iman edenler! Rükû edin, secde edin; Rabbinize ibâdet edin; hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz.

78. Allah uğrunda, hakkını vererek cihad edin. Sizi O seçti, din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi, babanız İbrahim'in dininde olduğu gibi. Peygamber'in size şahit olması, sizin de insanlara şahit olmanız için, O, gerek bundan önce, gerekse bu Kur'ân'da size "müslümanlar" adını verdi. Öyle ise namazı kılın, zekâtı verin ve Allah'a sımsıkı sarılın. O, sizin mevlânızdır. Ne güzel mevlâdır O, ve ne güzel yardımcıdır.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde sonsuz gücünü gösteren, geceyi gündüze, gündüzü geceye katma olayını anlatıp bununla nimetlerine dikkat çektikten sınra burada da gücünü ve hikmetini gösteren diğer çeşitli delilleri anlattı ve bunları, öldükten sonra dirilmenin ve ahiret hayatının isbatı için bir başlangıç kıldı. Sûreyi, mü'minleri tek olan Allah'a ibadete çağırarak sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

سلطانا : Sultan, delil ve güç kuvvet

يسطون : Ezerler. سَطْوَة ezmek, şiddetle yakalamak. Bir kimse birini şiddetle yakaladığında سطا ezdi denilir. Geniş zamanı يسطو dur.

يسلب : Hızla kapıp kaldırır. Bir kimse bir şeyi hızla kapıp kaldırdığında سلب الشئ denir.

ما قدروا : Kadrini bilemediler.

يصطفى : Seçer, tercih eder.

حرج : Harac, darlık, güçlük, zorluk.

ملة : Millet, din.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

63. أَلَمْ تَرَى أَنَّ اللّٰهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً Ey dinleyici! Allah'ın, buluttan yağmuru kudretiyle indirdiğini bilmiyor musun? Bu, itiraf ettirme sorusudur. فَتُصْبِحُ الأَرْضُ مُخْضَرَّةً Yeryüzü bitkileri kuruyup üzerinde bir yıl geçtikteri sonra tekrar canlanıp yemyeşil hale gelir. Bu manzarayı muhatabın zihninde canlandırmak ve bir müddet böylece kalacağını ifade etmek için, "تصبح olur" şeklinde geniş zaman kipi getirildi. إِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ Allah, kullarının rızıklarını verme hususunda çok lütufkârdır. Kalplerindeki ümitsizlik duygusundan da haberdardır. Allah'ın bu âyeti indirmekteki maksadı, kudretinin sonsuzluğuna, öldükten sonra dirilmeye ve haşir-neşirin meydana geleceğine delil getirmektir. Çünkü âyette anlatılanları yapmaya gücü yeten kimse, öldükten sonra diriltmeye de kâdirdir. Bunun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "O önce size hayat veren, sonra öldürecek, sonra yine diriltecek olandır."[50]

64. لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ Kâinatta ne varsa hepsi O'nun yaratması, mülkü ve tasarrufudur. Her şey O'nun idaresine ve iyi bir şekilde yönetmesine muhtaçtır. وَإِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ Yüce Allah, bütün eşyadan müstağnîdir, yani hiç bir şeye muhtaç değildir. O, bütün hallerde övülmüştür.

65. أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الأَرْضِ Ey akıl sahibi! Allah'ın kullarının muhtaç olduğu hayvan, ağaç, nehir ve madenleri ve diğer ihtiyaç duydukları şeyleri, onların hizmetine sunduğunu görmedin mi? Bu âyet, diğer bir nimeti hatırlatmaktadır. وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ Yük ve insan taşıyan büyük ve ağır gemileri sizin emrinize verdi. Bu gemiler, sizin menfaatiniz için, O'nun güc'i ve dilemesiyle denizde yüzerler.

---

50 Hacc sûresi, 22/66.

وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الأَرْضِ Göklerin yeryüzüne düşüp de orada bulunanları yok etmemesi için, onları kudretiyle tutar. إلا باذنه Ancak, kendisinin dilemesi bu hükmün dışındadır. Bu da kıyamet koptuğunda olacaktır. إِلاَّ بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ İşte Allah'ın bu yaptıkları size olan lütfundan ve size acımasından dolayıdır. Zira O size geçim yollarını hazırlamıştır. O'nun nimetlerine şükrediniz.

66. وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ Siz yok iken size hayat veren odur. ثُمَّ يُمِيتُكُمْ Ecelleriniz geldiğinde sizi öldürecektir. ثُمَّ يُحْيِيكُمْ Sonra da hesap sormak, mükâfat ve ceza vermek için öldükten sonra sizi diriltecektir. إِنَّ الإِنسَانَ لَكَفُورٌ Ama şu gerçek ki, insan, Allah'ın nimetlerini çok inkâr edendir. İbn Abbas şöyle der: İnsandan maksat kâfirdir. Âyetlerin maksadı ise müşrikleri kınamaktır. Yüce Allah sanki şöyle der: Allah'a nasıl ortaklar koşuyor ve Onunla birlikte başkalarına tapıyorsunuz! Halbuki O, tek başına yaratır, rızık verir ve tasarrufta bulunur.

67. لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا Gelmiş geçmiş her bir peygambere ve ümmete şeriat gönderdik. İbadet yeri ve usûlü gösterdik.[51] Nitekim bir âyet-i kerîmede şöyle buyrulmuştur: Sizden herbiriniz için bir şeriat ve bir yol belirledik."[52] هُمْ نَاسِكُوهُ Onlar o şeriatla amel ederlerdi. فَلا يُنَازِعُنَّكَ فِي الأَمْرِ Müşriklerden hiçbiri, sana ve ümmetine gönderdiğim şeriat hususunda seninle cedelleşmesin. Her asır ve zamanda şeriatler gönderilmiştir. Bu, olumsuzluk manası kasdedilen bir emir kipidir. Yani, Peygamber'le cedelleşmek gerekmez. Çünkü hak, cedelleşmeye yer vermeyecek şekilde açıktır. وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ İnsanları, Rabbine ibadete ve O'nun temiz yüce şeriatına çağırır. إِنَّكَ لَعَلَى هُدًى مُسْتَقِيمٍ Çünkü sen, Naîm Cennetlerine götüren açık ve dosdoğru bir yoldasın.

68. وَإِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ Hak ortaya çıkıp da aleyhinde delil getirildikten sonra yine de seninle tartışırlarsa onlara de ki: Sizin çirkin amellerinizi ve onlardan dolayı hak edeceğiniz cezayı Allah daha iyi bilir. Bu bir tehdit ve uyarıdır.

69. اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ Din hususunda düşmüş oldukları ihtilafta, Allah ahirette, mü'minlerle kâfirler arasında hükmederek aralarını ayıracak, böylece onlar neyin hak, neyin batıl olduğunu anlayacaklardır.

70. أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالأَرْضِ Bilmez misin ki, Allah, yerde ve gökte ne varsa bilir. Bu da bir itiraf ettirme sorusudur. Yani, ey Peygamber! şüphesiz sen biliyorsun ki, Allah'ın ilmi, göklerde ve yerde ne varsa hepsini kuşatmıştır. Onların yaptıkları Allah'a gizli kalmaz. إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ Bütün bunlar Levh-i Mahfûz'da

51 İbn Abbas: "Mensek; şeriat ve usul demektir" der. Fahreddin Râzî de, "Burada, en yakın mana budur" der.

52 Kurtubî, XII, 97.

yazılıdır. إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ Mahlukatın, O'nun bilgisi altında ve kuşatması içinde olması, onun için kolay ve basit bir iştir. Bundan sonra Yüce Allah, nimetinin yüceliği ve delillerinin açıklığına rağmen, kâfirlerin cür'et ettikleri şeyi açıklayarak şöyle buyurdu.

71. وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ Kureyş kâfirleri Allah'ı bırakıp işitmeyen ve menfaat sağlamayan putlara tapıyorlar. مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا Hakkında, vahiy ve hüccet yönünden hiçbir delil gelmemiş olan şeylere tapıyorlar. وَمَا لَيْسَ لَهُم بِهِ عِلْمٌ O taptıkları şeyler hakkında, akıllarını kullanarak da bir bilgi edinmiş değiller. Onların bu hareketi sadece, babalarını körü körüne taklitten ibarettir. وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ Zalimlerden, Allah'ın azabını savacak her hangi bir yardımcıları yoktur.

72. وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ O müşriklere, Kur'ân'ın açık âyetleri ve onlardaki Allah'ın birliğini gösteren kesin deliller okunduğunda تَعْرِفُ فِي وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنكَرَ kâfirlerin yüzlerinde buruşukluk ve hoşnutsuzlukla karışık inkârı hissedersin. يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا Nerdeyse, kendilerine Kur'ân okuyan mü'minlere saldırıp onları şiddetle yakalayacaklar. قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُم بِشَرٍّ مِّن ذَٰلِكُمُ النَّارُ Onlara de ki: Sizin mü'minleri korkutup onları şiddetle yakalamanızdan daha kötü ve daha çirkin bir şeyi size haber vereyim mi? O, Cehennem ateşi, onun azabı ve cezasıdır. وَعَدَهَا اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا Allah onu, âyetlerini yalanlayan kâfirlere vaadetmiştir. وَبِئْسَ الْمَصِيرُ Gidecekleri yer ne kötüdür.

73. يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ Ey müşrikler topluluğu! Allah, kendisi bırakılıp da tapılan putlar hakkında bir misal verdi. Bunu tam manasıyle düşünüp size söylenenleri anlayın. إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَن يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ Yani, Allah'ı bırakıp da kendilerine taptığınız bu putların hepsi bir araya gelseler, küçüklüğüne rağmen aslâ bir sinek dahi yaratamazlar. Akıllı kimsenin onları ilah edinmesi ve Allah'ı bırakarak onlara tapması nasıl uygun olur!? Kurtubî şöyle der: Yüce Allah dört sebepten dolayı özellikle sineği misal verdi: Sineğin hakirliği, zayıflığı, pisliği ve çokluğu. Şu halde sinek, hayvanların en zayıfı ve en basiti iken ve müşriklerin, Allah'ı bırakıp da taptıkları putlar böyle bir varlığı yaratmaya ve onun verdiği eziyeti savmaya güç yetiremezken, bunların, kendilerine ibadet edilen ilahlar ve itaat edilen rabler olması nasıl câiz olur?! İşte bu en kuvvetli ve en açık delildir.[53] وَإِن يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَّا يَسْتَنقِذُوهُ مِنْهُ Eğer sinek, putlara sürdükleri kokulu maddeden bir şey çekip alsa, o ilahlar, sineğin zayıflık ve hakirliğine rağmen, çekip aldığı şeyi ondan geri alamazlar. ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ Puttan hayır bekleyerek ona tapan da, kendisinden hayır beklenen put da âciz kalmıştır. Her ikisi de hakir ve âcizdir.[54]

53 Kurtubî, XII, 97.

54 İbn Abbas: Âyette geçen "الطالب Put", "المطلوب Sinek", demektir. Süddî de şöyle der: "الطالب

74. مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ Allah'a, hakkıyla saygı göstermediler. Çünkü, hakirliklerine rağmen, putları, güçlü ve kuvvetli olan Allah'a ortak koştular. Onun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurdu: إِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ Yüce Allah güçlüdür, hiç bir şey O'nu âciz bırakamaz. Üstündür, hiçbir şey O'ndan üstün olamaz. Durum böyle iken, nasıl olur da onlar, güçlü ve kuvvetli olan Allah'ı âdî ve hakir olan putlarla bir tutuyorlar?!

75. اللّٰهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ Allah, vahyi peygamberlerine ulaştırma hususunda aracı olsunlar diye, meleklerden, dinin emirlerini kullarına ulaştırmak için de insanlardan elçiler seçer. Bu âyet, peygamberin insanlardan olmasını inkâr edenlere bir cevaptır. إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ Şüphesiz Allah, onların söylediklerini işitir, yaptıklarını görür.

76. يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ Daha önce yaptıkları ve daha sonra yapacakları fiil ve hareketleri ve söyleyecekleri sözleri bilir. وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ Kulların işleri sadece bir olan Allah'a döndürülür ve onlara, yaptıklarının karşılıklarını O verir.

77. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا Ey inanlar! Rabbiniz için, huşû içerisinde namaz kılın. Rükû ve secde namazın en önemli rükünleri olduğu için, namazı onlarla ifade etti. وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ Sadece Rabbinize ibadet edin, başkasına tapmayın, وَافْعَلُوا الْخَيْرَ Sıla-i rahim, yetimlere yardım ve insanlar uykuda iken gece namazı kılmak gibi, sizi Allah'a yaklaştıracak çeşitli hayırlar yapın ve iyiliklerde bulunun ki, لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ahiret nimetlerini elde edesiniz.

78. وَجَاهِدُوا فِي اللّٰهِ حَقَّ جِهَادِهِ Allah'ın dinini yüceltemek için, elinizden gelen bütün güç ve kuvvetinizi harcayarak, mallarınız ve canlarınızla, hakkıyle cihad edin. هُوَ اجْتَبَاكُمْ O, dinine yardım için, diğer milletler içerisinde sizi seçip en mükemmel dini ve en şerefli Peygamberi size gönderdi. وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ Bu din hususunda üzerinize hiçbir güçlük ve zorluk yüklemedi, sizi, gücünüzün yetmediği şeylerle yükümlü kılmadı. Bilakis bu din, yüce hanîf dinidir. Bunun içindir ki, Yüce Allah şöyle buyurdu: مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ İşte, kendisinde güçlük ve zorluk bulunmayan bu dininiz, babanız İbrahim'in dinidir. Ondan ayrılmayın. Çünkü o, dosdoğru bir dindir. Nitekim Yüce Allah "Dosdoğru dine, Allah'ı birleyen İbrahim'in dinine iletti"[55] هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا Allah, önceki kitaplarda da, bu Kur'ân'da da, size "müslümanlar" adını verdi. Sizin için din olarak İslâm'ı seçti. Fahreddin er-Râzî şöyle der: Yani, Yüce Allah Kur'ân'dan önce gelen diğer kitaplarda da, Kur'ân'da da, sizin diğer milletlerden üstün olduğunuzu açıkladı ve size bu en şerefli ismi

---

puta tapan", "المطلوب putun kendisidir". Tercih olunan ve bizim de tercih ettigimiz görüş budur.

55 En'âm sûresi, 6/161.

verdi ki aşağıda anlatılacak olan şahitliği yapasınız. Madem ki Yüce Allah bu şerefi sadece size verdi, öyleyse O'na ibadet edin ve emirlerini reddetmeyin. لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ Ki, risaletini tebliğ ettiğine dair, peygamber size şahit olsun, siz de, peygamberlerinin, kendilerine tebliğ görevini yaptığına dair halka şahitlik edesiniz. فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ Madem ki Allah, bu yüce mertebe için sizi seçti, o halde, verdiği nimetler için namaz kılmak ve zekat vermek suretiyle O'na şükredin. وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ O'nun sağlam ipine tutunun, O'na güvenin ve bütün işlerinizde O'ndan yardım isteyin هُوَ مَوْلَاكُمْ o, sizin Mevlâ'nızdır. فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ Yüce Allah ne güzel dost ve ne güzel yardımcıdır.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "الم تر ان الله سخر لكم ما في الارض – والفلك تجري Görmedin mi, Allah yerdeki eşyayı ve denizde yüzen gemileri sizin hizmetinize verdi" âyetinde Allah, sayıp dökerek nimetleri hatırlatmaktadır. Aynı zamanda, bu âyetteki soru, itiraf ettirmek içindir.

2. "يميتكم Sizi öldürür" ile "يحييكم sizi diriltir"arasında tıbâk sanatı vardır.

3. "ان الانسان لكفور Gerçekten insan çok nankördür" âyetinde, aşırılık ifade eden kip kullanılmıştır.

4. "فلا ينازعنك Seninle asla cedelleşmesinler" cümlesinde, olumsuzluk manası kastedilen emir kullanılmıştır. Yani, hak apaçık ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, seninle cedelleşmemeleri gerekir.

5. "تعرف في وجوه الذين كفروا المنكر Kâfirlerin suratlarında hoşnutsuzluk sezersin" cümlesinde latif istiâre vardır. Yani, onların yüzlerinden hoşnutsuzluk sezer ve kötü bir şey yapmak istediklerini anlarsın. Bu, Arapların, "عرفت في وجه فلان الشر Falanın yüzünde kötülük hissettim" sözüne benzer.

6. "ان الذين تدعون من دون الله لن يخلقوا ذبابا Allah'ı bırakıp da taptıklarınız asla bir sinek yaratamazlar" cümlesinde çok güzel bir temsîl vardır. Yani, kâfirlerin, Allah'tan başkasına tapmaları hususundaki durumları, bir tek sinek yaratamayan putların durumuna benzer. Zemahşerî şöyle der: Dinlenilen bu parlak kıssaya, bazı meseller benzetilerek, istihsân yoluyla "mesel" denilmiştir.

7. "اركعوا واسجدوا Rükû' ve secde edin", cümlesi mecâz-ı mürseldir. Zikr-i cüz', irâde-i küll kabîlindendir. Yani bir parçayı söyleyip, tümünü kastetmek kabilindendir. Buna göre mana: "Namaz kılınız" şeklinde olur. Çünkü rükû ve secde, namazın rükünlerindendir.

8. "اركعوا واسجدوا واعبدوا ربكم وافعلوا الخير Rükû ve secde edin, Rabbinize ibadet edin, hayır işleyin" cümlesinde hususten sonra umum zikredilmiştir. Maksat, hususî olanın önemini dikkate almakla birlikte umum ifade etmektir. Yüce Allah, âyette önce hususî olanla başladı, sonra umumî olanı, sonra da daha umumî olanı anlattı.

Yüce Allah'ın yardımıyla Hacc sûresinin tefsiri bitti.

MÜ'MİNÛN SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 118 âyettir.

Sûreyi Takdim

Mü'minûn sûresi tevhid, risalet ve haşir gibi, dinin esaslarını anlatan Mekkî sûrelerden biridir. Mü'minleri ebedîleştirmek, yaptıkları iyi işleri ve faziletleri yüceltmek için, bu sûreye el-Mü'minûn yüce ismi verildi. Mü'minler yapmış oldukları güzel ve faziletli işler sayesinde, naîm Cennetlerindeki yüce Firdevs makamına vâris olmaya hak kazandılar.

Bu mübarek sûre Allah'ın gücünü ve birliğini gösteren delilleri bu güzel kâinatta; insan, hayvan ve bitkilerde ve eşsiz yedi kat göklerin yaratılışında tasvir ederek anlatır. Yine bu sûre, görülen âlemde insanların gördüğü yerler ve serpiştirilmiş olan hurma, üzüm, zeytin, nar, meyve ve ürünler, deniz sularını yararak giden büyük gemiler ve benzeri çeşitli şeylerde Allah'ın varlığını gösteren kevnî delilleri anlatır.

Yine bu mübarek sûre, Peygamber (s.a.v.)'i, müşriklerden görmüş olduğu eziyetlere karşı tesellî etmek için bazı peygamberlerin kıssalarından bahseder. Mesela Nuh, Hud, Musa, Meryem el-Betül ve oğlu İsa (a.s)'nın kıssalarını anlatır. Sonra da, Mekke kâfirlerinden ve onların, günün evvelindeki güneş gibi yayılmış olan hakka karşı gösterdikleri inat ve kibirlerinden bahseder. Öldükten sonra dirilme ve haşir-neşirle ilgili deliller getirir. Öldükten sonra dirilme, bu sûrenin asıl konusu ve inkârcıların, hakkında mücadele ettikleri en önemli mevzudur. Sûre, parlak açıklamalarıyle batılın belini kırmıştır.

Bu mübarek sûre, ölüm sarhoşluğu içerisinde kâfirlerin karşılaştıkları sıkıntı ve korkulardan bahseder. Yapamadıkları iyi amelleri yapmak için dünyaya geri dönmeyi isterler. Fakat nerde! Ecel gelmiş, emeller yok olmuştur. Sûre, kıyamet gününden söz ederek sona erer. Şöyle ki; İnsanlar mutlular ve mutsuzlar olarak iki gruba ayrılır. Soy sop farkı ortadan kalkar. İman ve iyi amelden başkası fayda vermez. Her şeyin sahibi olan ve istediğini zorla yaptıran Allah ile Cehennemlikler arasındaki konuşma kayda alınır. Onlar Cehennemde yardım isteyerek bağırırlar. Fakat onlara yardım edilmez, isteklerine cevap verilmez.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۝١ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ۝٢ وَالَّذِينَ هُمْ
عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ۝٣ وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ ۝٤ وَالَّذِينَ هُمْ
لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ۝٥ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ
فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ۝٦ فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ
الْعَادُونَ ۝٧ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ۝٨
وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ۝٩ أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ
۝١٠ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ۝١١ وَلَقَدْ خَلَقْنَا
الْإِنسَانَ مِن سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ ۝١٢ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ
مَّكِينٍ ۝١٣ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ
مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ
أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ۝١٤
ثُمَّ إِنَّكُم بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ۝١٥ ثُمَّ إِنَّكُمْ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ ۝١٦ وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ
سَبْعَ طَرَائِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ۝١٧
وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّا عَلَىٰ
ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ۝١٨ فَأَنشَأْنَا لَكُم بِهِ جَنَّاتٍ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ
لَّكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ۝١٩ وَشَجَرَةً تَخْرُجُ
مِن طُورِ سَيْنَاءَ تَنبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِّلْآكِلِينَ ۝٢٠ وَإِنَّ لَكُمْ
فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُّسْقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ
وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ۝٢١ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ۝٢٢

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Gerçekten mü'minler isteklerini elde etti ve mutlu oldular.
2. Onlar ki, namazlarında huşû içindedirler;
3. Onlar ki, boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler;
4. Onlar ki, zekât vazifelerini yerine getirirler.
5. Ve onlar ki, iffetlerini korurlar;
6. Ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu cariyeleri hariç. Bunlarla ilişkilerden dolayı kınanmış değillerdir.
7. Şu halde, kim bunun ötesine gitmek isterse, işte bunlar haddi aşan kimselerdir.
8. Yine onlar ki, emânetlerine ve ahidlerine riâyet ederler;
9. Ve onlar ki, namazlarına devam ederler.
10. İşte, asıl bunlar vâris olacaklardır;
11. Evet Firdevs'e vâris olan bu kimseler, orada ebedî kalıcıdırlar.
12. Andolsun biz insanı, çamurdan bir özden yarattık.
13. Sonra onu emin ve sağlam bir karargâhta nutfe haline getirdik.
14. Sonra nutfeyi alaka yaptık. Peşinden, alakayı, bir parça et haline soktuk, bu bir lokmacık eti kemiklere çevirdik, bu kemikleri etle kapadık. Sonra onu başka bir yaratışla insan yaptık. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir.
15. Sonra, muhakkak ki siz, bunun ardından elbet öleceksiniz.
16. Sonra da, şüphesiz, sizler kıyamet gününde tekrar diriltileceksiniz.
17. Andolsun biz, sizin üstünüzde yedi gök yarattık. Biz, yaratmaktan habersiz değiliz.
18. Gökten uygun bir ölçüde yağmur indirip onu yeryüzünde yerleştirdik. Bizim onu gidermeye de elbet gücümüz yeter.
19. Böylece onun sayesinde sizin yararınıza hurma bahçeleri ve üzüm bağları meydana getirdik ki, bunlarda sizin için bir çok meyve vardır ve siz onlardan yersiniz.
20. Tûr-ı Sînâ'da yetişen bir ağaç da meydana getirdik ki, bu ağaç hem yağ, hem de yiyenlerin ekmeğine katık verir.
21. Hayvanlarda sizin için elbette ibretler vardır. Onların karınlarındakinden size içiririz. Onlarda sizin için bir takım faydalar daha vardır; ayrıca etlerini yersiniz.
22. Onların üzerinde ve gemilerde taşınırsınız.

KELİMELERİN İZAHI

سلالة : Sülâle; hülâsa, öz demektir. Bir şeyi bir şeyden çıkarmak manasına gelen. السلّ kökünden türemiştir. Kılı, hamurdan çıkardım manasına, سللت الشعر من العجين ve kılıcı kınından çıkardım manasına سللت السيف من الغمد denir. Şâir Ümeyye şöyle der:

خلق البرية من سلالة منتن والى اللامة كلها ستعود

"Mahlukatı kokmuş çamur, özünden yarattı. Bütün mahlukat yine o çamura dönecek.."[1] Çocuk, babasının belinden geldiği için, "Çocuk, babasının sülalesidir" denir.

مكين : Mekîn, sabit ve yerleşmiş demektir. Sağlam ve sabit bir şekilde yerleşmiş şeye, شئ مكين denir.

طرائق : Tarâik طريقة nın çoğuludur. Burada maksat, yedi göktür. Bir kısmı bir kısmının üzerinde olduğu için, onlara tarâik denilmiştir. Bir kimse, takunyalardan birini diğerinin üzerine koyduğunda طارق النعل denilmesi de bundandır.

صبغ : Sıbğ, katık. Bunun aslı, elbise boyası manasına gelen صِباغ dır. Herevî şöyle der: Katık olarak yenilen her şeye sıbğ denilir.

الأنعام: En'âm; deve, sığır ve koyun gibi etleri yenen hayvanlar.

ÂYETLERiN TEFSİRİ

1. قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ Şüphesiz, şu güzel vasıfları taşıyan mü'minler istek ve arzularını elde etmiş ve mutlu olmuşlardır. Âyetin başındaki قد edatı, pekiştirme ifade eder ve olayın gerçekleşeceğini bildirir. Sanki Yüce Allah şöyle diyor: İmanları ve salih amelleri sayesinde onların zafer ve başarıları mutlaka gerçekleşmiştir. Bundan sonra Yüce Allah mü'minlerin vasıflarını sayarak şöyle buyurdu:

2. الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ İbn Abbas şöyle der: خاشعون Korkup sakin sakin duranlardır. Yani onların kalpleri korku ile dolduğu için, Allah'ın azamet ve yüceliğinden dolayı namazlarında korkarak boyun eğerler.

3. وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ Yalan, küfür ve hezeyandan yüz çevirirler. İbn Kesîr şöyle der: Lağv, batıl söz demektir. Bu, Allah'a ortak koşma, günah ve faydasız söz ve fiilleri kapsar.[2]

4. وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyle, gönül hoşluluğuyla, fakir ve yoksullara mallarının zekâtını verirler.

---

1 el-Bahru'l-muhît, VI/393.

2 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 559.

5. وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ Bu, dördüncü sıfatlarıdır. Yani, harama karşı iffetlerini korurlar, zina, livâta ve avret mahallerini açmak gibi helal olmayan şeylerden kendilerini korurlar.

6. إِلاَّ عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ Onlar, eşleri ve câriyeleri dışında, bütün hallerde kendilerini korular. فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ Eşleri ve câriyeleri ile ilişki kuranlar kınanmazlar.

7. فَمَنِ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ Kim, eşleri ve câriyelerinden başkasının peşine düşerse فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ işte onlar, azgınlık ve fesat çıkarmada aşırı giden kimselerdir.

8. وَالَّذِينَ هُمْ لأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ Onlar emânetleri korur ve ıslah ederler. Kendilerine bir şey emânet bırakıldığında ona hıyânet etmezler, anlaşma yaptıklarında onu bozmazlar. Ebû Hayyân şöyle der: Açık olan, emânetlerin umûmî oluşudur. Dolayısıyle, Allah'ın kullarına emânet ettiği söz, fiil, inanç ve insanın almış olduğu emânetler buna girer.[3]

9. وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ Bu, mü'minlerin altıncı vasfıdır. Yani onlar beş vakit namazlarına devam eder ve onları vakitlerinde kılarlar. İbn Cüzeyy şöyle der: "Yüce Allah, mü'minlerin vasıflarını anlatırken hem başta hem de sonda niçin namazları zikretti?" denilirse, şöyle cevap verilir: Bu, bir tekrar değildir. Çünkü başta, namazdaki huşû anlatıldı; burada ise namazlara devam etmeyi anlattı. Bunlar farklı şeylerdir.[4]

10. أُوْلَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ İşte bu güzel vasıfları taşıyan mü'minler, Naîm Cennetine vâris olmaya layıktırlar.

11. الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ Onlar, içinden Cennet nehirlerinin fışkırdığı, Cennetin en yüksek yerlerine vâris olanlardır. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Allah'tan istediğinizde Firdevs'i isteyiniz. Çünkü O, Cennetin en ortasında ve en yüksek yerindedir. Cennet nehirleri oradan fışkırır"[5] هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ Onlar orada sürekli kalırlar, asla çıkmazlar, oradan hiç ayrılmak istemezler... Bundan sonra Yüce Allah kudretini ve birliğini gösteren delilleri anlatarak şöyle buyurdu:

12. وَلَقَدْ خَلَقْنَا الإِنسَانَ مِنْ سُلالَةٍ مِنْ طِينٍ Andosun ki biz, insan neslini, çamurdan süzülen bir öz ve hülâsadan yarattık. Bu âyetin başındaki lam, yeminin cevabıdır. İbn Abbas şöyle der: Burada insandan maksat Adem'dir. Çünkü o, çamurdan süzülmüştür.

13. ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ Sonra Adem'in oğullarını ve zürriyetini, babaların bellerinden akıp rahim denilen sağlam bir yere yerleşen meni haline getirdik.

14. ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً Sonra bu nutfeyi, yani akan suyu, pıhtıya benzer donuk bir

3 el-Bahr, VI,397.
4 et-Teshîl, III,49.
5 Buhârî, Cihad, 4.

kan haline getirdik. فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً Sonra bu donuk kanı da şekilsiz ve azaları belirsiz bir et parçası haline getirdik. فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا Sonra bu et parçasını, bedeni dik tutsun diye sert kemik haline getirdik. فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا Bu kemikleri de etle örttük ve onu kemiklere bir elbise gibi giydirdik. ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ Bu aşamalardan geçtikten sonra ona ruh üfledik ve en güzel biçimde bambaşka yeni bir varlık olarak meydana getirdik. Fahreddin Râzî şöyle der: Onu önceki varlığından farklı bir varlık haline getirdik. Zira, daha önce cansız iken canlı oldu, dilsiz iken konuşur hale geldi, sağırken duyar oldu, kör iken görmeye başladı. Azalarından her biri son derece güzel ve hikmetli bir şekilde yerli yerine kondu. Ondaki bu güzellikleri kimse anlatamaz.[6] فَتَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ Yaratıcıların en güzeli olan Allah, kudretinde ve hikmetinde yücedir.

15. ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ Sonra siz ey insanlar! Böyle bir yaratılış ve hayattan sonra öleceksiniz.

16. ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ Daha sonra da, kıyamet günü hesap vermek ve amellerinizin karşılığını almak üzere kabirlerinizden çıkarılacaksınız. Yüce Allah, insanın yaratılışında geçirdiği aşamaları, başlangıcını ve sonunu anlattıktan sonra göklerin ve yerin yaratılışını anlattı. Bunların hepsi, Allah'ın varlığını gösteren parlak delillerdir.

17. وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ Vallahi, biz üstünüzde yedi gök yarattık. Gökler, birbirinin üstünde olduğu için, âyette bunlara طرائق denildi. وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ Biz, mahlukatın işlerini ihmal etmiş değiliz. Bilakis onları koruyor ve işlerini idare ediyoruz.

18. وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ Biz bulutlardan ihtiyaca göre yağmur ve su indirdik. Ne yeryüzünü bozacak şekilde çok, ne de ekinlere ve meyvelere yetmeyecek kadar az. فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ İhtiyaç anında yararlanasınız diye o yağmuru yeryüzünde kalacak şekilde yerleştirdik. وَإِنَّا عَلَى ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ Biz yerin derinliklerine çektirmek sûretiyle onu gidermeye ve böylece sizi ve hayvanlarınızı susuzluktan öldürmeye kâdiriz. Bu bir tehdit ve korkutmadır. İbn Kesîr şöyle der: Biz istesek, yağmur yağdığı zaman, onu yeryüzünde sizin ulaşamıyacağınız ve yararlanamayacağınız bir yere kadar çektirirdik. Fakat Yüce Allah, lütuf ve rahmetiyle, tatlı su halinde bulutlardan yağmuru indirir ve yeryüzüne yerleştirir, oradaki menbalara sokar, sonra da gözeler ve nehirler açar. Ekinleri ve meyveleri sular. Ondan hem siz, kendiniz içerisiniz, hem de hayvanlarınız içer.[7]

19. فَأَنشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ O su sayesinde sizin için, içinde hurma ve

6 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIII, 85.
7 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 536.

üzümler bulunan bağ ve bahçeler çıkardık. لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ O bağlarda çeşitli meyve ve ürünleriniz vardır, onlardan yararlanırsınız. وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ O bağ ve bahçelerin meyvelerinden yaz-kış yersiniz. Yazın taze hurma ve taze üzüm; kışın da kuru hurma ve kuru üzüm yersiniz. Hurma ve üzümün faydaları çok olduğu için, Yüce Allah, özellikle bunları zikretti. Bunlar hem yemek, hem katık, hem de taze ve kuru meyve işini görürler. Bunlar, Araplar'ın en çok yetiştirdiği meyvelerdir.

20. وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ Yine o su sayesinde, sizin için, Tûr Dağı'nın etrafında yetişen zeytin ağacı bitirdik. Tûr, Yüce Allah'ın, üzerinde Hz. Musa ile konuştuğu dağdır. تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ Bu ağaç, bir çok faydaları olan zeytin yağı verir. وَصِبْغٍ لِلْآكِلِينَ Yemek yiyenler için de katık verir. İçine batırıldığında ekmeğe renk verdiği için ona صبغ denmiştir. Yüce Allah bu ağaçtan hem katık, hem de yağ çıkarmıştır. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Zeytin yağını yiyiniz ve onunla yağlanınız. Çünkü o mübarek bir ağaçtan çıkar.[8]

21. وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً Ey insanlar! Rabbinizin sizin için yarattığı deve, sığır ve koyun gibi hayvanlarda, alacağınız büyük bir ibret vardır. نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهَا Size, onların karnındaki işkembe ile kan arasından gelen, içenlerin boğazından kolayca geçen hâlis sütlerinden içiririz. وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ O hayvanlarda sizin için birçok yararlar vardır. Sütlerinden içerisiniz, yünlerinden elbise yaparsınız, sırtlarına binersiniz ve onlara ağır yüklerinizi yüklersiniz. وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ Aynı şekilde, etlerinden de yersiniz.

22. وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ Denizlerde gemilerle taşındığınız gibi, karada develerle taşınırsınız. Çünkü, nasıl ki gemiler deniz taşıt araçlarıdır, aynı şekilde develer de kara taşıt araçlarıdır.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz.·

1. "قد أفلح المؤمنون Mü'minler kazandı ve mutlu oldular" cümlesinde قد edatı pekiştirme ifade ettiği gibi, fiilin geçmiş zaman kipi ile gelmesi, olayın kesinlikle meydana geleceğini vurgular.

2. İlk âyette geçen "Mü'minleri", "الذين هم في صلاتهم خاشعون onlar namazlarını huşû içinde kılanlar..." âyeti ve bundan sonra gelen âyetlerle açıklamaktadır ki, buna icmalden sonra tafsîl sanatı denir.

3. "ثم انكم بعد ذلك لميتون Sonra muhakkak ki siz, bunun ardından elbette öleceksiniz" cümlesinde, inkâr etmeyen kimse inkâr eden yerine konmuştur. Çünkü insanlar

8 Ahmed b. Hanbel, III, 497; İbn Mâce, Et'ime, 34.

ölümü inkâr etmezler. Fakat insanların ölümden gafil olmaları ve onun için iyi amel işleyerek hazırlık yapmamaları inkâr alâmetlerinden sayılır. Bunun için, insanlar ölümü inkâr etmedikleri halde, inkâr edenler yerine konulmuş ve öleceklerini bildiren ibare ان ve ل gibi, iki te'kîd (pekiştirme) edatı ile te'kîd edilmiştir.

4. "سبع طرائق yedi kat" terkibinde latif bir istiâre vardır. Yedi gök, istiâre yoluyla, üst üste konan takunyaların bağlarına benzetilmiştir.

5. "وانا على ذهاب به لقـــادرون Biz onu yok etmeye de mutlaka kâdiriz" âyetinde tehdit vardır.

6. حـافظون، خـاشـعـون ve عـادون gibi âyet sonları ile طين، مكين ve الخـالقين gibi âyet sonlarında akıcı bir secî vardır. Bu da edebî sanatlardandır.

BİR UYARI

Yüce Allah, "ولقـد خلقنا الانسـان Andolsun biz insanı yarattık" ile başlayıp, "وعلى الفلك تحـملون gemilerle taşınırsınız" diye sona eren âyetlerde kudretini gösteren dört çeşit delil getirdi:

1. İnsanın, yaratılırken geçirdiği dokuz aşama. Bu aşamaların sonuncusu öldükten sonra dirilmektir. 2. Yedi göğün yaratılışı. 3. Gökten yağmurun indirilişi, 4. Hayvanların yararları. Yüce Allah bu faydalardan dört türünü açıkladı: Sütlerinden, yünlerinden, etlerinden faydalanma ve binmek sûretiyle yararlanma.

FAYDALI BİLGİLER

Ahmed b. Hanbel, Ömer'in (r.a.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Rasulullah (s.a.v.)'a vahy indiğinde, yüzünün etrafında arı uğultusuna benzer bir ses işitilirdi. Bir gün, bir saat bekledik. Kıbleye yöneldi ve ellerini kaldırarak şöyle dua etti: Ey Allahım! Bize nimetini arttır, eksiltme. Bize lütfunla muamele et, bizi hor kılma. Bize ver, bizi mahrum etme. Bizi tercih et, başkasını bize tercih etme. Bizi razı et ve bizden razı ol. Sonra Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Bana on âyet indi ki, kim o âyetlerdekini yerine getirirse Cennete girer. Sonra da, قد أفلح المؤمنون âyetinden itibaren onuncu âyetin sonuna kadar okudu.[9]

9 Ahmed b. Hanbel, I, 34; Tirmizî, Tefsir-i Sûre 23.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا
نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ
أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَٰذَا
إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنْزَلَ
مَلَائِكَةً مَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ
بِهِ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِهِ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا
كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾ فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا
وَوَحْيِنَا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا
مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ
مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾
فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
نَجَّانَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٨﴾ وَقُلْ رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا
مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٢٩﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ وَإِنْ كُنَّا
لَمُبْتَلِينَ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ أَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿٣١﴾ فَأَرْسَلْنَا فِيهِمْ
رَسُولًا مِنْهُمْ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣٢﴾
وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الْآخِرَةِ
وَأَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا مَا هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا
تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَئِنْ أَطَعْتُمْ بَشَرًا
مِثْلَكُمْ إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٣٤﴾ أَيَعِدُكُمْ أَنَّكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ
تُرَابًا وَعِظَامًا أَنَّكُمْ مُخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ
﴿٣٦﴾ إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِۦ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا۟ بِهِۦ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٢٥﴾
قَالَ رَبِّ ٱنصُرْنِى بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾ فَأَوْحَيْنَآ إِلَيْهِ أَنِ ٱصْنَعِ ٱلْفُلْكَ
بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَإِذَا جَآءَ أَمْرُنَا وَفَارَ ٱلتَّنُّورُ فَٱسْلُكْ فِيهَا
مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ ٱثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ ٱلْقَوْلُ مِنْهُمْ
وَلَا تُخَٰطِبْنِى فِى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓا۟ إِنَّهُم مُّغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾ فَإِذَا ٱسْتَوَيْتَ
أَنتَ وَمَن مَّعَكَ عَلَى ٱلْفُلْكِ فَقُلِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِى نَجَّىٰنَا مِنَ
ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٨﴾ وَقُل رَّبِّ أَنزِلْنِى مُنزَلًا مُّبَارَكًا وَأَنتَ
خَيْرُ ٱلْمُنزِلِينَ ﴿٢٩﴾ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ وَإِن كُنَّا لَمُبْتَلِينَ ﴿٣٠﴾
ثُمَّ أَنشَأْنَا مِنۢ بَعْدِهِمْ قَرْنًا ءَاخَرِينَ ﴿٣١﴾ فَأَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا
مِّنْهُمْ أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣٢﴾
وَقَالَ ٱلْمَلَأُ مِن قَوْمِهِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَكَذَّبُوا۟ بِلِقَآءِ ٱلْءَاخِرَةِ
وَأَتْرَفْنَٰهُمْ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا مَا هَٰذَآ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يَأْكُلُ
مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَئِنْ أَطَعْتُم بَشَرًا
مِّثْلَكُمْ إِنَّكُمْ إِذًا لَّخَٰسِرُونَ ﴿٣٤﴾ أَيَعِدُكُمْ أَنَّكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنتُمْ
تُرَابًا وَعِظَٰمًا أَنَّكُم مُّخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ ﴿٣٦﴾
إِنْ هِىَ إِلَّا حَيَاتُنَا ٱلدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾
إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُۥ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾
قَالَ رَبِّ ٱنصُرْنِى بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَّيُصْبِحُنَّ
نَٰدِمِينَ ﴿٤٠﴾ فَأَخَذَتْهُمُ ٱلصَّيْحَةُ بِٱلْحَقِّ فَجَعَلْنَٰهُمْ غُثَآءً فَبُعْدًا
لِّلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤١﴾ ثُمَّ أَنشَأْنَا مِنۢ بَعْدِهِمْ قُرُونًا ءَاخَرِينَ ﴿٤٢﴾
مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَـْٔخِرُونَ ﴿٤٣﴾ ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا
تَتْرَا كُلَّمَا جَآءَ أُمَّةً رَّسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَأَتْبَعْنَا بَعْضَهُم بَعْضًا
وَجَعَلْنَٰهُمْ أَحَادِيثَ فَبُعْدًا لِّقَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٤٤﴾ ثُمَّ أَرْسَلْنَا
مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَٰرُونَ بِـَٔايَٰتِنَا وَسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٤٥﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ
وَمَلَإِيْهِۦ فَٱسْتَكْبَرُوا۟ وَكَانُوا۟ قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾ فَقَالُوٓا۟ أَنُؤْمِنُ
لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَٰبِدُونَ ﴿٤٧﴾ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا۟
مِنَ ٱلْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾
وَجَعَلْنَا ٱبْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُۥٓ ءَايَةً وَءَاوَيْنَٰهُمَآ إِلَىٰ رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ
وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلرُّسُلُ كُلُوا۟ مِنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَٱعْمَلُوا۟ صَٰلِحًا
إِنِّى بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾ وَإِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَأَنَا
رَبُّكُمْ فَٱتَّقُونِ ﴿٥٢﴾

23. Andolsun ki, Nuh'u kavmine gönderdik. "Ey kavmim! dedi, Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka bir tanrı yoktur. Hâlâ sakınmaz mısınız?"

24. Bunun üzerine, kavminin içinden kâfir olan liderler topluluğu, "Bu, dediler, sizin gibi bir beşer olmaktan başka bir şey değildir. Size üstün ve hâkim olmak istiyor. Eğer Allah isteseydi, muhakkak ki bir melek gönderirdi. Biz geçmişteki atalarımızdan böyle bir şey duymadık.

25. Bu, yalnızca kendisinde delilik bulunan bir kimsedir. Öyle ise, bir süreye kadar ona katlanıp gözetleyin bakalım."

26. Nuh, "Rabbim! dedi, beni yalanlamalarına karşı bana yardım et!"

27. Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: Gözlerimizin önünde ve bildirdiğimiz şekilde o gemiyi yap. Bizim emrimiz gelip de tandır kaynayıp kabarınca, her cinsten eşler halinde iki tane ve bir de içlerinden, daha önce kendisi aleyhinde hüküm verilmiş olanların dışındaki aileni gemiye al. Zulmetmiş olanlar konusunda bana hiç yalvarma! Zira onlar kesinlikle boğulacaklardır.

28. Sen, yanındakilerle birlikte gemiye yerleştiğinde, "Bizi zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun" de.

29. Ve de ki: Beni mübarek bir şekilde indir. Sen, indirenlerin en hayırlısısın.

30. Şüphesiz bunda sizin için bir takım ibretler vardır. Çünkü biz, hakikaten kullarımızı böyle denemişizdir.

31. Sonra onların ardından bir başka nesil getirdik.

32. Bunun üzerine, onlar arasından kendilerine, "Allah'a kulluk edin; çünkü sizin O'ndan başka bir tanrınız yoktur. Hâlâ Allah'tan korkmaz mısınız?" mesajını ileten bir Rasul gönderdik.

33. Onun kavminden, kâfir olup ahirete ulaşmayı inkâr eden ve dünya hayatında kendilerine refah verdiğimiz varlıklı kişiler, "Bu, dediler, sadece sizin gibi bir insandır, sizin yediğinizden yer, sizin içtiğinizden içer.

34. Gerçekten, kendiniz gibi bir beşere itaat ederseniz, herhalde ziyan edersiniz.

35. Size, öldüğünüz, toprak ve kemik yığını haline geldiğinizde, mutlak sûrette sizin tekrar meydana çıkarılacağınızı mı vaadediyor?

36. Bu size vaadedilen çok uzak!

37. Hayat, şu dünya hayatımızdan ibârettir. Ölürüz, yaşarız, bir daha diriltilecek değiliz.

38. Bu adam, sadece Allah hakkında yalan uyduran bir kimsedir, biz ona inanmıyoruz."

39. O peygamber, "Rabbim! Beni yalanlamalarına karşılık bana yardımcı ol!" dedi.

40. Allah şöyle buyurdu: "Pek yakında onlar pişman olacaklar!"

41. Nitekim, Hak tarafından korkunç bir ses yakalayıverdi onları! Kendilerini hemen sel süpürüntüsüne çevirdik. Zalimler topluluğunun canı Cehenneme!

42. Sonra onların ardından başka nesiller getirdik.

43. Hiçbir ümmet, ne ecelinin önüne geçebilir, ne de geri kalabilir.

44. Sonra biz peşpeşe peygamberlerimizi gönderdik. Herhangi bir ümmete peygamberlerinin geldiği her defasında onlar bu peygamberi yalanladılar, biz de onları dillere destan eyledik. Artık iman etmeyen kavmin canı Cehenneme!

45, 46. Sonra âyetlerimiz ile ve apaçık bir mucize ile Musa ve kardeşi Harun'u Firavun'a ve ileri gelenlerine gönderdik. Bunun üzerine onlar kibire kapıldılar ve büyüklük taslayan zorba bir kavim oldular.

47. Bu yüzden dediler ki: Kavimleri bize kölelik ederken, bizim gibi olan bu iki adama inanacak mıyız?

48. Böylece onları yalanladılar ve bu sebeple helâk edilenlerden oldular.

49. Andolsun biz Musa'ya, belki onlar yola gelirler diye, Kitab'ı verdik.

50. Meryem oğlunu ve annesini de bir mucize kıldık, onları yerleşmeye elverişli, suyu bulunan bir tepeye yerleştirdik.

51. "Ey peygamberler! Temiz ve helâl olan şeylerden yiyin, güzel işler yapın. Çünkü ben sizin yaptıklarınızı hakkıyle bilmekteyim.

52. Şüphesiz bu, bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir, ben de sizin Rabbinizim. Öyle ise benden sakının."

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETLERİ

Yüce Allah önceki âyetlerde insan, hayvan, bitki, gökler ve yerin yaratılışında kendisinin birliğini gösteren delilleri anlattı ve kullarına verdiği nimetleri saydı. Burada da Mekke kâfirlerine ve peygamberleri yalanlayan geçmiş milletlerden ve başlarına gelen musibetlerden misaller getirdi. Nuh (a.s.)'un kıssasından başlayarak sırasıyla Hud, Musa ile Firavun ve Meryem oğlu İsa'nın (a.s.) kıssalarını anlattı. Bu kıssaların hepsi, peygamberleri ve mucizeleri yalanlayanlar için öğüt ve ibretlerle doludur.

KELİMELERİN İZAHI

جنة : Cinnet, delilik.

فتربصوا: Bekleyiniz. Tarabbus, beklemek demektir.

مبتلين : Mübtelîn, imtihan edilenler.

هيهات : Heyhât. "Uzak oldu" manasına isim fiildir. Şâir şöyle der:

تذكرت ايامـا مـضين من الصبـا وهيـهـات وهيـهـاتا إليك رجـوعـهـا

"Çocuklukta geçen günleri hatırladın. O günlerin sana dönmesi artık çok uzak."[10]

غثاء : Ğusâ, kurumuş ot. Selin, üzerinde taşıdığı kuru ot, çer-çöp ve kuru kamış gibi şeylere غثاء السيل denir.

بعدا : Bu'den, helâk olsun demektir. Râzî şöyle der: بعدا، دمارا، سحقا ve benzerleri, kendi fiillerinin yerine kullanılan mastarlardır. Sîbeveyh şöyle der: Bu kelimeler, açıkça kullanılmayan fiiller tarafından nasb edilmişler, yani burada üstün okunmuşlardır. بُعْداً kelimesi بَعُدوا بُعْداً takdirinde olup "yok oldular" demektir.[11]

قرونا : Kurûn, milletler.

تتري : Birbirinin ardından gelir.

احاديث : Ahâdîs, أعجوبة kalıbındaki أحدوثة kelimesinin çoğuludur. Bu da hayret uyandırmak ve teselli etmek maksadıyla anlatılan şey demektir.

معين : Maîn, gözle görülen akarsu.

ربوة : Rabve, yüksek yer.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

23. وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ Andolsun ki Biz, peygamberimiz Nuh'u kavmini Allah'a çağırması için gönderdik. Tefsirciler şöyle der: Bu âyet, Rasulullah (s.a.v.) için bir tesellidir. Nuh Peygamber'in durumu anlatılmıştır ki Rasulullah (s.a.v.) sabırda onu örnek alsın ve bilsin ki, kendisinden önceki peygamberler de yalanlanmışlardır. فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ Nuh, kavmine, "Bir olan Allah'a kulluk edin, sizin, ondan başka Rabbiniz yoktur" dedi. أَفَلَا تَتَّقُونَ Allah'tan başkasına ibadet ettiğiniz için, onun azabından korkmuyor musunuz? Bu bir tehdit ve yasaklamadır.

24. فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ Kavminin, inkâr ve sapıklığa iyice batmış olan ileri gelenleri ve reisleri dediler ki: مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ Kendisinin peygamber olduğunu iddia eden bu kişi, bir insandır. Peygamberlik iddia ederek, başkan olma ve sizden daha üstün hale gelmeyi istiyor ki, siz onun peşinden gidesiniz... Onlar ne kadar sapıktırlar ki, bir insanın peygamber olmasını uzak

10 Kurtubî, XII, 122.
11 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIII, 99.

görüyorlar da taşın ilah olacağını kabul ediyorlar! Hayret! وَلَوْ شَاءَ اللهُ لأَنزَلَ مَلائِكَةً Allah, peygamber göndermek isteseydi, bir insanı değil de, bir meleği peygamber olarak gönderirdi, dediler. مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الأَوَّلِينَ Geçmiş milletler ve asırlarda böyle bir sözün söylenmiş olduğunu duymadık.

25. إِنْ هُوَ إِلاَّ رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ O, kendisinde bir delilik bulunan bir adamdan başkası değildir. فَتَرَبَّصُوا بِهِ حَتَّى حِينٍ Bekleyin ve o ölünceye kadar ona sabredin.

26. قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِي Nuh, onların iman etmelerinden ümit kestikten sonra dedi ki: Ey Rabbim! Beni yalanladıkları için onları toptan yok ederek bana yardım et.

27. فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا İşte o zaman Nuh'a, "Gözümüzün önünde ve denetimimiz altında gemiyi yap" diye vahyettik. وَوَحْيِنَا Onu, emrimizle öğrettiğimiz şekilde yap. فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا Azabın indirileceğine dair emrimiz geldiğinde وَفَارَ التَّنُّورُ ve ekmek pişirilen tandırdan su fışkırdığında -tefsirciler der ki: Allah bunu, Hz. Nuh'a, kavminin yok olacağına dair bir alâmet kıldı- فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ gemiye, her sınıf hayvandan, bir erkek ve bir dişi olmak üzere bir çift al ki, bu hayvanların nesli kesilmesin, وَأَهْلَكَ إِلاَّ مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ Çoluk-çocuğunu da al. Ancak iman etmeyenlerden, eşin ve oğlun gibi, haklarında daha önceden helâk olacaklarına dair hüküm verilenler bunun dışındadır. وَلا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ Yok olduklarını gördüğünde, zalimler için benden şefaat isteme. Şüphesiz ben, onların boğulacağına hükmettim. Onlar boğulmaya mahkumdur.

28. فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ Sen ve beraberindeki mü'minler gemiye bindiğiniz zaman فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجَّانَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ Sizi zalim topluluktan kurtardığı için Allah'a hamd ediniz. Yüce Allah'ın âyet-i kerîmede "فقولوا deyin" yerine "فقل de" demesinin sebebi şudur: Nuh (a.s.) kavminin peygamberi ve önderi idi. Ona yapılan hitap diğerlerine de yapılmış demektir.

29. وَقُلْ رَبِّ أَنزِلْنِي مُنْزَلا مُبَارَكًا Ey Rabbim! Beni iyi ve her türlü kötülük ve şerden koruyacak bir şekilde indir. İbn Abbas: Bu, Nuh (a.s.)'un gemiden ineceği zaman yapması istenen duadır. وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنزِلِينَ Sen, dostlarını indirenlerin ve kullarını koruyanların en hayırlısısın.

30. إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ Nuh'un ümmeti üzerinde cereyan eden olaylarda akıl sahiplerinin getireceği bir çok delil ve ibretler vardır. وَإِنْ كُنَّا لَمُبْتَلِينَ Bilesiniz ki biz, peygamberler göndererek kulları imtihan etmekteyiz.

31. ثُمَّ أَنشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ Biz, Nuh kavminden sonra, onların ardından gelen başka bir kavmi, yani Âd kavmini yarattık.

32. فَأَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولا مِنْهُمْ Onlara, kendi aşîretleri içinden peygamber olarak Hud'u gönderdik. أَنْ اعْبُدُوا اللهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ Bir olan Allah'a kulluk edin, hiç bir şeyi O'na ortak koşmayın. Çünkü sizin O'ndan başka Rabbiniz yoktur. أَفَلا تَتَّقُونَ İnkâr ettiğiniz takdirde O'nun azabından ve öç almasından korkmuyor musunuz?" dedik.

33. وَقَالَ الْمَلأُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الآخِرَةِ Kavminin, ahireti ve oradaki sevap ve cezayı inkâr eden ileri gelenleri ve وَأَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا kendilerine dünya nimetlerini bol bol verdiğimiz ve bu yüzden şımarmış olan kâfirler dediler ki; "مَا هَذَا إِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُكُمْ Kendisinin peygamber olduğunu iddia eden bu şahıs, sizin gibi bir insandan başkası değildir." Onlar bu sözü, peşlerinden gelen ve saptırmış oldukları kimselere söylediler. يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ O da sizin gibi yiyor, içiyor. Size karşı bir üstünlüğü yok. Çünkü o da yemeye ve içmeye muhtaçtır.

34. وَلَئِنْ أَطَعْتُمْ بَشَرًا مِثْلَكُمْ إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُونَ Ona uyar ve onu doğrularsanız, gerçekten ziyana uğrayanlar olursunuz. Çünkü ona uymakla şahsiyetinizi düşürmüş olursunuz. Ebussuûd şöyle der: Bak gör ki, nasıl kendilerini hem dünyada hem de ahirette mutluluğa ulaştıracak hak peygambere uymayı "ziyana uğramak" kabul ettiler de, ziyanın en son noktası olan putlara tapmayı ziyan saymadılar. Allah onları kahretsin. Nasıl da haktan döndürülüyorlar?![12]

35. أَيَعِدُكُمْ أَنَّكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنَّكُمْ مُخْرَجُونَ O size, ölümden sonra yani siz çürümüş kemikler olduktan sonra hayat mı vaadediyor? Kabirlerinizden diri olarak çıkacağınızı mı söylüyor? Bu, alay etme ve olayı uzak görme yoluyla sorulmuş bir sorudur. Âyet-i kerîmede "انكم siz" lafzı, pekiştirme maksadıyla tekrarlanmıştır. Çünkü söz uzadığı zaman, bu şekildeki tekrar güzel olur.

36. هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ Kabirlerden çıkarılacağınıza dair size yapılan bu vaat ne kadar uzaktır. Onların bu uzak görmeden maksatları, bunun asla olmayacağını söylemektir.

37. إِنْ هِيَ إِلاَّ حَيَاتُنَا الدُّنْيَا Bu dünya hayatından başka hiçbir hayat yoktur. نَمُوتُ وَنَحْيَا Toplum tamamen yok oluncaya kadar kimimiz ölür, kimimiz doğar. وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ Artık öldükten sonra ne dirilme vardır, ne de haşir-neşir.

38. إِنْ هُوَ إِلاَّ رَجُلٌ افْتَرَى عَلَى اللهِ كَذِبًا O, size getirdiği emirler ve ahirete ait verdiği bilgilerde Allah'a karşı yalancılık yapan bir adamdan başkası değildir. وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ Biz onun söylediklerine inanıp onu doğrulayacak değiliz.

39. قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِي Peygamberleri onların iman etmesinden ümit kesip

12 İrşâdu'l-akli's-selîm, IV, 31.

inkârda ısrar ettiklerini görünce, yok olmaları için beddua etti ve: "Ey Rabbim! beni yalanladıkları için onlara karşı bana yardım et" dedi.

40. قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ Allah buyurdu ki: Onlar yakın zamanda, inkârda bulunduklarına pişman olacaklardır.

41. فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ Onları yok edici gürültü azabı yakaladı. Bu, Allah'tan bir zulüm değil, O'nun bir adaletiydi. فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً Onları sel üzerindeki çer-çöp gibi ölüler haline getirdik. Tefsirciler şöyle der: Cebrâil onlara öyle bir haykırdı ki, bu sesten dolayı altlarından yer sarsıldı, onlar da bunun şiddetinden, selin sürüklediği çer-çöp haline geldiler. Âyette geçen غثاء kelimesi, kendisinden hiç yararlanılmayan basit, değersiz şey demektir. فَبُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ İnkârları ve zulümleri sebebiyle zalimler yok olsun. Bu, bir beddua cümlesidir. Yüce Allah sanki şöyle buyurmuştur: "Onlar, Allah'ın rahmetinden uzak ve yok olsunlar."

42. ثُمَّ أَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا آخَرِينَ Onları yok ettikten sonra Sâlih , İbrahim, Lut ve Şuayb (a.s.)'ın kavimleri gibi başka milletler meydana getirdik. İbn Abbas şöyle der: Bu sonradan meydana getirilenler İsrailoğullarıdır. Bu âyette hazif vardır. Takdiri şöyledir: "Onlar peygamberlerini yalanladılar, biz de onları yok ettik". Şu âyet bunu göstermektedir:

43. مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ Helâk olacak milletlerden hiçbiri, helâk olması için belirlenen vakitten, ne öne geçebilir, ne de geri kalır.

44. ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا Sonra peygamberlerimizi arka arkaya birer birer gönderdik. İbn Abbas der ki: "تترا nın manası, "Birbirlerinin ardından gelirler" demektir." كُلَّ مَا جَاءَ أُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ Hangi ümmete peygamberi geldiyse, her defasında onlar bunu yalanladılar. Yani, onlar peygamberlerini yalanlama hususunda, kendilerinden önceki yalanlayıcı sapıkların girdikleri yolu izlediler. Bu âyet onları, aşırı derecedeki sapıklıklarından dolayı kınamakta ve âdîliklerini ortaya çıkarmaktadır. Böyle yaptıkları için Yüce Allah şöyle buyurdu: فَأَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا Biz de onları, birbirlerinin arkasından yok ettik. وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ Onları, anlatılan haberler ve dilden dile dolaşan kıssalar haline getirdik. İnsanlar hayretle ve birbirlerini teselli etmek maksadıyla onların başına gelenleri anlatırlar. فَبُعْدًا لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ Allah ve Rasulü'ne inanmayan kavim yok olsun.

45. ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَى وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا Daha sonra Musa ve kardeşi Harun'u açık mucizelerimizle gönderdik. İbn Abbas şöyle der: "Onlar asâ, beyaz el, çekirge ve benzeri dokuz mucizedir." وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ve onlara düşmanı susturacak açık bir delil verdik.

46. إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ Onları azgın Firavun ile kavminin kibirli ileri gelenlerine

gönderdik. فَاسْتَكْبَرُوا Bunlar, kibirlenip Allah'a iman ve ibadet etmediler. وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ Firavun ve kavmi kibirli, inatçı ve başkalarına zulmederek onları ezen bir kavim idi.

47. فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا Dediler ki, "Şimdi biz, bizim gibi insan olan bu iki adama inanıp peşlerinden mi gideceğiz? وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ Halbuki Musa ve Harun'un kavmi, hizmetçi ve köle gibi bize itaat ediyorlar.

48. فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ O iki peygamberimizi yalanladılar da denizde boğulanlardan oldular.

49. وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ Firavun ve adamlarının boğulmasından sonra Musa'ya kitap verdik ki, İsrailoğulları onunla doğru yolu bulsunlar.

50. وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً Meryem ve oğlu İsa'nın kıssasını da, sonsuz kudretimizi gösteren büyük bir mucize kıldık. وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ Onların evlerini ve barınaklarını, Beyt-i Makdis'te yüksek bir yerde yaptık. İbn Abbas der ki: "Rabve, yüksek yer demektir. Orası, en güzel bitki yetiştiren yerdir." ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ Orası, üzerinde yaşanılacak şekilde düz ve güzel görülen akar suların bulunduğu bir yerdir. Râzî şöyle der: "Karâr, üzerinde oturulan her düz yere denir. Maîn, yer üzerinde açıktan akan sudur." Katâde şöyle der: "Karâr, meyveli ve sulu yerdir. Yani, meyvesinden dolayı üzerinde insanların yaşadığı yerdir".[13]

51. يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا Dedik ki: "Ey peygamberler! Helal olan şeylerden yeyin ve iyi amel işleyerek Allah'a yaklaşın." Bu, her peygambere kendi zamanında yapılan bir hitaptır. Ümmetini irşad için, her peygambere bu şekilde emredildi. Nitekim sen bir tüccara hitap ederken: "Ey tüccarlar! Faizden sakının" dersin. إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ Şüphesiz ben sizin yaptıklarınızı bilirim. Sizin işlediklerinizden hiçbiri bana gizli kalmaz. Bu bir tehdit ve uyarıdır. Kurtubî şöyle der: "Bu tehdit herkesi kapsar. Rasul ve Nebîlerin durumu bu olunca, diğer insanlar kendilerini ne sanırlar?".[14]

52. وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً Ey peygamberler topluluğu! Sizin dininiz bir tek dindir. O da İslâm dinidir. وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ Ben de sizin Rabbinizim, ortağım yoktur. Azabımdan ve cezamdan korkun.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler bir çok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

13 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIII, 103.
14 Kurtubî, XII, 127.

1. "اصنع الفلك بأعيننا Gemiyi gözlerimizin önünde yap" cümlesinde güzel bir istiâre vardır. Yüce Allah koruma ve gözetmeye aşırı derecede dikkat edildiğini, "göz önünde yapmak" sözüyle ifade etti Çünkü bir şeyi koruyan, genellikle, korumasını gözüyle görmek sûretiyle devam ettirir. Dolayısıyla Yüce Allah, istiâre yoluyla, koruma ve kollama yerine gözönünde bulundurmayı zikretti.

2. "وفار التنور Tandır kaynadı" ifâdesi, şiddetten kinayedir. Bu, Araplar'ın, "حمى الوطيس tandır kızıştı, yani savaş başladı" sözüne benzer. Bazı âlimler, tennûr kelimesini, mecaz yoluyla, "yeryüzü" manasına almışlardır.

3. "أنزلني Beni indir" ile "منزلا indirmek" ve "تعملون yapıyorsunuz" ile "عليم bilen" arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

4. "نموت Ölürüz" ile "نحيا yaşarız" ve "تسبق öne geçer" ile "يستأخرون geri kalırlar" arasında tıbâk sanatı vardır.

5. "ارسلنا Gönderdik" ile "رسلنا Peygamberlerimiz" arasında cinâs-ı nâkıs vardır. Çünkü şekil ile birlikte bazı harfler de değiştirilmiştir.

6. "فجعلنا هم غثاء Onları çer-çöp kıldık" cümlesinde teşbih-i belîğ vardır. Zira vech-i şebeh (benzetme yönü) ile teşbih edatı hazfedilmiştir. "Hızla yok olma ve değersizlik hususunda onları çer-çöp gibi kıldık" demektir.

7. "فقال الملا من قومه الذين كفروا وكذبوا بلقاء الاخرة وأترفناهم في الحياة الدنيا Onun kavminden kâfir olup ahirete ulaşmayı inkâr eden ve dünya hayatında kendilerine refah verdiğimiz varlıklı kişiler dediler ki....." cümlesinde itnâb üslûbu vardır. Bu, onları kınamak ve yaptıkları âdî ve çirkin işleri üzerlerine tescil etmek için kullanılmış bir üsluptur.

8. "مخرجون ve تشربون، تتقون" gibi fasılalarla "عالمين، المهلكين ve معين gibi fasılalarda latif bir secî vardır.

FAYDALI BİLGİLER

بشر : İnsan lafzı, hem tekil hem çoğul için kullanılır. Tekil için kullanıldığına örnek "فتمثل لها بشرا سويا O, Meryem'e tam bir insan şeklinde göründü"[15] ile "أنؤمن لبشرين مثلنا Bizim benzerimiz olan iki insana mı inanacağız?"[16] âyetleridir: Çoğul kullanımına örnek: "فاما ترين من البشر احدا Eğer insanlardan birini görürsen...."[17] ile "وما هي الاذكرى للبشر Bu insanlara sadece bir tebliğdir"[18] el-Keşşâf sahibi Zemahşerî bunu böyle açıklamıştır.

15 Meryem sûresi, 19/17.
16 Mü'minun sûresi; 23/47.
17 Meryem sûresi, 19/26.
18 Müddessir sûresi, 74/31.

فَتَقَطَّعُوٓا۟ أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ زُبُرًا ۖ كُلُّ حِزْبٍۭ بِمَا
لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾ فَذَرْهُمْ فِى غَمْرَتِهِمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٥٤﴾ أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا
نُمِدُّهُم بِهِۦ مِن مَّالٍ وَبَنِينَ ﴿٥٥﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِى ٱلْخَيْرَٰتِ ۚ بَل لَّا يَشْعُرُونَ
﴿٥٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ هُم مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ﴿٥٧﴾ وَٱلَّذِينَ هُم
بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾ وَٱلَّذِينَ هُم بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾
وَٱلَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا ءَاتَوا۟ وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَٰجِعُونَ ۙ
﴿٦٠﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ يُسَٰرِعُونَ فِى ٱلْخَيْرَٰتِ وَهُمْ لَهَا سَٰبِقُونَ ﴿٦١﴾ وَلَا نُكَلِّفُ
نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۖ وَلَدَيْنَا كِتَٰبٌ يَنطِقُ بِٱلْحَقِّ ۚ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾
بَلْ قُلُوبُهُمْ فِى غَمْرَةٍ مِّنْ هَٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَٰلٌ مِّن دُونِ ذَٰلِكَ هُمْ لَهَا عَٰمِلُونَ
﴿٦٣﴾ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِم بِٱلْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْـَٔرُونَ ﴿٦٤﴾
لَا تَجْـَٔرُوا۟ ٱلْيَوْمَ ۖ إِنَّكُم مِّنَّا لَا تُنصَرُونَ ﴿٦٥﴾ قَدْ كَانَتْ ءَايَٰتِى تُتْلَىٰ
عَلَيْكُمْ فَكُنتُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَٰبِكُمْ تَنكِصُونَ ﴿٦٦﴾ مُسْتَكْبِرِينَ بِهِۦ سَٰمِرًا
تَهْجُرُونَ ﴿٦٧﴾ أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا۟ ٱلْقَوْلَ أَمْ جَآءَهُم مَّا لَمْ يَأْتِ ءَابَآءَهُمُ ٱلْأَوَّلِينَ
﴿٦٨﴾ أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا۟ رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُۥ مُنكِرُونَ ﴿٦٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ بِهِۦ
جِنَّةٌ ۚ بَلْ جَآءَهُم بِٱلْحَقِّ وَأَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَٰرِهُونَ ﴿٧٠﴾ وَلَوِ ٱتَّبَعَ
ٱلْحَقُّ أَهْوَآءَهُمْ لَفَسَدَتِ ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ وَمَن فِيهِنَّ ۚ
بَلْ أَتَيْنَٰهُم بِذِكْرِىٰهُمْ فَهُمْ عَن ذِكْرِىٰهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٧١﴾
أَمْ تَسْـَٔلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ ۖ وَهُوَ خَيْرُ
ٱلرَّٰزِقِينَ ﴿٧٢﴾ وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٧٣﴾
وَإِنَّ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْءَاخِرَةِ عَنِ ٱلصِّرَٰطِ لَنَٰكِبُونَ ﴿٧٤﴾

53. İnsanlar kendi aralarıdaki işlerini parça parça böldüler. Her grup, kendinde bulunan ile sevinip böbürlenmektedir.

54. Şimdi sen onları bir zamana kadar gaflet ve sapıklıkları ile başbaşa bırak! .

55, 56. Sanıyorlar mı ki, onlara verdiğimizi servet ve oğullar ile kendilerine faydalar sağlamak için can atıyoruz? Hayır, onlar işin farkına varamıyorlar.

57. Rablerine olan saygıdan dolayı titrereyenler;

58. Rablerinin âyetlerine inananlar;

59. Rablerine ortak tanımayanlar;

60. Ve, Rablerine dönecekleri için yapmakta oldukları işleri kalpleri çarparak yapanlar;

61. İşte onlar, iyiliklere koşuşurlar ve iyilik için yarışırlar.

62. Biz, hiç kimseyi, gücünün yettiğinden başkası ile yükümlü kılmayız. Nezdimizde hakkı söyleyen bir kitap vardır ve onlar haksızlığa uğratılmazlar.

63. Hayır, onların kalpleri bu hususta cehâlet içindedir. Ayrıca onların bundan öte bir takım kötü işleri vardır ki, onlar bu işleri yapar dururlar.

64. Sonunda, refah ve bolluk içinde olanlarını sıkıntıya uğrattığınızda, bakarsın ki feryadı basarlar.

65. Boşuna sızlanmayın bugün! Zira bizden yardım göremeyeceksiniz!

66, 67. Çünkü âyetlerimiz size okunurdu da, siz, buna karşı kibirlenerek arkanızı döner, geceleyin hezeyanlar savururdunuz.

68. Onlar bu sözü hiç düşünmediler mi? Yoksa kendilerine, daha önce geçmişteki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?

69. Yoksa Peygamberleri'ni henüz tanımadılar da bu yüzden mi onu inkâr ediyorlar?

70. Yoksa onda bir cinnet olduğunu mu söylüyorlar? Hayır o, kendilerine hakkı getirmiştir. Onlar ise haktan hoşlanmamaktadırlar.

71. Eğer hak, onların kötü arzu ve isteklerine uysaydı, mutlaka gökler ve yer ile bunlarda bulunanlar bozulur giderdi. Hayır, biz onlara şan ve şereflerini getirdik, fakat onlar kendi şereflerine sırt çevirdiler.

72. Yoksa sen onlardan bir vergi mi istiyorsun? Rabbinin vergisi daha hayırlıdır. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

73. Gerçek şu ki sen onları doğru bir yola çağırıyorsun.

74. Ahirete inanmayanlar ise, ısrarla yoldan çıkmaktadırlar.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde nebî ve rasullerin kıssalarını anlattıktan sonra, bu âyetlerde de o peygamberlerin kavimlerinden kâfir olanların ihtilaflarını, gruplara ve hiziplere bölünecek derecede dinlerinde ayrılığa düşmelerini anlattı ki insanlar sapıkların yollarından sakınsınlar.

KELİMELERİN İZAHI

زبرا : Zübür, زَبور kelimesinin çoğulu olup parçalar manasındadır. Zebûr; gümüş ve demir külçeleri manasına gelir.

غمرة : Ğamra; şaşkınlık ve sapıklık demektir. Ğamra'nın asıl lügat manası, kişiyi baştan aşağı ıslatan bol sudur.

يجأرون : Feryat edip yardım isterler. جـــؤار lügatte, yalvarıp yakararak bağırmak demektir. Bu ses, öküz sesine benzer.

تنكصون: Geri dönersiniz. نكوص geri dönmek demektir.

ناكبون : Yoldan çıkanlar. Bir kimse yoldan çıkıp başka bir yola girdiğinde نكب عن الطريق denir. Mastarı نكوب gelir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

53. فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا O milletler, dinleri hususunda ihtilafa düşüp bir çok gruplara ve farklı farklı dinlere ayrıldılar. Kendilerine tek din üzerinde toplanmaları emredildiği halde bir kısmı ateşperest, bir kısmı Yahudi, bir kısmı da Hıristiyan oldular كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ O grupların her biri kendi dinini beğenmekte ve ondan hoşlanmaktadır. Kendisinin haklı ve kazançlı olduğunu, başkalarının ise batıl yolda olup ziyana uğradığını sanır.

54. فَذَرْهُمْ فِي غَمْرَتِهِمْ Ey Muhammed! O müşrikleri gaflet, cehâlet ve sapıklıkları içinde bırak. Bu hitap Peygamber (s.a.v.)'edir. Zamir, Mekke kâfirlerini ifâde eder. حَـــتَّى حِينٍ Ölünceye kadar onları böyle bırak. Bu âyet, Rasulullah (s.a.v.) için bir teselli, müşrikler için ise bir tehdittir.

55, 56. أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهِ مِنْ مَالٍ وَبَنِينَ ■ نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ O kâfirler, dünyada kendilerine mal ve oğullar verdiklerimize, iyilikler yapmak için yarıştığımızı mı sanıyorlar? Böyle yapmamızın, onlara ihsan ve lütfun çabuklaştırılması ve bu iş için bir yarışma olduğunu mu zannediyorlar. Hayır, iş onların sandıkları gibi değil. Bilakis bu, onları aşama aşama daha fazla günaha sürüklemek ve böylece yok etmek içindir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurdu: بَل لا يَشْعُرُونَ Hayır, onlar hayvanlar gibidir. Onların akıl ve şuurları yoktur ki, durumu düşünüp

değerlendirsinler. Bu, onları aşama aşama helâke götürmek midir? Yoksa onlara iyilikte yarış mıdır? Bu âyet, müşriklerin, mal ve oğullarının olmasının, Allah'ın kendilerinden razı olduğu anlamına gelmediğini söylemektedir. Nitekim Yüce Allah, onların durumlarını şöyle bildirir: "Biz malca ve evlatça daha çoğuz. Biz azaba uğratılacak da değiliz" dediler.[19] Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Allah dünya nimetlerini sevdiğine de sevmediğine de verir. Dini ise, sadece sevdiklerine verir."[20]

Yüce Allah müşrikleri kınayıp onları tehdit edince, ardından mü'minleri medhederek onların en üstün sıfatlarını anlattı.

57. إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ O mü'minler Allah'ın azamet ve büyüklüğünden korkarlar. Korktukları için de azabından sakınırlar.

58. وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ Onlar Allah'ın gönderdiği Kur'ân âyetlerini ve kâinattaki âyetleri tasdik ederler. Bunlar, Allah'ın varlığını gösteren delillerdir. Bunu ifade etmek için şöyle söylenmiştir:

وفي كل شئ له آية تدل على انه واحد

Herşeyde onun birliğini gösteren bir alâmet vardır.

59. وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لا يُشْرِكُونَ Onlar ibadetlerinde Allah'a başkasını ortak koşmazlar. Aksine onun birliğini kabul eder ve sadece O'nun rızası için amel ederler. Fahreddin Râzî şöyle der: "Bundan maksat, Allah'ın birliğine iman etmek ve O'na ortak koşmamak değildir. Çünkü bu mana geçen âyette zaten vardır. Bilakis bundan maksat gizli şirkte bulunmamaktır. Bu da, ibadeti, sadece Allah rızasını kazanmak ve onu hoşnut etmek için yapmakla olur."[21]

60. وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ Onlar zekat ve sadakalarını verirler, çeşitli hayır ve iyiliklerde bulunarak Allah'a yaklaşmaya çalışırlar. Amellerinin kabul edilmemesinden de korkarlar. Bu, mü'minlerin dördüncü sıfatıdır. Hasan el-Basrî şöyle der: "Mü'min, hem iyilik eder, hem de kabul edilmemesinden korkar, münafık ise hem kötülük eder, hem de kendini güven içinde hisseder. أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ Onlar, hesap vermek üzere Rablerine döneceklerine inandıkları ve iyi amel ve itaatın şartlarını yerine getirmede kusur edebileceklerinden korktukları için kalpleri titrer. Rivâyet olunduğuna göre Âişe (r.a.), bu mübarek âyeti Rasulullah (s.a.v.)'a sordu ve dedi ki: "Onlar, yaptıklarını kalpleri titreyerek yaparlar" âyetindeki şahıslar, "Allah'tan korkarak zina edenler, hırsızlık yapanlar ve içki içenler mi?" Rasulullah (s.a.v.) ona şöyle cevap verdi: "Hayır, ey Sıddîk'ın kızı! Onlar, namaz kılan, oruç tutan ve zekatlarını verenlerdir. Bununla beraber onlar Yüce Allah'tan korkarlar."[22]

61. أُولَئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ İşte kendilerinde bu yüce sıfatları taşıyanlar, o suçlu kâfirler değil, yüce dereceleri elde etmek için Allah'a itaatte yarışanlardır. وَهُمْ لَهَا

19 Sebe' sûresi 34/35.
20 Ahmed b. Hanbel, I, 387.
21 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIII, 107.
22 Ahmed b. Hanbel, VI, 159.

سَابِقُونَ O hayırlara layık olan ve onlar için yarışanlar da onlardır. Fahreddin Râzî şöyle der: "Bilesin ki, bu sıfatlar son derece güzel tertip edilmişlerdir. Birinci sıfat, mü'minlerde, uygunsuz şeylerden sakınmayı gerektiren şiddetli korkunun meydana geldiğini, ikincisi, Allah'ın birliğine iman ettiklerini, Üçüncüsü, ibadetlerde gösteriş yapmadıklarını, dördüncü sıfat ise bu üç sıfatı taşıyanların, ibadetlerini, kusur ederim korkusu içerisinde yaptıklarını gösterir. İşte bu sıddîkların ulaştığı son makamdır. Allah, oraya ulaşmayı bize de nasip etsin."[23]

62. وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا Bir lütuf ve ihsanımız olarak, kullardan hiçbirini, gücü yetmediği bir şeyle yükümlü kılmayız. Mü'minler'in vasıfları anlatıldıktan sonra bu âyetin getirilmesi, o samimi kulların, güçlerinin yetmediği şeylerle yükümlü kılınmadıklarına ve bütün yükümlülüklerin insanın gücü dahilinde olduğuna bir işarettir. وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنطِقُ بِالْحَقِّ Kulların işlediği iyi ve kötü amellerin yazılı bulunduğu amel defterleri bizim katımızdadır. Ahirette onlara bunların karşılığını vereceğiz. وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ Amellerinin karşılığı verilirken sevaplarını eksiltmek veya cezalarını arttırmak sûretiyle onlara zulmedilmez. Kurtubî şöyle der:" Bu âyet, hem bir tehdit, hem de zulme karşı bir güvence ifade eder."[24]

63. بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِنْ هَٰذَا Fakat, suçlu kâfirlerin kalpleri, bu Kur'ân'a karşı gaflet içinde ve kapalıdır, onu göremezler. وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذَٰلِكَ İnkâr ve Allah'a ortak koşma dışında, onların bir çok kötü işleri de vardır. هُمْ لَهَا عَامِلُونَ Bedbahtlığa müstehak olmaları için ilerde onları da yapacaklardır. Onlar hem inkâr ettiler, hem de kötü işler yaptılar. Bu nedenle onlara azap hak oldu.

64. حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ Nihâyet onların bu hayatta nimet içerisinde yaşayan zenginlerini ve ileri gelenlerini, açlık, öldürme ve esir etme gibi, dünya cezasıyla cezalandırdığımızda إِذَا هُمْ يَجْأَرُونَ bir de bakarsın, feryat etmeye ve bağırarak yardım istemeye başlarlar. İbn Abbas şöyle der: "Bu, onların yedi sene çektikleri açlık cezasıdır."

65. لَا تَجْأَرُوا الْيَوْمَ إِنَّكُمْ مِنَّا لَا Bugün artık azaptan kurtulmak için yardım istemeyin. تُنصَرُونَ Azabımızdan kurtulamazsınız. Bağırmak ve yardım istemek size fayda vermez.

66. قَدْ كَانَتْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ Daha önce size okunan Kur'ân âyetlerini işitiyordunuz. فَكُنتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ تَنكِصُونَ Ökçesi üzerine gerisin geri dönen kimse gibi o âyetlerden kaçıyordunuz. Bu, onların haktan yüz çevirme hallerini, gerisin geri dönen kimsenin durumuna benzeterek açıklamaktır.

67. مُسْتَكْبِرِينَ بِهِ Kur'ân sebebiyle kibirlenip iman etmiyordunuz. İbn Kesîr şöyle

23 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIII, 107.
24 Kurtubî, XII,134.

der: "به deki zamir, Kur'ân'a âittir. Müşrikler gece toplanıp sohbet eder ve Kur'ân hakkında, "O bir sihirdir, şiirdir, kâhin sözüdür" gibi batıl sözler söylerlerdi."[25] İbn Cevzî de şöyle der: "به deki zamir, Kâbe'ye aittir. Bu, daha önce adı geçmemiş şeyden kinayedir. Çünkü Kâbe'nin durumu meşhurdur." Buna göre âyetin manası şöyle olur: Diğer insanlar yurtlarında korku içinde oldukları halde siz Mekke'de emniyet içinde olduğunuz için Kâbe ve Mekke ile iftihar ediyor ve kibirleniyorsunuz. "Biz Harem halkıyız, kimseden korkmayız. Biz Allah evinin halkı ve dostlarıyız" diyorsunuz. Bu, İbn Abbas ve diğerlerinin görüşüdür.[26] سَامِرًا تَهْجُرُونَ Gece toplanıp sohbet ediyor ve bu sohbetlerinizde, Kur'ân hakkında kötü sözler söylüyor, Peygamber (s.a.v.)'e sövüyorsunuz.

68. أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ Kur'ân'ın nazmındaki mucizeliğe bakıp onun Allah Kelamı olduğunu anlayabilmek için düşünmediler mi ki ona inansınlar? أَمْ جَاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ آبَاءَهُمُ الْأَوَّلِينَ Yoksa onlara Allah'tan, daha önce babalarına benzeri gelmemiş olan yeni bir şey mi geldi? Ebussuûd şöyle der: "Yani, Yüce Allah'tan peygamberlere kitapların gelmesi, inkârı mümkün olmayan ezelî bir kanundur. Kur'ân da, bu kanuna göre gelmiştir. Peki onu nasıl inkâr ediyorlar?[27]

69. أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنكِرُونَ "Yoksa onlar Muhammed (s.a.v.)'in doğruluğunu, güvenilirliğini ve güzel ahlaklı olduğunu bilmiyorlar mı? Bu âyet, kâfirler hakkında bir başka kınamadır. Yüce Allah onları, evvelâ Kur'ân'dan yararlanmakdıkları için kınadı. İkinci olarak, onlara gelen bu kitabın benzerinin, daha önce atalarına da gelmiş oluduğunu bildirerek kınadı. Üçüncü olarak onların Hz. Muhammed'in (s.a.v.) soyunu, doğruluğunu ve güvenilir bir kimse olduğunu bildiklerini açıklayarak kınadı. Dördüncü olarak da, Rasulullah'ın (s.a.v.), kendilerinden daha akıllı ve daha zeki olduğunu bildikleri halde, onu delilikle itham ettiklerini bildirerek kınadı. İşte bu nedenle, bir sonraki âyette şöyle buyurdu:

70. أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ Yoksa onlar, Muhammed'in deli olduğunu mu söylüyorlar?" Bu, çeşitli şekillerde inat ve inkâr ettiklerinden dolayı onları kınayan ve hayret bildiren bir başka ifadedir. بَلْ جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ Hayır, iş onların iddia ettikleri gibi değildir. Aksine, Muhammed (s.a.v.) onlara apaçık bir hak getirmiştir. Batılın hiçbir şekilde ona girmesi söz konusu değildir. Muhammed (s.a.v.) onlara, Allah'ın birliği inancını ve İslâm kanunlarını kapsayan Kur'ân'ı getirmiştir. وَأَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ Dâvetin açıklığına rağmen, müşriklerin çoğu haktan hoşlanmazlar. Çünkü kalplerinde eğrilik vardır.

71. وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ Hoşlanmadıkları hak, yani Allah'ın birliği ve adâleti onların

25 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 569.
26 Zâdu'l-mesîr, IV, 482.
27 Ebussuûd, IV, 38.

bozuk arzularına uyacak ve çarpık istekleri doğrultusunda gidecek olsaydı, لَفَسَدَتْ السَّمَاوَاتُ وَالأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ yükseği, alçağı, bütün alemin nizamı ve bunlarda yaşayan mahlukatın düzeni bozulurdu. Çünkü onların arzuları çarpık ve farklıdır. İbn Kesîr şöyle der:" Bütün bunlar kulların âcizliğini, görüş ve isteklerinin farklı olduğunu göstermekte ve Yüce Allah'ın bütün sıfatlarında kâmil olduğunu, fiilleri ve mahlukatı idaresinde kemal sıfatlarını taşıdığını açıklamaktadır"[28] بَلْ أَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ Bilakis, biz onlara, şan ve şereflerini kapsayan kitabı getirdik. Bu da, Yüce Allah'ın sayesinde kendilerini şereflendirdiği Kur'ân-ı Kerîm'dir. فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ Oysa, onlar bu Kur'ân'dan yüz çeviriyorlar. Halbuki onlara layık olan Kur'ân'a boyun eğmeleri ve saygı göstermeleridir. Çünkü Kur'ân onların şeref ve izzetidir. Burada, Kur'ân'a hürmet maksadıyla الذكر kelimesi tekrar edilmiştir.

72. أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرْجًا "Ey peygamber! Yoksa sen, Allah'ın emirlerini tebliğ karşılığında onlardan bir ücret mi istiyorsun da, bundan dolayı iman etmiyorlar?" Bu âyet, iman etmedikleri için onları kınamaktadır. Yoksa Muhammed (s.a.v.) onlardan herhangi bir ücret istememektedir. Durum böyle olunca, niçin onu yalanlıyor ve ona düşmanlık ediyorlar? فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ Ey peygamber! Allah'ın sana lütfedip verdiği rızık daha hayırlıdır. وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ Yüce Allah, lütfeden ve rızık verenlerin en üstünüdür. Çünkü O, karşılık beklemeden verir: Başkası ise, bir ihtiyacı için verir.

73. وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ Ey peygamber! Şüphesiz sen onları dosdoğru yola yani Naîm Cennetlerine götüren İslâm'a çağırıyorsun.

74. وَإِنَّ الَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ عَنْ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ Öldükten sonra dirilip de sevap veya ceza göreceklerine inanmayanlar var ya, işte onlar, gerçekten doğru yoldan çıkanlardır.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "فذرهم في غمرتهم Onları cehaletleri içinde bırak" cümleside latif istiâre vardır. Ğamre kelimesinin asıl manası, kişiyi baştan ayağa ıslatan bol sudur. Kâfirlerin, içinde bulundukları cehalet ve sapıklık, istiâre yoluyla, insanı tepeden tırnağa ıslatan bol suya benzetilmiştir.

2. "أيحسبون أنما نمدهم Sanıyorlar mı ki, onlara yardım edeceğiz?" cümlesi, inkâr ifade eden bir sorudur.

3. "نسارع لهم في الخيرات Onlara iyilik etmede yarıştığımızı mı sanıyorlar?"

28 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 570.

Cümlesinde, bunu önceki cümleye bağlayan به lafzı hazfedilmiştir. Takdiri şöyledir: "نسارع لهم به في الخيرات Bunları vermekle, onlara iyilik etmede yarıştığımızı mı sanıyorlar?" Söylendiği takdirde söz uzayacağı ve söylenmediği takdirde karışıklık endişesi bulunmadığı için, hazfi güzel olmuştur.

4. "يؤمنون inanırlar" ile "يشركون ortak koşarlar" arasında tıbâk vardır.

5. "ولدينا كتاب ينطق بالحق Katımızda, hakkı söyleyen bir kitap vardır, cümlesi güzel bir istiâredir. Zira söz söylemek, sadece dili ile konuşan kimselere mahsustur. Halbuki kitabın dili yoktur. Yüce Allah, kitabın son derece açıklayıcı ve delillerini ortaya koyucu olduğunu vurgulamak ve onu konuşan dile benzetmek maksadıyla, istiâre yoluyla, kitabı "Konuşma" sıfatı ile niteledi.

6. "يؤتون verirler" ile "آتوا verdiler" ve "اعمال ameller" ile "عاملون amel edenler" arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

7. "فكنتم على اعقابكم تنكصون Siz, ökçelerinizin üzerine gerisin geri dönüyordunuz" cümlesinde üstün bir istiâre vardır. Yüce Allah, onların haktan yüz çevirmelerini, istiâre-i temsîliye yoluyla, arkaya dönene benzetti.

8. "سابقون، يشوكون، يؤمنون، مشفقون ve benzeri kelimelerde kuvvetli bir secî vardır.

وَلَوْ رَحِمْنٰهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِّنْ ضُرٍّ لَّلَجُّوْا فِيْ طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُوْنَ ﴿٧٥﴾
وَلَقَدْ اَخَذْنٰهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوْا لِرَبِّهِمْ وَمَا
يَتَضَرَّعُوْنَ ﴿٧٦﴾ حَتّٰٓى اِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا عَذَابٍ
شَدِيْدٍ اِذَا هُمْ فِيْهِ مُبْلِسُوْنَ ﴿٧٧﴾ ع وَهُوَ الَّذِيْٓ اَنْشَاَ
لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ۭ قَلِيْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ﴿٧٨﴾
وَهُوَ الَّذِيْ ذَرَاَكُمْ فِي الْاَرْضِ وَاِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿٧٩﴾ وَهُوَ الَّذِيْ
يُحْيٖ وَيُمِيْتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ ۭ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿٨٠﴾
بَلْ قَالُوْا مِثْلَ مَا قَالَ الْاَوَّلُوْنَ ﴿٨١﴾ قَالُوْٓا ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا
تُرَابًا وَّعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوْثُوْنَ ﴿٨٢﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَاٰبَاۗؤُنَا هٰذَا
مِنْ قَبْلُ اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿٨٣﴾ قُلْ لِّمَنِ الْاَرْضُ
وَمَنْ فِيْهَآ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿٨٤﴾ سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ۭ قُلْ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ
﴿٨٥﴾ قُلْ مَنْ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ
﴿٨٦﴾ سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ۭ قُلْ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿٨٧﴾ قُلْ مَنْۢ بِيَدِهٖ
مَلَكُوْتُ كُلِّ شَيْءٍ وَّهُوَ يُجِيْرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ
تَعْلَمُوْنَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ۭ قُلْ فَاَنّٰى تُسْحَرُوْنَ ﴿٨٩﴾
بَلْ اَتَيْنٰهُمْ بِالْحَقِّ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿٩٠﴾ مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ
وَّلَدٍ وَّمَا كَانَ مَعَهٗ مِنْ اِلٰهٍ ۭ اِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍۢ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا
بَعْضُهُمْ عَلٰي بَعْضٍ ۭ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿٩١﴾ عٰلِمِ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ فَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٩٢﴾ ع قُلْ رَّبِّ اِمَّا تُرِيَنِّيْ
مَا يُوْعَدُوْنَ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِيْ فِي الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٩٤﴾
وَاِنَّا عَلٰٓى اَنْ نُّرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقٰدِرُوْنَ ﴿٩٥﴾ اِدْفَعْ بِالَّتِيْ
هِيَ اَحْسَنُ السَّيِّئَةَ ۭ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَصِفُوْنَ ﴿٩٦﴾ وَقُلْ رَّبِّ اَعُوْذُ بِكَ

مِنْ هَمَزٰتِ الشَّيٰطِيْنِ ﴿٩٧﴾ وَاَعُوْذُ بِكَ رَبِّ اَنْ يَّحْضُرُوْنِ
﴿٩٨﴾ حَتّٰٓى اِذَا جَآءَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُوْنِ ﴿٩٩﴾
لَعَلِّيْٓ اَعْمَلُ صَالِحًا فِيْمَا تَرَكْتُ كَلَّا ۭ اِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَاۗىِٕلُهَا ۭ
وَمِنْ وَّرَاۗىِٕهِمْ بَرْزَخٌ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ ﴿١٠٠﴾ فَاِذَا نُفِخَ فِي الصُّوْرِ
فَلَآ اَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَىِٕذٍ وَّلَا يَتَسَاۗءَلُوْنَ ﴿١٠١﴾
فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِيْنُهٗ فَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ
مَوَازِيْنُهٗ فَاُولٰۗىِٕكَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فِيْ جَهَنَّمَ
خٰلِدُوْنَ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ وُجُوْهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيْهَا كٰلِحُوْنَ ﴿١٠٤﴾
اَلَمْ تَكُنْ اٰيٰتِيْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُوْنَ ﴿١٠٥﴾
قَالُوْا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَاۗلِّيْنَ ﴿١٠٦﴾ رَبَّنَآ
اَخْرِجْنَا مِنْهَا فَاِنْ عُدْنَا فَاِنَّا ظٰلِمُوْنَ ﴿١٠٧﴾ قَالَ اخْسَـــُٔوْا فِيْهَا وَلَا
تُكَلِّمُوْنِ ﴿١٠٨﴾ اِنَّهٗ كَانَ فَرِيْقٌ مِّنْ عِبَادِيْ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا
وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّخَذْتُمُوْهُمْ سِخْرِيًّا حَتّٰٓى اَنْسَوْكُمْ
ذِكْرِيْ وَكُنْتُمْ مِّنْهُمْ تَضْحَكُوْنَ ﴿١١٠﴾ اِنِّيْ جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوْٓا اَنَّهُمْ
هُمُ الْفَاۗىِٕزُوْنَ ﴿١١١﴾ قٰلَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْاَرْضِ عَدَدَ سِنِيْنَ ﴿١١٢﴾ قَالُوْا
لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْـَٔلِ الْعَاۗدِّيْنَ ﴿١١٣﴾ قٰلَ اِنْ لَّبِثْتُمْ اِلَّا
قَلِيْلًا لَّوْ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿١١٤﴾ اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنٰكُمْ عَبَثًا
وَّاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُوْنَ ﴿١١٥﴾ فَتَعٰلَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا
هُوَ ۚ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيْمِ ﴿١١٦﴾ وَمَنْ يَّدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ
لَا بُرْهَانَ لَهٗ بِهٖ ۙ فَاِنَّمَا حِسَابُهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ ۭ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ
الْكٰفِرُوْنَ ﴿١١٧﴾ وَقُلْ رَّبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَاَنْتَ خَيْرُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿١١٨﴾

75. Eğer onlara acıyıp da içinde bulundukları sıkıntıyı giderseydik, azgınlıklarında şaşkın şaşkın direnirlerdi.

76. Andolsun, biz onları sıkıntıya düşürdük de yine Rablerine boyun eğmediler, tazarrû ve niyazda da bulunmadılar.

77. Sonunda üzerlerine, azabı çok şiddetli bir kapı açtığımız zaman, bir de bakarsın ki onlar orada şaşkın ve ümitsiz kalmışlardır!

78. O, sizin için kulakları, gözleri ve gönülleri yaratandır. Ne de az şükrediyorsunuz!

79. Ve O, sizi yeryüzünde yaratıp türetendir. Yalnız O'nun huzurunda toplanacaksınız.

80. Ve O, yaşatan ve öldürendir; gecenin ve gündüzün değişmesi O'nun eseridir. Hâlâ aklınızı kullanmaz mısınız!

81. Buna rağmen onlar, öncekilerin dedikleri gibi dediler.

82. Dediler ki: "Sahi biz, ölüp de bir toprak ve kemik yığını haline gelmişken, yeniden diriltileceğiz, öyle mi?

83. Hakikaten, gerek bize, gerekse daha önce atalarımıza böyle bir vaadde bulunuldu; bu geçmiştekilerin masallarından başka bir şey değildir!"

84. De ki: "Eğer biliyorsanız söyleyin. Bu dünya ve onda bulunanlar kime aittir?"

85. "Allah'a aittir " diyecekler. "Öyle ise siz hiç düşünüp taşınmaz mısınız!" de.

86. "Yedi kat göklerin Rabbi, azametli Arş'ın Rabbi kimdir?" diye sor.

87. "Allah'dır" diyecekler. "Şu halde siz Allah'tan korkmaz mısınız!" de.

88. "Eğer biliyorsanız söyleyin, her şeyin melekûtu kendisinin elinde olan, kendisi her şeyi koruyup kollayan, fakat kendisi korunmayan kimdir?" diye sor.

89. "Allah''dır" diyecekler. "Öyle ise nasıl olup da aldatılıyorsunuz?" de.

90. Doğrusu biz onlara gerçeği getirdik, onlar ise gerçekten yalancılardır.

91. Allah evlat edinmemiştir, O'nunla beraber hiçbir ilah da yoktur. Aksi takdirde her ilah kendi yarattığını sevk ve idare eder ve mutlaka onlardan biri diğerine galebe çalardı. Allah, onların yakıştırdıkları şeylerden münezzehtir.

92. Görünmeyeni de, görüneni de bilen Allah, O, müşriklerin ortak koştukları şeylerden çok yüce ve münezzehtir.

93, 94. De ki: "Rabbim! Eğer onlara yöneltilen tehdidi mutlaka bana göstereceksen, bu durumda beni zalimler topluluğunun içine koyma Rabbim!

95. Biz, onlara yönelttiğimiz tehdidi sana göstermeye elbette ki kâdiriz.

96. Sen, kötülüğü en güzel bir şekilde defet. Çünkü biz onların yakıştırmakta oldukları şeyi çok iyi bilmekteyiz.

97. Ve de ki: "Rabbim! Şeytanların kışkırtmalarından sana sığınırım!

98. Onların yanımda bulunmalarından da sana sığınırım!

99. Nihayet onlardan birine ölüm gelip çattığında, "Rabbim! der, beni geri gönder;

100. Tâ ki boşa geçirdiğim dünyada iyi iş yapayım" Hayır! Onun söylediği bu söz laftan ibarettir. Onların arkasında ise, yeniden dirilecek güne kadar bir berzah vardır.

101. Sûra üflendiği zaman artık ne aralarında soysop vardır, ne de birbirlerini soruşturacaklardır.

102. Artık kimlerin tartıları ağır basarsa, işte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir.

103. Kimlerin de tartıları hafif gelirse, artık bunlar da kendilerine yazık etmişlerdir, ebedî Cehennemdedirler.

104. Orada dişleri sırıtır halde iken, ateş yüzlerini yalar.

105. "Allah, size âyetlerim okunurdu da, siz onları yalanlardınız değil mi?" der.

106. Derler ki: "Rabbimiz! Bedbahtlığımız bizi yendi, biz, sapıklar topluluğu idik.

107. Rabbimiz! Bizi burdan çıkar. Eğer bir daha dönersek, artık belli ki biz zalim insanlarız.

108. Buyurur ki: Alçaldıkça alçalın orda! Bana bir şey söylemeyin artık!

109. Zira kullarımdan bir zümre, "Rabbimiz! Biz iman ettik, öyle ise bize acı! Sen, merhametlilerin en iyisisin" demişlerdi.

110. İşte siz onları alaya aldınız, sonunda bu davranışınız size beni hatırlamayı unutturdu, siz onlara gülüyordunuz.

111. Bugün ben onlara, sabrettiklerinin karşılığını verdim, onlar, hakikaten kazananlardır.

112. "Yeryüzünde kaç yıl kaldınız?" diye sorar.

113. "Bir gün veya günün bir kısmı kadar kaldık. İşte sayanlara sor" derler.

114. Buyurur ki: Sadece az bir süre kaldınız, keşke bilmiş olsaydınız!

115. Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?

116. Mutlak Hâkim ve Hak olan Allah, çok yücedir. O'ndan başka ilah yoktur. O, yüce Arş'ın sahibidir.

117. Her kim Allah ile birlikte diğer bir ilaha taparsa, -ki bu hususla ilgili hiç bir delili yoktur- o kimsenin hesabı ancak Rabbinin nezdindedir. Şurası muhakkak ki kâfirler iflah olmaz.

118. De ki: "Bağışla ve merhamet et. Rabbim! Sen, merhametlilerin en hayırlısısın."

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde müşriklerin imana davetten yüz çevirdiklerini anlattıktan sonra burada da yüz çevirmelerinin sebebini anlattı. Bu sebep inat ve taşkınlıktır. Bunun ardından da kendisinin birliğini gösteren delilleri getirdi. Daha sonra ahiret hallerini ve insanların orada mutlular ve mutsuzlar diye iki kısma ayrıldığını açıkladı. Bu âyetlerde, insanların ahirette haşr olmasının hikmetini açıklayarak sûreyi sona erdirdi. Ayrıca bu âyetlerde, kıyamet olmasaydı itaat edenle isyan edenin, iyi ile kötünün birbirinden ayırt edilemeyeceğini de bildirdi.

KELİMELERİN İZAHI

مبلسون : Müblisûn, hayrete düşüp ümit kesenler. إبلاس Her türlü hayırdan ümit kesmektir.

يجير : Korur, yani kendisinden yardım isteyeni korur. Bir kimse diğerine yardım edip de onu bir başkasının kötülüğünden koruduğunda, أجرت فلانا على فلان der.

همزات : Hemezât, kışkırtmak ve şiddetli tahrîk manasına gelen kelimesinin çoğuludur. Bu manada kullanılan الهز ve الأز kelimelerine benzer.

همزات الشيطان: Şeytanın, vesvese vererek kurduğu tuzak demektir.

برزخ : Berzah; engel, mâni demektir. Cevherî şöyle der: "Berzah, iki şey arasındaki engel manasındadır."[29]

كالحون : Kâlihûn, dişleri sırıtanlar. كلوح Dudakların geri çekilerek dişlerden uzaklaşması demektir ki bu da insan yüzünün en çirkin halidir.

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Abbas'ın şöyle dediği rivayet olunur: "Aşağıdaki âyetler Sümâme b. Üsâl hakkında indi. Bir seriyye Sümâme'yi esir aldı. O da müslüman oldu. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) onu serbest bırakınca Mekke ile Mire arasında bir yere gitti ve şöyle dedi: "Vallahi Rasulullah (s.a.v.) izin vermedikçe size Yemâme'den bir tane dahi buğday gelmeyecek." Allah, Kureyş'i kıtlık ve açlıkla cezalandırdı. Neticede leş, köpek eti ve ilhiz yediler. İlhiz nedir? diye soruldu. İbn Abbas dedi ki:" Araplar yünleri alıp kana bularlar, sonra onu kızartıp yerlerdi. İşte ilhiz budur. Bu kıtlık üzerine Ebû Süfyân şöyle dedi:" Allah ve akraba hakkı için söyle, sen, Allah'ın seni âlemlere rahmet olarak gönderdiğini iddia etmiyor musun?" Rasulullah (s.a.v.): "Evet"dedi, Ebû Süfyân: "Vallahi görüyorum ki, sen babaları kılıçla, çocukları da açlıkla öldürdün." Bunun üzerine şu âyetler indi: ولو رحمنا هم وكشفنا ما بهم من ضر للجوافي طغيانهم يعمهون ... Eğer onlara acıyıp da, içinde bulundukları sıkıntıyı giderseydik, şaşkın şaşkın azgınlıklarında direnirlerdi.[30]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

75. "وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ Seni yalanlayan ve sana karşı inatla direnen o müşriklere acıyıp da başlarına gelen kıtlık ve kuraklık belasını kaldırsaydık ve onlardan musibetleri giderseydik, لَلَجُّوا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ elbette sapıklık ve haddi aşmalarına şaşkın şaşkın devam ederlerdi.

76. وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ Onları musibet ve sıkıntılarla, açlık ve kıtlıkla imtihan ettik. فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ Yine de Allah'a boyun eğip azameti karşısında tevâzu göstermediler. وَمَا يَتَضَرَّعُونَ Belâlarını giderilmesi için Rablerine dua etmediler, aksine kibir ve gururlarında devam ettiler. Maksat şudur: Onlar aşırı derecede azgın ve taşkın oldukları için, geçmişte tevâzu gösterip Allah'a dönmediler, gelecekte de dönmeyeceklerdir.

77. حَتَّى إِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيدٍ Nihayet ahiret sıkıntıları ve Allah'ın, hesaba katmadıkları azabı onlara gelip çattığında إِذَا هُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ işte o zaman, her türlü hayır ve iyilikten ümit keserler. Ebussuûd şöyle der:" Burada azaptan maksat,

29 Kurtubî, XII, 150.
30 el-Bahr, VI, 415.

ahiret azabıdır. Nitekim âyetin taşıdığı tehdit ve azabın şiddetli olduğunun bildirilmesi bunu göstermektedir. Buna göre âyetin manası şöyle olur: Biz onları öldürme, esir etme, açlık ve benzeri türlü sıkıntılarla imtihan ettik. Ancak, ahiret azabını görünceye kadar onlardan herhangi bir yumuşama ve İslâm'a yönelme görülmedi. Azabı gördüklerinde ise ümitlerini kesmeye ve boyun eğmeye başladılar."[31]

Bundan sonra Yüce Allah verdiği nimetleri ve birliğini gösteren delilleri hatırlatarak şöyle buyurdu:

78. وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالأَبْصَارَ وَالأَفْئِدَةَ Sizin kulaklarınızı, gözlerinizi ve kalplerinizi yaratan O'dur. İşte bu duyu organlarını işitesiniz, göresiniz ve anlayasınız diye sizin için yarattı. Burada müşrikler kınanmaktadır. Çünkü onlar bu nimetleri, kullanılmaları gereken yerlerde kullanmadılar. Zira kulak; kişiyi doğruya götürecek şeyin işitilmesi, göz; Allah'ın sıfatlarının eksiksiz olduğunu gösteren delillerin görülmesi, akıl; Allah'ın yarattıkları ve engin gücü hakkında düşünülmesi için yaratılmıştır. Kim bu nimetleri yerli yerinde kullanmazsa, onları yok etmiş demektir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurdu: "Fakat kulakları, gözleri ve kalpleri kendilerine bir fayda sağlamadı".[32] Bu üç nimetin, faydaları büyük olduğu için Yüce Allah özellikle bunları zikretti. قَلِيلاً مَّا تَشْكُرُونَ Rabbinize ne de az şükrediyorsunuz?! Buradaki ما azlığı pekiştirmek için gelmiştir. Yani, Allah'ın size lütuf ve ihsanının çokluğuna rağmen sizin O'na karşı şükrünüz ne kadar az demektir.

79. وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الأَرْضِ Sizi yaratıp doğum yoluyla çoğaltarak yeryüzüne yayan O'dur. وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ Hesap ve ceza için sadece, bir olan Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.

80. وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ Çürümüş[33] kemikleri dirilten, mahlukatı ve milletleri öldüren O'dur. وَلَهُ اخْتِلافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ Uzayıp kısalarak, gece ve gündüzün farklı oluşu da bir olan Yüce Allah'ın fiilidir. Allah varlığını ve gücünü gösteren delilleri getirmek için bunu yapar. أَفَلا تَعْقِلُونَ Sizin, Allah'ın kudretini ve ezici gücünü gösteren delilleri anlayacak aklınız yok mu ki, düşünüp de, hiç yoktan bunu yapabilenin, yok olduktan sonra mahlukatı tekrar diriltmeye kâdir olacağını anlayasınız.

81. بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الأَوَّلُونَ Âyette geçen بل idrâb içindir. Yani, onların bu âyetleri ve ibretleri düşünecek akıl ve fikirleri yoktur. Aksine o Mekkeli müşrikler önceki milletlerin söyledikleri gibi söylediler.

82. قَالُوا أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَئِنَّا لَمَبْعُوثُونَ Dediler ki, biz çürüyüp zerreler haline geldikten ve çürümüş kemikler olduktan sonra, gerçekten ikinci kez yaratılacak mıyız? Bu düşünülemez, bu aslâ olmaz.

---

31 Ebussuûd, IV, 40.

32 Ahkâf sûresi, 46/26.

33 Bu, "Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek? (Yâsîn süresi, 36/78) âyetine işaret etmektedir.

83. لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَذَا مِنْ قَبْلُ Bu bize ve bizden önceki babalarımıza da vaadedilmişti. Bunun gerçek olduğunu sanmıyoruz. إِنْ هَذَا إِلاَّ أَسَاطِيرُ الأَوَّلِينَ Bu ancak, öncekilerin yalanları ve batıl sözlerinden başka bir şey değildir. Müşrikler öldükten sonra dirilmeyi ve haşir-neşiri inkâr edince Yüce Allah, Peygamber'ine (s.a.v.), batılın belini kıracak şu güçlü delille onları susturmasını emretti. Şöyle buyurdu:

84. قُلْ لِمَنْ الأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا Ey Muhammed! Onların iddialarına cevap olarak de ki: Yeryüzü ve onun üzerinde bulunan mahluklar kimin? Onların sahibi kim? Yok etmek ve vücuda getirmek sûretiyle onlarda tasarrufta bulunan kim? إِنْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ Eğer bu konuda bir bilginiz varsa onu bana bildirin. Bu cümle onların küçüklüklerini ve câhilliklerini ortaya koymaktadır. Kurtubî şöyle der:" Yüce Allah bu âyette, kendisinin birliğini ve ilahlığını, yok olmaycak olan mülkünü ve değişmeyen gücünü haber vermektedir. Bu ve bundan sonraki âyetler, kâfirlerle mücadelenin ve onlara delille karşı çıkmanın câiz olduğunu gösterir. Aynı zamanda başlangıçta yoktan yaratan, meydanan getiren ve benzeri olmadan var eden kimsenin ilahlığa ve mâbûtluğa layık olduğuna dikkat çeker."[34]

85. سَيَقُولُونَ لِلَّهِ Onlar cevap olarak, yeryüzünü ve onda bulunanları yaratan ve meydana getiren Allah'tır diyeceklerdir. Bunu itiraftan başka çareleri yoktur. قُلْ أَفَلا تَذَكَّرُونَ De ki, ibret alıp da, bunları yoktan yaratanın, tekrar yaratabileceğini anlıyamıyor musunuz?

86. قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ De ki, içlerinde bulunan güneşler, yıldızlar ve aylarla birlikte kat kat gökleri yaratan kimdir? Kimdir, tertemiz meleklerin taşıdığı yüce Arş'ı yaratan.

87. سَيَقُولُونَ لِلَّهِ Onları yaratan Allah'tır. Onların hepsi Allah'a aittir derler. قُلْ أَفَلا تَتَّقُونَ De ki, hâlâ Allah'ın azabından korkmayacak ve O'nu birlemeyecek misiniz? Hâlâ, Allah'tan başka taptığınız putlara ibadeti bırakmayacak mısınız?

88. قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ De ki, bu geniş mülk kimin elindedir? Her şeyin hazineleri kimindir? Kâinatta yaratma, vücuda getirme ve idare etme yetkisine sahip olan kimdir? وَهُوَ يُجِيرُ وَلا يُجَارُ عَلَيْهِ Kendisine sığınan ve emân dileyeni koruyan ve ona karşı, kimsenin başkasından yardım dilemediği kimdir? إِنْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ Eğer biliyorsanız, bunu bana haber verin.

89. سَيَقُولُونَ لِلَّهِ "Bütün mülk ve idare Allah'a aittir" diyeceklerdir. قُلْ فَأَنَّى تُسْحَرُونَ Onlara de ki, O'nun tek başına mülkün sahibi olduğunu ve onda tasarrufta bulunduğunu bildiğiniz ve itiraf ettiğiniz halde, nasıl oluyor da aldanıyor ve Allah'a itaat ve onu birlemekten nasıl çevriliyorsunuz? Ebû Hayyân şöyle der: "Burada sihir müsteâr olarak kullanılmıştır. Onların yaptıkları saçmalıklar ve yersiz davranış

34 Kurtubî, XII, 145, 146.

ve konuşmalar, büyülenmiş kimsenin yaptığı saçmalıklara ve yalpalamalara benzetilmiştir."[35] Yüce Allah, bu üç kınamayı aşama aşama sıraladı. Önce أفلا تذكرون düşünmüyor musunuz?" sonra "أفلا تتقون sakınmıyor musunuz?" buyurdu. Bu ikincide daha fazla korkutulduğu için, birinciden daha vurguludur. Üçüncü olarak da şöyle buyurdu: "فأنى تسحرون Nasıl büyülenip aldanıyorsunuz?" Bunda, diğerlerinde bulunmayan bir kınama vardır.[36]

90. بَلْ أَتَيْنَاهُمْ بِالْحَقِّ Aksine, Allah'ın birliği, öldükten sonra dirilme ve hesap konusunda biz onlara doğru sözü getirdik. وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ Şüphesiz onlar, Allah'a isnat ettikleri ortaklar ve çocuklar hususunda yalan söylemektedirler. Yüce Allah geçen âyetlerde onların aleyhine birçok delil getirdikten sonra, bu âyette de onları tehdit edip korkutmaktadır. Bundan sonra da Allah'ın ortağı ve çocuğu olmadığını kesin delille açıklayarak şöyle buyurdu:

91. مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ Allah, ne meleklerden ne de insandan, kesinlikle herhangi bir çocuk edinmedi. وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ İlahlık ve Rablıkta O'na ortak olacak herhangi bir kimse de yoktur. إِذًا لَذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ Putperestlerin iddia ettiği gibi, O'nunla birlikte herhangi bir ilah olsaydı, bu takdirde her ilah, yarattığını tek başına yaratır ve ona tek başına hükmeder, her birinin mülkü diğerinden ayrılırdı. وَلَعَلا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ Dünya krallarının durumu gibi, bir kısmı diğerine galip gelirdi. İbn Kesîr şöyle der: "Eğer birden çok ilahın varlığı kabul edilseydi, bunların her biri, yarattığını tek başına yaratırdı. Sonra da bunların her biri diğerini ezmek ister, sonunda birbirlerine galip gelirler ve âlemin düzeni kalmazdı. Halbuki bu varlık âleminin son derece mükemmel bir şekilde düzenli olduğu görülmektedir. İşte bu, Allah'ın çocuk ve ortak edinmekten uzak olduğunu gösterir."[37] Bunun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurdu: "سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ Yüce Allah, zalimlerin kendisini nitelediği şeylerden uzak ve yücedir.

92. عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ O gözlerin görmediğini de gördüğünü de bilir. Mahlukatın hiçbir durumu O'na gizli kalmaz. فَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ O, ortaktan, çocuktan uzak ve yücedir.

93. قُلْ رَبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي مَا يُوعَدُونَ De ki, "Ey Rabbim! Onlara dünyada çektirmeyi vaadettiğin azabı mutlaka bana göstereceksen,

94. رَبِّ فَلا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ Ey Rabbim! Beni zalimler topluluğundan kılma ki, onlarla birlikte helâk olmayayım. "Bu cümle, إما ile başlayan şart cümlesinin cevabıdır.

35 el-Bahru'l-muhît, VI, 418.
36 İbn Cüzeyy, et-Teshîl, III, 55.
37 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 573.

Yalvarma ve yakarmanın çok olduğunun ifade edilmesi için, "رب Ey Rabbim" sözü tekrar edildi. Ebû Hayyân şöyle der: "Şu bir gerçektir ki, Rasulullah (s.a.v.), kendisinin, zalimler topluluğundan kılınmasına sebep olacak şeylerden korunmuştur. Fakat, kulluğunu açığa çıkarmak ve Allah'a karşı tevâzu göstermesi için, bu şekilde dua etmesi emrolundu."[38]

95. وَإِنَّا عَلَى أَنْ نُرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ Şüphesiz biz, onlara vaadettiğimiz azabı sana gösterebiliriz. Fakat, biz, bir hikmetten dolayı onu erteliyoruz.

96. "ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةَ" Onların kötülüklerini, kendilerine hoş görülü davranarak ve onlara karşı iyi muamele ederek defet. İbn Kesîr şöyle der: "Yüce Allah, Hz. Peygambere (s.a.v.), insanlara muamele hususunda en faydalı ilacı gösterdi. O da, kendisine kötülük yapanın kalbini kazanmak, düşmanlığının dostluğa, kininin sevgiye dönüşmesi için ona iyilik yapmaktır."[39] نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ Biz onların hallerini ve yapacakları yalanlama ve alayı daha iyi bilir ve yaptıklarının karşılığını veririz.

97. وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ De ki: "Ey Rabbim! Şeytanın, batıl şeyleri ve kötülükleri yapmaya teşvik edici vesveselerinden sana sığınırım.

98. وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِي Ey Rabbim! Onların bana herhangi bir kötülük etmelerinden veya işlerimde benimle beraber olmalarından sana sığınırım." Allah'a sığınmanın önemini göstermek ve bunu vurgulu bir şekilde ifade etmek için cümle tekrar edildi.

99. حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ Burada söz, tekrar müşriklere döndü. Müşriklerden birine ölüm gelip de onun şiddet ve sıkıntılarını gözleriyle gördüğünde. قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِي Yapması gerekeni yapmadığına pişman olarak şöyle der: "Ey Rabbim! Beni dünyaya geri çevir." Âyette, "ارجعون Beni çevirin" şeklinde çoğul gelmesi, saygı ifade eder.

100. لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ Ömrümün boşa harcadığım kısımlarında iyi amel edebilmem için beni geri çevir. كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا Hayır, artık dünyaya dönüş yok. Bundan vazgeçsin. Onun geri dönme isteği faydasız ve boşunadır. Bu isteği boşa gitmiştir. Âyette geçen كلا edatı, yasaklama ve caydırma manası ifade eder. وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ Önlerinde, dünyaya dönmelerine mâni olacak bir engel vardır. Bu engel Berzah âlemidir. Berzah, onların dönüş yolunu kapatacak ve kıyamet gününe kadar orada kalacaklardır. Mücâhid şöyle der:" Berzah, dünya ile ahiret arasında bir engeldir."

38 el-Bahr, VI, 420.
39 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 574.

101. فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ Sûr'a ikinci defa üfürüldüğünde, ki, bu öldükten sonra dirilme ve haşir-neşir üfürüğüdür, فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ Artık, kıyamet gününde ne akrabalık, ne de soy-sop onlara fayda sağlayacaktır. Çünkü, şiddetli korku ve dehşetten dolayı, birbirine acıma ve şefkat olmayacaktır. Şöyle ki, kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçacaktır. وَلَا يَتَسَاءَلُونَ Herkes kendi nefsiyle meşgul olduğu için, birbirlerinin durumunu soramayacaklar. Bu âyet, "Onlar birbirlerine dönerek durumlarını sorarlar"[40] âyetiyle çelişmemektedir. Çünkü kıyamet günü, uzun bir gündür. Orada bir çok yer ve durak vardır. Bunların bazılarında konuşurlar, bazılarında konuşmazlar.

102. فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ Bir tane ile bile olsa, kimin iyilikleri kötülüklerine ağır basarsa, فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ işte onlar kazançlı mutlu kimselerdir. Cehennemden kurtulup Cennete sokulmuşlardır.

103. وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ Kimin de kötülükleri iyiliklerinden fazla olursa فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ işte onlar ömürlerini boşa harcadıkları ve onu küfür ve günahlarla kirlettikleri için ebedî saadetlerini kaybetmiş mutsuz kişilerdir. فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ Onlar Cehennemde ebedî kalacaklar, oradan aslâ çıkarılmayacaklar.

104. تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ Cehennem ateşi, şiddetli sıcağıyla onların yüzünü yakacaktır. "Yüz" vücudun en kıymetli âzâsı olduğu için, özellikle o zikredildi. وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ Onlar Cehennemde çirkin görünüşlü ve çirkin yüzlü olacaklardır. İbn Mesud şöyle der: "Onların dişleri açığa çıkmış, dudakları gerilmiş, ateşle taranmış baş gibi olmuştur. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Ateş onu dağlar, üst dudağı, başının ortasına varacak kadar gerilir. Alt dudağı da, göbeğine inecek kadar sarkar".[41]

105. أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَى عَلَيْكُمْ Onları kınamak ve azarlamak için şöyle denilir: "Nurlu Kur'ân'ın âyetleri size dünyada okunmuyor muydu? فَكُنتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ Açıklığına rağmen siz onlara inanmıyordunuz."

106. قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا Onlar derler ki: "Ey Rabbimiz! Azgınlığımız bize galip geldi. وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ Biz, zevk ve nefsânî arzularımızın peşinden koştuğumuz için doğru yoldan sapmış bir toplum olduk.

107. رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا Ey Rabbimiz! Bizi bu ateşten çıkar ve dünyaya geri gönder. فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ Bundan sonra tekrar inkâra ve günaha dönersek, şüphesiz zulümde haddi aşmış oluruz. Kâfirler önce suçlarını itiraf ettiler. Sonra da yavaş yavaş, itiraftan, iyi şeyleri istemeye ve yalvarmaya geçtiler. Fakat cevap, ümitlerini kırıcı ve bu gibi istekleri yasaklayıcı mahiyette geldi:

40 Sâffât sûresi, 37/27.

41 Tirmizî, Cehennem, 5; Tefsîr-i sûre, 23 Tirmizî: "Bu hadis, hasen ve garib bir hadistir" demiştir.

108. قَالَ اخْسَـُٔوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ Ateş içinde zelil olun. Köpeklerin kovulduğu gibi defolup gidin. Azabın kaldırılması hususunda bana bir şey söylemeyin. İbn Cüzeyy şöyle der:" اخسـئـوا kelimesi, köpeği kovmada kullanılan bir kelimedir. Bunda küçümseme ve kovma manası vardır."[42]

109. إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ Çünkü kullarımdan bir zümre, "Rabbimiz! Biz iman ettik. Bize acı. Sen merhametlilerin en iyisisin" demişti. Mücâhid şöyle der:" Bunlar Bilâl-i Habeşî, Habbâb b. Eret, Süheyb-i Rûmî ve diğer zayıf müslümanlardır. Ebû Cehil ve arkadaşları bunlarla alay ederlerdi."[43]

110. فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتَّى أَنسَوْكُمْ ذِكْرِي Siz onları alaya alıp dalga geçtiniz. Nihayet onlarla meşgul olup alay etmeniz sebebiyle bana itaat ve ibadeti unuttunuz. وَكُنتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ Siz dünyada onlara gülüyordunuz.

111. إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا Sizin eziyetlerinize sabretmediklerinden dolayı onlar en güzel şekilde mükâfatlandırdım. أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ Şüphesiz ebedî nimetleri kazananlar onlardır.

112. قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ Yüce Allah kınama ve azarlama yoluyla kâfirlere der ki: "Dünyada kaç yıl kaldınız? Orada ne kadar yaşadınız?"

113. قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ Derler ki: Bir gün veya bir günden az kaldık. فَاسْأَلِ الْعَادِّينَ iyi hesap edip sayanlara sor. İbn Abbas şöyle der: İçinde bulundukları azap onlara kaldıkları süreyi unutturdu.

114. قَالَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا Yüce Allah buyurdu ki: "Siz gerçekten dünyada çok az kaldınız" Fahreddin Râzî şöyle der:" Sanki onlara şöyle denir: Doğru söylediniz. Dünyada çok az kaldınız. O da gelip geçti. Bundan maksat, dünya günlerinin, ahiret günleri yanında çok az olduğunu onlara bildirmektir."[44] لَوْ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ Eğer sizin ilminiz ve anlayışınız olsaydı, elbette dünyanın âdîliğini ve nimetlerinin geçici olduğunu anlardınız.

115. أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا Ey insanlar! Sizi boşuna yarattığımızı ve hayvanlar gibi, sevapsız ve cezasız olarak başıboş bırakacağımızı mı sandınız? وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ Ve hesap ve ceza için bize dönmeyeceğinizi mi sandınız? Hayır, mesele sizin sandığınız gibi değildir. Biz sizi sadece mükellef tutmak, ibadet etmek, sonra da ceza yurduna yani ahirete dönmek için yarattık.

---

42 et-Teshîl, III, 57.
43 Kurtubî, XII, 154.
44 Fahreddin Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr, XXIII, 127.

116. فَتَعَالَى اللهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ Yüce Allah noksan sıfatlardan uzaktır. O, saltanat sahibidir. Yaratmak, yok etmek, hayat vermek ve öldürmek sûretiyle mülkünde tasarruf sahibidir. O boşu boşuna bir şey yapmaktan, noksanlıktan ve anlamsız bir şey yaratmaktan uzaktır. Çünkü hikmet sahibidir. لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ O'ndan başka ne bir rab vardır, ne de bir yaratan. رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ O, Yüce Arş'ın yaratıcısıdır. Rahmet, hayır ve bereket Arş'tan indiği ve bu Arş, şereflilerin en şereflisine nisbet edildiği için, Yüce Allah Arş'ı "Kerîm" sıfatıyla nitelemiştir.

117. وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللهِ إِلَهًا آخَرَ Kim Allah'a ortak koşar ve O'nunla birlikte başkasına taparsa لا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ Kim delilsiz ve hüccetsiz olarak böyle yaparsa, فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ Onun cezası Allah katındadır. إِنَّهُ لا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ Durum şu ki, Allah'ı ve Rasullerini inkâr edip yalanlayan kazançlı çıkmaz. Bu sûre, قد أفلح المؤمنون cümlesi ile başlamış, إنه لا يفلح الكافرون cümlesi ile sona ermiştir ki, her iki grup arasındaki farklılık ortaya çıksın. Başlangıç ile sonuç arasında ne kadar fark var!

118. وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ De ki: "Bağışla ve merhamet et. Rabbim, sen, merhametlilerin en iyisisin." Yüce Allah, ümmete, dua ve övgü yolunu öğretmek için, Rasulüne istiğfâr etmesini ve merhamet istemesini emretti.

Allahım! Bizi bağışla, bize, her şeyi kapsayan rahmetinle muamele et. Ey merhametlilerin en merhametlisi, duamızı kabul buyur.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "وهو الذي أنشأ لكم السمع والابصار والأفئدة Sizin için kulaklar, gözler ve gönüller yaratan O'dur." Burada nimetler sayılıp dökülmüştür.

2. "السمع والأبصار Kulak ve gözler." "Kulak" tekil, "göz" ise çoğul olarak gelmiştir. Bu, tefennun (çeşitleme) sanatıdır.

3. "قليلا ما تشكرون Ne de az şükrediyorsunuz!?" cümlesinde قليلا kelimesinin nekra olarak gelmesi "azlık" ifade etmek içindir. Cümledeki ما edatı, bu belirsizlikten çıkan "az"lık manasını pekiştirmektedir. Bu, şükretmemekten kinayedir.

4. "أفلا تعقلون Akıl etmiyor musunuz?", "أفلا تذكرون düşünmüyor musunuz?" ve "أفلا تتقون korkmuyor musunuz?" cümlelerinde, sorudan maksat, kınama ve inkârdır.

5. "يحيي Diriltir" ile "يميت öldürür" arasında tıbâk sanatı vardır.

6. "إن كنتم تعلمون Eğer bilirseniz" şart cümlesinin cevabı hazfedilmiştir. Çünkü,

şartın kendisi, cevabın ne olduğunu kesin olarak göstermektedir. Takdiri şöyledir: "إن كنتم تعلمون ذلك فأخبروني عنه Eğer biliyorsanız, onu bana haber verin."

7. "وهو يجير O, emân verir" ile "ولا يجار عليه Ona karşı yardım istenmez" arasında tıbâk-ı selb vardır.

8. "ما اتخذ الله من ولد Allah hiçbir çocuk edinmedi" cümlesinde من harf-i cerinin fazladan getirilmesiyle söz pekiştirilmiştir. Takdiri, "ما اتخذ الله ولدا" şeklindedir. Aynı şekilde "وما كان معه من إله Onunla beraber hiçbir ilah yoktur" cümlesi de böyledir. Her iki cümelede de من harf-i ceri, olumsuzluk manasını kuvvetlendirmek ve pekiştirmek için gelmiştir.

9. "الغيب" ve "الشهادة" kelimeleri arasında tıbâk vardır.

10. "وإنا على أن نريك ما نعدهم لقادرون Onlara yaptığımız tehdidi sana göstermeye elbette ki kâdiriz" cümlesinde, muhâtaplar bunu inkâr ettikleri için, إن ve ل edatları ile mana pekiştirilmiştir.

11. "ادفع بالتي هي أحسن السيئة Sen kötülüğü en güzel bir şekilde defet" cümlesinde tıbâk-ı manevî vardır. Çünkü mana, "kötülüğü iyilikle defet" demektir. Bu ise, mana ile tıbâktır, lafızla değildir.

12. "رب ارجعون Ey Rabbim! Beni geri çevirin" âyetinde hürmet için kelime çoğul gelmiştir. Allah'a karşı bir saygı ifadesi olarak, "ارجعني Beni geri çevir" dememiştir.

13. "انها كلمة هو قائلها Bu, onun söylediği bir sözdür" cümlesi mecâz-ı mürseldir. Bu "Zikr-i cüz irâde-i küll" kabilindendir. Kelime söylenmiş cümle kastedilmiştir.

14. "فمن ثقلت موازينه Kimin terazisi ağır gelirse" ile "ومن خفت موازينه kimin terazisi hafif gelirse" arasında latif mukâbele sanatı vardır.

15. "أنهم هم الفائزون Kazançlı çıkanlar sadece ve sadece onlardır" cümlesinde kasr sanatı vardır.

16. "ارحم Merhamet et" ile "الراحمين Merhamet edenler" arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

17. Akıcı ve vezinli secî sanatı vardır. Bu çok ve meşhûrdur.

Allah'ın yardımıyle Mü'minûn sûresinin tefsiri bitti.

NUR SÛRESİ

Medine'de inmiştir. 64 âyettir.

Sûreyi Takdim

Nur sûresi, ahkâm âyetlerini kapsayan; kanun koyma, insanları İslâm'a yönlendirme ve ahlâk konularına ağırlık veren, fert ve toplum olarak müslümanların eğitilmesini sağlayan özel ve genel meseleleri ele alan Medenî sûrelerden biridir. Bu sûre, büyük toplum yapısının ilk çekirdeği olan aile ile ilgili önemli hükümleri ve genel yönlendirmeleri kapsar.

Yine bu sûre, mü'minlerin, özel ve genel hayatlarında uygulamaları gereken sosyal ahlâk kurallarını açıklar. Bunlar, eve girerken izin isteme, nâmahreme bakmama, namusu koruma, erkeklerin yabancı kadınlarla karışık olarak bir arada bulunmalarının haram oluşu, müslüman ailenin ve müslüman evin yapması gereken iffetli davranış, örtünme, temiz ve güzel ahlâklı olma, Allah'ın dini üzerinde dosdoğru yürüme gibi şeylerdir. Müslüman aile bütün bunları, şeref ve haysiyetini korumak, toplumları ve milletleri yıkan ahlakî çöküntü ve rûhî bozukluk etkenlerinden kendisini korumak için yapar.

Bu mübarek sûrede liân, zinâ ve iftirâ suçlarının cezası gibi, Allah'ın farz kıldığı bazı şer'î cezalar anlatılmıştır. Bütün bu cezalar, bozulma, anarşi, soy karışımı ve ahlakî, çöküntüden toplumu kurtarmak ve soyun kaybolması, ırz ve namusun gitmesine sebep olan herşeyi mübah gören zihniyet ve fesat çukuruna düşüren etkenlerden korumak için meşru kılınmıştır.

Özet olarak bu mübarek sûre, toplumun en önemli problemlerinden birisi olan "aile problemi" ve aileyi kuşatan tehlikelerle onun yoluna çıkan engel ve problemleri ele alır. Bunlar aileyi çökerten ve yok eden tehlikelerdir. Bütün bunların yanında bu sûre, yüce ahlâk kurallarına, büyük hikmetlere ve erdemli hayat esaslarına götüren yönlendirmelere yer verir. İşte bunun içindir ki, mü'minlerin emîrî Hz. Ömer (r.a.), Kûfelilere mektup yazarak şöyle dedi: "Kadınlarınıza Nur sûresini öğretin."

SÛRENİN ADI

İçinde, ilahî nur parıltıları bulunduğu için bu sûreye Nur sûresi adı verildi. Bu ilahî nurlar hükümler, ahlâk ve erdem kuralları konulması sebebiyle bu sûrede

bulunmaktadır. Bu kurallar Allah'ın nurundan kullarına lütfedilmiş bir nur parçası rahmet ve kerem feyizlerinden alınmış bir feyizdir. "الله نور السموات والأرض Allah göklerin ve yerin nurudur."

Ey Allahım! Ey âlemlerin Rabbi! Kalplerimizi apaçık kitâbının nuruyla nurlandır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

سُورَةٌ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَأَنْزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ①
اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ
بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ
عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ② اَلزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً
وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ③
وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ
جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ④ إِلَّا الَّذِينَ
تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ⑤ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ
أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ
أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ⑥ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ
لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ⑦ وَيَدْرَؤُا عَنْهَا
الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ⑧
وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ⑨ وَلَوْلَا
فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ⑩
إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ
خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلّٰى كِبْرَهُ
مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ⑪ لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ
وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هٰذَا إِفْكٌ مُبِينٌ ⑫ لَوْلَا جَاءُوا
عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَأُولٰئِكَ عِنْدَ اللّٰهِ
هُمُ الْكَاذِبُونَ ⑬ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا

وَالْاٰخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِيْمَآ اَفَضْتُمْ فِيْهِ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿١٤﴾ اِذْ تَلَقَّوْنَهٗ
بِاَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُوْلُوْنَ بِاَفْوَاهِكُمْ مَّا لَيْسَ لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ وَّتَحْسَبُوْنَهٗ
هَيِّنًا ۖ وَّهُوَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيْمٌ ﴿١٥﴾ وَلَوْلَآ اِذْ سَمِعْتُمُوْهُ قُلْتُمْ مَّا
يَكُوْنُ لَنَآ اَنْ نَّتَكَلَّمَ بِهٰذَا ۖ سُبْحٰنَكَ هٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيْمٌ ﴿١٦﴾
يَعِظُكُمُ اللّٰهُ اَنْ تَعُوْدُوْا لِمِثْلِهٖٓ اَبَدًا اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ۚ ﴿١٧﴾ وَيُبَيِّنُ
اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿١٨﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ يُحِبُّوْنَ اَنْ تَشِيْعَ
الْفَاحِشَةُ فِى الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۙ فِى الدُّنْيَا
وَالْاٰخِرَةِ ۗ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿١٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ
اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ وَاَنَّ اللّٰهَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ۚ ﴿٢٠﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. (İşte bu) bizim indirdiğimiz ve farz kıldığımız bir sûredir. Belki düşünüp öğüt alırsınız diye onda açık seçik âyetler indirdik.

2. Zinâ eden kadın ve zinâ eden erkekten her birine yüz sopa vurun, Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dini hususunda sizi sakın acıma duygusu almasın! Mü'minlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun.

3. Zinâ eden erkek, zinâ eden veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenmez; zinâ eden kadınla da ancak zinâ eden veya müşrik olan erkek evlenir. Bu, mü'minlere haram kılınmıştır.

4. Namuslu kadınlara zinâ isnadında bulunup, sonra dört şahit getiremeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar fâsıkların ta kendileridir.

5. Ancak bundan sonra tevbe edip, ıslah olanlar müstesnâdır. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir.

6, 7. Eşlerine zinâ isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği,

kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dâir dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir.

8, 9. Kadının, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ile şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer kocası doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi kendisinden cezayı kaldırır.

10. Ya Allah'ın size bol lütfu ve merhameti olmasaydı ve Allah, tevbeleri kabul eden hüküm ve hikmet sahibi olmasaydı!

11. Bu ağır iftirayı uyduranlar şüphesiz sizin içinizden bir gruptur. Bunu kendiniz için bir kötülük sanmayın, aksine o, sizin için bir iyiliktir. Onlardan her bir kişiye, günah olarak ne işlemişse onun karşılığı vardır. Onlardan bu günahın büyüğünü yüklenen kimse için de çok büyük bir azap vardır.

12. Bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın mü'minlerin, kendi vicdanları ile hüsn-i zanda bulunup da, "Bu apaçık bir iftirâdır" demeleri gerekmez miydi?

13. Bu iddiayı ortaya atanlar da bu konuda dört şahit getirmeli değil miydiler? Mâdemki şahitler getirip isbat edemediler, öyle ise onlar Allah nezdinde yalancıların tâ kendisidirler.

14. Eğer dünyada ve ahirette Allah'ın lütuf ve merhameti üstünüzde olmasaydı, içine daldığınız dedikodu yüzünden size mutlaka büyük bir azap isabet ederdi.

15. Çünkü siz bu iftirâyı, gelişi güzel birbirinizin ağzından alıyor ve hakkında bilgi sahibi olmadığınız bu uydurma haberi ağızlarınızda geveleyip duruyorsunuz. Bunun önemsiz olduğunu sanıyorsunuz. Halbuki bu, Allah katında çok büyük bir şeydir.

16. Onu duyduğunuzda, "Bunu konuşup yaymamız bize yakışmaz. Hâşâ! Bu, çok büyük bir iftirâdır" demeli değil miydiniz?

17. Eğer inanmış insanlarsanız, Allah, bir daha buna benzer tutumu tekrarlamaktan sizi sakındırıp uyarır.

18. Ve Allah âyetlerini size açıklıyor. Allah, çok iyi bilir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir.

19. İnananlar arasında kötü söz ve davranışın yayılmasını arzulayan kimseler için dünyada da ahirette de çetin bir cezâ vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

20. Ya sizin üstünüze Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı, Allah çok şefkatli ve merhametli olmasaydı..!

KELİMELERİN İZAHI

سورة : Sûre, lügatte yüce makam, yüksek yer demektir. Nâbiğa şöyle der:

ألـم تـر أن الله أعـطـاك سـورة ترى كـل ملك دونهـا يتـذبذب

"Görmedin mi, Allah sana öyle yüce bir makam verdi ki, bütün kralların, o makamın altında bocaladığını görürsün."

Şerefi ve yüceliğinden dolayı, bir başı ve sonu bulunan âyetler topluluğuna da sûre denmiştir. Yüksek duvara da سور adı verilir.

الزاني : Zânî, zinâ eden. Zinâ, haram olan cinsî münabesebet. Son derece çirkin olduğu için buna "fâhişe" de denir. Genel de الزني şeklinde elif-i maksûre ile kısa okunur. Bazan de Necidlilerin lügatine göre الزناء şeklinde elif-i memdûde ile uzun olarak okunur. Ferazdak şöyle der:

أبـا طـاهر مـن يـزن يـعـرف زنـاؤه ومن يشـرب الخـرطوم يصـبح مـكـراً

Ey Ebû Tahir! Kim zina ederse, yaptığı zina bilinir. Kim de şarap içerse sarhoş olur.

رأفة : Re'fet, şefkat ve merhamet demektir. رؤف Fiilinden alınmıştır. Ki bu fiil "acıdı, merhamet etti" demektir.

المحصنات: Muhsanât, iffetli kadınlar. إحـصـان asıl manası, engel olmaktır. İffetli kadın kendini kötü şeylerden koruduğu için ona محصنة denmiştir. Kale, düşmana engel olduğu için ona da الحصن denilir. O da bu köktendir.

يدرأ : Savar, الدرأ savmak demektir.

تشيع : Yayılır. Bir şey yayılıp ortaya çıktığında شاع الأمر denilir. Mastarı شيوع gelir.

عصبة : Usbe, birbirlerini destekleyen insanlar topluluğu.

NÜZÛL SEBEBİ

a) Rivayete göre, Ümmü Mehzûl isimli bir kadın, fâhişelerden biriydi. İhtiyaçlarını karşılamak şartıyla erkeklerle metres hayatı yaşardı. Müslümanlardan birisi onunla evlenmek isteyerek durumu Rasulullah (s.a.v.)'a bildirdi. Bunun üzerine Yüce Allah, "الزانية لا ينكحها إلا زان او مشرك Zina eden kadınla ancak zina eden veya müşrik bir erkek evlenir"[1] âyetini indirdi.

1 Ahmed b. Hanbel, II; 159.

b) İbn Abbas'ın şöyle dediği rivayet olunur: Hilâl b. Ümeyye, Rasulullah (s.a.v.)'ın huzurunda, karısının Şüreyk b. Sehmâ ile zina yaptığını söyledi. Rasulullah (s.a.v.): "Ya delil getirirsin veya sırtına cezayı uygularım" dedi. Hilâl: "Ey Allah'ın Rasulü! Bizden biri, karısıyle bir adamı beraber görse, gidip şahit mi arayacak? Seni hak olarak gönderen Allah'a andolsun ki, ben doğru söylüyorum. Allah, benim sırtımı had cezasından kurtaracak bir âyeti mutlaka indirecektir" dedi. "Bunun üzerine, والذين يرمون أزواجهم Zevcelerine zina isnadında bulunup da..." âyeti indi.[2]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. سُورَةٌ أَنزَلْنَاهَا Bu, şanı yüce bir sûre olup, Kur'ân'ın, çok manalar kapsayan sûrelerinden biridir. Ey Muhammed! Onu sana vahyettik. وَفَرَضْنَاهَا Onda bulunan hükümleri kesin bir şekilde farz kıldık. وَأَنزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ Onda, hükümleri açıkça gösteren ahkâm âyetlerini indirdik ki, ey mü'minler! Onlar sizin için bir nur ve kandil olsun. "İnzâl" yani "indirmek" kelimesinin tekrar edilmesi, âyetlere son derece itina edildiğini göstermek içindir. Sanki Yüce Allah şöyle buyuruyor: O âyetleri size sadece okunmak için indirmedim. Uygulanmaları ve kendileriyle amel edilmesi için indirdim. لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ Bu hükümleri ibret ve öğüt olmanız ve gereğini yapmanız için indirdim. Yüce Allah bundan sonra, zinanın cezasından başlayarak hükümlerini anlattı:

2. الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ Size meşru ve farz kıldığım hükümler arasında şunlar vardır: Evli olmadığı halde zinâ eden kadın ile erkekten her birine, bu çirkin suçun cezası olarak yüzer kamçı vurun. وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللهِ Allah'ın hükmünü uygularken onlara acıyıp da hafif vurmayın veya sayıyı eksiltmeyin, aksine onlara, acıtacak şekilde vurun. Mücâhid şöyle der: Allah'ın koyduğu cezaları, acıyarak ve merhamet ederek işe yaramaz hale getirmeyin ve uygulamayı bırakmayın.[3] إِنْ كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ Eğer siz, Allah'a ve ahiret gününe inanan gerçek mü'minler iseniz, Allah'ın koyduğu cezaları işe yaramaz hale getirmeyin ve zinâ edenlere acımayın. Çünkü zinâ suçu, şefkati coşturmayacak ve merhamete itmeyecek kadar büyük bir suçtur. وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ Bunlara ceza uygulanırken, mü'minlerden bir grup hazır bulunsun ki, ceza, onları caydırma ve sakındırma hususunda daha tesirli olsun. Çünkü rezillik, bazen cezadan daha etkili bir tarzda caydırıcı olur.

3. الزَّانِي لَا يَنكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً Zinâ eden erkeğin, şerefli ve iffetli bir kadınla evlenmesi uygun değildir. O, ancak kendisi gibi birisiyle veya daha âdî birisiyle evlenir. Mesela, fâhişe veya putperest bir kadınla evlenir. وَالزَّانِيَةُ لَا يَنكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ

2 Buhârî, Tefsîr-i Sûre 24, bab 3. Geniş bilgi için bkz. Revâiu'l-Beyân, II, 80.
3 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIII, 148.

مُشْرِكٌ Zinâ eden bir kadınla da, iffetli bir mü'minin evlenmesi uygun değildir. Onunla da ancak kendisi gibi veya ondan daha âdî birisi evlenir. Mesela, zinâ eden bir erkek veya kâfir bir müşrik evlenir. Çünkü temiz ruhlar, fâsık günahkâr kadınlarla evlenmek istemez. İmam Fahreddin Râzî şöyle der: "Bu âyetin tefsirinde söylenen en güzel sözlerden biri de şudur: Zinâ ve fâsıklığı âdet haline getirmiş olan pis fâsık kişi, sâliha kadınlarla evlenmek istemez. O ancak kendisi gibi pis ve fâsık bir kadınla veya bir müşrikle evlenmek ister. Sâlih erkekler de pis fâsık kadınlarla evlenmek istemezler ve onlardan nefret ederler. Böyle kadınlarla ancak kendileri gibi olan fâsık ve müşrik erkekler evlenmek ister. Bu, genelde böyledir. Nitekim şöyle denilir: Hayrı, ancak takvâ sahibi adam yapar. Halbuki bazı hayırları takvâ sahibi olmayanlar da yapar. Burada da durum aynıdır.[4] وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ Çirkinliği ve âdîliğinden dolayı, Zinâ etmek mü'minlere haram kılındı. Veya büyük zararlarından dolayı, zinâ eden kadınlarla evlenmek mü'min erkeklere haram kılındı.[5]

Yüce Allah bundan sonra, iftirâ suçunun cezasını açıklayarak şöyle buyurdu:

4. ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ İffetli ve şerefli kadınlara zinâ isnat edip de شُهَدَاءَ sonra da iddialarına, kadınlara isnat ettikleri zinâyı yaptıklarına dair şahitlik edecek dört âdil şahit getiremeyenler var ya, فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً bu iftirâ atanların her birine, kamçı veya benzeri bir şeyle 80 defa vurun. Çünkü onlar yalancı olup suçsuz kadınları itham etmişler ve insanların namuslarıyla oynamışlardır. وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا Onların insanî değerlerini düşürmek sûretiyle cezalarını arttırın. Yalana ve iftiraya devam ettiği sürece onlardan hiçbirinin şahitliğini kabul etmeyin. وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ Onlar, büyük günah ve çirkin suç işleyerek Allah'a itaatı terkedenlerin kendileridir. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, bir kimseye zinâ suçu isnat edip de, söylediğinin doğruluğuna delil getiremeyen kimse hakkında şu üç hükmü farz kılmıştır: Birincisi, 80 sopa vurulması, ikincisi, şahitliğinin aslâ kabul edilmemesi, üçüncüsü ise, fâsık olması, ne Allah, ne de insanlar katında âdil sayılmaması.[6]

5. إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ Ancak, bu büyük günahı işledikten sonra, yaptığına pişman olup tevbe edenler وَأَصْلَحُوا ve amellerini düzeltip bir daha iffetli kadınlara iftira etmeyenler böyle değildir. İbn Abbas, اصلحوا Kelimesini, tevbe ettiklerini açıkça gösterenler, diye tefsir etmiştir. فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ Şüphesiz Allah, çok bağışlayan ve esirgeyendir. Öyleyse, siz de onları affedin ve şahitliklerini kabul etmek sûretiyle itibarlarını iâde edin. Şüphesiz Allah bağışlayan ve esirgeyendir. Kul, tevbe edip

4 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIII, 150.

5 Bu iki görüş de tefsircilere aittir. Birinci görüşü İbn Cüzeyy, ikinci görüşü ise Ebussuûd ile Kurtubî tercih etmişlerdir.

6 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 583.

de hal ve hareketini düzelttiğinde Allah onun tevbesini kabul eder. Bundan sonra Yüce Allah, eşine zinâ suçu isnat edenler hakkında verilen ve "liân" olarak bilinen hükmü açıklayarak şöyle buyurdu:

6. وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلاَّ أَنفُسُهُمْ, Eşlerine zinâ suçu isnat edip de, yaptıkları bu isnada kendilerinden başka şahitlik edecek kimseleri olmayanlara gelince, فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللهِ Onların birinden iftirâ atma cezasını kaldıracak şahitlik şöyledir: Dört şahit yerine geçmek üzere, إِنَّهُ لَمِنْ الصَّادِقِينَ eşine isnat ettiği zinâ hususunda doğru söyleyenlerden olduğuna dair, Allah adına dört defa yemin edecek,

7. وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَةَ اللهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنْ الْكَاذِبِينَ Beşincide, eşine isnat ettiği zinâ hususunda yalan söylediği takdirde, "Allah'ın laneti üzerime olsun" diye yemin edecektir.

8. وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ Buna karşılık kendisine zinâ suçu isnat edilen zevcenin şu şekilde yemin etmesi kocasının şahitliğiyle sabit olan zinâ cezasını kaldıracaktır. أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللهِ إِنَّهُ لَمِنْ الْكَاذِبِينَ Kocanın, kendisine isnat ettiği zinâ suçu hususunda, kesinlikle yalancılardan olduğuna dair Allah adına dört defa yemin edecek;

9. وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنْ الصَّادِقِينَ Beşinci olarak da, kendisini zinâ suçu ile itham eden kocası eğer doğru söylüyorsa, Allah'ın gazabı üzerime olsun, diye yemin edecektir.

10. وَلَوْلا فَضْلُ اللهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ Allah'ın, bu suçu açığa çıkarmamak sûretiyle size lütuf ve rahmeti olmasaydı, mutlaka yok olurdunuz, veya sizi rezil ederdi veya sizi hemen cezalandırırdı. Çünkü nice sükût edilen şey vardır ki, o hususta susmak, konuşmaktan daha etkilidir. Âyette geçen لو لا edatının cevabı, durumun korkunçluğunu göstermek için söylenmemiştir. وَأَنَّ اللهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ Yüce Allah tevbeyi çok kabul edici ve koyduğu hükümlerde hikmet sahibi olmasaydı haliniz nice olurdu. Onun koyduğu güzel hükümlerden biri de "liân"dır. Ebussuûd şöyle der: "Durumun korkunçluğunu göstermek için لو لا 'nın cevabı hazfedilmiştir. Sanki şöyle denilmiştir: Size Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı, mutlaka anlatılamayacak şeyler meydana gelecekti. Bu cümleden olarak, Allah, liânı meşru kılmasaydı, kocaya, mutlaka iffete iftirâ cezası uygulanması gerekirdi. Halbuki zâhire bakılırsa koca doğru söylemektedir. Çünkü bu olayda o da rezil olmaktadır. Eğer kocanın yeminleri, kadına zinâ cezasının uygulanmasını gerekli kılsaydı, kadın hakkında hüsnü zanla muamele edilmemiş olurdu. Kadının yaptığı yeminler, kocaya iftira cezasını gerektirseydi, o takdirde koca hakkında hüsnü zanda bulunulmamış olurdu. Allah'ı noksan sıfatlardan uzak tutarız. Onun şanı ne yüce! Rahmeti ne kadar geniş! Hikmeti ne kadar incedir![7]

7 Ebussuûd, IV, 48.

Bundan sonra Yüce Allah ifk olayını[8] anlattı. Bu olayda iffetli , suçsuz ve temiz olan, mü'minlerin anası Âişe (r.a.), yalan ve iftira atılmak sûretiyle töhmet altında bırakıldı.

11. إِنَّ الَّذِينَ جَـــاءُوا بِالإِفْكِ Yalanın en kötüsünü söyleyenler, iftirâ şekillerinin en çirkinini yapanlar var ya, عُـصْـبَـةٌ مِنْكُمْ ey mü'minler, işte onlar sizden bir gruptur. Başlarında da, münafıkların başı Abdullah b. Übeyy b. Selûl vardır. Bu olay, Âişe'ye (r.a.) zinâ suçunun isnat edilmesi olayıdır. Fahreddin Râzî şöyle der: İfk, yalan ve iftiranın en çirkinidir. Müslümanlar, bundan maksadın Rasulullah (s.a.v.)'ın günahsız eşi Hz. Âişe'ye (r.a.) yapılan iftira olduğunda görüş birliğine varmışlardır."[9] لا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ Ey Ebû Bekir ailesi! Bu iftirâ ve ithâmı, sizin için bir şer sanmayın. بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ Bilakis o sizin için hayırdır. Çünkü mü'minlerin anası Âişe'nin (r.a.) günahsız olduğuna dair vahiy inmesi sebebiyle, bu olayda sizin için büyük bir şeref vardır. Onun suçsuzluğu hakkında vahiy inmesi en büyük şeref ve fazilettir. Tefsirciler şöyle der: Bu olayda beş türlü hayır vardır: Mü'minlerin anası Âişe'nin (r.a.) suçsuz oluşunun ortaya çıkarılması, hakkında vahiy indirmek sûretiyle Yüce Allah'ın onu şereflendirmesi, aleyhinde çıkarılan iftirâdan dolayı bolca sevap, mü'minlere nasihat, iftirâcılardan intikâm."[10] لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الإِثْمِ O yalancı gruptan her bir fert için, bu iftirâya katıldığı nisbette işlemiş olduğu günahın cezası vardır. وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ Onlardan bu iftirânın büyük bir kısmını yüklenen ve yayan kimseye gelince, ahirette, Cehennem ateşi içinde onun için şiddetli bir azap vardır. Bu, münafıkların başı Abdullah b. Übeyy b. Selûl'dür.

12. لَوْ لا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ Ey mü'minler topluluğu! Âişe'ye yapılan bu iftirâ ve yalanı işittiğinizde ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا mü'min erkek ve kadınlar, temizliğini ve suçsuzluğunu bildikleri kimseyi hemen suçlamayıp hüsnü zanda bulunsalardı ya! Çünkü iman, mü'minin, kardeşini ayıplayan ve kötüleyen kimsenin sözünü hemen tasdik etmemesini gerektirir. İbn Kesîr şöyle der: "Bu, Allah'ın Âişe (r.a.) kıssası ile mü'minleri terbiye etmesidir. Zira o zaman, bazı mü'minler o iftirâya katıldılar. Kendilerini, bu iftirâya uğruyan kimsenin yerine koysalardı ya! Eğer bunu kendilerine yakıştıramıyorlarsa, mü'minlerin anası Âişe (r.a.) bu suçtan uzak olmaya çok daha layıktır. Rivayete göre Ebû Eyyûb'un hanımı kocasına: "Halkın, Âişe (r.a.) hakkında söylediklerini duymuyor musunuz?" dedi. Ebû Eyyûb: "Evet. Fakat bu bir yalandır, ey Eyyûb'un annesi! Sen böyle bir şey yapar mısın?" dedi. Karısı: "Hayır. Vallahi yapmam " diye cevap verdi. Bunun üzerine Ebû Eyyûb: "Vallahi, Âişe (r.a.) senden daha iyidir" dedi."[11] وَقَـالُوا هَـذَا إِفْكٌ مُـبِينٌ O zaman, "Bu apaçık bir yalandır " demeleri gerekmez miydi?

---

8 Geniş bilgi için, bkz. Revâiu'l-Beyân II, 117.
9 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIII, 172.
10 İbn Cüzeyy, et-Teshîl, III, 61.
11 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 591.

13. لَوْ لا جَاءُوا عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ O iftirâcılar, söylediklerini gören dört şahit getirselerdi ya! فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ Eğer onlar âciz kalır da, iddialarına bu dört şahidi getiremezlerse, فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ işte onlar, Allah'ın hükmünde ve şeriatında yalancı ve bozgunculardır. Bu âyette, iftirâyı işitip de onu duyar duymaz inkâr etmeyenler hakkında kınama ve azarlama vardır.

14. وَلَوْ لا فَضْلُ اللهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ Ey Âişe hakkında dedikoduya dalanlar! Sizi hemen cezalandırmayıp mühlet vermek sûretiyle Allah'ın dünya ve ahirette size lütuf ve merhameti olmasaydı, لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ Bu iftirâ olayına dalmanızdan dolayı size öyle şiddetli ve dehşetli bir ceza gelirdi ki, yanında, sopa vurmak ve sert muamele yapmak basit kalırdı. Kurtubî şöyle der: "Bu, iftirâya dalanlar için Yüce Allah'tan gelen etkili bir azarlamadır. Fakat Yüce Allah merhameti sebebiyle dünyada kusurunuzu gizledi. Ahirette de, tevbe etmiş olarak gelenlere merhamet edecektir."[12]

15. إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ Allah'ın lütfu olmasaydı, o olayı birbirinize sorduğunuz وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ ve gerçek olmayan, sadece ve sadece iftirâ ve yalan olan bir şeyi söylediğiniz zaman bu azap size gelirdi. Mücâhid, "... اذ تلقونه âyetini şöyle tefsir etmiştir: O iftirâyı birbirinize naklediyorsunuz. Bunu falandan duydum. Falanca şöyle dedi, diyorsunuz."[13] وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا O iftirâyı, size hiç günah gelmeyecek küçük bir hata sanıyorsunuz. وَهُوَ عِنْدَ اللهِ عَظِيمٌ Halbuki o, Allah katında en büyük günahlardandır. Çünkü bu, müslümanların şeref ve haysiyetine bir hakârettir. İbn Cüzeyy şöyle der: "Yüce Allah onları üç şeyden dolayı azarladı: Birincisi, bu olayı, birbirlerine sormaları, ikincisi, onu konuşmaları, üçüncüsü, onu küçümsemeleri. Zira olay Allah katında büyük olduğu halde onu basit görmüşlerdi. Âyette بألسنتكم dillerinizle ve بأفواهكم ağızlarınızla, söylemeniz şeklindeki ifade, bu sözün kalple değil dille olduğuna bir işarettir. Çünkü onlar, kalpleriyle olayın hakikatini bilmiyorlardı.[14]

16. وَلَوْ لا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهَذَا Bu olayı ilk işittiğinizde inkâr etmeniz ve "Bunu ağzımıza almamız bize yakışmaz. Biz onu hiçkimseye söylemeyiz" demeniz gerekirdi. Bu âyet, bütün mü'minler için bir azarlamadır. سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ "Sübhânallah! Bu büyük bir iftirâdır" demeniz gerekirdi. Rasulullah (s.a.v.)'ın suçsuz ve tertemiz eşi hakkında böyle bir söz söylenemez. Çünkü bu iftirâ, açık bir yalan ve büyük suçtur.

---

12 Kurtubî, XII, 203.
13 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 591.
14 et-Teshîl, III, 62.

Zemahşerî şöyle der: "سبحانك" Tabiri, büyük bir olay karşısında duyulan hayreti ve o olayın imkansız görüldüğünü ifade eder. Aslında bu tabir, hayret verici bir şey görüldüğünde Allah'ı tesbih için kullanılır.[15]

17. يَعِظُكُمُ اللهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا "Allah size yararlı öğütler veriyor ki, bir daha aslâ böyle işler yapmayasanız. إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ Eğer gerçekten mü'minler iseniz... Çünkü iman bu tür iftirâlara engeldir. Burada mü'minler öğüt almaya teşvik ve tahrik edilmektedir.

18. وَيُبَيِّنُ اللهُ لَكُمُ الْآيَاتِ Allah size kanunlarını ve güzel ahlâk yollarını gösteren âyetleri açıklıyor ki, onlardan öğüt alıp güzel ahlâk sahibi olasınız. وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ Allah, kullarını sâlih kişiler yapacak şeyleri bilir, idare etmede ve kanun koymada hikmet sahibidir.

19. إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا Rezillik, zinâ ve diğer aşırı derecede çirkin fiillerin, temiz mü'minler arasında yayılmasını isteyen kimseler var ya, لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ işte onlar için, dünyada ceza uygulamak ve ahirette de Cehennem azabı çektirmek sûretiyle elem verici bir azab vardır. Hasan el-Basrî şöyle der: "Yüce Allah, bu tehdit ve lanetle münafıkları kasdetmiştir. Çünkü onlar Rasulullah (s.a.v.)'a eziyet etmek istemişlerdi. Bu da kâfirliktir ve bunu yapan mel'undur."[16] وَاللهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ Yüce Allah, gizli olan şeyleri de, niyetleri de bilir, siz bunları bilmezsiniz. Fahreddin Râzî şöyle der: "Bu cümle, bu konuya güzel yakışmıştır. Çünkü kalp sevgisi gizli bir şeydir. Biz onu ancak, alâmetleri ile bilebiliriz. Yüce Allah'a gelince, hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Böylece bu hatırlatma, son derece caydırıcı olmuştur. Çünkü kötülüğün yayılmasını isteyen kimse, her ne kadar bu isteğini son derece gizli tutsa da, Allah'ın (c.c.) onu bildiğini ve kendisine ne kadar ceza vereceğini bilir.[17]

20. وَلَوْ لَا فَضْلُ اللهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللهَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ Allah'ın, kullarına lütfu ve merhameti olmasaydı, mutlaka onları cezalandırır ve yok ederdi, ve insanın tasavvur edemeyeceği şeyler olurdu. Çünkü onun anlatılması ve izahı mümkün değildir. لو لا Edatının cevabı, durumun korkunçluğunu göstermek için söylenmemiştir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "سورة أنزلناها Bu, Allah'ın indirdiği, şan ve şerefi yüce bir sûredir" âyetinde "sûre" kelimesinin nekra olarak getirilmesi onun yüceliğini ifade eder.

15 el-Keşşâf, III, 225.
16 el-Bahru'l-muhît, VI, 439.
17 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIII, 183.

2. Daha önce geçmiş olan "أنزلنا indirdik" lafzının "وأنزلنا فيها آيات بينات O sûrede apaçık âyetler indirdik" cümlesinde tekrar edilmesiyle itnâb sanatı yapılmıştır. Bu, sûreye verilen önemin büyüklüğünü göstermek içindir. Bu, önemine binaen, umumdan sonra hususun zikredilmesi kabilindendir.

3. "يرمون المحصنات İffetli kadınlara atarlar" cümlesinde istiâre vardır. Aslında الرمي taş veya benzeri sert bir şeyi atmaktır. Daha sonra, müsteâr olarak dil ile bir şey atmak için kullanılmıştır. Çünkü, bu da maddî eziyete benzemektedir. Burada güzel bir istiâre vardır.

4: "إن كنتم تؤمنون بالله Eğer Allah'a inanıyorsanız" cümlesi, tahrik ve teşvik ifade eder. Bu, Arapların, "إن كنت رجلاً فأقدم Eğer erkeksen, atıl" ifadesine benzer.

5. توّاب، رحيم، غفور ve حكيم kelimeleri, ziyâdelik ifade eder. Çünkü فعول، فعال ve فعيل vezinleri ziyâdelik ifade eden kalıplardandır. Bunların hepsi, bu sıfatların ziyâdeliğini ifade eder.

6. "الصادقين Doğru söyleyenler" ile "الكاذبين yalancılar" arasında tıbâk vardır.

7. "ولو لا فضل الله عليكم ورحمته Allah'ın size lütfu ve acıması olmasaydı" cümlesinde, olayın korkunçluğunu göstermek için لو لا edatının cevabı söylenmemiştir. Bu da, cevabın takdirinde her türlü şeyin akla gelmesini sağlar. Bu tür bir ifade daha beliğ bir açıklama olup daha korkutucu ve caydırıcıdır.

8. لا تحسبوه لكم Onu kendiniz için bir şey sanmayın. ile "بل هو خير لكم bilakis o sizin için daha hayırlıdır" ve "تحسبونه هيناً Onu basit bir şey sanıyorsunuz." ile "وهو عند الله عظيم O, Allah katında büyük bir şeydir" arasında tıbâk vardır. الشر ile خير ve الهين ile العظيم kelimeleri tıbâk sanatını oluşturmuşlardır.

9. "لو لا إذ سمعتموه ظن المؤمنون Onu duyduğunuz zaman, mü'minler hüsnü zanda bulunsalardı" cümlesinde, II. şahıs kipinden III. şahıs kipine dönüş vardır. Takdiri şöyledir: "لو لا اذ سمعتموه ظننتم Onu işittiğinizde, hüsnü zanda bulunsaydınız." Yüce Allah, daha şiddetli azarlamak ve imanın, mü'minler hakkında hüsnü zanda bulunmayı gerektirdiğini bildirmek için II. şahıs kipinden III. şahsa dönmüştür.

10. "لو لا جاءوا عليه بأربعة شهداء Ona dört şahit getirselerdi ya!" cümlesinde teşvik vardır. Maksat, kınama ve azarlamadır.

11. "سبحانك هذا بهتان عظيم Sübhânallah! Bu, büyük bir iftirâdır" cümlesi, bu sözü söyleyenin hayretini ifade eder. سبحانك Lafzı, aslında, Allah'ın yarattığı şeylerden, hayret verici bir şey görüldüğünde, Allah'ı tesbih etmek için söylenir. Bu da, böyle hayret verici şeylerin Allah'ın kudretinin dışında olmaktan onu tenzih etmek için

söylenir. Daha sonra bu kelime yaygınlaşarak, hayret verici her şeyde kullanılır oldu.[18]

FAYDALI BİLGİLER

Yüce Allah niçin, zinâ hususunda önce kadını, hırsızlık hususunda ise önce erkeği zikretti? Cevap, kadının zinâ etmesi ve bu suçu işlemesi çok çirkin ve âdîdir. Dolayısıyle Yüce Allah, önce onu zikretti. Hırsızlığa gelince, erkek onu yapmağa daha yatkındır ve daha kolay yapabilir. Dolayısıyla onda da önce erkeği zikrederek şöyle buyurdu: "Hırsızlık eden erkek ve kadının ellerini kesiniz."[19]

BİR UYARI

"والذين يرمون المحصنات İffetli kadınlara zinâ isnat edenler var ya" cümlesindeki الإحصان ifadesinde, iffetli erkek veya kadına iftirâ atmanın, iftirâ cezası gerektirdiğine ince bir işaret vardır. Fakat kendisine bu suçun isnat edildiği şahıs, ahlâksızlığı ile bilinen veya lâubalîlik, hayasızlık ve sorumsuzca davranışlarıyla şöhret bulmuş birisi ise, ona bu suçu isnat eden kimseye ceza uygulanmaz. Çünkü ahlâksız, fâsık kimsenin şerefi yoktur. Bu ince sırrı bir düşünün!

BİR NÜKTE

Yüce Allah, daha önce "تواب رحيم çok tevbe kabul eden çok merhametli" dediği halde, niçin daha sonra "تواب حكيم çok tevbe kabul eden, hikmet sahibi" dedi? Halbuki tevbeye, rahmet uygun düşüyor. Cevap: Yüce Allah, karı koca arasında liânı meşru kılmak sûretiyle, kulların kusurunu örtmek istedi. Eğer liân (lanetleşme) meşru olmasaydı, kocaya mutlaka "iffete iftirâ" cezâsı uygulanması gerekirdi. Halbuki zâhire bakılırsa koca doğru söylemektedir. Eğer kocanın lanetleşmesi ile yetinilseydi, kadına zinâ cezası gerekirdi. Bu hükmün meşru kılınması hem hikmete uygundur, hem de bununla her ikisi hakkında hüsnü zanda bulunulmuş olur. Bu şahitliklerle Yüce Allah, her ikisinden de cezayı kaldırdı. Sübhânallâh! Allah'ın rahmeti ne kadar geniş, hikmeti ne yüce![20]

18 Hâşiye-i Şeyhzâde, III, 419.

19 Mâide sûresi, 5/38.

20 İslâmî cezalarla ilgilî kanun koymadaki hikmet hakkında geniş bilgi için, bkz, Tefsiru âyâti'l-ahkâm adlı kitabımız, II, 52.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّبِعُوا۟ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيْطَٰنِ ۚ وَمَن يَتَّبِعْ خُطُوَٰتِ
ٱلشَّيْطَٰنِ فَإِنَّهُۥ يَأْمُرُ بِٱلْفَحْشَآءِ وَٱلْمُنكَرِ ۚ وَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ
عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُۥ مَا زَكَىٰ مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ
يُزَكِّى مَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢١﴾ وَلَا يَأْتَلِ أُو۟لُوا۟ ٱلْفَضْلِ
مِنكُمْ وَٱلسَّعَةِ أَن يُؤْتُوٓا۟ أُو۟لِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينَ وَٱلْمُهَٰجِرِينَ فِى سَبِيلِ
ٱللَّهِ ۖ وَلْيَعْفُوا۟ وَلْيَصْفَحُوٓا۟ ۗ أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ
رَّحِيمٌ ﴿٢٢﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَرْمُونَ ٱلْمُحْصَنَٰتِ ٱلْغَٰفِلَٰتِ ٱلْمُؤْمِنَٰتِ لُعِنُوا۟
فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ
أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ يَوْمَئِذٍ
يُوَفِّيهِمُ ٱللَّهُ دِينَهُمُ ٱلْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْحَقُّ ٱلْمُبِينُ ﴿٢٥﴾
ٱلْخَبِيثَٰتُ لِلْخَبِيثِينَ وَٱلْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَٰتِ ۖ وَٱلطَّيِّبَٰتُ
لِلطَّيِّبِينَ وَٱلطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَٰتِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ ۖ
لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟
لَا تَدْخُلُوا۟ بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُوا۟ وَتُسَلِّمُوا۟ عَلَىٰٓ
أَهْلِهَا ۖ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾
فَإِن لَّمْ تَجِدُوا۟ فِيهَآ أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ ۖ وَإِن
قِيلَ لَكُمُ ٱرْجِعُوا۟ فَٱرْجِعُوا۟ هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ ۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾ لَّيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَدْخُلُوا۟ بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ
فِيهَا مَتَٰعٌ لَّكُمْ ۚ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾ قُل
لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا۟ مِنْ أَبْصَٰرِهِمْ وَيَحْفَظُوا۟ فُرُوجَهُمْ ۚ ذَٰلِكَ
أَزْكَىٰ لَهُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرٌۢ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾ وَقُل لِّلْمُؤْمِنَٰتِ

يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ
زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ
وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ
بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي
إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ
أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ
أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا
يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ ۚ وَتُوبُوا
إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾
وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ ۚ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ
يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾ وَلْيَسْتَعْفِفِ
الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۗ وَالَّذِينَ
يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا ۖ
وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ ۚ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ
إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَمَنْ يُكْرِههُنَّ
فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا
إِلَيْكُمْ آيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَمَثَلًا مِنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً
لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٤﴾

21. Ey iman edenler! Şeytanın adımlarını tâkip etmeyin. Kim şeytanın adımlarını tâkip ederse, şunu bilsin ki o, edebsizliği ve kötülüğü emreder. Eğer üstünüzde Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı, içinizden hiç kimse aslâ temize çıkamazdı. Fakat Allah dilediğini arındırır. Allah işitir ve bilir.

22. İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler akrabaya, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere vermeyeceklerine yemin etmesinler, bağışlasınlar ferâğat göstersinler. Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.

23, 24. Namuslu, kötülüklerden habersiz mü'min kadınlara zinâ isnadında bulunanlar, dünya ve ahirette lanetlenmişlerdir. Yapmış olduklarına, dilleri, elleri ve ayakları aleyhlerinde şahitlik edeceği gün onlar için çok büyük bir azap vardır.

25. O gün Allah onlara gerçek cezâlarını tastamam verecek ve onlar Allah'ın apaçık gerçek olduğunu anlayacaklar.

26. Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara, temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır. Bu temizler iftirâcıların söylediklerinden çok uzaktırlar. Onlar için bağışlanma ve güzel bir rızık vardır.

27. Ey iman edenler! Kendi evinizden başka evlere izin isteyip ev halkına selâm vermedikçe girmeyin. Bu sizin için daha iyidir, herhalde düşünüp anlarsınız.

28. Orada kimse bulamadınızsa, size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Eğer size, "Geri dönün!" denilirse, hemen dönün. Çünkü bu, sizin için daha güzel bir davranıştır. Allah, yaptığınızı bilir.

29. İçinde faydalanacağınız şeylerin bulunduğu, oturulmayan evlere girmenizde herhangi bir mahzur yoktur. Allah, sizin açığa vurduklarınızı da, gizlediklerinizi de bilir.

30. Mü'min erkeklere, gözlerini harama kapamalarını, ırzlarını da korumalarını söyle. Çünkü bu, kendileri için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır.

31. Mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini kapasınlar; namus ve iffetlerini korusunlar. Görünen kısımları müstesnâ olmak üzere, zînetlerini teşhir etmesinler. Baş örtülerini, yakalarının üzerine örtsünler. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, ellerinin altında bulunan köleleri, erkeklerden, kadına ihtiyacı kalmamış hizmetçi vb. tâbi kimseler, yahut henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklardan

başkasına zînetlerini göstermesinler. Gizlemekte oldukları zînetleri anlaşılsın diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey mü'minler! Hep birden Allah'a tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz.

32. Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve câriyelerinizden iyi olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, lütfu geniş olan ve her şeyi bilendir.

33. Evlenme imkânını bulamayanlar ise, Allah, lütfu ile kendilerini varlıklı kılıncaya kadar iffetlerini korusunlar. Ellerinizin altında bulunanlardan mükâtebe yapmak isteyenlere, eğer kendilerinde bir hayır görüyorsanız, hemen mükâtebe yapın. Allah'ın size vermiş olduğu malından siz de onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde edeceksiniz diye, namuslu kalmak isteyen câriyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları zor altında bırakırsa, bilinmelidir ki zorlanmalarından sonra Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir.

34. Andolsun ki biz size, gerekeni açık açık bildiren âyetler, sizden önce yaşayıp gitmiş olanlardan örnekler ve takvâya ulaşmış kimseler için öğütler indirdik.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde ifk olayını anlattıktan sonra ardından, insanı pusuda bekleyen ve onu her türlü kötülük, şer ve bozgunculuğa çağıran şeytanın yoluna girmekten sakındırdı. Daha sonra da izin isteme ve ziyaret kâidelerini anlattı. Çünkü ifk (iftirâ) olayını meydana getirenler, bu iftirâlarına tesadüfi bir halvetten (yabancı bir erkek ile bir kadının yalnız olarak birarada bulunmaları) yol buldular. İşte bu halvet, Âişe'nin (r.a.) töhmet altında bırakılmasına yol açtı. Bu sebepledir ki Yüce Allah, herhangi bir insanın, başkasının evine izinsiz ve selâmsız girmemesini emretti: Bunun ardından da nâmahreme bakmamayı emreden âyetleri gönderdi.

KELİMELERİN İZAHI

لا يأتل : Yemin etmesin. أليّـــة yemin demektir. "يؤلـون من نـــســاءهم kadınlarına yaklaşmamaya yemin ederler"[21] âyetinde de bu manadadır.

المحصنات : Muhsanât, iffetli, şerefli, temiz kadınlar. İffetli kadın manasına gelen محصنة kelimesininin çoğuludur.

21 Bakara sûresi, 2/226.

مبرؤن : Müberreûn; uzak olanlar, suçsuzlar. براءة İnsanın, kendisine isnat edilen töhmetten uzak olması.

تستأنسوا: İzin istersiniz. Bu kelimenin lügat manası, bir şey ile yalnızlığı gidermeyi istemektir. Şâir şöyle der:

عوى الذئب فاستأنست للذئب إذ عوى وصوت إنسان فكدت أطير

Kurt uludu ve o uluyunca ben onu dinleyerek yalnızlığımı giderdim. Bir insan da seslenince, neredeyse uçayazdım.

يغضوا : Kaparlar. Bir kimse gözünü aşağı eğdiğinde, غضّ بصره denir. Bu kelime aslında, göz kapaklarını üst üste getirip kapatmak demektir. Cerîr şöyle der:

فغضّ الطرف إنك من نُمَيْر فلا كعباً بلغت ولا كلاباً

Gözünü kapa. Sen Nümeyr kabilesindensin. Ne Ka'b'a ne de Kilâb'a yetişebilirsin.

خمر : Humur, kadının, başını örttüğü şey manasına gelen خمار kelimesinin çoğuludur. "Kapları kapattılar" manasına خمّروا الآنية denir.

جيوب : Cüyûb, göğüs manasına gelen kelimesinin çoğuludur.

الإربة : İrbe, kadına duyulan ihtiyaç.

NÜZÛL SEBEBİ

a) Ebû Bekir Sıddîk, (r.a.) fakirliği ve akrabalığı dolayısıyle Mıstah b. Üsâse'ye yardım ederdi. İfk olayı meydana gelip Mıstah da bu olay hakkında ileri geri konuşunca, Ebû Bekir (r.a.) ona yardım etmemeye ve aslâ hiçbir şekilde ona yarar sağlamamaya yemin etti. Bunun üzerine Yüce Allah, "ولا يأتل اولوا الفضل منكم والسعة İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler.. yemin etmesinler" âyetini indirdi. Bunu duyan Ebû Bekir (r.a.): "Vallâhi ben, Allah'ın beni bağışlamasını isterim," dedi ve daha önce Mıstah'a yapmakta olduğu yardımı tekrar devam ettirdi. "Vallahi, bu yardımı bir daha ondan asla kesmeyeceğim" diye yemin etti.[22]

b) Ali (r.a.)'nın şöyle dediği rivayet olunur: Rasulullah (s.a.v.) zamanında bir adam, Medine yollarından bir yolda yürüdü. Bir kadınla göz göze gelip birbirlerine baktılar. Şeytan onlara, her biri diğerine, onu beğendiği için baktı şeklinde vesvese verdi. Adam, kadına baka baka bir duvara doğru yürürken aniden duvara çarptı ve burnu yarıldı. Bunun üzerine dedi ki: "Vallahi, Rasulullah (s.a.v.)'a gidip durumu anlatıncaya kadar bu kanı yıkamayacağım." Rasulullah'a (s.a.v.) gidip olayı anlattı. Rasulullah (s.a.v.): "Bu, senin günahının cezasıdır" buyurdu. Bunun üzerine Yüce Allah: "قل للمؤمنين يغضوا من أبصارهم Mü'minlere söyle, gözlerini kapasınlar" âyetini indirdi.[23]

22 Kurtubî, XII, 207.
23 Suyûtî, ed-Durru'l-mensûr, V, 40.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

21. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ Ey Allah'a ve Rasulüne iman edenler! Şeytanın peşinden gitmeyiniz. Kötülüğü yaymak, iftiraya kulak vermek ve onu konuşmak sûretiyle onun yollarına girmeyin. وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ Kim şeytanın yoluna girip peşinden giderse, فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ Bilsin ki, şeytan insanı yoldan çıkarır ve aldatır. Çünkü o, son derece çirkin olan edebsizliği ve şeriatın hoş görmediği, akl-ı selimin nefret ettiği kötülüğü emreder. وَلَوْ لا فَضْلُ اللهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ Ey mü'minler! Eğer Allah, günahları yok eden tevbeye muvaffak kılmak ve hatalara keffaret olan cezaları meşru kılmak sûretiyle size lütfetmemiş olsaydı مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا hiçbiriniz günahlardan ebediyyen temizlenemezdi. وَلَكِنَّ اللهَ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ Fakat Allah lütuf ve rahmetiyle, dilediği kimseyi, kesin olarak tevbe etmeye muvaffak kılmak ve tevbesini kabul etmek sûretiyle günahtan arındırır. Kurtubî şöyle der: "Bundan maksat şudur: Allah'ın sizi arındırması, temizlemesi ve doğru yola ulaştırması sizin amellerinizle değil, ancak O'nun lütfuyla olur."[24] وَاللهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ Allah, söylediklerinizi işitir, niyetlerinizi ve kalplerinizden geçirdiklerinizi bilir.

22. وَلا يَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ Dinde fazilet sahibi ve zengin olanlarınız yemin etmesin. أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللهِ Yani, fakir akrabalarına ve muhâcirlere, daha önce yapmakta oldukları yardımı, işledikleri bir günahtan dolayı kesmeye yemin etmesinler. وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا İşlemiş oldukları suçu bağışlasınlar, yapmış oldukları kötülüğü affetsinler. Daha önce yaptıkları lütuf ve ihsanı devam ettirsinler. أَلا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللهُ لَكُمْ Ey mü'minler! Size kötülük edeni affetmeniz, bağışlamanız ve ona iyilik etmenize karşılık Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz? Rivayete göre, Ebû Bekir (r.a.) bu âyeti dinleyince: "Evet, ben, Allah'ın beni bağışlamasını isterim" dedi ve yaptığı yeminin kefaretini vererek, tekrar Mıstah'a yardım etmeye başladı. Şöyle dedi: "Vallâhi, bu yardımı bir daha ondan aslâ kesmeyeceğim." Tefsirciler şöyle der: "Bu âyet, Ebû Bekir'in (r.a.) faziletini gösterir. Çünkü Yüce Allah, onu, "fazilet sahipleri yemin etmesin" sözüyle övmüştür. Ebû Bekir Sıddîk'ın faziletine delil olarak bu yeter. Allah ondan razı olsun ve onu razı etsin." وَاللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ Allah, cezalandırabilecek sonsuz kudrete sahip olmasına rağmen, çok esirgeyen ve çok bağışlayandır.

Bundan sonra Yüce Allah temiz ve iffetli kadınlara iftirâ atanları tehdit ederek şöyle buyurur:

23. إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلاتِ الْمُؤْمِنَاتِ İffettli, gönüllerinde hastalık bulunmayan kalpleri her türlü kötülük ve ahlaksızlıktan arınmış, aynı zamanda imanlı kadınlara, "zinâ etti" diye iftirâ edenler yok mu, işte onlar, لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ dünyada ve

24 Kurtubî, XII, 207.

ahirette Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılarak kovulmuşlardır. İbn Abbas şöyle der: "Bu lanet, Peygamber (s.a.v.)'in eşlerine iftirâ atan kimseler hakkındadır. Çünkü böyle bir kimsenin tevbesi kabul olunmaz. Herhangi bir mü'min kadına iftirâ eden kimseye, Yüce Allah tevbe hakkı tanımıştır."[25] Ebû Hamza şöyle der: "Bu âyet, Mekke müşrikleri hakkında indi: Mü'min bir kadın, Medine'ye hicret etmek üzere Mekke'den çıktığında, müşrikler ona iftirâ atarak: "Zinâ etmek için gitti" derlerdi."[26] وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ İşlemiş oldukları suç ve günah sebebiyle, bu lanetle birlikte onlar için, anlatılamayacak kadar korkunç bir azap vardır.

24. يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Bu şiddetli azap o korkunç kıyamet gününde olacaktır. O zaman insanın uzuvları kendi aleyhinde şahitlik edecek, diller, eller ve ayakları, kişinin işlediği kötü amelleri söyleyeceklerdir.

25. يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ Kıyamet gününde, en iyi hüküm veren Yüce Allah tarafından, hesapları görülecek ve âdil bir şekilde cezaları verilecektir. وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ İşte o zaman, Yüce Allah'ın hiç kimseye zulmetmeyen adâletli bir zât olduğunu, koyduğu kanun ve hükümlerde adâletinin açık olduğunu bileceklerdir. Bundan sonra Yüce Allah, kesin ve açık delille, Âişe'nin (r.a.) suçsuz ve günahsız olduğunu anlattı. O suçsuzdu, çünkü tertemiz olan Rasulullah (s.a.v.)'ın eşiydi. Yüce Allah'ın sünneti, cinsi cinse, yani aynı yaratılışta olanları birbirinin yanına göndermek şeklinde cereyan etmiştir. Eğer Âişe (r.a.), temiz ve faziletli olmasaydı, mahlukatın en üstünü olan Rasulullah (s.a.v.)'ın eşi olmazdı. İşte bunun içindir ki, Yüce Allah şöyle buyurdu:

26. الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler de kötü kadınlara, aynı şekilde temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır.[27] Bu âyet, Âişe'nin (r.a.) suçsuzluğuna bir delil gibidir. Çünkü o, Allah katında en değerli varlık olan en şerefli Peygamber'in (s.a.v.) eşidir. Eğer o, iffetli, şerefli ve temiz olmasaydı, Allah onu en şerefli kulunun eşi yapmazdı. أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ İşte o fazilet sahibi insanlar, haklarında yalan ve iftirâ atanların söylediklerinden uzaktırlar. لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ Karşılaştıkları eziyetlerden dolayı onların günahları bağışlanmış ve naîm Cennetlerinde bol rızıklara nâil olmuşlardır. İbn Kesîr şöyle der: "Bu âyette Âişe'nin, (r.a.) Cennette de Rasulullah (s.a.v.)'ın eşi olacağına dair vaat vardır."

27. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere izin almadan girmeyin. Yüce Allah iffetli kadınlara iftirâ atmaktan

25 Hâşiye-i Şeyhzâde, III, 430.

26 el-Bahr, VI, 440.

27 Bu, İbn Zeyd'in görüşüdür. Daha açık olanı da budur. Mücâhid şöyle der: "Kötü sözler, kötü erkekler içindir. Bunun aksi de böyledir. Bundan maksat, her söz, ona layık olan kimse hakkında güzeldir. Yani kötü söz, kötü ve ahlâksız kişilere yakışır... "Bizim verdiğimiz mana daha açık ve maksada daha yakındır.

sakındırdıktan ve bu hususta ki cezanın şiddetli olduğunu bildirdikten sonra evlere girme hususundaki dînî kuralları gösterdi ve girmeden önce izin istemeyi, girdikten sonra ise selâm vermeyi emretti. Çünkü, iffetli kadınların ahlâksızlıkla itham edilmelerinin sebebi, erkeklerin kadınlarla karışık yaşamaları ve yalnız oldukları zamanlarda onların yanına girmeleridir. حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا İzin istemeden ve ev sahibine selâm vermeden başkalarının evine girmeyin. ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ Bu izin alma ve selâm verme, ansızın girmekten sizin için daha iyidir. لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ Öğüt alıp o doğru yolu gösteren ahlâk kurallarının gereğini yapmanız için böyle emrettik. Kurtubî şöyle der: Yani, izin isteme ve selâm verme, sizin için, izinsiz içeri dalmaktan ve ansızın insanların yanına girmekten, ya da Câhiliyye usûlü selâm vermekten daha iyidir. Câhiliyye döneminde bir adam, kendi evinden başka bir eve girdiğinde, "sabahınız hayır olsun (günaydın), akşamınız hayır olsun" der ve içeri girerdi. Çoğu kere, kişiyi, karısıyle birlikte yatakta bulurdu. Rivayete göre bir adam, Rasulullah (s.a.v.)'a: "Annemin yanına girmek için de izin isteyeyim mi?" diye sordu. Peygamberimiz (s.a.v.): "Evet" buyurdu. Adam: "Onun benden başka yardımcısı yok. Her girdiğimde izin isteyeyim mi? dedi. Rasulullah (s.a.v.): "Anneni, çıplak görmek ister misin? diye sorunca, adam, "hayır" diye cevap verdi. Bunun üzerine, Rasulullah (s.a.v.): "O halde, annenin yanına girerken izin iste" buyurdu.[28]

28. فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا Evlerde, girmenize izin verecek herhangi bir kimse bulamazsanız, فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ bekleyin, girme izni verilinceye kadar girmeyin. Çünkü evlerin mahremiyeti vardır. Sahiplerinin izni olmadan oralara girmek helal olmaz. وَإِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا Eğer girmenize izin verilmez ve dönmeniz istenirse, ısrar etmeyin, geri dönün. هُوَ أَزْكَى لَكُمْ Geri dönmek sizin için daha iyi ve daha temizdir. Geri dönmek, kapıda bekleyip ısrar etmekten sizin için daha iyidir. وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ Yüce Allah gizli şeyleri ve niyetleri bilir. Yaptığınız bütün amelleri de bilir. Size onların karşılığını verir. Kurtubî şöyle der: "Bu âyette, evlerde aile mahremiyetlerini merak edip araştıranlar için bir tehdit vardır. "Yüce Allah, içinde insanların yaşadığı evlerin hükmünü bildirdikten sonra, içinde insan yaşamayan evlerin hükümünü anlattı ve şöyle buyurdu:

29. لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ Tekkeler, oteller ve hanlar gibi, herhangi bir kimsenin özel meskeni olmayan yerlere izinsiz girmenizde herhangi bir vebal ve günah yoktur. Mücâhid şöyle der: "Bunlar, yolcuların yolları üzerinde bulunan hanlardır. O hanlarda kimse sürekli kalmaz. Bilakis oralar, her yolcunun barınması için yapılıp vakfedilmiş yerlerdir."[29] فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ Oralarda sizin için yararlar vardır. Veya orada sıcaktan gölgelenmek, eşya ve yükleri korumak gibi ihtiyaçlarınızı

28 Beyzâvî, II, 57.
29 Kurtubî, XII, 221.

giderirsiniz. وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ Allah, açığa vurduğunuzu da, kalplerinizde gizlediğinizi de bilir ve size onun karşılığını verir. Ebussuûd şöyle der: "Bu âyet, herhangi bir yere, fesat çıkarmak veya aile mahremiyetlerini öğrenmek maksadıyla giren bir kimse için bir tehdittir."[30]

Bundan sonra Yüce Allah, gözü kapama ve namusu koruma gibi, yüce ahlâk kurallarını öğretmek üzere şöyle buyurdu:

30. قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ Ey Peygamber! Sana uyan mü'minlere, mahremleri olmayan yabancı kadınlara bakmaktan gözlerini kapamalarını söyle. Çünkü bakış, kalbe şehvet tohumları serper. Nice bir anlık şehvet vardır ki, uzun üzüntüler vermiştir. Şâir şöyle demiştir:

كم نظرة فتكت في صاحبها فتك السهام بلا قوس ولا وتر

Nice bakış vardır ki, o, yay ve kirişi olmayan bir oktur. Sahibinin kalbinde ok yarası gibi yara açar.

Âyetin devamında da buyurdu ki وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ Avret yerlerini zinâdan ve açmaktan korusunlar. ذٰلِكَ أَزْكَى لَهُمْ Bu, gözü kapama ve avret yerini koruma, kalpleri daha temizleyici, dini daha koruyucu ve ahlâksızlığa düşmekten daha muhafaza edicidir. إِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ Yüce Allah, onları gözetici ve amellerini görücüdür. Onların hallerinden hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. Dolayısıyle onların, gizli ve açıkta Allah'tan korkmaları gerekir. Fahreddin Râzî şöyle der: "Eğer denilirse ki: Niçin gözleri kapamak avret mahallerini korumaktan önce zikredildi? Buna şöyle cevap veririz: Çünkü bakmak, zinânın habercisidir, ahlâksızlığın öncüsüdür. Bakmada çok şiddetli bela vardır. Neredeyse ondan korunulamaz."[31]

31. وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ Mü'min kadınlara da söyle: Bakmaları helal olmayan şeylere bakmaktan gözlerini korusunlar. Avret yerlerini zinâdan ve açmaktan muhafaza etsinler. Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah, mü'min kadınlara, gözlerini kapama ve avret yerlerini korumalarını pekiştirmeli bir şekilde emretti. Ayrıca, yükümlü kılma hususunda, erkeklerden fazla olarak, mahremleri ve akrabaları dışında kimseye zînetlerini göstermemelerini de emretti. وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا Kadınlar, kasıt ve kötü niyet olmadan açılan yerleri dışında, zînetlerini yabancılara göstermesinler. İbn Kesîr şöyle der: "Zînetten hiçbir şeyi yabancılara göstermesinler." Ancak gizlenmesi mümkün olmayanlar bu hükmün dışındadır. Nitekim İbn Mesud şöyle der: "İki zînet vardır. Birincisini, koca dışında kimse göremez. Bunlar; yüzük ve bileziktir. İkincisi, nâmahrem olanların görebileceği şeydir. Bu da dış elbisedir."[32] Bir görüşe göre, kasıtsız görünenlerden maksat, yüz ve ellerdir. Bunlar avret değildir. Beyzâvî şöyle der: "En açık olan, yüz ve ellerin

30 Ebussuûd, IV, 55.
31 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIII, 205.
32 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 600.

bakma hususunda değil, namazda avret olmayışıdır. Zira hür kadının bütün bedeni avrettir. Kocası ve mahreminin dışında hiç kimse için, kadının bedeninden herhangi bir yere bakmak helal değildir. Ancak, tedâvî olmak ve şahitlik yapmak gibi zarûrî durumlar bu hükmün dışındadır.[33] وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ Baş örtülerini göğüsleri üzerine sarkıtsınlar ki, boyun ve göğüslerinden bir şey görünmesin. الضرب Kelimesi, örtünme ve korunmada titiz davranmayı ifade eder. Âişe'nin (r.a.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Allah, ilk muhâcir kadınlara rahmet eylesin. Yüce Allah, "baş örtülerini göğüsleri üzerine sarkıtsınlar" mealindeki âyeti indirince, mırtlarını[34] yırtarak başlarını örttüler."[35] Tefsirciler şöyle der: Câhiliyye döneminde kadın, bugün modern Câhiliyye döneminde olduğu gibi, erkeklerin yanında göğsü, gerdanı ve kolları açık olarak geçerdi. Çok zaman da erkekleri baştan çıkarmak için, bedenin güzel yerlerini ve saç örgülerini gösterirdi. Baş örtülerini arkalarına salıverirler, göğüsleri açık ve çıplak kalırdı. Dolayısıyle mü'min kadınlara, baş örtülerini önlerinden sarkıtmaları emredildi ki göğüslerini de kapasınlar ve kötülerin kötülüğünü kendilerinden uzaklaştırsınlar. وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ Allah'ın, açılmasını haram kıldığı gizli zinetlerini kocalarından başka kimseye göstermesinler. أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ Babalarına veya kocalarının babalarına gösterebilirler. Bunlar mahremlerdendir. Çünkü baba, kızının namusunu korur. Kocanın babası da, oğlunu üzecek şeylerden onu korur. Yüce Allah, bundan sonra diğer mahrem olanları sayarak şöyle buyurdu: أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ Oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları ve kız kardeşlerinin oğulları yanında zinetlerini açabilirler. Yüce Allah burada oğulları, kocalarının oğullarını, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğullarını ve kız kardeşlerinin oğullarını saydı. Bunların hepsi, kendileriyle evlenilmesi haram olan kimselerdir. Zira Allah insan fıtratına, yakınlarla cinsî ilişki ve onlarla evlenmekten nefret etme duygusunu yerleştirmiştir. أَوْ نِسَائِهِنَّ Veya zînetlerini müslüman kadınlara gösterebilirler. Bu kayıtla, kâfir kadınlar bu hükmün dışında kalmıştır. Mücâhid şöyle der: "Bundan maksat, müslüman kadınlardır. Çünkü müşrik kadınlar, onların kadınları değildir. Müslüman kadının, kâfir kadın yanında açılması helâl değildir. İbn Abbas şöyle der: Bunlar, müslüman kadınlardır. Müslüman kadın, bir Yahudi veya Hıristiyanın yanında o Yahudi veya Hıristiyan kadın da olsa zînetini asla açamaz."[36] أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ Müşrik câriyelerine de gösterebilirler. İbn Cerîr şöyle der: "Müşriklerin esir olarak alınan kadınlarından olan cariyelere, ne kadar müşrik olsalar da, göstermeleri câizdir. Çünkü onların câriyeleridir." أَوِ التَّابِعِينَ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ

33 Beyzâvî, II, 58.

34 Mırt; yün, ipek, kıl veya keten gibi şeylerden dokunmuş çizgili geniş örtüdür.

35 Buhârî, Tefsir-i sûre 24, bab 12.

36 Selef'in çoğunluğunun görüşüne göre, "kadınlar"dan maksat, mü'min kadınlardır. Fahreddin Râzî şöyle der: "Bir görüşe göre, kadınlardan maksat bütün kadınlardır. Onların birbirine bakması aynı derecede helaldir. Selef'in görüşü, müstehaplığa hamledilmiştir.

أُولِي الإِرْبَةِ مِنْ الرِّجَالِ Ahmak, aptal ve cinsiyet meselelerinde bir şey anlamayanlar gibi, kadınlara meyil, şehvet ve ihtiyacı olmayan erkek hizmetçilere de zinetlerini gösterebilirler. Mücâhid şöyleder: "Maksat, yemek isteyip kadın istemeyen, karnını doyurmaktan başka bir şeyi düşünmeyen ahmak kimsedir. أَوْ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ Şehvet çağına ermemiş ve küçüklüğü sebebiyle cinsî meseleleri anlamayan küçük çocukların yanında da, kadının zînetini göstermesinde bir sakınca yoktur. وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ Erkekler, halhalın sesini işitip de, kalbinde hastalık bulunanların bir şey ummamaları için ayaklarını yere vurmasınlar. İbn Abbas şöyle der: "Kadın, insanların içine gider ve halhalının sesinin duyulması için ayaklarını yere vurarak yürürdü. Yüce Allah bunu yasakladı. Çünkü bu, şeytanın amelindendir. وَتُوبُوا إِلَى اللهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ Ey mü'minler! İtaate sarılmak ve şehevî arzulardan sakınmak sûretiyle Rabbinize dönün ki, rızasını kazanasınız, dünya ve ahiret mutluluğunu elde edersiniz.

32. وَأَنكِحُوا الأَيَامَى مِنْكُمْ Ey mü'minler! Hür olan erkek ve kadınlardan eşi olmayanları evlendirin. Taberî şöyle der: "الأيامي Eşi olmayan erkek veya kadın manasına gelen الأيم kelimesinin çoğuludur. Eşi olmayan herkese رجل أيم kadına امرأة أيمة denir."[37] وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ Takvâ sahibi ve iyi olan köle ye câriyelerinizi de evlendirin. Beyzâvî şöyle der: "Kölenin dinini korumak ve durumlarına özen göstermek çok önemli olduğu için, burada özellikle sâlih yani iyi köle ve cariyeler zikredildi."[38] Aynı zamanda burada, insan hayatında takvânın ve iyi kul olmanın önemine de işaret vardır. إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمْ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ Eğer evlendireceğiniz bu kişiler, fakir ve yoksul iseler, fakirlikleri, sizin onları evlendirmenize engel olmasın. Çünkü Allah'ın lütfunda, onları zengin kılacak nimetler vardır. وَاللهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ Allah'ın lütfu geniştir ve çok cömerttir. Dilediğine bolca rızık verir. O, kullarının ihtiyaçlarını da, pek iyi bilendir. Kurtubî şöyle der: "Bu, Allah'ın kendisinin rızasını kazanmak ve O'nun günah saydığı şeylerden korunmak maksadıyle evlenenlere zenginlik vereceğine dair bir vaadidir. İbn Mesud: "Nikahlanarak zenginliği arayınız" dedi ve bu âyeti okudu.[39] Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Üç kişi vardır ki, onlara yardım etmek Allah üzerine bir haktır. İffetini koruma isteğiyle evlenen, borcunu ödeme niyetiyle hürriyeti için efendisiyle anlaşma yapan köle ve Allah yolunda savaşan gazi."[40]

33. وَلْيَسْتَعْفِفْ الَّذِينَ لا يَجِدُونَ نِكَاحًا Maddî sebeplerden dolayı evlenme imkânı bulamayanlar, حَتَّى يُغْنِيَهُمْ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ Allah onları lütfuyla zenginleştirinceye ve

37 Taberî, XVIII, 98.
38 Beyzâvî, II, 58.
39 Kurtubî, XII, 241.
40 Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd, 20; Ahmed b. Hanbel, II, 251, 437.

evlenmelerini kolaylaştırıncaya kadar iffetlerini korumaya ve şehvetlerine hakim olmaya çalışsınlar. Çünkü kul, Allah'tan korkarsa Allah ona işinde bir kolaylık ve çıkış yolu nasip eder. وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ Efendileriyle anlaşma yaparak kölelikten kurtulup hürriyetine kavuşmak isteyen kölelere gelince فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا onlarda itimat ve olgunluk görürseniz, hür olmaları için, bir miktar mal karşılığı onlarla yazılı anlaşma yapınız. وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللهِ الَّذِي آتَاكُمْ Hürriyetlerini elde etmeleri için onlara bir yardım olmak üzere, Allah'ın size verdiği rızıktan onlara verin. وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا Eğer zinâ etmekten korunmak isterlerse, câriyelerinizi zinâya zorlamayın. Buradaki, إن أردن تحصناً korunmak isterlerse sözü bir kayıt veya şart değildir. Yani korunmak istemezlerse onları serbest bırakın manasına gelmez: Bu ancak, zinâya zorlamanın çirkinlik ve âdîliğini gösterir. Çünkü, asıl olan, efendinin, câriyelerin iffetini korumasıdır. Câriye iffetini korumak ve zinâya yaklaşmamak istediği halde, efendisinin ona zinâ etmesini emretmesi ise, onun son derece alçaklık ve âdîliğidir. Tefsirciler şöyle der: "Bu âyet, münafık Abdullah b. Übeyy b. Selûl hakkında inmiştir. Onun Müseyke ve Ümeyme adlarında iki câriyesi vardı. Para kazanmak maksadıyle onlara zinâ etmelerini emrediyor ve yapmadıkları takdirde onları dövüyordu. Câriyeler durumu Rasulullaha (s.a.v.)'a şikayet ettiler. bunun üzerine bu âyet indi. لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Dünyanın geçici malına kavuşmak, zinâ ve rezillik yoluyla mal elde etmek için câriyelerinizi bu kötülüğe zorlamayın. وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَإِنَّ اللهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ Cariyeleri zinâya zorlayan bilsin ki, Allah onları çok bağışlayan ve esirgeyendir. Zinâ yaptıkları için onları cezalandırmaz. Çünkü onlar zinâya zorlanmışlardır: Onları zorlayanlardan, Allah, çok kötü bir şekilde intikam alacaktır.

34. وَلَقَدْ أَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ آيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ Andolsun ki size, açık âyetleri ve hükümleri indirdik. وَمَثَلًا مِنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ Öğüt ve ibret almanız için de, size geçmiş ümmetlerden misaller getirdik: وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ Takvâ sahipleri için de öğüt ve nasihat indirdik.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "لا تتبعوا خطوات الشيطان Şeytanın izlerini takip etmeyin" cümlesinde latif istiâre vardır. Burada, şeytanın yoluna girmek ve onun konvoyu ile gitmek, istiâre yoluyla, adım adım başkasının peşinden giden kimseye benzetilmiştir.

2. "أن يؤتوا Vermemeye..." burada hazif yoluyla icaz vardır. Takdiri: إن لا يؤتوا şeklindedir. Manadan anlaşıldığı için لا edatı hazfedilmiştir. Bu, Arap dilinde çoktur.

3. "ألا تحبون أن يغفر الله لكم Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz?" âyetinde muhatap Ebû Bekir (r.a.)'dir. İbârenin çoğul gelmesi, tâzim içindir.

4. "يعملون yaparlar" ile "يعلمون bilirler" arasında cinâs-ı nâkıs vardır.

5. "الخبيثات للخبيثين" Pisler, pisler içindir" ile "والطيبات للطيبات Temizler, temizler içindir" arasında güzel bir mukâbele vardır.

6. "تبدون Açığa vuruyorsunuz" ile, "تكتمون gizliyorsunuz" arasında tıbâk vardır.

7. "يغضوا من أبصارهم Gözlerini kapasınlar" cümlesinde, hazif yoluyla icaz vardır. Maksat, gözleri herşeye değil, sadece Allah'ın haram kıldığı şeylere kapatmak, yani bakmamaktır. Muhataplar bunu anlayacakları için bununla yetinilerek hazif yapılmıştır.

8. "ولا يبدين زينتهن Zînetlerini açmasınlar" cümlesinde mecâz-ı mürsel vardır. Maksat, zînet yerleridir. Zikr-i hâll irâde-i mahall kabilindendir. Zemahşerî şöyle der: Burada, zînet mahallerinin söylenmeyip de zînetin söylenmesi, örtünme ve korunmayı vurgulu bir şekilde emretmek içindir.

FAYDALI BİLGİLER

Bazı araştırmacılar şöyle der: "Yusuf (a.s.)'a zînâ suçu isnat edilince, Yüce Allah, onun suçsuzluğunu, beşikteki bir çocuğun diliyle anlattı. Meryem'e (r.a.) zinâ ettiğine dair iftirâ edildiğinde, Yüce Allah onun suçsuzluğunu da oğlu İsa (a.s.)'nın diliyle anlattı. Âişe'ye (r.a.), zinâ etti diye iftirâ atılınca ise, Yüce Allah onun suçsuz olduğunu Kur'ân-ı Kerîm'inde anlattı. Yüce Allah, onun suçsuzluğunu bir çocuk veya peygamberin diliyle anlatmaya razı olmadı da, onun bu iftirâdan uzak olduğunu, bizzat kendisi Kur'ân-ı Kerîm'de anlattı."[41]

BİR UYARI

"يغضوا من أبصارهم ويحفظوا فروجهم Gözlerini kapasınlar ve namuslarını korusunlar" ifadesinde, "gözlerini kapama" emrinin "namusu koruma"dan önce söylenmesinin sırrı şudur: Bakmak, zinânın postacısı ve kötülüğün öncüsüdür. Tehlikeye düşmenin başlangıcıdır. Nitekim şâir şöyle demiştir:

وكنت إذا أرسلت طرفك رائداً لقلبك يوماً أتعبتك المناظر

رأيت الذي لا كله أنت قادر عليه وعلى عن بعضه أنت صابر

Bir gün sen, gözlerini kalbinin casusu olarak gönderdiğinde, gördüğün manzaralar seni yorar. Öyle şeyler görürsün ki, sen onun ne tümüne, ne de bir kısmına sabredebilirsin.

41 Kurtubî, XII, 212.

BİR NÜKTE

Rivayete göre bir keşiş, mü'minlerin annesi Âişe'yi (r.a.) tenkit ederek müslümanları küçük düşürmek istedi. Dedi ki: "İnsanlar ona zinâ suçu isnat ettiler. Onun suçlu mu yoksa suçsuz mu olduğunu bilmiyoruz." Orada bulunanlardan birisi, Meryem ile Âişe'yi kastederek cevap verdi: "Dinle, ey adam! Zinâ suçuyla itham edilen iki kadın var. Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de her ikisinin de suçsuz olduğunu bildirmiştir. Birisi, kocası olmadığı halde çocuk doğurmuştur. Diğerinin, kocası olduğu halde çocuğu olmamıştır. Şimdi bunların hangisi itham edilmeye daha layıktır?" Bunun üzerine keşiş susup kaldı.

اَللّٰهُ نُوْرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ مَثَلُ نُوْرِهٖ
كَمِشْكٰوةٍ فِيْهَا مِصْبَاحٌ ۭ اَلْمِصْبَاحُ فِيْ زُجَاجَةٍ ۭ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا
كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُّوْقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُّبٰرَكَةٍ زَيْتُوْنَةٍ لَّا شَرْقِيَّةٍ وَّلَا
غَرْبِيَّةٍ ۙ يَّكَادُ زَيْتُهَا يُضِيْۗءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ۭ نُوْرٌ عَلٰي نُوْرٍ ۭ
يَهْدِي اللّٰهُ لِنُوْرِهٖ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ ۭ
وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۝ ۳۵ فِيْ بُيُوْتٍ اَذِنَ اللّٰهُ اَنْ تُرْفَعَ
وَيُذْكَرَ فِيْهَا اسْمُهٗ ۙ يُسَبِّحُ لَهٗ فِيْهَا بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ۝ ۳۶
رِجَالٌ ۙ لَّا تُلْهِيْهِمْ تِجَارَةٌ وَّلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَاِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِيْتَاۗءِ
الزَّكٰوةِ ۠ يَخَافُوْنَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيْهِ الْقُلُوْبُ وَالْاَبْصَارُ ۝ ۳۷
لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوْا وَيَزِيْدَهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ۭ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ
مَنْ يَّشَاۗءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝ ۳۸ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍۢ
بِقِيْعَةٍ يَّحْسَبُهُ الظَّمْاٰنُ مَاۗءً ۭ حَتّٰٓى اِذَا جَاۗءَهٗ لَمْ يَجِدْهُ شَيْـــًٔا وَّوَجَدَ
اللّٰهَ عِنْدَهٗ فَوَفّٰىهُ حِسَابَهٗ ۭ وَاللّٰهُ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ۝ ۳۹ اَوْ كَظُلُمٰتٍ
فِيْ بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَّغْشٰىهُ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهٖ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهٖ سَحَابٌ ۭ ظُلُمٰتٌۢ
بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ ۭ اِذَآ اَخْرَجَ يَدَهٗ لَمْ يَكَدْ يَرٰىهَا ۭ وَمَنْ لَّمْ يَجْعَلِ اللّٰهُ
لَهٗ نُوْرًا فَمَا لَهٗ مِنْ نُّوْرٍ ۝ ۴۰ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهٗ مَنْ فِي
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَالطَّيْرُ صٰۗفّٰتٍ ۭ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهٗ وَتَسْبِيْحَهٗ ۭ
وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِمَا يَفْعَلُوْنَ ۝ ۴۱ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ
وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيْرُ ۝ ۴۲ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُزْجِيْ سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهٗ
ثُمَّ يَجْعَلُهٗ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ وَيُنَزِّلُ
مِنَ السَّمَاۗءِ مِنْ جِبَالٍ فِيْهَا مِنْۢ بَرَدٍ فَيُصِيْبُ بِهٖ مَنْ يَّشَاۗءُ وَيَصْرِفُهٗ
عَنْ مَّنْ يَّشَاۗءُ ۭ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهٖ يَذْهَبُ بِالْاَبْصَارِ ۝ ۴۳

يُقَلِّبُ اللَّهُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿٤٤﴾
وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِّن مَّاءٍ ۖ فَمِنْهُم مَّن يَمْشِي عَلَىٰ بَطْنِهِ ۖ وَمِنْهُم
مَّن يَمْشِي عَلَىٰ رِجْلَيْنِ ۖ وَمِنْهُم مَّن يَمْشِي عَلَىٰ أَرْبَعٍ ۚ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ۚ إِنَّ اللَّهَ
عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٥﴾ لَّقَدْ أَنزَلْنَا آيَاتٍ مُّبَيِّنَاتٍ ۚ وَاللَّهُ يَهْدِي
مَن يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤٦﴾ وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ
وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ مِّنْهُم مِّن بَعْدِ ذَٰلِكَ ۚ وَمَا
أُولَٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ
بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِن يَكُن لَّهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ
مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾ أَفِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَمِ ارْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ أَن يَحِيفَ
اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ ۚ بَلْ أُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّمَا كَانَ
قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَن يَقُولُوا
سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقْهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٥٢﴾

35. Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsîli, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir: O lamba bir kandil içindedir; o kandil de sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da, batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden tutuşturulur. Yağı, nerdeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. Nur üstüne nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruna kavuşturur. Allah insanlara işte böyle misal getirir. Allah her şeyi bilir.

36. Bu kandil birtakım evlerdedir ki, Allah o evlerin yücelmesine ve içlerinde isminin anılmasına izin vermiştir: Orada sabah akşam O'nu tesbih eder...

37. O'nu birtakım insanlar tesbih ederler ki, ne ticâret, ne de alış-veriş onları Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymaz. Onlar, kalplerin ve gözlerin allak bullak olduğu bir günden korkarlar.

38. Çünkü Allah, kendilerini, yaptıklarının en güzeli ile mükâfatlandıracak ve lütfundan onlara fazlasıyla verecektir. Allah, dilediğini hesapsız rızıklandırır.

39. İnkâr edenlere gelince, onların amelleri, ıssız çöllerdeki serap gibidir ki susayan onu su zanneder, nihâyet ona vardığında orada herhangi bir şey bulamamış, üstelik yanıbaşında da Allah'ı bulmuştur; Allah ise, onun hesabını tastamam görmüştür. Allah hesabı çok çabuk görür.

40. Yahut derin ve engin bir denizdeki yoğun karanlıklar gibidir; öyle bir deniz ki, onu dalga üstüne dalga kaplıyor; üstünde de bulut... Birbiri üstüne karanlıklar... İnsan, elini çıkarıp uzatsa, nerdeyse onu dahi göremez. Bir kimseye Allah nur vermemişse, artık o kimsenin ışık ve aydınlıktan nasibi yoktur.

41. Göklerde ve yerde bulunanlarla dizi dizi kanat çırçıp uçan kuşların Allah'ı tesbih ettiklerini görmez misin? Her biri kendi tesbihini ve duasını bilmiştir. Allah, onların yapmakta olduklarını hakkıyle bilir.

42. Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır; dönüş de ancak O'nadır.

43. Görmez misin ki Allah bulutları sürüyor; sonra onları bir araya getirip üstüste yığıyor. İşte görüyorsun ki bunlar arasından yağmur çıkıyor. O, gökten, oradaki dağlar (büyüklüğünde bulutlar)'dan dolu indirir. Artık onu dilediğine isabet ettirir; dilediğinden de onu uzak tutar; bu bulutlardan çıkan şimşeğin parıltısı nerdeyse gözleri alır!

44. Allah, gece ile gündüzü birinden diğerine çeviriyor. Şüphesiz bunda, gözleri olanlar için mutlak bir ibret vardır.

45. Allah, her canlıyı sudan yarattı. İşte bunlardan kimi karnı üstünde sürünür, kimi iki ayak üstünde yürür, kimi dört ayak üstünde yürür... Allah dilediğini yaratır; çünkü Allah her şeye kâdirdir.

46. Andolsun biz açık seçik bildiren âyetler indirdik Allah, dilediğini doğru yola iletir.

47. "Allah'a ve Peygamber'e inandık ve itâat ettik" diyorlar, ondan sonra da içlerinden bir grup yüz çeviriyor. Bunlar inanmış değillerdir.

48. Onlar, aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Peygamber'e çağırıldıklarında, bakarsın ki içlerinden bir kısmı yüz çevirip dönerler.

49. Ama, eğer hak kendi lehlerine ise, ona boyun eğip gelirler.

50. Kalplerinde bir hastalık mı var; yoksa şüphe ve tereddüt içinde midirler? Yoksa Allah ve Rasulü'nün kendilerine zulüm ve haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar? Hayır, asıl zalimler onlardır.

51. Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Rasulüne davet edildiklerinde, "İşittik ve itâat ettik " demek, sadece mü'minlerin söyleyeceği sözdür. İşte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir.

52. Her kim Allah'a ve Rasulüne itâat eder, Allah'a saygı duyar ve O'ndan sakınırsa, işte asıl bunlar mutluluğa erenlerdir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah, önceki âyetlerde, kendisinin apaçık âyetler indirdiğini anlatıp birliğini gösteren açık delilleri getirdi ve toplumun mutluluğunun sebebi olan hükümleri sadece kendisinin koyduğunu anlattı. Ardından bu âyetlerde iki misal getirdi. Bunlardan biri, birliğine ve imana ait delillerin son derece açık olduğunu, ikincisi kâfirlerin dinlerinin ise son derece karanlık ve kapalı olduğunu göstermekle ilgilidir. Bu iki misal karşılaştırıldığında, gözü olan için aydınlık ortaya çıkar.

KELİMELERİN İZAHI

مشكاة : Mişkât duvarda açılan, deliksiz bir oyuk. Bunun asıl manası, içine bir şey konan kaptır.

دُرّي : Dürrî; parlak, ışık saçan. Saflığı ve parlaklığı hususunda inciye benzeyen parlak şey.

سراب : Serâb; Gündüz ortasında, sıcağın şiddetlendiği anda, su olmadığı halde göze su gibi görünen şey. Su gibi akar göründüğü için buna serap ismi verilmiştir. Şâir şöyle der:

فلما كففنا الحرب كانت عهودكم كلمع سراب بالفلا متألق

Biz savaşa son verince, bize verdiğiniz sözler, çölde parlayan serap parıltısına benzer.[42]

قيعة : Kîa, düz yerler. Ferrâ şöyle der: "Bu kelime, "düz yer" manasına gelen قاع kelimesinin çoğuludur. جار Kelimesinin çoğulu جيرة geldiği gibi, bu kelimenin çoğulu da قيعة gelir. Zemahşerî ise, "Bu kelime, düz yer manasınadır, çoğul değildir" der."[43] Ebû Ubeyde de böyle demiştir.

42 Kurtubî, XII, 282.
43 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIV, 7.

لُجِّي : Lüccî, derinliğinden dolayı dibine ulaşılamayan şey. Büyük suya لُجَّة denir. Çoğulu لُجَجٌ gelir. Denizin dalgaları birbirine çarptığında, اَلْتَجَّ البحر denir.

يُزْجِي : Sevkediyor. إزجاء Bir şeyi kolaylık ve rahatlıkla sevketmek demektir.

رُكاماً : Rükâm, üst üste toplu olarak.

الودق : Vedk, yağmur. Leys şöyle der: "Vedk, ister şiddetli, ister hafif olsun, her türlü yağmur manasınadır.

سنا : Senâ, ışık ve parlaklık. Şemmâh şöyle der:

ومـــا كـــادت إذا رفـــعت سناها ليـبـصـر ضـوءها الا البـصـيـر

Işığını yükselttiğinde, neredeyse onun ışığını, iyi görenden başkası göremeyecek.

مذعنين : Müz'ınîn, boyun eğdikleri halde. Bir kimse bir emre boyun eğdiğinde, أذعن للأمر denir.

يحيف : Zulmeder.

ÂYETLERİN TEFSÎRİ

35. اللّٰهُ نُورُ السَّـمَـاوَاتِ وَالأَرْضِ Yüce Allah, gökleri ve yeri nurlandırandır. Gökleri parlak yıldızlarla, yeri de şeriatler, hükümler ve değerli peygamberler göndererek aydınlattı. Taberî şöyle der: "Allah, göklerde ve yerde bulunanları doğru yola iletendir. Onlar, Allah'ın nuru ile hakkı bulurlar. Sapıklık şaşkınlığından da, onun hidâyetine sarılarak kurtulurlar."[44] Kurtubî şöyle der: "Araplar, nur diye, gözle idrak edilen aydınlığa derler. Mecâz olarak bir çok manada kullanılmıştır."[45] İyi ve güzel söz için, "كلام له نور nurlu söz" denir. Şâir şöyle der:

نسب كـأن عليـه من شـمس الضـحى نوراً ومن فلق الصـبـاح عـمـودا

O, öyle bir soydur ki, sanki üzerinde, kuşluk güneşinden bir nur; sabah aydınlığından da bir direk vardır.

Cerîr şöyle der: "وأنت لنا نور وغيث وعصمة Sen bizim için bir nur, bir yağmur ve bir koruyucusun..." Halk şöyle der: "Falan kimse bu yörenin nuru, bu asrın güneşi ve ayıdır". Medih yoluyla, "اللّٰه نور Allah bir nurdur" denilmesi caizdir. Çünkü bütün eşyanın başlangıcı O'dur. Her şey O'ndan meydana gelir ve bütün herşeyin hareketi O'nun kudretiyle dosdoğru olur."[46] İbn Atâullâh şöyle der: "Bütün kâinat bir karanlıktır. Onu, hakkın orada meydana gelişi aydınlatır. Çünkü Allah'ın varlığı olmasaydı, âlemde hiçbir şey vücûda gelmezdi."[47] Hadiste şöyle buyrulmuştur:

44 Kurtubî, XII, 290.
45 Taberî, XVIII, 105. Bu İbn Abbas ve Mücâhid'in görüşüdür. Taberî de bunu tercih etmiştir.
46 Kurtubî, 12/256.
47 Bu hüküm İbn Atâullah el-İskenderî'ye aittir.

"Allahım! Sana hamd olsun. Sen göklerin, yerin ve onlarda bulunanların nurusun."[48] İbn Mesud şöyle der: "Rabbinizin katında ne gece, ne de gündüz vardır. Göklerin ve yerin nuru, onun zatının nurudur. İbnu'l-Kayyim der ki: "Yüce Allah, kendine "nur" ismini verdi. Kitâbını ve Rasulünü nur kıldı. Yarattıkları ile kendi arasına bu nur ile perde çekti. Bu âyet, "Allah, göklerin ve yerin aydınlatıcısı ve buralarda bulunanları doğru yola iletendir'' diye tefsir edilmiştir. İbn Mesud'un görüşü, bu âyetin manasını "Allah, göklerde ve yerlerde bulunanları doğru yola iletendir" şeklinde tefsir edenlerin görüşünden daha yakındır. "Allah, göklerin ve yerin aydınlatıcısıdır" görüşü ile İbn Mesud'un görüşü arasında bir zıtlık yoktur."[49] مَثَلُ نُورِهِ Yüce Allah'ın nurunun, mü'min kulunun kalbinde durumu كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ duvarda, içinde kandil bulunan deliksiz bir oyuk gibidir. Bu oyuk, ışığın dağılmaması için deliksiz yapılmış olup buraya, bol ve kuvvetli ışığı olan bir kandil konmuştur. İbn Cüzeyy şöyle der: "Yani, aydınlığı hususunda Allah'ın nurunun durumu, içine kandil konmuş deliksiz bir oyuğun durumu gibidir. Bu kandil, insan hayalinin tasavvur edebileceği en, parlak ve en ışıklı bir kandildir. Allah'ın nuru daha büyük olduğu halde, bu nurun, içinde kandil bulunan, duvardaki oyuğa benzetilmesinin sebebi şudur: Çünkü bu, insanın idrak edebileceği bir nurdur. Allah onu insanlara misal getirmiştir."[50] الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ Kandil, saf camdan bir fanus, berraklık içindedir. الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ Bu cam fanus, berraklık ve güzellik hususunda inci gibi parlak yıldıza benzer. يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ O kandil, mübarek bir ağacın yağıyla yanarak ışık verir. زَيْتُونِةٍ O yağ, Allah'ın, özel olarak kendisinde bir çok faydalar yarattığı zeytin ağacından çıkar. لا شَرْقِيَّةٍ وَلا غَرْبِيَّةٍ O ağaç, ne doğu tarafında, ne de batı tarafındadır. O sadece, açık bir çöldedir. Meyvesinin daha olgun, yağının daha duru olması için gün boyu güneş alır. İbn Abbas şöyle der: "O, çölde bulunan bir ağaçtır. Onu ne bir ağaç, ne bir dağ, ne de bir mağara gölgeler. Onu hiçbir şey örtmez. Bu durum, onun yağını daha güzelleştirir."[51] يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ O zeytin ağacının yağı, duruluğu ve parlaklığının güzelliği dolayısıyle, yanmadığı zaman bile, neredeyse ortalığı aydınlatır. Durum böyle olunca, tutuşturulduğunda nasıl olur? Bu âyet, zeytin yağının berraklığı güzelliği ve duruluğunu vurgulu bir şekilde anlatır. نُورٌ عَلَى نُورٍ Bu, kat kat nurdur. Kandilin nuru, camın güzelliği ve zeytin yağının duruluğu bir araya gelmiş ve kendisiyle misal verilen nur tamamlanmıştır. يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ Allah dilediği kulunu, nuruna yani Kur'ân'a uymaya muvaffak kılar. وَيَضْرِبُ اللَّهُ الأَمْثَالَ لِلنَّاسِ Allah içinde bulunan sırlar ve hikmetlerden öğüt ve ibret alsınlar diye, anlamaları için insanlara misaller verir.

48 Buhârî, Tehecciid, I; Müslim, Müsâfirîn, 199.
49 Kâsımî'nin, Mehâsinü't-te'vîli'nden naklen
50 et-Teshîl, III, 68.
51 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 606.

وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ Yüce Allah'ın ilmi geniştir; yarattıkları ile ilgili hiçbir şey O'ndan gizli kalmaz. Bu âyette vaat ve tehdit vardır. Taberî şöyle der: "Bu, iman ehlinin kalbindeki Kur'ân için, Allah'ın getirmiş olduğu bir darb-ı meseldir. Yüce Allah buyurdu ki: Allah'ın kulları için doğru yolu aydınlattığı nurunun durumu, duvardaki, içinde kandil bulunan deliksiz oyuk gibidir. Yüce Allah mü'minin kalbinde bulunan Kur'ân ve açık âyetleri bu kandile benzetti. Sonra söyle buyurdu, المصباح في زجاجة Kandil, berrak cam içindedir. Bu, mü'minin kalbindeki Kur'ân'a misaldir. Allah, onunla mü'minin kalbini aydınlatmış, inkâr ve şüpheden kurtarmıştır. الزجاجة كأنها كوكب دريٌ Bu cam, berraklık ve güzellik hususunda yıldıza benzer. Yıldız da parlaklık, berraklık ve güzellikte inciye benzer. يوقد من شجرة مباركة لا شرقية ولا غربية Kandil, mübarek bir zeytin ağacının yağıyla yanarak ışık verir. O ağaç ne sabah güneşini almayacak şekilde doğuda, ne de akşam güneşini almayacak şekilde batıdadır. O, sabahleyin de, akşamleyin de güneş alır. Bu sebeple onun yağı daha iyi, daha parlak ve berrak olur. يكاد زيتها يضيئ ولو لم تمسسه نار O zeytin ağacının yağı, duruluğu ve parlaklığının güzelliği dolayısıyle, yanmadığı zaman bile ortalığı aydınlatır. Yüce Allah bununla şunu kastetmiştir: Allah'ın, yarattıklarına karşı getirdiği deliller, açık ve parlak oldukları için, bu Kur'ân'ı indirmek sûretiyle, o delillerin açıklık ve parlaklığını arttırmamış olsaydı dahi, neredeyse; düşünen ve tefekkür edenleri, aydınlatacak derecededir. Durum böyleyken Allah kullarını Kur'ân ile uyarmış onlara âyetlerini hatırlatmış ve onunla delillerini arttırmış olunca nasıl olur?! İşte bu, Allah'ın bir açıklaması ve bu açıklama üzerine bir nurdur."[52]

Yüce Allah, kullarından dilediğini doğru yola ileteceğini anlattıktan sonra, ibadet yerlerini anlattı. Buralar, Allah'ın en sevdiği yerler olan mescitlerdir.

36. فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللّٰهُ أَنْ تُرْفَعَ Yüce Allah, mescitlerin sadece kendi adına yapılmasını ve onlara saygı gösterilip şereflerinin yükseltilmesini emretti ki, mescitler hidâyet nurlarının saçıldığı yerler ve ruhî aydınlanma merkezleri olsun. İbn Abbas şöyle der: "Mescitler, Allah'ın, yeryüzündeki evleridir. Yıldızlar, yeryüzündekileri aydınlattığı gibi, mescitler de gökyüzündekileri aydınlatır."[53] وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ Yüce Allah, o mescitlerde Allah'ı birlemek, O'nu anmak ve âyetlerini okumak suretiyle kendisine ibadet edilmesini emretti. يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالآصَالِ Mü'minler bu mescitlerde sabah akşam Allah için namaz kılarlar. İbn Abbas şöyle der: "Kur'ân'da geçen her tesbih, namaz manasındadır.[54]

37. رِجَالٌ لا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ Onlar öyle erkeklerdir ki, dünya, dünyanın zinet ve süsü, Rablerini zikretmekten onları alıkoymaz. Alış veriş de, onları Allah'a itaat etmekten alıkoymaz. Tefsirciler şöyle der: "Bu âyet, pazarcılık yapan Ashâb-ı

52 Taberî XVIII, 110.
53 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIV, 3.
54 Taberî, XVII, 113.

Kirâm (r.a.) hakkında inmiştir. Onlar ezan sesini işitince, her işi bırakır. Allah'a itaate koşarlardı. وَإِقَامِ الصَّلاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ Dünya meşgalesi, onları, namazı vaktinde kılmaktan ve şartlarına uygun olarak fakirlere ve diğer hak edenlere zekatı vermekten alıkoymaz. يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالأَبْصَارُ Onlar öyle korkunç bir günden korkarlar ki, o günün korku ve sıkıntısının şiddetinden, insanların kalpleri ve gözleri sarsılıp ters döner.

38. لِيَجْزِيَهُمُ اللهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا Amellerine karşılık dünyada Allah, kendilerine en güzel mükâfatı versin, yaptıkları iyiliklere karşılık iyilikte bulunsun ve kötülüklerini de bağışlayıp affetsin diye böyle yaparlar. وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ Bu mükâfatlardan başka da, lütfundan, kendilerine hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın aklına gelmeyen nimetler ihsan etmesini isterler. وَاللهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ Allah, yarattıklarından dilediğine sınırsız ve hesapsız bol rızık verir. Bir kimse hayır yolunda bolca harcamada bulunduğunda, فلان ينفق بغير حساب denir. Sanki o, yaptığı harcamayı hesap etmiyor. Fahreddin Râzî şöyle der: "Yüce Allah bununla, kudretinin kemâline, cömertlik ve ihsanının bolluğuna dikkat çekmiştir. Çünkü Yüce Allah, ibadetleri karşılığında insanlara büyük sevap verir. Ayrıca, Kendisinden korktukları için de, onlara sınırsız lütufta bulunur."[55]

Yüce Allah, mü'minlerin durumlarını ve mutluluklarını anlattıktan sonra, kâfirlerin durumlarını ve zararda olduklarını anlattı. Bunun için iki misal getirdi: Birinci misal, amelleri ile, ikincisi ise inançları ve karanlıklarda bocamaları ile ilgilidir. Şöyle buyurdu:

39. وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ Kâfirlerin, dünyada yaptıkları ve ahirette kendilerine fayda vereceğini sandıkları ameller, çölde görülen serap gibidir. Serap, gündüzün ortasında, güneş ışığından dolayı çöllerde görülen şeydir. O, yeryüzünde akan bir su gibi görünür. يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً Susuz kimse onu uzaktan akar su sanır. حَتَّى إِذَا جَاءَهُ O'nun yanına gelince لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا ne su görür, ne de içecek bir şey. O, sadece bir serap görür, böylece suya olan hasreti daha da artar. İşte kâfir de bunun gibidir. Amelinin kendisine fayda vereceğini sanır. Nihâyet ölüp de Rabbinin huzuruna geldiğinde, amellerinden hiçbir şey bulamaz. Çünkü onlar boşa gitmişlerdir. وَوَجَدَ اللهَ عِنْدَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ Orada, Allah'ın kendisini beklemekte olduğunu görecek, Allah amelinin cezasını ona eksiksiz verecektir. وَاللهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ Allah hesabı çabuk görür. Çünkü, birini hesaba çekmek, diğerini hesaba çekmekten O'nu alıkoymaz.

40. أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ Bu ikinci misal, kâfirlerin sapıklığı hakkındadır. Mana şöyledir: Veya kâfirlerin durumu, dibine ulaşılamayan derin bir denizdeki karanlıklar

55 et-Tefsîru'l-kebîr; XXIV, 6.

gibidir. يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ O denizi, üst üste gelmiş, birbirine çarpan dalgalar örter. مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ O ikinci dalganın üstünde de yoğun bulutlar vardır. İşte bunlar, üst üste gelmiş yoğun karanlıklardır. Katâde şöyle der: "Kâfir, beş karanlık içinde bocalayıp durur. Sözü karanlıktır, ameli karanlıktır, girdiği yer karanlıktır, çıktığı yer karanlıktır, kıyamet günü varacağı yer, Cehennem de karanlıktır."[56] إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا Bu bölüm, misalin devamıdır. Yani, o karanlıklara düşen adam elini çıkardığında, neredeyse onu göremez. Zira denizin karanlığı, dalgaların karanlığı, bulutların karanlığı o derece yoğunlaşmıştır ki, karanlığın şiddetinden dolayı, kendisine en yakın olan bir şeyi dahi görmesini engellemiştir. Aynı şekilde, kâfirin durumu da budur. İnkâr ve sapıklık karanlıkları içinde bocalayıp durur. وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ Allah kime imana giden yolu göstermez ve kalbini İslâm'ı nuru ile nurlandırmazsa, o kimse aslâ doğru yolu bulamaz. Yüce Allah, kâfirin ameli ile ilgili iki misal verdi. Birincisi, onun iyi ameli hakkındadır. Buna, aldatıcı serâbı misal getirdi. İkinci misal ise, kötü inancı hakkındadır. Buna da, üst üste birikmiş karanlıkları misal getirdi. Sonra da, bu mübarek âyeti şu güzel sonla bitirdi: ومن لم يجعل الله نوراً فماله من نور Her kime, Allah nur nasip etmezse, onun hiç nuru yoktur. Bu cümle, mü'minler hakkında söylenen, نور على نور Nur üstüne nur karşılığında söylenmiştir. Bu misal ve açıklama, son derece güzel ve iyi olmuştur. Allahım! Kur'ân'ın ne parlak bir ifadesi var. Yüce Allah, mü'min kalplerin nurlarını ve câhil kalplerin karanlıklarını anlattıktan sonra, ardından kendisinin birliğini gösteren delilleri anlatarak şöyle buyurdu.

41. أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ Ey Peygamber! Sen iyice bilmiyor musun ki, Yüce Allah'ı kâinattaki melek, insan, cin, ne varsa hepsi tesbih eder. Kâinatta yaşayan her şey, O'nu noksan sıfatlardan uzak tutar ve yüceltirler. وَالطَّيْرُ صَافَّاتٍ Kuşlar da uçarken kanatlarını açarak Rablerini tesbih ve ona kulluk ederler. Kuşlar, Allah'ın kendilerine ilham ettiği ve gösterdiği tesbih ile Allah'a kulluk ederler. كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ Melekler, insanlar, cinler ve kuşlardan her birine Allah'a ibadet hususunda gidecekleri yol gösterildi ve bildirildi. Onlara, yükümlü oldukları namaz ve tesbih de öğretildi. وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ Onların ibadet ve tesbihleri Allah'a gizli kalmaz.

42. وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ Allah kâinatın sahibidir, onda her türlü tasarrufta bulunur. Yaratıkların hepsi onun idaresi altındadır. Onlar üzerinde, üstün ve galip kimsenin ettiği gibi tasarruf eder. وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ Yaratıkların dönüşü sadece Allah'adır. Onlara amellerinin karşılığını verecektir. Bu âyet, tehdit manası içeren bir hatırlatmadır. Yüce Allah bundan sonra, kendisinin birliğini ve gücünü gösteren, kâinatta bulunan bir gerçeğe işaret ederek şöyle buyurdu.

56 Taberî, XVII, 116.

43. أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ يُزْجِي سَحَابًا Görmedin mi, Allah, kudretiyle bulutları istediği yere sevkediyor. ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا Sonra dağınık bulutları birleştiriyor, sonra da onları üstüste koyup yoğun bir bulut haline getiriyor. فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ O yoğun bulutların arasından yağmur çıktığını görürsün وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ Dağlar gibi bulutlardan dolu indirir. فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ Allah bu doluyu, dilediği kuluna isabet ettirir de, onun ekinine, meyvesine ve hayvanlarına zarar verir. وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَشَاءُ Dilediğinden onu, başka yöne çevirir, zarar vermez. Sâvî şöyle der: "Allah gökten, kulları için yararlı olan yağmuru indirdiği gibi, zararlı olan doluyu da indirir. Gökleri, hayır ve şerrin kaynağı kılan Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim."[57] يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالأَبْصَارِ Bulutlardan çıkan şimşeğin parıltısı, parlaklığı ve ışığının şiddetinden dolayı, neredeyse bakanların gözünü alıverecekti.

44. يُقَلِّبُ اللّٰهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ Allah; uzatmak, kısaltmak, karartmak, aydınlatmak, ısıtmak ve soğutmak sûretiyle gece ile gündüz üzerinde tasarrufta bulunur. إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لأُوْلِي الأَبْصَارِ İşte yukarda anlatılanlarda, kalp gözü açık olanlar için, bu kâinatı yoktan var eden Allah'ın varlığını gösteren açık bir delil ve etkili bir öğüt vardır. Yüce Allah burada özellikle kalp gözü açık olanları zikretti. Zira ibretlerden yararlananlar onlardır. Çünkü, düşünürler, suyun, dolunun, karanlığın ve aydınlığın aynı kaynaktan çıktığını görürler. Herşeye gücü yeten Yüce Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir.

45. وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ Yüce Allah, birliğine, göklerde ve yerlerde bulunanların tesbihini, bulutları göndermesini ve yağmuru indirmesini sonra da hayvanların durumlarını delil getirdi. İbn Kesîr şöyle der: "Yüce Allah burada, şekilleri, renkleri, hareket ve hareketsizlikleri farklı olan çeşitli mahlukları bir tek sudan yaratması hususundaki tam kudretini ve büyük gücünü anlatmaktadır."[58] فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ Onlardan bir kısmı, yılan ve diğer sürüngenler gibi sürünerek gider. وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ İnsan ve kuşlar gibi, bir kısmı da iki ayak üzerine yürür. وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ Onlardan sığır, dere, koyun ve diğer bazı hayvanlar da dört ayak üzerine yürür. Ebû Hayyân şöyle der: "Yüce Allah, kudretini daha açık ve hayret verici olarak gösterenleri önce zikretti. Bunlar, ayaksız ve omurgasız olarak yürüyen hayvanlardır. Sonra iki ayak üzerine, daha sonra da dört ayak üzerine yürüyenleri zikretti."[59] يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ Allah, dilediği mahlukatı kudretiyle yaratır. إِنَّ اللّٰهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ O dilediğini yapar, hiçbir şey O'na engel olamaz. Fahreddin Râzî şöyle

57 Sâvî, III, 134.
58 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 613.
59 el-Bahr, VI, 466.

der: "Bilesin ki akıllar, küçük hayvanların durumlarını tam anlamıyla kavrayamazlar, Onların, yaratıcının varlığına delil olması açıktır. Çünkü, eğer yaratma işi, dört unsuru bir araya getirmekle tamam olsaydı, her canlıda eşit derecede olurdu. Şu halde bu hayvanlardan her birine özel azâlar, ömürler ve beden ölçüleri verilmiş olması, bütün bunların, hikmet sahibi güçlü bir varlığın yönetimiyle olmasını gerektirir. Yüce Allah'ı, inkârcıların söylediklerinden tenzih ederiz."[60]

46. لَقَدْ أَنزَلْنَا آيَاتٍ مُّبَيِّنَاتٍ Ey insanlar, size hakkı ve doğru yolu gösteren apaçık âyetler indirdik. وَاللَّهُ يَهْدِي مَن يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ Allah, dilediği yaratığını hak dine, yani İslâm'a iletir.

Yüce Allah, birliğini gösteren delilleri anlattıktan sonra, mü'minleri nifâktan ve münafıklardan sakındırarak şöyle buyurdu:

47. وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا Münafıklar, "Allah'a ve rasulune inandık, onlara itaat ettik" derler. ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ مِّنْهُم مِّن بَعْدِ ذَٰلِكَ İman ettik demelerinden sonra, onlardan bir grup Allah'ın hükmünü kabulden yüz çevirir. وَمَا أُولَٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ İman ve itaat iddiasında bulunan o kimseler, gerçekte mü'min değillerdir. Hasan el-Basrî şöyle der: "Bu âyet, açıktan iman ettiklerini söyleyip de, inkârlarını gizleyen münafıklar hakkında inmiştir.

48. وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ Allah'ın ve Rasulü'nün hükmüne çağrıldıklarında إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم مُّعْرِضُونَ Bir de bakarsın ki, onlardan bir grup Rasulullah (s.a.v.)'ın meclisine gelmekten çekinir ve yüz çevirirler.

49. وَإِن يَكُن لَّهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ Eğer haklı iseler, Rasulullah (s.a.v.)'in hak ile hükmedeceğini bildikleri için, gönüllü ve boyun eğerek ona gelirler. Fahreddin Râzî şöyle der: "Yüce Allah, münafıkların, başkalarının haklı olduğunu bildiklerinde yüz çevirdiklerine, kendilerinin haklı olduğunu anladıklarında ise, yüz çevirmeyip gönüllü olarak hükme itaat ettiklerine dikkat çekmiştir."[61]

50. أَفِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَمِ ارْتَابُوا Onların kalplerinde münafıklık mı var? Yoksa, Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğinde şüpheye mi düştüler? أَمْ يَخَافُونَ أَن يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ Yoksa, Allah ve rasulunün, hüküm verirken onlara zulmedeceğinden mi korkuyorlar? Bu soru, şiddetli bir kınama ve yerme ifade eder. Bu, şâirin şu sözüne benzemektedir:

ألست من القوم الذين تعاهدوا على اللؤم والفحشاء في سالف الدهر

Sen geçmişte, âdî ve çirkin işler yapmak üzere sözleşen kavimden değil misin?

بَلْ أُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ Bilakis, Rasulullah (s.a.v.)'ın hükmünden yüz çevirdikleri için onlar, son derece zalim ve inatçı kimselerdir.

60 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIV, 19.
61 et-Tefsîru'l-kebîr, XXN, 21.

51. إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا Hasımları ile onlar arasında hükmetmesi için Allah ve Rasulüne çağrıldıklarında onlara gereken, hemen gidip "işittik ve itaat ettik" demeleridir. Onlar mü'min olsalardı, elbette bunu yaparlardı. Taberî şöyle der: "Bu âyetten maksat, böyle bir olayı haber vermek değildir. Maksat, Yüce Allah'ın münafıkları kınaması ve diğerlerine edep öğretmesidir."[62] وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ İşte Allah'ın rızasını kazanmaya koşan o kişiler, dünya ve ahiret mutluluğunu elde edenlerin ta kendileridir.

52. وَمَنْ يُطِعِ اللهَ وَرَسُولَهُ Kim, her iş ve hareketinde Allah ve Rasulunün emrine itaat eder, وَيَخْشَ اللهَ وَيَتَّقْهِ İşlemiş olduğu günahlardan dolayı Allah'tan korkar, emirlerine sarılır ve yasaklarından çekinirse, فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ işte onlar, Allah'ın azabından kurtulan ve rızasını kazanan mutlu kişilerdir. Rivâyete göre, Rum patriklerinden biri bu âyeti duyunca müslüman olmuş ve şöyle demiştir: "Bu âyet, Tevrat ve İncil'de bulunan her şeyi kapsamaktadır."

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler, bir çok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "الله نور السموات والأرض Allah, göklerin ve yerin nurudur" cümlesinde, vurgu ifade etmek için mastar, sıfat yerinde kullanılmıştır. Yani, Allah, her şeyi aydınlatandır. Öyle ki, sanki aydınlattığı şeyler, Allah'ın nurunun kendisidir. Şerif Râdî şöyle der: "Bazı âlimlerin tefsirine göre, bu âyette istiâre vardır. Onlara göre maksat şudur: Yüce Allah etkili delilleri ve apaçık ifadeleriyle, parlak yıldızlarla yön tayin edildiği gibi, göklerde ve yerlerde yaşayanlara yol ve yön göstericidir.

2. "مثل نوره كمشكاة فيها مصباح O'nun nurunun durumu, içinde kandil bulunan, duvardaki oyuğa benzer" âyetinde teşbih-i temsîlî vardır. Yüce Allah, mü'min kulunun kalbine yerleştirmiş olduğu nurunu, duvardaki oyukta bir cam fanus içinde bulunan çok ışık saçan kandile benzetti. Kandilin fanusu olan cam, parlaklık ve güzellikte inci gibi olan yıldıza benzer. Bu benzetmenin, vech-i şebehi (benzetme yönü) birçok şeyden alındığı için ona teşbih-i temsîlî denilmiştir. Bu, parlak teşbihlerdendir.

3. "عن ذكر الله واقام الصلاة Allah'ı zikirden ve namaz kılmaktan... alıkoymaz" cümlesinde, genelden sonra özel zikredilerek itnâb yapılmıştır. Çünkü, Allah'ı zikir içinde namaz da vardır. Burada namazın şanını yüceltmek için itnâb yapılmıştır.

4. "تتقلب sarsılır" ile "القلوب kalpler" arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

5. "والذين كفروا أعمالهم كسراب İnkâr edenlerin amelleri serap gibidir", cümlesinde

62 Taberî XVIII, 120.

teşbih-i temsîlî vardır. Aynı şekilde, "أو كظلمات في بحر لجي veya derin denizdeki karanlıklar gibidir" cümlesinde de teşbih-i temsîlî vardır. Bu, teşbih ve temsîlin güzellerindendir.

6. "يصيب به İsabet ettirir" ile "يصرفه çevirir" arasında tıbâk sanatı vardır.

7. "يقلب الله الليل والنهار Allah, gece ile gündüzü çevirir" cümlesinde hoş bir istiâre vardır. Çünkü maksat, eşyayı maddî olarak çevirmek değildir. Bu fiil, gece ile gündüzün ardarda getirilmesi için müsteâr olarak kullanılmıştır.

8. "يذهب بالأبصار gözleri giderir" ile "لأولى الأبصار kalp gözü sahipleri" ifadelerindeki الأبصار kelimeleri arasında tam cinâs vardır. Birincisinden maksat "gözler", ikincisinden maksat ise "kalpler"dir.

BİR NÜKTE

Gayr-i müslim tabiat bilginlerinden biri, "او كظلمات في بحر لجي يغشاه موج Veya o münafıkların durumu, üzerini dalgalar kaplamış derin denizlerdeki karanlıklara benzer..." âyetini işitti. Şöyle sordu, "Muhammed, deniz yolculuğu yaptı mı?" "Hayır" diye cevap verdiler. Âlim: "Ben, şahitlik ederim ki, o, Allah'ın Rasulüdür" dedi. "Nasıl anladın?" diye sorduklarında dedi ki: "Denizi bu şekilde, ancak ömrünü denizde geçiren ve ondaki tehlikeleri ve korkuları gören kimse tanıtır. Onun denizde yolculuk yapmadığını öğrenince, bu sözün Allah Kelâmı olduğunu anladım."

وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ اَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ ۭ قُلْ لَّا تُقْسِمُوْا ۚ
طَاعَةٌ مَّعْرُوْفَةٌ ۭ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿٥٣﴾
قُلْ اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ ۚ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ
وَعَلَيْكُمْ مَّا حُمِّلْتُمْ ۭ وَاِنْ تُطِيْعُوْهُ تَهْتَدُوْا ۭ وَمَا عَلَى الرَّسُوْلِ اِلَّا
الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿٥٤﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا
الصّٰلِحٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۠
وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِيْنَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ خَوْفِهِمْ
اَمْنًا ۭ يَعْبُدُوْنَنِيْ لَا يُشْرِكُوْنَ بِيْ شَيْـــًٔا ۭ وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ
فَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿٥٥﴾ وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ
وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿٥٦﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ
كَفَرُوْا مُعْجِزِيْنَ فِي الْاَرْضِ ۚ وَمَاْوٰىهُمُ النَّارُ ۭ وَلَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۧ
﴿٥٧﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِيَسْتَاْذِنْكُمُ الَّذِيْنَ مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ
وَالَّذِيْنَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرّٰتٍ ۭ مِنْ قَبْلِ صَلٰوةِ الْفَجْرِ
وَحِيْنَ تَضَعُوْنَ ثِيَابَكُمْ مِّنَ الظَّهِيْرَةِ وَمِنْۢ بَعْدِ صَلٰوةِ
الْعِشَاۗءِ ۭ ثَلٰثُ عَوْرٰتٍ لَّكُمْ ۭ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ
جُنَاحٌۢ بَعْدَهُنَّ ۭ طَوّٰفُوْنَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰي بَعْضٍ ۭ
كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ ۭ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٥٨﴾
وَاِذَا بَلَغَ الْاَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَاْذِنُوْا كَمَا
اسْتَاْذَنَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيٰتِهٖ ۭ
وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٥٩﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاۗءِ الّٰتِيْ

لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ
ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ ۖ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ
خَيْرٌ لَهُنَّ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾ لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَىٰ
حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ
وَلَا عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ
آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ
أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ
أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكْتُمْ
مَفَاتِحَهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ ۚ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا
جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا ۚ فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ
أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً ۚ
كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾
إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ
جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ
الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ
فَأْذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ
﴿٦٢﴾ لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا ۚ
قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ
عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ أَلَا إِنَّ لِلَّهِ
مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ ۖ وَيَوْمَ
يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٤﴾

53. Münafıklar sen hakikaten kendilerine emrettiğin takdirde mutlaka savaşa çıkacaklarına dair, en ağır yeminleri ile Allah'a yemin ettiler. De ki: Yemin etmeyin. İtâatiniz malumdur! Bilin ki Allah, yaptıklarınızdan haberdârdır.

54. De ki: Allah'a itâat edin; Peygamber'e de itâat edin. Eğer yüz çevirirseniz şunu bilin ki, Peygamber'in sorumluluğu kendisine yüklenen, sizin sorumluluğunuz da size yüklenendir. Eğer ona itâat ederseniz, doğru yolu bulmuş olursunuz. Peygamber'e düşen, sadece açık-seçik duyurmaktır.

55. Allah, sizlerden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hâkim kıldığı gibi kendilerini de yeryüzüne sahip ve hâkim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını vaat etti. Çünkü onlar bana kulluk ederler; hiçbir şeyi bana eş tutmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte bunlar asıl büyük günahkârlardır.

56. Namazı kılın; zekâtı verin; Peygamber'e itâat edin ki merhamet göresiniz.

57. İnkâr edenlerin, yeryüzünde Allah'ı âciz bırakacaklarını sanmayasın! Onların varacağı yer Cehennemdir. Ne kötü varış yeri!

58. Ey mü'minler! Ellerinizin altında bulunan köle ve câriyeleriniz ve içinizden henüz erginlik çağına girmemiş olanlar, sabah namazından önce, öğleyin soyunduğunuz vakit ve yatsı namazından sonra sizden üç defa izin istesinler. Bunlar, mahrem halde bulunabileceğiniz üç vakittir. Bu akitlerin dışında ne sizin için, ne de onlar için bir mahzur yoktur. Birbirinizin yanına girip çıkmaktasınız. İşte Allah, âyetleri size böyle açıklar. Allah, bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

59. Çocuklarınız erginlik çağına girdiklerinde, kendilerinden öncekiler izin istedikleri gibi onlar da izin istesinler. İşte Allah, âyetlerini size böyle açıklar. Allah Alîm'dir, Hakîm'dir.

60. Bir nikâh ümidi beslemeyen, çocuktan kesilmiş yaşlı kadınların, zînetleri teşhir etmeksizin dış elbiselerini çıkarmalarında kendilerine bir vebal yoktur. Yine de iffetli olmaları kendileri için daha hayırlıdır. Allah işitendir, bilendir.

61. A'mâya güçlük yoktur; topala güçlük yoktur; hastaya da güçlük yoktur. Sizin için de, gerek kendi evlerinizden,

gerekse babalarınızın evlerinden, annelerinizin evlerinden, erkek kardeşlerinizin evlerinden, kızkardeşlerinizin evlerinden, amcalarınızın evlerinden, halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden, teyzelerinizin evlerinden veya anahtarlarını elinizde bulundurduğunuz yerlerden, yahut dostlarınızın evlerinden yemenizde bir sakınca yoktur. Toplu halde veya ayrı ayrı yemenizde de bir güçlük ve günah yoktur. Evlere girdiğiniz zaman, Allah tarafından mübarek ve pek güzel bir yaşama dileği olarak, kendinize selâm verin. İşte Allah, düşünüp anlayasınız diye size âyetlerini böyle açıklar.

62. Mü'minler, sadece Allah'a ve Rasulüne gönülden inanmış kimselerdir. Onlar, o Peygamber ile birlikte önemli bir işle meşgul iken ondan izin istemedikçe bırakıp gitmezler. Şu senden izin isteyenler, hakikaten Allah'a ve Rasulüne iman etmiş kimselerdir. Öyle ise, bazı işleri için senden izin istediklerinde, sen de onlardan dilediğine izin ver; onlar için Allah'tan bağış dile, çünkü Allah mağfiret edicidir, merhametlidir.

63. Peygamber'i, kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın. İçinizden, birini siper ederek sıvışıp gidenleri muhakkak ki Allah bilmektedir. Bu sebeple, onun emrine aykırı davrananlar, başlarına bir belâ gelmesinden veya kendilerine çok elemli bir azap isabet etmesinden sakınsınlar.

64. Bilmiş olun ki, göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. O, sizin ne yolda, ne durumda olduğunuzu iyi bilir. Huzuruna döndürüleceğiniz günde ise, yapmış olduklarınızı hemen size bildirir. Allah, her şeyi hakkıyle bilendir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde münafıkları ve onların çirkin sıfatlarını anlattıktan sonra, burada da ruhlarının taşıdığı hile, tuzak kurma ve yalan yeminler etme gibi özellikleri anlattı. Bu mübarek sûreyi, münafıklar gibi hareket etmekten sakındırarak sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

الحلم : Hulüm, uykuda ihtilam olmak. Firuzâbâdî şöyle der: "Hulüm, rüya demektir. Çoğulu أَحْلام dır. Hulüm de ihtilam da, uykuda cinsî ilişkide bulunmaktır."[63] Rağıb el-İsfehânî şöyle der: "Hulüm, ergenlik çağıdır. Bu

63 el-Kamûsu'l-muhît, ح ل م maddesi.

çağa eren kişi, kendine hakim olarak ağır başlı hareket etme kabiliyeti aldığı için bu adı almıştır."[64]

القواعد : Kavâid, yaşlı kadınlar. Yaşlı kadın manasına gelen قـــاعـــد kelimesinin çoğuludur. القـاعـد Hayızlı kadın manasına gelen حـائض ve طامث kelimeleri gibi, kadınlara mahsus bir kelime olduğu için, sonunda dişilik alâmeti olan (ة) bulunmaz. Kâid, evlenme isteğinden ve çocuk doğurmaktan kesilmiş kadın demektir.

أشتاتا : Eştât, ayrı ayrı. Ayrı manasına gelen شَتّ kelimesinin çoğuludur. شتات Ayrılık demektir.

يتـــللون: Gizli gizli çıkarlar. تَـــــلُّـــل Gizlice çıkmak demektir. Bir kimse, saklanarak gizlice çıktığında انسـل veya تسـلل denir.

لواذا : Livâz, birisinin, kendisini görmesinden koktuğu için, bir şeyi kendine siper edinmektir.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivayete göre, Rasulullah (s.a.v.) Ensâr'dan Müdlic adlı bir hizmetçiyi öğle vakti Ömer (r.a.)'i çağırmak üzere gönderdi. Hizmetçi onu uykuda buldu: Kapıyı vurarak içeri girdi. Ömer (r.a.) uyandı, kalkıp oturdu. Bu arada görülmesini arzu etmediği bir yeri açıldı. Bunun üzerine şöyle dedi: "İsterdim ki, Yüce Allah bu saatlerde çocuklarımızın, kadınlarımızın ve hizmetçilerimizin izinsiz yanımıza girmelerini yasaklasın."[65] Sonra kalkıp Rasullullah (s.a.v.)'ın yanına gitti. Şu âyetin inmiş olduğunu gördü: "... يا أيها الذين آمنوا ليستأذنكم الذين ملكت أيمانكم Ey mü'minler! Köle ve câriyeleriniz.... sizden izin istesinler." Bunun üzerine, Yüce Allah'a şükür için secdeye kapandı.[66]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

53. وَأَقْسَمُوا بِاللهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ Münafıklar bütün güçleriyle büyük yeminler ettiler ki, لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ Eğer sen onlara cihada gitmelerini emretseydin, mutlaka seninle beraber çıkacaklardı. Mukâtil şöyle der: "Yüce Allah münafıkların, Rasulullah (s.a.v.)'ın hükmünü kabul etmekten çekinip yüz çevirdiklerini açıklayınca Rasulullah (s.a.v.)'e gelerek: "Eğer bize yurdumuzdan çıkmamızı, mal ve kadınlarımızdan ayrılmamızı emretseydin, mutlaka bunu yapardık. Bize cihadı emretseydin elbette cihat ederdik" dediler. Bunun üzerine bu âyet indi."[67] قُلْ لا تُقْسِمُوا De ki, yemin

64 el-Müfredât, ح ل م maddesi

65 Şebeb-i nüzûlün alındığı kaynakta, "kadınlarımız" yerine "babalarımız" kelimesi vardır. (Bakz, Âlûsî, XVII, 210).

66 Âlûsî, XVIII, 209.

67 Şeyhzâde Hâşiyesi, III, 435.

etmeyin. Sizin yeminleriniz yalandır. طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ Sizin, Allah'a ve Rasulüne itaatınızın ne olduğu bilinmektedir. Sizin itaatınız, kalpten değil dil ile, amelle değil lâf iledir. إِنَّ اللهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ Şüphesiz Allah, yaptıklarınızı görür, gizlediklerinizden ve niyetlerinizden hiçbiri O'na gizli kalmaz.

54. قُلْ أَطِيعُوا اللهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ De ki, samimi bir niyetle ve münafıklığı bırakmak sûretiyle Allah'a ibadet edin. Emrine uymak ve gösterdiği yoldan gitmek sûretiyle Rasulüne itaat edin. فَإِنْ تَوَلَّوا Eğer yüz çevirir ve ona itaat etmezseniz فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ Peygambere gereken, yükümlü olduğu tebliğ görevini yerine getirmektir. Size gereken de, yükümlü olduğunuz şekilde onu dinlemek, itaat etmek ve emirlerine uymaktır. وَإِنْ تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا Onun emrini yerine getirirseniz, mutluluk ve kurtuluş yoluna ermiş olursunuz. وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلاَّ الْبَلاغُ الْمُبِينُ Peygamber'in üzerine, ümmetine apaçık tebliğ etmekten başka bir yükümlülük yoktur. Eğer siz muhâlefet ve isyan ederseniz, ona bir zarar gelmez. Çünkü o, risaleti tebliğ etmiş ve emâneti yerine getirmiştir.

55. وَعَدَ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ Allah, iman ile iyi ameli birleştiren samimi mü'minlere şunu vaadetti: لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ Onları mutlaka yeryüzüne vâris ve kralların kendi ülkelerinde tasarrufta bulundukları gibi tasarrufta bulunan halifeler kılacak. Nitekim daha önce mü'minleri halife kılmış ve kâfirlerin yurtlarını onlara vermiştir. Tefsirciler şöyle der: "Rasulullah (s.a.v.) ve Ashâbı, Medine'ye geldiklerinde, bütün Araplar onlara düşman oldu. Dolayısıyle müslümanlar gece gündüz silahlı bulunuyorlardı. Dediler ki: "Biz, Allah'tan başka kimseden korkmadan, huzur ve güven içerisinde yatıp kalkmadıkça, yaşadığımızı mı sanıyorsunuz? Bunun üzerine bu âyet indi."[68] Bu, doğunun ve batının ele geçirilmesiyle doğruluğu ortaya çıkan, bu ümmete verilen bir vaaddir. Bu, aynı şekilde hadis ile de müjdelenmiştir: "Gerçekten Allah benim için yeri dürüp topladı da onun doğusunu ve batısını gördüm. Şüphesiz, ümmetimin hakimiyeti, benim için dürülen yerlere ulaşacaktır."[69] وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ Onlar için beğenip seçtiği İslâm dinini, güçlü, sağlam ve bütün dinlerden üstün kılacaktır. وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا Yaşadıkları korku ve sıkıntı hallerini, kesinlikle huzur ve sükûna çevirecek. Nitekim bir başka âyette: "Onları korkudan emin kıldı"[70] buyrulmuştur. يَعْبُدُونَنِي لا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا Bu cümle, mü'minleri yeryüzüne halîfe kılmanın sebebini bildiren ve onları över mahiyette söylenmiş müstakil bir cümledir. Yani, onlar beni birler ve sadece bana ibadet ederler. Benden başka bir ilaha tapmazlar. وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ

68 Zâdu'l-mesîr, VI, 57.
69 Müslim, Fiten, 19.
70 Kureyş sûresi, 106/4.

ذَلِكَ Kim, bu nimetlere şükretmeyip nankörlük ederse, فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ işte onlar, Allah'a itaatten çıkanlar ve emrine karşı gelenlerdir. Ebu'l-Âliye şöyle der: "Âyetten maksat, Allah'ı inkâr eden değil, bu nimete nankörlük edendir." Taberî de şöyle der: "Âyetin manasına en uygun olan da budur. Çünkü Yüce Allah bu ümmete, bu âyetle haber verdiği şeyleri ihsan edeceğini vaadetti. Sonra da, "ومن كفر" buyurdu. Yani kim bu nimete nankörlük ederse, işte onlar fâsıkların ta kendileridir."[71]

56. وَأَقِيمُوا الصَّلاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ Ey müminler! Namazı kılın, zekâtı da Allah'ı râzı edecek en mükemmel bir şekilde verin. وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ Size emrettiği diğer hususlarda da Peygamber'e itaat edin. Umulur ki merhamet olunursunuz.

57. لا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِي الأَرْضِ Bu âyet Rasulullah (s.a.v.) için bir teselli ve zafer vaadetmektedir. Yani, Ey Muhammed! Seni yalanlayan ve inatla inkâr eden kâfirlerin, bu hayatta Allah'ı âciz duruma düşüreceklerini zannetme. Bilakis Allah, her zaman onlara karşı güçlüdür. وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ Onların varacağı yer, Cehennemdir. وَلَبِئْسَ الْمَصِيرُ Varacakları bu yer, ne kötü bir yerdir.

58. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ Ey, Allah ve Rasulüne inanan ve İslâm şeriatının bir nizam, bir yönetim ve bir yol olduğuna kesinlikle iman eden mü'minler! Sahip olduğunuz köle ve câriyeler, yanınıza girerken sizden izin istesin. وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ Hür adamların çağına ulaşmamış çocuklar da izin istesin. ثَلاثَ مَرَّاتٍ Bu izin şu üç vakitte alınsın: مِنْ قَبْلِ صَلاةِ الْفَجْرِ Gece, uyku ve istirahat vaktinizde. وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ Öğle vakti, öğle uykusu için elbiselerinizi çıkardığınız zaman. وَمِنْ بَعْدِ صَلاةِ الْعِشَاءِ Bir de, yatsı namazından sonra uyumak isteyip uykuya hazırlandığınız zaman. ثَلاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ İşte bu üç vakit, tesettürünüzün bozulabileceği zamanlardır. Genellikle bu vakitlerde tesettüre uyulmaz ve çoğu zaman üst baş açık olur. Şu halde, kölelerinize, hizmetçilerinize ve çocuklarınıza bu vakitlerde yanınıza izinsiz girmemelerini öğretin. لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ Bu üç vaktin dışında yanınıza izinsiz girmelerinde, ne sizin için ne de köleler ve çocuklar için bir sakınca vardır. طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ Çünkü onlar hizmetçilerinizdir. Hizmet ve diğer bazı işler için yanınıza çokça girip çıkarlar. Birbirinizin yanına girer çıkarsınız. Ebû Hayyân şöyle der: "Onlar, bu üç vaktin dışında, evlerde yanınıza sabah akşam girip çıkmaya devam ederler."[72] كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ وَاللَّهُ İşte bu şekilde Allah size şer'î hükümleri açıklıyor ki onları yapasınız. لَكُمُ الآيَاتِ عَلِيمٌ حَكِيمٌ Allah, yarattıklarının işlerini bilendir ve onları hikmetle yönetendir.

71 Taberî, XVIII, 142.
72 el-Bahr; VI, 472.

59. وَإِذَا بَلَغَ الأَطْفَـالُ مِنْكُمْ الحُلُمَ O küçük çocuklar, erkeklerin çağına erdiğinde ve yükümlülük yaşına geldiğinde فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ bu yüce ahlâk kuralını yani, bütün vakitlerde, erginlik çağına ermiş olan erkeklerin izin istemesi gibi, onlara da izin istemelerini öğretin. كَـذَلِكَ يُبَـيِّنُ اللهُ لَكُمْ آيَاتِهِ İşte Allah size âyetlerini böyle açıklıyor. وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ Allah, yarattıklarını bilir, koyduğu kanunlarda da hikmet sahibidir. Beyzâvî şöyle der: "Yüce Allah, izin isteme hususundaki emrini vurgulamak ve pekiştirmek için âyeti tekrarladı."[73]

60. وَالْقَوَاعِدُ مِنْ النِّسَاءِ İleri derecede yaşlılıklarından dolayı tasarruftan ve evlenme arzusundan kesilmiş, اللاَّتِي لا يَرْجُـونَ نِكَاحًـا şehevî arzuları olmadığı için, evlenmek istemeyen ve böyle bir meyli olmayan ihtiyar kadınlara gelince, فَلَيْـسَ عَلَيْـهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ onların başörtü ve manto gibi giysilerini çıkarmalarında, dikkat çekmeyen ve şehvet uyandırmayan normal elbiseleriyle erkeklere görünmelerinde onlar için, herhangi bir sakınca ve günah yoktur. غَـيْـرَ مُـتَـبَـرِّجَـاتٍ بِزِينَةٍ Ancak yine de, erkekler kendilerine baksın diye, zinetlerini açmamaları gerekir. Ebû Hayyân şöyle der: "Teberrücün aslı, gizlenmesi gereken şeyi açığa çıkarmak demektir. Nice saçı ağarmış yaşlı kadın vardır ki, güzelliğin görülmesine düşkün olduğu görülür."[74] وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْـرٌ لَهُنَّ Daha iyi örtünme ve iffetli olmak için, genç kadınların giydikleri gibi elbise giyerek ve başlarını kapayarak örtünmeleri onlar için daha iyi, daha güzel ve Allah katında da daha temizdir. وَاللهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ Allah, kalplerde gizlenenleri bilir, her insana amelinin karşılığını verir. Burada bir vaat ve tehdit vardır.

61. لَيْسَ عَلَى الأَعْمَى حَرَجٌ وَلا عَلَى الأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ Kör, topal ve hasta gibi özürlüler için, zayıflık ve âcizliklerinden dolayı savaştan geri kalmalarında bir sakınca ve günah yoktur.[75] وَلا عَلَى أَنفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ Ey insanlar! Eşlerinizin ve aile fertlerinin evlerinde yemek yemenizde bir sakınca yoktur. Beyzâvî şöyle der: "Çocukların evleri de buna dâhildir. Çünkü çocuğun evi, kişinin kendi evi gibidir. Zira Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kişinin yediği en temiz şey kazancından yediğidir. Kuşkusuz çocuğu da onun kazancındandır."[76] أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالاتِكُمْ Sizin için gerek babalarınızın evlerinden, gerekse annelerinizin evlerinden, erkek kardeşlerinizin evlerinden, kız kardeşlerinizin evlerinden, amcalarınızın

73 Beyzâvî, II, 62.

74 el-Bahr, VI, 473.

75 Bu, Hasan el-Basrî ve İbn Zeyd'in görüşüdür. Zâhir olan budur. Ebû Hayyân ile Zemahşerî bunu tercih etmişlerdir. Bir görüşe göre bundan maksat, özürlü kimselerin, sağlıklı kişilerle beraber yemek yemelerinde bir sakınca olmadığını bildirmektir. Taberî ve Râzî de bunu tercih etmişlerdir.

76 Beyzâvî, 2/63, Ebû Dâvûd, Buyû, 77; Nesâî, Buyû, 1; Dârimî, Buyû", 6.

evlerinden halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden veya teyzelerinizin evlerinden yani bu akrabaların evlerinden yemenizde bir sakınca yoktur. Râzî şöyle der: "Açıkça anlaşılan şudur: Bunların hepsinin mübah kılınması izne bağlı değildir. Çünkü normal olan, bu kişilerin, akrabalarının kendi evlerinde yemek yemelerinden hoşlanmalarıdır."[77] أَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَفَاتِحَهُ Veya sahipleri bulunmadığında vekâlet yoluyla anahtarlarına sahip olduğunuz evlerde de yemenizde bir sakınca yoktur. Hz. Âişe (r.a.) şöyle buyurdu: "Müslümanlar Rasulullah (s.a.v.) ile birlikte savaşa gider, anahtarlarını kefillerine verirler ve: "Evlerden yemenizi size helâl ettik, derlerdi. Onlar ise: Bunlardan yemek bize helâl olmaz. Çünkü onlar, gönül rızası olmadan bize izin verdiler. Biz sadece emanetçileriz" derlerdi. Bunun üzerine Yüce Allah, أو ما ملكتم مفاتحه âyetini indirdi."[78] أَوْ صَدِيقِكُمْ Dost ve arkadaşlarınızın evinden yemenizde de bir sakınca yoktur. Katâde şöyle der: Arkadaşının evine girdiğinde, ondan izin almadan bir şey yemende sakınca yoktur. لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا Birlikte veya ayrı ayrı yemenizde sizin için bir günah ve sakınca yoktur. Tefsirciler şöyle der: "Bu âyet, Kinâne'den bir kabile hakkında inmiştir. Onlardan kimse tek başına yemek yemez, gün boyu beklerdi. Beraber yiyecek kimse bulamazsa hiçbir şey yemezdi. Çoğu zaman yanında memeleri süt dolu develer bulunur, fakat o, beraber içecek kimseyi buluncaya kadar onların sütünden içmezdi. Yüce Allah onlara, kişinin tek başına yemek yemesinde bir sakınca olmadığını bildirdi. فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ İçinde insan yaşayan evlere girdiğinizde, orada bulunanlara selâm verin, تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً onlara müslüman selâmıyle, yani السلام عليكم diyerek selâm verin. Bu, Yüce Allah'ın, mü'min kullarına emrettiği güzel ve mübarek selâmdır. Kurtubî şöyle der: "Bu selâmda dua ve selâm verdiği şahsın dostluğunu kazanma manası bulunduğu için Yüce Allah ona "mübarek", duyanın hoşuna gideceği için de "tayyib" yani "iyi ve hoş" dedi.[79] كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللهُ لَكُمُ الآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ İşte Allah, düşünüp anlayasınız diye, size âyetlerini böyle açıklar. İbn Kesîr şöyle der: "Yüce Allah, bu mübarek sûrede sağlam hükümleri ve kanunlarını anlattıktan sonra, âyetlerini onlara yeterli bir şekilde açıkladığına kullarının dikkatini çekti ki, düşünüp tefekkür etsinler de onları anlasınlar."[80]

62. إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللهِ وَرَسُولِهِ İmanı tam mü'minler, ancak Allah ve Rasulüne, şeksiz şüphesiz, kesin bir şekilde inananlardır. وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ Onlar, müslümanların yararına olan önemli bir işte Peygamber'le beraber bulunduklarında لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوهُ Peygamber'den izin isteyip, o da kendilerine izin vermedikçe onun meclisinden ayrılmazlar. Tefsirciler şöyle der: "Bu âyet, Ahzâb savaşından önce hendek kazılırken indi. Bazı mü'minler, bir zaruretten dolayı, oradan ayrılmak

77 et-Tefsîru'l-kebîr, 24/36.
78 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/619.
79 Kurtubî, XII, 319.
80 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 620.

için izin istiyorlardı. Münafıklar ise, izin istemeden ayrılıyorlardı. Bunun üzerine, samimi mü'minleri övmek ve tariz yoluyla münafıkları yermek üzere bu âyet indi. إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ Ey Peygamber Senden izin isteyenler var ya! İşte gerçek mü'minler onlardır. Bu âyet, Rasulullah (s.a.v.)'in şanını yüceltmek ve ona hürmet maksadıyle, daha önce geçen âyeti pekiştirmek için gelmiştir. Beyzâvî şöyle der: "Yüce Allah bu âyeti, öncekini pekiştirmek üzere daha belîğ bir üslupla tekrarladı. Çünkü, izin isteyenleri mü'minlerin kendisi saymak, önceki üslûbun tersidir. Bu birincisini pekiştirmektedir. Çünkü Allah ve Rasulüne iman her ikisinde de söz konusudur. Bu durum, imanın sağlamlığının bir delili ve doğruluk âlâmeti olmaktadır."[81] فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ Onlar, bazı önemli işleri için senden izin istediklerinde فَأْذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ eğer bir hikmet ve fayda görürsen, istediğine ayrılma izni ver.[82] وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهَ Onların affedilmeleri ve bağışlanmaları için Allah'a dua et. Çünkü bir özürden dolayı dahi olsa, böyle önemli bir işte izin istemek bir kusurdur. Zira bu, dünya işlerini din işlerinden üstün tutmaktır. إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ Şüphesiz Allah'ın affı büyük rahmeti geniştir.

63. لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا Birbirinize adı ile seslendiğiniz gibi, Rasulullah (s.a.v.)'e adı ile seslenmeyin. Bilakis onun şanına hürmet ve makamına saygı göstermek için: "Ey Allah'ın Nebîsi" veya "Ey Allah'ın Rasulü" deyin. Ebû Hayyân şöyle der: "Kişilerin birbirlerini isimleri ile çağırması bedevîlik geleneği olduğu için, Rasulullah (s.a.v.)'e saygı göstermeleri ve onu, "Ey Allah'ın Rasulü, Ey Allah'ın Nebîsi!" gibi sözlerle en güzel şekilde çağırmaları emredildi. Görmüyor musun, bazı sözünü bilmeyen düşüncesiz müslümanlar, "Ya Muhammed" diyorlardı. Bu, onlara yasaklandı."[83] Katâde şöyle der: "Yüce Allah müslümanlara, Rasulullah (s.a.v.)'e saygı ve hürmet göstermelerini emretti." قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا Şüphesiz Allah, birbirini siper ederek yavaş yavaş ve gizlice cemaatten çıkıp sıvışanları bilir. Taberî şöyle der. Livâz, toplumun, birbirlerini siper etmeleridir. Bu onun, o da bunun arkasına gizlenir."[84] فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ Peygamber'in emrine uymayan, onun yolundan, sünnetinden ve şeriatından ayrılanlar, أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ kendilerine dünyada büyük bir musibetin inmesinden veya ahirette şiddetli azaba uğramalarından korksunlar.

64. أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ Bilesiniz ki, kâinatta ne varsa hepsi Allah'ın mülkü, yaratığı ve kullarıdır. قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ Kalplerinizde olan imanı veya nifâkı, samimiyeti veya gösterişi bilir. وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا Peygamber'in emrine

81 Şeyhzâde Hâşiyesi, III, 440.

82 İbn Abbas der ki: "Ömer (r.a.) umre yapmak için, Peygamber (s.a.v.)'den izin istedi. O da izin verdi ve şöyle dedi: Ey Hafs'ın babası! Bize hayırlı dua yapmayı unutma. İbn Mâce, Menâsik, 5 (az farklı).

83 el-Bahr, VI, 476.

84 Taberî, XVIII, 135.

uymayan o kişiler, kıyamet gününde Allah'a döndürülecekler. Allah onlara dünyada yaptıkları, küçük ve büyük ne varsa hepsini bildirecek ve herkese amelinin karşılığını verecektir. وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ Hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. Çünkü her şeyi O yaratmıştır ve hepsi O'nun mülküdür.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "جهد أيمانهم Eğer ağır yeminleriyle" terkibinde latîf istiâre vardır. Münafıkların son derece kuvvetli ve ağır bir şekilde ettikleri yeminler, istiâre yoluyla, yapamayacağı bir işe kendini zorlayan ve bunun için bütün gücünü harcayan kimseye benzetildi. "

2. "عليه ما حمل وعليكم ما حملتم Onun sorumluluğu kendisine yüklenen, sizin sorumluluğunuz da size yüklenendir" cümlesinde müşâkele sanatı vardır. Yani, ona yüklenen, tebliğ görevi, size yüklenen ise, yalanlamanızın günahı.

3. "من بعد خوفهم أمنا Geçirdikleri korku döneminden sonra güven..." cümlesinde, الخوف ile الأمن kelimeleri arasında tıbâk vardır. Aynı şekilde جميعا أو أشتاتا toplu olarak veya ayrı ayrı" terkibinde, جميعاً ve أشتاتاً kelimeleri arasında tıbâk vardır .

4. "ليس على الأعمى حرج ولا على الأعرج ولا على المريض حرج Â'mâ'ya , sakınca yoktur, topala sakınca yoktur, hastaya sakınca yoktur" cümlesinde bu hükmü iyice zihinlere yerleştirmek için, "حرج sakınca" lafzı tekrarlanarak itnâb yapılmıştır.

5. "غفور Çok bağışlayan" ve "رحيم çok merhamet eden" kipleri, çokluk ifade eder.

FAYDALI BİLGİLER

Seleften biri şöyle dedi: "Kim, sözünde ve fiilinde sünneti kendine emir edinirse hikmetli söz söyler. Kim de, sözünde ve fiilinde hevâ hevesini kendine emir edinip onun emrine girerse bid'at söyler. Çünkü Yüce Allah: "Eğer Rasulullaha itaat ederseniz, doğru yolu bulursunuz" buyurmuştur.[85]

BİR NÜKTE

Birisine denildi ki: "Hangisi sana daha sevgilidir. Kardeşin mi, dostun mu? "Şöyle cevap verdi: "Kardeşim, dostum değilse onu sevmem." İbn Abbas şöyle der: "Dost, akrabadan daha çok destek olur. Görmüyor musun? Cehennemlikler yardım isterken, "فما لنا من شافعين ولا صديق حميم Şimdi artık bizim ne şefaatçimiz var, ne de yakın bir dostumuz"[86] derler de, baba ve annelerden yardım istemezler."[87]

85 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, VI, 57.
86 Şuarâ sûresi, 26/100-101.

BİR UYARI

Bazı Araplar, tek başına yemek yemenin, kendisi için ayıp ve utanılacak bir şey olduğunu sanır, beraber yiyecek ve içecek birini bulana kadar aç dururdu. Hâtem, bununla meşhur olmuştur. O, şöyle derdi:

إذا ما صنعت الزاد فالتمسي له أكيلا فإني لست اكله وحدى

Yemek yaptığın zaman, onu yiyecek birini ara. Çünkü ben tek başıma onu yemem.

Bu, Arapların övündükleri güzel işlerindendir. Onlar cömertlik, ikram ve misafir ağırlamakla ünlüdürler.

Allah'a hamd olsun, "Nur sûresi"nin tefsiri bitti.

87 el-Bahru'l-muhît, VI, 474.

FURKÂN SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 77 âyettir.

Sûreyi Takdim

Furkân sûresi Mekke'de inmiş olup inanç yönüne ağırlık veren bir sûredir. Müşriklerin, Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliği ile Kur'ân-ı Kerîm hakkındaki şüphelerini giderir. Sûre, çoğunlukla Kur'ân'ın doğruluğunu, Rasulullah (s.a.v.)'in peygamberliğinin hak olduğunu isbat ve öldükten sonra dirilmeye ve hesaba iman konularını ele alır. Sûrede, ibret ve öğüt için bazı kıssalar yer almıştır.

Bu mübarek sûre, müşriklerin çeşitli şekillerde dil uzattıkları ve âyetlerini yalanladıkları Kur'ân'dan bahseder. Müşrikler bazen Kur'ân'ın, öncekilerin efsaneleri, bazen de Muhammed (s.a.v.)'in uydurması olduğunu; Ehl-i Kitaptan bazılarının bu hususta ona yardım ettiğini ileri sürmüşler, zaman zaman da onun apaçık bir sihir olduğunu iddia etmişlerdir. İşte Yüce Allah onların bu yalan iddialarını, batıl evhamlarını reddetmiş ve Kur'ân'ın, âlemlerin Rabbi tarafından indirildiğine dair kesin deliller getirmiştir. Sûre, bundan sonra inatçı müşriklerin çok zaman tartışmaya daldıkları peygamberlik konusunu ele alır. Müşrikler, peygamberin insan değil, melek olmasını; insandan peygamber olduğu takdirde, peygamberliğin makam ve servet sahiplerine ait olmasını, böylece bunun fakir bir yetimin elinde değil, zengin bir ulunun elinde bulunabileceğini düşünüyorlardı. Yüce Allah onların bu şüphelerini, batılın belini kıracak kesin delillerle reddetmiştir.

Sonra bu sûre hakkı tanıyıp ona inanan daha sonra da tekrar başları üzerine sapıklık Cehennemine düşen bir grup müşriği anlatır. Onlardan, önce müslüman olup sonra da bedbaht arkadaşı Übeyy b. Halef vasıtasıyle dinden dönen Ukbe b. Ebî Muayt'tan bahseder. Kur'ân-ı Kerîm ona "zalim" ismini vermiştir: "ويوم يعض الظالم على يديه O gün kâfir ellerini ısırır..."[1] Kur'ân-ı Kerîm, onun arkadaşına da "şeytân" ismini vermiştir.

Bu mübarek sûrenin çeşitli yerlerinde, özet olarak bazı peygamberlerden, onları yalanlayan kavimlerinden, azgınlıkları ve Allah'ın peygamberlerini yalanlamalarının neticesi olarak başlarına gelen belâ ve musîbetlerden bahseder. Bunlar Nuh, Âd, Semûd ve Lut kavimleri ile Ashâb-ı Ress ve diğer inkârcı kâfirlerdir. Bu sûre aynı zamanda Allah'ın kudretini ve birliğini gösteren delillerden ve bu eşsiz kâinatta yarattığı enteresan şeylerden ve onların eserlerinden bahseder. Bu

1 Furkân sûresi, 25/27.

güzel kâinat, Allah'ın kudretinin eserlerinden bir eser ve O'nun büyüklük ve yüceliğini gösteren şahitlerden bir şahittir.

Bu sûre Rahman'ın kullarının sıfatlarını, Yüce Allah'ın onlara lütfettiği ve sayesinde Cennetlerinde büyük mükâfatlara hak kazandıkları güzel ahlâkı açıklayarak sona erer.

SÛRENİN ADI

Bu mübarek sûreye "Furkân sûresi" adı verilmiştir. Çünkü Yüce Allah bu sûrede, kulu Muhammed (s.a.v.)'e indirdiği bu yüce Kitabı zikretmiştir. Bu Kitap, insanlık için büyük bir nimettir. Çünkü o, her tarafı aydınlatan bir nur ve parlak bir ışıktır. Allah onunla hakkı batıldan, aydınlığı karanlıktan, inkârı imandan ayırmıştır. Bunun içindir ki, o, Furkân adını almaya layık olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ۝١
الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ
شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ۝٢
وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ
وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ
مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا ۝٣ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا
إِنْ هَٰذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ ۚ
فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا ۝٤ وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا
فَهِيَ تُمْلَىٰ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۝٥ قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ
فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ۝٦ وَقَالُوا
مَالِ هَٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ ۙ
لَوْلَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا ۝٧ أَوْ يُلْقَىٰ
إِلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا ۚ وَقَالَ
الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ۝٨ انْظُرْ كَيْفَ
ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ۝٩
تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَٰلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَلْ لَكَ قُصُورًا ۝١٠ بَلْ كَذَّبُوا
بِالسَّاعَةِ ۖ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ۝١١

إِذَا رَأَتْهُم مِّن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ سَمِعُوا۟ لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ﴿١٢﴾
وَإِذَآ أُلْقُوا۟ مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِينَ دَعَوْا۟ هُنَالِكَ
ثُبُورًا ﴿١٣﴾ لَّا تَدْعُوا۟ ٱلْيَوْمَ ثُبُورًا وَٰحِدًا وَٱدْعُوا۟ ثُبُورًا
كَثِيرًا ﴿١٤﴾ قُلْ أَذَٰلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ ٱلْخُلْدِ ٱلَّتِى وُعِدَ ٱلْمُتَّقُونَ
كَانَتْ لَهُمْ جَزَآءً وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾ لَّهُمْ فِيهَا مَا يَشَآءُونَ
خَٰلِدِينَ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ وَعْدًا مَّسْـُٔولًا ﴿١٦﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ
وَمَا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ فَيَقُولُ ءَأَنتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِى
هَٰٓؤُلَآءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا۟ ٱلسَّبِيلَ ﴿١٧﴾ قَالُوا۟ سُبْحَٰنَكَ مَا كَانَ
يَنۢبَغِى لَنَآ أَن نَّتَّخِذَ مِن دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَآءَ وَلَٰكِن
مَّتَّعْتَهُمْ وَءَابَآءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا۟ ٱلذِّكْرَ وَكَانُوا۟ قَوْمًۢا بُورًا ﴿١٨﴾
فَقَدْ كَذَّبُوكُم بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا
نَصْرًا ۚ وَمَن يَظْلِم مِّنكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴿١٩﴾ وَمَآ
أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ إِلَّآ إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ ٱلطَّعَامَ
وَيَمْشُونَ فِى ٱلْأَسْوَاقِ ۗ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ
فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ ۗ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿٢٠﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1, 2. Âlemlere uyarıcı olsun diye kulu Muhammed'e Furkân'ı indiren, göklerin ve yerin hükümrânlığı kendisine ait olan, hiç evlat edinmeyen, mülkünde ortağı bulunmayan ve her şeyi yaratıp mahlukatın mukadderâtını tayin eden Allah, yüceler yücesidir.

3. Kâfirler Allah'ı bırakıp, hiçbir şey yaratamayan, bilakis kendileri yaratılmış olan, kendilerine bile ne zarar, ne de fayda verebilen, öldürmeye, hayat vermeye ve ölüleri yeniden diriltip kabirden çıkarmaya güçleri yetmeyen ilahlar edindiler.

4. İnkâr edenler, "Bu, olsa olsa onun uydurduğu bir yalandır. Başka bir zümre de bu hususta kendisine yardım etmiştir" dediler. Böylece onlar hiç şüphesiz haksızlığa ve iftiraya başvurmuşlardır.

5. Yine onlar dediler ki; Bu âyetler, öncekilere ait masallardır. Bunları o, başkasına yazdırmış olup sabah akşam kendisine okunmaktadır.

6. De ki: O'nu göklerde ve yerdeki gizlilikleri bilen Allah indirdi. Şüphesiz O, çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.

7. Onlar şöyle dediler: "Bu ne biçim peygamber, yemek yiyor, çarşılarda dolaşıyor! Ona bir melek indirilmeli, kendisiyle birlikte o da uyarıcı olmalıydı!

8. Yahut kendisine bir hazine verilmeli veya meyvelerinden yiyeceği bir bahçesi olmalıydı." O zalimler, "Siz, ancak büyüye tutulmuş bir adama uymaktasınız!" dediler.

9. Senin hakkında bak ne biçim temsiller getirdiler. Artık onlar şaşmışlardır ve hiçbir yol da bulamazlar.

10. Dilerse sana bunlardan daha iyisini, içinden ırmaklar akan bahçeleri, verecek ve sana saraylar ihsan edecek olan Allah'ın şanı yücedir.

11. Onlar üstelik kıyameti de yalan saydılar. Biz ise, kıyameti inkâr edenler için alevli bir ateş hazırladık.

12. Cehennem ateşi uzak bir mesafeden kendilerini görünce, onun müthiş kaynamasını ve uğultusunu işitirler.

13. Elleri boyunlarına bağlı olarak onun dar bir yerine atıldıkları zaman, oracıkta yokoluvermeyi isterler.

14. Bugün bir defa yokolmayı istemeyin; aksine birçok defalar yok olmayı isteyin!

15. De ki: Bu mu daha iyi, yoksa takvâ sahiplerine vaadedilen ebedîlik Cenneti mi? Orası, onlar için bir mükâfat ve bir varış yeridir.

16. Onlar için orada ebedî olarak diledikleri her şey vardır. İşte, bu, Rabbinden istenen bir vaaddir.

17. O gün Rabbin onları ve Allah'tan başka taptıkları şeyleri toplar da, der ki: "Şu kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa kendileri mi yoldan çıktılar?"

18. Onlar "Seni tenzih ederiz. Seni bırakıp da başka dostlar edinmek bize aslâ yaraşmaz, fakat sen onlara ve atalarına o kadar bol nimet verdin ki, sonunda anmayı unuttular ve helâki hak eden bir kavim oldular" derler.

19. İşte o ilahlar, söylediklerinizde sizi yalancı çıkardılar. Artık ne azabınızı geri çevirebilir, ne de bir yardım temin

edebilirsiniz. İçinizden kim zulmederse, ona büyük bir azap tattıracağız!

20. Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de, hiç şüphesiz yemek yerler, çarşılarda dolaşırlardı. Sizin bir kısmınızı diğer bir kısmınıza imtihan vesilesi kıldık; bakalım sabredecek misiniz? Rabbin herşeyi hakkıyla görmektedir.

KELİMELERİN İZAHI

تبارك : Bereketi çok oldu. Hayrın çok olması manasına gelen "بركة kökündendir. Tazîm, yüceltme ve büyük tanıma manasına gelir. Şâir şöyle der:

تباركت لا معط لشئ منعته ولیس لما أعطت یا رب مانع

Sen yücesin. Senin engellediğin bir şeyi verecek kimse yoktur. Ey Rabbim! Verdiğine de engel olacak kimse yoktur.[2]

نذيراً : Nezîr, yok olmaktan sakındıran, uyaran.

نشور : Nüşûr, öldükten sonra diriltmek.

مقرنين: Mukarranîn, zincirlere vurulmuşlar. Amr b. Külsûm şöyle der:

فآبوا بالنهاب وبالسبايا وأبنا بالملوك مصفدينا

Onlar, yağmaladıkları mallar ve esirlerle döndüler. Biz ise, zincirlere vurulmuş krallarla döndük.[3]

ثبوراً : Sübûr, helâk ve yok olma demektir.

بوراً : Bûr, helâk manasına gelen بوار dan alınmış olup "helâk olan" demektir. Ebû Ubeyde şöyle der: "Helâk olmuş kişiye رجل بور helâk olmuş kişilere de رجال بور denir. Bevâr, helâk demektir.[4]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ Hakkı batıldan ayıran Kur'ân-ı Kerîm'i, kulu Muhammed'e indiren Allah'ın hayrı çok, yüce ve büyüktür. لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيراً Muhammed, bütün mahlukata gönderilmiş bir peygamberdir. Allah'ın azabından onları sakındırıcı olsun diye ona Kur'ân'ı indirdi.

2. الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Yüce Allah, göklerde ve yerde ne varsa , hepsinin sahibidir. Hepsi O'nun yaratığı, mülkü ve kuludur. وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَداً Yahudi ve

2 Beyit Tırimmâh'a aittir. Bkz, el-Bahr, VI/480.
3 Kurtubî, XIII, 8.
4 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIV, 63.

Hıristiyanların iddia ettiği gibi, O'nun herhangi bir çocuğu yoktur. **وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ** Puta tapanların dediği gibi, onunla birlikte herhangi bir ilah da yoktur. **فِي الْمُلْكِ** Her şeyi kudretiyle sağlam ve muhkem bir şekilde vücûda getirdi. **وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيراً** İbn Cüzeyy şöyle der: "Yaratmak, yoktan meydana getirmekten ibarettir. Takdir ise, sağlam yapmak ve her yaratığa, miktarını, yaratılışını, zamanını, yerini, ihtiyacını, ecelini ve onunla ilgili diğer şeyleri tahsis etmekten ibarettir.[5] Râzî şöyle der: Yüce Allah kendisini dört tür büyüklük sıfatı ile niteledi: Birincisi: O, göklerin ve yerin sahibidir. Bu sıfat, O'nun varlığına bir nevi dikkat çekmedir. İkincisi: O, sonsuza kadar mabuddur. Üçüncüsü, Tek ilahtır. Dördüncüsü: Bütün eşyayı hikmetle ve tedbîrle yaratandır.[6]

3. Müşrikler Allah'ı bırakıp putlara taptılar. **وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ** Onlar asla bir şey yaratamazlar. Aksine kendileri yontularak ve şekillendirilerek yapılmışlardır. O halde, Allah'la birlikte nasıl ilah olurlar? **وَلا يَمْلِكُونَ لأَنفُسِهِمْ ضَرًّا وَلا نَفْعًا** Kendilerinden ne bir zarar savabilirler, ne de kendilerine bir fayda sağlayabilirler. **وَلا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلا حَيَاةً وَلا نُشُوراً** Onlar ne bir kimseyi öldürebilirler, ne hayat verebilirler, ne de ölülerden birini diriltebilirler. Zemahşerî şöyle der: "Yani onlar, herhangi bir şeyi yaratamayan ilahlara ibadet etmeyi, Allah'a ibadet etmeye tercih ittiler. Putlar, kulların yapabildiği zararı savmak ve yarar sağlamaktan âciz olunca, Allah'tan başka hiç kimsenin gücü yetmediği öldürmeyi, hayat vermeyi ve öldükten sonra diriltmeyi hiç yapamazlar."[7]

4. Kureyş kâfirleri dediler ki: "Bu Kur'ân, **وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلاَّ إِفْكٌ افْتَرَاهُ** Muhammed'in kendinden uydurduğu yalandan başka bir şey değildir. **وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ** Bu uydurmada Ehl-i Kitap'tan bir grup da ona yardım etmiştir. **قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ جَاءُوا** Böyle diyenler şüphesiz zulm ve iftira etmişlerdir. Çünkü onlar bir Arabın, fesâhatıyle bütün Arap edebiyatçılarını âciz bırakan Arapça bir kelâmı, Arap olmayan birinden aldığını söylemişlerdir. Onların bu hususta sözleri sırf yalan ve iftirâdan ibârettir. **ظُلْمًا وَزُوراً**

5. Yine Kur'ân hakkında, "o, geçmiş milletlerin hurâfeleri olup Muhammed, onun kendisi için yazılmasını emretmiştir. **وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلا** O hurâfeler, sabah-akşam ona okunuyor ki, onları ezberlesin. İbn Abbas şöyle der: Bunu söyleyen Nadr b. Hâris ve ona uyanlardır. İftirâ, en kötü yalandır. [8]

---

5 et-Teshîl, III, 74.
6 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIV,46.
7 el-Keşşâf, III, 115.
8 el-Bahr, VI, 481.

6. قُلْ أَنزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Bu âyet, onların iddialarını reddeder. Yani, Ey Peygamber! Onlara de ki: Bu Kur'ân'ı, göklerde ve yerlerde hiçbir şey kendisine gizli kalmayan, herşeye gücü yeten ve herşeyi pek iyi bilen Allah indirdi. إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا Şüphesiz Yüce Allah, sizi cezalandırmada acele etmedi, aksine acıdığı için size mühlet verdi. Çünkü O'nun mağfireti geniştir, kullarına merhametlidir.

7. وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الأَسْوَاقِ Müşrikler dediler ki: "Peygamberlik iddiasında bulunan bu adam, niçin bizim yediğimiz gibi yiyor, niçin bizim gibi geçimini temin için pazarlarda dolaşıyor? Şüphesiz o ne bir melek, ne de bir meliktir. Çünkü melekler yemez, melikler ise pazarlarda dolaşmazlar." Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğini inkâr etmelerine rağmen, "niçin bu peygamber..." demeleri alay ve istihzâ ifade eder. لَوْ لا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا Allah, onun iddia ettiği şeylerin doğruluğuna şahitlik edecek bir meleği onunla birlikte göndermeli değil miydi?

8. أَوْ يُلْقَى إِلَيْهِ كَنزٌ Yahut kendisine gökten bir hazine gelmeli değil miydi? Ondan yararlanır ve geçim derdine düşmezdi. أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا Yahut, meyvelerinden yiyeceği bir bahçesi olmalıydı. وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلاَّ رَجُلا مَسْحُورًا Kâfirler dediler ki: "Ey müminler! Siz, büyülenmiş ve aklını kaybetmiş ve bu yüzden peygamber olduğunu iddia eden bir insandan başkasına uymuyorsunuz.

9. انظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الأَمْثَالَ فَضَلُّوا Ey Peygamber! Bak ki, nasıl, senin hakkında o garip sözleri söylüyorlar. O sözler, garipliklerinden dolayı, darbı mesel olarak kullanılırlar. O garip hal ve sıfatları nasıl uydurdular da, doğru yoldan saptılar! فَلا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلا Seni yalanlamak ve peygamberliğini inkâr etmek sûretiyle haktan saptıktan sonra, artık ona yol bulamazlar. Rasulullah (s.a.v.) için beş sıfat saydılar ve bu sıfatların peygamberlikle bağdaşmadığını iddia ettiler. Kendi iddialarınca peygamberin diğerlerinden üstünlüğü maddî şeylerle olmaktadır. Bu ise, cehalet ve beyinsizliğin son derecesidir. Allah, şu iki şeyle onların iddialarını reddetti. Birincisi, onların çelişkilerinden dolayı Peygamber'in (s.a.v.) hayrete düştüğünü ifade etmek. Çünkü onlar bazen onun bir şâir olduğunu, bazen sihirbaz olduğunu, bazen de bir deli olduğu söylüyorlardı. Bunu o kadar ileri götürdüler ki, neticede bu garip sözler ve enteresan şeyler, darb-ı mesel haline geldi. İkincisi, Eğer isteseydi Yüce Allah, Peygamberi'ne (s.a.v.) elbette, onların teklif ettiklerinden daha iyi ve tasavvur ettiklerinden daha üstününü verirdi. Nitekim, şu âyetten maksat da budur:

10. تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَلِكَ Allah, ulu ve yücedir. O eğer isteseydi onların anlattıkları dünya nimetlerinden daha hayırlılarını sana verirdi. جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ Dileseydi elbette sana onların dediği gibi bir tek bahçe değil, içinde ırmaklar akan bir çok bağ ve bahçeler verirdi. وَيَجْعَلْ لَكَ قُصُورًا Bu bahçelerle birlikte,

sana krallarınkine benzer sağlam ve yüksek saraylar da verirdi. Dahhâk şöyle der: "Müşrikler, Rasulullah (s.a.v.)'ı fakirliğinden dolayı ayıplayınca Rasulullah (s.a.v.) üzüldü. Bunun üzerine onu tesellî etmek üzere Cebrâil (a.s.) indi. Konuşurlarken gökten bir kapı açıldı. Cebrâil (a.s.) dedi ki: "Ey Peygamber! Sana müjdeler olsun. Bu Cennet bekçisi Rıdvân'dır. Sana Rabbinin rızasını getirdi: Rıdvân, Rasullullah'ı selâmlayarak şöyle dedi:"Rabbin seni, hükümdâr bir peygamber olmakla, kul bir peygamber olmak arasında serbest bıraktı" Meleğin elinde parlak, nurdan bir çanta vardı. Daha sonra dedi ki:" İşte bunlar, yeryüzü hazinelerinin anahtarlarıdır. Rasulullah (s.a.v.) danışır bir vaziyette Cebrâil'e baktı. Cebrâil eliyle, tevâzu göstermesini işaret etti. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) da; "Ben, kul bir peygamber olmayı tercih ederim"dedi. Bu olaydan sonra Rasulullah (s.a.v.) vefat edip dünyadan ayrılıncaya kadar yaslanarak bir şey yemedi.!" [9]

11. بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ Bilakis onlar kıyameti yalanladılar. وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا Biz de ahireti yalanlayanlar için alevi şiddetli ateş hazırladık. Taberî şöyle der: "Yani, o müşrikler, Allah'ı ve senin onlara getirdiğin gerçeği, sen yemek yediğin ve çarşı-pazarda dolaştığın için yalanlayıp inkâr etmediler. Bilakis onlar kıyameti yalanladıkları, ahiret hayatına inanmadıkları için inkâr ettiler. Biz de, öldükten sonra dirilmeyi yalanlayanlar için üzerlerinde tutuşturulup yanacak olan bir ateş hazırladık."[10]

12. إِذَا رَأَتْهُم مِّن مَّكَانٍ بَعِيدٍ Cehennem, o müşrikleri 500 yıllık, uzak bir mesafeden gördüğünde, سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا onun alevi ve kaynamasının sesini işitirler. Bu halde Cehennem, öfkesinden kalbi galeyâna gelen öfkeli kimseye benzer. Aynı zamanda ondan eşek sesine benzer bir ses işitirler. İbn Abbas şöyle der: "Adam Cehenneme doğru sürüklenir. Cehennem ona doğru, katırın arpayı gördüğünde çıkardığı ses gibi sesler çıkarır. Bunu duyan herkes korkar."[11] "Görme"nin, "uzak bir yerden" kaydıyla kayıtlanması, Cehennemin aşırı derecede korkunçluğunu gösterir.

13. وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِينَ O müşrikler Cehennemde dar bir yere, elleri zincirlerle boyunlarına bağlanmış olarak atıldıklarında دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُورًا orada kendilerinin yok olmalarını isteyerek: "Ey ölüm! Nerdesin?" derler. Ölümden daha şiddetli olan şeyden kurtulmak için, yok olmayı isteyen kimsenin seslenişi gibi seslenirler. Nitekim şöyle denilir: Varlığıyle ölümü temennî ettiren şey, ölümden daha şiddetlidir. İbn Abbas şöyle der: "Cehennem onları, mızrağın dipçiğinin mızrağı sıktığı gibi sıkar."[12]

14. لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا Onlara şöyle denir: "Bugün helâk olmanızı bir kere değil, defalarca isteyin. Zira içinde bulunduğunuz korkunç azap, her zaman

9 Hâşiye-i Şeyhzâde, III, 444.
10 Taberî, XVIII, 140.
11 İbn Kesîr, Muhtasar, II, 626.
12 el-Bahr, VI, 485.

ve her an tekrar tekrar istemenizi gerektirir." Bu âyet onların, dualarının kabul edilmesi ve azaplarının hafifletilmesi ümitlerini yok eder.

15. قُلْ أَذَٰلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ Ey Peygamber! Alay ve azarlama yoluyla onlara de ki: "Şimdi bu alevli Cehennem mi, yoksa takvâ sahiplerine vaadolunan ebedîlik Cenneti mi daha iyi?" İbn Kesîr şöyle der: "Yüce Allah buyuruyor ki: Ey Peygamber! İşte müşriklerin hali budur. Biz onu sana anlattık. Cehennem onları ekşi bir yüz, kin ve eşek sesi gisi bir sesle karşılayacak. Hareket edemiyecekleri ve içinde bulundukları halden kurtulamıyacakları bir şekilde, elleri boyunlarına bağlı olarak Cehennemin dar yerlerine atılırlar. İşte bu hal mi daha iyidir, yoksa, Allah'ın, takvâ sahibi kullarına vaadettiği ebedîlik Cenneti mi?[13] Fahreddin Râzî şöyle der: "Eğer denilirse ki, "Azap mı daha hayırlı, yoksa ebedîlik Cenneti mi? diye nasıl sorulur? Akıllı bir kimsenin, "şeker mi daha tatlı yoksa sabır[14] otu mu? diye sorması nasıl caiz olur? Deriz ki: "Bu, azarlama yerinde güzel olur. Bu şuna benzer efendi kölesine mal verdiğinde kölesi inat eder, kibirlenir de almazsa, efendisi de onu canını yakacak bir şekilde döverek kınama yoluyla şöyle der: Bu mu daha hayırlı yoksa o mu?[15] كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَمَصِيرًا Bu Cennet mü'minler için yaptıklarına bir karşılık ve dönüş yeri olmuştur.

16. لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ Cennette onlar için diledikleri nimetler vardır. خَالِدِينَ Orada ebedî kalacaklardır, onlar için ne bir zevâl vardır, ne de bir sona erme. كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ وَعْدًا مَسْئُولًا Bu mükâfat, Yüce Allah'ın üzerine aldığı, istenmeye ve talep edilmeye layık bir vadidir. Çünkü bu, elde etmek için, rakiplerin birbirleriyle yarıştığı şeylerdendir. Bu, yerine getirilmesi gerekli bir vaaddir.

17. وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ O korkunç kıyamet gününü hatırla. O gün Allah, kâfirleri, putları ve Allah'tan başka, melekler ve İsa (a.s.) gibi, kendilerine tapılan her şeyi toplar. Mücâhid: "Bunlardan maksat İsa, Üzeyir ve meleklerdir (a.s.)" der. فَيَقُولُ أَأَنتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِي هَٰؤُلَاءِ Yüce Allah, tapanları azarlamak için, kendilerine tapılanlara şöyle der: "Bunları, kendinize tapmaya siz mi çağırdınız? أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ Yoksa onlar mı yoldan çıkıp da kendiliklerinden size taptılar?"

18. قَالُوا سُبْحَانَكَ Kendilerine tapılanlar, bu söze hayret ederek şöyle derler: "Ey Allahımız! Sen, benzeri olmaktan uzaksın. مَا كَانَ يَنبَغِي لَنَا أَن نَّتَّخِذَ مِن دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ Ne bize, ne de başka herhangi bir yaratığa, senden başkasına ibadet etmek yakışmaz. Başkasını sana ortak koşmak da yakışmaz. وَلَٰكِن مَّتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ Fakat sen hem onlara, hem babalarına çok çok nimet verdin. Onların bu nimetlere şükretmeleri ve peygamberlerin getirdiklerine iman etmeleri gerekirken, bu nimet, seni anmaktan

13 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 626.
14 Eski Türkçede Azvay denilen bir bitki.
15 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIV, 57.

ve şükretmekten yüz çevirmelerine sebep oldu." وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا Yok olmuş bir kavim haline geldiler. Yüce Allah, kâfirleri kınamak için şöyle buyurdu:

19. فَقَدْ كَذَّبُوكُمْ بِمَا تَقُولُونَ Bu mabudlar sizin, "Onlar ilahlardır" şeklindeki sözlerinizde sizi yalanladılar. فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا Ey kâfirler! Ne kendinizden azabı savabilir, ne de bu belâya karşı bir yardım bulabilirsiniz. وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا Sizden kim Allah'a ortak koşar da kendine zulmederse, ahirette ona şiddetli bir azap tattırırız.

20. وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ Ey Peygamber! Senden önce kimi peygamber gönderdiysek, onların hepsi yerler, içerler, kazanç ve ticaret için çarşı ve pazarda dolaşırlardı. Bu, senden önceki peygamberlerin sünnetidir. Öyleyse, senin böyle yapmanı niçin yadırgıyorlar? Bu âyet müşriklerin "Bu peygambere ne oluyor da yemek yiyor?"[16] sözlerinin cevabıdır. وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ İnsanları birbirlerine belâ ve imtihan sebebi kıldık. Allah zengini fakirle, şerefliyi âdî kişiyle sıhhatliyi hasta ile imtihan etti ki, sabrınızı ve imanınızı denesin: Şükür mü ediyorsunuz, yoksa nankörlük mü? Hasan el-Basrî şöyle der: Kör der ki: Allah dileseydi, bana falan kimse gibi göz verirdi. Fakir de der ki: Allah dileseydi, beni falan kimse gibi zengin ederdi. Hasta da: Allah dileseydi, beni falan kimse gibi sağlıklı kılardı, der.[17] وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا Rabbin sabredeni veya sabırsızlık edeni , şükredeni veya nankörlük edeni çok iyi bilir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "على عبده Kuluna..." izâfeti ona şeref kazandırmak içindir. Şereflendirmek ve değer vermek için, onu ismiyle anmadı.

2. "ليكون للعالمين نذيرا Âlemlere bir uyarıcı olsun diye" cümlesinde, iki vasıftan birisiyle yetinilmiştir. "Müjdeleyici ve uyarıcı olsun" demektir. Kâfirlerin durumuna uygun düştüğü için, uyarıcılık vasfıyle yetinildi.

3. "يَخْلُقون Yaratırlar" ile "يُخْلَقون yaratılırlar" arasında nâkıs cinâs vardır. Harekeleri farklı olduğu için buna nâkıs ismi verilmiştir.

4. "ضرا Bir zarar" ile "نفعا bir fayda" ve "موتا ölüm" ile "حياة hayat" arasında tıbâk sanatı vardır.

5. "ما لهذا الرسول يأكل الطعام Bu Peygambere ne oluyor da yemek yiyor? Bu soru, alay ve küçümseme ifade eder.

16 Furkân sûresi, 25/7.
17 Taberî, XVIII, 144.

6. "سمعوا لها تغيظا وزفيرا Onun öfkesini ve sesini işitirler" cümlesinde istiâre-i temsîliyye vardır. Onun kaynamasının sesi, öfkeli kimsenin sesine ve içinden duyulan bir sese benzetilmiştir. Bu, ateşin parlaması ve alev alev yanmasını, öfkeli ve kızgın kimsenin durumuna göre anlatan bir temsildir.

7. "أرسلنا Gönderdik" ile "المرسلين gönderilenler" arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

8. "تصبرون Sabrediyorsunuz" ile "بصيرا görücü" arasında cinâs-ı nâkıs vardır. Çünkü, bazı harfler öne alınmış, bazıları sona bırakılmıştır.

BİR NÜKTE

"Allah'ın şanı yücedir. O dilerse sana bunlardan daha iyisini verir" meâlindeki âyetle Yüce Allah işaret etti ki o, kullara ihtiyaçlarına göre verir. Birine bilgi ve ilim kapılarını açar ve ona dünyalık kapılarını kapatır. Bir diğerine de rızık kapılarını açar, fakat onu anlayış ve ilim zevkinden mahrum eder. O'na itiraz edilmez. Çünkü O dilediğini yapandır.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلَائِكَةُ
أَوْ نَرَىٰ رَبَّنَا ۗ لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿٢١﴾
يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ
حِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٢٢﴾ وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً
مَنْثُورًا ﴿٢٣﴾ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ
مَقِيلًا ﴿٢٤﴾ وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا
﴿٢٥﴾ الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمَٰنِ ۚ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ
عَسِيرًا ﴿٢٦﴾ وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ
مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٢٧﴾ يَا وَيْلَتَىٰ لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا
﴿٢٨﴾ لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي ۗ وَكَانَ الشَّيْطَانُ
لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾ وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي
اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا
لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً
وَاحِدَةً ۚ كَذَٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ ۖ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٢﴾
وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٣٣﴾
الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ ۙ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَكَانًا
وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٣٤﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا
مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ وَزِيرًا ﴿٣٥﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَا إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ۚ فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا ﴿٣٦﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا
الرُّسُلَ أَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ آيَةً ۖ وَأَعْتَدْنَا

لِلظَّٰلِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَا۟ وَأَصْحَٰبَ ٱلرَّسِّ
وَقُرُونًۢا بَيْنَ ذَٰلِكَ كَثِيرًا ﴿٣٨﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ
ٱلْأَمْثَالَ ۖ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ أَتَوْا۟ عَلَى
ٱلْقَرْيَةِ ٱلَّتِىٓ أُمْطِرَتْ مَطَرَ ٱلسَّوْءِ ۚ أَفَلَمْ يَكُونُوا۟ يَرَوْنَهَا ۚ
بَلْ كَانُوا۟ لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿٤٠﴾

21. Bize kavuşmayı ummayanlar, "Bize ya melekler indirimeliydi ya da Rabbimizi görmeliydik?" dediler. Andolsun ki onlar kendileri hakkında kibire kapılmışlar ve azgınlıkta pek ileri gitmişlerdir.

22. Melekleri görecekleri gün; günahkârlara o gün hiçbir sevinç haberi yoktur ve "Size, sevinmek yasaktır, yasak!" diyeceklerdir.

23. Onların yaptıkları her bir işi ele alırız, onu saçılmış zerreler haline getiririz.

24. O gün Cennetliklerin kalacakları yer daha huzurlu ve dinlenecekleri yer daha güzeldir.

25. O gün gökyüzü bulutlar ile yarılacak ve melekler bölük bölük indirileceklerdir.

26. İşte o gün, gerçek mülk Rahman olan Allah'ındır. Kâfirler için de, pek çetin bir gündür o.

27. O gün, zalim kimse ellerini ısırıp şöyle der: "Keşke o peygamberin yanında yol tutsaydım!

28. "Yazık bana! Keşke falancayı dost edinmeseydim!"

29. Çünkü zikir (Kur'ân) bana gelmişken o, hakikaten beni ondan saptırdı. Şeytan insanı yüzüstü bırakıp rezil rüsvay eder.

30. Peygamber dedi ki: Ey Rabbim! Kavmim bu Kur'ân'ı terkedilmiş bir şey yerine koydular.

31. İşte biz böylece her peygamber için suçlulardan bir düşman peydâ ettik. Hidâyet verici ve yardımcı olarak Rabbin yeter.

32. İnkâr edenler: "Kur'ân O'na topluca indirilmeli değil miydi?" dediler. Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık ve onu tane tane okuduk.

33. Onların sana getirdikleri hiçbir misal yoktur ki, sana doğrusunu ve daha açığını getirmeyelim.

34. Yüzü koyun Cehenneme toplanacak olanlar; işte onlar, yerleri en kötü, yolları en sapık olanlardır.

35. Andolsun biz Musa'ya Kitab'ı verdik, kardeşi Harun'u da ona yardımcı yaptık.

36. "Âyetlerimizi yalanlayan kavme gidin" dedik. Sonunda, onları yerle bir ediverdik.

37. Nuh kavmine gelince, peygamberleri yalancılıkla itham ettiklerinde, onları suda boğduk ve kendilerini insanlar için bir ibret yaptık. Biz zalimler için acıklı bir azap hazırladık.

38. Âd'ı, Semûd'u, Ress halkını ve bunlar arasında daha birçok nesilleri de helâk ettik.

39. Onların her birine misaller getirdik; hepsini kırdık geçirdik.

40. Andolsun bu putperestler belâ ve felâket yağmuruna tutulmuş olan o beldeye uğramışlardır. Peki onu görmüyorlar mıydı? Hayır, onlar öldükten sonra dirilmeyi ummamaktadırlar.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde müşriklerin Rasulullah (s.a.v.)'in peygamberliğini inkârlarını ve Kur'ân'ı yalanlamalarını anlattıktan sonra ardından diğer bazı suçlarını anlattı. Sonra da Rasulullah (s.a.v.)'ı teselli için bazı peygamberlerin kıssalarını ve onları yalanlayan kavimlerinin başlarına gelenleri anlattı.

KELİMELERİN İZAHI

حجرا: Hıcr, haram demektir. Bir kimse bir şeyi yasakladığında حجره denir ki, hıcr kelimesi bundan alınmıştır. Şâir şöyle der:

ألا أصبحت أسماء حجرا محرما

Bilin ki, artık Esmâ bana haram kılınan birisi oldu.

هباء : Hebâ, toz. Ebû Ubeyde şöyle der: "Hebâ, toz gibi bir şeydir. Duvardaki delikten doğru, güneş ışığıyla birlikte girer."

منثورا: Mensûr, dağınık.

مقيلا : Makîl, öğleyin istirahat قيلولة zamanı. Kaylûle, öğleyin sıcak şiddetlendiğinde yapılan istirahat.

تبرنا : Yok ettik. تتبير Yok etmek ve kırmak demektir. Zeccâc şöyle der: "Kırdığın ve parçaladığın her şeyi yok etmiş olursun."

NÜZÛL SEBEBİ

Rivâyete göre, Übeyy b. Halef'in arkadaşı olan Ukbe b. Ebî Muayt bir ziyafet hazırlayıp Kureyşlileri ve Rasulullah (s.a.v.)'ı davet etti. Yemek getirilince Rasulullah (s.a.v.): "Sen, benim Allah'ın elçisi olduğuma şehadet getirinceye kadar yemeğini yemem" dedi. Bunun üzerine Ukbe şehadet getirdi. Rasulullah (s.a.v.)'da onun yemeğini yedi. Übeyy b. Halef bunu duyunca, arkadaşı Ukbe'ye: "Dinden çıktın" dedi. O da: "Hayır çıkmadım. Fakat evime büyük bir adam geldi ve kendisinin peygamberliğine şehadet getirmedikçe yemeğimden yemedi" dedi. Bunun üzerine Übeyy ona şöyle dedi: "Muhammed'i görür de yüzüne tükürmez, boynunu çiğnemez ve şöyle şöyle demezsen, senin yüzün bana haram olsun." Allah düşmanı, dostunun kendisine emrettiğini yaptı. Bunun üzerine Yüce Allah: يوم يعض الظالم على يديه O gün zalim ellerini ısırır" âyetini indirdi.[18]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

21. وَقَالَ الَّذِينَ لا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا Allah'a ulaşacaklarına inanmayan ve öldükten sonra dirilmeyi ve haşrü neşri yalanladıkları için Allah'ın kendilerine vereceği cezadan korkmayan müşrikler dediler ki: لَوْ لا أُنزِلَ عَلَيْنَا الْمَلَائِكَةُ "Bize melekler gelip de Muhammed'in doğruluğunu bildirmeli değil miydi? أَوْ نَرَى رَبَّنَا Ya da, biz açıkça Allah'ı görmeli ve O bize, senin kendisinin elçisi olduğunu bildirmeli değil miydi?" Ebû Hayyân şöyle der: "Bunların hepsi, zorluk çıkarmak içindir. Yoksa kendilerine İslâm nasip olsaydı, Rasulullah (s.a.v.)'in getirdiği mucizeler yeterli idi.[19] لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنفُسِهِمْ Böyle büyük şeyleri ağızlarına almaları ve uygunsuz şeyler istemeleri sebebiyle kendi durumları hakkında kibirlilik gösterdiler. وَعَتَوْا عُتُوًّا كَبِيرًا Zulüm ve taşkınlıkta haddi aştılar. Nihâyet son derece kibirlilik ve taşkınlık gösterdiler.

22. يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لا بُشْرَى يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ Müşrikler ölmek üzere iken melekler onların ruhlarını almak için indiklerinde, melekleri gördükleri gün, işte o gün, suçluları sevindirecek herhangi bir müjde yoktur. Bilakis onlar için ziyan ve hüsrân vardır. وَيَقُولُونَ حِجْرًا مَحْجُورًا Melekler onlara der ki: "Cennet, müjde ve bağışlanma size kesinlikle haram kılınmıştır." İbn Kesîr şöyle der: "Bu olay, müşrikler ölmek üzere iken, meleklerin kendilerini Cehennemle müjdeledikleri zaman gerçekleşir. Kâfirin ruhu çıkarken melekler ona şöyle der: "Ey pis bedendeki habîs ruh! Çık. Delikçiklere işleyen bir ateş ve kaynar su içine ve kara dumandan bir gölge altına girmek üzere çık" Ruh çıkmak istemez ve bedene dağılır. Sonra melekler kâfiri demir kamçılarla döverler. Mü'minler bunun aksine olup ölümleri sırasında onlara iyilikler ve sevindirecek şeyler müjdelenir." Melekler onlara iner: "Korkmayın üzülmeyin. Size vaadedilen Cennetle sevinin" derler."[20]

---

18 Fahreddin Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr, XIV/75.

19 el-Bahru'l-muhît, VI/491.

20 Fussılet sûresi, 41/30. Muhtasaru İbn Kesîr, II, 628.

23. وَقَدِمْنَا إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ Kâfirlerin, fakirleri doyurmak ve sıla-ı rahim yapmak gibi, iyilik olduğuna inandıkları ve kendilerini Allah'a yaklaştıracağını sandıkları amellerinin üzerine vardık da, فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا onları havada dağılmış toz duman haline getirdik. Çünkü o amellerin ne bir esası vardır, ne de bir imana dayanmaktadır. Taberî şöyle der: "O amelleri boşa çıkardık. Çünkü müşrikler onları Allah için değil, sadece şeytan için yapmışlardı. Hebâ, güneş pencereden girdiğinde, onun şuaları arasında toz halinde görünen şeydir. Mensûr, dağınık demektir.[21] Kurtubî de şöyle der: "Yüce Allah, inkârları sebebiyle onların amellerini boşa çıkarmış, neticede amelleri dağınık toz haline gelmiştir."[22]

24. أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلًا Yüce Allah önceki âyetlerde kâfirlerin durumunu ve onların tam bir hüsrân ve ziyanda olduklarını anlattıktan sonra, burada da bütün mutluluğun Allah'a itaatte olduğuna dikkat çekmek için Cennet ehlinin niteliklerini ve onların son derece sevinç ve mutluluk içinde olduklarını anlattı. Yani, kıyamet günü Cennet ehlinin yerleşecekleri yerler, konak ve barınakları kâfirlerinkinden iyidir.[23] Mü'minlerin, kaylûle vaktinde dinlenip safâ sürecekleri yer, onlarınkinden daha güzeldir. Kaylûle, gün ortasında istirahat etmek demektir. Mü'minler ahirette, Firdevs Cennetlerinde ve ebedî nimetler içinde bulunacaklar, kâfirler ise Cehennemin alt tabakalarında olacaklardır. İbn Mesud şöyle der: "Kıyamet günü günün yarısı olunca Cennet ehli Cennette, Cehennem ehli de Cehennemde kaylûle yapar.

25. وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ O korkunç günü hatırla. O gün gökler parçalanır, havayı karartıp onu zifiri karanlık haline getiren, yoğunluğu ve şiddetli karanlığı dolayısıyla, görülmesi kalplere keder dolduran bulutlar sebebiyle yarılır. وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا Melekler indirilir ve mahşerde bütün mahlukatı kuşatırlar.

26. الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمَانِ O gün mülk, tek olan ve her şeye galip gelen Allah'ın'dır. O öyle bir Allah'tır ki, krallar O'na boyun eğer, yüzler O'na boyun eğer, zorbalar O'nun önünde eğilir. O gün, O'ndan başka mülk sahibi yoktur. "Bugün mülk kimindir? O, Tek ve Kahhâr olan Allah'ındır"[24] وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ عَسِيرًا O gün, kâfirler için çok zor bir gündür. Ebû Hayyân şöyle der: Buradaki kâfirler için ifadesi, o günün mü'minler için kolaylaştırılacağını gösterir. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "O gün mü'mine o derece kolay olur ki, ona dünyada kıldığı bir farz namazdan hafif gelir."[25]

---

21 Taberî, XIX/3.

22 Kurtubî, XIII, 22.

23 Burada, "خير iyidir" kelimesi mukâyeseli üstünlük ifade etmez. Sadece Cennet ehlinin durumunu açıklar. Ve onların en güzel bir durumda ve en iyi bir yerde olduklarını bildirir. Mü'minlerin, dünyada refah içinde yaşayan kâfirlerden daha iyi durumda oldukları manasını vermeye bir zarûret yoktur.

24 Mümin sûresi, 40/16.

25 el-Bahr, VI, 495. Hadisi, Ahmed b. Hanbel şu lafızla tahric etmiştir: والذي نفسي بيده انه ليخف على

27. وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ Hatırla ki, o gün Allah'a kullukta kusur ettiğinden dolayı kendine zulmetmiş olan pişman olur ve nedâmet duyar. "Ellerini ısırmak" pişmanlık ve nedâmetten kinayedir. Zalim'den maksat ise, nüzûl sebebinde anlatıldığı gibi Ukbe b. Muayt'tır. Bununla birlikte âyet, bütün zalimleri kapsar. İbn Kesîr şöyle der: "Yüce Allah, Peygamber'in yolundan ayrılıp başka yola giren zalimin pişmanlığını haber veriyor. Kıyamet günü geldiğinde, pişmanlığın kendisine fayda vermeyeceği bir zamanda pişman olacağını, pişmanlık ve üzüntüden ellerini ısıracağını bildiriyor. Âyetin inişi ister Ukbe b. Muayt, ister diğer bedbahtlar hakkında olsun, âyet bütün zalimleri kapsar."[26] يَقُولُ يَالَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلا Zalim der ki: "Keşke ben o Peygamber'e uysaydım ve onunla birlikte, beni azaptan kurtaracak hidâyet yoluna girseydim.

28. يَا وَيْلَتِي لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلانًا خَلِيلا Vah bana, mahvoldum! Keşke falanı arkadaş ve dost edinmeseydim. Âyette geçen فلانا lafzı, kendisini saptıran şahıstan kinayedir ki, o da Übeyy b. Halef'tir. Kurtubî şöyle der: "Yüce Allah onun adını açıklamayıp kendisinden kinaye yoluyla bahsetti ki, onun gibi yapan herkesi kapsasın."[27]

29. لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي Şüphesiz, ben doğru yolu bulup iman ettikten sonra o beni hidâyet ve imandan saptırmıştır. وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلإِنسَانِ خَذُولا Şeytan insanı aldatıp saptırır. Sonra da belâ anında ondan uzaklaşır; onu ne kurtarır, ne de yardımcı olur.

30. وَقَالَ الرَّسُولُ يَارَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا Müşrikler Kur'ân'a karşı saldırılarını çoğaltınca Peygamber (s.a.v.)'in canı sıkıldı ve onları Allah'a şikâyet etti. Yani, Rasulullah (s.a.v.) dedi ki: "Ey Rabbim! Kureyş Kur'ân'a inanmayıp yalanladı ve onu terkedilmiş olarak arkalarına attı, onu dinlemekten yüz çevirdi." Tefsirciler şöyle der: "Bu sözü nakilden maksat, müşriklerin söylediklerini haber vermek değildir. Bilakis maksat, Peygamber'in (s.a.v.) şikâyetinin büyüklüğü ve kavmini korkutmasıdır. Çünkü peygamberler Allah'a sığınıp kavimlerinden şikâyet ettiklerinde, mühlet verilmeksizin onların başına azap gelmiştir."[28]

31. وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ Senin kavminin müşriklerinden sana karşı düşmanlar çıkardığımız gibi, her peygamberin kayminin kâfirlerinden kendisine karşı düşmanlar çıkardık. Bundan maksat, Rasulullah (s.a.v.)'ın diğer peygamberlere uyması sûretiyle teselli edilmesidir. وَكَفَى بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا Ey Peygamber! Doğru yola iletici ve düşmanlarına karşı yardımcı olarak Rabbin sana yeter. Sen, düşmanlık edenlere aldırış etme.

المؤمن Canım kudret elinde olana andolsun ki, o gün mü'mine mutlaka hafifletilecek... (İbn Hanbel, 3/75).

26 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 630.

27 Kurtubî, XII, 26.

28 Şeyhzade Hâşiyesi'nden naklen, Beyzâvî, III, 451.

32. وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ لا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً Mekke kâfirleri dediler ki: "Tevrat ve İncil'in indiği gibi, bu Kur'ân da Muhammed'e bir defada inseydi ya." Yüce Allah, onların bu boş şüphelerine cevap vererek şöyle buyurdu: كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ O Kur'ân'ı böyle parça parça indirdik ki, onu yüklenmek, ezberlemek ve içindekilerin îcabını yerine getirmek için kalbini kuvvetlendirelim. وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلا Bunu çok güzel bir şekilde genişçe açıkladık. Katâde de "وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلا" ifadesini "onu açıkladık." şeklinde izah etmektedir. Fahreddin Râzî şöyle der: "Sözde tertîl, onun yavaş yavaş birbirinin ardından gelmesi demektir. Aslında tertîl, dişlerin seyrek olması manasadır."[29] Taberî şöyle der: Kıraatta tertîl, ağır ağır okumaktır. Kişi: "Onu sana yavaş yavaş öğrettim ki ezberleyesin" der.[30]

33. وَلا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلاَّ جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ O kâfirler, seni veya Kur'ân'ı kötülemek için hangi delil ve şüpheyi getirseler. Ey Muhammed!, Biz ona karşı sana apaçık hakkı ve her tarafa yayılan nuru getiririz ki onunla onların batılını yok edelim. وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا Biz sana en güzel beyân ve izahı getiririz. Bundan sonra Yüce Allah, Kur'ân'ı yalanlayan o müşriklerin durumunu anlatarak şöyle buyurdu:

34. الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَى وُجُوهِهِمْ إِلَى جَهَنَّمَ Onlar öyle kimselerdir ki, Cehenneme yüzleri üzerine sürünerek götürülürler. أُولَئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ سَبِيلا Onların konağı ve varacakları yer en kötü yerdir. Onların tuttukları yol ve mezhep en hatalı yoldur. Hadiste şöyle gelmiştir: Denildi ki, Ey Allah'ın elçisi! Kâfir, kıyamet günü nasıl yüzüstü haşr olunur? Rasulullah (s.a.v.) şöyle cevap verdi: Onu iki ayağı üzerine yürütebilen kimse, kıyamet günü yüzüstü yürütmeye de kâdirdir.[31] Bundan sonra Yüce Allah Rasulullah (s.a.v.)'ı teselli etmek ve yalanlayanları korkutmak için peygamberlerin kıssalarını anlatarak şöyle buyurdu:

35. وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ Allah'a andolsun ki, Musa'ya da Tevrat'ı vermiştik. وَجَعَلْنَا مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ وَزِيرًا Kardeşi Harun ile de ona yardım ettik. Harun'u ona yardım edecek ve destekleyecek bir vezir yaptık.

36. فَقُلْنَا اذْهَبَا إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا İkiniz de Firavun ve kavmine apaçık âyetler ve parlak mucizelerle gidin, dedik. فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا Ve peygamberlerimizi yalanladıkları için onları şiddetli bir şekilde yok ettik.

37. وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ أَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ آيَةً Nuh kavmini de, peygamberleri Nuh'u yalanlayınca, Tufan ile boğduk. Onları, ders alacaklar için bir ibret kıldık. Ebussuûd şöyle der: "Nuh'un (a.s.) kavmi, sadece Nuh (a.s)'ı yalanlamalarına rağmen, burada çoğul olan "الرسل peygamberler" denmiştir: Çünkü peygamberler

29 et-Tefsîru'l-kebîr, XIV, 79.
30 Taberî, XIX, 8.
31 Buhârî, Tefsir-î sûre 25, 1; Müslim, Münafıkîn, 54.

Allah'ın birliği ve İslâm üzerinde ittifâk ettikleri için, Nuh'u yalanlamak bütün peygamberleri yalanlamak demektir."[32] وَأَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا Ve onlar için dünyada başlarına gelenlerin dışında ahirette de elem verici şiddetli bir azap hazırladık.

38. وَعَادًا وَثَمُودَ وَأَصْحَابَ الرَّسِّ Ad, Semûd kavimleriyle Kuyu (Ress) halkını da helâk ettik. Kuyu, onlarla birlikte yıkılarak yok olup gitti. Beyzâvî şöyle der: Kuyu halkı putlara tapan bir kavim idi. Yüce Allah onlara Şuayb (a.s.)'ı peygamber olarak gönderdi. Fakat onlar Şuayb (a.s.)'ı yalanladılar. Onlar örülmemiş kuyunun etrafında bulunurlarken kuyu çöktü ve kendisiyle birlikte onları da yurtlarını da yere batırdı.[33] وَقُرُونًا بَيْنَ ذَلِكَ كَثِيرًا O yalanlayanlar arasında, sayılarını Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği birçok milleti ve halkı yok ettik.

39. وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ Onların hepsine delilleri açıklayarak kendilerini uyardık ve başlarına gelecek musîbetlerden mâzûr olduğumuzu bildirdik. وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا Ve onlara nasihatlar fayda vermeyince hepsini tamamen yok ettik.

40. وَلَقَدْ أَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِي أُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ Şüphesiz Kureyş kabilesi Şam'a yaptıkları ticari seferlerinde gökten yağan taşlarla helâk edilen bu ülkeye defalarca uğramıştır. Burası Lut kavmi şehirlerinin en büyüğü olan Sedûm şehridir. أَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَا Onlar yolculuklarında burayı görüp de, peygamberlerini yalanlamaları ve Allah'ın emrine karşı çıkmalarından dolayı o şehir halkının başlarına gelen azap ve cezadan ibret almadılar mı? Bu âyet Kureyşlileri, öğüt ve ibret almamalarından dolayı kınamaktadır. İbn Abbas şöyle der; "Kureyşliler Şam'a yaptıkları ticaretlerinde Lut kavminin şehirlerinden geçerlerdi. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Siz gece gündüz onların yanlarından geçip gidiyorsunuz"[34] بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا Fakat onlar ibret almazlar. Çünkü, kıyamet günü tekrar dirileceklerini ummazlar.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "لو لا أنزل علينا الملائكة" Bize melekler indirilmeli değil miydi?" cümlesi tereccî yani dilek ifade eder. Çünkü لو لا tereccî için kullanılan هلاّ manasınadır.

2. "عتوا عتواً Haddi aştılar" ve "حجراً محجوراً kesinlikle haramdır" terkiplerinde cinâs-ı iştikâk vardır.

3. "لا بشرى يومئذ للمجرمين" O gün suçlular için hiçbir müjde yoktur" cümlesi, müjde cinsinden hiçbir şeyin verilmeyeceğini vurgulu bir şekilde ifade eder. Yani, o gün suçlulara müjde verilmez. Vurgulu bir şekilde ifade etmek için fiil kipinden isim kipine dönülmüştür.

32 Ebussuûd, IV, 9.
33 Beyzâvî, II, 68.
34 Sâffât sûresi, 37/137, 138.

4. "فجعلناه هباء منثورا Onu dağılmış toz haline getirdik" cümlesinde teşbih-i belîğ vardır. Zira buradan teşbih edatı ile vech-i şebeh kaldırılmış, böylece teşbih-i belîğ olmuştur. Yani onu değersizliği ve faydasızlığı hususunda, havada dağılmış toz haline getirdik.

5. "يعض الظالم على يديه Zalim ellerini ısırır" cümlesi pişmanlık ve hasretten güzel bir kinayedir. Aynı şekilde فلان lafzı da, onu saptıran dosttan kinayedir.

6. "شر مكاناً Yeri çok kötüdür" cümlesinde isnad-ı mecâzî vardır. Çünkü sapıklık mekana nisbet olunmaz, ancak mekanın sahiplerine nisbet olunur.

BİR NÜKTE

İbnu'l-Kayyim (r.a.) şöyle der: "Kur'ân'ı terketmek çeşitli şekillerde olur

1. Dinlemeyi ve ona iman etmeyi terketmek.

2. Okuyup iman etse de, amel etmeyi terketmek.

3. Onu hakem kılmayı ve hükmüne başvurmayı terketmek.

4. Onu düşünmeyi ve manasını anlamayı terketmek.

5. Kalplerin bütün hastalıklarında onunla tedavi olmayı ve ondan şifa dilemeyi terketmek. İşte bütün bunlar, şu âyetin manası içindedir: "إن قومي اتخذوا هذا القرآن مهجوراً Kavmim bu Kur'ân'ı terkedilmiş bıraktılar".[35] Her ne kadar bu terketme şekillerinin biri diğerinden daha az kötü ise de durum böyledir.[36]

35 Furkân sûresi, 25/30.
36 Mehâsinü't-te'vîl, XII, 575'ten naklen.

وَاِذَا رَاَوْكَ اِنْ يَّتَّخِذُوْنَكَ
اِلَّا هُزُوًا ۟ اَهٰذَا الَّذِيْ بَعَثَ اللّٰهُ رَسُوْلًا ﴿٤١﴾ اِنْ كَادَ
لَيُضِلُّنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا لَوْلَآ اَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا ۟ وَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ
حِيْنَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ اَضَلُّ سَبِيْلًا ﴿٤٢﴾ اَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ
اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ ۟ اَفَاَنْتَ تَكُوْنُ عَلَيْهِ وَكِيْلًا ۟ ﴿٤٣﴾
اَمْ تَحْسَبُ اَنَّ اَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُوْنَ اَوْ يَعْقِلُوْنَ ۟ اِنْ هُمْ اِلَّا كَالْاَنْعَامِ
بَلْ هُمْ اَضَلُّ سَبِيْلًا ﴿٤٤﴾ اَلَمْ تَرَ اِلٰى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ ۚ وَلَوْ شَآءَ
لَجَعَلَهٗ سَاكِنًا ۚ ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيْلًا ۟ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ قَبَضْنٰهُ
اِلَيْنَا قَبْضًا يَّسِيْرًا ﴿٤٦﴾ وَهُوَ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِبَاسًا وَّالنَّوْمَ
سُبَاتًا وَّجَعَلَ النَّهَارَ نُشُوْرًا ﴿٤٧﴾ وَهُوَ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ الرِّيٰحَ بُشْرًا
بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖ ۚ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً طَهُوْرًا ۟ ﴿٤٨﴾
لِّنُحْيِيَ بِهٖ بَلْدَةً مَّيْتًا وَّنُسْقِيَهٗ مِمَّا خَلَقْنَآ اَنْعَامًا وَّاَنَاسِيَّ
كَثِيْرًا ﴿٤٩﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنٰهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوْا ۟ فَاَبٰٓى
اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُوْرًا ﴿٥٠﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا
فِيْ كُلِّ قَرْيَةٍ نَّذِيْرًا ۟ ﴿٥١﴾ فَلَا تُطِعِ الْكٰفِرِيْنَ وَجَاهِدْهُمْ
بِهٖ جِهَادًا كَبِيْرًا ﴿٥٢﴾ وَهُوَ الَّذِيْ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ
هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَّهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ ۚ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا
بَرْزَخًا وَّحِجْرًا مَّحْجُوْرًا ﴿٥٣﴾ وَهُوَ الَّذِيْ خَلَقَ مِنَ الْمَآءِ بَشَرًا
فَجَعَلَهٗ نَسَبًا وَّصِهْرًا ۟ وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيْرًا ﴿٥٤﴾ وَيَعْبُدُوْنَ
مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ ۟ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلٰى رَبِّهٖ ظَهِيْرًا ﴿٥٥﴾

وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَّنَذِيْرًا ﴿٥٦﴾ قُلْ مَآ اَسْـَٔلُكُمْ
عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِلَّا مَنْ شَآءَ اَنْ يَّتَّخِذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيْلًا ﴿٥٧﴾
وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِيْ لَا يَمُوْتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهٖ ۭ وَكَفٰى بِهٖ
بِذُنُوْبِ عِبَادِهٖ خَبِيْرًا ﴿٥٨﴾ ۨ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ
وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ۛ الرَّحْمٰنُ فَسْـَٔلْ بِهٖ
خَبِيْرًا ﴿٥٩﴾ وَاِذَا قِيْلَ لَهُمُ اسْجُدُوْا لِلرَّحْمٰنِ قَالُوْا وَمَا الرَّحْمٰنُ ۤ
اَنَسْجُدُ لِمَا تَاْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُوْرًا ﴿٦٠﴾

41. Seni gördükleri zaman, "Bu mu Allah'ın peygamber olarak gönderdiği!" diyerek hep seni alaya alıyorlar.

42. "Şâyet tanrılarımıza inanmakta sebat göstermeseydik, gerçekten bizi neredeyse tanrılarımızdan saptıracaktı" diyorlar. Azabı gördükleri zaman, asıl kimin yolunun sapık olduğunu bilecekler!

43. Kötü duygularını kendisine tanrı edinen kimseyi gördün mü? Sen mi ona koruyucu olacaksın?

44. Yoksa sen, onların çoğunun gerçekten söz dinleyeceğini yahut düşüneceğini mi sanıyorsun? Gerçekten onlar hayvanlar gibidir, hattâ onlar daha da sapmışlardır.

45. Rabbinin gölgeyi nasıl uzattağını görmedin mi? Eğer dileseydi, onu elbet hareketsiz kılardı. Sonra biz güneşi, ona delil kıldık.

46. Sonra onu yavaş yavaş kendimize çektik.

47. Sizin için geceyi elbise, uykuyu istirahat kılan, gündüzü de dağılıp çalışma zamanı yapan, O'dur.

48, 49. Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen O'dur. Biz, ölü toprağa can vermek, yarattığımız nice hayvanları ve nice insanları sulamak için gökten tertemiz su indirdik.

50. Andolsun bunu, insanların öğüt almaları için, aralarında çeşitli şekillerde anlatmışızdır; ama insanların çoğu ille nankörlük edip diretmiştir.

51. Şâyet dileseydik, elbet her kasabaya bir uyarıcı gönderirdik.

52. O halde; kâfirlere boyun eğme ve bu Kur'ân'la onlara karşı olanca gücünle büyük bir savaş ver!

53. Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici, diğerininki tuzlu ve acı iki denizi salıveren ve aralarına bir engel, aşılmaz bir sınır koyan O'dur.

54. Sudan bir insan yaratıp onu nesep ve hısımlık akrabalıklarına dönüştüren O'dur. Rabbinin her şeye gücü yeter.

55. Allah'ı bırakıp kendilerine ne fayda ne de zarar verebilen şeylere kulluk ediyorlar. İnkârcı da Rabbine karşı (Şeytan'ın) yardımcısıdır.

56. Biz seni ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.

57. De ki: "Rabbine götüren bir yol tutmayı dileyen kimseler olmanız dışında sizden herhangi bir ücret istemiyorum."

58. Ölümsüz ve daima diri olan Allah'a güvenip dayan. O'nu hamd ile tesbih et. Kullarının günahlarını O'nun bilmesi yeter.

59. Gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri altı günde yaratan, sonra Arş'a yerleşen O'dur. O Rahman'dır. Bunu bir bilene sor.

60. Onlara, "Rahman'a secde edin!" denildiği zaman, "Rahman da neymiş? Bize emrettiğin şeye secde eder miyiz hiç!" derler ve bu emir, onların uzaklaşmalarını arttırır.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde müşriklerin Kur'ân ve Rasulullah (s.a.v.) hakkındaki şüphelerini anlattı ve onlara kesin delil ve hüccetlerle cevap verdi: Burada da, müşriklerin peygamberle alay edip onu eğlenceye almalarını anlattı. Müşrikler Peygamber (s.a.v.)'i yalanlamakla yetinmeyip fazla olarak onunla alay edip hakaret ettiler. Bundan sonra da Yüce Allah, kendisinin birliğini ve kudretini gösteren delilleri anlattı.

KELİMELERİN İZAHI

سباتا : Sübât, rahat demektir. Uyku, bedenler için rahatlık olduğundan dolayı ona sübât denilmiştir. سبت Kelimesinin asıl manası kesmektir. Yahudilerin cumartesi gününe Sebt denilmesi de bundandır. O gün iş yapmadıkları için böyle denilmiştir.

نشورا : Nüşûr, yayılma ve hareket demektir. Gündüz, maişet aramak için yayılma sebebidir.

أناسي : Enâsî, insan manasına gelen إنسيّ kelimesinin çoğuludur. كرسي Çoğulu olan كراسي kalıbındadır. Ferrâ şöyle der: İnsî ve enâsi, beşere verilen isimdir. Aslı, إنسان dır. Daha sonra ن ، ى çevrilerek إنسيّ olmuştur.

مرج : Serbet bıraktı, salıverdi, karıştırdı. Bir kimse bir şeyi karıştırdığında مرجته der. Karışık işe de أمرمريج denir.

فرات : Fürât; Çok tatlı.

أجاج : Ücâc, çok acı.

برزخ : Berzah, engel, perde.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

41. وَإِذَا رَأَوْكَ إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلاَّ هُزُوًا Ey Peygamber! Müşrikler seni gördüklerinde, alay ve eğlence konusu etmekten başka bir şey yapmazlar. أَهَذَا الَّذِي بَعَثَ اللهُ رَسُولا Alay ve eğlence ederek şöyle derler: Allah'ın bize peygamber olarak gönderdiği bu mu?

42. إِنْ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ آلِهَتِنَا لَوْ لا أَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا Eğer biz sebât edip ilahlarımıza ibadete sarılmasaydık, nerdeyse bizi ilahlarımıza ibadetten çevirecekti. Yüce Allah onlara cevaben şöyle buyurdu: "وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلا Ahirette azabı gördüklerinde, Muhammed'in mi yoksa kendilerinin mi, hangisinin yolu daha yanlış ve hangisinin dini daha sapık olduğunu anlayacaklardır. Bu, bir tehdit ve korkutmadır.

43. أَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ Hevâ ve hevesini ilah edinen kimseyi gördün mü? Onun durumu nasıl olacak? Bu, müşriklerin sapıklığının hayret verici olduğunu ifade eder. İbn Abbas şöyle der: Müşriklerden herhangi biri taşa tapar, taptığı taştan daha güzelini görünce onu atar, bunu alır ve ona tapardı. أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلا Onu heva ve hevesine uymaktan koruyacak olan sen misin? Bu iş sana ait değildir. Ebû Hayyân şöyle der: Bu, onların iman etmelerinden ümit kestirmek, Peygamber (s.a.v.)'in onlara üzülmemesi gerektiğine bir işaret ve inanmayanların. menfaatlerini bilmeme ve sonuçlar hakkında dar görüşlü olma hususunda hayvanlar gibi olduklarını bildirmektir.[37]

44. أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ Yoksa sen o müşriklerin kendilerine söylediğin şeyleri kabul edici bir şekilde dinleyeceklerini mi zannediyorsun? Veya senin onlara getireceğin, Allah'ın birliğini gösteren kesin delilleri düşüneceklerini mi sanıyorsun

37 el-Bahr, VI, 501.

da onların durumuna üzülüyor ve iman etmelerini umuyorsun? إِنْ هُمْ إِلاَّ كَـالأَنْعَـامِ بَلْ هُـمْ أَضَلُّ سَـبِـيـلا Onlar sadece hayvanlar gibidir, hattâ onların durumu salıverilmiş hayvanlardan daha çirkin ve akibetleri daha kötüdür. Çünkü hayvanlar otlaklarına yol bulurlar, sahiplerine boyun eğerler ve kendilerine iyilik edeni tanırlar. Bu müşrikler ise Rablerine boyun eğmez ve onun kendilerine yaptığı iyiliği tanımazlar. Bundan sonra Yüce Allah, birliğini ve gücünün sonsuzluğunu gösteren çeşitli delilleri anlatarak şöyle buyurdu:

45. أَلَمْ تَرَ إِلَى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ Allah'ın sanatının ve kudretinin eşsizliğine bakmadın mı? O, gündüz vaktinde insanlar, güneşin yakıcı sıcağından eşyanın gölgesinde istirahat etsinler diye gölgeyi nasıl yaydı ve uzattı. Gölge olmasa güneş insanı yakar ve yaşantısını bozardı. وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا Eğer Yüce Allah dileseydi, gölgeyi, bulunduğu yerden ayrılmayacak ve değişmeyecek şekilde bir yerde sabit ve devamlı kılardı. Fakat o, kudretiyle gölgeyi bir yerden başka bir yere nakleder ve bir yönden başka bir yöne çevirir: Bazan gölge doğu tarafında, bazan batı tarafında, bazan da önde veya arkada olur. ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلا Sonra güneşin doğusunu, gölgenin varlığına bir delil kıldık. Eğer onun ışınları eşya üzerine düşmeseydi, gölgenin varlığı elbette bilinmez ve kullar bu yüce nimetin eserlerini göremezdi. Eşya ancak zıtlarıyle bilinir. Karanlık olmasaydı aydınlık, güneş olmasaydı gölge bilinmezdi. "Eşya, zıddıyla tanınır".

46. ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا Sonra o gölgeyi birden değil de, yavaş yavaş ve azar azar gideririz ki, kulların menfaatleri bozulmasın. İbn Abbas şöyle der: Gölge, tanyerinin ağardığı zamandan başlar güneş doğuncaya kadar devam eder.[38] Tefsirciler şöyle der: Gölge, sırf aydınlık ile sırf karanlık arasında orta bir durumdur. Bu, tanyeri ağardıktan sonra güneşin doğmasına kadar geçen sürede yeryüzünde yayılarak meydana gelir. Daha sonra güneş yavaş yavaş, zevâl vaktine kadar onu yok eder. Sonra gölge, zevâlden güneşin batmasına kadar onun ışığını yok eder. Bu gölgeye fey ismi verilir. Bununla, hikmet sahibi yaratıcının varlığına delil getirmek şöyle olur: Daha önce yok iken gölgenin meydana gelmesi, var iken yok olması, ve kullara faydalı olacak şekilde, çoğalmak, azalmak, genişlemek ve toplanmak sûretiyle durumlarının değişmesi gösteriyor ki bunun mutlaka güçlü bir yaratıcısı vardır. O bunu hikmetiyle yönetir. Gök cisimlerini hareket ettirmeye, onları yönetmeye, en güzel ve en mükemmel şekilde tertip etmeye gücü yeter. İşte bu âlemlerin Rabbi olan Allah'tan başkası değildir.[39] Bundan sonra Yüce Allah, kudretinin eserlerine ve mahlukata bol bol verdiği yüce nimetine işaret ederek şöyle buyurdu:

47. وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا Noksan sıfatlardan uzak olan o Allah, öyle bir Allah'tır ki, sizin için geceyi bir elbise gibi kıldı. Elbise zineti ile sizi kuşattığı gibi,

38 Taberî XIX, 12. Bu görüş Mücâhid'den nakledilmiştir. Tefsircilerin çoğu da bu görüştedir. Onlar dediler ki: Bu, hallerin en güzelidir. Onun içindir ki Cennet, bu gölge ile nitelenmiştir. "Uzanmış gölge... (Vâkıa sûresi, 56/30)". Bizim tesbit ettiğimiz tercih olunan görüştür. Çünkü bu, bilinen gölgedir. Güneş lafzı, bunu tercih ettirmektedir. Allâme Ebussuûd'un tercihi de budur.

39 Tefsîru Râzî, XXIV, 88. Burada nefis ve güzel bir açıklama vardır.

gece de karanlığı ile sizi, örter. Taberî şöyle der: Gece eşyayı örttüğü için, Yüce Allah onu, benzetme yoluyla, örtme vasfıyle niteledi. Böylece gece insanlar için, örtünecekleri bir elbise haline geldi. Bu durum insanların, giydikleri elbiselerle örtünmelerine benzer.[40] وَالنَّوْمَ سُبَاتًا İşlerinize ara vermeniz sûretiyle geceyi de bedenleriniz için rahatlık sebebi kıldı. وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا Gündüzü de, insanların geçimleri, kazançları ve rızık yollarını temin için dağılacakları bir vakit kıldı.

48. وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ Rüzgarları, yağmurun yağacağının müjdecisi olarak gönderen O'dur. وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا Biz, rüzgarların sevkettiği bulutlardan tertemiz bir su indirdik. Ondan içer ve onunla temizlenirsiniz. Kurtubî şöyle der: "طهور Çok temiz" kipi, "طاهر temiz" kipinin mübalağa sîgasıdır. Dolayısıyle bu suyun temiz ve temizleyici olması gerekir.[41]

49. لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا Bu yağmurla, ekin ve bitkisi olmayan ölü bir toprağa hayat verelim diye onu indirdik. وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ كَثِيرًا Bir de, insanlar ve hayvanlar ondan içsin diye indirdik. Çünkü su her canlının hayat kaynağıdır. İnsanlar içmek, ekin ve hayvanlarını sulamak için ona son derecede muhtaçtırlar. Fahreddin Râzî şöyle der: İnsanların hayatı, yurtlarının ve hayvanlarının hayatına bağlı olduğu için, "أنعام hayvanlar" ve "أناسي insanlar" kelimeleri nekra olarak getirilmiştir. İnsanların çoğu vadi ve nehirlere yakın şehirlerde toplanırlar. Dolayısıyle onlar, yağmur sularını içmeye muhtaç olmazlar. İnsanların bir çoğu da çöllerde yaşarlar. Bunlar içmek için sadece yağmur yağdığında su bulabilirler. Bunun içindir ki Yüce Allah, "أنعاما وأناسي كثيرا hayvanlar ve birçok insanları..." diye buyurdu. فعيل vezni ile çokluk kastedildiği için كثير kelimesi, "أناسي insanlar"ın sıfatı olmuştur.[42]

50. وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا Bu Kur'ân'da insanlar için misaller getirdik[43] Düşünüp tefekkür etmeleri için, hüccet ve delilleri açıkladık. فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلاَّ كُفُورًا İnsanların çoğu, yalanlama ve inkârdan başkasına yanaşmadılar.

51. وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا İsteseydik senin peygamberlik yükünü hafifletir ve her şehir halkına onları uyaracak bir peygamber gönderirdik. Fakat seni ve şanını yüceltmek için, bütün yeryüzü halkına sadece seni gönderdik. Öyleyse bu

40 Taberî, XIX, 14.

41 Kurtubî, XIX, 39.

42 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIV, 91.

43 "صرفناه Onda misalleri açıkladık" cümlesindeki zamir, Kur'ân'ı ifade eder. Her ne kadar daha önce Kur'ân kelimesi geçmemiş olsa da, durum açık olduğu için bu böyledir. "وجاهدهم به جهادا كبيرا Kur'ân ile, onlara karşı büyük bir cihat et" âyeti de bunu destekler. Bir görüşe göre bu zamir "المطر yağmur"u ifade eder. İbn Cüzeyy'in de dediği gibi bu, uzak bir görüştür.

yüceltmeye, davette ve hakkı ortaya çıkarmakta sebât ve gayret göstermek sûretiyle karşılık ver.

52. فَلا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا İlahlarını kötülemekten vazgeçme çağrılarında kâfirlere itaat etme. Kur'ân ile onlara karşı, hiç gevşeklik göstermeden son derece büyük bir cihat et.

53. وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ O öyle bir Allah'tır ki, kudretiyle, birbirine komşu ve bitişik iki denizi, karışmayacak şekilde serbest bıraktı. هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ Bunlardan biri, çok tatlı ve bundan dolayı da susuzluğu gidericidir. وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ Diğeri ise çok tuzlu ve çok acıdır. وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا Allah bu iki deniz arasına, birinin vasfı diğerine hâkim olmayacak şekilde, kudretinden bir engel koydu. وَحِجْرًا مَحْجُورًا Birinin tesiri diğerine ulaşmasın ve ona karışmasın diye aralarına bir engel koydu. İbn Kesîr şöyle der: Yani Yüce Allah, biri tatlı diğeri tuzlu olan iki su yarattı. Tatlı olan nehirler, gözeler ve kuyulardaki gibi sulardır. Tuzlu olan ise, akıcı olmayan büyük deniz suları gibi sulardır. Allah tatlı ile tuzlu arasına bir engel ve birinin diğerine ulaşmasına bir mâni koydu. Bu da onların arasındaki kuru topraktır. Bu görüş, Taberî'nin tercihidir.[44] Râzî de şöyle der: Bu hadisenin, Allah'ın varlığına delil olarak getirilmesi yönü, açıktır. Çünkü tatlılık ile tuzluluk, eğer yeryüzünün veya suyun özelliklerinden kaynaklanıyorsa, her ikisinin de tatlılık ve tuzlulukta eşit olması gerekir. Eğer böyle değilse, o zaman, bunlardan her birine belirli bir nitelik tahsis eden hikmet sahibi, güçlü bir varlığın bulunması gerekir.[45]

54. وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا Bir parça sudan, işiten ve gören bir insan yaratan O'dur. فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا İnsanı bir parça sudan yaratıp onu nesep ve sıhr yani erkek ve dişi olarak ikiye ayırdı. Birincisi, soy kendilerine nisbet edilen erkeklerdir. Zira nesep babalara aittir. Nitekim şâir şöyle der:

فإنما أمهات الناس أوعية مستودعات وللآباء أبناء

İnsanların anneleri sadece, tohumların konulduğu kaplardır. Çocuklar babalara aittir.

İkincisi, kendileri sayesinde akrabalık bağları kurulan dişilerdir. Nesep sayesinde birbirleriyle tanışır ve kaynaşırlar. Evlilik akrabalığı sayesinde de aralarında sevgi ve muhabbet olur, yabancılar ile yakınlar bir araya gelir. وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا Rabbinin gücü sonsuzdur. Zira o, bir parça sudan erkek ve dişiyi yaratmıştır.

Yüce Allah birliğini gösteren delilleri açıkladıktan sonra, müşriklerin putlara tapmalarını tekrar kınayarak şöyle buyurdu.

55. وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لا يَنفَعُهُمْ وَلا يَضُرُّهُمْ Onlar, görmeyen, hissetmeyen, düşünemeyen cansız varlıklar oldukları için bir faydası veya zararı dokunmayan

44 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 635.
45 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIV, 101.

putlara tapıyorlar. وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَى رَبِّهِ ظَهِيرًا Kâfir Allah'a karşı isyan hususunda şeytanın yardımcısıdır. Çünkü onun putlara tapması şeytana yardım etmesi demektir. Mücâhid şöyle der: Kâfir, Allah'a karşı isyan etmekle şeytana yardımcı ve destek olur.[46]

56. وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلاَّ مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا Seni sadece mü'minlere naîm Cennetlerini müjdeleyici kâfirleri de Cehennem azabından korkutucu olarak gönderdik.

57. قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ Ey Muhammed! Onlara de ki: Peygamberliği tebliğe karşı sizden herhangi bir ücret istemem. إِلاَّ مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلاً Ancak kim, iman etmek ve iyi amel işlemek sûretiyle, kendisini Allah'a yaklaştıracak bir yol tutmak isterse bunu yapsın. Peygamber (s.a.v.) sanki şöyle diyor: Sizden hiç bir para ve ücret istemiyorum. Sadece Allah'a iman ve itaat etmenizi istiyorum. Benim ücretim Allah'a aittir.

58. وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لا يَمُوتُ Bütün işlerinde, tek ve ebediyen ölmeyecek olan Allah'a dayan. Zira o, diğer dinlere karşı senin dinini üstün kılacaktır. O senin yardımcındır, sana yeter. وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ Yüce Allah'ı, kâfirlerin O'na yakıştırdığı, ortağı ve çocuğu olmak gibi, layık olmayan sıfatlardan uzak tut. وَكَفَى بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا Allah'ın, kulların amellerinden haberdâr olması sana yeter. Onların amellerinden hiçbir şey ona gizli kalmaz. Fahreddin Râzî şöyle der: Bu ifade ile, mana vurgulanmak istenir. Bu, Araplar'ın şu sözüne benzer: Güzellik olarak ilim yeter, mal olarak da, edep yeter. Buna göre âyetin manası şöyledir: Allah sana yeter. Yani, o varken başkasına muhtaç olmazsın. Çünkü o, kâfirlerin hallerini bilmektedir. Ve onları cezalandırmaya gücü yeter. Bu ifade, şiddetli bir tehdittir.[47]

59. الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ Kendisine dayanman gereken o Yüce Allah'ın, herşeye gücü yeter. O, bu yükseklik ve genişlikte yedi kat gökleri, bu yoğun ve geniş yerleri, dünya günlerinden altı gün kadar bir zaman içerisinde yarattı. İbn Cübeyr şöyle der: Allah; Onları bir anda da yaratabilirdi. Fakat O böyle yapmakla, kullarına temkinli ve tedbirli olmayı öğretti.[48] ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ Sonra Arş'a istivâ etti. O'nun bu istivâsına, O'nu bir şeye benzetmeden ve sıfatlarını zatından ayırmaksızın inanırız. الرَّحْمَانُ فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا O kerem ve ihsan sahibi Rahman'dır. Bunu, O'nun azametini ve merhametini bilene sor. Bir görüşe göre de به de ki zamir, Allah lafzının yerini tutar. Bu durumda mana şöyle olur: Herşeyden haberdar olan ve eşyanın hakikatını bilen Allah'a sor. O, sana durumu açıkça bildirir.[49]

60. وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَانِ Müşriklere, rahmeti kâinatı kapsayan Rabbinize secde edin, denildiğinde, قَالُوا وَمَا الرَّحْمَانُ Rahman kimdir? derler. Onlar, Rahman'ı

46 Taberî, XIX, 17.
47 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIV, 103.
48 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIV, 104.
49 Birinci görüş daha açıktır. İkinci görüş Mücâhid'den rivâyet olunmuştur.

bildikleri halde, bilmeyenler gibi sorarlar. أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا Biz kendisini tanımadığımız halde, secde etmemizi emrettiğin şeye mi secde edeceğiz? وَزَادَهُمْ نُفُورًا Bu söz, onları dinden daha da uzaklaştırdı.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "أهذا الذي بعث الله رسولا Bu mu, Allah'ın peygamber olarak gönderdiği?" Bu soru, alay ve eğlence ifade eder.

2. "أرأيت من اتخذ إلهه هواه Kötü arzularını kendisine ilah edinen kimseyi gördün mü?" cümlesi, muhatabı hayrete düşürmeyi ifade eder. Burada, hayret edilen şeye itina gösterildiği için, ikinci tümleç, birincisinden önce söylenmiştir. Aslı şöyledir: اتخذ هواه إلهاً له

3. "جعل الليل لباسا Allah geceyi bir elbise kıldı". Bu bir teşbih-i belîğdir. Yani, Allah geceyi bedeni örten bir elbise gibi kıldı, demektir. Buradan teşbih edatı ile vech-i şebeh kaldırılmış ve böylece teşbih-i belîğ olmuştur.

4. "جعل الليل لباسا والنوم سباتا وجعل النهار نشورا Geceyi örtü, uykuyu istirahat kıldı. Gündüzü de dağılıp çalışma zamanı yaptı" cümlesinde الليل، النهار، النوم ve الانتشار kelimeleri arasında güzel bir mukâbele vardır.

5. "بين يدي رحمته Rahmetinin önünde" terkibinde güzel bir istiâre vardır. Yüce Allah burada "يدي iki el" kelimesini, bir şeyin önünde olan nesne için müsteâr olarak kullanmıştır. Nitekim sen şöyle dersin: "بين يدي الموضوع Konunun önünde, بين يدي السورة Sûrenin önünde".

6. "أرسل الرياح Rüzgarları gönderdi" cümlesinden sonra gelen "وانزلنا من السماء gökten indirdik" cümlesinde, yüceltme ifade etmek için 3. şahıs kipinden 1. şahıs kipine dönüş sanatı vardır.

7. "هذا عذب فرات Birinin suyu son derece tatlı ve susuzluğu giderici" وهذا ملح أجاج diğerininki son derece tuzlu ve acı" cümleleri arasında güzel bir mukâbele vardır.

BİR UYARI

مَيْتٌ Meyt ile مَيِّتٌ meyyit kelimeleri arasında ki fark şudur: Meyt, gerçekten ölen kimse için kullanılır, meyyit ise ölecek yani ölümlü kimse için kullanılır. Şâir şöyle der:

أيا سـائلي تفـسـيـر مـيْت ومـيِّت فـدونك قـد فـسـرت مـا عنه تـسـأل
فـمـا كـان ذا روح فـذلك مـيِّت ومـا الميتُ الا من الى القـبـر يحـمل

Ey, bana meyt ve meyyit kelimelerinin izahını soran! İşte sorduğun şeyi sana açıklıyorum. Canlı olan her varlık meyyittir.

Meyt ise, ancak mezara taşınandır.[50]

50 Sâvî hâşiyesi, III, 161.

تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ
فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴿٦١﴾
وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ
شُكُورًا ﴿٦٢﴾ وَعِبَادُ الرَّحْمَٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ
هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ﴿٦٣﴾ وَالَّذِينَ
يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿٦٤﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ
عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾
إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا
لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾
وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ
اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾ يُضَاعَفْ لَهُ
الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ﴿٦٩﴾ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا
صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا
رَحِيمًا ﴿٧٠﴾ وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ
مَتَابًا ﴿٧١﴾ وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ
مَرُّوا كِرَامًا ﴿٧٢﴾ وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ
لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا
هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا
لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٧٤﴾ أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا
صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ﴿٧٥﴾ خَالِدِينَ فِيهَا
حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٧٦﴾ قُلْ مَا يَعْبَأُ بِكُمْ رَبِّي
لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٧٧﴾

61. Gökte burçları var eden, onların içinde bir güneş ve nurlu bir ay yaratan Allah, yüceler yücesidir.

62. İbret almak veya şükretmek dileyen kimseler için gece ile gündüzü birbiri ardınca getiren de O'dur.

63. Rahman olan Allah'ın kulları onlardır ki, yeryüzünde tevâzu ile yürürler ve kendini bilmez kimseler kendilerine laf attığında "Selâm!" derler.

64. Gecelerini Rablerine secde ederek ve ayakta durarak geçirirler.

65. Ve şöyle derler: "Rabbimiz! Cehennem azabını üzerimizden sav. Doğrusu onun azabı gelip geçici değil, devamlıdır.

66. Orası cidden ne kötü bir karargâh, ne kötü bir kalma yeridir!"

67. O kullar harcadıklarında ne israf, ne de cimrilik ederler; ikisi arasında orta bir yol tutarlar.

68. Yine onlar ki, Allah ile beraber başka bir tanrıya yalvarmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Bunları yapan, günahının cezasını bulur;

69. Kıyamet günü azabı kat kat arttırılır ve o azapta alçaltılmış olarak devamlı kalır.

70. Ancak tevbe ve iman edip iyi davranışta bulunanlar başkadır, Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.

71. Kim tevbe edip iyi davranış gösterirse, şüphesiz O, tevbesi kabul edilmiş olarak Allah'a döner.

72. O kullar, yalan şahitliği etmezler, boş sözlerle karşılaştıklarında vakâr ile geçip giderler.

73. Kendilerine Rablerinin âyetleri hatırlatıldığında ise, onlara karşı sağır ve kör davranmazlar;

74. Ve o kullar, "Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve bizi takvâ sahiplerine önder kıl" derler

75. İşte onlara, sabretmelerine karşılık Cennetin en yüksek makamı verilecek, orada hürmet ve selâmla karşılanacaklar.

76. Orada ebedî kalacaklardır. Orası ne güzel bir konak ve ne güzel bir makamdır.

77. De ki: "Yalvarmanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin? Peygamber'i yalan saydınız, onun için azap yakanızı bırakmayacaktır!

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde müşriklerin, kendisine ibadetten yüz çevirmelerini anlattıktan sonra ardından, birliğini gösteren evrensel delilleri anlattı. Daha sonra da Rahman'ın kullarının, sayesinde Cennete girmeye hak kazandıkları sıfatlarını anlatarak bu mübarek sûreyi bitirdi.

KELİMELERİN İZAHI

بروج : Burûc, gezegen yıldızların yörüngeleridir. Bu yörüngelere, yüksek köşklere benzedikleri için, burûc adı verilmiştir. Gezegenlerin burçları, evde oturanların evleri gibidir. Bir görüşe göre, bürûc, büyük yıldızlardır.

غرام : Garâm; sürekli, hiç ayrılmayan. Borçlunun peşinden ayrılmadığı için, alacaklıya غارم denilmesi de bundandır.

الغرفة: Gurfe, Cennette yüksek derece demektir. Sözlükte "yüksek şey" manasınadır. Her yüksek bina, gurfe'dir.

يعبأ : İlgilenir, önem verir. Ebû Ubeyde şöyle der: ما أعبأ به Ona aldırış etmem, yani benim yanımda, onun varlığı ile yokluğu birdir. العِبْءُ sözlükte, ağırlık manasınadır.

لزام : Lizâm, ayrılmayan.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

61. تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا Göklerde o büyük ve ışık saçan yıldızları yaratan Allah yüce ve şereflidir.[51] وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا Allah göklerde gündüzleri parlayan güneşi, geceleri ışık saçan ayı yarattı.

62. وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً Gece ile gündüzü birbiri ardından getiren O'dur. Yani, bunların herbiri diğerinin ardından gelir ve onu takip eder. Gündüz, aydınlığı ile gelir, sonra gece, karanlığı ile onu takip eder. لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا Bunu, Allah'ın nimetlerini hatırlayan ve O'nun eşsiz sanatını düşünen veya lütuf ve nimetlerine karşı Allah'a şükretmek isteyen kimseler için yapmıştır. Taberî şöyle der: Yüce Allah geceyi ve gündüzü, birbirlerinin ardından gelecek şekilde yarattı. Kim geceleyin bir şey yapamazsa onu gündüz yapar. Kim de gündüzün bir şey yapamazsa onu gece yapar.[52]

63. وَعِبَادُ الرَّحْمَانِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا Allah'ın kulları, yeryüzünde tevazu ve vakarla yürüyenlerdir. Ayaklarını şımarıkça vurmazlar, salınarak yürümezler.

51 Mücâhid ve Hasan el-Basrî şöyle der: Bürûc, büyük yıldızlardır. İbn Abbas ve Ali şöyle der: Burûc, yıldızların menzilleri yani yörüngeleridir. İbn Kesîr der ki: Birinci görüş daha açıktır.

52 Taberî, XIX, 20.

Âyette geçen "عباد الرحمن Rahman'ın kulları" tamlaması, onları şereflendirmek içindir. Yani, Allah'ın sevdiği kullar bunlardır. Bunlar, Allah'a nisbet edilmeye layıktır. وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا Beyinsizler, kaba ve sert bir şekilde onlara hitap ettiklerinde onlar, günaha girmeyecekleri söz söylerler. Hasan el-Basrî şöyle der: Onlar, hiç kimseye câhilce davranmazlar. Kendilerine câhilce davranılırsa, yumuşaklıkla cevap verirler.

64. وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا Allah için, alınları üzere secde ederek veya ayakta durarak namaz kılmak sûretiyle geceyi değerlendirirler. Nitekim bir âyette şöyle buyrulmuştur: "Geceleri pek az uyurlardı"[53] Fahreddin Râzî şöyle der: Yüce Allah, kullarının gündüz yaşayışlarını başkalarına eziyet etmemek ve eziyete katlanmak şeklinde iki yönden açıkladıktan sonra, burada da gece yaşayışlarını açıkladı. Bu da onların, kullukla meşgul olmalarıdır.[54]

65. وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ Onlar, Rablerinin kendilerini Cehennem azabından kurtarması için, "Rabbimiz, Cehennem azabını bizden sav" diye yalvarırlar. إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا Doğrusu onun azabı gelip geçici değil, devamlıdır.

66. إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا Kuşkusuz Cehennem çok kötü bir konak ve meskendir. Kurtubî şöyle der: Cehennem ne kötü bir kalma ve durma yeridir. Allah'ın kulları, itaatlı olmalarına rağmen, onun azabından korkar ve çekinirler.[55] Hasan el-Basrî şöyle der: Cehennem azabından çok korktukları için gündüzleri tevazu ile hareket ederler, geceleri de ibadetle yorulurlar.

67. وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا O kullar, harcadıkları zaman ne israf, ne de cimrilik ederler. Bu, Allah'ın kullarının beşinci sıfatıdır. Yani, onlar yiyilecek, içilecek ve giyilecek şeyler için harcama yaptıklarında saçıp savurmazlar. Cimri denilecek kadar da az harcayıp kısıntı yapmazlar. وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا "Onların harcamaları israf ile cimrilik arasında orta halli bir harcamadır. Nitekim âyet-i kerîmede şöyle buyrulmuştur: "Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma"[56] Mücâhid şöyle der: Allah'a itaat yolunda, Ebû Kubeys Dağı kadar altın harcasan israf sayılmaz. Allah'a isyan için bir sa' harcasan bu israf olur.[57]

68. وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ Onlar, Allah ile birlikte başka herhangi bir ilaha ibadet etmezler. Aksine Allah'ı birler ve dini sırf O'na tahsis ederler. وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ Onlar, Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı cana kıymazlar. Ancak

53 Zâriyât sûresi, 51/17.

54 et-Tefsîru'l-kebîr, XXN, 108.

55 Kurtubî, XIII, 72.

56 İsra sûresi, 17/29.

57 Taberî, XIX, 23. Bu, israfı, Allah'a isyan uğrunda harcama yapmak diye tefsir edenlerin görüşüdür. Bazı tefsirciler bu görüştedir. Aynı şekilde İbn Abbas'tan da bu görüş, rivayet edilmiştir. Ancak, birincisi daha açıktır.

imandan sonra inkâr etmek ve evli olduğu halde zina etmek gibi kişilerin öldürülmesini haklı kılan sebepler veya kısas yoluyla öldürmek bu hükmün dışındadır. وَلَا يَزْنُونَ Onlar, suçların en çirkinlerinden olan zina suçunu da işlemezler. وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا Kim şirk, cinayet ve zina gibi büyük günahları işlerse, ahirette şiddetli azap ve ceza bulur. Yüce Allah bu cezayı şöyle açıklamıştır:

69. يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ Düştükleri şirk ve yaptıkları isyan sebebiyle azapları kat kat arttırılır ve ağırlaştırılır. وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا O, bu azap içerisinde hakir ve zelil olarak sonsuz bir şekilde kalır.

70. إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا Ancak dünyada, samimi bir tevbe ile tevbe eden ve iyi amel işleyen hariç. فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ İşte onlara Yüce Allah ahirette ikram edecek, kötülüklerin yerine iyilikler verecektir. Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Ben, en son Cennete girecek Cennet ehlini ve en son Cehennemden çıkacak Cehennem ehlini bilirim. Kıyamet günü kişi getirilir ve denilir ki: "Buna, küçük günahlarını gösterin; büyük günahlarını göstermeyin, önünden kaldırın." Bunun üzerine küçük günahları kendisine gösterilerek şöyle denilir: "Sen, falan, falan gün bu günahları işlemiştin" Kişi, "evet" der, inkâr edemez. Büyük günahlarından dolayı da korkar. Ona denilir ki: "Senin her kötülüğün yerine sana bir iyilik verildi. Bunun üzerine kişi: "Ey Rabbim, burada göremediğim daha bazı şeyler de yapmıştım, der. Bu hadisi rivayet eden râvî der ki: Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.), azı dişleri görünecek derecede güldü.[58] وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا Allah'ın bağışlaması çok, merhameti engindir.

71. وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا Kim günahlarından tevbe eder, halini düzeltirse, kuşkusuz Allah onun tevbesini kabul eder ve o, Allah katında kendisinden razı olunan bir kul olur.

72. وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ Allah'ın kulları yalan yere şahitlik etmezler. Bu, Allah'ın kullarının yedinci sıfatıdır. Yani onlar, insanların haklarının zâyi edilmesine sebep olan yalan şahitlikte bulunmazlar. وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا Onlar eğlence yerleri, sinema, kumar ve haram kılınmış şarkıların söylendiği mahaller gibi çirkin işlerin yapıldığı kötü yerlere uğradıklarında, bu tür yerlerden yüz çevirirler ve kendilerini koruyarak geçerler. Taberî şöyle der: Lağv, her türlü boş söz veya fiil, insana sövmek, bazı yerlerde sin kâf kullanarak küfretmek, çirkin şarkılar dinlemek gibi, kötü görülen her şeydir. Bütün bunlar, mü'minin uzak durması gereken lağv'ın kapsamına girer.[59]

73. وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا O kullara Kur'ân âyetleri ile öğüt verilip korkutulduklarında, âyetlerden yüz çevirmez, aksine kalpleri titreyerek dikkatle kulak verirler.

58 Müslim, İman, 314.
59 Taberî, XIX, 32.

74. وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ Onlar şöyle der: Ey Rabbimiz! Eşlerimiz ve çocuklarımızın, senin itaatına sarılmaları ve razı olacağın işleri yapmaları sûretiyle bize onlardan mutluluk ve sevinç ver. وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا Bizi, takvâ sahiplerinin uyacağı önderler, hayır davetçileri ve doğru yolu gösterenler kıl. İbn Abbas şöyle der: Bizi, hayırda kendilerine uyulan önderler kıl.[60]

75. أُولَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا İşte bu yüce sıfatlara sahip olanlar var ya, işte onlar, Allah'ın emirlerine sabretmeleri ve itaat etmeleri sebebiyle yüksek dereceler elde edeceklerdir. وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا O yüksek derecelerde onlar, melâike-i kirâm tarafından saygı ve selâm ile karşılanırlar. Nitekim âyet-i kerîmede şöyle buyrulmuştur: "Melekler her kapıdan onların yanına varacaklar. Sabrettiğinize karşı size selâm olsun diyecekler"[61]

76. خَالِدِينَ فِيهَا Onlar o Cennette ebedî kalacaklardır. Orası ebedîlik yurdu olduğu için oradan ne çıkar, ne de ölürler. حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا Orası Allah'tan korkanlar için, ne güzel bir konaklama ve kalma yeridir.

77. قُلْ مَا يَعْبَأُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ Ey Peygamber! Onlara de ki: Eğer sizin Allah'a yalvarmanız ve sıkıntılı anlarda O'ndan yardım dilemeniz olmasa, Rabbim size aldırış etmez. فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا Ey kâfirler! Peygamber'i ve Kur'ân'ı yalanladınız. Ahirette sizin için azap devamlı olacaktır.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "وعباد الرحمن Rahman'ın kulları". Bu isim tamlaması, şereflendirmek ve değer vermek içindir.

2. "سجّداً وقياما Secde ederek ve ayakta durarak" kelimeleri arasında tıbâk vardır. Aynı şekilde لم يسرفوا ولم يقتروا "Ne israf, ne de cimrilik ettiler" cümlesinde إسراف ile تقتير kelimeleri arasında da tıbâk vardır.

3. Cehennemliklerin azabından bahseden, "ساءَتْ مستقرا ومقاما Cehennem ne kötü bir konak ve kalma yeridir" âyetine karşılık, Cennetliklerin nimetinden bahseden, حسنت مستقرا ومقاما Cennet ne güzel bir konak ve makamdır" âyetinin zikredilmesiyle latif bir mukâbele sanatı yapılmıştır.

4. "لم يخروا عليها صما وعميانا Onlara karşı, sağır ve kör davranamazlar" cümlesinde güzel bir istiâre vardır. Yani onlar, uyarıcıların uyarmalarından gafil olmadılar ki,

60 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 642.
61 Ra'd sûresi, 13/23,24.

işitmeyen ve görmeyen kimseler yerine konsunlar. Bu, en güzel istiârelerdendir.

5. "قرة أعين Göz aydınlığı" sevinç ve mutluluktan kinayedir. Aynı şekilde, "الغرفة yüksek ve yüce" kelimesi, Cennetteki yüksek derecelerden kinayedir.

BİR UYARI

Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, "Rahman'ın kullarını onbir hasletle niteledi. Bunlar, o kulların taşıdıkları güzel sıfatlarla, onların uzak kurduğu kötü sıfatlardır. Sıfatlar şunlardır: Alçak gönüllülük, yumuşak huyluluk, gece namazı kılma, Allah korkusu, isrâf ve cimrilik yapmama, şirkten uzak olma, zinadan ve adam öldürmeden uzak durma, tevbe, yalan söylemeden uzak durma, öğüt kabul etme ve Allah'a yakarma. Bundan sonra Yüce Allah onlara verilecek değerli mükâfatları açıkladı ki o da Cennet makamlarının en yükseği ve en üstününü elde etmektir. Dünya evlerinin en yükseğine ğurfe denildiği gibi, Cennet makamlarının en yükseğine de ğurfe denir.

Allah'ın yardımıyle "Furkân sûresi"nin tefsiri bitti.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ŞUARÂ SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 227 âyettir.

Sûreyi Takdim

Şuarâ sûresi Mekke'de inmiştir. Tevhîd, Allah'ı birleme, peygamberlik ve öldükten sonra dirilme gibi, dinin esaslarını ele alır. Bu sûre, iman esaslarına ağırlık veren ve Mekke'de inmiş olan diğer sûrelere benzer. Bu mübarek sûre, Yüce Allah'ın, mahlukat için bir hidâyet ve insânî hastalıklara şifâ veren bir ilaç olarak indirdiği Kur'ân-ı Kerîm konusuyla başlar. Müşrikler'in, Kur'ân karşısındaki tutumlarını anlatır. Kuşkusuz müşrikler, âyetlerinin açıklığına ve delillerinin parlaklığına rağmen, inat ve kibirlerinden dolayı onu yalanlamış ve başka bir mucize istemişlerdir. Bundan sonra sûre, Allah'ın (c.c.), insanlığın hidâyeti için göndermiş olduğu değerli peygamberlerden bir grubu anlatır. Önce Musa'nın (a.s.) zorba ve azgın Firavun ile olan kıssasını anlatır. Yüce Allah hakkında, bu ikisi arasında geçen konuşma ve cedeli nakleder. Allah'ın (c.c.) Musa yı (a.s.) desteklemek için ortaya koyduğu batılın belini kıran delilleri izah eder. Bu kıssada yeni halkalar anlatır, iman ile taşkınlık arasındaki korkunç farktan alınacak öğüt ve ibretleri açıklayarak sona erer.

Sonra sûre İbrahim'in (a.s.) kıssasını ve onun, putlara tapan kavmi ile babası karşısındaki tutumunu ele alır. İbrahim (a.s.), delilinin ve ifâde gücünün üstünlüğü sayesinde, onların, işitmeyen ve fayda sağlamayan şeylere ibâdet etmelerinin batıl olduğunu onlara apaçık göstermiş. Fayda ve zarar, öldürme ve diriltme kudreti elinde olan âlemlerin Rabbi Allah'ın birliğini gösteren kesin , deliller getirmiştir.

Daha sonra bu sûre takvâ sahipleriyle azgınlardan, mutlular ve mutsuzlardan ve kıyamet gününde, bu iki gruptan her birinin varacağı yerden bahseder.

Peygamberler'in kıssalarını Nuh, Hud, Sâlih, Lut ve Şuayb aleyhimusselâm olmak üzere arka arkaya anlattıktan ve peygamberleri yalanlayanlara yapılan muâmele hususunda Allah'ın kanununu açıkladıktan sonra, Kur'ân-ı Kerîm'in şanını yüceltme ve kaynağını açıklamaya yönelir: "Muhakkak o, âlemlerin Rabbinin indirmesidir. Onu Rûhu'l-emîn, uyarıcılardan olasın diye, apaçık Arap diliyle, senin kalbine indirmiştir".[1]

Son olarak bu sûre müşriklerin iftiralarına cevap verir. Onların iddialarına göre Kur'ân, şeytanın indirdiği şeylerdendir. Sûrenin başı ile sonu en güzel bir şekilde birbirlerine uygun düşsün diye bu şekilde sona erdirilmiştir.

1 Şuarâ sûresi, 26/192-195.

SÛRENİN ADI

Yüce Allah bu sûrede şâirlere dâir haberlerden bahsettiği için buna "Şuarâ sûresi" adı verildi. Sûrede bu tür haberler, müşriklerin, "Muhammed bir şâirdir, getirdiği de şiir kabilinden bir şeydir" şeklindeki iddialarını reddetmek için gelmiştir. Yüce Allah şu sözleriyle, onların yalan ve iftiralarını reddetmiştir: "Şâirlere gelince, onlara da sapıklar uyar. Onların her vâdide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?" Böylece hak ortaya çıkmış ve görülmüştür.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ﴿٢﴾ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ اَلَّا
يَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ ﴿٣﴾ اِنْ نَّشَاْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِّنَ السَّمَآءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ
اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خٰضِعِيْنَ ﴿٤﴾ وَمَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثٍ اِلَّا
كَانُوْا عَنْهُ مُعْرِضِيْنَ ﴿٥﴾ فَقَدْ كَذَّبُوْا فَسَيَاْتِيْهِمْ اَنْۢبٰٓؤُا مَا كَانُوْا بِهٖ
يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٦﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الْاَرْضِ كَمْ اَنْۢبَتْنَا فِيْهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ
كَرِيْمٍ ﴿٧﴾ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٨﴾ وَاِنَّ
رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿٩﴾ وَاِذْ نَادٰى رَبُّكَ مُوْسٰٓى اَنِ ائْتِ
الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٠﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَ اَلَا يَتَّقُوْنَ ﴿١١﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّيْٓ اَخَافُ
اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ ﴿١٢﴾ وَيَضِيْقُ صَدْرِيْ وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِيْ فَاَرْسِلْ اِلٰى هٰرُوْنَ
﴿١٣﴾ وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْۢبٌ فَاَخَافُ اَنْ يَّقْتُلُوْنِ ﴿١٤﴾ قَالَ كَلَّا فَاذْهَبَا بِاٰيٰتِنَآ اِنَّا
مَعَكُمْ مُّسْتَمِعُوْنَ ﴿١٥﴾ فَاْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُوْلَآ اِنَّا رَسُوْلُ رَبِّ
الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٦﴾ اَنْ اَرْسِلْ مَعَنَا بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴿١٧﴾ قَالَ اَلَمْ نُرَبِّكَ
فِيْنَا وَلِيْدًا وَّلَبِثْتَ فِيْنَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِيْنَ ﴿١٨﴾
وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِيْ فَعَلْتَ وَاَنْتَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿١٩﴾
قَالَ فَعَلْتُهَآ اِذًا وَّاَنَا مِنَ الضَّآلِّيْنَ ﴿٢٠﴾ فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا
خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِيْ رَبِّيْ حُكْمًا وَّجَعَلَنِيْ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٢١﴾ وَتِلْكَ نِعْمَةٌ
تَمُنُّهَا عَلَيَّ اَنْ عَبَّدْتَّ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴿٢٢﴾ قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٢٣﴾
قَالَ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا اِنْ كُنْتُمْ مُّوْقِنِيْنَ ﴿٢٤﴾
قَالَ لِمَنْ حَوْلَهٗٓ اَلَا تَسْتَمِعُوْنَ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَآئِكُمُ
الْاَوَّلِيْنَ ﴿٢٦﴾ قَالَ اِنَّ رَسُوْلَكُمُ الَّذِيْٓ اُرْسِلَ اِلَيْكُمْ لَمَجْنُوْنٌ ﴿٢٧﴾

قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ إِن كُنتُمْ
تَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلَٰهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ
مِنَ الْمَسْجُونِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُّبِينٍ ﴿٣٠﴾ قَالَ فَأْتِ
بِهِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣١﴾ فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ
﴿٣٢﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُ
إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِ
فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿٣٥﴾ قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَابْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ
حَاشِرِينَ ﴿٣٦﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ ﴿٣٧﴾ فَجُمِعَ السَّحَرَةُ
لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٣٨﴾ وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنتُم مُّجْتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾
لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ إِن كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿٤٠﴾ فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا
لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿٤١﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ
إِذًا لَّمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ لَهُم مُّوسَىٰ أَلْقُوا مَا أَنتُم مُّلْقُونَ ﴿٤٣﴾ فَأَلْقَوْا
حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾ فَأَلْقَىٰ
مُوسَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٥﴾ فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ
﴿٤٦﴾ قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿٤٨﴾ قَالَ آمَنتُمْ
لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۖ فَلَسَوْفَ
تَعْلَمُونَ ۚ لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ
أَجْمَعِينَ ﴿٤٩﴾ قَالُوا لَا ضَيْرَ ۖ إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنقَلِبُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّا نَطْمَعُ أَن يَغْفِرَ
لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَا أَن كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥١﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Tâ. Sîn. Mîm.

2. Bunlar, apaçık Kitab'ın âyetleridir.

3. Onlar iman etmiyorlar diye nerdeyse kendine kıyacaksın!

4. Biz dilesek, onların üzerine gökten bir mucize indiririz de, ister istemez ona boyun eğip itaat ederler.

5. Kendilerine, O Rahman olan çok esirgeyici Allah'tan hiçbir yeni öğüt gelmez ki, ondan yüz çevirmesinler.

6. Üstelik "yalandır" derler, alay edip durdukları şeylerin haberleri yakında onlara gelecektir.

7. Yeryüzüne bir bakmazlar mı! Orada her güzel çiftten nice bitkiler yetiştirdik.

8. Şüphesiz bunlarda bir nişâne vardır; ama çoğu iman etmezler.

9. Şüphe yok ki Rabbin, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

10, 11. Hani Rabbin Musa'ya, "O zalimler gürûhuna, Firavun'un kavmine git. Hâlâ sakınmayacaklar mı onlar?" diye seslenmişti.

12. Musa şöyle dedi: "Rabbim! Doğrusu beni yalanlayacaklarından korkuyorum.

13. Benim göğsüm daralır, dilim dönmez; onun için Harun'a da elçilik ver.

14. Onların bana isnat ettikleri bir de suç var. Bundan ötürü beni öldürmelerinden korkuyorum."

15. Allah buyurdu: "Hayır ikiniz mucizelerimizle gidin. Şüphesiz ki, biz sizinle beraberiz, işitmekteyiz.

16. "Haydi Firavun'a gidip deyin ki: "Gerçekten biz, alemlerin Rabbinin elçisiyiz;

17. İsrailoğullarını bizimle beraber gönder."

18. Firavun dedi ki: "Biz seni çocukken himâyemize alıp büyütmedik mi? Hayatının birçok yıllarını aramızda geçirmedin mi?

19. Sonunda o yaptığın işi de yaptın. Sen nankörün birisin!"

20. Musa dedi ki: "Ben, o işi o anda sonunun ne olacağını bilmeyerek yaptım.

21. Sizden korkunca da hemen aranızdan kaçtım. Sonra Rabbim bana hikmet bahşetti ve beni peygamberlerden kıldı.

22. O nimet diye başıma kaktığın ise, İsrailoğullarını kendine kul köle etmendir."

23. Firavun şöyle dedi: "Âlemlerin Rabbi dediğin de nedir?"

24. Musa cevap verdi: "Eğer işin gerçeğini düşünüp anlayan kişiler olsanız, O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin Rabbidir."

25. Firavun etrafında bulunanlara "İşitiyor musunuz?" dedi.

26. Musa dedi ki: "O, sizin de Rabbiniz, daha önceki atalarınızın da Rabbidir."

27. Firavun "Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir!" dedi.

28. Musa devamla şunu söyledi: "Şâyet aklınızı kullansanız O, doğunun, batının ve ikisinin arasında bulunanların Rabbidir."

29. Firavun "Benden başkasını tanrı edinirsen, andolsun ki seni zindana kapatılmışlardan kılarım!" dedi.

30. Musa: "Sana apaçık bir şey getirmiş olsam da mı?" dedi.

31. Firavun "Doğru söyleyenlerden isen, haydi getir onu!" dedi.

32. Bunun üzerine Musa asâsını atıverdi; bir de ne görsünler, asâ apaçık bir ejderhâ!

33. Elini de çıkardı; o da bakanlara bembeyaz görünen bir şey oluverdi.

34. Firavun, çevresindeki ileri gelenlere dedi ki: "Bu doğrusu apaçık bir sihirbaz!

35. Sizi sihiriyle yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Şimdi ne buyurursunuz?"

36. Dediler ki: "Onu ve kardeşini eğle ve şehirlere toplayıcılar gönder;

37. Ne kadar bilgili sihirbaz varsa sana getirsinler."

38. Böylece sihirbazlar belli bir günün tayin edilen vaktinde biraraya getirildi.

39. Halka, "Siz de toplanıyor musunuz?

40. "Eğer üstün gelirlerse, belki de sihirbazlara uyarız" denildi.

41. Sihirbazlar geldiklerinde Firavun'a, "Şâyet biz üstün gelirsek, muhakkak bize bir ücret vardır, değil mi?" dediler.

42. Firavun cevap verdi: "Evet, o takdirde hiç şüphe etmeyin, gözde kimselerden olacaksınız."

43. Musa onlara, "Ne atacaksanız atın!" dedi.

44. Bunun üzerine iplerini ve değneklerini attılar ve "Firavun'un kudreti hakkı için elbette bizler galip geleceğiz" dediler.

45. Sonra Musa asâsını attı, bir de ne görsünler, onların uydurduklarını yutuyor!

46. Sihirbazlar derhal secdeye kapandılar.

47, 48. "Âlemlerin Rabbine, Musa ve Harun'un Rabbine iman ettik" dediler.

49. Firavun, dedi ki: Ben size izin vermeden O'na iman ettiniz ha! Demek ki size sihiri öğreten büyüğünüzmüş O! Ama şimdi bileceksiniz: Andolsun, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim, hepinizi asacağım.

50. "Zararı yok, biz Rabbimize döneceğiz.

51. Biz, ilk iman edenler olduğumuz için Rabbimizin, hatalarımızı bağışlayacağını umarız "dediler.

KELİMELERİN İZAHI

باخع : Bâhi'; Öldürücü, kâtil demektir. البخع Kelimesi aslında, hayvan keserken enseye ulaşmak demektir. Bu, omuriliğin deliklerine işleyen bir kesiştir ki, kesmenin son noktasıdır.

فعلة : Fâ'le, bir defa yapmak.

تلقف : Yutar.

يأفكون : Yalan söylüyorlar. Yalan manasına gelen إفك ten alınmıştır.

لا ضير : Zararı yok. ضرّ ve ضير aynı anlamdadır. Cevherî şöyle der: "ضاره Ona zarar verdi demektir. Geniş zaman يضور masdarı ضير gelir. Şâir şöyle der:

فإنك لا يضورك بعد حول أظبي كان أمك أم حمار

Sen değiştikten sonra, ananın ceylan veya eşek olması sana zarar vermez.[2]

منقلبون : Munkalibûn, dönenler:

من خلاف: Min hilâfin, çaprazlama. Firavun, azaları çaprazlama yani sağ el ile sol ayağı keserdi.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. طسم Tâ, Sîn, Mîm. Bu harfler, Kur'ân-ı Kerîm'in mucize olduğuna ve onun, bu alfabe harflerinin benzerlerinden meydana geldiğine işarettir.[3]

2. تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ Bunlar, apaçık ve düşünenler için mucizeliği âşikâr olan Kur'ân'ın âyetleridir.

---

2 Bu beyit Haddâş b. Züheyr'e aittir. İnsanın, kendisine nisbet edildiği şerefli veya âdî kimse hakkında darb-ı mesel olarak söylenir.

3 Mukatta'a harfleri hakkında, Bakara sûresinin başında yazdıklarımıza bakınız.

3. لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ أَلاَّ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ "Ey Muhammed! O kâfirler iman etmedikleri için nerdeyse kendini öldüreceksin." Bu âyette, Rasulullah (s.a.v.), onların iman etmemelerine üzülmemesi için teselli edilmektedir.

4. إِنْ نَشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ آيَةً Dileseydik, gökten, onları zorla imana getirecek bir mucize indirirdik. فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ Onların boyunları zorla imana eğilmiş olurdu. Fakat bunu yapmıyoruz. Çünkü biz imanın zorla değil, seçip isteyerek olmasını istiyoruz. Sâvî şöyle der: "Yani, onların iman etmemelerine üzülme. Biz onların iman etmelerini dileseydik, elbette, kalplerine hakim olacak bir mucize indirirdik de zorla imana gelirlerdi. Fakat, ezelî ilmimizle, onların bedbaht olacağını biliyoruz. Öyleyse sen kendini yorma."[4]

5. وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنَ الرَّحْمَانِ مُحْدَثٍ O kâfirlere, Allah katından indirilen, Kur'ân veya vahiyden ne zaman peşpeşe inerek yeni bir şey gelirse,[5] إِلاَّ كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ onu hemen yalanlar ve alay ederler, ondaki öğüt ve ibretleri düşünmezler.

6. فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيهِمْ أَنْبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ Onlar aşın bir şekilde yalanladı ve yüz çevirdiler. Yalanladıkları ve yüz çevirdikleri şeyin cezası başlarına gelecektir. Bundan sonra Yüce Allah hükümrânlığının yüceliğine ve yarattıklarında birliğini ve gücünün sonsuzluğunu gösteren gücünün büyüklüğüne dikkat çekerek şöyle buyurdu.

7. أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الأَرْضِ كَمْ أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ Yeryüzünde bulunan harikâlara bakmadılar mı? Biz orada, faydası ve menfaatı çok, her türden beğenilen, güzel nice şeyler yarattık. Bu soru, ibret almamalarından dolayı kâfirleri kınamaktadır.

8. إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً İşte bu, her türlü bitkiyi bitirmede, Allah'ın birliğini ve gücünü gösteren apaçık bir delil vardır. وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ Fakat Allah'ın ezelî ilminde, onların çoğunun iman etmeyeceği malumdur. Bu apaçık delillere rağmen, onların çoğu inkârlarına devam edeceklerdir.

9. وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ Şüphesiz Yüce Allah her şeyden üstündür, emrine karşı gelenlerden intikam almaya gücü yeter. Yarattıklarına karşı merhametlidir. Zira, gücü yettiği halde onları hemen cezalandırmaz, mühlet tanır. Ebu'l-Âliyye şöyle der: "Emrine karşı çıkıp başkasına kulluk edenleri cezalandırmaya Allah'ın gücü yeter. Tevbe edip kendisine dönenlere karşı da çok merhametlidir." Fahreddin Râzî şöyle der: "Âyette, Allah'ın azîz (güçlü) sıfatının rahîm (merhametli) sıfatından önce gelmesinin sebebi şudur: Akla gelebilir ki, Allah, onları cezalandırmaktan âciz olduğu için merhametlidir. İşte bu vehmi ortadan kaldırmak için üstün ve güçlü manasına gelen azîz sıfatı zikredilmiş, böyle olmasına rağmen kullarına merhametli

4 Sâvî Hâşiyesi, III, 167.

5 Âyetteki "محدث" yeni"nin manası, yeni inen demektir. Yoksa Allah'ın kelamı kadîmdir, mahluk olarak nitelenemiyeceği gibi, hudûs (sonradan meydana gelmek) ile de nitelenemez.

olduğu bildirilmiştir. Çünkü merhamet, üstün güçle birlikte bulunduğunda daha etkili olur."[6]

10. وَإِذْ نَادَى رَبُّكَ مُوسَى Ey Peygamber! Kavminden seni yalanlayan ve yüz çevirenlere hatırlat. Hani Rabbin, peygamberi Musa'ya Tûr Dağı'nın sağ tarafından seslenerek ona, Firavun ve kavminin ileri gelenlerine gitmesini emretmişti. أَنْ ائْتِ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ Ona, inkâr ve isyan etmek ve bir de İsrailoğullarının zayıflarını köle edinmekle kendilerine zulmeden o zalimlere git demişti.

11. قَوْمَ فِرْعَوْنَ Onlar, Firavun'un kavmidir. Bu terkip, açıklayıcı bir atıftır. Sanki o zalim kavim ile Firavun'un kavmi aynı şeydir. أَلَا يَتَّقُونَ Allah'ın azabından korkmuyorlar mı? Bu âyet onların, zulüm ve haksızlıkta haddi aşmalarına şaşılması gerektiğini ifade etmektedir.

12. قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِي Musa dedi ki: "Ey Rabbim! Ben gerçekten, peygamberlik hususunda beni yalanlamalarından korkuyorum.

13. وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي Beni yalanlamalarından dolayı göğsüm daralır ve peygamberlik görevini tam olarak yerine getirmede rahat konuşamam. فَأَرْسِلْ إِلَى هَارُونَ Risaletini tebliğ hususunda bana yardımcı olması için Harun'a da elçilik görevi ver, Tefsirciler şöyle der: Musa yardımcı istemek için üç özür beyan etti. Her biri bir öncekine bağlı olan bu özürler şunlardır: Yalanlanma korkusu, göğsün daralması ve rahat konuşamama. Yalanlanma, kalbin daralmasının, kalbin daralması da özellikle, dilinde tutukluk olanlarda konuşma zorluğunun sebebidir. Nitekim âyet-i kerîmede, Musa, kendisinde tutukluk bulunduğunu şöyle ifade etmiştir: "Dilimden şu düğümü çöz ki sözümü anlasınlar".[7] Bundan sonra Musa bir başka özür ilâve ederek şöyle dedi.

14. وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ Firavun ve kavminin benimle bir davaları da vardır. Ben, onlardan bir Kıptî'yi öldürmüştüm. Bu yüzden, beni öldürmelerinden korkuyorum.

15. قَالَ كَلَّا Yüce Allah ona dedi ki: "Hayır, onlar seni asla öldüremiyecekler. Kurtubî şöyle der: Bu kelime, Musa'yı böyle bir zandan vazgeçirmek ve Yüce Allah'a güvenmesini emretmek için söylenmiştir. Yani, Allah'a güven, onlardan korkma. Çünkü onlar seni öldüremezler.[8] فَاذْهَبَا بِآيَاتِنَا Sen ve Harun, apaçık mucize ve delillerle gidiniz. إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ Şüphesiz ben yardım ve zaferimle sizin yanınızdayım. Sizin söyleyeceklerinizi de, onun size vereceği cevabı da işitirim. Burada, "معكم sizinle beraberim" terkibinde zamir çoğul kipinde olmakla birlikte, onunla "iki kişi" kastedilmiştir. Onlar Allah katında şerefli oldukları için, şereflerini

6 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIV, 120.
7 Tâhâ sûresi, 20/27, 28.
8 Kurtubî, XIII, 92.

daha da arttırmak maksadıyla, o iki kişiye sanki çoğul kişilere hitap eder gibi hitap etmiştir."[9]

16. فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ Azgın Firavun'a gidin. Ona deyin ki: Biz seni doğru yola çağırmak için âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş iki elçiyiz.

17. أَنْ أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ Esir tuttuğun ve köle muamelesi ettiğin İsrailoğullarını serbest bırak ta bizimle birlikte Filistin'e gelsinler.

18. قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا "Biz seni içimizde bir çocuk olarak büyütmedik mi?" Bu sözde hazif vardır. Mânâ bu hazfi göstermektedir. Takdiri şöyledir: Onlar Firavun'a gittiler. Allah'ın emrini tebliğ ettiler. O zaman Firavun Musa'ya şöyle dedi: "Biz seni evlerimizde küçük bir çocuk olarak yetiştirmedik mi" O, bu sözüyle, Musa ya yaptığı iyiliği başına kakmak ve onu küçük düşürmek istedi. O, sanki şöyle diyordu: "Sen, bir çocuk olarak yetiştirdiğimiz ve kendisine iyilikte bulunduğumuz kimse değil misin? Bu iddia ettiğin şey de ne zaman oldu? وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ Sen, aramızda yıllarca kalmadın mı? O zaman biz sana iyilik ediyor, seni gözetip kolluyorduk." Mukâtil: "Otuz yıl kaldı" der.

19. وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ "Seni yetiştirmemize karşılık sen, nimetimize nankörlük ederek ve bizden birini öldürerek bize karşılık vermedin mi?" Musa'nın (a.s.) yaptığı işin, "الفعلة büyük bir iş" kelimesiyle ifade edilmesi, olayın korkunçluğunu ve durumun önemini ifade eder. Bundan maksat, Musa'nın (a.s.) Kıptî'yi öldürmesidir. وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ Sen, nimetlerimizi inkâr ve iyiliklerimize karşı nankörlük edenlerdensin. İbn Abbas şöyle der: "Bu, "nimetimi inkâr edenlerdensin" demektir. Çünkü Firavun, Allah'ı inkârın ne olduğunu bilmiyordu."[10]

20. قَالَ فَعَلْتُهَا إِذًا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ Musa dedi ki: "O işi ben, hata ile yaptım. Maksadım onu öldürmek değildi. Onu terbiye etmek istemiştim." Burada Musa (a.s.) "وانا من الضالين" ifadesiyle, doğru yoldan sapmayı kastetmemiştir. Çünkü o, küçüklüğünden itibaren masumdur. İbn Abbas şöyle der: "وانا من الضالين ben câhillerdendim" demektir.

21. فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ Bana, hak etmediğim cezayı vermenizden ve beni öldürmenizden korktuğum için, Medyen'e kaçtım. فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا Yüce Allah bana peygamberlik ve hikmet verdi. وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ Ve beni sana peygamber olarak seçip gönderdi. İnanırsan kurtulur, inkâr edersen yok olursun.

22. وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ Bana yaptığın iyiliği, nasıl başıma kakarsın? Sen, kavmimi köle yaptın.[11] Senin nimet diye saydığın işkenceden başka bir şey

9 Bu açıklama Sîbeveyh'indir. Bkz. el-Bahru'l-muhît, VII/8.

10 Hasan el-Basrî şöyle der: "Firavun bununla, "sen, benim ilahlığımı inkâr edenlerdensin" demek istemiştir." Taberî, İbn Abbas'ın görüşünü tercih eder ki o, daha açıktır.

11 Bu, Mukâtil'in görüşüdür.

değildir. İbn Kesîr şöyle der: "Bana yaptığın iyilik ve beni yetiştirmen, İsrailoğullarına yaptığın kötülüğü karşılar mı?"[12] Taberî de şöyle der: "İsrailoğullarını köle edinmeni mi başıma kakıyorsun?".[13]

23. قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ Firavun kibir ve gururla: "Âlemlerin Rabbi olduğunu iddia ettiğin de kim oluyor? Benden başka ilah mı var?" dedi. Çünkü o, yaratanı inkâr ediyor ve kavmine şöyle diyordu: "Sizin, benden başka ilahınız olduğunu bilmiyorum".[14]

24. قَالَ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا Musa dedi ki: "O, göklerin ve yerin yaratıcısı, hayat vermek ve öldürmek sûretiyle oralarda tasarruf sahibi olan Allah'tır. Denizleri, çölleri, dağları, ağaçları, bitkileri, meyveleri ve benzeri bu güzel varlıkların hepsini yaratan O'dur. إِنْ كُنتُمْ مُوقِنِينَ Eğer sizin inanan kalpleriniz ve gören gözleriniz varsa bu böyledir, bu apaçık bir şeydir."

25. قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْتَمِعُونَ Firavun, kavminin ileri gelenlerinden çevresinde bulunanlara, alaylı ve eğlenceli bir şekilde dedi ki: "Verdiği cevabı duymuyor ve durumuna şaşmıyor musunuz? Ben ona Allah'ın zâtını soruyorum, o bana O'nun sıfatlarını söylüyor." Musa (a.s.), daha fazla açıklama yaparak ve daha fazla delil getirerek buna şöyle cevap verdi:

26. قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ Dedi ki: O, sizin de, sizden önceki atalarınızın da yaratıcısıdır. Sizin varlığınız, güçlü ve hikmet sahibi Allah'ın varlığına bir delildir. Musa (a.s.) burada, genel tanıtımı bırakıp özel tanıtıma geçti. Çünkü kişinin kendisinde bulunan delil, dışardaki delilden daha yakın ve düşünüldüğünde daha açıktır: "Kendi içinizde de deliller vardır, görmüyor musunuz?"[15] Bunu duyunca Firavun kızdı ve Musa'ya (a.s.) "deli" dedi.

27. قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ "Size gönderilen elçiniz mutlaka bir delidir" dedi. Firavun alay ederek, ona "elçi" dedi ve "bana gönderilen elçi" demekten kaçınarak, muhâtaplarına, "size gönderilen elçi" dedi. Yani, bu peygamber, hiç kuşkusuz, akılsız delinin biridir. Ben ona bir şey soruyorum, o bana başka bir şeyin cevabını veriyor. Musa (a.s.), Firavun'un alay etmesine aldırış etmedi. İkinci tanıtımdan daha açık bir şekilde üçüncü bir tanıtım yapmak sûretiyle delilini pekiştirdi:

28. قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ "O, öyle bir Yüce Allah'tır ki, güneşi doğudan doğdurur, batıdan batırır." Bu, her gün görülen bir manzaradır. Akıllı da câhil de bunu görür. Bunun içindir ki Yüce Allah, "eğer düşünürseniz" buyurdu. Yani, eğer aklınız varsa, buna âlemlerin Rabbinden başka hiç kimsenin gücünün yetmiyeceğini anlarsınız. İşte bu, batılın belini kıran en etkili delillerdendir. Nitekim İbrahim (a.s.) de Nemrut'la yaptığı münâzarada şöyle demişti: "İbrahim

12 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 645.
13 Taberî, XIX, 43.
14 Kasas sûresi, 28/38.
15 Zâriyât sûresi, 51/21.

dedi ki: Allah güneşi doğudan doğdurur, sen de onu batıdan doğdur. Bunun üzerine, inkâr eden o adam, şaşırıp kaldı"[16] Firavun mağlup olup bu delil karşısında yıkılınca, kaba kuvvet ve şiddetle tehdit yolunu tutarak üstünlük sağlamak istedi:

29. قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلَهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ "Eğer benden başkasını ilah edinirsen, kesinlikle seni zindan karanlıklarına atarım." Tefsirciler şöyle der: "Firavun'un zindanı, çok kötü idi. Kişiyi, yer altında bir çukura tek başına hapsederdi. O kişi, ölünceye kadar orada ne kimseyi görebilir, ne de işitebilirdi. Bundan dolayı, "لأسجننك seni mutlaka hapsedeceğim" demedi de, "لأجعلنك من المسجونين seni mutlaka zindana atılanlardan yapacağım" dedi. Çünkü onun zindana atması, öldürmekten daha kötüydü. İbn Cüzeyy şöyle der: "Firavun, Allah'ı tanımadığını açıklayıp da, "Âlemlerin Rabbi kimdir?" deyince, Musa (a.s.): "Göklerin ve yerin Rabbidir" diyerek cevap verdi. Bunun üzerine Firavun, onun bu cevabına şaşarak: "Duymuyor musunuz?" dedi. Musa da (a.s.), daha çok delil getirmek üzere: "Sizin de Rabbiniz, önceki babalarınızın da Rabbidir" dedi. Çünkü insanın ve babalarının varlığı, akıllı kimseler katında delillerin en açığı ve hüccetlerin en büyüğüdür. Çünkü insanların nefisleri, kendilerine en yakın olan şeylerdir. Dolayısıyle, bununla kendilerini yaratana ait bir varlığa delil getirirler. Bu delil üstün gelince, Firavun ondan yan çizdi, demogoji yaparak Musa'yı (a.s.) delilikle itham etti ve küçümseyip alay ederek görüşünü şöylece belirtti: "Size gönderilen bu elçiniz, mutlaka delidir". Musa (a.s.), buna ilave olarak bir delil daha getirdi ve şöyle dedi: "O, doğunun ve batının Rabbidir". Çünkü güneşin doğup batması hiç kimsenin inkâr edemeyeceği ve Allah'tan başkasına nisbet edemeyeceği açık bir delildir. Firavun bu delil karşısında çaresiz kalınca kaba kuvvete baş vurdu ve onu zindana atmakla tehdit etti. Musa (a.s.) ise, ona karşı mucizeyi delil getirdi ve onun imân etmesini umduğu için mucizeyi ona tatlı dille anlatarak şöyle dedi:[17]

30. قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُبِينٍ Apaçık bir delil ve doğru olduğumu sana anlatacak kesin bir hüccet getirsem de beni hapseder misin?

31. قَالَ فَأْتِ بِهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ Firavun: "Eğer iddianda doğru isen, söylediğin mucizeyi getir" dedi.

32. فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ Musa, asâsını attı. Bir de ne görsünler, o, son derece parlak ayakları, kocaman bir ağzı ve korkunç bir şekli olan büyük bir yılan.

33. وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ Elini cebinden çıkardı, bir de baktılar ki o, güneş gibi parlıyor. Nerdeyse gözlerin ışığını alacak ve ufku kapayacak şekilde parıltısı var.

34. قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ Firavun, yanında bulunan, kavminin ileri gelenlerine dedi ki: Bu, şüphesiz büyük bir büyücüdür. Büyü sanatında beceriklidir. Firavun, gördüklerinden tesir altında kalırlar endişesiyle, Musa'nın (a.s.) gösterdiği mucizeye "sihir" demek sûretiyle, onu kavminin gözünden saklamak istedi.

16 Bakara sûresi, 2/258.

17 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 646.

35. يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِ O, bu büyük sihriyle ülkenizi ele geçirmek istiyor. فَمَاذَا تَأْمُرُونَ Ona ne yapmamı ister ve ne tavsiye edersiniz? Firavun bu apaçık mucizeleri görünce, kavminin Musa'nın (a.s.) peşinden gitmesinden korktu ve daha önce zorbalık yapıp kendi fikir ve görüşünden başka bir şey kabul etmezken, şimdi onlarla istişâreye başvurdu.

36. قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ Dediler ki: O ikisine yapacağını ertele. وَابْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ Her yerde bulunan büyücüleri toplayacak kimseleri, ülkenin dört bir yanına gönder.

37. يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ Onlar usta ve sihrin her çeşidini bilen bütün büyücüleri sana getirsinler. İbn Kesîr şöyle der: Bu şekilde insanların bir yerde toplanmaları, Allah'ın mucize ve delillerinin onlar tarafından gündüzün açıkça görülmesi Musa ya Allah'ın bir yardımıdır.[18]

38. فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ Büyücüler, tayin edilen zamanda yani bayram günü kuşluk vaktinde toplandılar. Bu, hakkı üstün kılmak ve halkın huzurunda batılı yok etmek için Musa'nın (a.s.) tayin ettiği bir vakitti. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Musa, buluşma zamanınız bayram günü, insanların toplandığı kuşluk vakti olsun dedi."[19]

39, 40. وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَ ■ لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ إِنْ كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ İnsanlara denildi ki: "Çabuk toplanın da, Musa'ya galip geldikleri takdirde büyücülerin dinlerine uyalım."

41. فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ Büyücüler gelince, Firavuna dediler ki: "Büyümüzle Musa'ya galip gelirsek bize bol mal ve mükâfat verecek misin?"

42. قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذًا لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ Firavun onlara dedi ki: "Evet, size istediğinizi vereceğim. Sizi yakınlarımdan ve özel sohbet arkadaşlarımdan kılacağım.

43. قَالَ لَهُمْ مُوسَى أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ Musa onlara, "Atacağınızı, atın" dedi. Bu sözde, icaz vardır. Sözün gelişi bunu göstermekte olup takdiri şöyledir: O zaman Musa'ya dediler ki: "Sen mi atacaksın, yoksa biz mi atalım?" Bu ifade A'râf sûresinde zikredilmiştir.[20] Musa (a.s.) onlara şöyle cevap verdi: "Atacağınızı atın". Yani, istediğinizi önce siz atın. Sizden korkmuyorum. Musa (a.s.), Allah'n kendisine yardım edeceğine güvendiği ve hakkı galip getireceğine inandığı için öyle söyledi.

44. فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ Büyücüler, ellerinde bulunan ip ve asâları attılar ve atarken, "Firavun'un yüceliğine ve saltanatına yemin ederiz ki, biz mutlaka Musa'yı yeneceğiz" dediler.

45. فَأَلْقَى مُوسَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ Arkasından da Musa, asâsını attı. O hemen, büyük bir yılana dönüştü. Bir de baktılar ki, onların sihir diye uydurup

18 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 647.
19 Tâhâ sûresi, 20/59
20 Bkz. A'râf sûresi, 7/115.

insanlara koşan yılanlar diye gösterdikleri ip ve sopaları yutuyor. Yüce Allah onların attıkları şeylerin tamamen uydurma olduğunu ifade etmek için, onlara "مـا يأفكـون uydurdukları şeyler" dedi.

46. فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ Büyücüler apaçık delili ve engin mucizeyi gördükten sonra âlemlerin Rabbi olan Allah'a secdeye kapandılar.

47, 48. قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ■ رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ Secde ederken dediler ki: "Musa ve Harun'un, bizi çağırdığı Azîz ve Yüce olan Allah'a inandık" Taberî şöyle der: "Büyücüler, Musa'nın kendilerine getirdiği şeyin bir sihir olmayıp gerçek olduğunu ve bunu gökleri ve yeri yaratan Allah'tan başka hiç kimsenin yapamıyacağını anlayınca, Yüce Allah'a boyun eğerek, yüzüstü secdeye kapandılar. Secde ederken şöyle dediler: "Biz, Firavun ve adamlarının değil, Musa'nın, bizi kendisine ibadete çağırdığı âlemlerin Rabbi olan Allah'a iman ettik."[21]

49. قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ Firavun büyücülere dedi ki: Benden izin almadan Musa'ya iman mı ettiniz? إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ Şüphesiz o, öğrendiğiniz ve davasını galip getirmek üzere anlaştığınız başkanınızdır. Firavun böyle diyerek kavminin zihnini karıştırmak istedi ki, onlar, sihirbazların bilerek ve hakkı görerek iman ettiklerine inanmasınlar. İbn Kesîr şöyle der: "Bu, batıl olduğunu herkesin bildiği bir inatçılıktır. Çünkü büyücüler, o günden önce Musa ile bir araya gelmemişlerdi. Öyleyse, nasıl olur da büyü sanatını onlara öğretmiş olan büyükleri olabilirdi? Akıllı bir kimse bunu söylemez."[22] Sonra onları şöyle tehdit etti: فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ Sizi cezalandırırken, ona iman etmenin vebâlinin ne olduğunu göreceksiniz.

لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ Her birinizin sağ elini ve sol ayağını keseceğim. وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ Ve her birinizi mutlaka bir ağaca asacak ve ölünceye kadar öyle bırakacağım.

50. قَالُوا لَا ضَيْرَ إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ Sihirbazlar şöyle dedi: "Tehdit ettiğin şeyin başımıza gelmesinde bizim için bir zarar yok. Biz ona aldırmayız. Çünkü biz, Rabbimizin bağışlamasını umarak O'na döneceğiz.

51. إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَا Şüphesiz biz, iman etmeden önceki günahlarımızı Allah'ın bağışlayacağını ve bu günahlar sebebiyle bizi cezalandırmayacağını umuyoruz. أَنْ كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ Musa'ya inananların ilki olduğumuz ve kavmimizden önce iman ettiğimiz için, Rabbimizin bizi affedeceğini ümit ediyoruz."

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

21 Taberî, XIX, 46.
22 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 647.

1. "فظلت أعناقهم لها خاضعين Boynları ona eğilir" cümlesinde güzel bir kinaye vardır. Yüce Allah, bu sözüyle, daha önce izzetli ve şerefli iken onlara gelen zillet ve horluğu kinaye etti.

2. "فسيأتيهم أنباء ما كانوا به يستهزئون Alay edip durdukları şeyin haberleri, yakında kendilerine gelecektir" cümlesi tehdit ve korkutma ifade eder.

3. "أو لم يروا إلى الأرض Arza bakmadılar mı?" cümlesi kınama ifade eder. Bu soru, ibret gözüyle bakmadıklarından dolayı onları kınamak için sorulmuştur.

4. "ويضيق صدري Göğsüm daralır" ile, "ولا ينطلق لساني konuşamam" arasında güzel bir mukâbele sanatı vardır.

5. "رسول Elçi" ile "أرسل gönderdi" arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

6. "فعلت yaptın" ile "فعلتك işini" arasında cinâs-ı nâkıs vardır. Çünkü harfleri aynı harekeleri farklıdır. Dolayısıyla cinâs-ı nâkıs olmuştur.

7. "قال الم نربك فينا وليدا Seni içimizde bir çocuk olarak büyütmedik mi? dedi" cümlesinde hazif yoluyla icaz vardır. Bu hazfi sözün akışı göstermekte olup takdiri şöyledir: Firavun'a gittiler ve ona bunları söylediler. O da Musa ya (a.s.), "الم نربك seni biz büyütmedik mi?" dedi. Aynı şekilde "فأرسل إلى هرون Harun'a da peygamberlik ver" cümlesinde icaz vardır. Zemahşerî şöyle der: Bunun aslı şudur: Harun'a da Cebrâil'i gönder, onu da peygamber yap, onunla beni kuvvetlendir ve destekle. Burada Yüce Allah çok güzel bir kısaltma yapmıştır.[23]

8. "الا تستمعون İşitmiyor musunuz? sorusu muhatabı hayrete sevketme kalıbıdır.

9. "ان رسولكم الذي ارسل إليكم لمجنون Size gönderilmiş olan bu elçiniz mutlaka delidir!" cümlesi, te'kîd edatı olan "إن ve ل" ile te'kid edilmişdir. Çünkü muhatap tereddütlüdür. Aynı şekilde, münâzaranın başında sihirbazların söylemiş oldukları "انا لنحن الغالبون Elbette biz galip geleceğiz biz!" cümlesi de "إن ve ل" edatlarıyla pekiştirilmiştir. Bu, beyân ilmi sanatlarındandır.

10. "المشرق Doğu" kelimesi ile "المغرب batı" kelimesi arasında tıbâk sanatı vardır. Sonra âyet sonlarındaki uygunlukta çok güzel bir secî sanatı meydana getirmektedir.

BİR NÜKTE

Eğer denilirse, Musa (a.s.) nasıl münâzaranın başında Firavun ve kavmine "إن كنتم موقنين Eğer gerçeğe inanan kimseler iseniz" dedi. Daha sonra da "إن كنتم تعقلون Eğer aklınız ererse" dedi? cevap: Musa (a.s.) önce onların iman edeceklerini umduğu

23 el-Keşşâf, III, 238.

için onlara yumuşak ve iyi davrandı. Onların inat ve demegojilerini görünce "إن كنتم تعقلون" sözüyle onları kınadı. Bunu Firavun'un "ان رسولكم الذي أرسل إليكم لمجنون" Size gönderilmiş olan elçiniz mutlaka delidir" sözüne karşılık söyledi. Musa bu sözüyle hikmet yolunu tutmuş oldu.

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى
اَنْ اَسْرِ بِعِبَادِيْٓ اِنَّكُمْ مُّتَّبَعُوْنَ ﴿٥٢﴾ فَاَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِى الْمَدَآئِنِ
حٰشِرِيْنَ ﴿٥٣﴾ اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيْلُوْنَ ﴿٥٤﴾ وَاِنَّهُمْ لَنَا
لَغَآئِظُوْنَ ﴿٥٥﴾ وَاِنَّا لَجَمِيْعٌ حٰذِرُوْنَ ﴿٥٦﴾ فَاَخْرَجْنٰهُمْ
مِّنْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿٥٧﴾ وَّكُنُوْزٍ وَّمَقَامٍ كَرِيْمٍ ﴿٥٨﴾ كَذٰلِكَ
وَاَوْرَثْنٰهَا بَنِىْٓ اِسْرَآئِيْلَ ﴿٥٩﴾ فَاَتْبَعُوْهُمْ مُّشْرِقِيْنَ ﴿٦٠﴾
فَلَمَّا تَرَآءَ الْجَمْعٰنِ قَالَ اَصْحٰبُ مُوْسٰٓى اِنَّا لَمُدْرَكُوْنَ ﴿٦١﴾ قَالَ كَلَّا اِنَّ
مَعِىَ رَبِّىْ سَيَهْدِيْنِ ﴿٦٢﴾ فَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى اَنِ اضْرِبْ بِّعَصَاكَ
الْبَحْرَ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيْمِ ﴿٦٣﴾ وَاَزْلَفْنَا
ثَمَّ الْاٰخَرِيْنَ ﴿٦٤﴾ وَاَنْجَيْنَا مُوْسٰى وَمَنْ مَّعَهٗٓ اَجْمَعِيْنَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ اَغْرَقْنَا
الْاٰخَرِيْنَ ﴿٦٦﴾ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ
﴿٦٧﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿٦٨﴾ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ اِبْرٰهِيْمَ
﴿٦٩﴾ اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ وَقَوْمِهٖ مَا تَعْبُدُوْنَ ﴿٧٠﴾ قَالُوْا نَعْبُدُ اَصْنَامًا
فَنَظَلُّ لَهَا عٰكِفِيْنَ ﴿٧١﴾ قَالَ هَلْ يَسْمَعُوْنَكُمْ اِذْ تَدْعُوْنَ ﴿٧٢﴾
اَوْ يَنْفَعُوْنَكُمْ اَوْ يَضُرُّوْنَ ﴿٧٣﴾ قَالُوْا بَلْ وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا كَذٰلِكَ
يَفْعَلُوْنَ ﴿٧٤﴾ قَالَ اَفَرَءَيْتُمْ مَّا كُنْتُمْ تَعْبُدُوْنَ ﴿٧٥﴾ اَنْتُمْ
وَاٰبَآؤُكُمُ الْاَقْدَمُوْنَ ﴿٧٦﴾ فَاِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّىْٓ اِلَّا رَبَّ
الْعٰلَمِيْنَ ﴿٧٧﴾ الَّذِىْ خَلَقَنِىْ فَهُوَ يَهْدِيْنِ ﴿٧٨﴾ وَالَّذِىْ هُوَ
يُطْعِمُنِىْ وَيَسْقِيْنِ ﴿٧٩﴾ وَاِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِيْنِ ﴿٨٠﴾ وَالَّذِىْ
يُمِيْتُنِىْ ثُمَّ يُحْيِيْنِ ﴿٨١﴾ وَالَّذِىْٓ اَطْمَعُ اَنْ يَّغْفِرَ لِىْ خَطِيْٓـَٔتِىْ يَوْمَ
الدِّيْنِ ﴿٨٢﴾ رَبِّ هَبْ لِىْ حُكْمًا وَّاَلْحِقْنِىْ بِالصّٰلِحِيْنَ ﴿٨٣﴾

وَاجْعَلْ لِّي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴿٨٤﴾ وَاجْعَلْنِي مِن وَرَثَةِ جَنَّةِ
النَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَاغْفِرْ لِأَبِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ
يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ
سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ
﴿٩١﴾ وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَمَا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِن دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنصُرُونَكُمْ
أَوْ يَنتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾ فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ
إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾ تَاللَّهِ إِن كُنَّا لَفِي
ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾ وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ
﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِن شَافِعِينَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً
فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٢﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم
مُّؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾

52. Musa'ya "Kullarımı geceleyin yola çıkar; çünkü takip edileceksiniz" diye vahyettik.

53. Firavun da şehirlere asker toplayıcılar gönderdi:

54. "Esasen bunlar, sayıları az, bölük pörçük bir cemaattır.

55. Kesinkes bizi öfkelendirmişlerdir.

56. Biz ise, elbette uyanık (ve tekvücut) bir cemaatız " diyordu.

57, 58. Ama biz onları, bahçelerden, pınarlardan, hazinelerden ve güzel evlerden çıkardık.

59. Böylece, bunlara İsrailoğullarını mirasçı yaptık.

60. Derken, Firavun ve adamları gün doğumunda onların ardına düştüler.

61. İki topluluk birbirini görünce, Musa'nın adamları "İşte, yakalandık!" dediler.

62. Musa, "Aslâ! Rabbim şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir" dedi.

63. Bunun üzerine Musa'ya "Asân ile denize vur!" diye vahyettik. O derhal yarıldı, her parça koca bir dağ gibi oldu.

64. Ötekileri de oraya yaklaştırdık.

65. Musa ve beraberinde bulunanların hepsini kurtardık.

66. Sonra ötekilerini suda boğduk.

67. Şüphesiz bunda bir ibret vardır; ama çokları iman etmiş değillerdir.

68. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

69. Onlara İbrahim'in haberini de anlat.

70. Hani o, babasına ve kavmine, "Neye tapıyorsunuz?" demişti.

71. "Putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya devam edeceğiz" diye cevap vermişlerdi.

72. İbrahim dedi ki: "Peki, yalvardığınızda onlar sizi işitiyorlar mı?

73. Yahut size fayda ya da zarar verebiliyorlar mı?"

74. Şöyle cevap verdiler: "Hayır, ama biz babalarımızı böyle yapar bulduk."

75, 76. İbrahim dedi ki: "İyi ama, ister sizin, ister önceki atalarınızın, neye taptığınızı düşündünüz mü?".

77. "İyi bilin ki onlar benim düşmanımdır, ancak âlemlerin Rabbi benim dostumdur."

78. " Beni yaratan da, bana doğru yolu gösteren de O'dur."

79. "Beni yediren, içiren O'dur."

80. "Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur."

81. "Benim canımı alacak, sonra diriltecek de O'dur."

82. "Ve hesap günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum O'dur."

83. "Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler zümresine kat."

84. "Bana, sonra gelecekler içinde, iyilikle anılmayı nasip eyle!"

85. "Beni, Naîm Cennetinin varislerinden kıl.

86. Babamı da bağışla çünkü o sapıtanlardandır.

87. İnsanların dirilecekleri gün, beni mahcup etme;

88. O gün, ne mal fayda verir, ne de evlat.

89. Ancak Allah'a temiz bir kalple gelenler o günde fayda bulur."

90. O gün Cennet, takvâ sahiplerine yaklaştırılır.

91. Cehennem de azgınlara apaçık gösterilir.

92, 93. Onlara, "Allah'tan başka taptıklarınız hani nerede? Size yardım edebiliyorlar mı veya kendilerine yardımları dokunuyor mu?" denilir.

94, 95. Artık onlar, o azgınlar ve İblis orduları, toptan tepetaklak oraya atılırlar.

96. Orada birbirleriyle çekişerek şöyle derler:

97. "Vallahi, biz gerçekten apaçık bir sapıklık içindeymişiz.

98. Çünkü biz sizi âlemlerin Rabbi ile eşit tutuyorduk.

99. Bizi, ancak bu günahkârlar saptırdı.

100, 101. Şimdi artık bizim ne şefaatçimiz var, ne de yakın bir dostunuz.

102. Ah keşke bizim için bir dönüş daha olsa da, mü'minlerden olsak!"

103. Bunda elbet büyük bir ders vardır, ama çokları iman etmezler.

104. Şüphesiz Rabbin, işte o, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah, bu sûrede yedi kıssa anlattı. 1. Musa ile Hz. Harun'un kıssası: 2. İbrahim'in kıssası. 3. Nuh'un kıssası 4. Hud'un kıssası, 5. Sâlih'in kıssası, 6. Lut'un kıssası, 7. Şuayb'ın kıssası (aleyhimusselâm). Bu kıssaların tümü, müşriklerden çektiklerine karşı Rasulullah (s.a.v.)'i teselli etmek için anlatılmıştır. Bu mübarek âyetler Musa (a.s)'in kıssasını anlatmaya devam etmektedir.

KELİMELERİN İZAHI

أسر : Geceleyin götür. Geceleyin yürümek manasına gelen الـــــراء mastarından alınmıştır. Gündüzleyin yürüyen kimse için أســرى fiili kullanılmaz. Bu fiil, husûsî olarak, geceleyin yürümek için kullanılır.

شرذمة : Şirzime, az ve zayıf topluluk demektir. Çoğulu شراذم dir. Cevherî şöyle der: "Şirzime, insanlardan bir grup, bir bütünden bir parça demektir. Bez parçalarına ثوب شراذم denir."[24]

أزلفنا : Yaklaştırdık "وأزلفت الجنة للمـــتقين Cennet, takvâ sahipleri için yaklaştırıldı"[25] âyetinde de bu manada kullanılmıştır. Şâir şöyle der:

24 Kurtubî, 13/101.
25 Şuarâ, 26/90.

وكل يوم مـــــضى أو ليلة سلفت فـيـهـا النفـوس إلى الاجـال تزدلف

Geçen her gün veya geçen her gece canlar ecellerine yaklaşmaktadır.[26]

فكبكبوا: Tepe taklak atıldılar. Bir kimse bir şeyin altını üstüne çevirdiğinde "كبكب الشئ" denilir. İbn Atıyye şöyle der: "Bu fiil, كبّ nin muza'afı olup, صر nın muza'afı" "صـرصـر öttü" gibidir. Bu, cumhurun görüşüdür. Zemahşerî de şöyle der: "كبّ، كبكبة kelimesinin tekrarlı şeklidir. Lafzın tekrarı, mananın tekrarının delili kılınmıştır. Sanki kişi Cehenneme atıldığında tekrar tekrar altı üstüne dönerek yuvarlanır. Nihayet Cehennemin dibinde karar kılar."[27]

حميم : Hamîm, tasa ve kıvanç ortağı olan samimi dost. "كرّة Kerre," tekrar dönmek demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

52. وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي Musa'ya vahyedip İsrailoğullarını geceleyin deniz tarafına götürmesini emrettik. Kurtubî şöyle der: "İsrailoğulları Musa'ya iman ettikleri için Allah onlara "kullarım" dedi. Ve Musa (a.s)'a onları geceleyin çıkarmasını emretti."[28] إِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ Firavun ve kavmi sizi Mısır'a geri döndürüp öldürmek için arkanızdan geleceklerdir.

53. فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ Firavun, onların gittiklerini haber alınca onları takip etmek için şehirlere adamlar gönderip kendisi için bir ordunun toplanmasını emretti ve onlara:

54. إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ Şüphesiz bunlar az bir gruptur. Taberî şöyle der: İsrailoğulları altıyüzyetmiş bin kişiydi.[29] Fakat Firavun ordusunun çokluğuna nisbetle onları az saydı.

55. وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَائِظُونَ Onlar bizi kızdıracak ve canımızı sıkacak işler yapıyorlar.

56. وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ "Şüphesiz biz uyanık ve dikkatli bir topluluğuz. Uyanıklık, tedbirli olmak ve işleri sağlam yapmak bizim âdetimizdir. Zemahşerî şöyle der: "Bunlar, Firavunun, güç ve kuvvetinin kırılacağı sanılmasın diye kavmine karşı ileri sürdüğü mazeretlerdir."

57. فَأَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ Firavun ve kavmini kendilerine ait bağlardan ve akan ırmaklardan çıkardık.

58. وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ Onları biriktirmiş oldukları altın ve gümüşlerden, güzel evler ve değerli tahtlarından uzaklaştırdık.

26 Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr, 24/140.
27 el-Keşşâf 3/253.
28 Kurtubî, 13/100.
29 Taberî 19/46.

59. كَذَٰلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَائِيلَ İşte bu anlattığımız şekilde onları çıkardık ve boğduktan sonra da yurtlarına ve mallarına İsrailoğullarını vâris kıldık.

60. فَأَتْبَعُوهُم مُّشْرِقِينَ Güneş doğarken onlara yetiştiler.

61. فَلَمَّا تَرَاءَى الْجَمْعَانِ Her iki grup yani Musa'nın grubu ile Firavun'un grubu birbirlerini görünce قَالَ أَصْحَابُ مُوسَىٰ إِنَّا لَمُدْرَكُونَ Musa'nın kavmi dedi ki: Firavun ve ordusu bize yetişiyor, bizi öldürecekler.[30] Onlar, önlerinde denizi, arkalarında Firavun ve ordusunu görüp kötü düşünceye kapıldıklarında böyle söylediler.

62. قَالَ كَلَّا Musa, "hayır" dedi. "Onlar aslâ size yetişemeyecekler. Böyle sözler söylemekten sakının. إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ Şüphesiz Rabbim, koruması ve zaferiyle benimle beraberdir ve bana kurtuluş yolunu gösterecektir. Râzî şöyle der: Musa, kavminin maneviyâtını iki şeyle kuvvetlendirdi. Biri, Rabbinin kendisiyle beraber olduğunu söylemesi; Bu, zafer ve yardım garantisini gösterir. İkincisi ise "Rabbim bana kurtuluş yolunu gösterecektir" sözüdür. Yüce Allah ona kurtuluş yolunu, düşmanlarının da helâk olacağını gösterdiğinde en büyük zafere ulaşmış oldu.[31]

63. فَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنِ اضْرِب بِّعَصَاكَ الْبَحْرَ Musa'ya vahyedip asâsını denize vurmasını emrettik. فَانفَلَقَ O da vurdu ve deniz yarıldı. فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ Denizin her bölümü sabit ve yüksek bir dağ haline geldi. İbn Abbas şöyle der: "İsrailoğullarından her kabîleye bir yol olmak üzere denizde on iki yol açıldı."[32]

64. وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ الْآخَرِينَ Firavun ve ordusunu da oraya yaklaştırdık. Nihayet İsrailoğulları denize girince peşlerinden onlar da girdiler.

65. وَأَنجَيْنَا مُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُ أَجْمَعِينَ Musa ile beraberindeki bütün müminleri kurtardık.

66. ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ Sonra da Firavun ve kavmini boğduk. Tefsirciler şöyle der: Deniz yarılınca Allah, Musa ve kavmi için yolları kupkuru hale getirdi. On iki yol açılmış, yollar arasında sular büyük dağ gibi durmuştu. Musa'nın kavmi denizden çıkıp Firavun'un kavmi de tamamen girince Yüce Allah denize onların üzerine kapanmasını emretti. Böylece onlar denizde boğuldular. Musa'nın kavminden bazıları "Firavun boğulmadı" dediler. Bunun üzerine Firavun'un cesedi deniz kıyısına atıldı da İsrailoğulları onu gördüler.

67. إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً Firavun ve kavminin boğdurulmasında Allah'ın, dostlarını kurtaracağına ve düşmanlarını helâk edeceğine dair büyük bir ibret vardır. وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ Bu büyük mucizenin görülmesine rağmen insanların çoğu iman etmez. Burada Rasulullah (s.a.v.) için bir teselli, ona isyan edenler için de bir tehdit vardır.

30 el-Keşşâf 3/248.
31 et-Tefsîru'l-kebîr, 24/138.
32 Muhtasaru İbn Kesîr 2/649.

68. وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ Şüphesiz Rabbin, düşmanlarından intikam alan, dostlarına da merhamet edendir.

69. وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ Bu âyet, İbrahim'in (a.s.) kıssasının başlangıcıdır. Buyuruluyor ki: "Ey Peygamber! Onlara İbrahim'in o önemli haberini ve o büyük olayı anlat."[33]

70. إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ Hatırla ki o, babasına ve kavmine, "Neye tapıyorsunuz!?" demişti. İbrahim onların putlara taptıklarını bildiği halde faydasız şeylere tapmalarından dolayı beyinsizliklerini anlatmak ve aleyhlerine delil getirmek için bu soruyu sordu.

71. قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ Dediler ki: "Putlara tapıyoruz ve bunlara tapmaya devam edeceğiz, bırakmayacağız." Bunu sevinç ve iftiharla söylediler. Zira "putlara tapıyoruz" demeleri onlar için yeterli bir cevaptı. Fakat onlar, yaptığına övünen kimse gibi daha fazlasını söylediler.

72. قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ İbrahim kınamak ve ayıplamak üzere: "Dua ederek onlara sığındığınızda duanızı işitiyorlar mı?" diye sordu.

73. أَوْ يَنْفَعُونَكُمْ أَوْ يَضُرُّونَ Veya sizin için herhangi bir menfaat sağlıyorlar mı? Ya da herhangi bir zararı sizden savıyorlar mı?" dedi.

74. قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذَلِكَ يَفْعَلُونَ Dediler ki: "Hayır, ama babalarımızın onlara taptıklarını gördük, dolayısıyla biz de onlar gibi yapıyoruz: Ebussuûd şöyle der: "Putperestler, putların bir kez dahi olsun fayda ve zarar veremeyeceklerini itiraf ettiler ve gerçeği söylemeye mecbur kaldılar ki o da putperestlerin taklitten başka bir dayanaklarının olmayışıdır."[34] Bu ise delilsiz kaldıklarının belirtilerindendir.

75, 76. قَالَ أَفَرَأَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ■ أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمُ الْأَقْدَمُونَ İbrahim (a.s) dedi ki: "Sizin ve önceki babalarınızın Allah'ı bırakarak kendilerine taptığınız bu putların ne olduğunu şimdi gördünüz mü?

77. فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِي إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ Bu putlar benim düşmanımdır, bunlara tapmam. Bilakis âlemlerin Rabbi olan Allah'a ibâdet ederim. O, dünyada da ahirette de benim dostumdur." İbrahim (a.s.) onlara tarîz yapmak için putlara düşmanlığı kendisine isnat etti. Nasihatte bu üslup açıkça anlatmaktan daha etkilidir.

78. الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ "Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren, bu putlar değil Allah'dır.

---

33 Fahreddin Râzî şöyle der: "Yüce Allah bu sûrenin başında, kavminin inkârı sebebiyle Rasulullah (s.a.v.)'in üzüntüsünü anlattı. Sonra Musa (a.s)'ın kıssasından bahsetti ki Rasulullah (s.a.v.) böyle sıkıntıların Musa'nın (a.s.) başına da gelmiş olduğunu bilsin. Ardından da yine Rasulullah (s.a.v.), İbrahim (a.s.)'ın üzüntüsünün kendi üzüntüsünden daha şiddetli olduğunu bilsin diye İbrahim'in (a.s.) kıssasını anlattı. Çünkü İbrahim (a.s.)'ın en büyük sıkıntısı babasını ve kavmini ateşte görmesi ve bunları kurtarmak için dua etme ve uyarmaktan başka bir şey yapamaması idi. (et-Tefsîru'l-kebîr 24/142).

34 Ebussuûd Tefsiri 4/109.

79. وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ O Yüce Allah, beni yediren ve içirendir. O, yaratıcı ve rızık vericidir. Yağmur dolu bulutlar göndererek yağmur yağdırır ve bu yağmurla, kullarına rızık olsun diye çeşit çeşit meyveler çıkarır.

80. وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ Hastalandığımda, bana ondan başka hiç kimse şifa veremez." İbrahim (a.s), hastalığı kendine isnat ederek, "اذا مرضت Ben hastalandığımda" şifayı da Allah'a nisbet ederek, "فهو يشفين O bana şifâ verir" dedi. Böyle demesi ancak edebe uygun hareket etmek içindi.Yoksa, hastalık da şifâ da Allah'tandır. Böyle demekle, edepli bir şekilde konuşmuştur.

81. وَالَّذِي يُمِيتُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ "Hayat veren ve öldüren O'dur. Buna, O'ndan başka hiç kimsenin gücü yetmez. Beni dilediği zaman öldürür, öldürdükten sonra da dilediği zaman tekrar diriltir.

82. وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ O'nun geniş rahmetine güvenerek, kulların yaptıklarının karşılığını göreceği o hesap ve ceza gününde, günahımı bağışlayacağını umuyorum." Bu âyet, ümmete, günahlarından tevbe ve hatalarını ikrar etmelerini öğretmektedir.

83. رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ Rabbim! Bana ilim ve anlayış ver. Beni iyi kullarının zümresine kat.

84. وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ Benden sonra gelecek olanlar arasında güzel bir şekilde övülmeyi ve anılmayı bana nasip et ki öyle anılayım ve bana uyulsun.[35] İbn Abbas şöyle der: "Bu, bütün milletlerin onun yolunda toplanmalarıdır. Her millet ona sarılır ve onu yüceltir."

85. وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ "Beni, ahirette ebedîlik Cennetlerinin mirasına hak kazanan mutlu kişilerden eyle.

86. وَاغْفِرْ لِأَبِي Babamı bağışla ve ona iman nasip et. إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ Çünkü o, doğru yolu şaşıranlardandır." Sâvî şöyle der: "Yüce Allah, babasının bağışlanması dışında, onun bütün dualarını kabul etmiştir."[36] Kurtubî de şöyle der: "İbrahim, babası inanacağına dair söz verdiği için, Allah'tan onun bağışlanmasını istedi. Babasının imana gelmeyeceğini anlayınca ondan uzaklaştı."[37]

87. وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ "Yaratıkların yaptıklarının hesabını vermek için diriltilecekleri gün beni hor ve zelil kılma." Bu, İbrahim (a.s)'in Allah'ın yüceliği ve büyüklüğü karşısında gösterdiği bir tevazudur. Yoksa Yüce Allah onu, "İbrahim, bir önder idi"[38] diyerek övmüştür.

---

35 Bazı âlimler şöyle der: "Âyet, güzel bir şöhret elde etmenin müstehap olduğunu göstermektedir. Çünkü güzel bir şöhret elde ederek bu şekilde anılmak, ikinci bir hayattır. Şöyle derler: "Bir toplum öldü, ancak onlar insanlar arasında yaşıyorlar".

36 Sâvî Hâşiyesi, III, 175.

37 Kur ubî, XIII, 114.

38 Nahl sûresi, 16/120.

88. يَوْمَ لا يَنْفَعُ مَالٌ وَلا بَنُونَ O zor günde, hiç kimseye ne mal, ne de evlat bir fayda verir.

89. إِلاَّ مَنْ أَتَى اللهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ Ancak ahirette, tertemiz, şirk, nifâk, haset ve kinden arınmış bir kalple Rableri huzuruna gelenler hariç. Burada, İbrahim (a.s.)'in yaptığı dualar sona ermektedir. Bundan sonra Yüce Allah şöyle buyurur:

90. وَأُزْلِفَتْ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ O gün Cennet, içine girmeleri için takvâ sahiplerine yaklaştırılır. Taberî der ki: "Bu takvâ sahipleri, dünyada iken Allah'a itaat ederek O'nun azabından sakınanlardır."[39]

91. وَبُرِّزَتْ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ Cehennem de sapık suçlulara o şekilde gösterilir ki, onu önlerinde apaçık, gözleriyle görürler. Mü'minler Cenneti görürler ve bunun neticesinde yüzleri aydın ve sevinçli olurlar. Azgınlar da Cehennemi gördükleri için keder ve üzüntüye kapılırlar.

92, 93. وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ أَوْ يَنْتَصِرُونَ O sapıklara kınama ve azarlama yoluyla şöyle denir: Allah'ı bırakıp da ilah diye taptığınız putlar nerde? Sizi Allah'ın azabından kurtarabiliyor veya bu azabı kendilerinden savabiliyorlar mı? Bütün bu sözler hep azarlama ifade eder.

94. فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ Artık onlar ve azgınlar yani putlar, müşrikler, tapanlar ve tapılanlar, başları üzerine Cehenneme atılırlar. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur: "Siz ve Allah'ı bırakıp da taptığınız şeyler Cehennem odunudur"[40] Mücâhid: "Onlar Cehenneme atılır" der. Kurtubî de şöyle der: Yüzüstü kapaklanarak birbirlerinin üstüne atılırlar".[41]

95. وَجُنُودُ إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ İblis'in, insan ve cinlerden oluşan orduları da, toptan tepe taklak Cehenneme atılır.

96. قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ Cehennemde, birbirleriyle çekişerek, tapanlar taptıklarına şöyle derler:

97. تَاللهِ إِنْ كُنَّا لَفِي ضَلالٍ مُبِينٍ Vallahi biz, gerçekten, apaçık ve haktan uzak bir sapıklık içindeydik.

98. إِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ Çünkü o zaman, âlemlerin Rabbiyle birlikte size ibadet ediyor ve ibadete layık olma hususunda sizi onunla bir tutuyorduk.

99. وَمَا أَضَلَّنَا إِلاَّ الْمُجْرِمُونَ Bizi doğru yoldan saptıran, bize küfrü ve isyanı güzel gösteren o reislerden ve ileri gelenlerden başkası değildi.

100. فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ Artık, bu günün dehşetinden bizi kurtaracak bir şefaatçimiz yok.

---

39 Taberî, XIX, 55.
40 Enbiyâ sûresi, 21/98.
41 Taberî, XIX, 55.

101. وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ Bizi Allah'ın azabından kurtaracak gerçek ve candan seven bir dostumuz da yok.

102. فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ Ah, tekrar dünyaya dönebilsek de Allah'a inansak, iyi ameller işlesek ve Rabbimize itaat etsek.

103. إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً İbrahim (a.s.) ve kavmi hakkında anlatılan bu kıssada akıl sahiplerinin alacağı bir ders vardır. وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ Oysa, senin İslâm'a çağırdığın o müşriklerin çoğu iman etmediler.

104. وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ Şüphesiz senin Rabbin, düşmanlarından intikam alıcı, dostlarına merhamet edicidir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "فانفلق Derhal yarıldı" cümlesinde hazif yoluyla icaz vardır. Takdiri: Denize vurdu, o da derhal yarıldı, şeklindedir.

2. "كالطود العظيم Koca bir dağ gibi" terkibinde mürsel mücmel teşbih vardır. "Yere iyice oturmak ve öyle kalmak hususunda dağ gibi oldu" demektir. Teşbih edatı söylenmiş teşbih yönü söylenmemiştir.

3. "او ينفعونكم Veya size fayda verirler mi?" ile, "أو يضرون yahut size bir zararları olur mu? arasında tıbâk vardır. Aynı şekilde "يميتني beni öldürür" ile "يحيين beni diriltir" arasında da tıbâk vardır.

4. "واذا مرضت فهو يشفين Hastalandığımda o bana şifa verir" cümlesinde edebe uyulmuştur. Zira İbrahim (a.s.), Allah'a karşı edepli davranarak, "واذا أمرضني Allah beni hasta yaptığı zaman dememiş," hastalığı kendine isnat etmiştir. Zira her ne kadar, hastalık ve şifa Allah'tan da olsa, edepli davranmış olmak için, Allah'a kötülük nisbet edilmez.

5. "واجعل لي لسان صدق Bana iyi bir anılma nasip et" cümlesinde latif bir istiâre vardır. Yüce Allah "lisân" kelimesini, iyi anılma ve övülme için müsteâr olarak kullanmıştır. Bu, en latif istiârelerdendir.

6. Mutlu kişiler hakkında söylenen, "وأزلفت الجنة للمتقين Cennet, takvâ sahiplerine yaklaştırılır" cümlesine karşılık, "وبرزت الجحيم للغاوين Cehennem, azgınlara gösterilir" denilmek sûretiyle güzel bir mukâbele yapılmıştır.

7. الغاوين، المتقين ve ضلال مبين gibi lafızlarda, âyet sonlarındaki fasılalara uyulmuştur. Bu, beyânın güzelliğini arttıran güzel secîdendir.

BİR UYARI

Rivayete göre İbrahim (a.s), babasının yüzü toz toprak içinde olduğu halde kıyamet günü ona rastlayacak ve şöyle diyecek: "Ben sana, bana karşı çıkma, demedim mi? "Babası: "Bugün sana isyan etmeyeceğim" diyecek. O zaman İbrahim (a.s): "Ey Rabbim! Sen, insanların diriltileceği gün beni rezil etmeyeceğine söz vermiştin. Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmış şu babamın durumundan daha rezil ne vardır?" der. Yüce Allah, "Ben, Cennetimi kâfirlere haram kıldım" diyerek: "Ey İbrahim! Ayağının altına bak" buyurur. İbrahim (a.s.) bakar, bir de ne görsün, leş gibi pis bir erkek sırtlan. Daha sonra bu sırtlan, ayaklarından tutulup Cehenneme atılır.[42]

42 Buhârî, Enbiyâ 8. Rivayete göre, sözü edilen sırtlan; İbrahim'in o hale çevrilmiş olan babası Azer'dir. (Mütercimler).

كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ
الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٥﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٠٦﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ
أَمِينٌ ﴿١٠٧﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٠٨﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ
وَأَطِيعُونِ ﴿١١٠﴾ قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾
قَالَ وَمَا عِلْمِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٢﴾ إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّي
لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٤﴾ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ
مُبِينٌ ﴿١١٥﴾ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ
﴿١١٦﴾ قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي
وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ
﴿١١٩﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ
أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾
كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾
إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٢٥﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٢٦﴾ وَمَا
أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢٧﴾ أَتَبْنُونَ
بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿١٢٩﴾
وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٣١﴾
وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ
﴿١٣٣﴾ وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾
قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ ﴿١٣٦﴾
إِنْ هَٰذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣٧﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿١٣٨﴾

فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ
الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾ إِنِّي لَكُمْ
رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤٥﴾ أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا
آمِنِينَ ﴿١٤٦﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ
﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٥٠﴾
وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٥١﴾ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا
يُصْلِحُونَ ﴿١٥٢﴾ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا
فَأْتِ بِآيَةٍ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٥٤﴾ قَالَ هَٰذِهِ نَاقَةٌ لَهَا
شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ
عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾ فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا نَادِمِينَ
﴿١٥٧﴾ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾
كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٦٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ
أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٦١﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٦٢﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٦٣﴾
وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٤﴾ أَتَأْتُونَ
الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٥﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ ۚ
بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿١٦٦﴾ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا لُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ
﴿١٦٧﴾ قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ﴿١٦٨﴾ رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا
يَعْمَلُونَ ﴿١٦٩﴾ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ

ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٧٢﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا ۖ فَسَاءَ مَطَرُ
الْمُنذَرِينَ ﴿١٧٣﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ
﴿١٧٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٧٥﴾ كَذَّبَ أَصْحَابُ لْئَيْكَةِ
الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧٦﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ إِنِّي لَكُمْ
رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٧٨﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٧٩﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٠﴾ أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا
تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿١٨٢﴾
وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿١٨٣﴾
وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٨٤﴾
قَالُوا إِنَّمَا أَنتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٨٥﴾ وَمَا أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا
وَإِن نَّظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿١٨٦﴾ فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِّنَ السَّمَاءِ
إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٨٧﴾ قَالَ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨٨﴾
فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ ۚ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ
عَظِيمٍ ﴿١٨٩﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٩٠﴾
وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٩١﴾

105. Nuh kavmi de peygamberleri yalanladılar.

106. Kardeşleri Nuh onlara "Sakınmaz mısınız?

107. Bilin ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.

108. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

109. Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükâfatımı verecek olan ancak âlemlerin Rabbi Allah'tır.

110. Onun için Allah'tan korkun ve bana itaat edin" dediğinde.

111. Kavmi şöyle cevap verdi: "Sana âdî kimseler tâbi olup dururken, biz sana iman eder miyiz hiç?!"

112. Nuh dedi ki: "Onların yaptıkları hakkında bilgim yoktur.

113. Onların hesabı ancak Rabbime aittir. Düşünürseniz (anlarsınız).

114. Ben iman eden kimseleri kovacak değilim.

115. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım."

116. Dediler ki: "Ey Nuh! Vazgeçmezsen, iyi bil ki, taşlanmışlardan olacaksın!"

117. Nuh dedi ki: "Rabbim! Kavmim beni yalanladı.

118. Artık benimle onların arasında sen hükmünü ver. Beni ve beraberimdeki mü'minleri kurtar."

119. Bunun üzerine biz onu ve beraberindekileri, o dolu geminin içinde kurtardık.

120. Sonra da, geri kalanları suda boğduk.

121. Doğrusu bunda büyük bir ders vardır, ama çokları iman etmezler.

122. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

123. Âd kavmi de peygamberleri yalanladılar.

124. Kardeşleri Hud: "Sakınmaz mısınız?

125. Bilin ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.

126. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

127. Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükâfatımı verecek olan, ancak âlemlerin Rabbi Allah'tır.

128. Siz her yüksek yere, bir alâmet dikerek eğleniyor musunuz?

129. Temelli kalacağınızı umarak sağlam yapılar mı ediniyorsunuz?

130. Yakaladığınız zaman, zorbalar gibi mi yakalıyorsunuz?

131. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

132, 133, 134. Bildiğiniz şeyleri size veren, size davarlar, oğullar, bağlar ve pınarlar ihsan eden Allah'a karşı gelmekten sakının.

135. Doğrusu sizin hakkınızda muazzam bir günün azabından endişe ediyorum" dediğinde,

136. Onlar şöyle dediler: "Sen öğüt versen de, vermesen de bizce birdir...

137. Bu, öncekilerin geleneğinden başka bir şey değildir.

138. Biz azaba uğratılacak da değiliz."

139. Böylece onu yalanladılar; biz de kendilerini helâk ettik. Doğrusu bunda büyük bir ibret vardır; ama çokları iman etmezler.

140. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

141. Semûd da peygamberleri yalanladı.

142. Kardeşleri Sâlih onlara şöyle demişti:" Sakınmaz mısınız?

143. Bilin ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.

144. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

145. Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükâfatım ancak âlemlerin Rabbine aittir.

146, 147, 148. Siz burada, bahçelerin, pınarların içinde, ekinlerin, salkımları sarkmış hurmalıkların arasında güven içinde bırakılacak mısınız?

149. Dağlardan, kıvanç içinde evler yontuyorsunuz.

150. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

151, 152. Yeryüzünde bozgunculuk yapıp dirlik düzenlik vermeyen aşırı gidenlerin emrine uymayın."

153. Dediler ki: "Sen, olsa olsa iyice büyülenmiş birisin!

154. Sen de, ancak bizim gibi bir insansın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bize bir mucize getir."

155. Sâlih "İşte mucize bu dişi devedir, onun bir su içme hakkı vardır, belli bir günün içme hakkı da sizin" dedi.

156. "Ona bir kötülükle ilişmeyin, yoksa sizi büyük bir günün azabı yakalayıverir."

157. Buna rağmen onlar deveyi kestiler; ama pişman da oldular.

158. Bunun üzerine onları azap yakaladı. Doğrusu bunda, büyük bir ders vardır, ama çokları iman etmezler.

159. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

160. Lut kavmi de, peygamberleri yalanladı.

161. Kardeşleri Lut onlara şöyle demişti: Sakınmaz mısınız?"

162. "Bilin ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim."

163. "Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."

164. "Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükâfatım ancak âlemlerin Rabbi Allah'a aittir."

165, 166. "Rabbinizin sizler için yarattığı eşlerinizi bırakıp da, insanlar içinde erkeklere mi yaklaşıyorsunuz? Doğrusu siz haddi aşmış bir kavimsiniz!"

167. Onlar şöyle dediler: "Ey Lut! Vazgeçmezsen, iyi bil ki, sürgün edilmişlerden olacaksın!"

168. Lut, "Doğrusu, dedi, ben sizin bu işinizden nefret edicilerdenim."

169. "Rabbim! Beni ve ailemi, onların yapa geldiklerinden kurtar."

170. Bunun üzerine onu ve bütün ailesini kurtardık.

171. Ancak azapta kalanlar arasında bulunan bir kocakarıyı kurtarmadık.

172. Sonra, diğerlerini helâk ettik.

173. Üzerlerine de yağmur yağdırdık. Uyarılanların yağmuru ne de kötü!

174. Elbet bunda büyük bir ibret vardır; fakat çokları iman etmezler.

175. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

176. Eyke halkı da peygamberleri yalanladılar.

177. Şuayb onlara şöyle demişti: Sakınmaz mısınız?"

178. "Bilin ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim."

179. "Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."

180. "Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükâfatım ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir."

181. "Ölçüp tartmayı doğru yapın, eksik yapanlardan olmayın.

182. Doğru terazi ile tartın.

183. İnsanların hakkı olan şeyleri kısmayın. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.

184. Sizi ve önceki nesilleri yaratandan korkun."

185. Onlar şöyle dediler! "Sen, olsa olsa iyice büyülenmişlerden birisin.

186. Sen de, ancak bizim gibi bir insansın. Bil ki, biz seni ancak yalancılardan biri sayıyoruz.

187. Şayet doğru sözlülerden isen, üstümüze gökten parçalar düşür."

188. Şuayb, "Rabbim, yaptıklarınızı iyi bilendir" dedi.

189. Hülâsa, onu yalancı saydılar da, kendilerini o gölge gününün azabı yakalayıverdi. Gerçekten o, korkunç bir günün azabı idi!

190. Doğrusu bunda büyük bir ders vardır; ama çokları iman etmezler.

191. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah, önceki âyetlerde, Peygamberi Muhammed (s.a.v.)'e Musa ve İbrahim'in kıssalarını anlattıktan sonra, ardından burada Nuh, Hud, Sâlih, Lut ve Şuayb (aleyhimusselâm)'ın kıssasını anlattı. Bundan maksat, kavminden gördüğü kötülüklere karşı Rasulullah (s.a.v.)'e teselli vermek ve yalanlayanları cezalandırma hususunda Allah'ın kanununu açıklamaktır.

KELİMELERİN İZAHI

المشحون: Meşhûn, dolu manasınadır. Bir kimse gemiyi insan, hayvan ve yiyecekle doldurduğu zaman, شحن السفينة denir.

ريع : Ri', yüksek yer demektir. "Yol" manasına gelir.

مصانع : Masâni', burada bundan maksat, yüksek kalelerdir. Bu, İbn Abbas'ın görüşüdür. Şâir şöyle der:

تركنا ديارهم منهم قفارا وهدمنا المصانع والبروجا

Yurtlarını, onların bulunmadığı çöller haline getirdik. Kaleleri ve burçları yerle bir ettik.[43]

بطشتم : Yakaladınız. بطش Zorla yakalayıp mağlup etmektir. Bir kimse bir şeyi şiddet ve zorla tutup kavradığı zaman بطش denir. Geniş zamanı يبطش gelir.

الجبلة : Cibillet, mahlukat demektir. Herevî şöyle der: "Cibillet ve cibil, çok sayıda insan topluluğu demektir. Yüce Allah'ın ولقد أضلّ منكم جبلاً كبيراً Şeytan, sizden pek çok insanı kandırdı"[44] âyetindeki جبلاً kelimesi de bu kökten

43 Kurtubî, XIII, 123.
44 Yâsîn sûresi, 36/62.

olup, "çok insan" demektir. "İnsan şu şekilde yaratıldı manasına, جبل فلان على كذا denir."

كسفا : Kisef, bir parça şey manasına gelen "كسفة kisfe" kelimesinin çoğuludur.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

105. كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ Kavmi, peygamberleri Nuh'u yalanladı. Bir peygamberi yalanlayan, bütün peygamberleri yalanlamış olduğundan, yüce Allah burada "المرسلين peygamberleri" dedi.

106. إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلا تَتَّقُونَ Hani, dinde değil de nesepte kardeşleri olan Nuh onlara, "Putlara tapma hususunda Allah'ın azabından korkmuyor musunuz?" demişti. Zemahşerî şöyle der: "Bu, Arapların üslubudur. Onlar, bir kabileden, mesela Temîmoğullarından birini kastederek: يا أيها بني تميم Ey Temîmoğullarının kardeşi!" derler. Kahramanlık manası ifade eden şu beyit de bu üslupla söylenmiştir: "لا يسألون أخاهم حين يندبهم Kardeşleri onları savaşa çağırdığında ona sebep sormazlar."[45]

107. إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ Kuşkusuz ben size nasihat ediyorum. Ben, emin bir nasihatçıyım. Ne hainlik ederim, ne de yalan söylerim.

108. فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِي Artık Allah'ın azabından korkun ve emrime uyun.

109. وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ Yaptığım nasihata karşılık sizden bir şey istemiyorum. إِنْ أَجْرِيَ إِلا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ Sevabımı ve mükâfatımı yalnız Yüce Allah'tan istiyorum.

110. فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِي O halde Allah'tan korkun ve emrime uyun. Onları çağırdığı şeyin önemine dikkat çekmek ve bu hususu vurgulamak için bu sözü tekrarladı.

111. قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الأَرْذَلُونَ Dediler ki: Ey Nuh! Söylediklerini tasdik mi edeceğiz. Halbuki sana uyanlar, sefiller, fakirler ve zayıflardır. Beyzâvî şöyle der: "Bu, onların akıl ve görüşlerinin zayıflığından ileri gelmektedir. Zira onlar işi sadece dünya malına dayandırdılar ve fakirlerin Nuh'a uymalarını, kendilerinin uymalarına ve çağrısına iman etmelerine engel saydılar."[46]

112. قَالَ وَمَا عِلْمِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Nuh dedi ki: Ben, onların kalplerinde gizlediklerini araştıracak değilim. Bana ihlas ile mi, yoksa menfaat umarak mı uyduklarına dair amellerini araştırmak bana düşmez. Kurtubî der ki: Onlar sanki şöyle demişlerdir: O zayıf kimseler sana, sadece izzet ve mal elde etme gayesi ile tâbi oldular. Nuh da onlara cevaben şöyle dedi: "Kuşkusuz ben onların işlerinin iç yüzünü bilemem. Ben sadece görünüşlerine bakarım."[47]

45 el-Keşşâf, III, 254.
46 Beyzâvî, II, 76.
47 Kurtubî, XIII, 120.

113. إِنْ حِسَابُهُمْ إِلاَّ عَلَى رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ "Onların hesaplarını görmek ve yaptıklarının karşılığını vermek sadece Allah'a aittir. Şüphesiz Allah onların sırlarından ve kalplerinde olandan haberdârdır. Eğer bilirseniz bu böyledir."

114. وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ "Ben, bu zayıf mü'minleri yanımdan uzaklaştıracak değilim. Onları meclisimden de kovamam." Ebû Hayyân şöyle der: "Bu âyet gösteriyor ki onlar, Nuh'tan, fakirleri yanından uzaklaştırmasın istediler. Nitekim Kureyş'in ileri gelenleri de Rasulullah (s.a.v.)'tan, zayıflardan kendisine inananları kovmasını istediler."[48]

115. إِنْ أَنَا إِلاَّ نَذِيرٌ مُبِينٌ "Ben sadece sizi Allah'ın azabına karşı uyarıcıyım. Onun güç ve kudretinden sizi korkutuyorum. İster eşraftan olsun ister halktan, ister yüksek tabakadan olsun, ister zayıf tabakadan, kim bana uyarsa kurtulur."

116. قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَانُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ Dediler ki, Ey Nuh! Eğer peygamberlik iddiasını bırakmaz ve içinde bulunduğumuz durumu kötülemeye son vermezsen, mutlaka taşlanarak öldürülenlerden olacaksın. Nuh'u taşla öldürmekle korkuttular. O zaman Nuh (a.s.) onların kurtuluşlarından ümidini kesti ve onlara beddua etti.

117. قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِي "Ey Rabbim, dedi, kavmim beni yalanladı ve bana inanmadı.

118. فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا Benimle onların arasında, nasıl dilersen öyle hükmet. Aramızda adil hükmünle hüküm ver. وَنَجِّنِي وَمَنْ مَعِي مِنَ الْمُؤْمِنِينَ Beni ve yanımdaki mü'minleri, onların hile ve tuzaklarından kurtar."

119. فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ Biz de Nuh'u ve onunla birlikte bulunan, erkekler, kadınlar ve hayvanlarla dolu gemideki mü'minleri kurtardık.

120. ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ Onları kurtardıktan sonra, kavminden geriye kalanları boğduk.

121. إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً Şüphesiz bunda, düşünüp tefekkür edenler için büyük bir ibret vardır. وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ Buna rağmen insanların çoğu iman etmez.

122. وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ Ey Peygamber! Kuşkusuz Rabbin galiptir, hiçbir şey onu mağlup edemez. Kullarına karşı çok merhametlidir; onları hemen cezalandırmaz. Bundan sonra Yüce Allah Hud (a.s.)'ın kıssasını anlatmaya başladı:

123. كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ Âd kavmi de peygamberlerini yalanladı. Bir peygamberi yalanlayan, bütün peygamberleri yalanlamış olur.

124. إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ Hani Hud, kavmine şöyle demişti: Allah'tan başkasına taptığınız için onun azap ve intikamından korkmuyor musunuz?!

125. إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ Ben, din hususunda sizin için bir nasihatçıyım. Güvenilir bir peygamberim.

48 el-Bahr, VII, 32.

126. فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِي Allah'ın azabından korkun ve emrine uyun.

127. وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلاَّ عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ Ben, daveti tebliğe karşılık sizden, dünyalık bir şey istemiyorum. Ben ücretimi sadece Allah'tan istiyorum. Peygamberler'in davetinin bir olduğuna dikkat çekmek için, bu âyetler tekrar edildi.

128. أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ Bu bir istifhâm-ı inkârîdir. Yani sırf oyun ve eğlence için, alâmet olarak yol kenarında her yüksek yere büyük bir bina mı dikiyorsunuz? İbn Kesîr şöyle der: "ريع Rî", yüksek yer demektir. Hud kavmi meşhûr yollar üzerinde sırf oyun, eğlence ve kuvvet gösterisi için, sağlam ve heybetli görünen binalar yaparlardı. Bundan dolayı, peygamberleri Hud (a.s.) onları kınadı. Çünkü bunları yapmak zaman öldürmek, bedenleri yormak ve ne dünya, ne de ahirette bir faydası olmayan şeyle meşgul olmak demekti."[49]

129. وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ Hiç ölmeyecekmişsiniz, dünyada ebedî kalacakmışsınız gibi sağlam köşkler mi yapıyorsunuz?

130. وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ Bir kimseye zulmettiğinizde, diktatörler gibi şefkatsizce ve acımasızca yakalarsınız. Hud (a.s.), onların yaptıklarının zorba diktatörlerin âdeti olan bir zulmü doğurduğu için onları kınadı. Fahreddin Râzî şöyle der: "Hud (a.s.) onları üç özellikle tanıttı. Birincisi yüksek binalar yapmak. Bu israf ve üstünlük tutkusunu gösterir. İkincisi, sağlam köşk ve kaleler yapmak. Bu ise, ebedî yaşama arzusunu gösterir. Üçüncüsü, zorbalıktır. Bu da, sadece kendilerinin üstün olmalarını istediklerini gösterir. Bütün bunlar, dünya sevgisinin onları sardığına bir işarettir. Öyle ki, bu sevgi içinde boğulup kaldılar, neticede kulluk sınırının dışına çıktılar ve ilahlık iddia etmeye başladılar. Dünya sevgisi ise, her günahın başıdır."[50]

131. فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِي "Allah'tan korkun ve bu işleri bırakın, emrime uyun." Bundan sonra Hud (a.s.) Allah'ın nimetlerini hatırlatmaya başlayarak şöyle dedi:

132. وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ "Size bildiğiniz çeşitli nimetleri ve hayırlı şeyleri veren Allah'tan korkun.

133, 134. أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ ■ وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ Size davarlar, oğullar, bağlar ve nehirler gibi asıl nimetleri verdi. Size bol bol lütufta bulundu. Öyleyse kendisine ibadet ve şükredilmesi, inkâr edilmemesi gereken O'dur.

135. إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ Ben, bu nimetlere şükretmediğiniz, Allah'a ortak koştuğunuz ve O'nu inkâr ettiğiniz takdirde, gerçekten, şiddetinden dolayı çocukların ihtiyarlayacağı korkunç bir günün azabının başınıza gelmesinden korkuyorum." Hud (a.s.) onları korkutarak ve teşvik ederek Allah'a çağırdı. Onları çağırırken de son derece açık bir şekilde öğüt verdi ve korkuttu. Onlar ise şu şekilde cevap verdiler:

---

49 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 653.

50 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIV, 157 (özet olarak).

136. قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ "Bize öğüt vermenle vermemen bize göre birdir. Söylediklerine aldırış etmiyoruz. Yapmakta olduğumuz şeyleri bırakmayacağız." Ebû Hayyân şöyle der: "Kavmi, Hud'un sözlerini, alaylı bir üslupla vaaz yerine koydular ve onun kendilerini korkuttuğu şeylere aldırış etmediklerini ifâde ettiler. Çünkü onlar Hud (a.s.)'un getirdiklerinin doğruluğuna inanmamışlar ve onun, iddiasında yalancı olduğunu ileri sürmüşlerdir."[51]

137. إِنْ هَذَا إِلاَّ خُلُقُ الأَوَّلِينَ Bu bize getirdiğin, öncekilerin yalan ve hurâfelerinden başka bir şey değildir.

138. وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ Biz ceza görecek değiliz. Ne öldükten sonra dirilme, ne ceza, ne hesap, ne de azap vardır.

139. فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ Peygamberleri Hud'u yalanladılar. Bu yüzden onları sert ve uğultulu bir fırtına ile yok ettik. İbn Kesîr şöyle der: "Onlar şiddetli esen çok soğuk bir rüzgâr ile yok edildiler. Bu uğultulu ve şiddetli bir rüzgârdır. Onların yok olmalarına sebep olan şey, kendi cinslerinden olmuştur. Çünkü onlar çok kibirli ve zorba kimselerdi, Dolayısıyle Allah, kendilerinden daha şiddetli ve daha sert bir şeyi onlara musallat kıldı. Rüzgâr her şeyi yerinden uçurdu. Hattâ onlardan bir adama gelir, onu yerinden alıp havada yükseltir, sonra tepe taklak yere vururdu. Böylece başını ve beynini parçalardı."[52] إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً Onların yok edilmesinde bir öğüt ve bir ibret vardır. وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ Bu engin mucizeleri görmelerine rağmen insanların çoğu iman etmedi.

140. وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ Ey Peygamber! Kuşkusuz Rabbin, düşmanlarından intikam almada güçlü, mü'min kullarına karşı da çok merhametlidir. Bundan sonra Yüce Allah, Sâlih (a.s.)'in kıssasını anlatmaya başlayarak şöyle buyurdu:

141. كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ Semûd kabilesi de peygamberleri Sâlih'i yalanladı. Kuşkusuz, bir peygamberi yalanlayan, bütün peygamberleri yalanlamış olur.

142. إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلا تَتَّقُونَ Hani kardeşleri Sâlih onlara, "Allah'tan başkasına ibadet ettiğiniz için onun azap ve intikamından korkmuyor musunuz?

143, 144, 145. إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ■ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِي ■ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلاَّ عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ Bilin ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana uyun. Bunun için sizden hiç bir karşılık istemiyorum. Benim mükâfatımı verecek olan, ancak âlemlerin Rabbi Allah'tır." Bu âyetler, peygamberlerin çağrısının tek olduğuna dikkat çekmek için tekrarlanmıştır. Her peygamber, kendisinin gönderilmesindeki gayeyi, görevini ve bunun, insanlığın yararına olduğunu kavmine hatırlatır.

146. أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا آمِنِينَ "Rabbiniz sizi sanki siz hiç ölmeyecekmişsiniz gibi bu

51 el-Bahr, VII, 33.

52 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 654 (özetle).

dünyada nimetler içerisinde ebedî ve emin mi bırakacak? İbn Abbas şöyle der: "Onlar o kadar uzun ömürlü idiler ki, binaların ömrü onların ömrü kadar olmazdı." Kurtubî şöyle der: "Yüce Allah'ın, "Size orada uzun ömür verdi"[53] meâlindeki sözü bunu göstermektedir. Sâlih (a.s.) onları bu davranışlarından dolayı kınayarak şöyle dedi:"Siz dünyada ölümsüz olarak kalacağınızı mı sanıyorsunuz?".[54]

147, 148. فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ■ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ Bahçelerin ve akan ırmakların arasında, içinde çeşitli ekin, yumuşak ve taze hurmaların bulunduğu geniş tarlalarda, evet bütün bu nimetler içerisinde hesapsız ve cezasız bırakılacağınızı mı sanıyorsunuz? Tefsirciler şöyle der: Semûd topraklarının bağ ve bahçeleri, suyu ve hurmalıkları çoktu. Sâlih (a.s.), Allah'ın bu güzel nimetlerini yani bağ ve bahçelerde meyveler yetiştirdiğini, akan ırmaklar fışkırttığını ve tarlalardan ekin ve meyveler çıkarttığını onlara hatırlattı. Âyette geçen الهضيم kelimesi İkrime'ye göre, "yumuşak, hoş" demektir. İbn Abbas'a göre bu kelime, "olgunlaşmış, yetişmiş" manasınadır.[55]

149. وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ İçinde oturmaya ihtiyacınız olmadığı halde, şımarık bir şekilde dağlar içinde evler yapıyorsunuz. Fahreddin er-Râzî şöyle der: "Bu âyetin zâhirî gösteriyor ki; Hud kavmi hayâlî zevklere düşkün ve onların esiri idi. Bunlar üstünlük, sonsuzluk ve gurur gibi hayâlî zevklerdir. Sâlih kavmi ise maddî zevklere düşkün idi. Bunlarda, yeme, içme ve güzel evler elde etme gayreti idi."[56] Sâvî de şöyle der: "Onların ömürleri çok uzundu. Onlar ölmeden önce binalar ve tavanlar eskirdi. Zira herbiri 300-1000 yıl kadar ömür sürerdi."[57]

150. فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِي Allah'ın azabından korkun ve size verdiğim öğütlerde bana itaat edin.

151. وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ İleri gelen günahkârların emrine uymayın.

152. الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ Onların âdetleri, yeryüzünü islah değil, bozmaktır. Taberî şöyle der: "Onlar, Yüce Allah'ın şu âyette tanıttığı dokuz kişidir: "Şehirde dokuz kişi vardı ki, bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyor, iyiliğe yanaşmıyorlardı."[58]

153. قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ Sâlih (a.s.)'in kavmi dedi ki: "Sen büyülenmişlerdensin. Sana büyü yapılmış aklını başından almış." Tefsirciler şöyle der: Âyette geçen المسحر kelimesi, "المسحور" kelimesinin mübalağası olup "çok büyülenmiş" manasınadır.

154. مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا "Ey Sâlih, sen, sadece bizim gibi bir adamsın. Allah'ın

53 Hud sûresi, II/61.
54 Kurtubî, XIII, 127.
55 Kurtubî, هضيم kelimesinin manası hakkında 12 görüş anlatır. Bkz. Kurtubî, XIII, 128.
56 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIV, 159.
57 Sâvî Haşîyesi, III, 179.
58 Neml sûresi, 27/48; Taberî, XIX, 63.

فَـــأْتِ بِآيَةٍ إِنْ كُنْـتَ مِنَ الصَّـــادِقِينَ Öyleyse bize, elçisi olduğunu nasıl iddia edersin? doğruluğunu gösterecek bir mucize getir."

155. قَالَ هَذِهِ نَاقَةٌ Sâlih (a.s.) dedi ki: "Size göstereceğim mucize Allah'ın kudretiyle sert kayadan çıkacak olan şu devedir." Tefsirciler şöyle der: Rivayete göre onlar, Sâlih (a.s.)'e, belirli bir kayadan çıkacak olan gebe bir devenin, önlerinde doğurmasını teklif ettiler. Sâlih (a.s.) de oturup düşünmeye başladı. O sırada Cebrâil (a.s.) gelerek şöyle dedi: "İki rekat namaz kıl ve o deveyi Rabbinden iste." Sâlih (a.s.) de öyle yaptı. Bunun üzerine deve çıktı, önlerinde yavrusunu doğurdu ve çöktü. Sâlih (a.s.): "Ey kavmim! İşte istediğiniz deve budur" dedi.[59] لَهَا شِـرْبٌ وَلَكُمْ شِـرْبُ يَوْمٍ مَـعْلُومٍ Suyunuzu bir gün o içecek, bir gün siz içeceksiniz. Katâde şöyle der: "Devenin içme günü geldiğinde onların bütün suyunu içerdi. Bu da bir başka mucizedir."

156. وَلَا تَمَـــسُّـوهَا بِسُـوءٍ "Ona vurmak veya öldürmek sûretiyle herhangi bir zarar vermeyin. فَـيَـــأْخُـذَكُمْ عَـذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ Yoksa Allah'tan size, anlalatılamayacak kadar korkunç bir azap gelir."İbn Kesîr şöyle der: "Sâlih (a.s.) onları, deveye bir kötülük yaptıkları takdirde, Allah'ın azabına uğrayacaklarını bildirerek sakındırdı. Dolayısıyle deve, bir süre aralarında yaşadı. Suya gelip içiyor, yaprakları ve otları yiyordu. Onlar da devenin sütünden yararlanıyorlardı. Ondan, kana kana içecekleri kadar süt alıyorlardı. Zaman uzayıp en bedbahtları da yetişince, deveyi kesip öldürme hususunda fikir birliğine vardılar."[60]

157. فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا نَادِمِينَ Deveyi ok atarak öldürdüler. En bedbahtları olan Kudar b. Salif, onların emir ve rızalarıyle, ok atarak deveyi öldürdü. Fakat azap korkusuyla, öldürdüklerine pişman oldular. Fahreddin er-Râzî şöyle der: "Onların pişmanlıkları, tevbe edenlerin duyduğu pişmanlık gibi değil, hemen azaba çarptırılacaklarından korkanların pişmanlığı gibiydi."[61]

158, 159. فَـأَخَـذَهُمُ الْعَـذَابُ Bunun üzerine, vaadolunan azap onları yakaladı. Bu azap öyle bir gürültü idi ki, şiddetinden bedenleri sönüverdi, kalpleri yarıldı, üzerinde bulundukları yer şiddetle sarsıldı. Gökten üzerlerine taşlar döküldü de hepsi öldüler. إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً İşte bunda, düşünen ve akıl erdirenler için ibret ve öğüt vardır. وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ■ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ Ama çokları iman etmedi. Kuşkusuz Rabbin, işte o, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir. Bu âyetlerin tefsiri daha önce geçti.

Bundan sonra Yüce Allah, Lut (a.s.)'un kıssasını anlatmaya başladı ve şöyle buyurdu:

160. كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ Lut kavmi de, peygamberleri Lut'u yalanladı.

59 Bakınız, Şeyhzâde Haşîyesi, III, 477.
60 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 656.
61 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIV, 6O.

161. إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ أَلَا تَتَّقُونَ Hani kardeşleri Lut onlara, "Allah'tan başkasına ibadet ettiğiniz için, O'nun azabından ve intikam alacağından korkmuyor musunuz?" demişti.

162, 163, 164. إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ■ فَاتَّقُوا اللهَ وَأَطِيعُونِي ■ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ "Bilin ki ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükâfatım âlemlerin Rabbine aittir." Bunlar, daha önce Sâlih, Hud ve Nuh (a.s.)'un söylemiş olduğu kelime ve lafızların aynısı olup peygamberlerin davetlerinin tek, gayelerinin aynı ve kaynaklarının semâvî vahy olduğunu vurgulayan âyetlerdir. Sonra Lut (a.s.) onlara şöyle dedi:

165. أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ "Bu, kınama ve azarlama ifade eden istifhâm-ı inkârîdir. Yani siz oğlancılık mı yapıyorsunuz? Oysa bu çirkin fiili mahlukat arasında sizden başka yapan yoktur.

166. وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ Rabbinizin size mübah kıldığı kadınlardan yararlanmıyorsunuz. Mücâhid şöyle der: "Kadınlarla normal yoldan cinsel ilişkiyi bırakıp erkeklere gidiyorsunuz."[62] بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ Doğrusu siz, günah işleyerek ve fesat çıkararak haddi aşan bir kavimsiniz. Lut, erkeklerle ilişki kurmalarından dolayı onları kınadı, sonra, kınamada bundan daha etkili bir ifade kullandı. Sanki şöyle diyordu: Haddi aşmanız ve bu çirkin fiili işlemeniz sebebiyle, insanlıktan çıkıp hayvanlık seviyesine indiniz. Hayvanın erkeği bile, erkeği ile cinsel ilişki kurmaktan nefret eder siz ise, hayvanların dahi sakındığı bir işi yapıyorsunuz."

167. قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا لُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ Dediler ki: "Ey Lut! yaptığımız işi kötülemeyi bırakmazsan, seni aramızdan mutlaka çıkaracağız ve öncekilere yaptığımız gibi seni de yurdumuzdan sürgün edeceğiz." Böylece kavmi, Lut'u kovmak ve sürgün etmekle tehdit etti.

168. قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ Lut, "Şüphesiz ben, sizin bu çirkin işinize son derece kızanlardanım ve ben sizden uzağım" dedi ve şöyle dua etti:

169. رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ "Ey Rabbim! Yaptıkları bu çirkin işten dolayı hak ettikleri azaptan beni ve ailemi koru."

170, 171. فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ■ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ Yüce Allah şöyle buyurdu: Biz de onu, eşi hariç, bütün ailesiyle birlikte kurtardık. Karısı helâk olup azap içinde kalanlardan oldu. İbn Kesîr şöyle der: "Âyette geçen عجوز den maksat, Lut (a.s.)'un karısıdır. Kötü bir ihtiyardı. Yüce Allah, "Karın dışında aile efrâdını geceleyin yola çıkarıp yürü" diye emrettiğinde, o, kavminden geriye kalanlarla birlikte kalıp yok oldu."[63]

62 Zâdu'l-mesîr, VI, 140.
63 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 657.

172. ثُمَّ دَمَّرْنَا الآخَرِينَ Sonra onları yere batırıp üzerlerine taş yağdırarak en korkunç bir şekilde yok ettik.

173. وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا Gökten üzerlerine şiddetli yağan bol yağmur gibi taş yağdırdık. فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنذَرِينَ Peygamberleri kendilerini uyardığı halde onu yalanlayan uyarılmış kavmin başına yağan bu yağmur ne kötü bir yağmurdur.

174, 175. إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً Kuşkusuz bunda, basiret sahipleri için bir ibret ve öğüt vardır. وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ■ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ Fakat çokları iman etmez. Kuşkusuz Rabbin mutlak galip ve engin merhamet sahibidir. Bu âyetlerin tefsiri daha önce geçti. Bundan sonra Yüce Allah, Şuayb (a.s.)'ın kıssasını anlatmaya başlayarak şöyle buyurdu:

176. كَذَّبَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ Medyen halkı da, peygamberleri Şuayb'ı yalanladı. Taberî şöyle der: "Eyke, sık ağaçlık demektir. Eyke halkından maksat, Medyenliler'dir.[64]

177, 178, 179, 180. إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ■ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ■ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِي ■ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ Şuayb onlara şöyle demişti: Sakınmaz mısınız? Bilin ki ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat eden. Bunun için sizden hiç bir ücret istemiyorum. Benim mükâfatım ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir. Bu âyetlerin tefsiri daha önce geçti.

181. وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ Ölçü ve tartıda insanların haklarını tam olarak verin. أَوْفُوا الْكَيْلَ Ölçü ve tartıda eksik yapanlardan olmayın.

182. وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ Âdil ve doğru terâzî ile tartın.

183. وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ İster eksiltme, ister aldatma, ister gaspetme veya benzeri hangi yolla olursa olsun, insanların haklarını eksiltmeyin. وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ Yeryüzünde yol kesme, baskın, yağma ve talan gibi çeşitli şekillerde fesat çıkarmayın.

184. وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ Sizi ve sizden önceki mahlukatı yaratan Allah'tan korkun. Mücâhid şöyle der: "Cibille, mahlukat manasınadır.[65] Burada maksat, geçmiş ümmetlerdir.

185. قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ Dediler ki: "Sen sadece şiddetle büyülenmişlerden birisin. Sana öyle bir büyü yapılmış ki, aklın başından gitmiş.

186. وَمَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا Sen ancak bizim gibi bir insansın. Peygamber değilsin. وَإِنْ

64 Taberî, XIX, 65.
65 Taberî, XIX, 66.

نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ Ey Şuayb! Biz senin sadece bir yalancı olduğunu sanıyoruz. Sen, Allah'ın elçisi olduğunu söyleyerek bize yalan konuşuyorsun.

187. فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ Öyleyse gökten üzerimize parçalar halinde azabı indir." Bu, aşırı bir yalanlama ifadesidir. إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ Söylediklerinde doğru isen bunu yap." Fahreddin er-Râzî şöyle der: "Onlar, bu olayın meydana gelmesini çok uzak gördükleri için bunu istediler. Olay meydana gelmediği takdirde Şuayb (a.s.)'ın yalancı olduğunun ortaya çıkacağını sandılar."[66] O zaman, Şuayb (a.s.) onlara şöyle cevap verdi:

188. قَالَ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ Allah, yaptıklarınızı en iyi bilir. Eğer siz hak etmişseniz, O, bu cezayı verecektir. Size aslâ zulmetmez. Eğer başka bir cezayı hak etmişseniz, hüküm ve irade yine Allah'ındır, dilediğini yapar.

189. فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ Şuayb'ı yalanladılar da, gölge gününün azabı, o korkunç azap onları yakalayıverdi. Âyette geçen الظلة den maksat, onları gölgelendiren buluttur. Tefsirciler şöyle der: "Yüce Allah, onlara nefeslerini kesen şiddetli bir sıcak gönderdi. Bunun üzerine evlerinden çıkıp koşarak araziye gittiler. Allah, üzerlerine, güneşe karşı onlara gölge yapacak bir bulut gönderdi. Gölgede bir serinlik hissettiler ve birbirlerini oraya çağırdılar. Hepsi bulutun altına toplanınca, Allah üzerlerine bir ateş gönderdi de hepsi yandı. Bu, azabın en büyüğü idi. Onun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurdu: إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ Bu azap, korkunç ve çok şiddetli büyük bir günün azabıydı."

190, 191. إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ■ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ Doğrusu bunda büyük bir ders vardır. Ama çokları iman etmez. Kuşkusuz Rabbin mutlak galip ve engin merhamet sahibidir. Bu âyetlerin tefsiri daha önce geçti. Rasulullah (s.a.v.)'a vahyedilen yedi kıssanın sonuncusu burada sona eriyor. Bu kıssalar onu, kavminin İslâm'a girmesini aşırı derecede arzu etmekten vazgeçirmek, onlardan ümit kestirmek ve Müslüman olmadıklarından dolayı duyduğu üzüntüyü gidermek için inmiştir. Nitekim Yüce Allah, bu sûrenin başında şöyle buyurmuştur: "Onlar iman etmiyorlar diye âdetâ kendine kıyacaksın". Bu âyet Rasulullah (s.a.v.)'ı teselli etmekte, hüzün ve kederini hafifletmektedir. Her kıssanın sonunda gelen "Doğrusu bunda alınacak ders vardır. Ama çokları iman etmiş değillerdir. Kuşkusuz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir" mealindeki âyetler, akıl ve kalp sahiplerinin ibret almaları için daha etkili ve dah uyarıcı olsun diye tekrar edildi

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

66 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIV, 164.

1. "كـذبت قـوم نوح المرسلين Nuh'un kavmi de peygamberleri yalanladı". Burada "zikr-i küll, irâde-i cüz" türünden mecâz vardır. Yüce Allah, "المرسلين peygamberler" kaydı ile Nuh'u kastetmiştir. Çoğul kipi ile söylenmesi, onun şanını yüceltmek ve bir peygamberi yalanlayanın bütün peygamberleri yalanlamış olduğuna dikkat çekmek içindir.

2. "أنؤمن لك واتبـعك الأرزلون Sana zayıf ve fakirler tâbi olurken biz sana inanır mıyız?" cümlesi, istifhâm-ı inkârîdir.

3. "فافـتح بيني وبينهم فتـحا Benimle onların arasında âdil hükmünle hüküm ver" cümlesinde güzel bir istiâre vardır. Yüce Allah "الفتّاح açan"ı, "الحاكم hüküm veren" için "الفـتح açmak"ı da "الحكم hüküm vermek" için müsteâr olarak kullandı. Çünkü O, kapalı şeyi açar. Burada istiâre-i tebeiyye vardır.

4. "يفسدون bozarlar" ile "لا يصلحون düzeltmezler" arasında tıbâk vardır.

5. "قال dedi" ile "قالين kızanlar" arasında cinâs-ı nâkıs vardır. Birincisi "söylemek" manasına gelen, القول kökünden; ikincisi "kızdı" manasına gelen قلى maddesindendir.

6. "أوفـوا الكيل ولا تكونوا من المخـسرين Ölçüyü tam yapın, eksiltenlerden olmayın" cümlelerinde itnâb vardır. Çünkü ölçüyü tam yapın demek, aynı zamanda eksiltmeyi yasaklamak demektir. Bu itnâbın faydası ise, daha çok sakındırmaktır.

7. "إنما انت من المسـحرين Sen ancak iyice büyülenmişlerden birisin" cümlesinde mübalağa sanatı vardır. Zira المسـحّر kelimesi المسـحور kelimesinin mübalağa ifade eden kipidir.

8. يصلحـون، يفسـدون ve الأرذلون gibi kelimelerde, âyet sonlarına riâyet için fasıla harfleri birbirine uygun gelmiştir.

وَاِنَّهٗ لَتَنْزِيْلُ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۙ
﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ الرُّوْحُ الْاَمِيْنُ ۙ ﴿١٩٣﴾ عَلٰى قَلْبِكَ لِتَكُوْنَ مِنَ الْمُنْذِرِيْنَ ۙ ﴿١٩٤﴾
بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِيْنٍ ۙ ﴿١٩٥﴾ وَاِنَّهٗ لَفِيْ زُبُرِ الْاَوَّلِيْنَ ﴿١٩٦﴾ اَوَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ
اٰيَةً اَنْ يَّعْلَمَهٗ عُلَمٰٓؤُا بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۙ ﴿١٩٧﴾ وَلَوْ نَزَّلْنٰهُ عَلٰى بَعْضِ الْاَعْجَمِيْنَ
﴿١٩٨﴾ فَقَرَاَهٗ عَلَيْهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ مُؤْمِنِيْنَ ۙ ﴿١٩٩﴾ كَذٰلِكَ سَلَكْنٰهُ
فِيْ قُلُوْبِ الْمُجْرِمِيْنَ ۙ ﴿٢٠٠﴾ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيْمَ
﴿٢٠١﴾ فَيَاْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿٢٠٢﴾ فَيَقُوْلُوْا هَلْ
نَحْنُ مُنْظَرُوْنَ ۙ ﴿٢٠٣﴾ اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿٢٠٤﴾ اَفَرَءَيْتَ
اِنْ مَّتَّعْنٰهُمْ سِنِيْنَ ۙ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَآءَهُمْ مَّا كَانُوْا يُوْعَدُوْنَ ﴿٢٠٦﴾
مَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يُمَتَّعُوْنَ ﴿٢٠٧﴾ وَمَآ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا لَهَا
مُنْذِرُوْنَ ۛ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرٰى ۛ وَمَا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿٢٠٩﴾ وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيٰطِيْنُ ﴿٢١٠﴾
وَمَا يَنْۢبَغِيْ لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ۘ ﴿٢١١﴾ اِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُوْلُوْنَ ﴿٢١٢﴾
فَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَكُوْنَ مِنَ الْمُعَذَّبِيْنَ ۚ ﴿٢١٣﴾ وَاَنْذِرْ عَشِيْرَتَكَ
الْاَقْرَبِيْنَ ﴿٢١٤﴾ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۚ ﴿٢١٥﴾ فَاِنْ
عَصَوْكَ فَقُلْ اِنِّيْ بَرِيْٓءٌ مِّمَّا تَعْمَلُوْنَ ۚ ﴿٢١٦﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيْزِ الرَّحِيْمِ
﴿٢١٧﴾ الَّذِيْ يَرٰىكَ حِيْنَ تَقُوْمُ ﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِي السّٰجِدِيْنَ ﴿٢١٩﴾ اِنَّهٗ هُوَ
السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿٢٢٠﴾ هَلْ اُنَبِّئُكُمْ عَلٰى مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيٰطِيْنُ ۜ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ
عَلٰى كُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيْمٍ ۙ ﴿٢٢٢﴾ يُّلْقُوْنَ السَّمْعَ وَاَكْثَرُهُمْ كٰذِبُوْنَ ۜ ﴿٢٢٣﴾ وَالشُّعَرَآءُ
يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوٗنَ ۜ ﴿٢٢٤﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّهُمْ فِيْ كُلِّ وَادٍ يَّهِيْمُوْنَ ۙ ﴿٢٢٥﴾
وَاَنَّهُمْ يَقُوْلُوْنَ مَا لَا يَفْعَلُوْنَ ۙ ﴿٢٢٦﴾ اِلَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا
الصّٰلِحٰتِ وَذَكَرُوا اللّٰهَ كَثِيْرًا وَّانْتَصَرُوْا مِنْۢ بَعْدِ مَا ظُلِمُوْا ۭ
وَسَيَعْلَمُ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْٓا اَيَّ مُنْقَلَبٍ يَّنْقَلِبُوْنَ ﴿٢٢٧﴾

192. Muhakkak ki o Kur'ân âlemlerin Rabbinin indirmesidir.

193, 194, 195. Onu Cebrâil uyrıcılardan olasın diye, apaçık Arap diliyle senin kalbine indirmiştir.

196. O, şüphesiz daha öncekilerin kitaplarında da vardır.

197. İsrailoğullarının âlimlerinin onu bilmesi, onlar için bir delil değil midir?

198, 199. Biz onu Arapça bilmeyenlerden birine indirseydik de, bunu onlara okusaydı, yine ona iman etmezlerdi.

200, 201. Onu günahkârların kalplerine böyle soktuk. Onun için elem verici azabı görünceye kadar ona iman etmezler.

202. İşte bu azap onlara, kendileri farkında olmadan, ansızın geliverecektir.

203. O zaman "Bize mühlet verilir mi acaba?" diyeceklerdir.

204. Onlar bizim azabımızı mı çarçabuk istiyorlardı?

205, 206. Ne dersin! Eğer biz onları yıllarca zevk içinde yaşatıp faydalandırsak, sonra tehdit edildikleri azap başlarına gelse...

207. Tatmış oldukları zevkler onlara hiç yarar sağlamayacaktır.

208, 209. Biz, ibret olsun diye hiçbir memleketi, uyarıcıları olmadan yok etmemişizdir. Biz zalim değiliz.

210. Kur'ân'ı şeytanlar indirmedi.

211. Onlar buna layık da değillerdir. Zaten güçleri de yetmez.

212. Şüphesiz onlar, vahyi işitmekten uzak tutulmuşlardır.

213. O halde sakın Allah ile beraber başka tanrıya kulluk edip yalvarma, sonra azap edilenlerden olursun!

214. Önce en yakın hısımlarını uyar.

215. Sana uyan mü'minlere merhamet kanadını indir.

216. Şâyet sana karşı gelirlerse de ki: "Ben sizin yaptıklarınızdan kesinlikle uzağım."

217. Sen O mutlak galip ve engin merhamet sahibine güvenip dayan.

218. O ki, kalktığın zaman seni görüyor.

219. Secde edenler arasında dolaşmanı da görüyor.

220. Çünkü her şeyi işiten, her şeyi bilen O'dur.

221. Şeytanların ise kime ineceğini size haber vereyim mi?

222. Onlar, günaha, iftiraya düşkün olan herkesin üstüne inerler.

223. Bunlar, kulak verirler ve onların çoğu yalancıdırlar.

224. Şâirlere gelince, onlara da sapıklar uyarlar.

225, 226. Onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?

227. Ancak iman edip iyi işler yapanlar, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler, nereye döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah, önceki âyetlerde peygamberlerle ilgili kıssaları Rasulüne (s.a.v.) anlattıktan sonra, ardından, onun peygamber olduğunu gösteren delili anlattı. O delili de, bu mucize Kur'ân'ın, peygamberlerin sonuncusunun kalbine indirilmesidir.

KELİMELERİN İZAHI

زبر : Zübür, زبور kelimesinin çoğulu olup "kitaplar" demektir. Bu, رَسُـــول kelimesinin çoğulu رُسُل gelmesine benzer.

الأعجمين: A'cemîn, "Arapça'yı iyi konuşamayan" manasına gelen أعجمي kelimesinin çoğuludur. Arap da olsa, Arapça'yı iyi konuşamayan kimseye رجل أعـجـمي denir. Fasîh de konuşsa Arap olmayana رجل أعجمي denir.

بغتة : Bağteten, ansızın.

منظرون : Munzarûn, mühlet verilenler, geriye bırakılanlar. "Ona mühlet ver" manasına أنظره denir.

أفّاك : Effâk, çok yalancı.

منقلب : Munkaleb, dönüş yeri.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

192. وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ Bu mucize Kur'ân, âlemlerin Rabbi Allah'ın indirmesidir.

193. نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الأَمِينُ Onu, göğün emini Cebrâil (a.s) indirdi.

194. عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ Ey Peygamber! Cebrâil onu senin kalbine, ezberleyesin ve âyetleriyle inkârcıları uyarasın diye indirdi.

195. بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ Kureyş lisânı olan, açık bir Arapça ile indirdi ki, bir mazeretleri kalıp da, "Anlamayacağımız sözün ne faydası var?" demesinler. İbn Kesîr şöyle

der: "Onu apaçık, tam ve mükemmel Arapça ile indirdik ki, açık ve seçik olsun, mazereti ortadan kaldırsın, delil getirsin ve doğru yolu göstersin".[67]

196. وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الأَوَّلِينَ Kur'ân'ın adı ve haberi kuşkusuz önceki peygamberlerin kitaplarında vardı.

197. أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَةً Mekke kâfirleri için, Kur'ân'ın doğruluğuna dair, alâmet olarak أَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ İsrailoğullarının âlimlerinin onu bilmesi yetmez mi? Bu soru kınama ifade eder. Bu âlimler, kitaplarında Kur'ân'ın adının geçtiğini gören Abdullah b. Selâm ve benzeri kimselerdir.

198. وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَى بَعْضِ الأَعْجَمِينَ Mucize ve parlak nazmı ile bu Kur'ân'ı, Arapça'yı iyi konuşamayanlardan birine indirseydik,

199. فَقَرَأَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ O da Mekke kâfirlerine onu fasîh ve güzel bir şekilde okusaydı ve bu mucizevî okuyuş, o mucize Kur'ân'a eklenseydi, yine de inat ve kibirlerinin çokluğundan dolayı ona inanmazlardı."[68]

200. كَذَلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ İşte bu şekilde, Kur'ân'ı suçluların kalbine soktuk. Onu işitip anladılar. Fesâhat ve belâgatını kavradılar. Mucizeliğinin gerçek olduğunu anladılar. Yine de inanmayıp inkâr ettiler.

201. لا يُؤْمِنُونَ بِهِ Mucizeliğinin açıklığına rağmen, yine de Kur'ân'a inanmazlar. حَتَّى يَرَوُا الْعَذَابَ الأَلِيمَ Nihayet Allah'ın elem verici azabını görünce imanın fayda vermeyeceği bir zamanda inanırlar.

202. فَيَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً Allah'ın azabı onlara ansızın gelir. وَهُمْ لا يَشْعُرُونَ Onlar bunun geldiğinin farkına varamazlar.

203. فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنظَرُونَ Onlara azap ansızın geldiğinde, iman etme fırsatını kaçırdıklarına üzülerek ve bunun için mühlet isteyerek, "Bize biraz mühlet verilmez mi ki inanıp tasdik etsek" derler.

204. أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ Bu bir kınama ve inkâr sorusudur.Yani o müşrikler, nasıl oluyor da, azabı çabucak istiyor ve "bize elem verici azabı getir" diyorlar? Oysa ki, kendilerine azap indiğinde, onlar mühlet ve zaman isterler.

205. أَفَرَأَيْتَ إِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ Ey Peygamber! Bana söyler misin? Onları çok sağlıklı ve bol nimet içinde uzun yıllar yaşatsak,

206. ثُمَّ جَاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ Sonra da vaadedilen azap onlara gelse,

207. مَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يُمَتَّعُونَ O takdirde uzun ve rahat içinde bir hayat sürmüş olmaları onlara ne fayda sağlardı? O nimetlerin, üzüntünün hafifletilmesinde veya azabın defedilmesinde onlara bir faydası olur muydu?

67 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 659.

68 İbn Cüzeyy, "âyetin manası şöyledir," der: "Bu Kur'ân, konuşamayan birine indirilseydi, sonra o kimse bunu onlara okusaydı, aşırı inatlarından dolayı yine de inanmazlardı." Bu âyet, delilinin açıklığına rağmen, müşriklerin Rasulullah'ı (s.a.v.) inkâr etmelerine karşılık, onu teselli etmektedir. Bkz. et-Teshîl, III, 90.

208. وَمَـــا أَهْلَكْنَـا مِنْ قَـــرْيَةٍ Biz şehirlerden hangisinin halkını veya toplumlardan hangisini yok ettiysek, إِلاَّ لَهَـــا مُنذِرُونَ mutlaka müjdeleyici ve uyarıcı peygamberler göndermek sûretiyle delilleri onlara isbat ettikten sonra yok etmişizdir.

209. ذِكْـــرَى Onların yok edilişi başkaları için bir öğüt ve ibret "olsun da, bunlar gibi isyan etmesinler. وَمَـــا كُنَّا ظَالِمِينَ Onları cezalandırırken, biz zulmedici olmayız. Çünkü biz onlara delili getirdik, onları cezalandırmakta haklıyız, Yüce Allah, Kur'ân'ın mucizeliğine ve Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğinin doğruluğuna dikkat çektikten sonra, Kur'ân'ın, kâhinlere gelen diğer sözler gibi, cin ve şeytanlar tarafından Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kalbine atıldığını iddia eden kâfirlerin sözlerini reddederek şöyle buyurdu:

210. وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ Bu Kur'ân'ı şeytanlar indirmedi Aksine onu Rûhu'l-emîn indirdi.

211. وَمَـا يَنْبَغِي لَهُمْ وَمَـا يَسْتَطِيعُـونَ Şeytanlar bu Kur'ân'ı indirmeye layık değildir; onlar bunu aslâ yapamazlar da.

212. إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ Çünkü Muhammed (s.a.v.)'in gönderilmesinden itibaren, onların kulak hırsızlığı yapması yasaklanmıştır. Onlarla dinleyecekleri şey arasına meleklerden ve alevden bir perde çekilmiştir. Hal böyle olunca, Kur'ân'ı nasıl indirebilirler? İbn Kesîr şöyle der: "Yüce Allah, onların bunu yapmasının üç yönden imkansız olduğunu anlattı. Birincisi: Onlar buna layık değillerdir. Çünkü onların karakterleri fesat çıkarnak ve kulları saptırmaktır. Kur'ân'da ise bir nur, hidayet ve büyük bir delil vardır. İkincisi, onların buna layık olduğu farzedilse, bu takdirde de güçleri yetmez. Bu, Allah'ın kitabını korumasından ve şeriatını desteklemesinden dolayıdır. Üçüncüsü, onlar buna layık olsalar ve bunu omuzlayıp yerine getirmeye güçleri yetse de ona ulaşamazlar. Çünkü onlara Kur'ân'ı dinlemek yasak edilmiştir. Zira gök, sert bekçilerle, alev ve meşalelerle doldurulmuştur. İşin karışık olmaması için, şeytanlardan hiçbiri, onun bir harfini bile dinlemeye yol bulamaz."[69]

213. فَـــلا تَدْعُ مَعَ اللهِ إِلَـهًـا آخَـــرَ Ey Peygamber! Allah ile birlikte, başka herhangi bir ilaha ibadet etme. Bu hitap Rasulullah (s.a.v.)'a olmakla birlikte maksat başkalarıdır. فَـتَكُونَ مِنَ الْمُعَـذَّبِينَ Sonra, Allah seni Cehennem ateşiyle cezalandırır. İbn Abbas şöyle der: "Yüce Allah; "Sen benim en değerli yarattığımsın. Buna rağmen, benden başkasını ilah edinirsen seni dahi cezalandırırım" demek suretiyle, Rasulullah (s.a.v.)'ın dışındakileri sakındırmaktadır."[70] Bundan sonra Yüce Allah, Rasulüne risaleti tebliğ etmesini emrederek şöyle buyurdu:

214. وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الأَقْرَبِينَ İman etmedikleri takdirde, en yakından başlamak üzere akrabalarını Allah'ın azabından korkut. Rivayete göre, bu âyet indiğinde Rasulullah (s.a.v.) kalktı ve şöyle seslendi: "Ey Kureyş topluluğu! Canlarınızı Allah'tan satın alın. Allah'tan gelecek hiçbir şeyi sizden defedemem. Ey Abdimenâfoğulları!

69 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 660.
70 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, VI, 147.

Allah'tan gelecek bir şeyi sizden defedemem. Ey Abdulmuttalib oğlu Abbas! Allah'tan gelecek bir şeye karşı seni koruyamam, Ey Rasulullah'ın halası Safiyye! Allah'tan gelecek bir şeye karşı seni de koruyamam. Ey Muhammed'in kızı! Dilediğini benden iste. Allah'tan gelecek hiçbir şeye karşı seni koruyamam."[71] Tefsirciler şöyle der: Rasulullah (s.a.v.)'a, önce akrabalarını korkutması emredildi ki, hiç kimse onun, akrabalarına iyi davrandığını ve taraf tuttuğunu sanmasın. Rasulullah (s.a.v.) kendisine ve akrabalarına karşı sert davranınca, sözü daha faydalı ve etkili olmuştur.

215. وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنْ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ Sana uyan mü'minlere karşı yumuşak davran ve alçak gönüllü ol.

216. فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ Sana itaat etmez ve emrine karşı gelirlerse, onlardan ve yaptıklarından uzak dur. Ebû Hayyân şöyle der: "Uyarma neticesinde itaat veya isyan olduğu için, taksim de bunlara göre yapıldı. Mana sanki şöyledir: Kim inanarak sana uyarsa, ona karşı alçak gönüllü ol. Kim de sana karşı çıkarsa ondan ve yaptıklarından uzak dur."[72]

217. وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ Bütün işlerini, Azîz olan Allah'a bırak. O, gücüyle düşmanlarını kahreder ve rahmeti ile sana yardım eder.

218. الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ O, öyle bir Allah'tır ki, sen tek başına bulunduğunda, yatağından veya oturduğun yerden kalktığında seni görür. İbn Abbas şöyle der: "Namaza kalktığın zaman seni görür."

219. وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ Namaz kılanlarla birlikte, senin rükûda, secdede ve ayaktaki hal ve hareketlerini görür.[73] Yani, Allah seni tek başına olsan da görür, cemaat içinde olsan da görür.

220. إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ Kuşkusuz Yüce Allah, senin söyleyeceklerini işiten, gizlediğini de bilendir.

221. هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَى مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ Ey Peygamber! Mekke kâfirlerine de ki, şeytanların kime indiğini size bildireyim mi?" Bu âyet, kâfirlerin "Kur'ân'ı ona şeytanlar getiriyor" sözlerini reddetmektedir.

222. تَنَزَّلُ عَلَى كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ Şeytanlar, Adnan soyunun efendisinin üzerine değil her yalancı, günahkâr üzerine iner.

223. يُلْقُونَ السَّمْعَ وَأَكْثَرُهُمْ كَاذِبُونَ Şeytanlar, hırsızlama dinledikleri şeyleri kâhin dostlarının kalplerine atarlar. Şeytanların çoğu, dostlarına ulaştırdıkları şeyler hususunda yalancıdırlar. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Bu, hak bir sözdür. Cin, onu kapar ve, tavuğun gıdaklaması gibi, dostunun kulağına atar. Dostları ise, ona yüzden fazla yalan karıştırırlar."[74] Zemahşerî şöyle der: "يلقون السمع" âyetinde kastedilen şeytanlardır. Onlar, ateşle engellenmeden önce, Mele-i a'lâyı dinlerler,

71 Buhârî, Vesâyâ 11; Tefsîr-i Sûre 26, 2; Müslim, İmân, 351.

72 el-Bahr, 7/46.

73 Bu görüş, Taberî'nin tercihidir. Bir görüşe göre, bundan maksat, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in, peygamberlerin sulplerindeki halleridir.

74 Buhârî, Tevhîd, 57.

ordakilerin, gayplarla ilgili bilip de konuştuklarından bazı şeyleri çalarlardı. Sonra onu, kâhin dostlarına ve yalancı peygamberlere fısıldarlardı. Onlara fısıldadıkları şeylerde, "çoğu da yalancıydı". Çünkü onlar, işitmedikleri şeyleri de dostlarına duyuruyorlardı."[75]

Bundan sonra Yüce Allah, Hz. Muhammed'in şâir olduğunu iddia edenlere şöyle cevap verdi.

224. وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ Şâirlere gelince, onlara basiret ve doğruluk sahipleri değil sapıklar uyar.

225. أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ Ey aklı başında dinleyici! Görmüyor musun? Onlar, yerme ve övmede her yola girerler. Bir şeyi daha önce yerdikleri halde, daha sonra överler. Bir şahsı daha önce küçük düşürmüşken, daha sonra yüceltirler. Taberî şöyle der: "Bu, şâirlerin haksız yere, çeşitli şekillerde fitne çıkarmaları hususunda, Allah'ın, haklarında getirdiği bir misaldir. Onlar, batıl bir şeyle bir kavmi överken, diğerini yererler."[76]

226. وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ Onlar yalan söylerler ve yapmadıkları şeyleri, "yaptık" diye kendilerine isnat ederler. Ebû Hayyân şöyle der: "Yüce Allah şâirleri, peygamberliğe aykırı olan hallerle anlattı. Çünkü, anlatıldığı gibi, onlara sapıklar uyar. Onların takip ettikleri yol, bir şeyi övmek veya yermek gibi söz sanatlarını kullanmak ve yapmadıkları şeyi kendilerine nisbet etmektir. Bu ise, peygamberliğe aykırıdır. Çünkü peygamberlik tek bir yoldur. O yola sadece, Allah'ın hidayet nasip ettiği kimseler girer."[77] Bundan sonra Yüce Allah, bir istisna yaparak şöyle buyurdu:

227. إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ Ancak sıdk ile iman edip samimiyetle amel edenler, وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا şiir, kendilerini, Allah'ı zikretmekten alıkoymayan ve şiir söylemeyi âdet ve gâye haline getirmeyenler, وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا hakkı savunmak ve İslâm'a yardım etmek maksadıyla müşrikleri yerenler bu hükmün dışındadır. وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ Allah'ın davetine karşı çıkan zalimler ve onlarla birlikte sapık şâirler, yakında, nereye döneceklerini anlayacaklardır. Çünkü onların dönüş ve varışları azaba ve ateşe olacaktır. Orası en kötü ve en çirkin yerdir. Bu âyet, bütün zalimler hakkında genel bir tehdittir ki, bunun şiddetinden kalpler ve ciğerler parçalanır.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "وإنه لتنزيل رب العالمين Muhakkak ki o, âlemlerin Rabbinin indirmesidir" cümlesi,

75 el-Keşşâf III, 269.
76 Taberî, XIX, 78.
77 el-Bahr, VII, 49.

إن ve ل ile pekiştirilmiştir. Çünkü söz, Kur'ân'ın doğruluğu hakkında şüphe edenlere söylenmiştir. Dolayısıyla sözü, çeşitli pekiştirme edatlarıyla pekiştirmek uygun düşmüştür.

2. "أفبعذابنا يستعجلون Bizim azabımızı mı çabucak istiyorlar?" sorusu, kınama ve azarlama ifade eder.

3. "يعلمه O'nu bilir" ile "العلماء alimler" arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

4. "وما اهلكنا من قرية Biz herhangi bir beldeyi yok etmedik" cümlesinde mecâz-ı mürsel vardır. Zira, beldeden maksat, oranın halkıdır.

5. "فلا تدع مع الله إلها آخر Allah ile birlikte başka bir ilaha tapma cümlesinde teşvik ve heveslendirme vardır. Çünkü bu hitap Peygamber'in ihlâs ve takvâsını arttırmasına teşvik yoluyla yapılan bir hitaptır.

6. "واخفض جناحك للمؤمنين Mü'minler için kanadını indir" cümlesinde istiâre-i tasrîhiyye vardır. Çünkü alçak gönüllülük ve yumuşak huyluluk, inmek isteyen kuşun kanadını indirmesine benzetilmiştir. İstiâre-i mekniyye yoluyla, müşebbeh'e "indirme" ismi verildi.

7. "أفاك أثيم Çok yalan söyleyen, çok günahkâr" kipleri, çokluk ifade eden kiplerdir. Zira "فعّال ve فعيل" kalıpları mübalağa kiplerindendir.

8. "يقولون derler" ile "يفعلون yaparlar" ve "انتصروا galip geldiler" ile "ظلموا zulme uğradılar" arasında tıbâk vardır.

9. "في كل واد يهيمون Her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar" cümlesinde güzel bir istiâre-i temsiliyye vardır. Yüce Allah onların doğru yoldan ayrılmalarını, övme ve yermede aşırı gitmelerini, çölde, nereye gittiğini bilmeyen şaşkın kimseye benzetti. Bu, istiârelerin en güzellerindendir.

10. منقلب ile ينقلبون arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

11. لا يفعلون ، ينقلبون ، يهيمون gibi, âyet sonlarında, kelamın güzelliğini arttıran "murâat-ı fâsıla" sanatı vardır.

BİR NÜKTE: I

Anlatıldığına göre, Ömer b. Abdülaziz sabahleyin kalkınca sakalını tutar, sonra şu âyetleri okurdu: أفرأيت إن متعناهم سنين ■ ثم جاءهم ما كانوا يوعدون ■ ما أغنى ما كانوا يمتعون "Ne dersin?! Eğer biz onları yıllarca zevk içinde yaşatıp faydalandırsak, sonra, kendilerine vaadedilen azap gelse (acaba durumları nasıl olur?). Edindikleri faydalar ve aldıkları zevklerin onlara bir faydası olmaz". Ömer b.Abdülazîz bu âyetleri okuyunca ağlar ve aşağıdaki beyitleri okurdu:

نهارك يا مغرور سهو وغفلة ولـيـلـك نـوم والـردى لـك لازم

تسر بما يغني وتفرح بالمنى كما سر باللذات في النوم حالم
وتسعى إلى ما سوف تكره غبه كذلك في الدنيا تعيش البهائم

Ey Mağrur! Gündüzün gaflet içinde geçiyor. Gecen ise uykuda. Halbuki ölüm her an seninle. Yok olacak şeylerle sevinir, kuruntularla avunursun. Senin bu halin, uykuda rüya gören kimsenin lezzetli şeylerle sevinmesine benzer. İlerde neticesinden hoşlanmayacağın şeyleri elde etmek için koşuyorsun. Dünyada hayvanlar da böyle yaşar.[78]

BİR UYARI

Şiir, söz türlerinden bir tür olup güzeli güzel, çirkini çirkindir. Yüce Allah şiirde demegoji yapıldığı ve övme ve yermede aşırı gidildiği, itidal sınırı aşıldığı için şiiri kınamıştır. Şâirler bu hususta o kadar ileri gitmişlerdir ki, en korkak insanı Antere'ye, en cimri insanı da Hâtem'e tercih etmişler; suçsuzu suçlu, takvâ sahibini de fâsık olarak göstermişlerdir. Bazen bir şahsı zirveye çıkarmışlar, sonra kızdıklarında yerin dibine batırmışlardır. Bu, Yüce Allah'ın istisnâ ettikleri hariç, şâirlerin çoğunda görülen bir durumdur. Şâir bazen tatlı dili ve güçlü ifadesiyle bir şeyi över, bazen de onu yerer. Şâirlerden birinin bal hakkında söylediği şu beyitler, hocalarımdan duyduğum en güzel sözlerdendir:

تقول : هذا مجاج النحل تمدحه وإن تعب قلت : ذا قيئ الزنابير
مدحاً وذماً وما جاوزت وصفهما سحر البيان يرى الظلماء كالنور

Sen balı överken, "bu arının tükrüğüdür dersin. Ayıplarsan, "bu, arının kusmuğudur" dersin. O tükrük ve kusmuğu anlatırken haddi aşmaksızın övgü ve yermede bulundun. İfadenin büyüsü, karanlığı aydınlık gösterir.

BİR NÜKTE: II

Anlatıldığına göre Ferazdak, Halife Süleyman b. Abdilmelik'in yanında bazı beyitler okudu. Beyitlerin içinde, bâkire kızlarla ilgili şunlar vardı:

قبتن كأنهن مصرعات وبتّ أفض أغلاق الختام

Kızlar, geceyi ölü gibi düşmüş bir halde geçirdiler. Ben de, geceyi, mühürlü kilitleri açarak geçirdim.

Süleyman ona, "Sana had uygulamak gerekir" dedi. Bunun üzerine Ferazdak "Ey Mü'minlerin Emîri, Allah şu âyetle o haddi benden kaldırdı:

الم تر أنهم في كل واد يهيمون ■ وانهم يقولون ما لا يفعلون

"Onların her vâdide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?" Bunu duyan Halife, Ferazdak'ı affetti.[79]

Allah'ın yardımıyle Şuarâ sûresi'nin tefsiri bitti.

78 el-Keşşâf, III, 271.
79 el-Keşşâf, III, 271.

NEML SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 93 âyettir.

Sûreyi Takdim

Neml sûresi, Allah'ın birliği, peygamberlik ve öldükten sonra dirilmek gibi, İslâm'ın inanç esaslarını anlatmaya önem veren, Mekke'de inmiş sûrelerden biridir. Bu sûre, arka arkaya inmiş ve Kur'ân'da peş peşe tertip edilmiş olan üç sûreden biridir. Bunlar, Şuarâ, Neml ve Kasas sûreleridir. Geçmiş milletlerin kıssalarını anlatmak sûretiyle ibret ve öğüt verme hususunda hemen hemen aynı yolu takip eder.

Bu mübarek sûre Rasulullah'ın (s.a.v.) kıyamete kadar devam edecek olan en büyük mucizesi ve güçlü delilidir. Kur'ân'ın, bilgi ve hikmet sahibi olan Allah tarafından indirilmiş bir kitap olduğunu açıklar. Sonra da peygamberlerin kıssalarından bazılarını özet olarak, bazılarını da geniş bir şekilde anlatır. Mesela, Musa (a.s.), Sâlih (a.s.) ve Lut (a.s.)'ın kıssalarını, Allah'ın davetinden yüz çevirmeleri ve değerli peygamberlerini yalanlamaları sebebiyle kavimlerinin başlarına gelen azap ve musibetleri özet olarak anlatır.

Yine bu sûre, Davut (a.s.) ile oğlu Süleyman (a.s.)'ın kıssalarından, Allah'ın onlara lütfettiği yüce nimetleri ve sadece onlara verilmiş olan peygamberlik ile geniş mülk üzerinde hükümdârlık gibi büyük ihsanlardan geniş bir şekilde bahseder. Sonrada Süleyman (a.s.)'ın Sebe' kraliçesi Belkıs ile olan kıssasını anlatır.

Bu kıssada makam ve saltanat sahipleri ile devlet büyükleri ve hükümdârlar için önemli bir hedef gösterilmiştir. Mesela Süleyman (a.s.), insanları Allah'a davet etmek için hükümdârlığı bir vâsıta olarak kullanmıştır. Allah'a çağırmadık ne bir zalim hükümdâr ne de bir kâfir kral bırakmıştır. Belkıs ile olan durumu da böyledir. Onun daveti neticesinde Belkıs puta tapmayı bırakmış ve ordusuyla birlikte Allah'ın davetini kabul edip müslüman olarak ve boyun eğerek ona gelmiştir.

Bu mübarek sûre, Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren delilleri de kapsar. Bunlar, onun yarattıklarındaki alâmetler ile eşsiz sanatıdır. Yine bu sûre, büyük mahşer gününde, insanların göreceği bazı korkunç hal ve manzaraları tasvir eder. O gün insanlar korku ve dehşet içinde olurlar. Bir kısmı iyi ve mutlu kimseler bir kısmı da yüzleri üzerine Cehenneme sürüklenenler olmak üzere iki kısma ayrılırlar.

SÛRENİN ADI

Yüce Allah bu sûrede neml (karınca) kıssasını anlattığı için buna "Neml sûresi" adı verilmiştir. Süleyman (a.s.) vâdiden geçerken, bu karınca, kendi cinsinden olan karıncalara yuvalarına çekilmelerini öğütlemiş, uyarıda bulunmuş sonra da Süleyman (a.s.) ve ordusundan özür dilemişti. Süleyman (a.s.) karıncanın söylediklerini anlamış, dolayısıyla gülümsemiş ve Yüce Allah'ın nimet ve ettiği lütuf sebebiyle O'na şükretmişti. Bu olay, hayvanların bilgi sahibi olduklarını en iyi şekilde gösterir. Şüphesiz ki bu, Tek olan Yüce Allah'ın ilhâmıdır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

طٰسٓ تِلْكَ اٰيٰتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُّبِيْنٍ ۙ﴿۱﴾ هُدًى وَّبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ ۙ
﴿۲﴾ الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ
يُوْقِنُوْنَ ﴿۳﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ اَعْمَالَهُمْ فَهُمْ
يَعْمَهُوْنَ ﴿۴﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ لَهُمْ سُوْٓءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ
الْاَخْسَرُوْنَ ﴿۵﴾ وَاِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْاٰنَ مِنْ لَّدُنْ حَكِيْمٍ عَلِيْمٍ ﴿۶﴾ اِذْ
قَالَ مُوْسٰى لِاَهْلِهٖٓ اِنِّىْٓ اٰنَسْتُ نَارًا ۭ سَاٰتِيْكُمْ مِّنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ اٰتِيْكُمْ بِشِهَابٍ
قَبَسٍ لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُوْنَ ﴿۷﴾ فَلَمَّا جَآءَهَا نُوْدِىَ اَنْۢ بُوْرِكَ مَنْ فِى النَّارِ
وَمَنْ حَوْلَهَا ۭ وَسُبْحٰنَ اللّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۸﴾ يٰمُوْسٰٓى اِنَّهٗٓ اَنَا اللّٰهُ
الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۹﴾ وَاَلْقِ عَصَاكَ ۭ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَاۗنٌّ وَّلّٰى
مُدْبِرًا وَّلَمْ يُعَقِّبْ ۭ يٰمُوْسٰى لَا تَخَفْ اِنِّىْ لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُوْنَ ﴿۱۰﴾
اِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًۢا بَعْدَ سُوْۗءٍ فَاِنِّىْ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۱﴾
وَاَدْخِلْ يَدَكَ فِىْ جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاۗءَ مِنْ غَيْرِ سُوْۗءٍ ۭ فِىْ تِسْعِ اٰيٰتٍ
اِلٰى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهٖ ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ﴿۱۲﴾ فَلَمَّا
جَاۗءَتْهُمْ اٰيٰتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوْا هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۳﴾
وَجَحَدُوْا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَآ اَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَّعُلُوًّا ۭ فَانْظُرْ كَيْفَ
كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿۱۴﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ عِلْمًا ۚ
وَقَالَا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِىْ فَضَّلَنَا عَلٰى كَثِيْرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِيْنَ
﴿۱۵﴾ وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوٗدَ وَقَالَ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ
الطَّيْرِ وَاُوْتِيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ۭ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِيْنُ
﴿۱۶﴾ وَحُشِرَ لِسُلَيْمٰنَ جُنُوْدُهٗ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ

يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾ حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا
النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ
لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾ فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ
أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ
أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ
﴿١٩﴾

Bismillâhirrahmanirrahîm

1. Tâ, Sîn. Bunlar Kur'ân'ın, apaçık bir Kitâbın âyetleridir.

2, 3. Namazı kılan, zekâtı veren ve ahirette de kesin olarak iman eden mü'minler için bir hidayet rehberi ve bir müjdecidir.

4. Şüphesiz biz, ahirete inanmayanların işlerini kendilerine süslü gösterdik, o yüzden bocalar dururlar.

5. İşte bunlar, o kimselerdir ki, kendileri için azabın kötüsü vardır, ahirette en çok ziyana uğrayacaklar da bunlardır.

6. Şüphesiz ki bu Kur'ân, hikmet sahibi ve herşeyi bilen Allah tarafından sana verilmektedir.

7. Hatırla ki Musa, ailesine şöyle demişti: "Gerçekten ben bir ateş gördüm. (Gidip) size ordan bir haber getireceğim, yahut bir ateş koru getireceğim, umarım ki ısınırsınız!"

8. Oraya geldiğinde şöyle seslenildi: "Ateşin bulunduğu yerdeki ve çevresindekiler mübarek kılınmıştır! Âlemlerin Rabbi olan Allah, eksikliklerden münezzehtir!"

9. "Ey Musa! İyi bil ki, ben, mutlak galip ve hikmet sahibi olan Allahım"

10. "Asânı at!" Musa onu yılan gibi deprenir görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı. "Ey Musa, Korkma, çünkü benim huzurumda peygamberler korkmaz.

11. Ancak, haksızlık yapan korkar. O da, sonra yaptığı kötülüğü iyiliğe çevirirse, bilsin ki ben çok bağışlayıcıyım, çok merhamet sahibiyim."

12. Elini koynuna sok da kusursuz bembeyaz çıksın. Dokuz mucize ile Firavun ve kavmine git. Çünkü onlar artık yoldan çıkmış bir kavim olmuşlardır.

13. Âyetlerimiz apaçık olarak onlara gelince, "Bu apaçık bir sihirdir" dediler.

14. Akılları, bunların doğruluğuna tam kanaat getirdiği halde, zulüm ve kibirlerinden ötürü onları bilerek inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nice olduğuna bir bak!

15. Andolsun ki biz, Davut'a ve Süleyman'a ilim verdik. Onlar, "Bizi, mü'min kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamd olsun" dediler.

16. Süleyman, Davut'a vâris oldu ve dedi ki: "Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur."

17. Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan orduları toplandı, hepsi birarada düzenli olarak sevkediliyordu.

18. Nihâyet Karınca vâdisine geldikleri zaman, bir karınca "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!" dedi.

19. Süleyman onun sözünden dolayı gülümsedi ve dedi ki: "Ey Rabbim! Bana ve ana-babama verdiğin nimetten dolayı, bana, şükretme ve hoşnut olacağın iyi işler yapma imkânı ver. Rahmetinle, beni iyi kulların arasına kat.

KELİMELERİN İZAHI

يعمهون : Bocalarlar. عـمـه Şaşkınlık ve tereddüt, demektir. Yolunu şaşıran kimsenin durumu böyledir. Şâir şöyle der:

أعـمـى الهـدى بالحـائرين العـمـه

Şaşkın ve tereddüt içinde olanlara doğru yolu kapadı.

قبس : Kabes, kor veya benzeri şeyden alınmış ateş.

تصطلون : Isınırsınız. Bir kimse üşüdükten sonra ısındığında "اصـطـلـى ısındı" denir. Geniş zamanı "يصطلى ısınır" şeklindedir. Şâir şöyle der:

النار فـاكـهـة الشـتـاء فـمن يرد أكل الفـواكـه شـاتيـا فليـصطل

Ateş kışın meyvesidir. Kim, kışın meyvelerini yemek isterse ısınsın.[1]

بورك : Mübarek kılındı Bu, çokluk ve bolluk manasına gelen bereket kökündendir. Sa'lebî şöyle der: "Araplar, bu kelimeyi "Allah sana hayır ve bereket versin" manasında, بارك فيك ، بارك عليك ، بارك الله ve بارك لك diye dört şekilde kullanırlar.

1 Kurtubî, 13/157.

Şâir de şöyle der:

فبوركت مولودا وبوركت ناشئا وبوركت عند الشيب اذ انت أشيب

Sen doğuştan mübarek kılınmıştın, yetişirken de mübarektin. İhtiyarlığında da mübarek kılınmışsın çünkü sen çok gün görmüşsün.[2]

يوزعون : Engellenirler, وزع aslında, yasaklamak ve önlemek demektir. Bir kimse, birini bir şeyden engellediğinde وزعه denilir. Muzârisi يزع şeklindedir. Osman (r.a.) da bu kelimeyi şu sözünde bu manada kullanmıştır. "إن الله ليزع بالسلطان ما لا يزع بالقرآن Şüphesiz ki Allah, Kur'ân'la mâni olmadığına sultanla mâni olur. Nâbiğa da şöyle der:

على حين عاتبت المشيب على الصبا وقلت ألما اصح والشيب وازع

Genç gibi davrandığı için ihtiyarlığı kınadığım ve "Ben hâlâ uyanmayacak mıyım? Halbuki ihtiyarlık genç gibi yaşamaya engeldir" dediğim zaman...

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. طس Bu hurûf-i mukatta'a, Kur'ân'ın mucize oluşuna dikkat çekmek için gelmiştir. Bunlar hakkında daha önce açıklama yapılmıştır.[3] تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ Ey Peygamber! Sana indirilen bu âyetler, delili apaçık, açıklamasıyla muârızlarını acze düşüren Kur'ân'ın âyetleridir. وَكِتَابٍ مُبِينٍ Düşünen ve tefekkür edenler için, apaçık bir kitabın âyetleridir. Yüce Allah onda hükümleri açıkladı ve onunla insanları doğru yola iletti.

2. هُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ İşte onlar, mü'minleri doğru yola ileten ve onlara naîm Cennetlerini müjdeleyen o Kur'ân'ın âyetleridir. Kur'ân'dan sadece mü'minler faydalandığı için Yüce Allah sadece onları zikretti.

3. الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ O mü'minler namazı edep ve erkânını gözeterek, alçak gönüllülükle en mükemmel bir şekilde kılanlar ve وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ mallarının zekâtlarını gönül hoşluğu içinde verenlerdir. وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ Onlar, ahirete de kuşkusuz ve şüphesiz bir şekilde inanırlar. Fahreddin Râzî şöyle der: "Bu cümle ara cümlesi olup sanki şöyle denilmiştir: İnanan ve iyi amel işleyen o kimseler, ahirete de kesinkes inananlardır. Ahirete ancak iman ile iyi ameli birleştirenler gerçek manada kesinkes inanırlar. Çünkü ahiret korkusu onları zorluklara katlanmaya teşvik eder."[4] Ebû Hayyân şöyle der: "Namaz kılmak ve zekât vermek yenilenen ve bütün zamanı kapsamayan ibadet oldukları için, sıla cümlesi fiil olarak geldi. Ahirete iman ise sabit ve yerleşmiş olduğu için, cümle, isim cümlesi olarak geldi ve zamirin tekrarı

2 Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhît 7/55.
3 Geniş malûmât için bkz. Bakara sûresinin başı.
4 et-Tefsîru'l-kebîr, 24/178.

ile pekiştirilerek "وهم بالآخـــرة هـم يوقنـون" denildi. Devamlılığa delâlet etmesi için mübtedânın haberi fiil olarak geldi."[5] Yüce Allah, öldükten sonra dirilmeye kesin olarak inananları anlattıktan sonra ardından, ahireti yalanlayanları anlatmak üzere şöyle buyurdu:

4. إِنَّ الَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ Öldükten sonra dirilmeye inanmayanlar var ya onlar için çirkin amellerini süsledik; onları güzel gördüler. Râzî şöyle der: "Süslemekten maksat, Yüce Allah'ın onun kalbinde, yaptığı işteki fayda ve lezzetlerle ilgili bilgiyi yaratması, ondaki zarar ve âfetlerle ilgili bilgiyi yaratmamasıdır."[6] فَهُمْ يَعْمَهُونَ Onlar o çirkin amellerinin sapıklığı içerisinde tereddütlü ve şaşkın bir haldedirler. Güzel ile çirkini biribirinden ayıramazlar.

5. أُولَئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ İşte onlar için dünyada öldürülmek, esir ve sürgün edilmek sûretiyle şiddetli azap vardır. وَهُمْ فِي الآخِرَةِ هُمُ الأَخْسَرُونَ Ahiretteki zararları dünyadakinden daha fazladır. Çünkü onlar sonu olmayan Cehenneme gidecekler ve zincirlere vurulacaklardır.

6. وَإِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ Ey Peygamber! Şüphesiz sen bu Kur'ân-ı Kerîm'i mahlukatını hikmetle idare eden ve onların iyilik ve mutluluklarını sağlayacak şeyleri bilen Allah katından alıyorsun, bu sana oradan veriliyor. Zemahşerî şöyle der: "Bu âyet, bundan sonra anlatmak istediği kıssalar ve bunlarda bulunan bilgi ve hikmetinin inceliklerine bir hazırlık ve giriştir."[7]

7. إِذْ قَالَ مُوسَى لأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا Ey Peygamber! Hatırla ki bir zamanlar, Musa (a.s.) eşine, "Ben bir ateş gördüm" demişti. Tefsirciler der ki: "Bu olay, Musa (a.s.) Medyen'den Mısır'a giderken olmuştu. Olay, soğuk ve karanlık bir gecede meydana gelmiş, Musa (a.s.) yolu kaybetmiş, hanımını da doğum sancısı tutmuştu. سَآتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ Ateşin yanına vardığımda size yol hakkında bilgi getiririm. أَوْ آتِيكُمْ بِشِهَابٍ قَبَسٍ ya da size ateşten bir parça kor getiririm. لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ Böylece ısınırsınız.

8. فَلَمَّا جَاءَهَا Musa, ateşin bulunduğu yere vardığında korkunç bir manzara ile karşılaştı. Zira, ateşin yeşil bir ağaç içinde yandığını görmüştü. Ateşin alevleri arttıkça, ağacın yeşilliği ve parlaklığı artıyordu. Sonra başını kaldırdı. Bir de ne görsün, ateşin aydınlığı gök ile birleşmiş. İbn Abbas şöyle der: "O ateş değil, sadece parlayan bir nurdu."[8] Musa (a.s.) gördüklerine hayret ederek dikilip kaldı ve ona yüksekten bir nidâ geldi: نُودِيَ أَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا Tûr Dağı tarafından: "Ey Musa! Sen mübarek kılındın, çevrendeki melekler de mübarek kılındı" diye seslenildi. İbn Abbas: "بورك Mukaddes kılındı; ومن حولها dan maksat da meleklerdir" dedi. Ebû

5 el-Bahru'l- muhît, 7/53.
6 et-Tefsîru'l-kebîr 24/179.
7 el-Keşşâf, III, 275.
8 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 666.

Hayyân der ki: "Ey Musa! diye nidâ ederek başlaması, Musa (a.s.) için bir müjde ve yalnızlığını gidermek, yapacağı münâcaata bir giriştir. Ateşin yanında ve çevresinde olanlar mübarek kılınmaya layıktır. Çünkü büyük bir olay meydana gelmiştir ki bu da Allah'ın Musa (a.s.) ile konuşması ve ona peygamberlik görevini vermiş olmasıdır."[9] وَسُبْحَانَ اللهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ İzzet sahibi ve şanı yüce olan Allah mukaddestir ve eksikliklerden uzaktır. Hiçbir mahluku, ne zâtı, ne sıfatı ve ne de fiilerinde O'na benzemez.

9. يَا مُوسَى إِنَّهُ أَنَا اللهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ Ey Musa! Ben güçlü ve kuvvetli olan Allahım, mağlup edilemeyecek şekilde kudretliyim. Herşeyi hikmet ve tedbirle yapan hikmet sahibiyim.

10. وَأَلْقِ عَصَاكَ Göstereceğin mucizeyi kendin görmen ve ona alışman için asânı yere at, diye Musa'ya (a.s.) seslenildi. Bu cümle, daha önce geçen بورك üzerine atfedilmiştir. فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ Musa, asânın ince ve hızlı hareket eden bir yılan gibi süratle kıpırdadığını görünce وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ korkarak arkasına dönüp kaçtı. Duyduğu korku ve kapıldığı dehşetten dolayı geriye dönmedi. Mücâhid şöyle der:" لم يعقب dönmedi" manasınadır. Katâde de şöyle der: "Geriye bakmadı". O anda, insanın tabiî olarak hissedebileceği şeyleri hissetti. Çünkü asânın koşan bir yılana dönüşmesi gibi, çok korkunç bir olay görmüştü. Bunun içindir ki, Rabbi ona şöyle seslendi: يَا مُوسَى لَا تَخَفْ Ey Musa! Korkma, dön gel. Çünkü sen benim huzurumdasın. Benim huzurumda bulunan güven içindedir. إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ Gerçek şu ki, sen benim elçimsin. Kendilerini peygamber seçtiğim elçilerim, benden başka bir şeyden korkmaz. İbn Cevzî şöyle der: "Yüce Allah peygamberlik vermek sûretiyle azaptan emin kıldığı kimselerin, bir yılandan korkmaması gerektiğine dikkat çekti."[10]

11. إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ Fakat peygamberlerden değil de, diğer insanlardan, zulmeden kimseler korkar. Ancak tevbe edip de kötü amelini iyi amele çeviren bilsin ki, فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ben çok bağışlayan, pek esirgeyenim. Âyetteki istisnâ munkatı'dır. Zulmedenlerin, peygamberlerin dışındaki insanlar olduğunu vurgular. İbn Kesîr şöyle der: "Burada insanlık için büyük bir müjde vardır. Zira kim kötü bir amel işlediktei sonra tevbe edip onu bırakır ve dönerse, Yüce Allah onun tevbesini kabul eder. Nitekim bir başka âyette şöyle buyrulmuştur: "Ve ben tevbe eden, inanan ve yararlı iş yapan, sonra da doğru yolda devam eden kimseye karşı elbette çok bağışlayıcıyımdır."[11]

12. وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ Ey Musa! Elini elbisenin cebine sok. Sonra onu çıkar O, alacalık veya herhangi bir hastalığı olmaksızın, göz alan bir şimşek gibi parlar bir şekilde, bembeyaz ve aydınlatıcı olarak çıkacaktır. Bu, Musa'nın

9 el-Bahru'l-muhît, VII, 56.
10 Zâdu'l-mesîr, VI, 156.
11 Tâhâ sûresi, 20/82. Muhtasaru İbn Kesîr, II, 667.

(a.s.), Allah'ın sonsuz gücünü gösteren diğer bir mucizesidir. فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ Bu, asâ ve el mucizeleri, seni kendileriyle desteklediğim ve senin doğruluğuna delil kıldığım dokuz mucizenin içindedir. Bunları, Firavun ve kavmine göstermek üzere gitmen için sana verdim. إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ Şüphesiz onlar, bize itaatten çıkanlar, inkâr ve sapıklıkta aşırı gidenlerdir.

13. فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ Onlar, o parlak mucizeleri apaçık görünce onları inkâr ettiler ve âşikâr bir sihir olduğunu iddia ettiler.

14. وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا O harikulade olayları yalanlayıp inkâr ettiler. Halbuki onların Allah katından olduğuna ve sihir kabilinden olmadığına kalpleriyle kesin olarak inanmışlardı. Ancak, zalimlikleri ve hakka uymayı gururlarına yediremedikleri için onları inkâr ettiler. Onların Allah katından gelmiş apaçık birer mucize olduğuna kesin olarak inanıp da sonra kibirlenerek sihir diyen kimselerin zulmünden daha kötü hangi zulüm vardır?!.. Bunun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurdu: فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ Ey Muhatap! Azgınların sonunun ne olduğuna bir bak. Fikir ve kalp gözüyle bir düşün... Dünyada boğuldular, ahirette de yanacaklar. İbn Kesîr şöyle der: "Bu hitaptan anlaşılan şudur. Yüce Allah sanki şöyle buyurmuştur: "Ey Muhammed'i yalanlayanlar ve senin, Rabbinden getirdiğini inkâr edenler! Öncekilerin başına gelenlerin, onların başına da haydi haydi gelmesinden sakınsınlar."Çünkü Muhammed (s.a.v.) Musa'dan (a.s.) daha üstün ve daha büyüktür. Onun delili, Musa'nın (a.s.) delilinden daha kuvvetli ve etkilidir. Allah'ın en üstün salât ve selâmı onun üzerine olsun."[12]

15. وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا Bu, mübarek sûrede geçen ikinci kıssa, Davut ve Süleyman (a.s.)'ın kıssasıdır: Allah'a andolsun ki, biz Davut'a ve onun oğlu Süleyman (a.s.)'a, dünya ve din ilimlerinden, geniş bir ilim verdik ve onlara hem dünya, hem de ahiret mutluluğunu nasip ettik. Taberî şöyle der: "Bu, Allah'ın sadece onlara verdiği, kuşlar, hayvanlar ve diğer varlıklarla konuşma ilmidir."[13] وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ Davut ve Süleyman (a.s.) Allah'a şükretmek üzere şöyle dediler: Bize peygamberlik ve ilim vermesi; insanları, cinleri ve şeytanları emrimize hazır kılarak bizi mü'min kullarından birçoğuna üstün kılan Allah'a hamdolsun.

16. وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُودَ Peygamberlik, ilim ve hükümdârlıkta babalarına, diğer evlatları değil, sadece Süleyman vâris oldu. Kelbî şöyle der: "Davut'un 19 oğlu vardı. Bunların arasından peygamberlik ve hükümdârlığa sadece Süleyman vâris oldu. Bu verâset, peygamberlik ve hükümdârlık değil de mal verâseti olsaydı, şüphesiz bu hususta bütün çocukları eşit olurdu."[14] وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنطِقَ الطَّيْرِ

12 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 667.
13 Taberî, XIX, 87.
14 Kurtubî, XIII, 164.

Süleyman, Allah'ın nimetini anmak için, "Ey İnsanlar! Yüce Allah bize ikrâmda bulundu da, kuşların konuşmasını ve bütün hayvanların çıkardığı seslerin ne anlama geldiğini bize öğretti. وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ Allah bize, hükümdârlara ve büyük insanlara verilen, dünya nimetlerinden verdi. إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ Bize verilenler ve Allah'ın bize tahsis ettiği çeşitli nimetler kuşkusuz, apaçık bir lütuftur. Süleyman (a.s.) bu sözü, üstünlük ve böbürlenme yoluyla değil, Allah'a şükür ve hamd yoluyla söyledi.

17. وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ Süleyman'ın askerleri ve orduları toplanıp büyük bir yolculuğa çıkmak üzere onun huzuruna getirildiler. Ordunun içinde cin, insan ve kuş birlikleri vardı. Süleyman onların önünde büyük bir azamet ve heybetle yürüyordu. فَهُمْ يُوزَعُونَ Askerlerin, Süleyman (a.s.)'ın önüne geçmelerine engel olunuyordu. İbn Abbas şöyle der: Yürüyüş sırasında öne geçmemeleri için, her grubun başına, ileri çıkanları geri çevirecek bir kumandan tayin olurdu. Nitekim, hükümdârlar böyle yaparlar.[15]

18. حَتَّى إِذَا أَتَوْا عَلَى وَادِي النَّمْلِ Nihâyet onlar Suriye bölgesinde karıncası çok bir vadiye geldiklerinde قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ Karıncalardan biri, arkadaşlarına, "yuvalarınıza girin" dedi. Karınca, arkadaşlarına akıllılara yapılan şekilde hitap etti. Çünkü o onlara, akıllılara emredilen şeyi emretti. لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ Sakın, Süleyman ve orduları farkına varmadan ve kasten çiğnemek istemedikleri halde, ayaklarıyle sizi ezmesin. Karınca arkadaşlarını sakındırdı, sonra da Süleyman ve ordusunu mazur gösterdi. Çünkü o, Süleyman (a.s.)'ın merhametli bir peygamber olduğunu anladı. Süleyman (a.s.) onun sözünü işitti ve maksadını anladı.

19. فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا Karıncanın, kendisini ve ordusunu övdüğünü işitince sevinçle gülümsedi. Çünkü karıncanın, "onlar farkına varmadan" sözü, onları takvâ sahibi ve hayvanlara zarar vermekten sakınan kimseler olarak tanıtmak demektir. وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ Süleyman dedi ki: Ey Rabbim! Bana ve ana babama lütfettiğin nimet ve ihsanlarına şükretmeyi bana ilham et ve beni ona muvaffak kıl. وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ Ve beni sana yaklaştıracak, sevdiğin ve razı olduğun iyi işleri yapmayı bana nasip et. وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ Ve beni, iyi kullarınla birlikte, rahmet yurdu olan Cennete sok.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. تلك آيات القرآن Bunlar, Kur'ân'ın âyetleridir" cümlesinde, uzak için konulmuş

15 Taberî, XIX, 88.

olan işaret ismi, yakın için kullanılmıştır: Bu, âyetlerin, fazilet ve şeref mevkilerinin yüksekliğini gösterir.

2. "وكتاب مبين Apaçık bir kitap" terkibinde "kitap" kelimesinin nekra gelmesi, onu yüceltmeyi ve ona saygıyı ifade eder. Yani, "şânı yüce, değeri yüksek bir kitaptır".

3. "هدى وبشرى Bir hidâyet ve bir müjde" kelimeleri, mastar olup vurgu ifade etmeleri için ism-i fâil yerinde kullanılmışlardır. "Doğruyu gösteren ve müjdeleyen" demektir.

4. "وهم بالآخرة هم يوقنون Ahirete kesinkes inananlar onlardır" cümlesinde zamirin tekrarlanması, kesinkes inananların sadece onlar' olduğunu ifade eder. وهم في الآخرة هم الأخسرون Ahirette ziyâna uğrayanlar onlardır" cümlesi de ona benzer. Burada iki cümle arasında güzel bir mukâbele sanatı vardır.

5. "وإنك لتلقى القرآن Şüphesiz bu Kur'ân, sana verilmektedir" cümlesinde, Kur'ân hakkında şüphe edenler bulunduğu için, إنَّ ve ل ile pekiştirme yapılmıştır.

6. "وألق عصاك فلما رآها تهتز Asânı at! Musa onun deprendiğini görünce..." cümlesinde hazif yoluyla icaz vardır. "Onu attı, o yılana dönüştü..." cümlesi hazfedilmiştir. Sözün akışı bunu göstermektedir.

7. حسنا ile سوء ve ولى مدبرا ile ولم يعقب ifadeleri arasında tıbâk sanatı vardır.

8. "آياتنا مبصرة Âyetlerimiz apaçık bir şekilde..." ifadesinde istiâre vardır. "إبصار görmek" lafzı, açıklık ve beyân için müsteâr olarak kullanılmıştır. Çünkü insan, eşyayı gözleri ile görür. Yani, "إبصار" hakiki manada gözler için kullanılır.

9. "كأنها جان O, sanki bir yılandır" cümlesinde mürsel mücmel teşbih vardır. Çünkü burada benzetme edatı söylenmiş, benzetme yönü söylenmemiştir. Böylece mürsel ve mücmel teşbih olmuştur.

10. "وهم لا يشعرون Onlar farkına varmaksızın" cümlesinde nâzik bir şekilde özür beyânı vardır.

BİR NÜKTE

Bazı âlimler, "قالت نملة يا ايها النمل ادخلوا مساكنكم Bir karınca, "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin"... dedi" âyeti ve devamı hakkında şöyle demişlerdir: "Bu âyet, Kur'ân'ın hayret ifade eden âyetlerinden biridir. Çünkü karınca, "يا ey" edâtı ile seslendi, "أيها" edatı ile uyardı, "النمل karıncalar" ifadesiyle, hitâbın karıncalara olduğunu belirtti, "ادخلوا giriniz" kelimesiyle emretti, "مساكنكم yuvalarınıza"

terkibiyle, girecekleri yeri belirtti, "لا يحطمنكم sizi ezmesin" ifadesiyle sakındırdı, سليمان sözüyle tahsis yaptı, وجنوده ve onun orduları" terkibiyle genelleme yaptı, "وهم لا يشعرون onlar farkına varmaksızın" sözüyle de, onların mazeretlerini bildirdi. Ne zeki bir karınca! ! ...

وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَالِيَ لَآ أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ
مِنَ الْغَآئِبِينَ ﴿٢٠﴾ لَأُعَذِّبَنَّهُۥ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَاْذْبَحَنَّهُۥٓ
أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٢١﴾ فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطتُ
بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِۦ وَجِئْتُكَ مِن سَبَإٍۭ بِنَبَإٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾
إِنِّي وَجَدتُّ ٱمْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِن كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ
عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَجَدتُّهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِن دُونِ ٱللَّهِ
وَزَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَعْمَٰلَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ ٱلسَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾
أَلَّا يَسْجُدُوا۟ لِلَّهِ ٱلَّذِي يُخْرِجُ ٱلْخَبْءَ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَيَعْلَمُ
مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ ٱلْعَرْشِ
ٱلْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾ قَالَ سَنَنظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٢٧﴾ ٱذْهَب
بِّكِتَٰبِي هَٰذَا فَأَلْقِهْ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَٱنظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾
قَالَتْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ إِنِّيٓ أُلْقِيَ إِلَيَّ كِتَٰبٌ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾ إِنَّهُۥ مِن سُلَيْمَٰنَ وَإِنَّهُۥ
بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾ أَلَّا تَعْلُوا۟ عَلَيَّ وَأْتُونِي
مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَتْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ أَفْتُونِي فِيٓ أَمْرِي مَا كُنتُ قَاطِعَةً
أَمْرًا حَتَّىٰ تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾ قَالُوا۟ نَحْنُ أُو۟لُوا۟ قُوَّةٍ وَأُو۟لُوا۟ بَأْسٍ
شَدِيدٍ وَٱلْأَمْرُ إِلَيْكِ فَٱنظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَتْ
إِنَّ ٱلْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا۟ قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوٓا۟ أَعِزَّةَ
أَهْلِهَآ أَذِلَّةً وَكَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾ وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ
إِلَيْهِم بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌۢ بِمَ يَرْجِعُ ٱلْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾

فَلَمَّا جَآءَ سُلَيْمٰنَ قَالَ اَتُمِدُّوْنَنِ بِمَالٍ فَمَآ اٰتٰىنِيَ اللّٰهُ خَيْرٌ مِّمَّآ اٰتٰىكُمْ بَلْ اَنْتُمْ
بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُوْنَ ﴿٣٦﴾ اِرْجِعْ اِلَيْهِمْ فَلَنَاْتِيَنَّهُمْ بِجُنُوْدٍ لَّا قِبَلَ لَهُمْ
بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِّنْهَآ اَذِلَّةً وَّهُمْ صٰغِرُوْنَ ﴿٣٧﴾ قَالَ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَؤُا اَيُّكُمْ
يَاْتِيْنِيْ بِعَرْشِهَا قَبْلَ اَنْ يَّاْتُوْنِيْ مُسْلِمِيْنَ ﴿٣٨﴾ قَالَ عِفْرِيْتٌ مِّنَ الْجِنِّ
اَنَا اٰتِيْكَ بِهٖ قَبْلَ اَنْ تَقُوْمَ مِنْ مَّقَامِكَ وَاِنِّيْ عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ اَمِيْنٌ ﴿٣٩﴾
قَالَ الَّذِيْ عِنْدَهٗ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتٰبِ اَنَا اٰتِيْكَ بِهٖ قَبْلَ اَنْ يَّرْتَدَّ اِلَيْكَ
طَرْفُكَ فَلَمَّا رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهٗ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّيْ لِيَبْلُوَنِيْٓ
ءَاَشْكُرُ اَمْ اَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ
رَبِّيْ غَنِيٌّ كَرِيْمٌ ﴿٤٠﴾ قَالَ نَكِّرُوْا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ اَتَهْتَدِيْٓ اَمْ تَكُوْنُ
مِنَ الَّذِيْنَ لَا يَهْتَدُوْنَ ﴿٤١﴾ فَلَمَّا جَآءَتْ قِيْلَ اَهٰكَذَا عَرْشُكِ قَالَتْ
كَاَنَّهٗ هُوَ وَاُوْتِيْنَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِيْنَ ﴿٤٢﴾ وَصَدَّهَا
مَا كَانَتْ تَّعْبُدُ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كٰفِرِيْنَ ﴿٤٣﴾
قِيْلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَاَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَّكَشَفَتْ
عَنْ سَاقَيْهَا قَالَ اِنَّهٗ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِّنْ قَوَارِيْرَ قَالَتْ رَبِّ اِنِّيْ
ظَلَمْتُ نَفْسِيْ وَاَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمٰنَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٤٤﴾

20. Süleyman kuşları gözden geçirdi ve şöyle dedi: "Hüdhüd'ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?"

21. "Ya bana apaçık bir delil getirecek, ya da mutlaka onu şiddetli bir azaba uğratacağım, yahut boğazlayacağım!"

22. Çok geçmeden Hüdhüd gelip, "Ben, dedi, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe'den sana çok doğru bir haber getirdim."

23. Ben, onlara hükümdârlık eden, kendisine her şey verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadın gördüm.

24. Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan, kendilerine yaptıklarını süslü göstermiş de onları doğru yoldan alıkoymuş. Bunun için doğru yolu bulamıyorlar.

25. Göklerde ve yerde gizleneni açığa çıkaran, gizlediğiniz ve açıkça yaptığınızı bilen Allah'a secde etmiyorlar.

26. "O Allah ki kendinden başka ilah yoktur ve büyük Arşın da sahibidir."

27. Süleyman dedi ki: "Doğru mu söyledin, yoksa yalancılardan mısın bakacağız.

28. Şu mektubumu götür, onu onlara ver, sonra onlardan biraz çekil de, ne sonuca varacaklarına bak."

29. Sebe' melikesi, "Beyler, ileri gelenler! Bana çok önemli bir mektup verildi " dedi.

30. "Mektup Süleyman'dandır, (Bismillâhirrahmânirrahîm diye, yani) Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlamaktadır.

31. Bana baş kaldırmayın, teslimiyet gösterip bana gelin, denilmektedir.

32. Dedi ki: "Ey ileri gelenler! Bu işimde bana bir fikir verin. Siz yanımda olmadan hiçbir işi kestirip atmam."

33. Onlar, şu cevabı verdiler: "Biz güçlü kuvvetli kimseleriz, zorlu savaş erbabıyız, buyruk senindir; artık ne emredeceğini düşün de karar ver."

34. Melike, "Hükümdârlar bir memlekete girdiler mi, orayı perişan ederler ve halkının ileri gelenlerini hakir hale getirirler. Onlar böyle yaparlar" dedi.

35. "Ben onlara bir hediye göndereyim de, bakayım elçiler ne ile dönecekler."

36. Elçiler, Süleyman'a gelince Süleyman şöyle dedi: "Siz bana mal ile yardım mı ediyorsunuz? Allah'ın bana verdiği, size verdiğinden daha iyidir. Size verilen hediyelerle ancak siz sevinirsiniz.

37. Onlara dön; iyi bilsinler ki, kendilerine aslâ karşı koyamayacakları ordularla gelir, onları muhakkak sûrette hor ve hakir halde oradan çıkarırız!"

38. Süleyman dedi ki: "Ey ileri gelenler! Onlar müslüman olarak bana gelmeden önce o melikenin tahtını bana hanginiz getirebilir? "

39. Cinlerden bir ifrît, "Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm yeter ve ben güvenilir bir kimseyim" dedi.

40. Kitaptan ilmi olan kimse ise, "Gözünü açıp kapamadan, ben onu sana getiririm" dedi. Süleyman onu, yanıbaşına yerleşmiş olarak görünce, "Bu, dedi, şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni imtihan etmek üzere Rabbimin lütfundandır. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki Rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, çok kerem sahibidir."

41. Dedi ki: "Onun tahtını bilemeyeceği bir vaziyete getirin, bakalım onu tanıyabilecek mi? Yoksa tanıyamayanlardan mı olacak?"

42. Melike gelince, "Senin tahtın da böyle mi?" dendi: O; "Bu, tıpkı o" diye cevap verdi. Süleyman şöyle dedi: "Bize daha önce bilgi verilmiş ve biz müslüman olmuştuk."

43. Onu ise Allah'tan başka taptığı şeyler alıkoymuştu. Kuşkusuz o, inkârcı bir kavimdendi.

44. Ona "Köşke gir!" dendi. Melike köşkü görünce derin bir su sandı ve eteğini yukarı çekti. Süleyman "Bu, billurdan yapılmış, şeffaf bir zemindir" dedi. Melike dedi ki: "Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık etmişim. Süleyman'la beraber âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum."

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Bu mübarek âyetler, Allah'ın, kendisine hem peygamberlik hem de hükümdârlık verdiği Davut oğlu Süleyman (a.s.)'ı anlatmaya devam eder. Süleyman (a.s.) hem peygamber, hem de hükümdârdı. Yüce Allah, insanları ve cinleri onun emrine vermiş ve ona kuş dilini öğretmişti. Bu âyet-i kerîmeler, onun Sebe' kraliçesi Belkıs ile olan kıssasını ve onun zamanında meydana gelen ilginç olayları anlatır.

KELİMELERİN İZAHI

تفقد : Teftîş etti. Tefakkud, insanın, yanında olmayan şeyi araştırmasıdır.

الخبء : Hab', gizlenmiş şey. Bir kimse, bir şeyi gizlediğinde, خبأت الشئ der. Muzârii يخبؤ mastarı ise الخبء dır.

صاغرون: Sâgîrûn, hor ve hakir kişiler. Bu kelime, "horluk"' manasına gelen صـــغـــار kökündendir.

عفريت : İfrît, insan ve şeytanların azgın ve kuvvetlisi, hilekâr ve düzenbaz.

الصرح : Sarh, köşk. Yüksek her binaya sarh denir. Firavun'un, "يا هامان ابن لي صرحا Ey Hâmân! Bana bir köşk yap"[16] ifadesinde de bu manada kullanılmıştır:

ممرد : Mümerred, düz ve parlak. Bülûğ çağına geldiği halde sakalı çıkmayan kişiye أمرد emred (köse) denir. Üzerinde yaprak bulunmayan ağaca da شجرة مرداء denir.

قوارير : Kavârîr, şişe manasına gelen قارورة kelimesinin çoğuludur.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

20. فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ Süleyman (a.s.) kuş topluluğunu teftiş etti: Hüdhüd'ü niçin burada göremiyorum? dedi. Tefsirciler şöyle der: Süleyman (a.s.) yola çıktığında kuşlar onunla birlikte çıkar ve kanatlarıyla onu gölgelendirirlerdi. Süleyman (a.s.) karınca vadisinden ayrılıp ıssız bir yerde konaklayınca ordu susadı ve ondan su istediler. Ona suyun bulunduğu yeri Hüdhüd kuşu gösterirdi. "Şurada su var" dediğinde, şeytanlar orayı kazar ve sular fışkırırdı. O gün Süleyman (a.s.) Hüdhüd'ü aradı, fakat bulamadı. Bunun üzerine, "Onu niçin göremiyorum, أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ yoksa kayıplara mı karıştı?", dedi. Buradaki أم edatı, munkatıa olup بل manasınadır. "Bilakis o kayıplara karıştı. Benden izinsiz çekip gitti" demektir.

21. لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ O bana ya mazeretini açıkça gösterecek bir delil getirir, ya da onu hapse atmak veya tüylerini yolmak sûretiyle elem verici bir cezaya çarptırırım veya keserim.

22. فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ Hüdhüd, gittiği yerde kısa bir süre kaldıktan sonra Süleyman (a.s.)'a geldi. فَقَالَ أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ Dedi ki: Senin görmediğini gördüm ve bilmediğini öğrendim. وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ Yemen'deki Sebe' şehrinden sana çok önemli bir haber ve doğru bir bilgi getirdim.

23. إِنِّي وَجَدتُّ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ Gördüğüm ilginç şeylerden biri şu: Belkıs isimli bir kadın onların kraliçesi olup ona itaatle boyun eğmektedirler.[17] Ona, kralların ihtiyaç duyduğu dünya nimetlerinden bol mal, çok asker, çok silah ve malzeme gibi herşey verilmiş. وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ İnci ve mercan ile süslenmiş büyük bir tahtı var. Katâde şöyle der: "Belkıs'ın tahtı, altından; tahtının ayakları mücevherlerden yapılmış olup inci ile süslenmişti." Taberî şöyle der: "Burada, tahtın

16 Mü'min sûresi, 40/36.

17 Bu olayın ilginçliği şudur: Genellikle krallar, erkeklerden olur. Kadınlar, ülkeleri yönetmeye elverişli olmazlar. Şu hadis de bunu destekler: "İşlerini bir kadının eline veren bir kavim asla felâh bulmaz." (Bkz. Buhârî, Meğâzî, 82) Fıtratın mantığı da budur.

büyüklüğünden maksat, genişlik ve yükseklik bakımından büyüklüğü değil, değer ve önem bakımından büyüklüğüdür. Onun içindir ki İbn Abbas şöyle der: "عـرش عظيم Güzel yapılmış, değerli bir tahttır. Belkıs'ın tahtı altından, tahtın ayakları ise inci ve mücevherdendi."[18] Daha sonra Hüdhüd, daha büyük ve önemli olayı anlatmaya başlayarak şöyle dedi:

24. وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللهِ Onların hepsinin mecûsî olduğunu gördüm. Bir tek olan Allah'a tapmayı bırakıp da güneşe tapıyorlar. وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ Şeytan, Allah'ı bırakıp da güneşe tapmalarını ve ona secde etmelerini onlara güzel göstermiş. فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ Bu sapıklık dolayısıyle onları, hak ve doğru yoldan alıkoymuş فَهُمْ لا يَهْتَدُونَ şeytanın saptırması sebebiyle, Allah'a ve O'nun birliğine yol bulamıyorlar. Daha sonra Hüdhüd, hayretle şöyle dedi:

25. أَلاَّ يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Göklerde ve yerde gizlenmiş olan herşeyi ve gizlilikleri bilen Yüce Yaratıcı Allah'a secde etmiyorlar da, güneşe mi secde ediyorlar[19] İbn Abbas şöyle der: "Allah, göklerde ve yerde gizli olan herşeyi bilir". وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ Allah gizliyi ve açığı, zâhiri ve bâtını bilir.

26. اللهُ لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ Allah, büyüklük ve yücelikte tektir. Yüce Arş'ın sahibi olup kendisine ibadet ve secde edilmeye layıktır. Arş, yaratılmışların en büyüğü olduğu için, Yüce Allah onu burada özellikle zikretti. Hüdhüd'ün sözü burada bitti.

27. قَالَ سَنَنظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ Süleyman (a.s.) dedi ki: Sözünü bir araştıralım. Doğru mu söylüyorsun yoksa yalan mı tesbit edelim. İbn Cevzî şöyle der: "Süleyman (a.s.), kendisinden başka bir hükümdâr bulunmasını kabul etmediği için Hüdhüd'ün haberinden şüphe etti. Sonra bir mektup yazarak onu mührüyle mühürledi ve Hüdhüd'e verdi. Şöyle dedi:

28. اذْهَب بِكِتَابِي هَذَا فَأَلْقِهِ إِلَيْهِمْ Bu mektubu al ve Sebe' kraliçesi ile ordusuna ulaştır. ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ Sonra onlardan saklanarak yakın bir yere çekil. فَانظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ Bak bakalım, nasıl cevap verecekler? Tefsirciler şöyle der: "Hüdhüd mektubu alıp Belkıs'a ve kavmine gitti. Belkıs'ın başı üzerinde süzülerek mektubu kucağına bıraktı:"

29. قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلأُ إِنِّي أُلْقِيَ إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ Belkıs, kavminin ileri gelenlerine, "Bana önemli bir mektup geldi" dedi.

---

18 Taberî, XIX, 92.

19 Âyet-i kerîmeden benim anladığım mana budur. Belki de, Kur'ân metninin ruhunu anlamaya en yakın olan budur. Çünkü Hüdhüd'ün bu sözü, bir şeyi haber verme yerinde değil, hayret ve kınama yerinde kullanılmıştır. Bazı tefsircilerin, "Buradaki (لا) zâid olup mana şöyledir: Onlar Allah'a secde etmeye yol bulamazlar. "Veya mana: "Dikkat edin, ey insanlar! Allah'a secde edin" şeklindeki görüşleri kapalı kalmaktadır. Allah en iyisini bilir.

30. إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِاسْمِ اللهِ الرَّحْمَانِ الرَّحِيمِ Bu mektup Süleyman tarafından gönderilmiş" sonra onu açtı, bir de ne görsün, içinde, "Bismillâhirrahmânirrahîm" yazılı. Bu, mektuba güzel bir giriştir. Besmelede, Rabliğin Allah'a mahsus olduğu ilan edilmiştir. Bundan sonra mektupta Allah'ın birliğine ve O'nun emrine boyun eğmeye çağrı yapılmıştır. .

31. أَلاَّ تَعْلُوا عَلَيَّ وَأْتُونِي مُسْلِمِينَ Kralların yaptığı gibi, bana karşı büyüklük taslamayın ve mü'min olarak bana gelin. İbn Abbas: "Allah'ı birleyiciler olarak gelin" der. Süfyân ise: "Allah'a itaat edenler olarak gelin" şeklinde tefsir eder.

32. قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلأُ أَفْتُونِي فِي أَمْرِي Belkıs dedi ki: Ey kavmim! Bu mesele hakkında bana görüşlerinizi söyleyin. مَا كُنتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّى تَشْهَدُونِ Siz bulunmadan ve görüşünüzü almadan ben, herhangi bir şey yapacak değilim.

33. قَالُوا نَحْنُ أُولُوا قُوَّةٍ وَأُولُوا بَأْسٍ شَدِيدٍ İleri gelenler dediler ki: Bizim çok asker ve silahımız var. Aynı zamanda çok iyi de savaşırız. وَالأَمْرُ إِلَيْكِ فَانظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ Biz senin emrindeyiz. Ne istersen bize emret, boyun eğeriz. Onların bu sözü, son derece itaatkâr olduklarını göstermektedir. Kurtubî şöyle der: "Belkıs, kavmine güzel muâmele eder ve karşılaştığı her durumda onlarla istişâre ederdi. İleri gelenler, onu mutlu edecek şekilde cevap vererek, ordularının kuvvetli ve savaş gücüne sahip olduğunu O'na bildirdiler. Sonra da işi, onun görüşüne bıraktılar. Bu, herkesin yapması gereken güzel bir diyalogtur."[20] Hasan el-Basrî şöyle der: "İşlerini, tecrübeli, cesur ve becerikli bir kadına bıraktılar. Belkıs, onlardan daha sağlam görüşlü ve bilgili olduğu için bu sözleri söylediler."[21]

34. قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا Belkıs dedi ki: Kralların adeti şöyledir: Onlar, herhangi bir ülkeyi savaşarak alırlarsa orayı yakıp yıkarlar. وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً Oranın ileri gelenlerini öldürür, esir ve sürgün ederek zelil ederler. وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ Savaşarak girdikleri her şehirde, âdet ve usulleri böyledir. Sonra sulh ve barış yoluna yönelerek şöyle dedi:

35. وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ Ben ona, onun gibilerine yakışan büyük bir hediye göndereceğim. Bakayım, kabûl mü edecek, yoksa red mi edecek? Katâde şöyle der: "Kadın, müslümanlığında da, müşrikliğinde de ne akıllı idi! Hediyenin, insanları etkilediğini biliyordu." İbn Abbas şöyle der: "Kavmine dedi ki: "Eğer hediyeyi kabul ederse, o, dünya peşinde koşan bir kraldır. Onunla savaşın. Kabul etmezse, o, doğru sözlü bir peygamberdir. Ona uyun"[22]

36. فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ قَالَ أَتُمِدُّونَنِي بِمَالٍ Belkıs'ın elçileri Süleyman'a büyük hediyeyi götürünce, Süleyman (a.s.) onları azarlayarak dedi ki: Sizi inkârınız ve hâkimiyetiniz

20 Kurtubî, XIII, 194.
21 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 671.
22 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 671.

üzerinde bırakmam için, mal ve hediyelerle beni aldatmaya mı çalışıyorsunuz? فَمَا آتَانِيَ اللَّهُ خَيْرٌ مِمَّا آتَاكُمْ Allah'ın bana verdiği peygamberlik ve bol mal, size verdiği süslü hayattan daha iyidir. Benim sizin hediyenize ihtiyacım yok. بَلْ أَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ Bilakis hediyelere siz sevinirsiniz. Çünkü siz dünyada, birbirinize karşı övünen ve mal çokluğu ile böbürlenen kimselersiniz. Sonra Süleyman (a.s.) heyet başkanına şöyle dedi:

37. ارْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا Hediyelerini onlara geri götür. Allah'a yemin olsun ki, üzerlerine, karşı koyamayacakları ve savaşamayacakları bir ordu ile geleceğiz. وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَا أَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ Müslüman olarak bana gelmedikleri takdirde, onları mutlaka hor ve hakir olarak yurt ve ülkelerinden çıkaracağız. İbn Abbas şöyle der: "Belkıs'ın elçileri Süleyman (a.s.)'ın yanından dönüp durumu ona haber verdiklerinde, Belkıs "Bu zatın kral olmadığını anladım, bizim ona gücümüz yetmez" dedi. Süleyman' (a.s.)'a elçi gönderip: "Ben, kavmimin ileri gelenleri ile sana geliyorum. Durumunun ne olduğunu ve çağırdığın dininin nasıl bir din olduğunu göreyim" dedi. Sonra 12.000 komutanla Süleyman'ın yanına gitti."[23]

38. قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ Süleyman (a.s.), yanında bulunan ordu kumandanlarına: Belkıs, kavmi ile birlikte, Müslüman olarak bana gelmeden önce, onun mücevherle süslü tahtını bana kim getirecek?" dedi. Beyzâvî şöyle der:"Süleyman (a.s.), bununla Allah'ın kendisine özel olarak vermiş olduğu gücünü ve peygamberlik iddiasında doğruluğunu gösteren, harikulade şeylerden bazılarını, Belkıs'a göstermek ve onun tahtını tanınmayacak bir hale getirip de tanıyıp tanımayacağını görmek sûretiyle zekasını denemek istedi."[24]

39. قَالَ عِفْرِيتٌ مِنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ Güçlü cinlerden biri olan İfrit dedi ki: Sen, hüküm meclisinden kalkmadan önce ben onu sana getiririm. Süleyman (a.s.), her gün sabahtan öğleye kadar hüküm meclisinde otururdu. İfrit'in bundan maksadı, tahtı, yarım günden daha az bir zaman içerisinde getireceğini ona bildirmekti. وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ Şüphesiz ben onu taşıyabilirim. İçinde bulunan mücevher, inci ve diğer kıymetli eşya hakkında da emin birisiyim.

40. قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ Kendisinde kitap bilgisi olan kimse ise, "Gözünü açıp kapamadan ben onu sana getirim" dedi. Tefsirciler şöyle der: "O, Âsaf b. Berhiyâ'dır. Sıddîklardan olup dua edildiğinde kabul olunan ism-i a'zam duasını bilirdi. Belkıs'ın tahtını getiren odur. Süleyman'a (a.s.) şöyle demişti: Sen gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm. Allah'a dua etti. Taht anında geliverdi. فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي Süleyman (a.s.) bakıp tahtı yanıda hazır görünce: "Bu, Allah'ın bana lütfu ve ihsanıdır" dedi. لِيَبْلُوَنِي

23 Beyzâvî Hâşiyesi, III, 493.
24 Beyzâvî, II, 83.

أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ Lütuf ve ihsânına şükür mü yoksa onu inkâr mı edeceğimi denemek için böyle yaptı. وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ Kim şükrederse, faydası kendisinedir. Çünkü şükür, Allah'ın lütfunu arttırır. Nitekim âyet-i kerîmede, "Eğer şükrederseniz, sizin için mutlaka arttırırım"[25] buyrulmuştur. وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ Kim de şükretmez ve Allah'ın lütfuna nankörlük ederse, bilsin ki, Allah'ın ona ve şükrüne ihtiyacı yoktur. Allah, nimetine nankörlük edenlere lütfetmede de cömerttir. Sebe' kraliçesi, Süleyman (a.s.)'ın ülkesine yaklaşınca, kraliçeyi imtihan etmek için tahtının bazı alâmetlerinin değiştirilmesini emretti.

41. قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا İnsanın, bilinemeyecek şekilde halini değiştirdiği gibi, onun tahtının bazı şekil ve vasıflarını da değiştirin, dedi. نَنظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ Bakalım onu gördüğünde, kendi tahtı olduğunu tanıyabilecek mi, yoksa tanıyamıyacak mı? Süleyman (a.s.) bununla Belkıs'ın zekâ ve aklını denemek istedi.

42. فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَرْشُكِ Belkıs geldiğinde ona: "Senin tahtın, bu gördüğün tahta benziyor mu?" denildi. Bir ipucu vermiş olmamak için Süleyman (a.s.): "Bu senin tahtın mı? demedi. قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ Belkıs, bu benim tahtıma benziyor, dedi. "Evet odur" veya "Hayır o değildir" demedi. İbn Kesîr şöyle der: "Bu son derece akıllı ve zekice bir davranıştır."[26] وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ Bu, Süleyman (a.s.)'ın sözlerindendir.Yani, Süleyman (a.s.), Allah'ın nimetlerini anarak: "Allah ve onun kudreti hakkında bu kadından önce bize, bilgi verilmiştir. Ve biz ondan önce Allah'a teslim olanlarız. Biz ilim ve İslâm bakımından ondan öndeyiz" dedi.

43. وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ Daha önce güneşe ve aya tapmış olması, onu Allah'a iman etmekten alıkoydu. إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ İnkârı ve müşrik kavim arasında yetişmiş olması sebebiyle o kâfirlerden oldu.

44. فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ Belkıs'a: "Bu büyük köşke gir" denildi. Belkıs o büyük sarayın avlusunu görünce, onu derin bir su sandı. Oraya girmek için ayaklarının az yukarısını açtı. قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ Süleyman (a.s.) dedi ki, "o, saf camdan yapılmış, düz ve parlak bir saraydır... Bunun üzerine Belkıs, "Ey Rabbim! dedi. Kuşkusuz ben, şirk koşarak ve güneşe taparak kendime zulmettim. قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي Dinini kabul ederek Süleyman'a uydum. وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ Âlemlerin Rabbine inanmış olarak İslâm'a girdim. İbn Kesîr şöyle der. Bu âyetle anlatılmak istenen şudur: Süleyman (a.s.) bu kraliçe için, billurdan yapılmış güzel ve büyük bir saray edindi ki, ona güç ve kuvvetinin büyüklüğünü göstersin. Belkıs, Allah'ın Süleyman (a.s.)'a verdiği şeyi ve onun durumunun

25 İbrâhîm sûresi, 14/7.
26 Tefsîru İbn Kesîr, II, 673.

yüceliğini görüp düşününce Allah'ın emrine boyun eğdi ve Süleyman (a.s.)'ın büyük bir peygamber ve hükümdâr olduğunu anladı da, Yüce Allah'a teslim oldu."[27]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "مـا لي لا أرى الهـدهد Hüdhüd'ü niçin göremiyorum?" Bu, hayret ifâde eden bir üsluptur.

2. "لأعـــــذبنـه Onu mutlaka cezalandıracağım", "أو لأذبحـنـه veya onu mutlaka keseceğim", "أو ليأتيني ya da mutlaka bana delil getirir" lafızlarında te'kid, pekiştirme edatının tekrarlanması, yapılacak işlerin kesinlikle yapılması gerektiğini gösterir.

3. "أحطـت بما لم تحـط بـه Senin bilmediğini bildim" ifadesinde tıbâk-ı selb vardır. Aynı şekilde, "تَهْـتَـدي yol bulursun", "لا يهـتـدون yol bulmazlar" sözleri arasında da tıbâk-ı selb vardır.

4. "وجـئـتـك من سبـأ بـنبـأ Sana, Sebe'den bir haber getirdim" cümlesinde cinâs-ı latîf vardır. Bazı harfleri değiştiği için buna cinâs-ı nâkıs denir.[28]

5. "تخفون Gizliyorsunuz?" ile "تعلنون açıklıyorsunuz?" arasında mana yönünden tıbâk vardır. أشكر ile أكفر arasında da aynı şekilde tıbâk vardır.

6. "أصدقت Doğru mu söyledin?" ile "ام كنـت من الكاذبين yoksa yalan söyleyenlerden misin?" arasında mana yönünden tıbâk vardır. Beyan âlimleri şöyle der:

Burada, mana bakımından olan tıbâk, lafız bakımından olan tıbâktan daha vurguludur. Çünkü, fiil cümlesinden isim cümlesine dönülmüştür. Bu da, devamlılık ifade eder. Eğer, "أصـدقـت أم كـذبـت doğru mu söyledin, yoksa yalan mı? deseydi, bu manayı vermezdi. Çünkü bu ifadeye göre Hüdhüd bu işte yalan söyleyebilir, başkasında söylemeyebilir. "أم من الـكـاذبـين Yoksa yalancılardan mısın?" sözü, şunu ifade eder: Hüdhüd yalancıların yoluna girmekle tanınmışsa, o kuşkusuz yalancıdır. Ona aslâ güvenilmez.

7. "تقـوم Kalkarsın" ile, "من مـقـامك makâmından" arasında cinâs-ı iştikâk vardır. أسـلـمت ile سـلـيمان kelimeleri arasında da aynı sanat vardır.

---

27 Muhtasaru İbn Kesîr, II 674.

28 Zemahşerî şöyle der: "Zorlama olmaksızın tabiî olarak gelmesi veya bunu, kelamın inceliğini bilen bir kimsenin yapması şartıyla bu kelâmın güzelliklerinden olur. Âyet-i kerîmede, hem lafız hem mana bakımından son derece uygun düşmüştür. Baksana, eğer نبأ kelimesi yerine خبر kelimesi konsaydı, elbette mana doğru olurdu. Fakat, önemli haber manasına olan ve durumu anlatmaya uygun düşen nebe' kelimesindeki fazla manalar ifade edilmiş olmazdı.

8. "كـــأنه هو Sanki bu odur" cümlesinde teşbih vardır. Yani bu, şekil ve evsâf bakımından benim tahtıma benziyor. Buna mürsel-mücmel teşbih denir.

9. "قـبل أن يرتد إليك طرفك Gözünü açıp kapamadan" cümlesinde güzel bir istiâre vardır. Tahtı getirmesinin hızı, insanın bakışının geri dönmesine benzetilmiştir. ارتداد الطرف Göz kapaklarının birbirine değmesi demektir. Bu, hızın ifade edilmesinde mümkün olan en kuvvetli vurgudur. "Kıyamet saatinin durumu ise, göz açıp kapama gibi, veya daha az bir zamandan başkası değildir"[29] Meâlindeki âyette de bu sanat vardır. Yüce Allah, yüksek hız için, irtidâdu'l-tarf'i müsteâr olarak kullanmıştır.[30]

10. Birçok âyette, âyet sonları birbirine uygun düşmüştür. Bunun da, insan ruhuna güzel bir etkisi vardır. Mesela: "أم كان من الغائبين Kayıplara mı karıştı? أو ليأتيني ya da mutlaka bana apaçık bir delil getirir", "وجئتك من سبأ بنبأ يقين Sana Sebe'den çok doğru bir haber getirdim. "Bu bölümün sonuna kadar böyle âyetler vardır.

BİR NÜKTE

Bazı ilim adamları, "وتفقد الطير Kuşları teftiş etti" sözünden, hükümdârın, halkının durumunu teftiş etmesinin iyi bir şey olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Aynı şekilde arkadaş, yakın ve dostların durumunu araştırmanın da iyi olduğunu söylemişlerdir. Onlardan biri şöyle demiştir:

سنّ سليـــــــمـــــــان لنا سنة وكـان فـيـمـا سنه مـقـتـدي

تـفـقـــــد الطيـــــر على ملكه فـقـال: مـا لي لا أرى الهـدهد

Süleyman (a.s.) bize bir çığır açtı. Açtığı çığırda ona uyulmuştur. Mülkünde bulunan kuşları teftiş etti ve: "Niçin Hüdhüd'ü göremiyorum?" dedi.

29 Nahl sûresi, 16/77.

30 Şerif Râdî, Telhîsul-Beyân, s. 261.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ
فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٥﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ
بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ ۖ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ
تُرْحَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ ۚ قَالَ طَائِرُكُمْ
عِنْدَ اللَّهِ ۖ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ ﴿٤٧﴾ وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ
تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾
قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ
لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾
وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾
فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ
وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥١﴾ فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا ۗ إِنَّ
فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾ وَأَنْجَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا
وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٣﴾ وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ
الْفَاحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ
شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ ۚ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾
فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ
مِنْ قَرْيَتِكُمْ ۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ
وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَأَمْطَرْنَا
عَلَيْهِمْ مَطَرًا ۖ فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٥٨﴾ قُلِ الْحَمْدُ
لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ ۗ آللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ

45. "Allah'a kulluk edin!" desin diye, Semûd kavmine kardeşleri Sâlih'i gönderdik. Hemen birbiriyle çekişen iki zümre oluverdiler.

46. Sâlih dedi ki: Ey kavmim! İyilik dururken niçin kötülüğe koşuyorsunuz? Allah'tan mağfiret dilerseniz olmaz mı? Belki size merhamet edilir.

47. "Senin ve beraberindekilerin yüzünden uğursuzluğa uğradık" dediler. Sâlih, "Size çöken uğursuzluk, Allah katındadır. Hayır siz imtihana çekilen bir kavimsiniz" dedi.

48. O şehirde dokuz kişi vardı ki, bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar, iyilik tarafına hiç yanaşmıyorlardı.

49. Allah'a and içerek birbirlerine şöyle dediler: Gece ona ve ailesine baskın yapalım; sonra da velisine, "Biz Sâlih ailesinin yok edilişi sırasında orada değildik, inanın ki doğru söylüyoruz" diyelim.

50. Onlar böyle bir tuzak kurdular. Biz de kendileri farkında olmadan, onların planlarını bozduk.

51. Bak işte, tuzaklarının âkıbeti nice oldu: Onları da, kavimlerini de toptan helâk ettik!

52. İşte haksızlıkları yüzünden çökmüş evleri! Anlayan bir kavim için elbette bunda bir ibret vardır.

53. İman edip Allah'a karşı gelmekten sakınanları kurtardık.

54. Lut'u da gönderdik. Kavmine şöyle demişti: Göz göre göre hâlâ o hayasızlığı yapacak mısınız?

55. İlle de kadınları bırakıp şehvetle erkeklere yaklaşacak mısınız? Doğrusu siz, beyinsizlikte devam edegelen bir kavimsiniz!

56. Kavminin cevabı sadece "Lut ailesini memleketinizden çıkarın; çünkü onlar temiz kalmak isteyen insanlarmış!" demelerinden ibâret oldu.

57. Bunun üzerine onu ve ailesini kurtardık. Yalnız karısı müstesnâ; onun helâk olanlardan olmasını takdir ettik.

58. De ki: "Hamd olsun Allah'a selâm olsun seçkin kıldığı kullarına, Allah mı daha hayırlı, yoksa O'na koştukları ortaklar mı?"

60. Yoksa gökleri ve yeri yaratan, gökten size su indiren mi? Ki onunla, biz bir ağacını bile bitirmeye gücünüzün yetmediği güzel güzel bahçeler bitirdik. Allah'la beraber başka bir ilah mı var?! Doğrusu onlar Allah'a başkasını denk tutan bir gürûhtur.

61. Yoksa yeryüzünü oturmaya elverişli kılan, aralarından nehirler akıtan, arz için sabit dağlar yaratan, iki deniz arasına engel koyan mı? Allah'ın yanında başka bir ilah mı var? Doğrusu onların çoğu bilmiyorlar.

62. Yoksa, kendine yalvardığı zaman bunalmışa karşılık veren ve sıkıntıyı gideren, sizi yeryüzünün hâkimleri kılan mı? Allah'ın yanında başka bir ilah mı var?! Ne kadar da kıt düşünüyorsunuz!.

63. Yoksa, karanın ve denizin karanlıkları içinde size yolu bulduran, rahmetinin önünde rüzgârları müjdeci olarak

gönderen mi? Allah'ın yanında başka bir ilah mı var?! Allah, onların koştukları ortaklardan çok yücedir.

64. Yoksa yoktan yaratan, yok olduktan sonra tekrar dirilten ve sizi hem gökten, hem yerden rızıklandıran mı? Allah ile beraber başka bir tanrı mı var?! De ki: "Eğer doğru söylüyorsanız kesin delilinizi getirin.

65. De ki: "Göklerde ve yerde, Allah'tan başka kimse gaybı bilmez. Ve onlar ne zaman diriltileceklerini de bilmezler."

66. Hayır, onların ahiret hakkındaki bilgileri yetersiz kalmıştır. Bundan öte onlar şüphe içindedirler. Hattâ onlar ahiret bilgisi bakımından, tam bir karanlık içindedirler.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah, sûrenin başında Musa (a.s.)'nın kıssasını anlattı. Ardından Davut ve Süleyman (a.s.)'nın kıssasından ve bu kıssada bulunan ilginç ve enteresan şeylerden bahsetti. Bu âyetlerde ise Sâlih (a.s.) ve Lut (a.s.)'un kıssalarını anlattı. Bütün bu kıssaların maksadı öğüt vermek, ibret alınmasını sağlamak ve yalanlayanların yok edilmesi hususunda Allah'ın kanununu açıklamaktır. Bundan sonra Yüce Allah, birliğini, ilmini ve kudretini gösteren delilleri anlatmaktadır.

KELİMELERİN İZAHI

اطيرنا : Uğursuzluğa uğradık. Bu kelime, uğursuzluk manasına gelen التطيـــر dan alınmıştır. Zeccâc şöyle der: "Bunun aslı تطيّرنا dır. ط، ت ya idğâm olundu. ط sakin olduğu için, okunabilmesi gayesiyle elif getirildi.

خاوية : Hâviye, boş manasınadır. Karın boş olduğu zaman kullanılan خوى البطن ve yıldız battığında kullanılan خوى النجم sözünden alınmıştır.

الفاحشة: Fâhişe, çirkin ve âdî fiil.

حدائق : Hadâik, حـــديقـــة nın çoğuludur. Hadîka ise, etrafı duvarla çevrili bahçe demektir. Ferrâ şöyle der: "Hadîka, etrafı duvarla çevrili olan bahçedir. Etrafı çevrili olmayan bahçeye بستان denir.[31]

قرارا : Karâr, üzerinde, bir şeyin sabit durduğu karargâh.

حاجزا : Hâciz, iki şeyin arasını ayıran engel.

31 Kurtubî, XIII, 221.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

45. وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ Allah'a andolsunki, Semûd kabilesine de kardeşleri Sâlih (a.s.)'i gönderdik. Sâlih (a.s.), dinen değil, soy bakımından onların kardeşi idi. Onları, Allah'ı birlemeye ve ona ibadet etmeye çağırıyordu. Âyetteki ل mahzûf yeminin cevabıdır. فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ Hemen, din hususunda birbirleriyle çekişen, mü'minler ve kâfirler olarak iki gruba ayrıldılar. Mücâhid şöyle der: "Onlar, mü'min ve kâfir olmak üzere iki grup idiler. Birbirleriyle çekişmeleri ise, din hususunda ihtilafları ve cedelleridir. Mânâ dikkate alınarak fiil, ikil değil de çoğul kipiyle يختصمون şeklinde gelmiştir.

46. قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ Sâlih (a.s.) onlara, acıma ve şefkatle şöyle dedi: Ey kavmim! Niçin rahmet istemeden azabı istiyorsunuz? Neden, rahmeti istemiyorsunuz da, azabı istemede acele ediyorsunuz? لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ Allah'ın, tevbinizi kabul edip size merhamet etmesi için, şirki bırakıp Allah'a dönseniz ya!? Tefsirciler şöyle der: "Kâfirler, aşırı inkârlarından dolayı: "Ey Sâlih! Bize, Allah'ın azabını getir" derlerdi. Sâlih (a.s.) de onlara şöyle dedi: Azap gelmeden önce, Allah'tan bağışlanmanızı dileseniz ya. Çünkü hayrı acele istemek, şerri acele istemekten daha iyidir."

47. قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ Dediler ki, "Ey Sâlih! Senin ve senin peşinden giden mü'minlerin yüzünden uğursuzluğa uğradık. Şüphesiz, başımıza gelen belanın sebebi sizsiniz. Onlara kıtlık gelmiş ve aç kalmışlardı. قَالَ طَائِرُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ Sâlih (a.s.) dedi ki: Gerçekten, sizin, hayır veya şerden nasibiniz Allah katındadır. O'nun hükmüyle olur. Dilerse size rızık verir, dilerse mahrum eder. Sâlih onlara yumuşak bir şekilde hitap edince, onlar sert cevap verdiler ve: "Senin ve beraberindekilerin yüzünden uğursuzluğa uğradık" dediler. Sâlih (a.s.) da, uğursuzluklarının kendisi ve mü'minler yüzünden değil, yaptıkları yüzünden olduğunu onlara bildirdi. بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ Bilakis, gerçek şu ki, siz, öyle bir topluluksunuz ki, vesvesesi ve aldatmasıyla şeytan sizi fitneye düşürüyor. Söylediklerinizi bundan dolayı söylüyorsunuz.

48. وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ Sâlih'in şehri olan Hicr'de, kavminin ileri gelenlerinden dokuz kişi vardı. Dahhâk şöyle der: "Bu dokuz kişi, o şehir halkının ileri gelenleri idi." يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ Onların işi, fesat çıkarmak ve her vesile ve yol ile kullara eziyet etmekti. İbn Abbas şöyle der: "Onlar, deveyi boğazlayanlardır."

49. قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ Dediler ki, geceleyin Sâlih'i ve ailesini öldürelim sonra da, onun kanını dava edecek velisine "Biz onun öldürüldüğü yere gelmedik. Ne onun, ne de ailesinin katilini biliyoruz diyelim" diye Allah'a yemin edin, dediler. وَإِنَّا لَصَادِقُونَ Doğru söylediğimize dair onlara yemin

edelim. İbn Abbas şöyle der: "Kılıçlarını çekerek Sâlih'in (a.s.) evine geldiler. Bunun üzerine melekler, onlara taş atıp öldürdüler."[32] Yüce Allah şöyle buyurdu:

50. وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا Onlar Sâlih'i öldürmek için tuzak kurdular. Biz de, tuzaklarına karşı onları, yok etmeyi çabuklaştırmak sûretiyle cezalandırdık. Yüce Allah, müşâkele yoluyla, kendi yaptığına da tuzak adı verdi.[33] وَهُمْ لا يَشْعُرُونَ Onlar farkına varmadan, biz onları cezalandırdık. Ebû Hayyân şöyle der: "Onların tuzağı, Sâlih (a.s.)'i ve ailesini öldürmek için, gizlice plan yapmalarıdır. Allah'ın tuzağı ise, bilmedikleri bir taraftan onları yok etmesidir."[34]

51. فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ Onların yaptıklarının sonunu ve tuzaklarının neticesini iyice düşün. Biz hepsini nasıl yok ettik. Sonunda harap ve yok oldular.

52. فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا İşte, evleri ve yurtları! Zulüm ve inkârları yüzünden bomboş. Çünkü oraların halkı yok olup gitti. إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ İşte bu, hayret verici yok etmede, Allah'ın gücünü bilen ve ibret alan bir kavim için büyük bir ders vardır.

53. وَأَنجَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ Sâlih ile birlikte, iman eden takvâ sahibi mü'minleri azaptan kurtardık.

54. وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ Peygamberimiz Lut'u da hatırla. Hani o, kavmi Sodom halkına şöyle demişti. أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ Fahişelik ve çirkin bir iş olduğunu kesin olarak bildiğiniz halde, o çirkin fiili mi yapıyorsunuz? Bu çirkin fiil, oğlancılıktır.

55. أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّن دُونِ النِّسَاءِ Ey kavim! Aşırı beyinsizliğinizden dolayı, kadınları bırakıp da erkekleri mi istiyorsunuz? Kınamak maksadıyla söz tekrarlanmıştır. O çirkin yolla, erkekler erkeklerle yetiniyordu. بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ Bilakis siz arsız ve beyinsiz kimselersiniz. Dolayısıyle bu çirkin fiili, Allah'ın size helal kıldığı kadınlara tercih ediyorsunuz.

56. فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلاَّ أَن قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِّن قَرْيَتِكُمْ O suçluların cevabı, "Lut'u ve ailesini yurdunuzdan çıkarın" demekten başka bir şey olmadı. إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ Onlar, pisliklerden uzak duran ve yaptıklarımızı pislik sayan bir topluluktur" Bu, Lut (a.s.) ailesinin yurttan çıkarılması ve kovulması geretiğini gösteren bir sebeptir. Katâde şöyle der: "Vallâhi, onların ayıpları olmadığı halde, kötü işlerden uzak durdular diye onları ayıpladılar. İbn Abbas da şöyle der: "Bu bir alaydır. Mü'minler, erkeklerin dübürlerinden uzak durdukları için, onlarla alay ediyorlardı."[35]

57. فَأَنجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلاَّ امْرَأَتَهُ Kavminin başına gelen azaptan onu ve karısının dışındaki

32 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr,VI, 182.
33 Müşâkele, lafızların aynı, mananın farklı olması demektir.
34 el-Bahr, VII, 85.
35 Kurtubî, XIII, 219.

aile fertlerini kurtardık. قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَابِرِينَ Karısını, kaza ve kaderimizle helâk edip azap içinde kalanlardan kıldık.

58. وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا Üzerlerine gökten yağmur gibi taş yağdırdık da bu yağmur onları helâk etti. فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنذَرِينَ Onların başına yağdırılan bu azap yani pişirilmiş çamurdan meydana gelmiş yoğun taş yağmuru ne kötüdür. Yüce Allah, önceki âyetlerde peygamberlerin kıssalarını anlatınca, ardından, birliğini ve gücünü gösteren delilleri anlattı.

59. قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَى Ey peygamber! De ki, lütufları ve nimetleri için Allah'a hamdolsun Selâm, peygamberlik için seçtiği ve davetini tebliğ için tercih ettiği kulları üzerine olsun. Zemahşerî şöyle der: "Yüce Allah peygamberine, kendisinin birliğini gösteren, gücünü ve hikmetini delilerle anlatan şu âyetleri okumasını ve Allah'a hamd ve peygamberlere salât ile başlamasını emretti. Burada güzel bir davranış iyi bir şekilde öğretilmektedir. Ki, bu da Allah'a hamdetmek ve peygamberlere salât ve selâm getirmektir. Bu güzel davranışı, büyükten küçüğe, âlimler, hatipler ve vaizler, birbirlerinden alagelmişlerdir. Her ilmi okumadan ve her vaaz ve öğüde başlamadan önce peygamberine salât ve selâm okumuşlardır."[36] آللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ Allah mı hayırlı, yoksa O'na koştukları ortaklar mı? Bu âyet, müşrikleri susturmakta ve onların davranışlarını alaya almaktadır. Yani, hikmet sahibi, yoktan yaratan Allah mı daha hayırlı, yoksa taptıkları, işitmeyen ve isteklere cevap veremeyen putlar mı daha hayırlı?

60. أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ Bu âyet, Allah'ın birliğini gösteren bir başka delildir. Yani, bu kâinatı yoktan var eden, bu yükseklik ve durulukta gökleri yaratan, göklerde parlak yıldızları, yeri ve yerde bulunan dağları, ovaları, nehirleri ve denizleri yaratan mı daha hayırlıdır? Yoksa ortak koştukları putlar mı? وَأَنزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ İşte o Allah, kudretiyle sizin için bulutlardan yağmur yağdırdı ve bu yağmurla, güzel, yeşil, parlak ve çok güzel manzaralı bağlar ve bahçeler yetiştirdi. مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنبِتُوا شَجَرَهَا Bırakın meyvesini, insanoğlu onun ağacını bile bitiremez. Onlar için bu mümkün değildir. أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ Onunla birlikte başka bir ilah mı var ki, ikisini eşit tutasınız. Yaratan ve meydana getiren sadece O'dur. Bu bir istifhâm-ı inkârîdir. بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ Fakat onlar, Allah'a ortak koşan bir topluluk olup putları O'nun dengi ve benzeri saymakta ve yaratıp rızık verenle onları eşit saymaktadırlar.

61. أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا Bu âyet, Allah'ın varlığını gösteren bir başka delildir. Yani Allah, yeryüzünü, üzerinde yerleşip ikâmet edebileceğiniz bir şekilde, insan ve hayvanlar için karargâh kılmıştır. وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا Yer katmanlarında ve vadilerinde temiz ve tatlı nehirler akıttı. Bu nehirler, gerek yer katmanlarında ve gerek vadilerde

36 el-Keşşâf, III, 295.

doğuya, batıya, kuzeye ve güneye doğru akıp giderler. وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ Sizi sarsmasın diye yeryüzünü sabit tutacak yüksek dağları yarattı. وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا Tatlı suyla tuzlu arasına, birbirlerine karışmalarını engelleyecek bir engel koydu ki, deniz suyu tatlı suları bozmasın[37] ءَإِلَهٌ مَعَ اللهِ Allah'la birlikte, ondan başka ilah mı var? بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ Bilakis müşriklerin çoğu, gerçeği bilmiyorlar ve başkasını Allah'a ortak koşuyorlar.

62. أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ Bu, Allah'ın birliğini gösteren üçüncü delildir. Kendisine bir musibet gelip de sıkıntıya düşen kimse, ona dua ettiğinde, duasına cevap verip isteğini yerine getiren, وَيَكْشِفُ السُّوءَ ve ondan, o musibet ve sıkıntıyı kaldıran وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ ve sizi yeryüzünün, onu nesilden nesile ve toplumdan topluma onaracak olan sakinleri kılan Allah mı hayırlı, yoksa putlar mı? ءَإِلَهٌ مَعَ اللهِ Allah'la birlikte bunları yapacak bir ilah mı var ki, ona tapasınız? قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ Gördüklerinizden ne de az öğüt ve ibret alıyorsunuz.

63. أَمَّنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ Bu, dördüncü delildir. Yani, karalarda, çöllerde ve denizlerde, zifirî karanlıkta yolculuk yaparken, sizi maksadınıza gece ve gündüz gitmek için yöneldiğiniz ülkelere götüren yolu gösteren, وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ve rüzgârı, insanlar ve ülkeler için bir rahmet olan yağmurun inişini müjdeleyici olarak sevkeden mi hayırlı, yoksa putlar mı? ءَإِلَهٌ مَعَ اللهِ Allah'la birlikte bunları yapacak bir ilah mı var? تَعَالَى اللهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ Yaratıcı ve güçlü olan Yüce Allah, yaratılmış ve âciz olanların ortaklığından uzaktır.

64. أَمَّنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ Bu, beşinci delildir. İnsanı ilk olarak yaratan, sonra, yok olduktan sonra tekrar dirilten mi hayırlıdır, yoksa diğerleri mi? Zemahşerî şöyle der: "Müşrikler tekrar dirilmeyi inkâr ettikleri halde, Yüce Allah onlara nasıl böyle hitap etti? denilirse, şöyle cevap verilir: Bilmelerini ve ikrar etmelerini sağlamak sûretiyle mazeretleri ortadan kaldırıldı. Artık onların, inkâr hususunda herhangi bir mazeretleri kalmadı."[38] وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ Size gökten yağmuru indirip yeryüzünün bereketlerinden, sizin için ekin ve meyveleri bitiren mi, yoksa diğerleri mi hayırlı? Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah'ın, insanoğlunu yaratması onlar için bir lütuf ve ihsan olduğu ve lütuf da ancak rızıkla tamamlandığı için Yüce Allah, ومن يرزقكم من السماء والأرض Size rızık olarak, gökten yağmuru, yerden de bitkileri veren mi hayırlıdır? buyurdu.[39] ءَإِلَهٌ مَعَ اللهِ Allah'la birlikte bunu yapacak bir ilah mı

37 Bu, Hasan el-Basrî'nin görüşüdür. İbn Kesîr de bunu tercih etmiştir. En açık mana da budur. Bir görüşe göre, âyetten maksat, Fars Denizi ile Rum Denizi'dir.

38 el-Keşşâf, III, 297.

39 el-Bahr, VII, 90.

var? قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ Allah'la birlikte başka bir ilahın olduğuna dair söylediklerinizde doğruysanız, iddianızın delillerini getiriniz."[40]

65. قُلْ لا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ الْغَيْبَ إِلاَّ اللهُ De ki, gaybı, sadece, tek olan Yüce Allah bilir. Kurtubî şöyle der: "Bu âyet, Peygamber (s.a.v.)'e kıyametin ne zaman kopacağını soran müşrikler hakkında inmiştir. وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ Mahlukat, öldükten sonra ne zaman diriltileceklerini bilmezler.

66. بَلِ ادَّارَكَ عِلْمُهُمْ فِي الآخِرَةِ Müşrikler, ahireti ve ahiret hallerini biliyorlar ve ona inanıyorlar mı ki, kıyametin kopma zamanını soruyorlar? Onlar ahirete inanmadıkları halde, kıyametin ne zaman kopacağını niçin soruyorlar? بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْهَا Bilakis onlar ahiret hakkında şüphe içindedirler, ona inanmazlar, dolayısıyle inat ve kibir gösteriyorlar. Âyette geçen بل edatı, önceki cümleyi bırakıp yeni bir cümleye geçmek için gelmiştir. بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ Hattâ onlar ahiret hakkında kördürler. Onların, ahiretin meydana geleceğini gösteren delilleri anlayacak basiretleri yoktur. Zira karın doyurmak ve cinsî tatmine ulaşmak gibi, nefsânî zevklerle uğraşmaları, onları, düşünmeyen ve anlayamayan hayvanlar haline getirmiştir. İbn Kesîr şöyle der: "Onlar, kıyametin varlığı ve meydana gelmesi hususunda şüphe içindedirler. Hattâ bu hususta, büyük bir cehâlet ve körlük içindedirler.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "يفسدون bozuyorlar" ile "ولا يصلحون düzeltmiyorlar" arasında tıbâk sanatı vardır.

2. "لو لا تستغفرون الله Allah'tan mağfiret dilemelisiniz" cümlesi teşvik ifade eder.

3. "اطيرنا uğursuzluğa uğradık" ile "طائركم uğursuzluğunuz" arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

4. "مكروا tuzak kurdular" ile "ومكرنا biz de tuzak kurduk" arasında müşâkele sanatı vardır. Yüce Allah, onları yok ve helâk etmesine, müşâkele yoluyla "مكر tuzak" dedi.

40 Ebû Hayyân şöyle der: "Her soruyu kendisinden sonra gelen ve ona uygun düşen bir cümle ile sona erdirdi. Göklerle yerin yaratılışını ve yağmur indirerek ettiği lüt u anlattıktan sonra, sözü, "Doğrusu onlar, yaratılmış olan başka şeyleri ona denk sayan bir topluluktur" cümlesiyle bitirdi. Yeryüzünü karargâh kıldığını ve nehirler fışkırttığını anlatınca -ki, bunda düşünmeye ve aklı kullanmaya dikkat çekilmektedir- sözü, "Doğrusu onların çoğu bilmiyorlar" cümlesiyle bitirdi. Darda kalmışın sıkıntısını giderdiğini ve kötülüğü yok ettiğini anlattıktan sonra da sözü, "Ne de az hatırlıyorsunuz!" cümlesi ile bitirdi. Çünkü insanın sıkıntıları yok olunca ona unutkanlık gelir. Allah karanlıklarda yol gösterdiğini ve rüzgârları müjdeci olarak gönderdiğini, onların ise doğru yolu gösteremediği ve ihtiyaçlarına cevap vermediği halde mabudları kendisine ortak koştuklarını anlattıktan sonra da sözü "Allah, onların ortak koştukları şeylerden yücedir" cümlesiyle bitirdi. el-Bahr, VII, 91.

5. "السيئة Kötülük" ile "الحسنة iyilik" arasında tıbâk vardır.

6. "أتأتون الفاحشة وأنتم تبصرون Göz göre göre, hâlâ o hayasızlığı yapacak mısınız?" sorusu kınama ifade eder.

7. "الله خير امّا يشركون Allah mı hayırlı, yoksa ortak koştukları mı?" cümlesi, azarlama ve alay üslubuyla söylenmiştir.

8. "بين يدي رحمته Rahmetinden önce" terkibinde latif bir istiâre vardır. "Yağmur yağmadan önce" demektir. Burada, Yüce Allah, "يدين iki el" kelimesini, "امام ön" yerinde müsteâr olarak kullanmıştır.

9. "يبدأ الخلق ilk defa yaratan" ile "ثم يعيده öldükten sonra onu tekrar dirilten" arasında tıbâk vardır.

10. "بل هم منها عمون Hattâ onlar, kıyamet hakkında kördürler" cümlesinde istiâre vardır. Körlük, hakkı görmemezlikten gelmek, Allah'ın nimetlerini düşünmemek yerinde müsteâr olarak kullanılmıştır.

11. Âyet sonlarında uygunluk vardır. Bu, sözün güzelliğini ve parlaklığını arttıran unsurlardandır. Kulağa da ayrı bir etkisi vardır. Mesela أيان يبعثون ، يعلمون ve يتقون gibi. Bunun benzerleri çoktur. أمن جعل الأرض قرارا وجعل خلالها انهاراً âyetinde de bu güzellik vardır. Kur'ân-ı Kerîm'de dilin ifade edemeyeceği kadar parlak bir beyan üslubu vardır. Bu mucize kitabı, sadece Ümmî Peygamber'ine (s.a.v.) gönderen Yüce Allah, noksan sıfatlardan uzaktır.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ ءَإِذَا كُنَّا تُرَابًا
وَءَابَآؤُنَآ أَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هَٰذَا نَحْنُ وَءَابَآؤُنَا
مِن قَبْلُ إِنْ هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْ سِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ
فَٱنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا
تَكُن فِى ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلْوَعْدُ
إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٧١﴾ قُلْ عَسَىٰٓ أَن يَكُونَ رَدِفَ لَكُم بَعْضُ
ٱلَّذِى تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلنَّاسِ
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ
صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَآئِبَةٍ فِى ٱلسَّمَآءِ
وَٱلْأَرْضِ إِلَّا فِى كِتَٰبٍ مُّبِينٍ ﴿٧٥﴾ إِنَّ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ يَقُصُّ
عَلَىٰ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ أَكْثَرَ ٱلَّذِى هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾
وَإِنَّهُۥ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُم بِحُكْمِهِۦ ۚ وَهُوَ
ٱلْعَزِيزُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾ فَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۖ إِنَّكَ عَلَى ٱلْحَقِّ ٱلْمُبِينِ ﴿٧٩﴾ إِنَّكَ
لَا تُسْمِعُ ٱلْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ ٱلصُّمَّ ٱلدُّعَآءَ إِذَا وَلَّوْا۟ مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾
وَمَآ أَنتَ بِهَٰدِى ٱلْعُمْىِ عَن ضَلَٰلَتِهِمْ ۖ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِـَٔايَٰتِنَا فَهُم
مُّسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ وَإِذَا وَقَعَ ٱلْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَآبَّةً مِّنَ ٱلْأَرْضِ
تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ ٱلنَّاسَ كَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾ وَيَوْمَ
نَحْشُرُ مِن كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِّمَّن يُكَذِّبُ بِـَٔايَٰتِنَا فَهُمْ
يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءُو قَالَ أَكَذَّبْتُم بِـَٔايَٰتِى وَلَمْ تُحِيطُوا۟ بِهَا
عِلْمًا أَمَّاذَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾ وَوَقَعَ ٱلْقَوْلُ عَلَيْهِم بِمَا ظَلَمُوا۟
فَهُمْ لَا يَنطِقُونَ ﴿٨٥﴾ أَلَمْ يَرَوْا۟ أَنَّا جَعَلْنَا ٱلَّيْلَ لِيَسْكُنُوا۟ فِيهِ

وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ
﴿٨٦﴾ وَيَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي
الْأَرْضِ إِلَّا مَن شَاءَ اللَّهُ ۚ وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴿٨٧﴾ وَتَرَى
الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ ۚ صُنْعَ اللَّهِ
الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ۚ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾
مَن جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِّنْهَا ۖ وَهُم مِّن فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ ﴿٨٩﴾
وَمَن جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ ۖ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا
مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِي
حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ ۖ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩١﴾ وَأَنْ
أَتْلُوَ الْقُرْآنَ ۖ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ۖ وَمَن ضَلَّ
فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿٩٢﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمْ
آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا ۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

67. İnkârcılar, dediler ki: "Sahi, biz ve atalarımız, toprak olduktan sonra, gerçekten çıkarılacak mıyız?!

68. Andolsun ki, bu tehdid bize yapıldığı gibi, daha önce atalarımıza da yapılmıştır. Bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir."

69. De ki: "Yeryüzünde gezin de, günahkârların âkibeti nice oldu, görün!"

70. Onların yüzünden tasalanma, kurmakta oldukları tuzaklardan ötürü sıkıntı duyma.

71. Onlar, "Eğer doğru söylüyorsanız, bu tehdit ne zaman?" derler.

72. De ki: "Çabucak gelmesini istediğiniz şeyin bir kısmı herhalde yakında başınıza gelecektir."

73. Şüphesiz Rabbin, insanlara karşı lütuf sahibidir, fakat insanları çoğu şükretmezler.

74. Rabbin elbette onların kalplerinin gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir.

75. Gökte ve yerde göze görünmeyen hiçbir şey yoktur ki, apaçık bir kitapta bulunmasın.

76. Doğrusu bu Kur'ân, İsrailoğullarına, hakkında ihtilaf edegeldikleri şeylerin pek çoğunu anlatmaktadır.

77. Ve O, mü'minler için gerçekten bir hidâyet rehberi ve rahmetttir.

78. Rabbin şüphesiz, onlar arasında hükmünü verecektir. O, çok güçlü, çok hikmet sahibidir.

79. O halde sen Allah'a güven. Çünkü sen, apaçık hakikat üzeresin.

80. Bil ki sen, ölülere, arkalarını dönüp kaçınca sağırlara daveti duyuramazsın.

81. Sen körleri sapıklıklarından çevirip doğru yola getiremezsin. Ancak âyetlerimize iman edip teslim olanlara duyurabilirsin.

82. Azap onlara yaklaştığı zaman, onlar için bir "dabbe" çıkarırız da, bu onlara, insanların âyetlerimize iman etmemiş olduklarını söyler.

83. O gün, âyetlerimizi yalanlayan her ümmetten birer cemaat toplarız da onlar toplu olarak sevkedilirler.

84. Nihâyet, geldikleri zaman Allah buyurur: "Siz benim âyetlerimi, ne olduğunu kavramadan yalan mı saydınız? Yoksa başka ne yapmakta idiniz? "

85. Yaptıkları haksızlıktan ötürü, azap gerçekleşmiştir; artık onlar konuşamazlar.

86. Dinlensinler diye geceyi karanlık ve çalışsınlar diye gündüzü aydınlık kıldığımızı görmediler mi? İman eden bir kavim için elbette bunda bir çok ibretler vardır.

87. Sûr'a üfürüldüğü gün, Allah'ın diledikleri müstesnâ, göklerde ve yerde bulunanlar hep dehşete kapılır. Hepsi boyunları bükük olarak O'na gelirler.

88. Sen dağları görürsün de, onları yerinde durur sanırsın. Oysa onlar, bulutların yürümesi gibi yürümektedirler. Bu, her şeyi sapa sağlam yapan Allah'ın sanatıdır. Şüphesiz ki O, yaptıklarınızdan tamamıyla haberdârdır.

89. Kim iyilik getirirse, ona daha iyisi verilir. Ve onlar o gün korkudan emin kalırlar.

90. Kötülük getiren kimseler ise yüzükoyun Cehenneme atılırlar. Onlara "Ancak yaptıklarınızın karşılığını görmektesiniz!" denir.

91, 92. Bana ancak bu şehrin Rabbine onu dokunulmaz kılana kulluk etmem emrolundu. Herşey O'na aittir. Ve bana müslümanlardan olmam ve Kur'ân okumam emredildi. Artık kim doğru yola gelirse, yalnız kendisi için gelmiş olur; kim de saparsa ona de ki: "Ben sadece uyarıcılardanım."

93. Ve şöyle de: "Hamd Allah'a mahsustur. O , âyetlerini size gösterecek, siz de onları tanıyacaksınız. Rabbin, yaptıklarınızdan habersiz değildir."

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah, önceki âyetlerde, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın birliğini gösteren delilleri anlattıktan sonra, burada da, müşriklerin ahirete, öldükten sonra dirilmeye ve haşre iman hususundaki şüphelerinden bahsetmektedir. Ardından, kesin delilleri getirmekte ve kıyamet kopmadan önce, olacak bazı korkunç olayları anlatmaktadır.

KELİMELERİN İZAHI

ردف : Yaklaştı.

تكن : Gizler.

داخرين: Dâhirîn, zelil ve aşağılık insanlar olarak.

فوجا : Fevc, topluluk demektir.

جامدة : Câmideten, donuk. **جمود** Bir şeyin hareket etmeyip sakin olması manasınadır.

أتقن : Sağlam yaptı. **إتقـــان** Bir şeyi tam, mükemmel ve sağlam olarak, en güzel şekilde yapmak demektir.

كبت : Atıldı. **كبّ** atmak demektir. Bir kimse birini yüzükoyun attığında **كبت الرجل** der. Kabın altını üstüne çeviren kimse de, **كبت الإناء** der.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

67. وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَئِذَا كُنَّا تُرَابًا وَآبَاؤُنَا أَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ Öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden Mekkeli müşrikler dediler ki: Biz, ölüp de çürümüş kemikler haline geldiğimizde kabirlerimizden çıkarılıp ikinci defa mı diriltileceğiz?

68. لَقَدْ وُعِدْنَا هَذَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ Muhammed, ondan öncekilerin, atalarımızı korkuttuğu gibi öldükten sonra dirileceğimizi söyleyerek bizi korkutmaktadır. Söyledikleri doğru olsaydı, şimdiye kadar gerçekleşirdi. **إِنْ هَذَا إِلاَّ أَسَاطِيرُ الأَوَّلِينَ** Bu,

öncekilerin hurafeleri ve boş sözleridir. Müşrikler, burada yoktan yaratıldıklarını ve kendilerini ilkin yaratanın, ikinci olarak hayata döndürebileceğini unutarak, öldükten sonra dirilmeyi inkâr ediyorlar.

69. قُلْ سِيرُوا فِي الأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ O kâfirlere de ki: "Yeryüzünde dolaşın da, ibret gözüyle bir bakın ki, peygamberleri yalanlayanların sonu nasıl olmuş?! Allah onları yok etmedi mi? Önceki suçluların başına gelen, sonraki suçluların da başına gelecektir." Bu âyet bir tehdit ve uyarıdır.

70. وَلا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ "Ey peygamber! İman etmedikleri takdirde o yalanlayanlar için ne üzül, ne de tasalan. Onların tuzaklarından dolayı canın sıkılmasın. Çünkü Allah, seni onlardan koruyacaktır." Bu âyet, Rasulullah (s.a.v.)'ı teselli etmektedir.

71. وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنتُمْ صَادِقِينَ Onlar alay ederek: "Doğru söylüyorsanız, azap bize ne zaman gelecek?" derler. Bu hitap, peygambere ve mü'minleredir.

72. قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ "Çabuk gelmesini istediğiniz azabın bir kısmı, belki de size yaklaşmıştır." Tefsirciler şöyle der: "Bu azap, Bedir günü onların başına gelen, öldürülme ve esir edilme olayıdır."

73. وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ Kuşkusuz Rabbin, onların isyanlarına ve inkârlarına karşılık kendilerini hemen cezalandırmamakla insanlara karşı lütuf ve ihsân ile muamele etmiştir. وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لا يَشْكُرُونَ Fakat çoğu, nimetin hakkını bilmez ve Rablerine şükretmezler.

74. وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ Şüphesiz Yüce Allah, onların peygambere karşı kalplerinde gizledikleri düşmanlık ve kurdukları tuzağı da, açıkça yaptıklarını da bilir. Onlara, yaptıklarının karşılığını verecektir.

75. وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالأَرْضِ إِلاَّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ İnsanlar için son derece gizli bulunan ve onların bilmediği ne varsa, Allah muhakkak onu bilir ve ilmiyle kuşatır. Onu kendi katındaki Levh-i Mahfûz'da yazmıştır. Hiçbir şey O'na gizli kalmaz. İbn Abbas şöyle der: "Göklerde ve yerde gizli veya açık ne varsa, Allah hepsini bilir."[41]

76. إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ Yüce Allah, mahlukatın ilk yaratılışını, öldükten sonra tekrar diriltilişini ve peygamberliği anlattı. Şüphesiz, Kur'ân-ı Kerîm, Muhammed (s.a.v.)'in ve getirdiklerinin doğruluğunu gösteren en büyük delillerdendir. Ardından burada, Kur'ân-ı Kerîm'i ve özelliklerini anlattı. Yani, peygamberlerin (aleyhimusselâm) sonuncusuna indirilmiş olan bu Kur'ân, Ehl-i Kitaba, din hususunda düştükleri ihtilafı açıklayan hak bir kitaptır. Ehl-i Kitabın İsa (a.s) hakkıdaki ihtilafları, bu hususta, birçok gruplara ayrılmaları, hattâ neticede birbirlerini yalanlamaları, Kur'ân'ın onlarla ilgili anlattığı olaylardandır. İnsaflı olsalardı mutlaka İslâm'ı seçerlerdi. Çünkü Kur'ân onlara, apaçık bir görüş ve kesin bir bilgi getirmiştir.

---

41 el-Bahr, VII, 95.

77. وَإِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ Kuşkusuz bu Kur'ân, mü'minlerin kalplerini sapıklıktan kurtarıp doğru yola ileten bir rehber ve onları azaptan koruyan bir rahmettir. Kurtubî şöyle der: "Kur'ân'dan yararlananlar, mü'minler olduğu için, Yüce Allah sadece onları zikretti."[42]

78. إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ Ey Peygamber! Şüphesiz Rabbin, kıyamet günü, İsrailoğulları arasında âdil ve sağlam hükmüyle hükmedecek, haklı ve haksızın karşılığını verecektir. وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ Allah, emri geri çevrilmeyen galip, güçlü ve kulların fiillerini pek iyi bilendir. Yaptıklarından hiç biri onlara gizli kalmaz.

79. فَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ İşini Allah'a bırak ve bütün işlerinde O'na dayan. Şüphesiz O, senin yardımcındır. إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ Ey Peygamber! Şüphesiz sen, gerçek ve apaçık bir din üzerindesin. Kâfirlere karşı zafer kazanmak sûretiyle, güzel sonuç senin olacaktır.

80. إِنَّكَ لا تُسْمِعُ الْمَوْتَى Sen, düşünüp ibret almadıkları için, kâfirlere duyuramazsın. Onlar, hissiz ve şuursuz ölüler gibidir. وَلا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ Onlara Allah'ı hatırlattığında veya imana çağırdığında, özellikle senden yüz çevirip kaçtıklarında çağrını ve sesini duyuramazsın. Çünkü onlar, kulaklarında ağırlık bulunan sağırlar gibidir. Çağrıya cevap vermezler. Sağır, dönüp gittikten sonra kendisine seslendiğinde işitmekten çok uzak olur. Zira, sağırlığına bir de mesafenin uzaklığı eklenmiştir.

81. وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعُمْيِ عَنْ ضَلالَتِهِمْ Ey Peygamber! Kalpleri kör olanları, inkâr ve sapıklıklarından çevirmeye senin gücün yetmez. إِنْ تُسْمِعُ إِلاَّ مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ Sen, düşünüp anlamalarını sağlayacak bir şekilde, sadece mü'minlere duyurabilirsin. Davetini, inananlardan başkası kabul etmez. Kendilerini Allah'a teslim edip boyun eğenler onlardır. Yüce Allah, işitmeyen ve aklını kullanmayanları, her ne kadar diri de olsalar, hakkı işitmemeleri hususunda, ölülere benzetti. Sonra onları, ikinci defa, duyu organları sağlam da olsa, sağır ve körlere benzetti. Onların işitmemelerini, "dönüp gittiklerinde" sözü ile vurguladı. Çünkü sağır, geri dönüp gittiğinde, sağırlığı daha da artar, hatta hiç işitmez. Âyetten maksat şudur: O kâfirler, ölü, sağır ve körler gibidir. Anlamazlar, işitmezler ve görmezler. Kevnî deliller veya Kur'ân delillerinden hiçbirine iltifât etmezler.

82. وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ Bu âyet, kıyamet kopmadan önce meydana gelecek olayı açıklamaktadır. Yani, azabın inmesi ve kıyametin kopması yaklaştığında ve kâfirlerin cezalandırılma zamanı geldiğinde, أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لا يُوقِنُونَ Kâfirler için, o büyük alâmet "Dâbbetu'l-arz"ı çıkaracağız. O, insanlarla konuşacak ve onlarla münâzara edecek. Onun sözlerinden bazıları şunlardır: "Bilesiniz ki, Allah'ın laneti zalimler üzerinedir. Onlar, Allah'ın âyetlerine

42 Kurtubî, XIII, 231.

inanmayan ve onları tasdik etmeyenlerdir. Dâbbetu'l-arz'ın çıkışı kıyamet alâmetlerindendir. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Siz on tane alâmet görmedikçe kıyamet kapmaz... Rasulullah (s.a.v.) güneşin batıdan doğmasını ve Dâbbetu'l-arz'ın çıkışını bu alâmetlerden saydı."[43] İbn Kesîr şöyle der: "Bu hayvan âhir zamanda, insanların bozulduğu, Allah'ın emirlerini bıraktığı, hak dini değiştirdikleri zaman çıkacak; insanlarla konuşacak ve onlarla görüşecektir. İbn Abbas ve Atâ şöyle derler: "İnsanlara söz söyleyecek ve onlara, insanların, âyetlerimize iman etmediklerini söyleyecek."[44] Rivâyete göre, onun çıkışı, hayrın kesildiği, iyiliğin emredilmediği, kötülüğün yasaklanmadığı, tevbe edip Allah'a dönen kimse kalmadığı zamanda olacaktır. Dâbbetu'l-arz, olağanüstü, özel bir kıyamet alâmetidir. Bundan sonra Yüce Allah, bazı kıyamet sahnelerini anlatarak şöyle buyurdu:

83. وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا Her ümmetten, âyetlerimizi ve peygamberlerimizi yalanlayan inkârcı topluluk ve zümreyi, hesap ve ceza için toplayacağımız günü hatırla. فَهُمْ يُوزَعُونَ Onlar toplanıp sonra şiddetle sevkedilirler.

84. حَتَّى إِذَا جَاءُوا قَالَ أَكَذَّبْتُمْ بِآيَاتِي وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا Nihâyet hesap ve soru yerine geldiklerinde Yüce Allah kınayarak ve azarlayarak onlara şöyle der: Mâhiyetini veya doğruluğunu anlamayı sağlayacak bir şekilde düşünüp tefekkür etmeden, peygamberlerime inen âyetlerimi yalanladınız, öyle mi? أَمَّاذَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ Yoksa, dünyada yaptığınız ne idi? Bu, bir başka kınama ve azarlamadır. Yüce Allah, onları önce, "Âyetlerimi yalanladınız, öyle mi?" sözüyle kınadı. Sonra onu bırakarak itiraf ettirme ve azarlama sorusuyla kınadı. Sanki şöyle denildi. Benim, "âyetlerimi yalanladınız, öyle mi?" sözümü bırakın. Söyleyin bana yalanlamanın dışında dünyada ne yaptınız?"

85. وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا Yaptıkları haksızlıktan ötürü, haklarında azap gerçekleşmiştir. Apışıp kaldılar, cevap veremediler. Zulümleri, yani Allah'ın âyetlerini yalanlamaları sebebiyle, aleyhlerinde delil sabit oldu ve haklarında azap gerçekleşti. فَهُمْ لَا يَنطِقُونَ Artık onlar konuşamazlar. Çünkü herhangi bir mazeret ve delilleri kalmamıştır. Azap onları meşgul ettiği için cevap veremezler. Yüce Allah, kıyametin korkunç hallerini anlattıktan sonra, imana giden yolu daha çok göstermek için; birliğini, haşri ve neşri gösteren delilleri anlatarak şöyle buyurdu:

86. أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا Allah'ın gücünü görüp de, uyumaları ve hayatın yorgunluğunu atıp dinlenmeleri için geceyi karanlık kıldığını, geçim ve rızık arama hususunda faaliyet göstermeleri için de gündüzü aydınlık ve ışık yaptığını anlamadılar mı? إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ Gece ve gündüzün, aydınlıktan karanlığa ve karanlıktan aydınlığa döndürülmesinde, inanan ve ibret alan bir toplum

43 Bu hadisi Ahmed b. Hanbel el-Müsned'inde tahriç etmiştir. Bkz. el-Müsned, 4/6, 7 Sahih-i Müslim'de de şu hadis vardır: Alâmetlerin ilk çıkacak olanı, güneşin batıdan doğması, kuşluk zamanı, Dâbbetu'l-arz'ın çıkıp insanların yanına gelmesidir. Bunlardan hangisi daha önce olursa, hemen arkasından diğeri çıkar (Bkz. Müslim, Fiten; 118).

44 Muhtasaru İbn Kesîr, II, 682.

için, Allah'ın gücünü gösteren, kesin ve parlak deliller vardır. Bundan sonra Yüce Allah, insanların ahiretteki hallerine işaret ederek şöyle buyurdu:

87. وَيَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الأَرْضِ إِلاَّ مَنْ شَاءَ اللهُ İsrafil'in sûra korku üfürüğünü üfürdüğü günü hatırla. O zaman gök ve yerde bulunanlardan, korkup ürpermeyen hiç kimse kalmaz. Ancak, Allah'ın diledikleri, yani melekler, peygamberler ve şehitler korkmazlar. Tefsirciler şöyle der: "Bu, korku üfürüğüdür. Sonra bunu, ölüm üfürüğü izler. Bunun ardından da, kabirlerden kalkma üfürüğü gelir ki, bu, âlemlerin Rabbinin huzuruna çıkmak için üflenen üfürmedir."[45] Ebû Hüreyre şöyle der: "Melek, sûra üç defa üfleyecektir. Biri; korku üfürüğüdür. Bu korku, dünya hayatı korkusudur. Büyük korku değildir. İkincisi, ölüm üfürüğüdür. Üçüncüsü, kabirlerden kalkma üfürüğüdür. وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ Diriltilen bütün ölüler, itaat ederek ve zelil bir şekilde Rablerine gelirler, hiçbiri geri kalmaz.

88. وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً Ey muhatap! Birinci üfürük vaktinde, dağları görür ve onları yerlerinde sabit duruyor sanırsın. وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ Halbuki onlar, bulut gibi hızlı bir şekilde yürür. Fahreddin er-Râzî şöyle der: "İnsanların, dağları sabit sanmalarının tefsiri şudur: Büyük cisimler, aynı yörüngede hızlı bir şekilde hareket ettiğinde, hızlı bir şekilde gitmelerine rağmen onlara bakan, onların durduğunu zanneder."[46] صُنْعَ اللهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ İşte bu, herşeyi sağlam yaratan ve ona hikmetini yerleştiren, yoktan yaratan Allah'ın işidir. إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ Şüphesiz O, kulların yaptığı hayrı ve şerri çok iyi bilir ve onlara, yaptıklarının karşılığını eksiksiz verecektir. Bundan sonra Yüce Allah, o korkunç günde, mutlularla mutsuzların durumlarını açıklayarak şöyle buyurdu:

89. مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا Kim, kıyamet gününde herhangi bir iyilik getirirse, Allah ona, getirdiğinin on katı iyilik verir ve az ameline karşılık ona ebedî sevabı ihsan eder. وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ Onlar, o zor günün korkusundan emindir. Nitekim, âyet-i kerîmede "onları, o büyük korku üzmez" buyrulmuştur.[47]

90. وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ Kim de, kıyamet gününde iyiliksiz, suç işlemiş veya Allah'a ortak koşmuş olarak gelirse, şüphesiz o, baş aşağı yüzükoyun Cehenneme atılır. İbn Abbas, "Bu âyetteki "السيئة den maksat, Allah'a ortak koşmaktır der. هَلْ تُجْزَوْنَ إِلاَّ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ Kınamak için onlara şöyle denilir: "Size, dünyada yapmış olduğunuz kötü işlerin karşılığından başkası mı verilecek?

91. إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا Ey Peygamber! Onlara de ki: "Şüphesiz bana, sadece bu emin beldenin Rabbi olan tek Allah'a kulluk etmem emredildi. O Allah, Mekke'yi emniyetli ve harem belde kıldı. Orada kan dökülmez, hiç kimse zulüm görmez, av avlanmaz ve yaş bitkileri koparılmaz. Nitekim sahih hadiste

45 el-Bahr, VII, 99.
46 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIV, 34.
47 Enbiyâ sûresi, 21/103.

böyle buyrulmuştur. وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ Yüce Allah, her şeyin yaratıcısı ve sahibidir. O herşeyin Rabbi ve Mâliki وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ Bana, Allah'ı birlemek sûretiyle, ihlâs ile O'na kulluk edenler, emrine boyun ve hükmüne teslim olanlardan olmam emredildi.

92. وَأَنْ أَتْلُوَ الْقُرْآنَ Aynı zamanda parlak hakikatlerinin bana görülmesi için Kur'ân'ı tilâvet etmem ve onu insanlara okumam emrolundu. فَمَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ Kim, Kur'ân ile doğru yolu bulur, iman ile de kalbini aydınlatırsa, doğru yolu bulmasının yararı ona aittir. وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنْذِرِينَ Kim de, doğru yoldan şaşarsa, sapmasının vebâli kendisine aittir. Çünkü, peygamberin görevi sadece tebliğ etmektir. Ben de, Allah'ın risaletini size tebliğ ettim.

93. وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ Ey Peygamber! De ki: "Allah'ın bana özel olarak verdiği peygamberlik ve nebîlik şerefi ve bana verdiği yüksek mevki ve makamdan dolayı Allah'a hamd olsun. سَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا Size, kendinizde ve dış âlemde, Allah'ın güç ve kudretini gösteren parlak delilleri göstereceğiz de, bilmenin size fayda vermeyeceği bir zamanda o delilleri öğreneceksiniz. Bu, bir tehditir. وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ Rabbin, sizin, yani bütün kulların yaptıklarından habersiz değildir. Aksine O, herşeyi görendir. Bunda da bir tehdit ve korkutma vardır.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "ائذا كنا ترابا أئنا لمخرجون Biz toprak olduktan sonra, gerçekten diriltilip çıkarılacak mıyız?" cümlesi istifhâm-ı inkârîdir. "أئنا biz mi.?" terkibinde soru hemzesinin tekrar edilmesi, daha çok hayret ve inkâr ifade eder.

2. "قل سيروا في الأرض فانظروا كيف كان عاقبة المجرمين De ki, yeryüzünde gezin de, günahkârların âkibeti nice oldu, bir bakın" âyeti tehdit ve korkutma ifade eder.

3. "وإن ربك لذو فضل Şüphesiz Rabbin lütuf sahibidir", وان ربك ليعلم Rabbin elbette bilir" ve "وانه لهدى şüphesiz o, bir hidâyettir" cümleleri, إن ve ل edatları ile pekiştirilmiştir.

4. ما تكن صدورهم وما يعلنون Göğüslerinin gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir" cümlesinde tıbâk vardır. Çünkü, "تكن gizler" manasınadır.

5. "إن هذا القران يقص Kuşkusuz bu Kur'ân anlatıyor" cümlesinde güzel bir istiâre vardır. Çünkü anlatma sıfatıyle, ancak, konuşan ve temyiz gücüne sahip kimseler

nitelenebilir. Fakat Kur'ân-ı Kerîm, öncekilerin haberlerini kapsadığı için, insanlara haberleri anlatan şahıs gibi olmuştur. Dolayısıyle burada istiâre-i tebeiyye vardır.

6. "العزيز العليم Çok güçlü ve çok bilgili" kelimeleri çokluk ifade eder. Çünkü فعيل vezni mübalağa sîgalarındandır.

7. "إنك لا تسمع الموتى Kuşkusuz sen, ölülere işittiremezsin" cümlesinde, istiâre-i temsîliyye vardır. "Ölüler", "sağırlar" ve "körler" kelimelerinin tümü istiâre yoluyla kullanılmıştır. Bu, kâfirlerin imandan faydalanamamaları hususundaki hallerini, onları ölülere, sağırlara ve körlere benzetmek sûretiyle anlatan bir ifadedir.

8. "أماذا كنتم تعملون Yoksa, yaptığınız (başka) ne idi?" Bu, bir kınama ve azarlama üslubudur.

9. "من جاء بالحسنة Kim, iyilik getirirse" ile "ومن جاء بالسيئة kim, kötülük getirirse" arasında tıbâk vardır.

10. "وهي تمر مر السحاب Onlar, bulutun yürümesi gibi yürümektedir" cümlesinde teşbih-i belîğ vardır. Yani dağlar, bulutlar gibi hızlı yürürler. Bu cümlede benzetme edatı ile benzetme yönü hazfedilmiş ve böylece teşbih-i belîğ olmuştur. Bu, "محمد قمر Muhammed aydır" teşbihine benzer.

11. "الم يروا انا جعلنا الليل ليسكنوا فيه والنهار مبصرا Dinlensinler diye geceyi yarattığımızı ve gündüzü apaydın yaptığımızı görmediler mi?" cümlesinde ihtibâk sanatı vardır. Zira, âyetin sonunda var olan, baş tarafından, baş tarafında bulunan ise, sonundan hazfedilmiştir. Takdiri şöyledir: "جعلنا الليل مظلما ليسكنوا فيه والنهار مبصرا ليتصرفوا فيه Dinlensinler diye geceyi kapkaranlık; çalışsınlar diye de, gündüzü apaydın yarattık" Burada "مبصرا apaydın" kelimesinden anlaşıldığı için, "مظلما kapkaranlık" kelimesi kaldırılmıştır. "ليسكنوا فيه Dinlensinler" ifadesi gösterdiği için "ليتصرفوا فيه çalışsınlar" ifadesi kaldırılmıştır. Bu tür edebî sanata ihtibâk sanatı denir. Güzel edebî sanatlardandır.

Allah'ın yardımıyle "Neml sûresi" nin tefsiri bitti.

KASAS SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 88 âyettir.

Sûreyi Takdim

Kasas Sûresi, "Allah'ın birliği, peygamberlik ve öldükten sonra dirilme" gibi inanç yönlerine önem veren Mekkî sûrelerdendir. Bu sûre izlediği yol ve varacağı hedef bakımından Neml ve Şuarâ sûreleri ile aynıdır. Aynı zamanda, iniş sebepleri bakımından da birbirlerine uygundurlar. Bu sûre, kendinden önce gelen bu iki sûrede kısaca anlatılan konuları açıklar veya tamamlar.

Bu mübarek sûrenin ana konusu hak ve batıl fikri ile itaat ve isyan mantığı etrafında döner. Sûre, Allah ordusu ile Şeytan ordusu arasındaki mücadele kıssasını tasvir eder. Sûre, bu hususta iki kıssa anlatmıştır: Birincisi, hükümrânlık ve saltanat sebebiyle azgınlık gösterme olayıdır ki, bu, İsrailoğullarına azabın kötüsünü tattıran, onların erkeklerini kesip kadınlarını diri bırakan ve ilahlık iddia edecek kadar cür'et gösterip Allah'a karşı ululuk taslayan zorba ve azgın Firavun'un kıssasında misal gösterilerek anlatılmıştır. Nitekim Firavun, "Sizin için, benden başka bir ilah tanımıyorum"[1] demişti. İkincisi, mal ve servet sebebiyle azgınlık ve ululuk gösterme olayıdır ki, bu da, Kârûn'un, kavmiyle olan kıssası örnek olacak şekilde anlatılmıştır. Her iki kıssa da, insanın bu hayatta, gerek mal, gerek makam ve gerekse saltanat sebebiyle gösterdiği azgınlığın bir sembolüdür.

Bu sûre, Firavun'un azgınlığı, üstünlük taslaması, yeryüzünde fesat çıkarmasından, azgınlığın, her zaman ve her yerdeki mantığından bahsederek söze başlar.

Bundan sonra, Musa'nın (a.s.) doğuşundan; annesinin, Firavun'un onu yakalayacağından korkmasından ve Allah'ın, Musa (a.s.)'yı denize atmasını ona ilham etmesinden söz eder. Yüce Allah bunu böyle yaptı ki, Musa (a.s.), Firavun'un himayesinde, dikenlerin ve bataklığın ortasında biten tertemiz bir reyhan gibi, izzet ve ikram içinde yaşasın.

Daha sonra bu sûre, Musa (a.s.)'nın rüşd çağına ermesinden, Kıptîyi öldürmesinden, Medyen mıntıkasına göç etmesinden, Şuayb (a.s.)'ın kızıyle evlenmesinden söz eder.

Aynı zamanda Yüce Allah'ın, ona, azgın Firavun'u Allah'a çağırması için Mısır'a dönmesini emretmesinden, ve Allah'ın, Firavun'u boğmasına kadar geçen süre

1 Kasas sûresi, 28/38.

içerisinde, Musa (a.s.) ile Firavun arasında meydana gelen olaylardan tafsilatıyla bahseder. Yine bu sûre, Mekke kâfirlerini ve Rasulullah'ın (s.a.v.) peygamberliğine karşı çıkmalarını anlatır. Küfür ehlinin izlediği yolun aynı olduğunu açıklar.

Daha sonra, Kârûn'un kıssasını anlatır. İman mantığı ile küfür mantığı arasındaki büyük farkı açıklar.

Bu mübarek sûre, yüce peygamberlerin davet ettiği mutluluk yani iman yolunu göstererek sona erer.

SÛRENİN ADI

Yüce Allah, bu sûrede, doğumundan peygamberliğine kadar, Musa'nın (a.s.) kıssasını açık ve geniş bir şekilde anlattığı için buna "Kasas Sûresi" adı verildi. Bu kıssada, öyle ilginç olaylar vardır ki, bu olaylarda, Allah'ın dostlarına yardım ettiği ve düşmanlarını yardımsız bıraktığı açıkça görünür.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ نَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَبَإِ مُوسٰى وَفِرْعَوْنَ
بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا
شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَائِفَةً مِنْهُمْ يُذَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ
إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾ وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا
فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ﴿٥﴾
وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا
مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ ﴿٦﴾ وَأَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّ مُوسَى
أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا
تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ
﴿٧﴾ فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا
إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ﴿٨﴾
وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِي وَلَكَ لَا تَقْتُلُوهُ
عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾
وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَى فَارِغًا إِنْ كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَنْ رَبَطْنَا
عَلَى قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾ وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ
قُصِّيهِ فَبَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١١﴾
وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ
عَلَى أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ﴿١٢﴾
فَرَدَدْنَاهُ إِلَى أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ
وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي
الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾ وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينِ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ
فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَٰذَا مِن شِيعَتِهِ وَهَٰذَا مِنْ عَدُوِّهِ ۖ
فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِن شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَزَهُ مُوسَىٰ
فَقَضَىٰ عَلَيْهِ ۖ قَالَ هَٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ ۖ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾
قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُ ۚ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ
الرَّحِيمُ ﴿١٦﴾ قَالَ رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِّلْمُجْرِمِينَ
﴿١٧﴾ فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا الَّذِي اسْتَنصَرَهُ
بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ ۖ قَالَ لَهُ مُوسَىٰ إِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُّبِينٌ ﴿١٨﴾
فَلَمَّا أَنْ أَرَادَ أَن يَبْطِشَ بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ لَّهُمَا قَالَ يَا مُوسَىٰ أَتُرِيدُ
أَن تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْأَمْسِ ۖ إِن تُرِيدُ إِلَّا أَن تَكُونَ
جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَن تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾

Bismillâhirrahmanirrahim

1. Tâ. Sîn. Mîm.

2. Bunlar, apaçık Kitâb'ın âyetleridir.

3. İman eden bir kavim için Musa ile Firavun'un haberlerinden bir kısmını sana gerçek şekliyle nakledeceğiz.

4. Firavun, Mısır toprağında gerçekten azmış, halkını çeşitli zümrelere bölmüştü. Onlardan bir zümreyi güçsüz buluyor, bunların oğullarını boğazlıyor, kızlarını ise sağ bırakıyordu. Çünkü o, bozgunculardandı.

5. Biz ise, o yerde zayıf düşürülenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak ve onları vâris kılmak istiyorduk.

6. Ve o yerde onları hâkim kılmak, Firavun ile Hâmân'a ve ordularına, onlardan korktukları şeyi göstermek istiyorduk.

7. Musa'nın anasına, "Onu emzir, kendisine zarar geleceğinden endişelendiğinde onu denize bırakıver, hiç korkup

kaygılanma, çünkü biz onu tekrar sana geri vereceğiz ve onu peygâmberlerden biri yapacağız" diye bildirdik.

8. Nihâyet Firavun ailesi O'nu yitik çocuk olarak aldı. O, sonunda kendileri için bir düşman ve bir tasa kaynağı olacaktı. Şüphesiz Firavun ile Hâmân ve askerleri yanlış yolda idiler.

9. Firavun'un karısı, "Benim ve senin için göz aydınlığıdır! Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur, ya da onu evlât ediniriz" dedi. Halbuki onlar işin sonunu sezemiyorlardı.

10. Musa'nın anasının korkudan aklı başından gideyazdı. Eğer biz, inananlardan olması için onun kalbini pekiştirmemiş olsaydık, neredeyse işi meydana çıkaracaktı.

11. Annesi Musa'nın ablasına, "Onun izini takip et" dedi. O da, onlar farkına varmadan uzaktan kardeşini gözetledi.

12. Biz daha önceden onun, süt analarını kabulüne müsaade etmedik. Bunun üzerine ablası, "Size, onun bakımını namınıza üstlenecek, hem de ona iyi davranacak bir aile göstereyim mi?" dedi.

13. Böylelikle biz onu, anasına, gözü aydın olsun, gam çekmesin ve Allah'ın vaadinin gerçek olduğunu bilsin diye geri verdik. Fakat yine de pek çoğu bilmezler.

14. Musa yiğitlik çağına erip olgunlaşınca, biz ona hikmet ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böylece mükâfatlandırırız.

15. Musa, ahâlisinin habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada, biri kendi tarafından, diğeri düşman tarafından olan iki adamı birbiriyle döğüşür buldu. Kendi tarafından olanı, düşmana karşı ondan yardım diledi. Musa da ötekine, bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu. "Bu şeytan işidir. Şeytan, gerçekten saptırıcı, apaçaçık bir düşman" dedi.

16. Musa, "Rabbim! Doğrusu kendime zulmettim. Beni bağışla!" dedi, Allah da onu bağışladı. Çünkü, çok bağışlayıcı, çok esirgeyici olan ancak O'dur.

17. Musa, "Rabbim! Bana lütfettiğin nimetlere andolsun ki, artık suçlulara asla arka çıkmayacağım" dedi.

18. Şehirde korku içinde, etrafı gözetleyerek sabahladı. Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen kimse, feryâd ederek yine ondan imdad istiyor. Musa ona dedi ki: Doğrusu sen, besbelli bir azgınsın!

19. Musa, ikisinin de düşmanı olan adamı yakalamak isteyince, o adam dedi ki: Ey Musa! Dün bir can kıydığın gibi, bana da mı kıymak istiyorsun? Demek, düzelticilerden olmak istemiyor da, bu yerde ille yaman bir zorba olmayı arzuluyorsun sen!

KELİMELERİN İZAHI

شيعا : Şiye'â, gruplar ve sınıflar demektir.

يستحيي : Sağ bırakıyor, öldürmüyor.

نمن : Lütfediyoruz. İhsan ediyoruz.

اليم : Yemm, deniz demektir.

فارغا : Fârig, boş demektir.

مراضع : Merâdi', "süt anası," manasına gelen **مرضع** kelimesinin çoğuludur. Çocuğa süt emzirmekte olan kadın manasına gelen **مرضعة** kelimesinin çoğulu ise **مرضعات** dır.

عن جنب An cünübin, uzaktan manasınadır. Yakın olmayan, uzak olan kimseye ecnebî denilmesi de bundandır.

وكزه : Ona yumruk vurdu. **وكز** Yumruk vurmak manasınadır. Dilciler şöyle der: **وكز** ve **لكز** her ikisi de aynı manayadır. Yani, elini yumruk haline getirip göğse vurmak demektir. Bir görüşe göre, vekz, göğse vurmak; lekz, sırta vurmak manasınadır. **جمع الكف** (yumruk), parmakları sıkılmış el demektir.[2]

ظهير : Zahîr, yardımcı manasınadır.

يستصرخه: Ondan yardım istiyor, İstısrâh, yardım istemek demektir. Bu, feryat manasına gelen surâh kökündendir. Çünkü, yardım isteyen kimse, bunun için sesini yükseltir ve bağırır. Şâir şöyle der:

كنا اذا ما أتانا صارخ فزع كان اصراخ له قرع الظنابيب

Korkup da imdat diye bağıran biri bize geldiğinde, çabucak onun imdadına koşulurdu.[3]

يبطش : Şiddetle yakalar. **بطش** Sert ve şiddetli bir şekilde yakalamak demektir. Geçmiş zamanı **بطش** geniş zamanı **يبطش** gelir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. طسم Hurûf-i mukatta'a Kur'ân-ı Kerîm'in mucize oluşuna dikkat çekmek ve fesâhat ve beyan mucizesi olan bu Kitabın, bu alfabe harflerinin benzerlerinden meydana geldiğine işaret içindir.[4]

2. تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ Bunlar, apaçık bir mucize olan, açık hüküm ve kanunlar koyan Kur'ân'ın âyetleridir.

---

2 Şeyhzâde Hâşiyesi, III, 507.

3 Kurtubî, 13/264.

4 Bu hususta bkz. Bakara sûresi nin başlangıcı.

3. نَتْلُو عَلَيْكَ مِنْ نَبَإِ مُوسَى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ Ey Peygamber! Cebrâil vasıtasıyle, sana Musa ve Firavun'un önemli haberlerinden, kendisine batılın yaklaşamayacağı, içinde kuşku ve yalanın bulunmadığı hak ve doğru haberleri okuyacağız. لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ Bunları, Kur'ân'a inanan ve ondan yararlanan bir topluluk için okuyacağız.

Bundan sonra Yüce Allah, azgın Firavun'un kıssasını anlatmaya başladı ve şöyle buyurdu :

4. إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ Kuşkusuz Firavun, Mısır'da ululuk tasladı, zorbalık ve aşırı derecede azgınlık yaptı. وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا Mısır halkını, kendisine hizmet ve itaat hususunda gruplara ve sınıflara ayırdı. يَسْتَضْعِفُ طَائِفَةً مِنْهُمْ Onlardan bir grubu köle ediniyor ve aşağılıyordu. Bunlar İsrailoğulları olup onlara işkence yapıyordu. يُذَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ Onların erkek çocuklarını öldürüyor, kızlarını, kendisine ve Kıptîlere hizmet etmeleri için hayatta bırakıyordu. Tefsirciler şöyle der: Erkekleri öldürmesinin sebebi şudur: Firavun rüyasında, Kudüs tarafından büyük bir ateşin çıkıp Mısır'a gelerek Kıptîleri yaktığını, İsrailoğullarını bıraktığını gördü. Bunu falcı ve kâhinlere sordu. Onlar şöyle cevap verdiler: İsrailoğullarından bir çocuk doğacak, senin saltanatın onun eliyle gidecek, yok olman da onun sebebiyle olacak. Bunun üzerine Firavun, İsrailoğullarından doğan bütün erkek çocukların öldürülmesini emretti. إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ Kuşkusuz o, yeryüzünde aşırı derecede fesat çıkaran ve zorbalık yapanlardandı. Onun içindir ki, ilahlık iddiasında bulundu, insanları öldürme ve aşağılama hususunda aşırı gitti.

5. وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ Biz rahmetimizle, İsrailoğullarının zayıflarına lütuf ve ihsanda bulunup onları, Firavun'un işkence ve zulmünden kurtarmak; وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً Daha önce zelil ve köle olmuşlarken, hayırda kendilerine uyulacak önderler yapmak istiyorduk. İbn Abbas şöyle der: "Eimme, hayırda önder olanlar demektir." Katâde de: "Valiler ve krallardır" diye tefsir eder. وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ Biz o zayıfları, Firavun ve kavminin ülkesine vârisler kılmayı arzuluyorduk. Mısır'da daha önce Kıptîler lider ve yönetici iken, İsrailoğulları onların ülkesine vâris olacaklar ve yurtlarında yerleşeceklerdi.

6. وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ İsrailoğullarını Mısır ve Suriye'ye, buralarda istediklerini yapabilecek şekilde sahip kıldık. Beyzâvî şöyle der:"Temkin, aslında, bir şeye, yerleşebileceği bir yer vermek demektir. Daha sonra bu kelime, musallat kılmak ve istedikleri gibi tasarrufta bulunmalarını sağlamak manasına müsteâr olarak kullanıldı."[5] وَنُرِي فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ Biz azgın Firavun'a, veziri Hâmân'a ve Kıptîlere, bu zayıf toplumdan gelmesinden korktukları şeyi, yani İsrailoğullarından doğacak bir çocuk vasıtasıyle devletlerin yıkılacağını ve kendilerinin yok olacağını göstereceğiz.

5 Beyzâvî, II, 88.

7. وَأَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّ مُوسَى أَنْ أَرْضِعِيهِ Musa'nın annesine ilham ederek kalbine, onu emzirme fikrini attık. İbn Abbas "Bu, ilham şeklinde bir vahydir" der. Mukâtil de: "Bunu ona Cebrâil bildirdi" demiştir. Kurtubî şöyle der:" Mukatil'in sözüne göre bu olay, ilham değil, bildirme şeklinde bir vahiydir. Tefsircilerin tümü, Musa'nın (a.s.) annesinin peygamber olmadığı fikrinde birleşmişlerdir. O'na meleğin gönderilmesi, meşhur hadiste anlatılan kel, alaca hastası ve kör ile konuşması gibidir.[6] Peygamberlik olmaksızın, meleklerin insanlarla konuşması bu kabildendir. Melekler İmrân b. Husayn'a selâm verdiler ama o bir peygamber değildi."[7] فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ Ona "Firavun'dan gelecek bir kötülükten korkarsan, onu bir sandığa koy ve denize yani Nil nehrine at. وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي O helâk olur diye korkma, ayrılığına da üzülme, "إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ Şüphesiz biz, onu sana geri vereceğiz ve onun vasıtasıyle İsrailoğullarını kurtarmak için onu peygamber kılıp o azgın Firavun'a göndereceğiz" dedik.

8. فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا Sonunda kendilerine bir düşman bir hüzün, musibet ve helâk kaynağı olması için, Firavun'un adamları onu bulup aldı. Kurtubî şöyle der: "ليكون olması için" kelimesindeki lâm, sonuç ifade eden lâm'dır. Çünkü onlar kendileri için göz aydınlığı olsun diye onunla anlatılmıştır. Nitekim şâir şöyle der:

وللمنايا تربى كل مرضعة ودورنا لخراب الدهر نبنيها

Her emziren, emzirdiğini ölümler için besleyip büyütür. Biz de evlerimizi, zaman yıksın diye yaparız".[8]

إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ Kuşkusuz Firavun, Hâmân ve orduları âsi, müşrik ve günahkâr idiler. Âlimler şöyle der: "الخاطئ kasten günah işleyen, المخطئ ise, kasıtsız günah işleyen demektir."

9. وَقَالَتِ امْرَأَةُ فِرْعَوْنَ قُرَّةُ عَيْنٍ لِي وَلَكَ Firavun'un karısı ona şöyle dedi: Bu çocuk, benim için de, senin için de bir sevinç ve mutluluk vesilesidir. Onunla mutlu olacağımızı ve onun bizim için bir göz aydınlığı olacağını umuyorum. Taberî şöyle der: "Rivayete göre karısı Firavun'a bunları söyleyince, Firavun şöyle cevap verdi: "Senin için dersen, evet; ama benim için göz aydınlığı değildir."[9] İbn Abbas şöyle der: Eğer Firavun, o çocuk benim için göz aydınlığı olur, deseydi, Allah mutlaka onu, Musa vasıtasıyle hidâyete erdirir ve Firavun kesinlikle iman ederdi. Fakat o bunu söylemekten kaçındı. لَا تَقْتُلُوهُ Ey Firavun! Onu öldürmeyin, istediği işte kendisine yardımcı olsun diye, Firavun'a saygılı davranmak maksadıyle, diktatörlere hitap edildiği gibi, ona çoğul kipiyle hitap etti. عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا Umulur ki,

6 Bkz, Buhârî, Enbiyâ, 50; Müslim, Zühd, 10.
7 Kurtubî, 13/250.
8 Kurtubî, XIII, 252.
9 Taberî, XX/22.

büyüdüğünde bize yararı dokunur, ya da onu evlatlık olarak yanımıza alır da, kendimize gözlerimizin aydın olacağı bir çocuk ediniriz. Tefsirciler şöyle der: Firavun'un karısı çocuk doğurmuyordu. Dolayısıyla Firavun'dan Musa'yı (a.s.) kendisine bağışlamasını istedi, o da bağışladı. وَهُمْ لا يَشْعُرُونَ Firavun ve ordularının helâkinin, Musa (a.s.) ile olacağının farkına varmadan böyle yaptılar.

10. وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَى فَارِغًا Musa'nın annesinin kalbi, onu anmanın dışında, dünyadaki hiçbir şeyle meşgul olmadı.[10] Bir görüşe göre de mana şöyledir: Annesi, Musa'nın, Firavun'un eline düştüğünü işitince, aşırı üzüntü ve sıkıntıdan dolayı aklı başından gitti: إِنْ كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ Annesi aşırı üzüntü ve kederden, neredeyse durumu ortaya çıkaracak ve onun, kendi oğlu olduğunu açıklayacaktı. İbn Abbas şöyle der: "Neredeyse, "Vah oğlum!" diye bağıracaktı. Bunu, oğlunun Firavun'un eline düştüğünü işittiğinde yapacaktı." لَوْ لا أَنْ رَبَطْنَا عَلَى قَلْبِهَا Onun kalbini sağlam tutup sabretmesini ilham etmeseydik, durumu ortaya çıkaracaktı. لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ Allah'ın, Musa'yı kendisine geri vereceğine dair vaadini tasdik edenlerden olsun diye böyle yaptık.

11. وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ Annesi, Musa'nın kızkardeşine dedi ki: "Onun hakkında bilgi edininceye kadar onu izle. "Mücâhid şöyle der: Onu takip et ve ona ne yapacaklarına bak". فَبَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنُبٍ وَهُمْ لا يَشْعُرُونَ Musa'nın kız kardeşi, onlar, onun kardeşi olduğunu farketmeden uzaktan Musa'yı gördü. Çünkü kızkardeşi, denizin kıyısında yürüyordu ve sandık Firavun'un sarayına varıncaya kadar, onlar farkına varmadan onu gözetliyordu.

12. وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ Annesi gelmeden önce, emzirilmesi için getirdikleri süt annelerinın memesini emmeyi Musa'ya yasakladık. Tefsirciler şöyle der: Musa günlerce Firavun'un yanında kaldı. Ne kadar süt annesi getirildiyse Musa memesini kabul etmedi. Bu durum onları üzdü ve canlarını sıktı. Bunun üzerine bir süt anne aramak üzere onu saray dışına çıkardılar. Saray dışında kızkardeşini gördüler. فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ "Size, onun bakımını sizin adınıza üstlenecek bir süt anne göstereyim mi?" dedi. وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ O aile, çocuğun emzirilmesi ve beslenmesi hususunda kusur etmez. Süddî şöyle der: "Kızkardeşi, Musa'nın annesini onlara bildirdi. Onların emriyle annesine gitti ve getirdi. Çocuk; Firavun'un elinde bulunuyor, meme isteğiyle ağlarken, Firavun onu şefkatle avutuyordu. Annesi gelince, çocuğu ona verdi. Çocuk, annesinin kokusunu alınca, memesini emdi. Firavun şöyle dedi: "Sen onun nesi oluyorsun? O senin memen dışında hiçbir memeyi kabul etmedi. "Annesi dedi ki: "Ben kokusu güzel, sütü güzel bir kadınım. Bana hangi çocuk getirilse, beni kabul eder." Bunun üzerine Firavun, çocuğu ona teslim etti. Annesi aynı gün evine döndü. Firavun hânedanından ona mücevher ve hediye vermeyen kimse kalmadı. İşte, Musa'nın (a.s.) annesine dönüşü şu âyetle anlatılıyor:

10 Bu, İbn Abbas'ın, Dahhâk'ın, Mücâhid'in ve tefsircilerin çoğunluğunun görüşüdür. Kurtubî'nin İbn-i Kâsım'dan, onun da Mâlik'ten naklettiği ikinci görüş belki de daha açıktır.

13. فَرَدَدْنَاهُ إِلَى أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ Verdiğimiz sözü tutmak için Musa'yı annesine iâde ettik ki, çocuğuna kavuşarak mutlu olsun, ayrılığına üzülmesin. وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللهِ حَقٌّ Ve Musa'nın, kendisine geri verilmesi ve Firavun'un şerrinden korunması hususunda Allah'ın vaadinin doğruluğunu iyice anlasın. وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لا يَعْلَمُونَ Fakat insanların çoğu, Allah'ın kesin vaadinden şüphe eder ve kuşkuya düşerler.

14. وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَى آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا Musa, olgunluk çağına erip kuvveti olgunlaşıp akıl ve itidal melekesi tamamlanınca, ona peygamberlikle birlikte, anlayış, ilim ve dinde derin bilgi verdik.

Mücâhid, olgunluk çağının kırkıncı yaş olduğunu söylemiştir. وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ İşte güzel iş yapanlara, iyiliklerinden dolayı, böyle büyük mükâfatlar veririz.

15. وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَى حِينِ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا Mısır'a, insanların öğle uykusu zamanında istirahate çekildikleri bir vakitte girdi. فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهَذَا مِنْ عَدُوِّهِ Orada, biri, kendi kavmi İsrailoğullarından, diğeri Firavun'un kavmi Kıptîler'den olup birbirleriyle kavga eden iki şahıs gördü. فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ İsrailli, Kıptî'in kötülüğünü kendisinden savmak için Musa'dan yardım istedi. فَوَكَزَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ Musa, bir yumrukta onu öldürdü. Kurtubî şöyle der: "Musa, öldürme isteği olmadan bunu yaptı. O sadece, onu uzaklaştırmak istiyordu. Yumruk, hassas yerine geldi ve öldü."[11] قَالَ هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ Bu, şeytanın aldatmasındandır. Benim öfkemi kabarttı da ona vurdum. إِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ Kuşkusuz şeytan, Ademoğlunun apaçık düşmanı ve onu yoldan çıkarandır. Sâvî şöyle der: "Kıptîyi öldürmekle emrolunmadığı için, olayı şeytana nisbet etti. Başına sıkıntılar geleceği için, öldürmemenin daha doğru olduğunu anladı. Fitneler ise, şeytanı sevindirir. Bunu anladığı için yaptığına pişman oldu."[12]

16. قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي Musa dedi ki, Ey Rabbim! Adam öldürmekle kendime zulmetmiş oldum. Beni affet ve hatamdan dolayı cezalandırma. فَغَفَرَ لَهُ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ Rabbi de onu bağışladı. Çünkü O, kullarını çokça bağışlayan ve onlara karşı çok merhametli olandır.

17. قَالَ رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ Musa, "Ey Rabbim, bana verdiğin kuvvet sebebiyle ve bana ikram ettiğin makam ve kuvvet hakkı için hiçbir suçluya aslâ yardımcı olmayacağım."[13] Bu, Musa (a.s.)'nın, Rabbi ile yapmış olduğu bir ahitleşmedir. Bir görüşe göre, bu bir yemindir. Fakat bu görüş zayıftır.

---

11 Kurtubî, XIII, 261.

12 Sâvî Hâşiyesi, III /112.

13 Râzî şöyle der: "Âyette, zalim ve fâsıklara yardım etmenin câiz olmadığına delâlet vardır.

18. فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ Musa, Kıptîyi öldürdüğü şehirde, kendine bir şey olacağından korkarak sabahladı. Başına gelecek kötülüğü bekliyor ve suçundan dolayı cezalandırılmaktan korkuyordu. فَإِذَا الَّذِي اسْتَنصَرَهُ بِالأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ Bir de baktı ki, dün kurtardığı İsrailli arkadaşı başka bir Kıptî ile dövüşüyor. İsrailli, Musa'yı (a.s.) görünce, düşmanına karşı kendisine yardım etmesi için, "imdat, imdat" diye bağırmaya başladı. قَالَ لَهُ مُوسَى إِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُبِينٌ Musa (a.s.) İsrailliye dedi ki: "Sen, apaçık bir azgın ve sapıksın. Dün senin yüzünden bir adam öldürerek kendimi belaya attım. Bugün beni başka bir belaya düşürmek mi istiyorsun?"

19. فَلَمَّا أَنْ أَرَادَ أَنْ يَبْطِشَ بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ لَهُمَا Musa, kendisinin de, İsraillinin de düşmanı olan o Kıptî'yi yakalamak isteyince قَالَ يَا مُوسَى أَتُرِيدُ أَنْ تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالأَمْسِ Kıptî dedi ki: Dün benden başkasını öldürdüğün gibi, şimdi de beni mi öldürmek istiyorsun?[14] إِنْ تُرِيدُ إِلاَّ أَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِي الأَرْضِ Ey Musa, Sen, sadece yeryüzünde fesat çıkaran zorbalardan olmak istiyorsun. وَمَا تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ Sen, insanların arasını bulanlardan olmak istemiyorsun.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler, aşağıdaki edebî sanatları kapsamaktadır:

1. "تلك آيات الكتاب المبين Bunlar, o apaçık kitabın âyetleridir" cümlesinde, kemal derecesinin yüksekliğinden dolayı, yakın olan âyetler, uzak için kullanılan işaret ismiyle gösterilmiştir.

2. "ونريد أن نمن Biz, ihsan etmek istiyorduk" cümlesinde, o manzarayı zihinde canlandırmak için, "şimdiki zamanın hikayesi" kipi kullanılmıştır.

3. "انا رادوه إليك وجاعلوه من المرسلين Biz onu sana geri verecek ve onu peygamberlerden biri yapacağız" ifadesinde, isim cümlesi fiil cümlesine tercih edilmiş ve سنرده ونجعله رسولا denilmemiştir. Bu da, müjdeye verilen önemden dolayıdır. Çünkü isim cümlesi sübût ve devamlılık ifade eder.

4. "لو لا أن ربطنا على قلبها Biz onun kalbini kuvvetlendirmeseydik..." âyetinde istiâre vardır. Musa'nın (a.s.) annesinin kalbine Allah'ın attığı sabır, çözülmüş bir şeyi kaybolur korkusuyla bağlamaya benzetildi, ve Rabt (bağlamak) lafzı, sabır için müsteâr olarak kullanıldı.

5. "لا تقتلوه Onu öldürmeyin" cümlesinde, saygı ifade eden çoğul kipi kullanılmıştır. Karısı, saygı göstermek için, Firavun'a, "onu öldürme" dememiş, "onu öldürmeyin" diye hitap etmiştir.

---

14 Zâhir olan görüş şudur ki, bunu söyleyen İsrailli değil, Kıptîdir. Çünkü, "sen, sadece yaman bir zorba olmak istiyorsun" sözünü mü'min söylemez, kâfir söyler.

6. "جبار Zorba", "غوى azgın" ve "مبين apaçık" kipleri, vurgu ifade eden mübalağa kipleridir. Çünkü فعّال ve فعيل kalıpları bu kiplerdendir.

7. "جبارا Zorba" ile "وما تريد ان تكون من المصلحين islah edenlerden olmak istemiyorsun" arasında manevî tıbâk vardır. Çünkü "Cebbâr," bozgunluk çıkaran, tahrip eden, çok öldüren ve çok kan döken demektir. Burada, mana yönünden tıbâk vardır.

8. "رب بما أنعمت علي فلن أكون ظهيرا للمجرمين Rabbim! Bana lütfettiğin nimetler sebebiyle, artık suçlulara yardımcı olmayacağım" cümlesinde isti'tâf yani merhamet talebi vardır.

9. "وهم لا يشعرون Onlar farketmeden", "وهم له ناصحون Onlar ona iyi davranırlar" ve "ولكن اكثرهم لا يعلمون Fakat çoğu, bilmezler" gibi birçok âyetin sonları birbirine uygun düşmüştür. Bu da edebî sanatlardandır.

BİR NÜKTE

Büyük âlim Kurtubî, Asmaî'nin şöyle dediğini nakleder: "Bedevî bir cariyeyi, şu beyitleri okurken dinledim.

أستغفر الله لذنبي كله قبلت انسانا بغير حله

مثل الغزال ناعما في دله انتصف الليل ولم أصله

Bütün günahlarım için Allah'tan af diliyorum. Helâl olmayan bir insanı öptüm. O insan, sükûnet içerisinde rahat olan bir ceylan gibiydi. Gece, yarısı oldu. Ben hâlâ namaz kılmadım. "Allah canını alsın! Ne kadar da fasîh okudun?" dedim. Câriye dedi ki: Yazıklar olsun sana! Allah'ın şu âyetinin fesâhatı yanında, bu fesâhat mi sayılır?" واوحينا إلى موسى أن أرضعيه فإذا خفت عليه فألقيه في اليم ولا تخافي ولا تحزني انا رادوه إليك وجاعلوه من المرسلين

Musa'nın anasına, onu emzir, ona zarar geleceğinden endişelendiğinde onu denize bırak. Korkup üzülme. Çünkü biz onu sana geri vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız" diye vahyettik.

Yüce Allah bir tek âyette, iki emir, iki yasak, iki haber ve iki müjdeyi biraraya getirmiştir."[15]

15 Kurtubî, XIII 252. Müellifin tefsirinde "قتلت öldürdüm" şeklindeki ifade, kaynakta "قبلت öptüm" şeklindedir. Biz tercümesinde aslını tercih ettik. (Mütercimler).

وَجَآءَ رَجُلٌ
مِنْ اَقْصَا الْمَدِيْنَةِ يَسْعٰى قَالَ يٰمُوْسٰٓى اِنَّ الْمَلَاَ يَاْتَمِرُوْنَ بِكَ
لِيَقْتُلُوْكَ فَاخْرُجْ اِنِّيْ لَكَ مِنَ النّٰصِحِيْنَ ﴿٢٠﴾ فَخَرَجَ مِنْهَا
خَآئِفًا يَّتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِيْ مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٢١﴾
وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَآءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسٰى رَبِّيْٓ اَنْ يَّهْدِيَنِيْ سَوَآءَ السَّبِيْلِ
﴿٢٢﴾ وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ اُمَّةً مِّنَ النَّاسِ يَسْقُوْنَ
وَوَجَدَ مِنْ دُوْنِهِمُ امْرَاَتَيْنِ تَذُوْدٰنِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا
لَا نَسْقِيْ حَتّٰى يُصْدِرَ الرِّعَآءُ وَاَبُوْنَا شَيْخٌ كَبِيْرٌ ﴿٢٣﴾
فَسَقٰى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلّٰٓى اِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ اِنِّيْ لِمَآ اَنْزَلْتَ اِلَيَّ
مِنْ خَيْرٍ فَقِيْرٌ ﴿٢٤﴾ فَجَآءَتْهُ اِحْدٰىهُمَا تَمْشِيْ عَلَى اسْتِحْيَآءٍ
قَالَتْ اِنَّ اَبِيْ يَدْعُوْكَ لِيَجْزِيَكَ اَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا
جَآءَهٗ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ
مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٢٥﴾ قَالَتْ اِحْدٰىهُمَا يٰٓاَبَتِ اسْتَاْجِرْهُ
اِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَاْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْاَمِيْنُ ﴿٢٦﴾ قَالَ اِنِّيْٓ اُرِيْدُ
اَنْ اُنْكِحَكَ اِحْدَى ابْنَتَيَّ هٰتَيْنِ عَلٰٓى اَنْ تَاْجُرَنِيْ ثَمٰنِيَ
حِجَجٍ فَاِنْ اَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَآ اُرِيْدُ اَنْ اَشُقَّ
عَلَيْكَ سَتَجِدُنِيْٓ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٢٧﴾
قَالَ ذٰلِكَ بَيْنِيْ وَبَيْنَكَ اَيَّمَا الْاَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا
عُدْوَانَ عَلَيَّ وَاللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُوْلُ وَكِيْلٌ ﴿٢٨﴾
فَلَمَّا قَضٰى مُوْسَى الْاَجَلَ وَسَارَ بِاَهْلِهٖٓ اٰنَسَ مِنْ جَانِبِ
الطُّوْرِ نَارًا قَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوْٓا اِنِّيْٓ اٰنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّيْٓ اٰتِيْكُمْ

مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَلَمَّا
أَتَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ
مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَا مُوسَىٰ إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٠﴾ وَأَنْ
أَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّىٰ مُدْبِرًا وَلَمْ
يُعَقِّبْ يَا مُوسَىٰ أَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ إِنَّكَ مِنَ الْآمِنِينَ ﴿٣١﴾
اسْلُكْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ وَاضْمُمْ
إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ
إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ
رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿٣٣﴾
وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِيَ
رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾ قَالَ سَنَشُدُّ
عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ
إِلَيْكُمَا بِآيَاتِنَا أَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ﴿٣٥﴾
فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا
سِحْرٌ مُفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾
وَقَالَ مُوسَىٰ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَنْ جَاءَ بِالْهُدَىٰ مِنْ عِنْدِهِ وَمَنْ
تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٧﴾
وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرِي
فَأَوْقِدْ لِي يَا هَامَانُ عَلَى الطِّينِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَطَّلِعُ إِلَىٰ
إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٨﴾ وَاسْتَكْبَرَ
هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ إِلَيْنَا

لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ ۖ
فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾
وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ ۖ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ
لَا يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾ وَأَتْبَعْنَاهُمْ فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً ۖ
وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ هُم مِّنَ الْمَقْبُوحِينَ ﴿٤٢﴾

20. Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi: "Ey Musa! İleri gelenler seni öldürmek için hakkında müzâkere ediyorlar. Derhal çık! İnan ki ben senin iyiliğini isteyenlerdenim " dedi.

21. Musa korka korka, etrafı gözetleyerek oradan çıktı. "Rabbim! Beni zalimler gürûhundan kurtar" dedi.

22. Medyen'e doğru yöneldiğinde, "Umarım, Rabbim beni doğru yola iletir" dedi.

23. Musa, Medyen suyuna varınca, orada hayvanlarını sulayan bir çok insan buldu. Onların gerisinde de, hayvanlarını tutan iki kadın gördü. Onlara, "Derdiniz nedir?" dedi. Şöyle cevap verdiler: "Çobanlar sulayıp çekilmeden biz sulamayız; babamız da çok yaşlıdır."

24. Bunun üzerine Musa, onların yerine davarlarını sulayıverdi. Sonra gölgeye çekildi ve "Rabbim! Doğrusu bana indireceğin her hayra muhtacım" dedi.

25. Derken, o iki kadından biri utana sıkıla yürüyerek ona geldi, "Babam, dedi, bizim yerimize sulamanın karşılığını ödemek için seni çağırıyor". Musa, ona gelip başından geçeni anlatınca o, "Korkma, o zalim kavimden kurtuldun" dedi.

26. İki kızından biri, "Babacığım! Onu ücretle tut. Çünkü ücretle istihdam edebileceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir adamdır" dedi.

27. Dedi ki: "Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan artık o kendinden; yoksa sana ağırlık vermek istemem. İnşaallah beni iyi kimselerden bulacaksın."

28. Musa şöyle cevap verdi: "Bu seninle benim aramdadır. Bu iki süreden hangisini doldurursam doldurayım, demek ki bana karşı husumet yok: Söylediklerimize Allah vekîldir.

29. Sonunda Musa süreyi doldurup ailesiyle yola çıkınca, Tûr tarafında bir ateş gördü. Âilesine "Siz bekleyin; ben bir ateş gördüm, belki oradan size bir haber yahut ısınmanız için bir ateş parçası getiririm" dedi.

30. Oraya gelince, o mübarek yerdeki vâdinin sağ kıyısından, ağaç tarafından kendisine şöyle seslenildi: "Ey Musa! Bil ki ben, bütün âlemlerin Rabbi olan Allahım."

31. Ve "Asânı at!" Musa asâyı yılan gibi deprenir görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı. "Ey Musa! Beri gel, korkma. Çünkü sen emniyette olanlardansın"

32. "Elini koynuna sok; kusursuz, bembeyaz çıkacaktır. Korkudan kollarını kendine çek. İşte bu ikisi Firavun ve onun adamlarına karşı Rabbin tarafından iki kat'î delildir. Çünkü onlar, yoldan çıkan bir kavim olmuşlardır".

33. Musa dedi ki: "Rabbim! Ben onlardan birini öldürmüştüm, beni öldürmelerinden korkuyorum.

34. Kardeşim Harun'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da beni doğrulayan bir yardımcı olarak benimle gönder. Zira bana yalancılık ithamında bulunmalarından endişe ediyorum."

35. Allah buyurdu: "Seni kardeşinle destekleyeceğiz ve size öyle bir kudret vereceğiz ki, âyetlerimiz sayesinde onlar size erişemiyecekler. Siz ve size tâbi olanlar üstün geleceksiniz.

36. Musa onlara apaçık âyetlerimizi getirince, "Bu, olsa olsa uydurulmuş bir sihirdir. Biz önceki atalarımızdan böylesini işitmemiştik" dediler.

37. Musa şöyle dedi: "Rabbin kendi katından kimin hidâyet getirdiğini ve hayırlı âkıbetin kime nasip olacağını en iyi bilendir. Muhakkak ki, zalimler iflâh olmazlar."

38. Firavun, "Ey ileri gelenler! Sizin için benden başka bir ilah tanımıyorum. Ey Hâmân, haydi benim için çamur üzerine ateş yak, bana bir kule yap ki Musa'nın tanrısına çıkayım; ama sanıyorum, o mutlaka yalan söyleyenlerdendir" dedi.

39. O ve askerleri, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve gerçekten bize döndürülmeyeceklerini sandılar.

40. Biz de onu ve askerlerini yakalayıp denize atıverdik. Bir bak ki zalimlerin sonu nice oldu!

41. Onları, ateşe çağıran öncüler kıldık. Kıyamet günü onlar yardım görmeyeceklerdir.

42. Bu dünyada arkalarına lanet taktık. Onlar, kıyamet gününde de kötülenmişler arasındadır.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Bu âyetler, Musa'nın (a.s.) kıssasını anlatmaya devam eder. Önceki âyetler, onun doğumu, emzirilmesi ve delikanlı olup olgunluk ve rüşt çağına erişinceye kadar Firavun'un evinde büyütülmesi ve Kıptîlerden birini öldürmesi olayını kapsamıştı. Buradaki âyetler de, Musa'nın (a.s.) Medyen'e göç edişini, Şuayb Peygamber'in kızı ile evlenmesinden, Sonra da Mısır'a dönüşünden, kendisine peygamberlik verilmesinden ve Firavun'un, onun eliyle yok oluşundan bahseder.

KELİMELERİN İZAHI

يأتمرون : Birbirlerine danışırlar. Ezherî şöyle der: Toplumun fertleri birbirlerinden birşeyin yapılmasını istediğinde, ائتمر القوم veya تآمروا denir.

تذودان : Engelliyorlar, Bir kimse bir şeyi hapsedip engellediğinde ذاد denir. Geniş zamanı, يذود gelir. ذاد Kelimesi, "kovdu" manasına da gelir. Şâir şöyle der:

لقد سلبت عصاك بنو تميم فما تدري بأي عصى تذود

Temimoğulları, senin asânı almışlardır. Artık, hangi asâ ile kovacağını bilemezsin.[16]

خطبكم : Sizin haliniz. Hatb, hal demektir. Ru'be şöyle der: يا عجبا ما خطبه وخطبي Hayret, onun ve benim durumum nedir?"

الرعاء : Riâ, koyunları otlatan çoban manasına gelen الراعي kelimesinin çoğuludur. Kalıp bakımından, صاحب kelimesinin çoğulu صِحاب gibidir.

حجج : Hıcec, sene anlamına gelen حِجَّة kelimesinin çoğuludur.

جذوة : Cezve, alevli kor demektir.

ردءا : Rid', yardımcı demektir. Cevherî şöyle der: Bir kimse birine yardım ettiğinde, أردأته der. "Ona yardımcı oldum" manasına كنت له ردءا der.

المقبوحين: Makbûhîn, helâk olanlar ve uzaklaştırılanlar veya şekil bakımından

16 Bu beyit Cerîr'indir. Bununla Ferazdak'ı hicvetmektedir. Kurtubî'de böyledir. (Bkz, XIII/ 268).

çirkin olanlar manasınadır. Allah bir kimseyi çirkinleştirdiğinde قبحه الله veya قبّحه denir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

20. وَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ يَسْعَى Firavun'un adamlarından, mü'min olup da imanını gizleyen bir adam, şehrin en uzak tarafından hızla koşarak geldi. İbn Abbas şöyle der: "Bu adam, Firavun hanedanından mü'min birisiydi." قَالَ يَا مُوسَى إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ Dedi ki: "Ey Musa! Firavun'un ileri gelenleri ve devlet erkânı seni öldürmek maksadıyla, hakkında istişâre ediyorlar. فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ Onlar seni yakalamadan çık git. Ben senin iyiliğini isteyenlerden biriyim."

21. فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ Musa, başına birşey gelmesinden korkarak Mısır'dan çıktı. O esnada kendisinin aranıp aranmadığını gözetliyor ve arayanın onu yakalayıp cezalandırmasını endişe ile bekliyordu. Allah'tan başka sığınacak birşey olmadığını bildiği için, bundan sonra dua ederek Allah'a sığındı. قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ "Ey Rabbim! Beni zalimlerden kurtar ve onların şerrinden koru." Zalimerden maksat, Firavun ve adamlarıdır.

22. وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاءَ مَدْيَنَ Musa, Şuayb (a.s)'ın şehri olan Medyen tarafına yönelince, قَالَ عَسَى رَبِّي أَنْ يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ dedi ki, umulur ki Allah, varacağım yere ulaştıracak doğru yolu bana gösterir. Tefsirciler şöyle der: "Musa (a.s.) korku içinde, azıksız ve bineksiz yola çıktı. Mısır ile Medyen arasında sekiz günlük mesafe vardı. Rabbi hakkında taşıdığı iyi zannın dışında, yol hakkında herhangi bir bilgisi yoktu. Allah ona bir melek gönderdi de, melek ona yolu gösterdi. Rivâyete göre, Musa (a.s.) Medyen'e vardığında zayıflıktan ve yolda ağaç yaprağı yemiş olmasından dolayı, otların yeşilliği karnında görülecek gibi idi."

23. وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَ Şuayb'ın şehri olan Medyen'e vardığında, çobanların su aldığı kuyunun başında, hayvanlarını sulayan kalabalık bir grup insan gördü. وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ Bu çoban topluluğunun ötesinde de, koyunlarının suya gelmesine engel olan iki kadın dikkatini çekti. قَالَ مَا خَطْبُكُمَا Onlara, "Durumunuz nedir? Niçin, koyunların suya gitmesine engel oluyorsunuz? Hayvanlarına su verenlerle birlikte, siz de niçin su vermiyorsunuz?" dedi. قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّى يُصْدِرَ الرِّعَاءُ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ Dediler ki,"Genellikle biz, çobanlar koyunlarıyle birlikte sudan ayrılıncaya kadar bekleriz. Kuvvetli kimselerle yarışacak gücümüz yok, erkeklere karışmak da istemiyoruz. Babamız ise, yaşlı bir adam olup zayıf olduğu için kendisinin koyunlara su verecek hali yok. Bu sebeple, hayvanlarımıza kendimiz su vermek zorunda kaldık." Ebû Hayyân şöyle der: "Burada, kızlar,

bizzat kendilerinin hayvanlara su vermelerinden dolayı Musa'ya (a.s.) karşı mazeret beyan etmiş, babalarının, ihtiyarlık ve yaşlılıktan dolayı hayvanlara su veremediğine dikkat çekmiş ve kendilerine yardım etmesi hususunda Hz. Musa'nın şefkatini istemişlerdir.[17]

24. فَسَقَى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ Musa, onlara acıyarak koyunlarını suladı. Sonra bir kenara çekilerek, bir ağacın gölgesinde oturdu. فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ Dedi ki, "Ey Rabbim, kuşkusuz senin lütfuna, ihsânına ve açlığımı giderecek yemeğe ihtiyacım var." Aşırı derecede acıktığı için, Allah'tan yiyecek şeyler istedi. Dahhâk şöyle der: "Yedi gün, yeşillikten başka hiçbir şey yemeden durdu"[18] İbn Abbas da şöyle der: "Musa, Mısır'dan, yeşillik ve ağaç yapraklarının dışında hiçbir yemeği olmaksızın Medyen'e kadar yürüdü. Yalın ayaktı. Zira Medyen'e varmadan ayakkabıları yıpranmıştı. Musa (a.s.), Allah'ın, mahlukatı içinden seçtiği bir kul olarak, gölgede oturdu. Karnı, açlıktan sırtına yapışmıştı. Yediği bitkilerin yeşilliği, karın boşluğundan görünür gibiydi. Yarım hurmaya muhtaç kalmıştı."[19]

25. فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ Derken, o iki kadından biri, utana utana ona geldi. Bu kelamda kısaltma olup, takdiri şöyledir: Kadınlar hızla babalarına gittiler. Halbuki onlar, genellikle yavaş yürürlerdi. Adamın durumunu ona anlattılar. Babaları, kadınlardan birine, Musa'yı çağırmasını emretti. O da haya ve utanma duygusu içerisinde, hür kadınların yürüyüşü ile yürüyerek Musa'ya geldi. Yüzünü, örtüsüyle örtmüştü. Ömer (r.a) der ki: "O, her yere girip çıkan cüretkâr kadınlardan değildi."[20] قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا Dedi ki, koyunlarımızı sulama ücretini ödemek için babam seni istiyor. İbn Kesîr şöyle der: "Bu, ifadede edepli davranma vardır. Zira kuşku uyandırmamak için "babam seni çağırıyor" diye mutlak bir şekilde onu istemedi.[21] فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ Musa onun yanına gelip durumunu ve Mısır'dan kaçış sebebini anlatınca, Şuayb (a.s) dedi ki: "Korkma, sen emin bir beldedesin. Burada Firavun'un sözü geçmez. Allah seni, suçluların tuzağından kurtarmış."

26. قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَاأَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ O iki kadından biri dedi ki: Babacığım, bu adamı, koyunlarımızı otlatması ve su vermesi için ücretle tut. إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الأَمِينُ Ücretle tuttuğun en iyi kimse, güçlü ve kuvvetli olanıdır. Ebû Hayyân şöyle der: "Kadının bu sözü, hikmet dolu ve kapsamlıdır. Çünkü, herhangi bir işi yapan kimsede, yeterlilik ve güvenirlilik vasıfları bulunduğunda maksat tamamlanmış olur."[22] Rivâyete göre, Şuayb (a.s.) kızına, "O'nun güçlü ve güvenilir olduğunu nereden anladın?" diye sordu. Kızı şöyle cevap verdi: O, ancak on kişinin kaldırabileceği kayayı kaldırdı. Onunla beraber gelirken önüne geçmiştim, o bana,

17 el-Bahr, VII, 113.
18 er-Râzî, XIV, 240.
19 Muhtasaru İbn Kesîr, III, 10.
20 Taberî, XX/39.
21 Muhtasaru İbn Kesîr, III, 11.
22 el-Bahr, VII, 114.

"arkamdan gel ve bana yolu göster" dedi. Yanına gittiğimde başını eğdi, bana dönüp bakmadı. Bunu duyan Şuayb (a.s.), kızlarından birini onunla evlendirerek Musa'yı damat edinmek istedi.

27. قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِيَةَ حِجَجٍ Dedi ki, ücretli olarak, sekiz sene koyunlarıma çobanlık etmen şartıyla, şu iki kızımdan birini, büyüğünü veya küçüğünü seninle evlendirmek istiyorum. فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ Yapman şart olmamakla birlikte, eğer bu süreyi on yıla tamamlarsan, bu senin bir lütfun olur. وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ On yıl şartını koyarak, seni zora sokmak istemiyorum. سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ İnşaallah, sen benim, sözünde duran, iyi huylu ve güzel muâmele eden kimse olduğumu göreceksin. Kurtubî şöyle der: "Bu âyet, kız velisinin, bir erkeğe, kızıyla evlenmesini teklif ettiğini ifade eder. Bu, uygulanagelen bir sünnettir. Şuayb (a.s.), kızıyle evlenmesini Musa (a.s.)'a teklif etmiştir. Ömer de (r.a.) kızı Hafsâ (r.a.) ile evlenmesini önce Ebû Bekir'e, (r.a.) sonra da Osman'a (r.a.) teklif etmiştir. Mevhûbe (r.a.) de, Rasulullah'(s.a.v.)'a, kendisiyle evlenmesini teklif etmişti. Selef-i sâlihe uyarak, kişinin, iyi bir erkeğe, velisi olduğu kızla evlenmesini teklif etmesi güzel bir şeydir."[23]

28. قَالَ ذَلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ Musa (a.s.) şöyle dedi: Söylediğin ve benimle ahitleştiğin konu, her ikimiz için de geçerlidir, sözümüzden dönmeyeceğiz. Sekiz veya on yıldan hangisini senin için yerine getirirsem, bana herhangi bir güçlük çıkarılmayacak ve bir vebal de yüklenilmeyecek. وَاللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ Anlaşmamıza ve sözleşmemize Allah şahittir.

29. فَلَمَّا قَضَى مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ Musa, anlaşmış oldukları süreyi tamamlayıp da eşini alarak Mısır'a gitmek üzere yola çıktığında İbn Abbas şöyle der: Musa (a.s.), üzerinde anlaşma yapılan iki süreden, fazla olanını yani on yılı tamamladı. آنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا Yolda, Tûr Dağı tarafında, uzakta parlayan bir ateş gördü. قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا Eşine dedi ki: Burada dur. Ben uzakta bir ateş gördüm, Tefsirciler şöyle der: O gece, soğuk bir geceydi. Yollarını kaybetmişlerdi. Şiddetli bir fırtına esmiş, hayvanlarını dağıtmıştı. Hanımı doğum sancıları çekiyordu. O sırada Musa (a.s.) uzakta bir ateş gördü. Kendisine yol gösterecek birini bulurum diye oraya gitti. Nitekim âyet bunu ifade ediyor: لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ Umulur ki, orada bana yolu gösterecek birini bulur ve size yol hakkında bir bilgi getiririm. Ya da, ısınmanız için size bir kor getiririm.

30. فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِي الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ Musa, ateşin olduğu yere vardığında, bir ateş değil, bir nur buldu. O mübarek yerde, vadinin sağ yanında, ağaç tarafından bir ses geldi. أَنْ يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ Ey Musa, sana hitap eden

23 Kurtubî, XIII, 271.

ve seninle konuşan, benim. Ben noksan sıfatlardan uzak, ulu ve yüce olan Allahım. Ben, insanların cinlerin ve bütün mahlukatın Rabbiyim.

31. وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ "Elindeki asânı yere at" denildi. فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ Musa, asâyı attı. Asâ yılana dönüstü. Musa, onun, çok çabuk hareket eden hafif bir yılan gibi gittiğini görünce, korkarak geriye dönüp ona hiç bakmadan kaçtı: İbn Kesîr şöyle der: Asâ, yılana dönüştü. Dişlerinin sağlamlığı, ağzının genişliği ve iri cüssesine rağmen, sanki, çok hızlı hareket eden küçük bir yılandı. Öyle ki önüne gelen her kayayı yutuyordu. Yuttuğu kaya onun ağzında, sanki bir vadide yuvarlanıyormuş gibi yuvarlanarak ses çıkarırdı. İşte o anda Musa arkaya dönerek kaçtı. Dönüp bakmadı. Çünkü insan tabiatı bundan ürker.[24] يَا مُوسَى أَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ إِنَّكَ مِنَ الْآمِنِينَ Musa'ya şöyle seslenildi: Ey Musa! Yerine dön. Korkma, sen, korkulardan eminsin. Bunun üzerine Musa geri döndü, elini yılanın ağzına soktu, yılan tekrar asâ haline geldi.

32. اسْلُكْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ Elini gömleğinin yakasından içeri sok. Sonra onu çıkar. O, herhangi bir hastalık ve alacalık olmaksızın, şimşek aydınlığındaki bir ay parçası gibi parlak ve çevresini aydınlatıcı olarak çıkar. وَاضْمُمْ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ İbn Abbas şöyle der: Duyduğun korkudan dolayı elini göğsüne götür, korkun gider. Tefsirciler de şöyle der: Âyette geçen "cenâh"tan maksat el'dir. Çünkü insanın iki eli, kuşun kanatları yerindedir. İnsan sağ elini sol koltuğu altına soktuğunda, kolunu kendine çekmiş olur. Böyle yapınca, ondan, yılan ve her şeyin korkusu gider. فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ Bu ikisi, yani asâ ve el, Yüce Allah tarafından, senin doğruluğunu göstermek üzere verilmiş iki açık, parlak ve kesin delildir. Bunlar, Firavun'a ve onun kavminin azgın, zorba ileri gelenlerine gösterilecek iki mucizedir. إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ Şüphesiz onlar, bize itaatten çıkan, emrimize uymayan bir topluluktur.

33. قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ Musa, ey Rabbim, dedi. Ben, Firavun'un kavminden bir Kıptîyi öldürmüştüm. Bu yüzden, onların yanına gittiğim takdirde beni öldürmelerinden korkuyorum. Tefsirciler şöyle der: O, Musa'nın yumruk vurması neticesinde ölen Kıptîdir. Musa (a.s.), Rabbinden, kardeşi Harun'u kendisiyle birlikte göndermek sûretiyle, Firavun'a karşı gücünü arttırmasını istedi. Şöyle dedi.

---

24 Merhum Seyyid Kutub şöyle der: Musa (a.s.), Rabbinin emrine uyarak asâsını attı. Fakat ne oldu? Şüphesiz asâ, uzun süre yanında taşıdığı ve iyice tanıdığı asâsı değildi. O, hızla yürüyen ve rahatlıkla hareket eden bir yılandı. Büyük bir yılan olduğu halde, küçük yılanlar gibi kıvrılıyordu. Bu, Musa (a.s.)'nın beklemediği bir sürprizdi. Dolayısıyle arkasını dönüp kaçtı, geri dönmedi. Asânın ne olduğunu anlamak ve bu acaip iri mahluku incelemek için dönmeyi düşünmedi. Musa (a.s.), bundan sonra yüce Rabbinin şu emrini duyar: "Ey Musa, dön. Korkma, şüphesiz sen emniyette olanlardansın" Allah'ın gözetiminde olan, nasıl emniyette olmaz? Bundan sonra tekrar bir ses gelir:"Elini koynuna sok, kusursuz bembeyaz çıkacaktır." Musa (a.s.), emre uyup elini elbisesinin göğsündeki açık kısma soktu, sonra çıkardı. Bir de baktı ki, bir anda ikinci bir sürprizle karşı karşıya. Eli bembeyaz, hastalıksız olduğu halde parlayıp ışık saçıyor. Daha önce elinin, esmere çalan siyahlıkta olduğunu biliyordu. Bu olay; hakkın aydınlığına, mucizenin açıklığına ve delilin parlaklığına işaretti. (Fî Zılâli'l-Kur'ân).

34. وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا Kardeşim Harun, benden daha açık ve daha rahat konuşur. Küçüklüğünde ağzına aldığı bir korun etkisiyle, Musa'nın (a.s.) dilinde bir tutukluk vardı. فَأَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي Onu bana yardımcı olarak gönder de benim onlara söylediklerimi, delilleri açıklayarak benim adıma onlara anlatsın. إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِي Bir vezirim ve yardımcım olmadığı takdirde, beni yalanlamalarından korkarım. Çünkü onlar sözümü, hemen hemen hiç anlamazlar. Râzî şöyle der: Yani, kardeşim Harun'u benimle beraber gönder ki, delili açıklama ve anlatma hususunda bana destek olsun. Yoksa bundan maksat, Harun'un ona, "doğru söyledin" diyerek tasdik etmesi, veya insanlara, "Musa, doğru söyledi" demesi değildir. Maksat ancak, Harun'un, fasih diliyle delillerin manalarını özetleyip anlatması, şüpheleri gidermesi ve o fasih diliyle kâfirlere karşı mücadele etmesidir.[25]

35. قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا Yüce Allah onun isteğine şöyle buyurarak cevap verdi: Seni kardeşin ile destekleyecek ve yardımcı olacağız. Size, Firavun ve kavmine karşı galibiyet verecek ve sizi onlara musallat kılacağız. فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا Apaçık mucizelerle desteklediğim için size eziyet etmelerine yol yoktur. بِآيَاتِنَا أَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ Dünya ve ahirette güzel sonuç, siz ve size tâbi olanlar içindir. Siz, o suçlu kavme üstün geleceksiniz. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Allah, elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz diye yazmıştır. Şüphesiz Allah güçlüdür, galiptir."[26]

36. فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ Musa onlara, kendisinin doğru olduğunu ve Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu gösteren kesin delil ve mucizelerle geldiğinde, قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُفْتَرًى Dediler ki: Senin bize getirdiğin bu asâ ve el, uydurulmuş bir büyüden başka birşey değildir. Sen onu kendinden uydurdun, fakat, "Allah gönderdi" diyorsun. وَمَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ Biz bu iddiayı, yani Allah'ın bir olduğu gibi bir iddiayı, geçmiş atalarımızdan ve dedelerimizden dahi işitmedik.

37. وَقَالَ مُوسَى رَبِّي أَعْلَمُ بِمَنْ جَاءَ بِالْهُدَى مِنْ عِنْدِهِ وَمَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ Hz. Musa, tatlı bir şekilde hitap etmek ve onlarla mücadelede en güzel yolu tercih etmek maksadıyle güzel bir şekilde cevap verdi: Size getirdiğim, bir sihir değil, bir gerçek ve bir hidâyet kaynağıdır. Rabbim bunu biliyor. Sizin batıl yolda, benim ise hak yolda olduğumu da biliyor. Dünya ve ahirette övülen sonucun kimin için olduğunu da biliyor. إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ Şüphesiz, zalim, günahkâr ve Allah'a karşı yalan söyleyen kimse başarılı ve mutlu olamaz.

38. وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي Firavun, kavminin ileri gelenlerine

25 et-Tefsîru'l-kebîr, XXIV, 349.
26 Mücâdele sûresi, 58/21.

ve yöneticilerine. "Sizin için, benden başka herhangi bir ilah tanımıyorum" dedi. İbn Abbas şöyle der: Bu kötü sözü ile, "Ben sizin en yüce rabbinizim"[27] sözü arasında kırk yıl vardır. Allah'ın düşmanı, yalan söylüyordu, bilakis kendisinin bir Rabbi olduğunu ve bu Rabbiń, hem kendisinin hem de kavminin yaratıcısı olduğunu biliyordu.[28] فَأَوْقِدْ لِي يَاهَامَانُ عَلَى الطِّينِ فَاجْعَل لِي صَرْحًا Hâmân! Tuğla yap da onunla bana yüksek bir kule bina et. لَعَلِّي أَطَّلِعُ إِلَى إِلَـهِ مُـــوسَى Belki çıkar, Musa'nın kendisini gönderdiğini iddia ettiği ilahını görürüm. Bunu, alay yoluyla söyledi. Onun içindir ki bu sözün ardından şöyle dedi: وَإِنِّي لأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ Ben, gökte bir ilah olduğunu iddia eden Musa'nın, bu iddiasında yalancı olduğunu sanıyorum.

39. وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ Firavun ve kavmi, Mısır'da batıla ve zulme dalarak kibirlenip böbürlendiler ve Musa'ya iman etmediler. وَظَنُّوا أَنَّهُمْ إِلَيْنَا لا يُرْجَعُونَ Öldükten sonra dirilmenin, haşrin, hesap ve cezanın olmadığını zannettiler.

40. فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ Onu, ordularıyla birlikte yakalayıp hepsini denize attık. Onlardan hiç kimse kalmamak üzere hepsini boğduk. فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ Ey Peygamber! Kalp gözünle, ibretle bir bak ki, inkâr ve azgınlıkta zirveye ulaşan o zalimlerin sonu ne oldu?!

41. وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ Onları dünyada küfrün öncüleri kıldık, sapıklar onların peşinden gider. وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ لا يُنصَرُونَ Kıyamet gününde onlardan azabı savacak herhangi bir yardımcıları da yoktur.

42. وَأَتْبَعْنَاهُمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً Bu dünyada da, Allah'ın, meleklerin ve müminlerin lanetini onlara ulaştırdık. وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ Kıyamet gününde ise, onlar, Allah ın rahmetinden kovulup uzaklaştırılanlardır.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "إن الملأ يأتمرون بك ليقتلوك İleri gelenler, seni öldürmek için hakkında meşveret ediyorlar" cümlesinde, durumun gereğine uygun olarak إن ve ل ile pekiştirme yapılmıştır.

2. "رب إني لما انزلت إلى من خير فقير Rabbim, doğrusu bana indireceğin her hayra muhtacım" cümlesinde, merhamet ve şefkat dileme vardır.

3. "وقص عليه القصص Ona olayı anlattı" cümlesinde, cinâs-ı iştikâk vardır.

27 Nâziât Sûresi, 79/24.
28 Kurtubî, XIII, 288.

4. تهتز كأنها جان O, küçük bir yılan gibi hareket ediyor" cümlesinde mürsel mücmel teşbih vardır. Vech-i şebeh hazfedildiği için mücmel olmuştur.

5. "يصدقني Beni doğrular" ile "ويكذبون beni yalanlarlar" arasında tıbâk vardır.

6. "واضمم إليك جناحك Elini kendine çek" cümlesinde kanat manasındaki cenâh kelimesi, el manasındaki yed kelimesinden kinaye olarak kullanılmıştır. Çünkü insanın eli, kuşun kanadı gibidir.

7. "سنشد عضدك بأخيك pazunu kardeşinle güçlendireceğiz" cümlesinde mecâz-ı mürsel vardır. Sebep söylenmiş, netice kastedilmiştir. Çünkü pazunun kuvvetlendirilmesi, elin kuvvetlendirilmesini gerektirir. Elin kuvvetlendirilmesi kuvvetin bulunmasını gerektirir. Şihâb şöyle der: "Bu cümlenin istiâre-i temsiliyyeden olması mümkündür. Musa'nın, kardeşiyle desteklenme hali, elin, kuvvetli bir elle takviye edilmesi haline benzetilmiştir."

BİR NÜKTE

Zemahşerî şöyle der: Yüce Allah, فاوقد لي يا هامان على الطين Hâmân! Benim için çamur üzerine bir ateş yak, ondan tuğla imâl et" dedi. "Benim için tuğla pişir" demedi. Çünkü bu ibare Kur'ân'ın fesâhatına ve makamının yüceliğine daha çok uymakta, zorbaların sözüne daha çok benzemektedir. Hâmân, Firavun'un veziri ve halkının işlerini idare edendir.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى
الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا اَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْاُولٰى
بَصَائِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾
وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ اِذْ قَضَيْنَآ اِلٰى مُوسَى الْاَمْرَ وَمَا
كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٤٤﴾ وَلٰكِنَّآ اَنْشَاْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ
عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًا فِيٓ اَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُوا عَلَيْهِمْ
اٰيَاتِنَا وَلٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾ وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ
الطُّورِ اِذْ نَادَيْنَا وَلٰكِنْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا
مَآ اَتٰيهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْلَآ
اَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا
لَوْلَآ اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ اٰيَاتِكَ وَنَكُونَ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَآ
اُوتِيَ مِثْلَ مَآ اُوتِيَ مُوسٰى وَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَآ اُوتِيَ
مُوسٰى مِنْ قَبْلُ قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا وَقَالُوٓا اِنَّا بِكُلٍّ
كَافِرُونَ ﴿٤٨﴾ قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ هُوَ اَهْدٰى مِنْهُمَآ
اَتَّبِعْهُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٩﴾ فَاِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ
اَنَّمَا يَتَّبِعُونَ اَهْوَآءَهُمْ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوٰيهُ بِغَيْرِ
هُدًى مِنَ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ ﴿٥٠﴾
وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾ اَلَّذِينَ اٰتَيْنٰهُمُ
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ وَاِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُٓوا اٰمَنَّا
بِهِ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَآ اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾ اُولٰٓئِكَ

يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُم مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ
وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٥٤﴾ وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ
وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي
الْجَاهِلِينَ ﴿٥٥﴾ إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي
مَن يَشَاءُ ۚ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ وَقَالُوا إِن نَّتَّبِعِ الْهُدَىٰ
مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا ۚ أَوَلَمْ نُمَكِّن لَّهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ
ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِّزْقًا مِّن لَّدُنَّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾
وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا ۖ فَتِلْكَ
مَسَاكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَن مِّن بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا وَكُنَّا
نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٨﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ
حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا ۚ وَمَا
كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾
وَمَا أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا ۚ وَمَا
عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ۖ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾ أَفَمَن وَعَدْنَاهُ وَعْدًا
حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيهِ كَمَن مَّتَّعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ
هُوَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٦١﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ
الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾ قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا
هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَا ۖ أَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَا ۖ تَبَرَّأْنَا إِلَيْكَ ۖ مَا كَانُوا
إِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾ وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ
يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَرَأَوُا الْعَذَابَ ۚ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾
وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ

الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿٦٦﴾ فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ
وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَىٰ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿٦٧﴾ وَرَبُّكَ يَخْلُقُ
مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَىٰ
عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾ وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا
يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾ وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَىٰ
وَالْآخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾

43. Andolsun biz, ilk nesilleri yok ettikten sonra Musa'ya, olur ki düşünür öğüt alırlar diye insanlar için apaçık deliller, hidâyet rehberi ve rahmet olarak o Kitâb'ı vermişizdir.

44. Musa'ya emrimizi vahyettiğimiz sırada, sen batı yönünde bulunmuyordun ve o hâdiseyi görenlerden de değildin.

45. Bilakis biz nice nesiller var ettik de, onların üzerinden uzun zamanlar geçti. Sen, onlara ilgili âyetlerimizi okurken, Medyen halkı arasında oturuyor da değildin, aksine biz peygamberler, göndermekteyiz.

46. Musa'ya seslendiğimiz zaman da, sen Tûr'un yanında değildin. Bilakis, senden önce kendilerine uyarıcı gelmeyen bir kavmi uyarman için Rabbinden bir rahmet olarak orada geçenleri sana bildirdik, ola ki düşünüp öğüt alırlar.

47. Bizzat kendi yaptıklarından dolayı başlarına bir musîbet geldiğinde, "Rabbimiz! Ne olurdu bize bir peygamber gönderseydin de, âyetlerine uysak ve mü'minlerden olsaydık!" diyecek olmasalardı seni göndermezdik.

48. Fakat onlara tarafımızdan o hak gelince "Musa'ya verilen mucizeler gibi ona da verilmeli değil miydi?" dediler. Peki, daha önce Musa'ya verileni de inkâr etmemişler miydi? "Birbirini destekleyen iki sihir!" demişler ve şunu söylemişlerdi: "Doğrusu biz hiçbirine inanmıyoruz."

49. De ki: Eğer doğru sözlüler iseniz. Allah katından bu ikisinden daha doğru bir kitap getirin de ben ona uyayım!

50. Eğer sana cevap veremezlerse, bil ki onlar, sırf heveslerine uymaktadırlar. Allah'tan bir yol gösterici olmaksızın kendi

hevesine uyandan daha sapık kim olabilir? Elbette Allah zalim kavmi doğru yola iletmez.

51. Andolsun ki biz, düşünüp öğüt alsınlar diye, sözü birbiri ardınca yetiştirmişizdir.

52. Ondan önce kendilerine kitap verdiklerimiz ona da iman ederler.

53. Onlara Kur'ân okunduğu zaman "O'na iman ettik. Çünkü o Rabbimizden gelmiş hakikattir. Esasen biz daha önce müslüman idik" derler.

54. İşte onlara, sabretmelerinden ötürü, mükâfatları iki defa verilecektir. Bunlar kötülüğü iyilikle savarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan da Allah rızası için harcarlar.

55. Onlar, boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler ve "Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz size. Size selâm olsun. Biz kendini bilmezleri istemeyiz" derler.

56. Sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin, bilakis, Allah dilediğine hidâyet verir ve hidâyete girecek olanları en iyi O bilir.

57. "Biz seninle beraber doğru yola uyarsak, yurdumuzdan atılırız" dediler. Biz onları, kendi katımızdan bir rızık olarak herşeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir yere yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmezler.

58. Biz, refahlarına şımarmış nice memleketi helâk etmişizdir. İşte yerleri! Kendilerinden sonra oralarda pek az oturulabilmiştir. Onlara biz vâris olmuşuzdur.

59. Rabbin, kendilerine âyetlerimizi okuyan bir peygamberi memleketlerin ana merkezine göndermedikçe, o memleketleri helâk edici değildir. Zaten biz ancak halkı zalim olan memleketleri helâk etmişizdir.

60. Size verilen şeyler, dünya hayatının geçim vasıtası malı ve süsüdür. Allah katında olanlar ise, daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Hâlâ buna aklınız ermeyecek mi?

61. Şu halde, kendisine güzel bir vaadde bulunduğumuz ve ardından ona kavuşan kimse, dünya hayatının geçici menfaat ve zevkini yaşattığımız, sonra kıyamet gününde huzurumuza getirilenler arasında bulunan kimse gibi midir?

62. O gün Allah onları çağırarak, "Benim ortaklarım olduklarını iddia ettikleriniz hani nerede?" diyecektir.

63. O gün aleyhlerine söz gerçekleşmiş olanlar: "Rabbimiz! Şunlar azdırdığımız kimselerdir. Biz nasıl azmışsak onları da öylece azdırdık. Onların suçlarından berî olduğumuzu sana arzederiz. Zaten onlar aslında bize tapmıyorlardı" derler.

64. "Ortaklarınızı çağırın!" denir, onlar da çağırırlar, fakat kendilerine cevap vermezler ve azabı görürler. Ne olurdu doğru yola girselerdi!

65. O gün Allah onları çağırarak, "Peygamberlere ne cevap verdiniz?" diyecektir.

66. İşte o gün onlara bütün haberler körleşmiştir; onlar birbirlerine de soramayacaklardır.

67. Fakat tevbe eden, iman edip iyi işler yapan kimseye gelince onun kurtuluşa erenler arasında olması umulur.

68. Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların seçim hakkı yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir ve şanı yücedir.

69. Rabbin, onların sînelerinde gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir.

70. İşte O, Allah'tır. O'ndan başka tanrı yoktur. Önünde de, sonunda da hamd O'nundur, hüküm O'nundur. Ve ancak O'na döndürüleceksiniz.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah, azgınlığın başı Firavun'u yok etmek ve İsrailoğullarını onun zulmünden kurtarmak sûretiyle onlara verdiği nimeti hatırlattıktan sonra, burada da, içinde hidâyet ve nur bulunan Tevrat'ı indirmekle onlara yaptığı ihsanı hatırlattı. Aynı zamanda, semâvî kitapların sonuncusu olan Kur'ân-ı Kerîm'i indirmek sûretiyle Araplara olan nimetine dikkat çekti.

KELİMELERİN İZAHI

ثاويا : Sâvî, ikâmet eden demektir. Bir kimse bir yerde ikamet ettiğinde **ثوى بالمكان** denilir. Şâir şöyle der:

لقد كان في حول ثواء ثويته

Sen orada bir sene kaldın"[29]

يَدْرَؤُن : Savarlar, **الدرأ** savmak demektir. Hadiste şöyle gelmiştir: "**ادرؤا الحدود بالشبهات**" Cezaları, şüphelerle giderin"[30]

29 el-Bahru'l-muhît, 7/103

30 Tirmizî, Hudûd, 3 (az farklı lafızla).

يجبي : Toplanır. Bir kimse suyu havuzda topladığında, جبي الماء في الحوض denir. جابِيَة Büyük havuz demektir.

بطرت : Şımardı. بَطَر Nimet içinde olduğu halde azmak demektir.

أنباء : Enbâ, önemli haber manasına gelen نبأ kelimesinin çoğuludur.

NÜZÛL SEBEBİ

Ebû Talib ölmek üzere iken, Rasulullah (s.a.v.) ona şöyle dedi: "Ey amca, لا إله إلاّ الله de ki, kıyamet gününde bu sözle senin lehinde şahitlik edeyim." Ebû Talib şöyle cevap verdi: "Kureyş beni ayıplayıp da, "ölüm korkusu ona bunu söyletti" demeyecek olsaydı, onu söyleyerek seni sevindirirdim" Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:" إنك لا تهدي من احببت ولكن الله يهدي من يشاء وهو أعلم بالمهتدين Sen, sevdiğini hidâyete erdiremezsin, bilakis Allah dilediğine hidâyet verir. Hidâyete girecek olanları en iyi O bilir".[31]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

43. وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الأُولَى Kelimesinin başındaki ل kendisinden önce bir yeminin bulunduğuna işaret etmek içindir. Yani, Vallahi, Musa'dan önce gelmiş Nuh, Âd, Semûd, Lut ve peygamberlerini yalanlayan diğer kavimleri helâk ettikten sonra Musa'ya Tevrat'ı verdik بَصَائِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ İsrailoğulları için bir ışık ve kalpleri için bir nur olarak indirdik. Onunla gerçekleri görürler ve hakkı batıldan ayırırlar. Yine onu, sapıklıktan kurtaran bir hidâyet ve kendisine inananlar için bir rahmet olarak indirdik ki, onda bulunan ilahi öğüt ve irşatlardan faydalansınlar.

44. وَمَا كُنتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَا إِلَى مُوسَى الأَمْرَ Ey Peygamber Musa'ya Peygamberlik görevi verdiğimiz ve onu Firavun ve kavmine gönderdiğimiz zaman, sen dağın batı tarafında değildin. Orası, Allah'ın Musa ile konuştuğu yerdir. وَمَا كُنتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ Sen, o yerde bulunanlardan da değildin. Fakat Allah, onu sana vahyetti ki, bu, senin doğruluğuna bir delil olsun. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğini gösteren delile dikkat çekerek böyle buyurmaktadır. Zira Hz. Muhammed (s.a.v.), geçmişe dâir gayblardan öyle haber vermiştir ki, onu dinleyen, sanki yukardaki olayı görüyor ve seyrediyormuş gibi olur. Halbuki Muhammed (s.a.v.) ümmî bir kimse olup kitaplardan herhangi bir şey okuyamazdı. O, okuma yazma bilmeyen bir toplum içinde yetişmişti. Buna göre âyetin manası şöyledir: Sen orada hazır değildin. Fakat Allah bunu sana vahyetti ki, bu gayb haberlerini onlara bildiresin.[32]

31 Müslim, İman, 42; Zâdu'l-mesîr, 6/231.

32 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/15.

45. وَلَكِنَّا أَنشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ Fakat biz Musa'dan sonra birçok millet ve nesiller yarattık. Onların üzerinden uzun zaman geçti. Fetret devri uzadı, neticede Allah'ı unuttular, dinlerini bozdular ve değiştirdiler. Dolayısıyle, ey Peygamber! Din işini yenileyesin diye seni gönderdik. Ebussuûd şöyle der: "Yani, biz seninle Musa arasındaki zamanda birçok millet yarattık. Üzerlerinden uzun zaman geçti. Şeriatlar ve hükümler değişti. Haberleri anlamaz oldular. Bunun üzerine seni gönderdik. "Onların üzerinden uzun zaman geçti" ifadesiyle yetinildiği için diğer anlaşılan manalar hazfedildi."[33] وَمَا كُنتَ ثَاوِيًا فِي أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا Ey Peygamber! Sen Medyenliler içinde kalmış değilsin ki, Musa'nın, Şuayb'ın ve iki kızının haberini öğrenip de bunları Mekkelilere okuyasın. وَلَكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ Fakat biz seni, Mekkeliler arasından seçip peygamber olarak gönderdik ve bu haberleri sana biz bildirdik. Böyle olmasaydı, elbette onları bilemezdin.

46. وَمَا كُنتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا Musa'ya seslendiğimiz ve onunla konuştuğumuz zaman sen, Tûr Dağı'nın yanında da değildin. وَلَكِنْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَا أَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ Sen, peygamberlerin haber ve kıssalarından hiçbirşeyi görmedin. Fakat Rabbinden bir rahmet olarak onları sana biz vahyettik ve anlattık ki, ey Muhammed, senden önce kendilerine bir peygamber gelmemiş olan kavmi korkutasın. لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ Belki, onlara getirdiğin apaçık mucizelerden ibret alırlar da dinine girerler. Tefsirciler şöyle der: Âyette geçen kavimden maksat, Hz. İsa ile Hz. Muhammed (s.a.v.) arasındaki fetret devrinde yaşamış olanlardır. Bu süre, altıyüz yıl kadardır.

47. وَلَوْ لا أَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ İnkâr ve isyanları sebebiyle kendilerine bir musibet geldiğinde, فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْ لا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ işte o zaman, "Ey Rabbimiz! Bize, âyetlerini tebliğ edecek bir peygamber gönderseydin de, onlara uyup tasdik edenlerden olsaydık" demeselerdi, peygamberleri göndermezdik. Kurtubî şöyle der: Âyetteki لو لا edatının cevabı hazfedilmiştir. Takdiri: "Elbette peygamberleri göndermezdik" şeklindedir.[34] İbn Cüzeyy şöyle der: "Birinci لو لا eğer olmasaydı" manasına gelen imtinâ harfidir. İkinci لو لا ise, arz ve teşvik edatıdır. Yani, inkârları yüzünden onlara musibet gelmeseydi, peygamberleri göndermezdik. Biz peygamberleri ancak, mazereti ortadan kaldırmak ve aleyhlerine delil getirmek için gönderdik ki, "Ey Rabbimiz, bize bir peygamber gönderseydin de, senin âyetlerine uyup mü'minlerden olsaydık" diyemesinler.[35]

Bundan sonra Yüce Allah, müşriklerin hakkı kabul etmeme hususundaki inat ve direnmelerini haber vererek şöyle buyurdu.

48. فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْ لا أُوتِيَ مِثْلَ مَا أُوتِيَ مُوسَى Mekkelilere apaçık hak

33 Ebussuûd, 4/155.
34 Kurtubî, 13/293.
35 et-Teshîl, 3/107.

geldiğinde, ki, bu katımızdan mucize Kur'ân'ı getiren Muhammed'dir, inatla ve direnerek dediler ki: "Musa'ya verilen asâ ve el gibi apaçık mucizeler ve güçlü deliller, Muhammed'e de verilseydi ya!" Yüce Allah onlara cevap vererek şöyle buyurdu: أَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَا أُوتِيَ مُوسَى مِنْ قَبْلُ İnsanlık, Musa'ya verilen o apaçık mucizeleri inkâr etmedi mi? Mücâhid şöyle der: Yahudiler, Kureyşlilerden, Muhammed'e, "Bize, Musa'nın getirdiği mucizeler gibi mucize getir" demelerini istediler. Allah onlara, insanların, Musa'nın mucizelerini de inkâr ettiklerini bildirerek cevap verdi.[36] İbn Cerîr'in tercihine göre", أو لم يكفروا inkâr etmediler mi?"deki zamir, Yahudileri gösterir. Ebû Hayyân da şöyle der: Bana göre zamir, "Musa'ya verilenin benzeri Muhammed'e de verilse ya" demiş olan Kureyş'i gösterir. Çünkü Kureyş'in Muhammed (s.a.v.)'i yalanlaması Musa'yı da yalanlamak demektir. Hz. Muhammed'e (s.a.v.) sihirbaz demeleri, Musa'ya da sihirbaz demeleri manasına gelir. Çünkü peygamberler aynı kaynaktan gelirler. Peygamberlerden herhangi birine, ona yakışmayan şeyi nisbet eden, o şeyi, bütün peygamberlere nisbet etmiş olur. Bu durumda, burada geçen bütün zamirler onlara aittir.[37] قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا Müşrikler dediler ki, Tevrat da, Kur'ân da ancak sihir kabilindendir. Bunlar, birbirini doğrulamak sûretiyle yardımlaşan iki sihirdir. Süddî şöyle der: Onların herbiri diğerini tasdik etmiştir. وَقَالُوا إِنَّا بِكُلٍّ كَافِرُونَ Dediler ki, "Biz, her iki kitabı da inkâr ediyoruz" Ebussuûd şöyle der: "Bu, müşriklerin, her iki kitabı da inkâr ve azgınlıkta devam etmeleri ve aşırı gitmelerinden ileri gelmektedir."[38]

49. قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِنْ عِنْدِ اللهِ هُوَ أَهْدَى مِنْهُمَا أَتَّبِعْهُ Bu, muhatabın âcizliğini göstermek için yöneltilmiş bir emirdir. Yani, Ey peygamber! Onlara de ki: Madem ki siz bu iki kitabı, kanunlar hükümler ve güzel ahlak kurallarını kapsadıkları halde inkâr ettiniz. O halde, bu ikisinden daha doğru ve daha elverişli Allah katından indirilmiş bir kitap getirin de ben ona uyayım. إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ Onların sihir olduğuna dair iddianızda doğru iseniz böyle yapın. İbn Kesîr şöyle der: Akıl sahipleri için zarurî olarak anlaşılmıştır ki, Yüce Allah, gökten, Muhammed'e (s.a.v.) indirdiği bu Kur'ân'dan daha mükemmel, daha kapsamlı, daha fasîh ve daha yüce bir kitap indirmedi. Şeref ve yücelikte, ondan sonra, Musa'ya indirdiği kitap gelir ki, bu kitap hakkında, Kur'ân'da: "Biz, içinde hidâyet ve nur bulunan Tevrat'ı indirdik"[39] buyurmuştur. İncîl ise, Tevrat'ı tamamlayan ve İsrailoğullarına haram kılınan bazı şeyleri helal kılan bir kitap olarak indirilmiştir.[40]

50. فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ Onlardan istediğini getirmezlerse, bil ki, inkârları bir inat ve delilsiz olarak kendi arzularına uymaktan ibarettir. وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللهِ Allah'tan bir açıklama ve yol gösterme olmaksızın kendi

36 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/17.
37 el-Bahr, 7/123.
38 Ebussuûd, 4/156.
39 Mâide Sûresi, 5/44.
40 Muhtasaru İbn Kesîr 3/17.

arzusuna uyan kimseden daha sapık hiç kimse yoktur. إِنَّ اللهَ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ Allah, doğru yoldan yüz çevirip ısrarla kendi arzusuna uymak sûretiyle inatçılık yapan zalim kimseyi doğru yola iletmez.

51. وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ Kureyş'e, içinde bulunanlardan öğüt ve ibret alsınlar diye, Kur'ân âyetlerini aralıksız olarak peşpeşe indirdik. Bu âyetler vaad, tehdit, kıssa, ibret, öğüt ve nasihatler halinde ardarda gelmiştir. İbn Cevzî şöyle der: Yani, Kur'ân âyetleri birbirini takip eder ve geçmiş milletlerin nasıl azap edildiklerini haber verir tarzda indirdik ki, öğüt alsınlar.[41]

52. الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ Bu Kur'ân'dan önce kendilerine Tevrat ve İncîl'i verdiğimiz Ehl-i Kitabtan müslüman olanlar bu Kur'ân'a da inanırlar. İbn Abbas: "Bunlar Ehl-i Kitaptan Muhammed'e (s.a.v.) inanan kimselerdir"[42] der.

53. وَإِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ قَالُوا آمَنَّا بِهِ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا Onlara Kur'ân okunduğunda, "Onda ne varsa inandık" derler. إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ Biz, o inmeden önce de, Allah'ın birliğini kabul eden, emrine teslim olan, Muhammed'in gönderileceğine ve ona Kur'ân indirileceğine inananlardandık.

54. أُولَئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ İşte bu güzel sıfatları taşıyan o kimselere sevapları, biri kitaplarına, diğeri, de Kur'ân'a inandıkları için, iki kat verilir. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Üç kimse vardır ki, onlara sevapları iki kat verilir: Birincisi, Ehl-i Kitaptan olup da, önce kendi peygamberine, sonra da bana iman eden kişidir..."[43] بِمَا صَبَرُوا Bu sevap onlara, hakka uymaya sabretmelerinden ve Allah yolunda eziyetlere katlanmalarından dolayı verilir. Katâde şöyle der: "Bu âyet, Ehl-i Kitaptan bazıları hakkında inmiştir. Onlar, hak bir dine mensup idiler ve bütün işlerini onun emirlerine göre yaparlardı. Nihâyet Yüce Allah, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) gönderdi. O zaman ona inandılar. Yüce Allah, hak yolda sabretmelerinden dolayı, sevaplarını iki kat verdi. Selmân ile Abdullah b. Selâm'ın bunlardan olduğu söylenir."[44] وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ Onlar, sövme ve küfretme gibi çirkin sözleri, güzel ve hoş sözlerle karşılık vererek savarlar. İbn Kesîr şöyle der: "Kötülüğe misilleme yapmazlar, bağışlar ve affederler."[45] وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ Kendilerine verdiğimiz helal rızıktan hayır yolunda harcarlar.

55. وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ Kâfirlerden sövme, rahatsız edici ve âdî sözler işittiklerinde, dönüp bakmazlar ve söyleyenlere cevap vermezler. وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا "Bizim yolumuz bize, sizin yolunuz size" derler. وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلامٌ عَلَيْكُمْ Onlara,

41 Zâdu'l-mesîr, 6/288.
42 Taberî, 20/56.
43 Müslim, İmân, 241.
44 Taberî, 20/56.
45 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/18.

Selâmun aleykum" diyerek ayrılma ve uzaklaşma selâmı verirler. Zeccâc şöyle der: Bu sözle, selâm vermeyi değil, sadece, "yollarımız ayrıdır" demek isterler. لا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ Câhillerle beraber olup onlara karışmak istemiyoruz. Sâvî şöyle der: Müşrikler, Ehl-i Kitap mü'minlerine söverler ve: "Size yazıklar olsun dininizden dönüp onu bıraktınız" derlerdi. Müslümanlar da onlardan yüz çevirip: "Bizim amelimiz bize, sizinki de size" derlerdi.[46] Yüce Allah onları önce imanlarından dolayı sonra da iyilikle muâmele etmeleri ve kendilerine düşmanlık gösterenleri bağışlayıp affetmeleri sebebiyle övdü. Bundan sonra Yüce Allah, Peygamberi'ne (s.a.v.) hitap ederek şöyle buyurdu:

56. إِنَّكَ لا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ Ey Peygamber! Sen ne kadar çabalasan ve bu uğurda olağanüstü gayret göstersen de herhangi bir kimseyi hidâyete erdiremezsin. وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ Fakat Yüce Allah, hidâyet etmelerini takdir ettiği kimseleri, kudretiyle hidâyete erdirir. Öyleyse, sen işini O'na bırak. Çünkü O, mutlu olacakları da, mutsuz olacakları da çok iyi bilir. وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ Yüce Allah, kendisinde doğru yolu bulma ve iman etme kabiliyeti olanı bilir ve onu doğru yola iletir. Tefsirciler şöyle der: Bu âyet, Rasulullah (s.a.v.)'ın amcası Ebû Talib hakkında inmiştir. Ebû Talib ölmek üzere iken Rasulullah (s.a.v.) ona iman etmesini teklif etmiş, fakat o kabul etmemişti. Ebû Hayyân şöyle der: "إنك لتهدي إلى صراط مستقيم Âyetinin manası şudur: Sen, istediğin kimsede hidâyeti yaratamazsın. Sonra şöyle devam eder: Bu âyetle, "وإنك لتهدي إلى صراط مستقيم Şüphesiz ki sen, doğru bir yolu göstermektesin"[47] âyeti arasında zıtlık yoktur. Çünkü ikinci âyetteki hidâyetin manası," Şüphesiz sen doğruyu gösterirsin"dir. Müslümanlar bu âyetin Ebû Talib hakkında indiğinde icmâ etmişlerdir."[48]

Bundan sonra Yüce Allah müşriklerin şüphelei inden birini anlattı ve ona açık bir şekilde cevap verdi:

57. وَقَالُوا إِنْ نَتَّبِعِ الْهُدَى مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا Kureyş kâfirleri şöyle dediler: Ey Muhammed! Biz senin dinine uyar da kendi dinimizi bırakırsak, Arapların bizi yurdumuzdan atmasından yani bize karşı savaşmak üzere birleşmelerinden ve bizi yurdumuzdan çıkarmalarından korkuyoruz. Müberred der ki: Tehattuf, hızla yerinden sökmek demektir. Yüce Allah, onlara cevap olarak şöyle buyurdu: أَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا آمِنًا Kâbe'nin yüzüsuyu hürmetine, onların yurdunu emniyetli ve harem bölge kılıp, kanlarını korumadık mı? Nasıl olur da, Allah'ı inkâr ederken, bu harem bölge onlar için emniyetli olur da, müslüman olduklarında emniyetli olmaz? يُجْبَى

46 Sâvî Hâşiyesi, 3/221.
47 Zuhruf sûresi, 43/52.
48 el-Bahr, 7/126. Yukarıda yazdığımız nüzûl sebebine bakınız..

إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا O harem bölge, tarıma elverişle olmayan bir vadide olduğu halde, takdirimizle oraya her taraftan rızıklar getirilir. وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لا يَعْلَمُونَ Fakat onların çoğu câhildir, bunu düşünüp anlayamazlar. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah bu parlak ifadeyle onların delillerini çürüttü. Çünkü onlar Allah'ı inkâr ettikleri ve putlara taptıkları halde, harem bölgede emniyet içinde yaşıyorlardı. Diğer insanlar ise, birbirleriyle savaşıyorlardı. Onlar, tarıma elverişli olmayan bir belde de yaşadıkları halde, ihtiyaçları olan gıda maddeleri kendilerine geliyordu. Onlar iman edip de doğru yolu bulurlarsa, bunlar nasıl olmaz.[49]

58. وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا Birçok şehir halkı azmış, şımarmış ve Allah'ın nimetine karşı nankörlük etmişti. Dolayısıyla Allah onları yok etti, yurtlarını da harap etti. فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَنْ مِنْ بَعْدِهِمْ إِلاَّ قَلِيلا İşte yerleri, zulümleri yüzünden bomboş. Onlar yok edildikten sonra, çok az bir süre oralarda oturuldu. Çünkü oralarda ancak gelip geçenler, yolcular bir gün veya daha az bir süre durmaktadır. وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ Onların mülklerinin ve yurtlarının vârisleri biziz biz. Ebû Hayyân şöyle der: "Âyet, Mekkelileri kendileri gibi yaşamış olan bir kavmin başına gelen kötü sonuçtan korkutmaktadır. Allah o kavme emniyet içinde ve rahat bir şekilde yaşamayı lütfetmişti. Fakat onlar bu nimete nankörlük ederek şımarıklık ettiler. Allah da onları yok etti ve yurtlarını harap etti."[50]

59. وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَى حَتَّى يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولا يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا Allah, delilleri çürütmek ve mazeretleri geçersiz kılmak için, kendilerine risaleti tebliğ edecek bir peygamberi yerleşim merkezine göndermedikçe, o şehirlerin kâfir halkını helâk etmez. Allah'ın kanunu böyle cereyan etmemiştir. وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَى إِلاَّ وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ Peygamberleri göndermek sûretiyle mazeretleri ortadan kaldırıldıktan sonra, inkârda ısrar ettikleri için, halkı yok olmayı hak etmedikçe, biz hiçbir beldeyi yok edecek değiliz. Kurtubî şöyle der: "Yüce Allah, onları ancak zulümleri sebebiyle yok olmayı hak ettikleri zaman yok edeceğini bildirdi. Bu, Yüce Allah'ın adaletini ve zulümden uzak olduğunu açıklar. Zalim olmalarına rağmen, peygamberler göndermek sûretiyle delili kuvvetlendirmeden ve mazeretlerini ortadan kaldırmadan onları yok etmeyeceğini ve hallerini bilmesini, aleyhlerine bir delil kılmayacağını açıkladı."[51]

60. وَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا Ey insanlar! Size verilen mal ve diğer faydalı şeyler, az bir dünyalıktır. Ondan, yaşadığınız sürece yararlanırsınız. Sonra o yok olup gider. İbn Kesîr şöyle der: "Yüce Allah, dünya ve onda bulunan basit zinet ve fâni güzelliğin, Allah'ın, ahirette sâlih kulları için hazırladığı büyük ve ebedî nimetlere oranla çok basit bir şey olduğunu bildiriyor."[52] وَمَا عِنْدَ اللهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى

49 el-Bahr, 7/126.
50 a.g.e.
51 Kurtubî, 13/302.
52 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/20.

Allah katındaki sevap, mükâfat ve ebedî olan nimet, bu geçici nimetten daha üstün ve iyidir. أَفَلَا تَعْقِلُونَ Ebedî olanın geçici olandan daha hayırlı olduğunu anlayamıyor musunuz? Bu, müşrikleri kınamadır. Fahreddin Râzî şöyle der: "Yüce Allah, dünya menfâtlerinin zararlarla karışık olduğunu, hatta onlarda bulunan zararın daha çok olduğunu, dünya menfaatleri kesilip sona erdiği halde, ahiret menfaatlerinin sona ermeyeceğini açıkladı. Sona erecek olan bir şey, sonsuz bir şeyle kıyaslandığında yok sayılır. Nasıl böyle olmasın ki, her bir kişinin dünyadan nasibi, denize kıyasla bir damla su gibidir. Buna göre ahiret menfaatlerini dünya menfaatlerine tercih etmeyen kimse akılsız sayılır."[53]

61. أَفَمَنْ وَعَدْنَاهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيهِ Kendisine Cenneti ve Cennetteki ebedî nimetleri kesin bir şekilde vaadettiğimiz ve Allah'ın vaadi bozulmayacağı için de o nimetlere mutlaka ulaşacak olan kimse, كَمَنْ مَتَّعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا kendisini geçici, zararlı şeylerle karışık, elde edilme yolları zorluklarla dolu ve yok olduğunda hasret çektiren nimetle faydalandırdığımız kimse gibi midir? ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْمُحْضَرِينَ Sonra, dünya nimetlerinden faydalandırılan bu kimse, ahirette azaba uğratılanlardan olacak. Akıllı kimse, bu ikisini bir tutar mı? İbn Cüzeyy şöyle der: "Âyet önceki âyeti açıklamakta, dünya ile ahiret arasındaki büyük farkı göstermektedir. "Kendisine vaadettiğimiz kimseler"den maksat mü'minler, "kendisini faydalandırdığımız kimseler"den maksat da kâfirlerdir."[54]

62. وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ Allah'ın kendilerine sesleneceği gün, müşriklerin halini düşün. Onları kınamak ve azarlamak üzere sûre şöyle der: Beni bırakıp da kendilerine taptığınız, size yardım ve şefaat edeceklerini iddia ettiğiniz o ortaklar ve ilahlar nerede?

63. قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ Azgınlıkları ve sapıklıkları yüzünden azabı hak etmiş olan ileri gelenleri ve reisleri şöyle derler: رَبَّنَا هَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَا Ey Rabbimiz! Bunlar bizim peşimizden gelen senin yolundan saptırdığımız kimselerdir. أَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَا Biz nasıl yoldan çıkmış isek, onları da yoldan çıkardık. Bunu zorla değil, vesvese vererek ve çirkini güzel göstererek yaptık. Neticede onlar da bizim gibi saptılar. تَبَرَّأْنَا إِلَيْكَ مَا كَانُوا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ Ey Allah! Onların bize ibâdet etmelerinde, bizim bir suçumuz olmadığını sana arzederiz. Onlar bize değil, kendi istek ve arzularına kul oluyorlardı.

64. وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ Kâfirlere şöyle denilir: "Dünyada kendilerine taptığınız ilahlarınızdan yardım isteyin de size yardım etsinler ve Allah'ın azabını sizden savsınlar" Bu, onlarla alay edilircesine söylenir. فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ Onlar da, ilahlarından yardım isterler, fakat ilahları, ne yardım edebilir, ne de fayda verebilirler.

---

53 et-Tefsîru'l-kebîr, 25/26.
54 et-Teshîl, 3/109.

وَرَأَوُا الْعَذَابَ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ Azabı gördüklerinde keşke hidâyete ermiş olsaydık diye temenni ederler. Taberî şöyle der: "Azabı gördüklerinde, temenni ederler ki, keşke dünyada iken hak yolu bulmuş olsalardı."[55]

65. وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ Bu, müşrikler için bir diğer kınamadır. Yani, O gün Allah onlara seslenir ve "Peygamberlerime ne cevap verdiniz? Onlara inandınız mı, yoksa yalanladınız mı?" diye sorar.

66. فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ O gün onlar delilleri göremez olur, işler kendileri için karanlıklaşır, ne söyleyeceklerini bilemezler, şaşkın ve konuşamaz bir haldedirler. Aşırı dehşet ve şaşkınlıktan dolayı, "Cevap neydi?" diye birbirlerine soramazlar.

67. فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَى أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ Allah'a ortak koşmayı bırakıp tevbe edenler ve iman ile iyi işleri birlikte yapanlara gelince, onların, Naîm Cennetlerini kazananlardan olması kesindir. Sâvî şöyle der: "Ümit ifade eden kelimeler, Kur'ân'da kesinlik ifade eder. Çünkü bu, merhamet sahibi olan Rabb'in değerli bir vaadidir. Vaadinden dönmemek de Yüce Allah'ın şanındandır."[56]

68. وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ Senin, yaratan ve tasarruf eden Yüce Rabbin, dilediğini yaratır, istediğini yapar, O'nun verdiği hükme kimse itiraz edemez. Mukâtil şöyle der: Bu âyet Velîd b. Muğîre: "Bu Kur'ân, iki şehirden, bir büyük adama indirilse olmaz mıydı?"[57] dediğinde onun hakkında inmiştir. مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ Kullardan hiçbirisi için seçme hakkı yoktur. Tercih ve irade, sadece tek olan Allah'ındır. سُبْحَانَ اللهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ Yüce ve Mukaddes olan Allah, mülkünde herhangi bir kimsenin kendisiyle münakaşasından yahut, tercih ve hükmünde O'na ortak olmasından uzaktır. Kurtubî şöyle der: "Yani, Rabbin, dilediğini yaratır; peygamberlik için de dilediğini seçer. Fiillerinde tercihte bulunmak O'na mahsustur. Hangi hikmete göre yaratacağını O daha iyi bilir. Yarattıklarından hiçbirinin O'na karşı tercih hakkı yoktur."[58]

69. وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ Yüce Allah, onların kalplerinde sakladıkları inkârı, Peygamber ve müslümanlara karşı besledikleri düşmanlığı bilir. Yine değerli Peygamberi'nin şahsı hakkında dilleri ile işledikleri kötülükleri bilir. Onlar Peygamber (s.a.v.) hakkında: "Allah, vahyi Ebû Talib'in yetimine indirmiş?!" demişlerdi.

---

55 Taberî, 20/63. Bu mana, لَوْ edatının temenni için olmasına göredir. Biz bu manayı verdik. Taberî'nin tercihi de budur. Zeccâc ise şöyle der: لَوْ edatının cevabı mahzûf olup takdiri şöyledir: Onlar doğru yolu bulmuş olsalardı, kesinlikle kendilerini saptıranlara uymazlar ve azabı da görmezlerdi.

56 Sâvî Hâşiyesi, 3/223.

57 Zuhruf Sûresi, 43/31.

58 Kurtubî, 13/305.

70. وَهُوَ اللهُ لا إِلَـهَ إِلاَّ هُوَ O şanı yüce olan, ibâdete layık Allah'tır. O'ndan başka ibâdete layık hiçkimse yoktur. لَهُ الْحَمْدُ فِي الأُولَى وَالآخِرَةِ Dünyada da, ahirette de tam övgü O'na mahsustur. Çünkü, her iki yurtta da, bütün nimetleri kullarına lütfeden O'dur. وَلَهُ الْحُكْمُ Geçerli hüküm ve kullar arasında haklı ile haksızı ayırma yetkisi O'na aittir. وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ Kıyamet gününde, bütün mâhlûkat sadece O'na dönecek ve O, herkese amelinin karşılığını verecektir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "بصائر للناس İnsanlar için nurlar" terkibinde teşbih-i belîğ vardır. Yani, "Biz Musa'ya Tevrat'ı verdik. O, insanların kalpleri için nurlar gibidir". Burada teşbih edatı ile vech-i şebeh hazfedilmiş ve böylece teşbih-i belîğ olmuştur. Şihâb şöyle der: "Kalplerin nurlarına benzeyen Tevrat'ı verdik. Zira kalpler, Tevrat'ın nurları ve ilimlerinden mahrum kalırsa, elbette göremeyen ve hakkı batıldan ayıramayan körler olurlar."[59]

2. "أنشانا قرونا Asırlar yarattık" cümlesinde mecâz-ı aklî vardır. Asırlardan maksat milletlerdir. Çünkü milletler, asırlar içinde yaratılır. Dolayısıyle, mecâz-ı aklî yoluyla, asırların yaratıldığı söylenmiştir.

3. "تصيبهم Onlara isabet eder" ile "مصيبة bir musibet" arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

4. "بما قدمت أيديهم Ellerinin kazandıkları şey sebebiyle" cümlesinde mecâz-ı mürsel vardır. "Elleriyle kazandıkları şey" demektir. Bu, cüz'ü söyleyip küllü murat etme kabilindendir. Zemahşerî şöyle der: "Amellerin çoğu el ile işlendiği için bütün ameller, ellerin kazanması şeklinde ifade olundu."[60]

5. "ولو لا ان تصيبهم مصيبة Başlarına bir musibet geldiğinde....." cümlesinde, kelâmın akışından anlaşıldığı için cevap hazfedilmiştir. Takdiri şöyledir: "Ey Peygamber! Seni elçi olarak onlara göndermezdik." Bu, hazif yoluyla icaz bâbındandır.

6. "لو لا أوتى مثل ما أوتى موسى Ona, Musa'ya verilenin bir benzeri verilseydi ya" cümlesi teşvik ifade eder. Buradaki لو لا teşvik ifade eden هلاّ manasınadır. Yoksa, bir şeyin varlığından dolayı, diğer şeyin olamayacağını ifade eden bir harf değildir.

7. "قل فأتوا بكتاب De ki, bir kitap getiriniz" cümlesi muhatabı âciz düşürmek için kullanılmıştır Emir kipi, hakikî manasından çıkarılıp, acze düşürmek manasına kullanılmıştır.

59 Beyzâvî Hâşiyesi, 3/515.
60 el-Keşşâf, 3/320.

8. "إنك لا تهدي Sen doğruya iletemezsin" ولكن الله يهدي Fakat Allah doğru yola iletir" arasında tıbâk-ı selb vardır.

9. "حرما آمنا Emniyetli harem bölge" terkibinde mecâz-ı aklî vardır. Çünkü emniyet, bölge halkına ait olduğu halde, Harem'e nisbet edilmiştir.

10. "أين شركائ الذين كنتم تزعمون İddia ettiğiniz ortaklarım nerede? cümlesinde, alay etme üslubu kullanılmıştır.

11. "أغوينا هم كما غوينا Saptığımız gibi onları da saptırdık" cümlesinde teşbih-i mürsel vardır.

12. "فعميت عليهم الأنباء Deliller onlara gizli kaldı" cümlesinde istiâre-i tasrîhiyye-i tebeiyye vardır. Şihâb şöyle der: "Körlük, doğru yolu bulamamak için müsteâr olarak kullanıldı. Onlar, delillere yol bulamazlar. Sonra, vurgulu bir şekilde ifade etmek için, fâil ile mefûlûn yeri değiştirildi ve "deliller onlara yol bulamaz" şekline sokuldu. Aslı, فعموا عن الأنباء delilleri göremediler" şeklindedir. "Gizlilik" manası, bu kelimenin kapsamı içine alındı ve على edatı ile geçişli yapıldı. Bu cümlede bir çok edebî sanat vardır: İstiâre, kalb ve tazmîn gibi."[61]

13. "تكن Gizler" ile "يعلنون açığa vururlar" ve "الأولى dünya" ile "الآخرة ahiret" arasında tıbâk sanatı vardır. Bu da edebî sanatlardandır.

BİR UYARI

Ebû Talib'in imansız öldüğüne dâir olan rivâyet doğrudur. Kitap ve sünnet bunu göstermektedir. Bazı tasavvuf şeyhlerinden, onun ölmeden önce müslüman olduğu rivâyet edilir. Bu, Kur'ân ve sünnetin naslarına aykırıdır. Belki de tasavvufcular bu görüşü, Ebû Talib'in bazı şiirlerinden çıkarmışlardır. O şöyle der:

ولقد علمت بأن دين محمد من خير أديان البرية دينا

والله لن يصلوا اليك بجمعهم حتى أوسد في التراب دفينا

Ben biliyorum ki, Muhammed'in dini, insanların dinlerinin en iyilerinden biridir. Vallahi, onların hepsi toplansa, ben mezara girinceye kadar sana yaklaşamazlar.

Ben derim ki, Ebû Talib İslâma girmekten ve şehâdet getirmekten kaçındıktan sonra bu sözün ne anlamı olur?

61 Kâsımî'nin Mehâsinü't-te'vîl'inden naklen.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ
مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَاءٍ ۖ أَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ
إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ إِلَٰهٌ
غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ ۖ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾ وَمِنْ
رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا
مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ
فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٧٤﴾ وَنَزَعْنَا
مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُوا
أَنَّ الْحَقَّ لِلَّهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٧٥﴾ إِنَّ
قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ ۖ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ
مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ
لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾
وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ ۖ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ
مِنَ الدُّنْيَا ۖ وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ ۖ وَلَا تَبْغِ
الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾
قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي ۚ وَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ
مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا ۚ
وَلَا يُسْأَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾ فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ ۖ
قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ
قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٩﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ
وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ۚ وَلَا يُلَقَّاهَا

إِلَّا الصَّابِرُونَ ﴿٨٠﴾ فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ
مِن فِئَةٍ يَنصُرُونَهُ مِن دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنتَصِرِينَ ﴿٨١﴾
وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيْكَأَنَّ اللَّهَ
يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَوْلَا أَن مَّنَّ
اللَّهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا وَيْكَأَنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٢﴾
تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي
الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٨٣﴾ مَن جَاءَ
بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِّنْهَا وَمَن جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى
الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾
إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ قُل رَّبِّي
أَعْلَمُ مَن جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٨٥﴾ وَمَا كُنتَ
تَرْجُو أَن يُلْقَىٰ إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ فَلَا
تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِّلْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ آيَاتِ اللَّهِ
بَعْدَ إِذْ أُنزِلَتْ إِلَيْكَ وَادْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ
كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٨﴾

71. De ki: Düşündünüz mi hiç, eğer Allah üzerinizde geceyi tâ kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah'tan başka size ışık getirecek tanrı kimdir? Hâlâ işitmeyecek misiniz?

72. De ki: Söyleyin bakalım, eğer Allah üzerinizde gündüzü tâ kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse Allah'tan başka, istirahat edeceğiniz geceyi size getirecek tanrı kimdir? Hâlâ görmeyecek misiniz?

73. Acımasından ötürü Allah, geceyi ve gündüzü yarattı ki geceleyin dinlenesiniz, gündüzün ise O'nun lütuf ve kereminden rızkınızı arayasınız. Umulur ki şükredersiniz.

74. O gün Allah onları çağırarak, "Benim ortaklarım olduklarını iddia ettikleriniz hani nerede?" diyecektir.

75. O gün her ümmetten bir şahit çıkarır, "Kesin delilinizi getirin!" deriz. O zaman bilirler ki hakikat Allah'a aittir ve uydura geldikleri şeyler de kendilerinden ayrılıp kaybolmuşlardır.

76. Kârûn, Musa'nın kavminden idi de onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarlarını güçlü-kuvvetli bir topluluk zor taşırdı. Kavmi ona demişti ki: "Şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez.

77. Allah'ın sana verdiğinden ahiret yurdunu iste, ama dünyadan da nasibini unutma. Allah sana ihsân ettiği gibi, sen de iyilik et. Yeryüzünde bozgunculuğu arzulama. Şüphesiz ki Allah, bozguncuları sevmez."

78. Kârûn ise, "O servet bana ancak kendimdeki bilgi sayesinde verildi " demişti. Bilmiyor muydu ki Allah, kendinden önceki nesillerden, ondan daha güçlü, ondan daha çok malı olan kimseleri helâk etmişti. Günahkârlardan günahları sorulmaz.

79. Derken, Kârûn, ihtişamı içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzulayanlar, "Keşke Kârûn'a verilenin benzeri bizim de olsaydı, hakikat şu ki o, çok büyük bir devlet sahibidir!" dediler.

80. Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise şöyle dediler: Yazıklar olsun size! İman edip iyi işler yapanlar için Allah'ın mükâfatı daha üstündür. Ona da ancak sabredenler kavuşabilir.

81. Nihâyet biz, onu da, sarayını da yerin dibine geçirdik. Artık Allah'a karşı kendisine yardım edecek avanesi olmadığı gibi, kendisini savunup kurtarabilecek kimselerden de değildi.

82. Daha dün onun yerinde olmayı isteyenler, "Demek ki, Allah kullarından dilediğine rızkı çok da verir, az da verir. Şâyet Allah bize lütufta bulunmuş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Vay! Demek ki inkârcılar iflâh olmazmış!" demeye başladılar.

83. İşte ahiret yurdu! Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve

bozgunculuğu arzulamayan kimselere veririz. En güzel âkıbet, takvâ sahiplerinindir.

84. Kim bir iyilik getirirse ona bundan daha hayırlı karşılık vardır. Kim de bir kötülük getirirse, o kötülükleri işleyenler, ancak yaptıkları kadar ceza görürler.

85. Kur'ân'ı sana farz kılan Allah, elbette seni dönülecek yere döndürecektir. De ki: Rabbim, kimin hidâyetle geldiğini ve kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu en iyi bilendir.

86. Sen, bu Kitab'ın sana vahyolunacağını ummuyordun. Bu ancak Rabbinden bir rahmet olarak gelmiştir. O halde sakın kâfirlere arka çıkma!

87. Allah'ın âyetleri sana indirildikten sonra, artık sakın onlar seni bu âyetlerden alıkoymasınlar. Rabbine davet et. Aslâ müşriklerden olma!

88. Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapıp yalvarma! O'ndan başka tanrı yoktur. O'nun zâtından başka herşey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, kendisinin yaratıcı olduğunu, seçme ve tercihin kendisine ait bulunduğunu bildirdi. Allah'tan başkasına ibadet etmelerinden dolayı da, müşriklerin beyinsiz olduklarını açıkladı. Ardından burada, nimeti verene şükretmenin kullara vacip olduğunu hatırlatmak için, yüceliğini ve büyüklüğünü gösteren bazı delilleri anlattı. Daha sonra Kârûn kıssasından bahsetti. Bu kıssa, mal yüzünden azma olayı ve bunun kötü sonuçlarıdır. Zira Allah, Kârûn'u hazineleriyle birlikte yere batırmıştı. İşte bu, üstünlük taslama, gurur ve azgınlığın sonucudur.[62]

KELİMELERİN İZAHI

سرمدا : Sermed; kesilmeyen, devamlı olan şeydir. Tarefe'nin şiirinde bu manada kullanılmıştır:

لعمرك ما أمري على بغمة نهاري ولا ليلي على بسرمد

Andolsun ki, işim bana kapalı değildir. Ne gündüzüm, ne de gecem, bana devamlı değildir.

مفاتح : Mefâtih, açma âleti manasına gelen مِفْتَح kelimesinin çoğuludur. Anahtar manasına gelen مفتاح ın çoğulu ise, مَفاتيح tir.

تنوء : Ağır gelir. Bir yük bir kimseye ağır gelip de belini büktüğünde ناء به الحمل denir. Zü'r-Rumme şöyle der:

62 Kurtubî, 13/308.

تنوء بأخـراها فـلأيا قـيـامـهـا وتمشى الهـوينـي عن قـريب فـتـبـهـر

O, kalçalarına ağır geliyor. Bu sebeple, kalkışı da ağır, yürüyüşü de yakından ve ağırdır. Yorgunluktan nefesi kesilir.[63]

العصبة: Usbe, büyük topluluk demektir. عصابة Bunun benzeridir. "ونحن عصبة Biz büyük bir topluluğuz"[64] âyetinde de bu manada kullanılmıştır. Topluluğun fertleri birbirlerine yardım ettikleri ve destek oldukları için, topluluğa "usbe" denmiştir.

ويكان : "Vay, demek ki" anlamındadır. Cevherî şöyle der: وى hayret ifade eden bir kelimedir. Bazan كأن nin başına gelir ve وَيْكَأَنَّ denilir. Bir görüşe göre bu, yapılan hatanın farkına varıldığı ve pişmanlık gösterildiği zaman kullanılan bir kelimedir. el-Halîl şöyle der: "Kavim uyandı ve daha önce yaptıklarına pişman olarak "vay" dediler."[65]

ظهيرا : Zahîr, yardımcı demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

71. قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ Ey Peygamber! Mekke'nin o inkârcı kâfirlerine de ki, "Allah, kıyamet gününe kadar size geceyi hiç kesilmeden devamlı kılsa, مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَاءٍ hayatınızda kendisiyle aydınlanacağınız nuru, Allah'tan başka size getirebilecek ilah kimdir? أَفَلا تَسْمَعُونَ Anlayacak ve kabul edecek şekilde dinleyip de bununla Allah'ın birliğine delil getirmez misiniz?

72. قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ De ki söyleyin bana, Eğer Allah, sizin için gündüzü kesintisiz ve devamlı kılsa مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللهِ يَأْتِيكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ çalışma ve yorgunluk neticesinde dinlenebileceğiniz bir geceyi Allah'tan başka size getirebilecek ilah kimdir? أَفَلا تُبْصِرُونَ Hâlâ, içinde bulunduğunuz hata ve sapıklığı görmüyor musunuz? Bundan sonra Yüce Allah, kullarına olan sonsuz merhametine dikkat çekerek şöyle buyurdu:

73. وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ Allah, kudretinin alâmetleri ve rahmetinin tezahürleri olarak, hayatın yorgunlukları sıkıntıları ve kederlerinden kurtulup dinlenmeniz için geceyi, kendi lütfundan geçimliğinizi ve kazancınızı aramanız için de gündüzü düzenli ve sağlam bir şekilde birbiri ardınca gelecek şekilde sizin için yarattı. Bir de, sayılamayacak kadar lütfettiği yüce nimetlerden dolayı Rabbinize şükredesiniz diye bunu yaptı. Gece ve gündüz, O'nun sonsuz nimetlerindendir. Fahreddin Râzî şöyle der: Yüce Allah bu âyetle,

63 el-Bahr, 7/132.
64 Yusuf sûresi, 12/14.
65 Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr, 25/19.

gece ve gündüzün, zaman içinde birbirini izleyen iki nimet olduğuna dikkat çekti. Çünkü, kişi dünyada muhtaç olduğu şeyleri elde etmek için yorulmak zorundadır. Eğer gündüzün aydınlığı ve gecenin istirahat ve dinlenmesi olmasaydı o kimse ihtiyaçlarını temin edemezdi. Onun için dünyada mutlaka gece ve gündüze ihtiyaç vardır. Cennette ise, yorgunluk ve bitkinlik olmadığı için, insanların geceye ihtiyacı yoktur. Dolayısıyle orada, aydınlık ve lezzetler insanlar için sürekli olur.[66]

74. وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ Bu, Allah'la birlikte başka ilahlara tapanları kınama ve azarlama yoluyla yapılan ikinci sesleniştir. Yani, Yüce Allah herkesin huzurunda onlara şöyle seslenir: Dünyada ortaklarım olduklarını iddia ettiğiniz kimseler nerde?[67]

75. وَنَزَعْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا Her ümmetten bir şahit çıkarırız da onların yaptıklarıyla ilgili aleyhlerinde şahitlik eder. Bu şahit, onlara gönderilen peygamberleridir. فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ Ve onlara, inkâr ettiğinize dair delilinizi getirin, deriz. Bu emir, onların mazeretlerini ortadan kaldırma, kınama ve âcizliklerini ortaya koyma manasınadır. فَعَلِمُوا أَنَّ الْحَقَّ لِلَّهِ İşte o zaman, Allah ve Rasulü'nün haklı olduğunu ve Allah'tan başka bir ilah olmadığını anlarlar. وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ Dünya'da uydurdukları ortaklar, kaybolan bir şey gibi kaybolup giderler.

Bundan sonra Yüce Allah, Kârûn'un kıssasını, gurur ve azgınlığın sonuçlarını anlatarak şöyle buyurdu:

76. إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَىٰ Kuşkusuz Kârûn, Musa'nın aşîretinden ve toplumundandı. İbn Abbas: "Musa'nın amcasının oğluydu der. فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ Allah'ın kendisine lütfettiği mal ve hazineler sebebiyle, kavmine karşı kibirlendi, büyüklük ve üstünlük tasladı. Taberî şöyle der: Onlara karşı aşırı derecede kibirlilik gösterdi, büyüklük tasladı.[68] وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ Ona o kadar çok mal ve hazine verdik ki, bırak hazine ve malları taşımasını, çokluğu ve ağırlığı dolayısıyle hazinelerinin anahtarlarını bile güçlü kuvvetli bir topluluk zor taşırdı. Bu âyet, Kârûn'un mal ve servetinin çokluğunu ve zenginliğini tasvir eder. إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ Kavmi ona, "şımarma" demişti. إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ Allah, verdiği nimetlere şükretmeyen ve malları sebebiyle, Allah'ın kullarına karşı büyüklük taslayan şımarıkları sevmez.

77. وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ Allah'ın sana verdiği mallarda, O'nun rızasını ara. Bu da, iyilik yapmak, sadaka vermek ve Allah'a itaat ederek O'nun uğrunda harcamakla olur. وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا Hasan el-Basrî şöyle der: Helâlinden

66 et-Tefsîru'l-kebîr, 25/11.
67 Muhtasaru İbn Kesîr 3/22.
68 Taberî, 20/68.

yararlanmak ve onu aramak hususunda, dünyadan nasibini kaybetme.[69] وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ Allah'ın sana lütfettiği gibi, sen de O'nun kullarına lütufta bulun. وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ Bu mal sebebiyle, insanlara karşı taşkınlık yapıp kibirlenme ve Allah'a isyan ederek fesad çıkarma yollarını arama. إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ Kuşkusuz Allah, günahkârı, azgını ve yeryüzünde fesat çıkaranı sevmez.

78. قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ عِنْدِي Kârûn dedi ki: "O bana ancak bilgim sayesinde verildi." Kavmi Kârûn'a öğüt verince o, onları reddederek ve kibirli davranıp öğüt kabul etmeyerek böyle cevap verdi. Yani, Bu mal bana, kazanç yollarını iyi bilmem sayesinde verildi. Allah benden razı olmasaydı ve benim üstünlüğümü ve bu mala layık olduğumu bilmeseydi onu bana vermezdi. Yüce Allah, onun bu sözünü reddederek şöyle dedi: أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا O aptal mağrur bilmiyor muydu ki, Allah, ondan önceki nesillerden, kendisinden daha güçlü ve daha zengin olanları yok etmişti. Beyzâvî şöyle der: Bu âyet bu geçmiş olayları bile bile, gücüne ve malının çokluğuna aldanmasından dolayı Kârûn'u kınamakta ve bunun hayret edilecek bir şey olduğunu ifade etmektedir. Çünkü o bu olayları Tevrat'ta okumuş, tarihçilerden de dinlemişti.[70] وَلَا يُسْأَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ Allah'ın, onların günahlarının nasıl ve ne kadar olduğunu sormaya ihtiyacı yoktur. Çünkü O herşeyi bilmektedir. Onları yok etmek için, yaptıklarını onlara sormaya ihtiyaç duymaz. Bilakis, azabı hak edince ansızın onları yok eder. Bundan sonra Yüce Allah, Kârûn'un, kavminin nasihatını dinlemediğine, aksine kibir ve azgınlığında devam ettiğine işaret ederek şöyle buyurdu:

79. فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ En süslü ve en göz alıcı elbiseleri içinde, kavminin arasına çıktı. Tefsirciler şöyle der: Bir gün büyük bir zinet içerisinde, birçok adamıyle birlikte bir tören alayıyla ortaya çıktı. Kendisi ve adamları, ipek ve altınla süslü elbiseler giymiş olarak, takımları altınla donanmış atlara binmişlerdi. Yanlarında ise câriye ve köleler vardı. قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ Dünyanın zinetine, süsüne ve şatafatına aldanmış olan imanı zayıf kimseler onu böyle görünce dediler ki: Keşke, bizim de, Kârûn'a verilen şu servet ve zenginlik gibi bir zenginliğimiz olsaydı. إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ Şüphesiz onun, dünyadan nasibi boldur.

80. وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ İlim, anlayış sahibi ve doğru yolda bulunan akıllı kimseler onlara dediler ki: وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا Böyle konuşmaktan sakının. Zira Allah'ın mü'min ve sâlih kullarına vereceği mükâfat, sizin gördüğünüz ve temenni ettiğiniz Kârûn'un durumundan daha hayırlıdır. Zemahşerî şöyle der: ويلك kelimesi

69 Bir görüşe göre, bunun manası şudur: İyi işleri bırakmak sûretiyle ömrünü boşa harcama. Bu mana İbn Abbas ve Mücâhid'den rivâyet edilmiştir. Hasan el-Basrî ve Katâde'nin görüşü daha açıktır ki, İbn Kesîr'in tercihi de budur.

70 Beyzâvî 3/95.

aslında, bir kimsenin yok olmasını istemektir. Daha sonra sakındırma, çekindirme ve hoşa gitmeyen şeyleri bırakmaya teşvikte kullanılmıştır.[71] وَلَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ Ahirette, bu mevki ve makam, sadece Allah'ın emirlerine sabredenlere verilecektir. Yüce Allah Kârûn'un kötü akibetine dikkat çekmek için şöyle buyurdu:

81. فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ Şımarıklık ve kibrinin cezası olarak, onu ve hazinelerini yere batırdık. فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ Allah'ın azabını ondan savacak hiçbir yardımcısı ve destekçisi yoktu. وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنتَصِرِينَ Kendini kurtaranlardan değil, bilakis helâk olanlardan oldu.

82. وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ Daha dün onun zenginliğini ve mevkiine sahip olmayı temenni edenler, başına gelen bu felâketi gördükten sonra, يَقُولُونَ وَيْكَأَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ daha önceki temennilerine pişmanlık duyup üzülerek şöyle demeye başladılar: Allah'ın bu işine hayret ve ibretle bakın ey kavim! Bakın ki Allah, kullarından birine sevdiğinden değil, kendi dilemesi ve hikmeti gereği, nasıl bol rızık veriyor. Hakir gördüğü için değil hikmeti ve kazası gereği, imtihan etmek için, dilediğinin rızkını da nasıl daraltıyor! Zemahşerî şöyle der: ويكأن İki kelimedir وَىْ، كَأَنَّ den ayrıdır. وَىْ Yapılan hatanın farkına varmayı ve ona pişman olmayı ifade eder. Yani, kavim, Kârûn'un mevkiini temenni etmekle düştükleri hatanın farkına vardılar ve dediklerine pişman oldular[72] ve şöyle dediler: لَوْلَا أَنْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا Eğer Allah bize imanı nasip etmek ve temennî ettiklerimizi vermemek sûretiyle bize acıma lütfunda bulunmasaydı, bizim de sonumuz mutlaka Kârûn gibi olur ve onu yere batırdığı gibi bizi de batırırdı. وَيْكَأَنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ Allah'ın işine hayret ediyorum. Şöyle ki kâfirler ne dünyada ,ne de ahirette mutlu olamıyorlar.

Yüce Allah, Firavun ve Musa kıssasında, makam ve saltanat sebebiyle gösterilen azgınlık olayını anlattıktan sonra mal sebebiyle gösterilen azgınlık olayını, yani Kârûn kıssasını anlattı. Kârûn kıssası burada sona erer. Bunun hemen ardından şöyle buyrulur:

83. تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا Âyetteki işaret ismi, verilecek olan nimetin büyüklüğünü ifade eder. Yani, haberini işittiği ve nitelikleri hakkında bilgi edindiği o yüce yurt, ebedî nimetler yurdudur. Orada öyle nimetler vardır ki, onları hiçbir göz görmemiş, hiçbir kulak işitmemiş ve hiçbir insanın aklından geçmemiştir. Onları, bu dünya hayatında zulüm, azgınlık ve büyüklük

71 el-Keşşâf 3/341.

72 el-Keşşâf, 3/342, Zemahşerî'nin bu görüşü, İmam Halil ve Sîbeveyh'in görüşüdür. Cumhur da bunu tercih etmiştir. Suyûtî şöyle der: وى "Şaşarım" manasına fiil ismidir. ك de ل manasınadır. Buna göre mana şöyle olur: Hayret ederim, çünkü Allah, dilediğinin rızkını bol verir. Taberî, Katâde'den, ويكأن nin, "ألم تر أن görmedin mi ki" manasına geldiğini ve bunun tek kelime olduğunu nakleder. Kendi tercihi de budur. En iyisini Allah bilir.

taslamak istemeyen takvâ sahibi kimselere vereceğiz. وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ Övülen akibet, Allah'tan korkan, O'nun kendilerini gözettiğine inanan rızasını isteyen ve azabından sakınan kimseler içindir.

84. مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا Kıyamet gününde, kim herhangi bir iyilik getirirse, kuşkusuz Allah, onu getirene kat kat fazlasını verir. وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلاَّ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Kim de, kıyamet gününde kötülüklerle gelirse, ona sadece onların karşılığı verilir. Bu, Allah'ın kullarına bir lütfudur. O, kulları için iyiliklerin karşılığını kat kat, kötülüklerin karşılığını ise sadece misliyle verir.

85. إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ Ey Peygamber! Kur'ân'ı sana indiren ve onunla amel etmeyi farz kılan Allah, لَرَادُّكَ إِلَى مَعَادٍ seni Mekke'den çıkardığı gibi yine oraya döndürecektir. Bu, Rasulullah (s.a.v.)'ın, Mekke'den hicretinden sonra, tekrar oraya döneceğine ve orayı fethedeceğine dair Allah'ın verdiği bir sözdür. İbn Abbas şöyle der: Bu, "Allah seni Mekke'ye döndürecektir" manasınadır. Dahhâk da şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) Mekke'den çıkıp Cuhfe'ye vardığında Mekke'yi özledi. Bunun üzerine Yüce Allah, ona bu âyeti indirdi.[73] قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ مَنْ جَاءَ بِالْهُدَى وَمَنْ هُوَ فِي ضَلالٍ مُبِينٍ Ey Peygamber! O müşriklere de ki, Rabbim doğru yolda olanı ve yolunu şaşıranın ben mi yoksa siz mi olduğunu daha iyi bilir. O Yüce Allah, güzel iş yapanla kötü iş yapanı bilir ve her birine yaptığının karşılığını verir. Bu âyet, Mekke kâfirlerinin, "Ey Muhammed! Sen apaçık bir sapıklık içindesin" sözlerine bir cevaptır.

86. وَمَا كُنتَ تَرْجُوا أَنْ يُلْقَى إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلاَّ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ Sen, sana peygamberlik verileceğini ve kitabın indirileceğini beklemiyordun. Fakat, Allah kitabı göndererek sana, seni göndermek sûretiyle de kullara merhamet etti. Ferrâ şöyle der: Bu istisna, istisna-i munkatıdır. Yani, ancak Rabbin sana merhamet etti de o Kitabı sana indirdi, demektir. فَلا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ Sakın idâre-i maslahat ve hoşgörü ile muamele edip de, dinleri ve sapıklıkları hususunda onlara yadımcı olma; onlara muhalefet et. Tefsirciler şöyle der: Müşrikler Rasulullah (s.a.v.)'ı atalarının dinine çağırdılar. Bunun üzerine, onlardan sakınması ve beyinlerini çatlatırcasına hakkı onlara anlatması Rasulullah (s.a.v.)'a emredildi. Bu ve benzeri ifadelerle Rasulullah (s.a.v.)'a hitap edilip ümmeti kastedilmektedir ki, kâfirlere destek olup onların görüşlerine uymasınlar.

87. وَلا يَصُدُّنَّكَ عَنْ آيَاتِ اللهِ بَعْدَ إِذْ أُنزِلَتْ إِلَيْكَ Sakın o müşriklere iltifat edip de sözlerine meyletme. Böyle yaparsan, seni, Allah'ın sana indirdiği apaçık âyetlere uymaktan alıkoyarlar. وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ İnsanları, Rabbini birlemeye ve O'na ibadet etmeye çağır. وَلا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ Onların isteklerine uyarak müşriklerden olma. Çünkü, kim onların yolunu beğenirse, o da onlardandır.

88. وَلا تَدْعُ مَعَ اللهِ إِلَهًا آخَرَ Allah'tan başka hiçbir ilaha tapma. لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ O'ndan

73 İbnu'l- Cevzi, Zâdu'l-mesîr, 6/249; Muhtasaru İbn Kesîr, 3/26.

başka ibadete layık gerçek ilah yoktur. Beyzâvî şöyle der: Bu ve bundan önceki âyetler, kâfirlere karşı olmayı teşvik ve müşriklerin, Rasulullah (s.a.v.)'ın kendilerine yardım edeceği ümidini kesmek içindir.[74] كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلاَّ وَجْهَهُ Her şey yok olacak, onun mukaddes zâtı kalacak. Yüce Allah burada, "yüz" manasına gelen "vechi" zikretti fakat kendi zâtını murat etti. İbn Kesîr şöyle der: Bu âyet, Yüce Allah'ın sonsuz, bâkî, diri ve kâinatın idâresi ile kâim olduğunu, bütün yaratılmışların öleceğini, fakat onun ölmeyeceğini haber vermektedir. Yüce Allah, zâtını vech kelimesi ile ifade etti. Nitekim şöyle buyurmuştur: "Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâkî kalacak"[75] لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ Yaratılmışlar üzerinde etkili olan hüküm O'nundur. Ahiret günü onların hepsinin dönüşü, başkasına değil, sadece O'nadır.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "من إله غير الله يأتيكم بضياء O'ndan başka hangi ilah size aydınlık getirecek?" cümlesi azarlama ve susturma ifade eder. "يأتيكم بليل Geceyi size kim getirecek?" cümlesi de bunun gibidir.

2. "ومن رحمته جعل لكم الليل والنهار Sizin için geceyi ve gündüzü yaratması O'nun rahmetindendir" cümlesinde leff-i neşri-i müretteb sanatı vardır. Önce gece ile gündüzü birlikte zikretti. Sonra, "لتسكنوا فيه ولتبتغوا من فضله orada dinlenmeniz ve Allah'ın lütfundan istemeniz için" buyurarak, dinlenmeyi geceye, rızık arama isteğini de gündüze ait kıldı. Edebiyatçılar nazarında buna leff-i neşr-i müretteb denir. Çünkü birinci birinciye, ikinci de ikinciye aittir. Bu, güzel edebî sanatlardandır.

3. "لا تفرح Şımarma" ile "الفرحين şımarıklar" arasında cinâs-ı iştikâk vardır. الفساد ile المفسدين arasında da aynı sanat vardır.

4. "إنه لذو حظ عظيم Onun büyük bir nasibi vardır" cümlesi, muhatap kuşku ve tereddüt içinde olduğu için, إن ve ل ile pekiştirilmiştir, te'kîd edilmiştir.

5. "تمنوا مكانه بالأمس Dün onların yerinde olmayı temenni ederler..." cümlesinde kinaye vardır. Yüce Allah, "dün" kelimesini yakın geçmiş zamandan kinaye olarak kullanmıştır.

6. "يبسط Bollaştırır" ile "يقدر daraltır" arasında tıbâk sanatı vardır.

7. "من جاء بالحسنة فله خير منها Kim bir iyilik getirirse, onun için ondan daha hayırlısı

74 Beyzâvî, 2/96.
75 Rahman sûresi, 55/26-27.

vardır" ile "ومن جاء بالسيئة فلا يجزي Kim de bir kötülük getirirse, ona da sadece misliyle karşılığı verilir" cümlesi arasında güzel bir mukâbele sanatı vardır.

8. "إلاّ وجهه Sadece onun yüzü..." ifadesinde mecâz-ı mürsel vardır. Cüz' (yüz) zikredilmiş, küll (Allah'ın (c.c.) zatı) kastedilmiştir.

BİR NÜKTE

Bazı âlimler: Kimi kanaat doyurmazsa, ona Kârûn'un mülkü dahi yetmez demiş ve şu beyitleri okumuşlardır:

هي القناعة لا تبغى بها بدلاً فيها النعيم وفيها راحة البدن

انظر لمن ملك الدنيا بأجمعها هل راح منها بغير القطن والكفن

Kanaat öyle iyi bir şeydir ki, onun yerine başka bir şey istemezsin. Nimetler de onda, bedenin rahatı da ondadır. Bütün dünyaya sahip olana bir bak. Bu dünyadan, pamuk ve kefenden başka bir şey götürdü mü?...

Allah'ın yardımıyle Kasas sûresinin tefsiri bitti.

ANKEBÛT SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 69 âyettir.

Sûreyi Takdim

Ankebût Sûresi Mekke'de inmiştir. Allah'ın birliği, peygamberlik, öldükten sonra dirilme ve hesap gibi temel inanç konularını işler. Bu mübarek sûrenin ağırlık noktasını "İman" ve bu dünya hayatındaki "İmtihan kanunu" teşkil eder. Çünkü müslümanlar Mekke'de çok büyük şiddet ve sıkıntılarla karşılaşmışlardı. Dolayısıyle bu sûrede, özellikle peygamberlerin kıssaları anlatılırken, fitne ve imtihan konusu uzun ve genişçe ele alınmıştır.

Bu mübarek sûre, şu âyet-i kerîmelerle açık bir şekilde konuya girer: "Elif, Lâm, Mîm. İnsanlar imtihandan geçirilmeden, sadece iman ettik demekle bırakılacaklarını mı sandılar?" Sûre, imanın sadece dil ile söylenen bir kelime olduğunu sanan bir grup insandan sözederek devam eder. Bir sıkıntı veya mihnetle karşılaştıklarında, hemen sapıklık Cehennemine dönerler. Ahiret azabı dünya azabından daha hafifmiş gibi, dünya azabından kurtulmak için, İslâm'dan çıkarlar." İnsanlardan kimi vardır ki, Allah'a inandık der. Fakat Allah uğrunda eziyete uğratıldığı zaman, insanların işkencesini Allah'ın azabı gibi sayar..."

Sûre, peygamberlerin sıkıntıları ve Allah'ın risaletini tebliğ hususunda karşılaştıkları şiddet ve zorluklardan bahsederek devam eder. Nuh kıssasıyle başlar, sonra İbrahim, sonra Lut, sonra da Şuayb (aleyhimusselâm)'ın kıssasını anlatır. Âd ve Semûd gibi bazı zorba ve azgın milletlerden, Kârûn, Hâmân ve diğer azgınlardan bahseder ve onların başlarına gelen helâki hatırlatır. "Onlardan herbirini, günahları sebebiyle suçüstü yakaladık, kiminin üzerine taş yağdıran fırtına gönderdik..."

Peygamberlerin kıssalarında, ders alınacak sıkıntı ve imtihanlar vardır. Bu dersler, büyük gayretlere karşılık çok az ürün almayı temsilî olarak ifade eder. İşte Nuh (a.s.), kavminin arasında, onları Allah'a çağırarak 950 sene yaşar, Buna rağmen ona çok az kimse inanır. "Andolsun ki, biz Nuh'u kendi kavmine gönderdik de, o, 950 yıl onların arasında kaldı. Sonunda zulümlerini sürdürürken Tûfân kendilerini yakalayıverdi." Peygamberlerin babası Allah'ın dostu, İbrahim (a.s.) de kavminin doğru yola gelmesi için her vesileye başvurur ve her türlü delili getirerek onlarla mücadele eder. Sonuç yine taşkınlık, yine azgınlık: "Dediler ki, "Onu öldürün, yahut yakın" Ama Allah onu ateşten kurtardı."

Lut (a.s.)'un kıssasında ise utanmadan veya arlanmadan, rezillikle övünüldüğü görülür: "Lut'u da gönderdik. O kavmine demişti ki, gerçekten siz, daha önce hiçbir milletin yapmadığı bir hayasızlık yapıyorsunuz."

Peygamberler'in kıssalarını kısaca anlattıktan sonra, bu mübarek sûre, Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğinin doğruluğunu açıklayarak devam eder. Muhammed (s.a.v.), okuma ve yazma bilmeyen bir kimsedir. Böyle olduğu halde onlara bu mucize kitabı getirmiştir. İşte bu, o kitabın, âlemlerin Rabbinin sözü olduğunu gösteren en büyük delillerden biridir: "Sen bundan önce ne bir yazı okur, ne de elinle onu yazardın, Öyle olsaydı batıla uyanlar kuşkulanırlardı. "Bundan sonra sûre, bu geniş kâinatta fışkıran ve Allah'ın birliğini ve kudretini gösteren delillerden bahseder. Daha sonra da sıkıntı ve zorluklar karşısında sabreden, canı ve malıyla cihat eden, imtihan ve sıkıntılara karşı duran kimselere verilecek mükâfatı açıklayarak sona erer: "Ama bizim uğrumuzda cihat edenleri, elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz. Kuşkusuz Allah, iyi davrananlarla beraberdir."

İSMİ

Yüce Allah bu sûrede, örümcek manasına gelen "ankebût"u, yontulmuş putlar ve ilah oldukları iddia edilen varlıklar için misal getirdiğinden dolayı, bu sûreye, "Ankebût sûresi" adı verilmiştir: Allah'tan başkasını dost edinenlerin durumu, kendine yuva yapan örümceğin durumu gibidir..."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الٓمّٓ ﴿١﴾ اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُّتْرَكُوْٓا اَنْ يَّقُوْلُوْٓا اٰمَنَّا وَهُمْ
لَا يُفْتَنُوْنَ ﴿٢﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ
الَّذِيْنَ صَدَقُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكٰذِبِيْنَ ﴿٣﴾ اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ
يَعْمَلُوْنَ السَّيِّاٰتِ اَنْ يَّسْبِقُوْنَا ۭ سَاۗءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ﴿٤﴾ مَنْ كَانَ يَرْجُوْا
لِقَاۗءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ ۭ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿٥﴾ وَمَنْ جَاهَدَ
فَاِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهٖ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦﴾
وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَحْسَنَ الَّذِيْ كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٧﴾ وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ
بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ۭ وَاِنْ جَاهَدٰكَ لِتُشْرِكَ بِيْ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ فَلَا
تُطِعْهُمَا ۭ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٨﴾ وَالَّذِيْنَ
اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصّٰلِحِيْنَ ﴿٩﴾ وَمِنَ
النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ فَاِذَآ اُوْذِيَ فِي اللّٰهِ جَعَلَ
فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللّٰهِ ۭ وَلَىِٕنْ جَاۗءَ نَصْرٌ مِّنْ رَّبِّكَ
لَيَقُوْلُنَّ اِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ ۭ اَوَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِمَا فِيْ صُدُوْرِ
الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٠﴾ وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ
﴿١١﴾ وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوْا سَبِيْلَنَا
وَلْنَحْمِلْ خَطٰيٰكُمْ ۡ وَمَا هُمْ بِحٰمِلِيْنَ مِنْ خَطٰيٰهُمْ مِّنْ شَيْءٍ ۭ
اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿١٢﴾ وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالًا مَّعَ
اَثْقَالِهِمْ ۡ وَلَيُسْـَٔلُنَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَمَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿١٣﴾
وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَلَبِثَ فِيْهِمْ اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا
خَمْسِيْنَ عَامًا فَاَخَذَهُمُ الطُّوْفَانُ وَهُمْ ظٰلِمُوْنَ ﴿١٤﴾

فَأَنجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾
وَإِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ
لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ
أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا ۚ إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ
لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِندَ اللَّهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ
وَاشْكُرُوا لَهُ ۖ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَإِن تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ
أُمَمٌ مِّن قَبْلِكُمْ ۖ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾
أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى
اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ
ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَن يَشَاءُ ۖ وَإِلَيْهِ
تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ
وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾
وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَٰئِكَ يَئِسُوا
مِن رَّحْمَتِي وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٣﴾
فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا اقْتُلُوهُ
أَوْ حَرِّقُوهُ فَأَنجَاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ
لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٤﴾ وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ
أَوْثَانًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ ثُمَّ يَوْمَ
الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم
بَعْضًا وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ

فَـاٰمَنَ لَهُ لُوطٌ ۘ وَقَالَ اِنِّي مُهَاجِرٌ اِلٰى رَبِّيْ ۭ اِنَّهُ
هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٢٦﴾ وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ
وَجَعَلْنَا فِيْ ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتٰبَ وَاٰتَيْنٰهُ اَجْرَهٗ فِي الدُّنْيَا ۚ
وَاِنَّهٗ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٢٧﴾

Bismillâhirahmânirrahîm

1. Elif. Lâm. Mîm.

2. İnsanlar, imtihandan geçirilmeden, sadece "İman ettik" demeleriyle bırakılıvereceklerini mi sandılar?

3. Andolsun ki, biz onlardan öncekileri de imtihandan geçirmişizdir. Elbette Allah, doğruları ortaya çıkaracak, yalancıları da mutlaka ortaya koyacaktır.

4. Yoksa kötülükleri yapanlar bizden kaçabileceklerini mi sandılar? Ne kadar kötü hüküm veriyorlar!

5. Kim Allah'a kavuşmayı umuyorsa, bilsin ki Allah'ın tayin ettiği o vakit elbet gelecektir. O, her şeyi işiten ve bilendir.

6. Cihâd eden, ancak kendisi için cihâd etmiş olur. Şüphesiz Allah, âlemlerden müstağnîdir.

7. İman edip iyi işler yapanların günahlarını elbette sileriz ve onlara yaptıklarının daha güzeli ile karşılık veririz.

8. Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak banadır. O zaman, size yapmış olduklarınızı haber vereceğim.

9. İman edip iyi işler yapanları, muhakkak sâlihler zümresi içine katarız.

10. İnsanlardan kimi vardır ki, "Allah'a inandık" der; fakat Allah uğrunda eziyete uğratıldığı zaman, insanların işkencesini Allah'ın azabı gibi tutar. Halbuki Rabbinden bir nusret gelecek olsa, mutlaka, "Doğrusu biz de sizinle beraberdik" derler. İyi de, Allah, herkesin kalbindekileri en iyi bilen değil midir?

11. Allah, elbette iman edenleri de, iki yüzlüleri de bilir.

12. Kâfirler, iman edenlere, "Bizim yolumuza uyun, sizin günahlarınızı biz yüklenelim" derler. Halbuki onların günahlarından hiçbir şey yüklenecek değillerdir. Gerçekte onlar, kesinikle yalan söylemektedirler.

13. Elbette kendi yüklerini, kendi yükleriyle birlikte nice yükleri taşıyacaklar ve uydurup durdukları şeylerden kıyamet günü mutlaka sorguya çekileceklerdir.

14. Andolsun ki biz Nuh'u kendi kavmine gönderdik de, o, dokuzyüzelli yıl onların arasında kaldı. Sonunda, onlar zulümlerini sürdürürken tufan kendilerini yakalayıverdi.

15. Fakat biz onu ve gemidekileri kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret yaptık.

16. İbrahim'i de gönderdik. O kavmine şöyle demişti: Allah'a kulluk edin. O'na karşı gelmekten sakının. Eğer bilmiş olsanız bu sizin için daha hayırlıdır.

17. Siz Allah'ı bırakıp sadece birtakım putlara tapıyor, asılsız sözler uyduruyorsunuz. Bilmelisiniz ki, Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, size rızık veremezler. O halde rızkı Allah katında arayın. O'na kulluk edin ve O'na şükredin. Ancak O'na döndürüleceksiniz.

18. Eğer yalan sayarsanız, bilin ki sizden önceki birçok milletler de yalan saymışlardır. Peygamber'e düşen, yalnız açık bir tebliğdir.

19. Allah'ın, mahlukunu ilk baştan nasıl yarattığını, sonra bunu tekrarladığını görmediler mi? Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır.

20. De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da, Allah ilk baştan nasıl yaratmış bir bakın. İşte Allah bundan sonra başka bir yaratılışla yaratacaktır. Gerçekten Allah her şeye Kâdir'dir.

21. O, dilediğine azap eder, dilediğini esirger. Ancak O'na döndürüleceksiniz.

22. Siz ne yeryüzünde ne de gökte âciz bırakamazsınız. Allah'tan başka bir dost ve yardımcı da bulamazsınız.

23. Allah'ın âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenler -işte onlar- benim rahmetimden ümitlerini kesmişlerdir ve onlar için elem verici bir azap vardır.

24. Kavminin cevabı ise, "Onu öldürün yahut yakın!" demelerinden ibaret oldu. Ama Allah onu ateşten kurtardı. Doğrusu bunda, iman eden bir kavim için ibretler vardır.

25. İbrahim dedi ki: Siz, dünya hayatında aranızdaki muhabbet uğruna -sadece bunun için- Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz. Sonra kıyamet günü birbirinizi tanımayacak,

birbirinizi lanetleyeceksiniz. Varacağınız yer Cehennemdir ve hiç yardımcınız da yoktur.

26. Bunun üzerine Lut O'na iman etti ve İbrahim: "Doğrusu ben Rabbim'e hicret ediyorum. Şüphesiz O, mutlak güç ve hikmet sahibidir" dedi.

27. Ona İshak ve Yakub'u bağışladık. Peygamberliği ve kitapları, onun soyundan gelenlere verdik. Ona mükâfatını dünyada verdik. Şüphesiz o, ahirette de sâlihlerdendir.

KELİMELERİN İZAHI

فتنة : Fitne; denemek, imtihan etmek demektir.

أثقال : Eskâl, insanın güçlükle taşıyabildiği ağır yük manasına gelen ثقل kelimesinin çoğuludur. Burada eskâl'den maksat, günahlar ve veballerdir.

لبث : Kaldı, oyalandı.

إفكا : İfk; yalan ve günah demektir.

تقلبون : Döndürülürsünüz.

NÜZÛL SEBEBİ

Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın şöyle dediği rivayet olunur: Ben anneme iyi davranan bir kimseydim. Müslüman olunca annem dedi ki: Ey Sa'd! Bu, ortaya yeni çıkardığın din nedir? Ya bu dinini bırakırsın, ya da, ben ölünceye kadar ne yer ne içerim. Sonra ölürüm de, bu yüzden kınanırsın ve sana: "Ey ana katili" diye hitap edilir. Ben dedim ki: Anneciğim bunu yapma. Ben, bu dinimi hiçbir şey için bırakmam. Sa'd diyor ki: Annem, hiçbir şey yemeden bir gün bir gece durdu. Dolayısıyle halsiz düştü. Sonra yine yemeden, bir gün bir gece daha durdu. Bunu görünce dedim ki: Anneciğim, vallahi sen biliyorsun ki, senin yüz canın olsa ve birer, birer çıksalar, ben bu dinimi aslâ bırakmam. İster ye, ister yeme. Annem bunu görünce, yemeği yedi. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi: "Biz insana, anababasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Eğer onlar, seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme..."[1]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. الم Elif, Lâm, Mîm. Bu hurûf-i mukatta'a, Kur'ân'ın mucizeliğine dikkat çekmek içindir.[2]

2. أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لا يُفْتَنُونَ Bu âyetin başındaki hemze, istifhâm-ı

1 Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, s. 195. Bazı rivayetlerde, çocukları ona bir şey yedirmek istediklerinde, ağzını, ağaç sokarak açtıkları bildirilmektedir.

2 Hurûf-i mukatta'a hakkında, Bkz. Bakara sûresinin başı.

inkârî içindir. Yani, insanlar imtihana tâbi tutulmadan, sadece dil ile, "İman ettik" demekle bırakılacaklarını mı sanıyorlar? Hayır, durum onların sandığı gibi değildir. Aksine, gerçek mü'minlerle münafıkların birbirlerinden ayrılmaları için imtihan edilmeleri gerekir. İbn Cüzeyy şöyle der: Bu âyet, Mekke'de bulunan zayıf mü'minlerden bir grup hakkında inmiştir. Ammâr b. Yâsir (r.a.) ve diğerleri, bu mü'minlerdendir. Kureyş kâfirleri, müslüman oldular diye onlara eziyet verir ve işkence ederlerdi. Bundan dolayı mü'minlerin gönülleri daralmış, Allah da, bu âyetle onları rahatlatmış, öğüt vermiş ve bunun bir imtihan olduğunu bildirmiştir ki, eziyetlere karşı sabretmeye ve iman üzerinde sebât etmeye kendilerini alıştırsınlar. Bunun, kulları hakkında devamlı uyguladığı bir kanun olduğunu onlara bildirdi. Allah, kâfirleri mü'minlere musallat kılar ki, bununla mü'minleri temize çıkarsın ve gerçek mü'minle yalancı mü'min ortaya çıksın.[3]

3. وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ Andolsun ki, onlardan öncekileri de çeşitli sıkıntı, zorluk ve musibetlerle imtihan edip denedik. Beyzâvî der ki: Yani bu, bütün milletler hakkında geçerli olan ilahî bir kanundur. Aksini beklemek doğru olmaz.[4] فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ Allah, iman iddiasında doğru olanlarla yalancı olanları birbirinden mutlaka ayıracaktır. Yüce Allah burada, yalancıların vasıflarının sürekli olduğunu ve yalanın, ruhlarına iyice yerleştiğini, göstermek için, yalancıların niteliğini bildiren kelimeyi ism-i fâil olarak الكاذبين şeklinde ifade etti. Doğruların niteliklerini ise, bunların aksine الذين صدقوا şeklinde, fiil kipiyle ifade etti. Çünkü fiil, devamlı yenilenmeyi ifade eder. Fahreddin Râzî şöyle der: İsm-i fâil, birçok yerde, yapılan işin sabit olduğunu ve yapanın ruhuna iyice yerleştiğini gösterir. Geçmiş zaman kipi ise bunu göstermez. Nitekim şöyle denilir: "Falanca şarap içti", "Falanca şarap içen bir kimsedir." Şüphesiz burada, birinci cümledeki fiil kalıbından, sürekli içki içtiği ve bu işe iyice alıştığı anlaşılmaz. İkincisi böyle değildir.[5]

4. أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَنْ يَسْبِقُونَا Küçük ve büyük günahları işleyen suçlular, azabımızdan kurtulacaklarını ve bizi âciz bırakacaklarını mı sanıyorlar? سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ Ne kötü hüküm veriyorlar. Sâvî şöyle der: Âyet, bir kınamadan, daha şiddetli bir kınamaya geçiyor. Birincisi de insanların inkârlarında devam etmelerine rağmen Allah'ın azabından kaçıp kurtulacaklarını zannetmelerini kınamaktaydı.[6]

5. مَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ Yüce Allah, kulların dünyada başıboş bırakılmayacaklarını açıkladıktan sonra, burada da ahirete inanan ve onun için amel eden kimsenin amelini zâyi etmeyeceğini ve ümidini boşa çıkarmayacağını açıkladı. Yani, kim Allah'ın sevabını umuyorsa, O'na kavuşup da kendisine mükâfatını vereceği zamana kadar, dünyada Allah'a itaat uğrunda sabırla gayret

3 et-Teshîl, 3/113.
4 Beyzâvî, 2/97.
5 et-Tefsîru'l-kebîr, 25/29.
6 Sâvî Hâşiyesi, 3/230.

göstersin. Çünkü Allah'a kavuşma zamanı yakındır. Her gelecek olan şey, yakındır. Âyet, mü'minler için bir teselli ve Naîm Cennetinde kendilerine iyi şeylerin verileceğine dair bir vaattir. وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ Yüce Allah; kulların sözlerini işitici, açık ve gizli hallerini bilicidir.

6 وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ Kim, itaat ve nefsin arzularına karşı kendini tutma konusunda sabreder ve kendini buna zorlarsa Onun bu gayretinin faydası yine kendine aittir. إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ Şüphesiz Yüce Allah, kullara muhtaç değildir. Ne itaat edenlerin itaati O'na fayda verir, ne de âsilerin isyanı zarar verir.

7. وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ İman edip iyi amel işleyenler var ya, لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ İşte onların, iman ve salih amelleri sebebiyle geçmiş günahlarını mutlaka sileceğiz. وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ Ve itaatten ibaret olan iyi amellerinin karşılığını mutlaka onlara vereceğiz.

8. وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا İnsana, ana-babasına son derece iyi davranmasını kesin bir şekilde emrettik. Çünkü ana-baba, onun varlığının sebebidir. Çocuğun onlara son derecede lütuf ve ihsan ile muamele etmesi, onların çocuk üzerindeki bir hakkıdır. Baba, çocuğu için harcama yaptığından, anne de şefkat gösterdiğinden dolayı, bu, onların hakkıdır. Sâvî şöyle der: Yüce Allah'ın, çocuklara anne ve babalarına iyi davranmalarını emredip anne-babalara, çocuklarına karşı böyle bir emir vermemesinin sebebi şudur: Çocuklar, katı ve ana-babaya itaat etmeyecek bir fıtratta yaratılmışlardır. Bu sebeple, Allah, onlara, tabiî olarak yapmayacakları şeyi emrederek onları mükellef kıldı. Ana-baba ise, çocuklarına karşı merhamet ve şefkatle dolu olarak yaratılmışlardır. Onları da yaratıldıkları hal üzere bırakmıştır.[7] وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا Onlar, senin, Allah'ı inkâr etmen ve ilah olması doğru olmayan bir şeyi O'na ortak koşman için bütün güçlerini harcasalar ve buna aşırı derecede hevesli olsalar da, bu hususta onlara itaat etme. Çünkü Allah'a isyan hususunda mahluka itaat edilmez. إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ Bütün mahlukatın, mü'minin, kâfirin, iyinin ve kötünün dönüşü Banadır. Herbirine yaptığının karşılığını vereceğim. Burada, anne ve babasına iyi davranan ve doğru yolda giden kimseler için güzel bir vaad; anne ve babasına isyan eden ve kötü yolda gidenler için de bir tehdit vardır.

9. وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ İman edip iyi işler yapanlara gelince, onları mutlaka Cennete sâlihler grubuna sokacağız. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, insanları, sâlihlerin mertebelerini elde etmeye teşvik için, iyi işler yapan mü'minlerin hallerini tekrar misal verdi. الصالحين kelimesi, mübalağa ifade eder. Yani, onlar son derece iyi insanlardır.[8]

---

7 Sâvî Hâşiyesi, 3/231.
8 Kurtubî, 13/329.

Yüce Allah önceki âyetlerde, samimi mü'minler için hazırlamış olduğu nimetleri anlattıktan sonra, burada da tereddüt içinde bulunan münafıkların halini anlatmak üzere şöyle buyurdu:

10. وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللهِ İnsanlardan bir grup vardır ki, dilleriyle, Allah'a inandık derler. Onlardan biri imanı yüzünden eziyete uğradığında dinden döner ve insanların kendisine yaptığı eziyeti, Allah'ın şiddetli azabının insanları inkârdan döndürmesi gibi, kendisini imandan çeviren sebep sayar. Tefsirciler şöyle der: "كعذاب الله Allah'ın azabı gibi" terkibiyle yapılan benzetme şöyledir: Allah'ın azabı, mü'minlerin küfre dönmelerine engeldir. Bunun gibi münafıklar da, kendilerine yapılan eziyeti, iman etmelerine engel saydılar. Halbuki imanları, sabretmelerini, cesur olmalarını, işkencede bir tatlılık, sıkıntılarda bir lütuf hissetmelerini gerektirir. Çünkü iyi son, takvâ sahiplerinindir. Fahreddin Râzî şöyle der: Mükellefler üç kısımdır: Birincisi, güzel inancını açıklayan mü'min. İkincisi, kâfirliğini ve inadını açıkça belli eden kâfir. Üçüncüsü de, bu ikisi arasında müttereddit olan münafık. O, diliyle iman "ettim der", fakat kâfirliğini kalbinde gizler. İşte Yüce Allah," elbette Allah, doğrularla yalancıları birbirinden ayıracaktır" meâlindeki âyetle iki grubu anlattıktan sonra, burada da, "insanlardan bir grup da, Allah'a inandık der. Fakat..." meâlindeki âyetle üçüncü grubu anlattı. Âyetteki nükte şudur: Yüce Allah, sabırlı mü'minlerin şerefini ve münafık kâfirin âdîliğini anlatmak istedi de, orada: "Mü'min, Allah'ın yolunu bıraksın diye, eziyete uğradı, fakat bırakmadı. Münafık kâfir de eziyete uğradı, fakat o, hemen Allah'ı bıraktı. Halbuki, dıştan, eziyet edenlere muvâfakat edip kalbinin iman ile mutmain olması mümkündü. Buna rağmen öyle yapmadı. Aksine Allah'ı tamamen bıraktı.[9] وَلَئِنْ جَاءَ نَصْرٌ مِنْ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ Mü'minlere bir yardım, bir fetih ve ganimetler geldiğinde, o tereddüt içindeki münafıklar: Hemen "Biz sizinle beraberdik. Düşmana karşı size yardım ediyorduk. Elde ettiğiniz ganimetlerden bize de pay ayırın" derler. Yüce Allah onlara şöyle cevap verir: أَوَلَيْسَ اللهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ Bu soru, istifhâm-ı takrîrîdir. Yani, Allah, gönüllerde gizli olan hayrı ve şerri, insanların kalplerindeki imanı ve münafıklığı bilmiyor mu? Evet, O her şeyi bilendir. Sonra Yüce Allah, şöyle buyurarak bunu pekiştirdi:

11. وَلَيَعْلَمَنَّ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ Allah, mü'minlerin de münafıkların da durumlarını, kullarına mutlaka açıklayacak ki, birbirlerinden ayrılsınlar. Münafık rezil olsun, samimi mü'minin de şerefi ortaya çıksın. Tefsirciler şöyle der: "وليعلمن الله Allah mutlaka bilecek" sözünden maksat, Allah'ın ilmini insanlara açıklamasıdır ki, durumu onlar da bilsin. Yoksa Allah, olmuşu da olacağı da, şu anda olanı da bilir. Hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Öyleyse burada Allah'ın bilmesinden maksat, bilmediği ve ona gizli kalan bir şeyi öğrenmesi değil, bildiğini ortaya çıkarmak türünden bir bilgidir. İbn Abbas, bilmeyi görmek manasına tefsir etmiştir.[10]

9 et-Tefsîru'l-kebîr, 25/37.

10 Bkz, Muhtasaru İbn Kesîr, 3/28.

12. وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ Kâfirler, mü'minlere şöyle der: "Biz inkâr ettiğimiz gibi siz de inkâr edin. Bizim yolumuza girin. Eğer bunun bir günahı veya cezası varsa, onu biz yükleniriz." İbn Kesîr şöyle der: Kâfirlerin bu teklifi "Sen şunu yap. Günahın benim boynuma" diyen kimsenin sözüne benzer.[11] Eğer, "ولنحمل taşıyalım" kelimesi emir kipidir. Kişinin, kendisine emir vermesi nasıl doğru olur?" denilirse, şöyle deriz: Kip, emir kipidir. Mana ise şart ve cevaptır. Yani, "Bize uyarsanız günahınızı yükleniriz" demektir. وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ Halbuki onlar, bunların günahlarından herhangi birini yüklenecek değillerdir. Çünkü hiç kimse, kimsenin günahını yüklenmez إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ Kuşkusuz onlar, bu hususta yalan söylüyorlar.

13. وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ Onlar, hem kendi günahlarını yüklenecekler, hem de, saptırdıkları kimselerin günahlarından hiçbir şey eksiltmeden, onların günahları kadar da günah yüklenecekler. Nitekim, hadiste şöyle buyrulmuştur: Kim, bir sapıklığa çağırırsa, ona uyanların günahı kadar bir günah onun üzerine yazılır. Uyanların günahlarından da hiçbir şey eksilmez.[12] وَلَيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ Allah'a karşı uydurdukları yalandan, kınanacak ve azarlanacak şekilde sorguya çekileceklerdir.

Bundan sonra Yüce Allah, Rasulullah (s.a.v.)'e müşriklerden gördüğü eziyetlere karşı teselli etmek için Nuh (a.s.)'un kıssasını anlattı.

14. وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا Andolsun ki , Nuh'u da kavmine gönderdik. Nuh, kavmini Allah'ı birlemeye çağırarak, dokuzyüzelli yıl onların arasında kaldı. Kavmi puta tapıyordu, onu yalanladılar. فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ Onlar inkâr ve sapıklıklarında ısrar ederken, Allah onları Tûfân'la yok etti. Ebussuûd şöyle der: Tûfân; bir şeyin etrafında çokça ve şiddetle dolaşan sel, rüzgâr ve zifiri karanlık gibi her şeydir. Çoğunlukla su tufanı için kullanılmıştır.[13] Râzî şöyle der: "وهم ظالمون Onlar zulmettikleri halde" sözünde şu nükteye işaret vardır: Yüce Allah, zulmün mücerret varlığı sebebiyle zulmetmez. Ancak, zulümde ısrar edilmesi nedeniyle azap eder. Bunun içindir ki, Yüce Allah وهم ظالمون buyurmuştur. Yani, "onlar, zulümlerine devam ederken, Allah onları yok etti" demektir.[14]

15. فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ Nuh'u ve onunla beraber gemiye binen, inanmış çoluk-çocuğu ve kendisine inananları boğulmaktan kurtardık. وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ Bu korkunç olayı, onlardan sonra gelecek insanlar için ders alacakları bir ibret kıldık.

11 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/30.
12 Müslim, İlim; 15; Tirmizî, İlim, 15.
13 Ebussuûd, 4/166.
14 et-Tefsîru'l-kebîr, 25/42.

16. وَإِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ İbrahim'i de gönderdik. O, kavmine, "Allah'a kulluk edin, O'na karşı gelmekten sakının" dedi. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, kulu, rasulü, dostu ve hanîflerin önderi İbrahim (a.s.) hakkında bilgi veriyor. Onun, kavmini tek ve ortağı olmayan Allah'a ibadete, sadece O'ndan korkmaya, rızkı sadece O'ndan istemeye ve yalnız O'na şükretmeye çağırdığını haber veriyor. Kuşkusuz, nimetlere karşı kendisine şükredilecek olan O'dur. O'ndan başka nimet veren yoktur.[15] ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ Eğer hayrı ve şerri tanıyıp onları birbirinden ayırabiliyorsanız, bilin ki, Allah'a ibadet edip O'ndan korkmak, sizin için, putlara tapmaktan daha hayırlıdır.

17. إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا Siz, fayda veya zarar verecek bir şeye tapmıyor, sadece kendi elinizle yaptığınız taştan putlara tapıyorsunuz. وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا Yalan ve boş şey uyduruyorsunuz. İbn Abbas: Putları yontup şekil vererek asılsız işler yapıyorsunuz, der.[16] إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا O taptıklarınız size rızık veremezler. فَابْتَغُوا عِنْدَ اللَّهِ الرِّزْقَ Öyleyse, rızkı sadece Allah'tan isteyin. Çünkü rızkı verebilecek O'dur. وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ Sadece O'na kulluk edin, O'na boyun eğin. Size verdiği nimetlerden dolayı da O'na şükredin. إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ Kıyamet gününde başkasına değil, sadece O'na döneceksiniz. O herkese amelinin karşılığını verecektir.

18. وَإِنْ تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ Yüce Allah, kendini birlemenin gereğini açıkladıktan sonra, bunu yapmayanları tehdit etti. Yani, beni yalanlarsanız, bu yalanlamanızla bana aslâ zarar veremezsiniz. Sadece kendinize zarar verirsiniz. Sizden önce de birçok millet, peygamberleri yalanlamıştı da, başlarına Allah'ın azabı gelmişti. Onların başına gelen, sizin de başınıza gelecektir.[17] وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ Peygamber'e, Allah'ın emirlerini tebliğ etmekten başka bir şey düşmez. İnsanları doğru yola iletmek onun görevi değildir. Taberî şöyle der: el-Belâğul-mübîn'den maksat; işitene, ondan ne murat edildiğini açıklayan ve kendisinden ne kastedildiği anlaşılan tebliğdir.[18]

19. أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ O parlak delilleri yalanlayanlar, Yüce Allah'ın mahlukatı, ilk önce yoktan nasıl yarattığını görmediler mi? Niçin bu ilk yaratılışa

15 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/32.

16 Bu fiilin "الخلق yaratmak" kökünden olmasına göre, zâhirî mana budur. Bu, Mücâhid ve Hasan el-Basrî'nin görüşüdür. İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir. Bir görüşe göre, fiil, "الاختلاق uydurmak" mastarındandır. Buna göre mana, "uyduruyor, yalan söylüyorsunuz" şeklinde olur.

17 İbn Kesîr şöyle der: Âyetin akışından anlaşılan şudur: Bunların hepsi İbrahim (a.s.)'in sözüdür. O, ahiretin varlığını isbat etmek için, bunları, kavmine karşı delil olarak kullanır. Zira, bütün bu sözlerden sonra gelen, "kavminin cevabı ise..." sözü bunu gösterir. Taberî ise, bu sözler, "Yüce Allah'ın Mekke kâfirlerine yönelttiği kelamından olup İbrahim'in sözlerinden değildir. Bununla, Nebî (s.a.v.)'yi teselli etmek murat olunmuştur" görüşündedir. İbn Kesîr'in görüşü daha açıktır.. En iyisini Allah bilir.

18 Taberî, 20/89.

bakıp da, haşir günü tekrar diriltileceklerine delil getirmiyorlar? Katâde şöyle der: Yani, cisimler öldükten sonra, Allah'ın onları tekrar diriltmesinin nasıl mümkün olacağını, delillere bakıp düşünerek anlamadılar mı? إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللهِ يَسِيرٌ Şüphesiz bu, Allah için kolay bir iştir. O halde, öldükten sonra dirilmeyi ve haşri nasıl inkâr ediyorlar? Zira, ilk defa yaratabilen, tekrar da yaratabilir. Kurtubî şöyle der: Bazılarının dediğine göre âyetin manası şöyledir: Onlar, Allah'ın, meyveleri nasıl yoktan yarattığını görmediler mi? Meyveler bir süre yaşar, sonra yok olurlar, Sonra Allah onları tekrar canlandırır. İşte bunun gibi, insanı da yoktan yaratır, ondan bir çocuk yarattıktan sonra onu öldürür. Çocuktan da başka bir çocuk yaratır. Diğer canlı varlıklar da bunun gibidir. Siz, O'nun, yoktan varetme hususundaki gücünü gördüğünüzde, biliniz ki, o, tekrar diriltmeye de kâdirdir. Çünkü O, birşeyin olmasını istediğinde ona "ol" der, o da oluverir.[19]

20. قُلْ سِيرُوا فِي الأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ O, öldükten sonra dirilmeyi inkâr edenlere de ki, yeryüzünün her tarafını dolaşın da, bakın çokluklarına ve şekillerinin farklılığına, dillerinin, renklerinin ve huylarının değişikliğine rağmen, Yüce Allah mahlukatı nasıl yaratmış! Geçmiş toplumların yerlerine yurtlarına ve kalıntılarına bakın, Allah onları nasıl yok etmiş. Bakın da, Allah'ın gücünün sonsuzluğunu görün. ثُمَّ اللهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الآخِرَةَ Sonra Yüce Allah, ahirette, onları diğer bir yaratılışla yaratacaktır. إِنَّ اللهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ Kuşkusuz, Allah'ın herşeye gücü yeter, hiçbir şey O'nu âciz bırakamaz. Varlıkları yoktan yaratmak ve öldükten sonra tekrar diriltmek O'nun gücü dâhilindedir.

21. يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ Allah, hükümrândır, tasarruf yetkisi O'nundur. Dilediğini yapar ve istediği hükmü verir. Yaratmak ve emretmek sadece O'na mahsustur. O'na yaptığı sorulmaz. Halbuki yaratılmışlar, yaptıklarından sorumludur. وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ Kıyamet günü sadece O'na döndürüleceksiniz.

22. وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الأَرْضِ وَلا فِي السَّمَاءِ Allah'ın azabından kurtulamazsınız. Ne gökte, ne de yerde kaçacağınız bir yer yoktur. Kurtubî şöyle der: Yani, siz gökte de olsanız, Allah'ı âciz bırakamazsınız. Nitekim Yüce Allah: "Sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile ölüm size ulaşır"[20] buyurmuştur. وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلا نَصِيرٍ Allah'ın dışında, ondan gelecek beladan sizi koruyacak herhangi bir dostunuz ve azabına karşı size yardım edecek bir yardımcınız da yoktur.

23. وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللهِ وَلِقَائِهِ Kur'ân'ı ve öldükten sonra dirilmeyi inkâr edenler var ya, أُولَئِكَ يَئِسُوا مِنْ رَحْمَتِي İşte onlar, benim rahmetimden ümit kesmişlerdir. İbn Cerîr şöyle der: Bu ümit kesme olayı, ahirette azabın görüldüğü anda olacaktır.[21] وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ İşte onlar için acı ve elem verici bir azap vardır.

19 Kurtubî, 13/336.
20 Nisâ sûresi, 4/78 Kurtubî, 13/337.
21 Taberî, 20/90.

24. فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلاَّ أَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ İbrahim (a.s.), kavmini Allah'a çağırıp onlara, putlara tapmamalarını söylediğinde, kavminin ona cevabı, sadece, ileri gelen suçluların şu sözü oldu: Ondan kurtulmanız için onu ya öldürün veya ateşe atıp yakın. فَأَنْجَاهُ اللهُ مِنَ النَّارِ Onu ateşe attılar. Yüce Allah ateşi onun için serin ve esenlik kıldı. إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ İbrahim'i ateşten kurtarmamızda, hiç kuşkusuz, Allah'ın varlığına ve sonsuz gücüne inanan bir kavim için, O'nun gücünü gösteren parlak deliller vardır.

25. وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللهِ أَوْثَانًا İbrahim (a.s.), kavmini azarlayıp kınayarak onlara dedi ki: Siz sadece bu putlara tapındınız ve onları Allah'la beraber ilah edindiniz ki, مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا onların ibadet için bir araya toplanmanız sayesinde, bu dünya hayatında aranızda sevgi ve muhabbet devam etsin. ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا Sonra ahirette durum değişir. Bu sevgi ve arkadaşlık düşmanlık ve kine dönüşür. Şöyle ki, orada birbirlerini tanımazlıktan gelirler. Önderler, kendilerine uyanlardan uzak durur. Onların peşinden gidenlerse, önderlere lanet eder. Çünkü dünyadaki arkadaşlıkları Allah rızası için değildi. وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ Hepinizin varacağı yer Cehennemdir. Sizi oradan kurtaracak hiç bir yardımcınız ve destekçiniz yoktur.

26. فَآمَنَ لَهُ لُوطٌ Lut (a.s.) onunla beraber iman etti ve onu tasdik etti. Lut (a.s.) onun kardeşinin oğlu olup açık mucizeleri gördüğünde ona ilk iman eden olmuştur. وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَى رَبِّي İbrahim (a.s.) dedi ki: Allah'ın rızasını kazanma uğruna ben vatanımı terkedip ülkemden göç ediyorum. Tefsirciler şöyle der. Dini üstün kılmak ve yayılmasını sağlamak maksadıyla Irak topraklarından Suriye ve Filistin'e göç etti. إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ Şüphesiz Allah güçlüdür. O'na dayanan zelil olmaz. O, herşeyi yerli yerine koyan hikmet sahibidir.

27. وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ İbrahim, Allah yolunda, kavminden ayrılınca, ona sâlih bir oğul olan İshak'ı bağışladık. Ardından da torunu İshak oğlu Yakub'u bağışladık. Sadece ona mahsus olmak üzere öyle büyük bir lütufta bulunduk. İbrahim'den sonraki bütün peygamberleri onun soyundan getirdik ve semâvî kitapları onun soyundan olan peygamberlere indirdik. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, İbrahim'i (a.s.) dost edinmesi ve onu insanlar için bir önder kılmasının yanında, bunlar da yüce ve değerli hasletlerdir.

Allah, peygamberliği ve kitabı onun soyuna vermiştir. Ondan sonra, hangi peygamber gelmişse, onun sülâlesindendir. İsrailoğullarının bütün peygamberleri, onun oğlu Yakub'un soyundandır. İsmail (a.s.)'in soyundan ise, Hz. Muhammed (s.a.v.)'den başka peygamber gelmemiştir. وَآتَيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا Onun, bütün dinlerde güzel bir şekilde anılmasını sağladık. وَإِنَّهُ فِي الآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ Şüphesiz o, ahirette de,

son derece kâmil kulların içindedir. İşte bu, peygamberlerin babası İbrahim (s.a.) hakkında büyük bir övgüdür.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler; birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "أحسب الناس أن يتركوا أن يقولوا آمنا" insanlar, "iman ettik" demekle bırakılacaklarını mı sandılar?" cümlesi, istifhâm-ı inkârî olup kınama ve azarlama ifade eder.

2. "صدقوا Doğru söylediler" ile "الكاذبين yalancılar" "آمنوا iman ettiler" ile "المنافقين münafıklar", "يعذب azap eder" ile "يرحم merhamet eder" ve "يبدئ ilk defa yaratır" ile يعيد tekrar yaratır" arasında tıbâk sanatı vardır.

3. "فإن أجل الله لآت Allah'ın tayin ettiği vakit, elbette gelecektir" cümlesinde muhatap inkârcı olduğu için, إن ve ل ile pekiştirilmiştir.

4. "السميع العليم Çok iyi işiten, pek iyi bilen" kelimeleri, mübalağa kalıplarıdır.

5. "يسير Kolay" ile سيروا yürüyün" kelimeleri arasında cinâs-ı nâkıs vardır.

6. "فتنة الناس كعذاب الله İnsanların eziyetini, Allah'ın azabı gibi sayar" cümlesinde mürsel mücmel teşbih vardır. Buradan vech-i şebeh hazfedilmiş, dolayısıyle mücmel olmuştur.

7. "ألف سنة الا خمسين عاما Dokuzyüzelli sene" cümlesinde, tefennün (çeşitleme) sanatı vardır. Tefennün yapmak için, الا خمسين سنة demeyip, الا خمسين عاما dedi. Çünkü aynı cümlede bir kelimenin tekrar edilmesi belâgata aykırıdır. Ancak, القارعة ما القارعة cümlesinde olduğu gibi, olayın büyüklüğünü veya korkunçluğunu ifade etmek maksadıyle yapılırsa belâgata aykırı olmaz.

8. "إنما تعبدون من دون الله اوثانا Siz Allah'ı bırakıp sadece putlara tapıyorsunuz..." cümlesinden sonra "إن الذين تعبدون من دون الله Allah'ı bırakıp da taptığınız o putlar" cümlesi getirilerek itnâb üslubu kullanılmıştır. Bu, putlara tapmalarından dolayı, onların âdî iş yaptıklarını göstermek içindir.

9. "اقتلوه أو حرقوه Onu öldürün veya onu yakın" cümlesinde icaz vardır. "Onu ateşte yakın" demektir. Aynı şekilde فأنجاه الله Allah onu kurtardı" cümlesinde de icaz vardır. Yani "Onlar onu ateşe attılar, Allah da onu ateşten kurtardı" demektir.

10. "وليحملن أثقالهم Elbette kendi yüklerini taşıyacaklar" cümlesinde, güzel bir istiâre vardır. Burada günahlar yüklere benzetilmiştir. Çünkü yükler, insanın boynuna ağır gelir.

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ
إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلْفَٰحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَدٍ
مِّنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٨﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ ٱلسَّبِيلَ
وَتَأْتُونَ فِى نَادِيكُمُ ٱلْمُنكَرَ ۖ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ
أَن قَالُوا۟ ٱئْتِنَا بِعَذَابِ ٱللَّهِ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٢٩﴾
قَالَ رَبِّ ٱنصُرْنِى عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾
وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَآ إِبْرَٰهِيمَ بِٱلْبُشْرَىٰ ۖ قَالُوٓا۟ إِنَّا مُهْلِكُوٓا۟
أَهْلِ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ ۖ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا۟ ظَٰلِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ إِنَّ
فِيهَا لُوطًا ۚ قَالُوا۟ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَن فِيهَا ۖ لَنُنَجِّيَنَّهُۥ وَأَهْلَهُۥٓ
إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ كَانَتْ مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٣٢﴾ وَلَمَّآ أَن جَآءَتْ
رُسُلُنَا لُوطًا سِىٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالُوا۟
لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ ۖ إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا ٱمْرَأَتَكَ
كَانَتْ مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٣٣﴾ إِنَّا مُنزِلُونَ عَلَىٰٓ أَهْلِ
هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُوا۟ يَفْسُقُونَ
﴿٣٤﴾ وَلَقَد تَّرَكْنَا مِنْهَآ ءَايَةًۢ بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ
يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۗ فَقَالَ يَٰقَوْمِ
ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱرْجُوا۟ ٱلْيَوْمَ ٱلْءَاخِرَ وَلَا تَعْثَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ
مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا۟
فِى دَارِهِمْ جَٰثِمِينَ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَا۟ وَقَد تَّبَيَّنَ لَكُم
مِّن مَّسَٰكِنِهِمْ ۖ وَزَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَعْمَٰلَهُمْ
فَصَدَّهُمْ عَنِ ٱلسَّبِيلِ وَكَانُوا۟ مُسْتَبْصِرِينَ ﴿٣٨﴾

وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسَىٰ
بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ ۚ
﴿٣٩﴾ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنبِهِ ۖ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا
عَلَيْهِ حَاصِبًا ۚ وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ ۚ وَمِنْهُم
مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ ۚ وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا ۚ وَمَا كَانَ
اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾
مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ
الْعَنكَبُوتِ ۖ اتَّخَذَتْ بَيْتًا ۖ وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ
الْعَنكَبُوتِ ۖ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ
مِن دُونِهِ مِن شَيْءٍ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤٢﴾ وَتِلْكَ
الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۖ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ
﴿٤٣﴾ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ
لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾ اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ
وَأَقِمِ الصَّلَاةَ ۖ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ ۗ
وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾

28. Lut'u da gönderdik. O, kavmine demişti ki: Gerçekten siz, daha önce hiçbir milletin yapmadığı bir hayâsızlığı yapıyorsunuz!

29. "Siz, ille de erkeklere yaklaşacak, yol kesecek ve meclisinizde edepsizlikler mi yapacaksınız?" Kavminin cevabı ise, şöyle demelerinden ibaret oldu: "Doğru söyleyenlerden isen Allah'ın azabını getir bize!

30. Lut: "Şu fesatçılar gürûhuna karşı bana yardım eyle Rabbim!" dedi.

31. Elçilerimiz İbrahim'e müjdeyi getirdiklerinde şöyle dediler:

Biz bu memleket halkını helâk edeceğiz. Çünkü oranın halkı zalim kimselerdir.

32. İbrahim dedi ki: Ama orada Lut var! Şöyle cevap verdiler: Biz orada kimlerin bulunduğunu çok iyi biliyoruz. Onu ve ailesini elbette kurtaracağız. Yalnız karısı müstesnâ, o, geride kalacaklar arasındadır.
33. Elçilerimiz Lut'a gelince, Lut onlar hakkında tasalandı ve onlar(ı düşünmesi) sebebiyle sıkıntıya düştü. Ona, "Korkma, tasalanma! Çünkü biz seni de aileni de kurtaracağız. Yalnız, azapta kalacaklar arasında bulunan karın müstesnâ" dediler.
34. "Biz, şüphesiz, bu memleket halkının üzerine, yoldan çıkmalarına karşılık gökten bir azap indireceğiz."
35. Andolsun ki, biz, aklını kullanacak bir kavim için o ülkeden apaçık bir ibret nişânesi bırakmışızdır.
36. Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik ve Şuayb, Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, ahiret gününe umut bağlayın, yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın!" dedi.
37. Fakat onu yalancılıkla itham ettiler. Derken, kendilerini bir sarsıntı yakalayıverdi ve yurtlarında diz üstü çöke kaldılar.
38. Âd ve Semûd'u da helâk ettik. Bu, sizin için, oturdukları yerlerden apaçık anlaşılmaktadır. Şeytan onlara yaptıkları işleri güzel gösterip onları doğru yoldan çıkardı. Oysa bakıp görebilecek durumdaydılar.
39. Kârûn'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da helâk ettik. Andolsun ki, Musa onlara apaçık deliller getirmişti de onlar yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Halbuki azabımızı aşıp geçebilecek değillerdi.
40. Hâsılı onlardan her birini günahları sebebiyle suçüstü yakaladık. Kiminin üzerine taşlar savuran rüzgârlar gönderdik, kimini korkunç bir ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyor, asıl onlar kendilerine zulmediyorlardı.
41. Allah'tan başka dost edinenlerin durumu, kendine yuva yapan örümceğin durumu gibidir. Halbuki, evlerin en çürüğü şüphesiz örümcek yuvasıdır. Keşke bilselerdi!
42. Allah, onların kendisini bırakıp da hangi şeye yalvardıklarını şüphesiz ki bilir. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.

43. İşte biz, bu misalleri insanlar için getiriyoruz; fakat onları ancak bilenler düşünüp anlayabilir.

44. Allah, gökleri ve yeri hak olarak yarattı. Şüphesiz bunda, iman edenler için bir nişâne bulunmaktadır.

45. Sana vahyedilen Kitab'ı oku ve namazı kıl. Muhakkak ki namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak elbette en büyük şeydir. Allah yaptıklarınızı bilir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNASEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde Nuh ve İbrahim (a.s.)'in kıssaları ile, bunlarda bulunan öğüt ve ibret alınacak hususları anlattıktan sonra, burada da özet olarak Lut, Şuayb, Hud ve Sâlih peygamberlerin kıssalarını anlattı ki, peygamberleri yalanlayanların sonlarını ne hale getirdiğini açıklasın... Bütün bunlar, bu mübarek sûrenin başında geçen imtihanın, hayatın kanunu olduğunu ve bunun asırlar ve çağlar boyunca, kevnî kanunlardan olarak devam ettiğini pekiştirmek için gelmiştir.

KELİMELERİN İZAHI

الفاحشة: Fâhişe, son derece çirkin iş demektir. Dilciler şöyle der: Fâhişe, "çirkinliği açık olan çirkin." Çirkinliği fazla olan her fiil fâhişedir.

النادي : Nâdî, bir topluluğun sohbet, meşveret veya diğer şeyler için toplandığı meclis, kulüp.

لا تعثوا : Karışıklık çıkarmayın, عثو ve عثى çok fesat çıkarmak demektir. عثى – يعثى ve عثا – يعثو kalıpları aynı manayadır.[22]

رجزا : Ricz, azap demektir.

جاثمين : Câsimîn, diz çökenler. Bir kimse, iki dizi üzerine oturduğunda جثم denir.

سابقين : Sâbikîn, azabımızdan kurtulanlar, demektir.

أوهن : Evhen, en zayıf manasınadır. وهن Zayıflık demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

28. وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ Peygamberimiz Lut'u hatırla. Hani o, kavmine şöyle demişti. إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ Ey topluluk! Kuşkusuz siz, son derece çirkin iş yapıyorsunuz. مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ Bu çirkin işi yani eşcinselliği, sizden önce hiçbir kimse yapmadı. Sonra, Lut (a.s.) bu çirkin fiili açıklayarak şöyle dedi:

22 Kurtubî, 13/343.

29. أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ Siz, erkekleri arkalarından kullanıyorsunuz. Bu, son derece pis ve âdî bir şeydir. Tefsirciler şöyle der: Bu iş çok çirkin olduğu ve insanlar tabiî olarak bundan tiksindikleri için Lut (a.s.)'un kavminden önce hiçkimse bunu yapmadı. Nihâyet Lut kavmi bunu yaptı. Onlardan önce, hiçbir erkek başka bir erkekle cinsel ilişkide bulunmadı.[23] وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ Öldürmek ve mallarını almak sûretiyle yolcuların yolunu kesiyorsunuz. Lut kavmi, yol kesici idiler. İbn Kesîr şöyle der: İnsanların yolunu keser, onları öldürür ve mallarını alırlardı.[24] وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنكَرَ Lokal ve meclislerinizde her türlü uygunsuzlukları açıkça yapıyorsunuz. Yaptığınız işin çirkinliği yetmedi mi de, bir de onu açıkça yaptınız? Mücâhid şöyle der: Birbirlerini görecek şekilde toplum önünde erkeklerle cinsî ilişki kuruyorlardı. İbn Abbas şöyle der: Gelip geçenlere müstehcen şakalar yaparak, uçkur çözerek, ıslık çalarak ve benzeri çirkin davranışlarda bulunarak çakıl taşları atarlardı. فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلاَّ أَنْ قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللهِ Lut (a.s.) onlara öğüt verip kötülüklerden sakındırdığında kavmi ona cevap olarak ancak alay yollu şunu söyledi: Ey Lut! Tehdit ettiğin azabı bize getir. إِنْ كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ Bizi tehdit ettiğin azabın ineceğine dair sözünde doğru isen bunu yap. Fahreddin Râzî şöyle der: Eğer denilirse, Yüce Allah burada; kavminin Lut'a verdiği cevabın "Bize azabı getir" şeklinde olduğunu, başka bir yerde ise, cevap olarak "Lut ailesini ülkenizden çıkarın"[25] dediklerini bildiriyor. Bu ikisi nasıl bağdaştırılır? Deriz ki, Lut (a.s.) devamlı onları irşât ediyor, tekrar tekrar onları kötülüklerden uzaklaştırmaya çalışıyor ve Allah'ın azabı ile onları tehdit ediyordu. Onlar önce, "Allah'ın azabını bize getir" dediler. Sonra Lut'un (a.s.) irşat ve tehditleri artıp onlara karşı susmayınca, "Lut ailesini ülkenizden çıkarın" dediler.[26] Sonra Lut (a.s.) onlardan ümit kesince Allah'tan yardım diledi.

30. قَالَ رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ Dedi ki, "Rabbim, onları yok et. Onlara karşı bana yardım et. Onlar beyinsiz ve bozguncu kimselerdir. Onların düzelme ümidi yok. Çünkü fesat ve bozgunculuğa iyice dalmışlardır. Râzî şöyle der: Bil ki, hiç bir peygamber, bir kavmin, yokluğunun varlığından daha hayırlı olduğuna iyice kanaat getirmedikçe, yok olmalarını istememiştir. Nitekim Nuh (a.s.) şöyle demişti: "Sen onları bırakırsan, kullarını saptırırlar"[27] Aynı şekilde Lut (a.s.)'da kavminin, o anda bozgunculuk yaptıklarını, ilerde de düzelme ümitlerinin olmadığını görünce, onlar için azap istemiştir.[28]

31. وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى Elçilerimiz, İbrahim'e müjdeyi getirdiklerinde... Burada elçilerden maksat meleklerdir. Müjde ise, İbrahim'e çocuğunun olacağını haber vermektir. Yani, melekler, İbrahim'e (a.s.), iyi huylu bir çocuğunun olacağını

23 el-Bahr, 7/149.
24 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/35.
25 Neml, 27/57.
26 et-Tefsîru'l-kebîr, 25/59.
27 Nuh sûresi 71/27.
28 et-Tefsîru'l-kebîr, 25/59.

müjdelemek üzere geldiklerinde, قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُو أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ dediler ki: "Lut kavmi topraklarını yok etmek için geldik" إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ Çünkü oranın halkı, iyice zulüm ve bozgunluğa daldılar. Taşkınlık ve inat, onların tabiî halleri olmuştur. Tefsirciler şöyle der: Lut (a.s.) kavmine beddua edince, Allah bedduasını kabul etti ve onları yok etmek için meleklerini gönderdi. Melekler yolda önce İbrahim'e (a.s.) uğrayıp bir çocuğu ve salih bir zürriyeti olacağını müjdelediler. Sonra da, niçin gönderildiklerini haber verdiler. İbrahim (a.s.), kardeşinin oğlu Lut'u (a.s.) savunarak şöyle dedi:

32. قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا İçlerinde, salih bir peygamber olan Lut olduğu halde, o ülke halkını nasıl yok edeceksiniz? قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا Dediler ki: Biz onu ve orada bulunan mü'minleri daha iyi biliriz. Sâvî şöyle der: İbrahim (a.s.)'in bu mücadelesi, daha önce Hud sûresinde geçen mücadeleden sonra olmuştur: "İbrahim, Lut kavmi hakkında bizimle mücadeleye başladı"[29] İbrahim (a.s.) onlara şöyle demişti: İçinde 300 mü'min bulunan bir beldeyi yok mu edeceksiniz? Melekler, "hayır" dediler. Bu konuşma, böylece devam etti. Nihayet İbrahim (a.s.): "İçinde bir mü'min bulunursa ne dersiniz? dedi. Melekler "Hayır, o ülkeyi yine yok etmeyiz" dediler. Bunun üzerine İbrahim (a.s.) onlara: "Onların içinde Lut var" dedi. Melekler de: "Biz, orada olan kimseleri daha iyi biliriz" diye cevap verdiler.[30] Sonra da, Lut'u ve mü'minleri kurtaracaklarına dair İbrahim'e (a.s.) müjde verdiler. لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُ إِلاَّ امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ Lut'u ve ailesini o azaptan kurtaracağız. Ancak karısı hariç. O yok olanlardan olacak. Çünkü, kâfirlikte onlara destek oluyordu. Sonra melekler. İbrahim'in (a.s.) yanından ayrılıp yakışıklı delikanlılar sûretinde Lut (a.s.)'un yanına gittiler.

33. وَلَمَّا أَنْ جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا Melekler, Lut'un huzuruna girdiklerinde, Lut (a.s.) üzülüp sıkıntıya düştü. Çünkü melekler, misafir kılığına girmiş güzel yüzlü gençlerdi. Kavminin onlara kötülük yapmasından korktu. Melekler ona, Rabbinin elçileri olduklarını bildirirler. وَقَالُوا لا تَخَفْ وَلا تَحْزَنْ Dediler ki, bizim için ne kork, ne de tasalan. O günahkârlar aslâ bize ulaşamazlar. إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلاَّ امْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ Kuşkusuz biz, seni ve aile fertlerini kurtaracağız. Ancak karın hariç o, azap içinde kalıp yok olanlardandır.

34. إِنَّا مُنزِلُونَ عَلَى أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ Devamlı isyan etmeleri sebebiyle, üzerlerine gökten azap indireceğiz. İbn Kesîr der ki: Olay şöyle olmuştur: Cebrâil (a.s.) onların yurdunu yerden koparmış, göz görebilecek kadar göklere kaldırmış, sonra da onu üzerlerine ters çevirmiş ve üzerlerine balçıktan pişirilip istif edilmiş bir çeşit taş yağdırmıştır. Allah, onların yurtlarının yerini pis ve kokuşmuş

29 Hud sûresi, 11/74.
30 Sâvî Hâşiyesi, 3/236.

bir göl haline getirdi. Onları, kıyamet gününe kadar ibret kıldı. Kıyamet gününde de, en şiddetli azabı onlar çekecektir.[31]

35. وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً Geriye, o ülkeden apaçık bir delil, yani harap olmuş yurtlarının kalıntılarını bıraktık. لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ Bunları, düşünen, tefekkür eden ve akıllarını ibret ve basiret yolunda kullananlar için bıraktık.

Bundan sonra Yüce Allah, Şuayb (a.s.)'ın kıssasını anlattı ve şöyle buyurdu:

36. وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا Medyen halkına da, kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. فَقَالَ يَاقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْآخِرَ O, kavmine öğüt ve nasihat vererek şöyle dedi: "Ey kavmim, Allah'ı birleyin ve O'nun, ahiretteki şiddetli azabından korkun, وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ yeryüzünde çeşitli haksızlık ve azgınlıklar yaparak bozgunculuğa çalışmayın."

37. فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ Onlar, peygamberleri Şuayb'ı yalanladılar. Allah da onları, yurtlarını sarsan büyük bir sarsıntı ve yürekleri ağızlara getirecek korkunç bir gürültü ile yok etti. فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ Ölü olarak, dizleri üzerine çökmüş bir şekilde yok oldular.

38. وَعَادًا وَثَمُودَ وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَسَاكِنِهِمْ Âd ve Semûd kavimlerini de yok ettik. Ey Mekkeliler! Onların yok olduklarına dair, gerek Hicaz'da ve gerekse Yemen'deki alâmetlerimizi, yani yurtlarının kalıntılarını gördünüz. Hâlâ ibret almayacak mısınız? وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ Şeytan, isyan ve inkâr gibi çirkin amellerini onlara süsledi de, onları güzel gördüler. فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ Onları doğru yoldan alıkoydu. Halbuki onlar, düşünüp delil getirebilecek güçte akıllı kimselerdi. Fakat, kibir ve inatlarından dolayı bunu yapmadılar.

39. وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ Aynı şekilde, şu zalim zorbaları yani, birçok hazinelerin sahibi Kârûn'u, mülk ve saltanat sahibi Firavun'u zulüm ve taşkınlıkta ona yardımcı olan veziri Hâmân'ı yok ettik. وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسَى بِالْبَيِّنَاتِ Andolsun ki, Musa onlara apaçık deliller ve mucizeler getirdi. فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ Onlar ise, Allah'a ibadet ve Rasulüne itaat etmeyerek kibirlendiler. وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ Azabımızdan kurtulacak değillerdi. Taberî şöyle der: Yani, onlar bizden kurtulacak değillerdir. Aksine bizim onları cezalandırmaya gücümüz yeter.[32]

40. فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنْبِهِ O suçluların her birini, kendi günahı sebebiyle yok ettik ve kendi suçu yüzünden cezalandırdık. İbn Kesîr şöyle der "Herbirinin cezası, günahına uygun oldu"[33] فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا Lut kavmine yaptığımız gibi, onlardan

31 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/36.
32 Taberî, 20/96.
33 M. İbn Kesîr, 3/37.

bazılarının üzerine, içinde taşlar bulunan, yok edici bir kasırga gönderdik. وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ Bazılarını da, Semûd kavminde olduğu gibi, sarsıntı ile birlikte korkunç bir ses helâk etti. وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الأَرْضَ Kârûn ve arkadaşları gibi, bazılarını da, mülkleriyle birlikte yerin dibine batırdık, orada kaybolup gittiler. وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا Bir kısmını da, boğmak sûretiyle yok ettik. Nitekim Nuh kavmi ile Firavun ve ordusu böyle yok olmuştu. وَمَا كَانَ اللهُ لِيَظْلِمَهُمْ Allah, onları suçsuz yere cezalandıracak değildir ki, zulmetsin. وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ Fakat onlar kendilerine zulmettiler. Dolayısıyla azap ve helâke müstahak oldular. Bundan sonra Yüce Allah, müşriklerin Allah'ı bırakarak başka ilah edinmeleri hususunda şu misali getirdi:

41. مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا Allah'ı bırakıp da kendilerine güvenerek ve faydalarını umarak ibadet ettikleri putları dost edinenlerin durumu, kendisini soğuktan, sıcaktan, yağmurdan ve rahatsızlık veren diğer şeylerden koruyamayacak şekilde bir ev yapan örümceğin durumuna benzer. Kurtubî şöyle der: Bu bir misaldir ki, Allah bunu, kendisini bırakıp da, hiçbir fayda veya zarar veremeyecek bir şeyi ilah edinen kimse için vermiştir. Nitekim, örümceğin evi, onu ne sıcaktan, ne de soğuktan koruyabilir.[34] وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ Çok basit ve değersiz olduğu için, evlerin en zayıfı örümceğin evidir. Durumlarının böyle olduğunu bilselerdi, ona ibadet etmezlerdi,

42. إِنَّ اللهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ Kuşkusuz Yüce Allah, kendisini bırakıp da taptıkları şeyi bilir. Bu, ona gizli kalmaz. İnkârlarından dolayı onları cezalandıracaktır. وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ O, mülkünde güçlüdür. Yaptığında da hikmet sahibidir.

43. وَتِلْكَ الأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ Kur'ân'daki bu misalleri, onu iyi anlasınlar diye insanlara açıklıyoruz. وَمَا يَعْقِلُهَا إِلاَّ الْعَالِمُونَ Onları ancak derin âlimler anlar. Onlar, Yüce Allah'ın muradını anlayan âlimlerdir.

44. خَلَقَ اللهُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ بِالْحَقِّ Allah, gökleri ve yeri, boş yere değil, hak ile yarattı. إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ Onların bu şekilde eşsiz ve sağlam yaratılmalarında, Allah'ın varlığına ve birliğine inananlar için elbette bir alâmet ve delil vardır.

45. اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ Ey Muhammed! Rabbinin sana vahyettiği bu yüce Kur'ân'ı oku. Onu okuyarak ve tekrar ederek Allah'a yaklaş. Çünkü, güzel ahlâk ve güzel terbiye Kur'ân'dadır. وَأَقِمْ الصَّلاةَ Namazı, rukünleri, şartları ve adâbıyla kılmaya devam et. Çünkü namaz, dinin direğidir. إِنَّ الصَّلاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ Şartlarına ve âdâbına göre, tam bir huşû içinde ve hükümlerine uyularak kılınan

34 Kurtubî, 13/345 (Ferrâ'dan naklen).

namaz var ya, işte kişi o namazı gerektiği gibi, huşu içinde, Rabbinin yüceliğini hatırlayarak; okuduğunu düşünerek kılarsa, namaz onu her türlü kötü ve hoş olmayan işlerden alıkor. وَلَذِكْرُ اللهِ أَكْبَرُ Allah'ı anmak, elbette dünyada her şeyden büyüktür. Allah'ı anman, O'nun yüceliğini hatırlaman; namazında, alış verişinde ve hayatındaki bütün işlerinde O'nu düşünmen ve bütün işlerinde O'nu unutmamandır. وَاللهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ Kuşkusuz Allah, yaptığınız bütün işleri bilir ve size onların en güzel karşılığını verir. Ebu'l-Âliye der ki: Namazda üç haslet vardır. Bunlar ihlâs, Allah korkusu ve Allah'ı anmaktır. İhlâs, kişiye iyiliği emreder, korku, kötülükten alıkor; Allah'ı anma yani Kur'ân okumak ise, ona hem iyiliği emreder, hem kötülükten alıkor. Herhangi bir namaz ki, onda bu hasletlerden bir şey bulunmazsa, o namaz değildir.[35]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "إنكم لتأتون الفاحشة ائنكم لتأتون الرجال Gerçekten siz hayasızlık yapıyorsunuz... Siz, ille de erkeklere mi yaklaşacaksınız?" cümlelerinde, onların çirkin işlerini kınamak ve ayıplamak içini, çeşitli edatlarla tekît ve fiili tekrarlamak sûretiyle itnâb yapılmıştır.

2. "ائتنا بعذاب الله إن كنت من الصادقين Eğer doğru söyleyenlerden isen, bize Allah'ın azabını getir" cümlesi, alay ve eğlence ifade eder. Şartın cevabı söylenmemiş olup önceki ifadeden anlaşılmaktadır. Yani, "Eğer doğru söylüyorsan, o azabı bize getir."

3. "رجزاً من السماء Gökten bir azap" ifadesinde رجزا kelimesi azabın korkunçluğunu göstermek için nekra getirilmiştir. Yani, "büyük ve korkunç bir azap" demektir.

4. "فكلا أخذنا بذنبه فمنهم من أرسلنا عليه حاصبا ومنهم من أخذته الصيحة Onlardan herbirini, günahları sebebiyle yakaladık, kiminin üzerine, taş savuran rüzgârlar gönderdik, kimini korkunç bir ses yakaladı" âyetinin ilk cümlesinde, önemine binaen mef'ûl tümleç öne alınmıştır. Kısaca anlatılan bu ilk cümle sonraki cümlelerde genişçe anlatılmıştır.

5. "مثل الذين اتخذوا من دون الله أولياء كمثل العنكبوت اتخذت بيتا Allah'tan başka dost edinenlerin durumu, kendine bir yuva yapan örümceğin durumuna benzer âyetinde teşbih-i temsîlî vardır. Allah, putlara tapma hususunda kâfirleri, hafif bir rüzgârla veya üfürmeyle yıkılacak kadar zayıf bir ev yapma hususunda örümceğe benzetmiştir. Vech-i şebeh, birkaç şeyden alındığı için buna teşbih-i temsîlî adı verilmiştir.

6. "انصرني على القوم المفسدين" ile "ان أهلها كانوا ظالمين" ve "بما كانوا يفسقون" ile "واية بينة" لقوم يعقلون" gibi âyetlerin son harflerinde birbirine uygunluk ve kulağa hoş gelen

35 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/38.

eşsiz bir tatlılık vardır. Bu, Kur'ân'ın özelliklerindendir. Aynı şekilde وإن أوهن البيوت لبيت العنكبوت âyetinin kelimeleri. arasında da bu güzel nağmeler mevcuttur.

BİR UYARI

Bu sûrenin 45. âyeti, namazın, her türlü kötülükten alıkoyduğunu ifade eder. Rivayete göre, Rasulullah (s.a.v.)'a denildi ki: Falanca kişi gece namaz kılıyor, sabah olunca hırsızlık yapıyor. Rasulullah (s.a.v.): "Namazı, onun böyle yapmasına engel olacak dedi."[36] Rasulullah (s.a.v.) bununla şunu kastetmişti. Namaz, mükemmel bir şekilde kılındığında, sahibini kötülükten alıkoyar. Onu, Allah'tan uzaklaştırmaz, bilakis daha da yaklaştırır.

36 Bu hadisi Bezzâr rivayet etmiştir. Kurtubî, 14/347 varyantı için bkz. Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/447.

وَلَا تُجَادِلُوٓا۟ أَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ إِلَّا بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ إِلَّا
ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنْهُمْ ۖ وَقُولُوٓا۟ ءَامَنَّا بِٱلَّذِىٓ أُنزِلَ إِلَيْنَا
وَأُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَٰهُنَا وَإِلَٰهُكُمْ وَٰحِدٌ وَنَحْنُ لَهُۥ
مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ ۚ فَٱلَّذِينَ
ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يُؤْمِنُونَ بِهِۦ ۖ وَمِنْ هَٰٓؤُلَآءِ مَن يُؤْمِنُ بِهِۦ ۚ
وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَّا ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا كُنتَ
تَتْلُوا۟ مِن قَبْلِهِۦ مِن كِتَٰبٍ وَلَا تَخُطُّهُۥ بِيَمِينِكَ إِذًا لَّٱرْتَابَ
ٱلْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾ بَلْ هُوَ ءَايَٰتٌۢ بَيِّنَٰتٌ فِى صُدُورِ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟
ٱلْعِلْمَ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَّا ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٤٩﴾ وَقَالُوا۟
لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ ءَايَٰتٌ مِّن رَّبِّهِۦ ۖ قُلْ إِنَّمَا ٱلْـَٔايَٰتُ عِندَ
ٱللَّهِ ۖ وَإِنَّمَآ أَنَا۠ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥٠﴾ أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّآ أَنزَلْنَا
عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَرَحْمَةً
وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ كَفَىٰ بِٱللَّهِ بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ
شَهِيدًا ۖ يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۗ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟
بِٱلْبَٰطِلِ وَكَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٥٢﴾
وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِٱلْعَذَابِ ۚ وَلَوْلَآ أَجَلٌ مُّسَمًّى لَّجَآءَهُمُ ٱلْعَذَابُ ۚ
وَلَيَأْتِيَنَّهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٣﴾ يَسْتَعْجِلُونَكَ بِٱلْعَذَابِ ۗ
وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌۢ بِٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشَىٰهُمُ ٱلْعَذَابُ
مِن فَوْقِهِمْ وَمِن تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا۟ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾
يَٰعِبَادِىَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّ أَرْضِى وَٰسِعَةٌ فَإِيَّٰىَ فَٱعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ كُلُّ
نَفْسٍ ذَآئِقَةُ ٱلْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٥٧﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟

الصَّٰلِحَٰتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَٰرُ
خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ نِعْمَ أَجْرُ الْعَٰمِلِينَ ﴿٥٨﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ
يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾ وَكَأَيِّن مِّن دَآبَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا ۖ اللَّهُ يَرْزُقُهَا
وَإِيَّاكُمْ ۖ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ
السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۖ فَأَنَّىٰ
يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ
وَيَقْدِرُ لَهُۥ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّن نَّزَّلَ
مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنۢ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ
اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٣﴾
وَمَا هَٰذِهِ الْحَيَوٰةُ الدُّنْيَآ إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ ۚ وَإِنَّ الدَّارَ الْءَاخِرَةَ
لَهِىَ الْحَيَوَانُ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾ فَإِذَا رَكِبُوا فِى الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ
مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّىٰهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ
﴿٦٥﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَآ ءَاتَيْنَٰهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا ۚ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾
أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا ءَامِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ ۚ
أَفَبِالْبَٰطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ
مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُۥ ۚ أَلَيْسَ
فِى جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَٰفِرِينَ ﴿٦٨﴾ وَالَّذِينَ جَٰهَدُوا فِينَا
لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

46. İçlerinden zulmedenleri bir yana, "Ehl-i Kitabla ancak en güzel yoldan mücadele edin ve deyin ki: Bize indirilene de, size indirilene de iman ettik. Bizim İlahımız da sizin İlahınız da birdir ve biz O'na teslim olmuşuzdur.

47. İşte böylece sana bu Kitâb'ı indirdik. Onun için, kendilerine

kitap verdiklerimiz ona iman ediyorlar. Şunlardan da ona iman eden nice kimseler vardır. Âyetlerimizi, ancak kâfirler bile bile inkâr eder.

48. Sen bundan önce, ne bir yazı okur, ne de elinle onu yazardın. Öyle olsaydı, batıla uyanlar kuşku duyarlardı.

49. Hayır, o kendilerine ilim verilenlerin kalplerinde apaçık âyetlerdir. Âyetlerimizi, ancak zalimler bile bile inkâr eder.

50. "Ona Rabbinden mucize indirilmeli değil miydi?" derler. Cevaben de ki: Mucizeler, ancak Allah'ın katındadır. Ben ise sadece apaçık bir uyarıcıyım.

51. Kendilerine okunmakta olan Kitâb'ı sana indirmemiz onlara yetmemiş mi? Elbette, imân eden bir kavim için bunda rahmet ve ibret vardır.

52. De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde ne varsa bilir. Batıla inanıp Allah'ı inkâr edenler var ya, işte ziyana uğrayacaklar onlardır.

53. Senden, azabı çarçabuk istiyorlar. Eğer önceden tayin edilmiş bir vade olmasaydı, azap elbette onlara gelip çatmıştı. Fakat yine de, hiç beklemedikleri bir sırada o kendilerine mutlaka gelecektir.

54. Senden azabı çarçabuk istiyorlar. Halbuki Cehennem, hiç şüpheleri olmasın, kâfirleri kuşatacaktır.

55. O günde azap, onları hem üstlerinden hem ayaklarının altından saracak ve Allah, "Yaptıklarınızı tadın!" diyecektir.

56. Ey iman eden kullarım! Şüphesiz, benim yarattığım yeryüzü geniştir. O halde yalnız bana kulluk edin.

57. Her can ölümü tadacaktır. Sonunda bize döndürüleceksiniz.

58. İman edip güzel işler yapanları, muhakkak ki onları, içinde ebedî kalmak üzere alt tarafından ırmaklar akan Cennet köşklerine yerleştireceğiz. Böyle iyi işler yapanların mükâfatı ne güzeldir!

59. Ki onlar, sabretmiş olup yalnız Rablerine güvenip dayanmaktadırlar.

60. Nice hayvanlar var ki, rızkını taşımıyor. Onların da sizin de rızkınızı Allah veriyor. O, her şeyi işitir ve bilir.

61. Andolsun ki onlara, "Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir?" diye sorsan, mutlaka, "Allah..." derler. O halde nasıl haktan döndürülüyorlar?

62. Allah, kullarından dilediğine rızkı bol bol verir, dilediğine de kısar. Şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla bilendir.

63. Andolsun ki onlara, "Gökten su indirip onunla ölümünün ardından yeryüzünü canlandıran kimdir?" diye sorsan, mutlaka, "Allah..." derler. De ki: Öyleyse hamd da Allah'a mahsustur. Fakat onların çoğu akletmez.

64. Bu dünya hayatı sadece bir oyun ve oyalanmadan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte asıl hayat odur. Bunu bilmiş olsalardı...

65. Gemiye bindikleri zaman, dini yalnız O'na has kılarak Allah'a yalvarırlar. Fakat onları sâlimen karaya çıkarınca, bir bakarsın ki, Allah'a ortak koşmaktadırlar.

66. Kendilerine verdiklerimize karşı nankörlük etsinler ve sefâ sürsünler bakalım! Ama yakında bilecekler!

67. Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken, bizim Mekke'yi güven içinde kudsî bir yer yaptığımızı görmediler mi? Hâlâ batıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?

68. Allah'a karşı yalan uyduran yahut kendisine hak gelmişken onu yalan sayandan daha zalim kimdir? Cehennemde kâfirlere yer mi yok?!

69. Ama bizim uğrumuzda cihâd edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz. Hiç şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah, önceki âyetlerde, kendisinden başkasını dost edinenlerin sapıklığını açıkladı ve örümcek yuvasını da misâl verdi. Burada da, Ehl-i Kitâbı imana çağırma hususunda onlara yumuşak davranılmasını emretti. Sonra da, Muhammed (s.a.v.)'in doğruluğunu ve Kur'ân'ın sağlamlığını gösteren kesin delilleri anlattı. Bu mübarek sûreyi, Allah'ın birliğine inanmaya engel olan şeyi açıklayarak sona erdirdi. Bu da, insanların bu fâni dünya hayatına aldanmalarıdır. Aynı zamanda müşriklerin, sıkıntı anında Allah'ı (c.c.) birlediklerini, rahata kavuştukları zaman unuttuklarını açıkladı.

KELİMELERİN İZAHI

بغتة : Bağteten, ansızın demektir. Bir kimsenin başına, habersiz bir iş geldiğinde بَغَتَه denir.

يغشاهم : Onları, üstlerinden örter. غِشاء örtü demektir.

لنبوئنهم : Onları mutlaka yerleştireceğiz.

بوأه : "Yerleşmek üzere onu bir yere indirdi" demektir.

غرفا : Ğuraf, Cennette yüksek ve yüce makamlar.

يؤفكون : Haktan batıla döndürülüyorlar.

يبسط : Bollaştırır.

يقدر : Daraltır.

مثوى : Mesvâ, insanın yerleşip kaldığı yer.

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Abbas'tan rivayet olunduğuna göre, müşrikler mü'minlere eziyet ettiklerinde, Rasulullah (s.a.v.) mü'minlere, hicret etmelerini emrederek şöyle buyurdu: "Çıkıp Medine'ye hicret edin. Bu zalimlere komşu olmayın." Mü'minler dediler ki: "Bizim orada kalacak hiç bir yerimiz ve emlâkimiz yok. Bizi yedirecek içirecek kimse de yok." Bunun üzerine şu âyet indi: "Nice hayvan var ki, rızkını (beraberinde) taşımıyor. Onların da, sizin de rızkınızı Allah veriyor..."[37]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

46. وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ Ehl-i Kitabı İslâm'a ancak güzel bir üslupla çağırın ve din hususunda onlarla güzel bir şekilde tartışın Mesela, onları Allah'a, âyetlerini okuyarak çağırın ve onun delil ve mucizelerine dikkatlerini çekin. إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ Ancak zalimleri, size karşı savaşanları ve düşmanlık hususunda gayret gösterenleri hariç. Onlarla, sert ve şiddetli bir şekilde mücadele edin. Fahreddin Râzî şöyle der: Müşrik, çirkin bir iş yapınca, ona layık olan, sert bir şekilde mücadele etmek, şüphelerini çürütmek ve tuttuğu yolu kınamakta aşırı gitmektir. Ehl-i Kitaba gelince, onlar, kitaplara ve peygamberlere inanıyorlar, ancak Hz. Muhammed (s.a.v.)'e inanmıyorlar. Onların güzel davranmalarına karşılık, kendilerine en güzel yolla mücadele edilir. Ancak onlardan Allah'ın oğlu olduğunu kabul etmek ve üçün üçüncüsü olduğunu söylemek sûretiyle zulmedenler hariç. Onlara karşı, söylediklerini ayıplamak, câhilliklerini açıklamak sûretiyle en sert bir şekilde mücadele edilir.[38] وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ Onlara, deyin ki: "Biz, bize indirilen Kur'ân'a, Tevrat'a ve size indirilmiş olan İncîl'e inandık." Ebû Hüreyre şöyle der: Ehl-i Kitab, Tevrat'ı İbranice okur, müslümanlara Arapça olarak açıklarlardı. Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Ehl-i Kitabı ne tasdik edin, ne de

37 Kurtubî, 13/360.
38 et-Tefsîru'l-kebîr, 25/75.

yalanlayın. "Bize ve size indirilene inandık" deyin."[39] وَإِلَهُنَا وَإِلَهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ Bizim Rabbimiz de sizin Rabbiniz de birdir. İlahlıkta O'nun ortağı yoktur. Biz sadece O'na itaat eder, hükmüne ve emrine boyun eğeriz.

47. وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ Ey Muhammed! Senden öncekilere kitap indirdiğimiz gibi sana da indirdik. فَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهِ Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler Kur'ân'a inanırlar. Bunlar, Abdullah b. Selâm (r.a.) ve benzeri Yahudi ve Hıristiyanlardan müslüman olanlardır. وَمِنْ هَؤُلَاءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ Mekke halkından da Kur'ân'a inanan vardır. وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الْكَافِرُونَ Âyetlerimiz apaçık ortaya çıktığı ve onlara deliller getirildiği halde, bunları sadece inkâra aşırı derecede dalanlar ve inadında devam edenler yalanlar. Katâde şöyle der: الجحود Cuhûd, hakkı tanıdıktan sonra inkâr etmektir.[40]

48. وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ Ey Muhammed! Bu Kur'ân inmeden önce, sen, okuma yazma bilmiyordun. Çünkü sen bir ümmîsin. İbn Abbas der ki: Rasulullah (s.a.v.) ümmî idi. Hiçbir şey okuyamaz ve yazamazdı.[41] إِذًا لَارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ Eğer sen okur veya yazar olsaydın, o takdirde bu kâfirler Kur'ân hakkında mutlaka şüpheye düşer ve: "Belki de onu öncekilerin kitaplarından aldı da Allah'a nisbet etti" derlerdi. Bu âyet, Kur'ân'ın Allah katından olduğuna bir delildir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) ümmî olduğu halde, onlara geçmiş milletlerin haberlerini ve gayb işlerini kapsayan bu mucize Kitabı getirmiştir. Bu, onun doğruluğunun en büyük delilidir. İbn Kesîr şöyle der: "Yani Ey Muhammed! Sen bu Kur'ân'ı getirmeden önce kavminin içinde bir ömür boyu kaldın. Bu süre içinde kitap okuyamıyor ve yazı yazamıyordun. Hattâ kavminden herkes, senin, okuma yazma bilmeyen bir ümmî olduğunu biliyordu. Rasulullah (s.a.v.) ölünceye kadar da bu şekilde kalmıştır. O, yazmayı bilmezdi. Eliyle ne bir satır, ne de bir harf yazmıştır. Onun, vahiy kâtipleri vardı.[42]

49. بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ Âyetin başındaki idrâb içindir. Yani durum, o zalimlerin ve batıla dalanların sandığı gibi değildir. Aksine o Kur'ân, apaçık mucize, Allah katından olduğunu açıkça gösteren ve âlimlerin kalplerinde korunmuş olan âyetlerdir. Tefsirciler şöyle der: Allah'ın, Kur'ân'ı değiştirilme ve bozulmaktan iki yolla korumuş olması, Kur'ân'ın özelliklerindendir. Bunlardan birincisi, satırlarda, ikincisi de gönüllerde korumaktır. Diğer kitaplar böyle değildir. Onlar, sahiplerinin elinde yazılı olarak vardır ama ezberlenmemiştir. Dolayısıyle tahrif edilmişlerdir. Bu ümmetin vasfı hakkında," İncilleri yani kitapları kalplerindedir" sözü söylenegelmiştir. Hasan el-Basrî şöyle der: Bu ümmete, ezberleme özelliği verildi. Öncekiler, kitaplarının ancak bakarak okurlardı. Kitabı

39 Buhârî, Kurtubî, 13/351.
40 Taberî, 21/4.
41 Taberî, 21 /4.
42 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/40.

kapattıklarında, peygamberlerden başka hiç kimse ezberden okuyamazdı.[43] وَمَـــا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلاَّ الظَّالِمُونَ Âyetleri ancak, inkâr ve inatta aşırı gidenler yalanlar.

50. وَقَـالُوا لَوْلا أُنْزِلَ عَلَيْـهِ آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ Mekke kâfirleri dediler ki, "Muhammed'e de, Rabbinden Sâlih'in devesi, Musa'nın asâsı ve İsa'nın sofrası gibi, doğru olduğunu gösterecek harikulade şeyler indirilse ya! قُلْ إِنَّمَا الآيَاتُ عِنْدَ اللهِ Ey Muhammed! Onlara de ki: Bu harikulade şeyleri ve mucizeleri indirmek, benim değil Allah'ın elindedir. Dilerse onları gönderir, dilerse göndermez. Buna kimsenin müdâhele yetkisi yoktur. وَإِنَّمَـا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ Ben sadece, sizi Allah'ın azabından korkutan bir kimseyim. Mucize getirmek benim elimde değildir.

51. أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَـابَ يُتْلَى عَلَيْـهِمْ Bu, kınama ifade eden bir sorudur. Yani, müşriklere mucize olarak, onların kulaklarını sürekli bir şekilde dövmekte olan bu mucize kitap yetmedi mi? Kur'ân, senin peygamberliğinin doğruluğunu gösteren en açık ve büyük mucize olduğu halde, nasıl başka bir mucize istiyorlar. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah onların çok câhil ve akılsız olduklarını açıkladı. Çünkü onlar, Muhammed (s.a.v.)'in doğruluğunu gösteren mucizeler istediler. Halbuki o, onlara, ne önünden ne de ardından batılın gelemeyeceği o eşsiz kitabı getirmiştir. O kitap, bütün mucizelerden üstündür. Zira fasîh ve belîğ edebiyatçılar onun benzerini hattâ bir sûresinin benzerini dahi getirmekten âciz kalmışlardır. Sen okuma yazma bilmeyen ümmî bir kimse olduğun halde, sana bu büyük kitabı indirmemiz ve önceki kitaplarda olanları kendilerine haber vermen, onlara yetmedi mi?[44] Bunun içindir ki Yüce Allah, daha sonra şöyle buyurdu: إِنَّ فِي ذَلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَى لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ Şüphesiz bu Kur'ân'ın indirilişinde, kullar için büyük bir nimet, maksatları zorluk çıkarmak değil de iman etmek olan bir kavim için etkili bir öğüt vardır. Zira Kur'ân onları sapıklıktan kurtaracaktır.

52. قُلْ كَـفَى بِاللهِ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ شَـهِـيـدًا Ey Muhammed! Onlara de ki: Allah'ın, benim doğruluğuma şahit olması yeter. O, benim kendisinin elçisi olduğuma şahitlik ediyor. يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ O, göklerde ve yerde olanı bilir. Kullarının işlerinden hiçbir şey O'na gizli kalmaz: Ben, O'na karşı yalan söylemiş olsaydım, mutlaka benden intikam alırdı. وَالَّذِينَ آمَنُوا بِالْبَـاطِلِ وَكَـفَـرُوا بِاللهِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَـاسِـرُونَ Putlara inanıp Allah'ı inkâr edenler var ya, işte onlar tam bir ziyan içindedirler. Zira imana karşılık küfrü satın almışlardır.

53. وَيَـسْـتَـعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ Ey Muhammed! Müşrikler, "Gökten başımıza taş yağdır"[45] diyerek senden azabı çarçabuk istiyorlar. Bu acelecilik, yalanlama ve alay yollu bir aceleciliktir. وَلَوْلا أَجَلٌ مُسَـمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ Eğer Allah, onların azaba uğramaları ve yok

43 Kurtubî, 13/354.
44 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/41.
45 Enfâl sûresi, 8/32.

olmaları için belli bir zaman takdir etmiş olmasaydı, istedikleri an mutlaka onlara azap gelirdi. وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لا يَشْعُرُونَ Onlar azabın ne zaman geleceğinin farkına varmadan, gaflet içinde oyun ve eğlenceye dalmışlarken, azap onlara ansızın gelecektir.

54. يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ Nasıl azabı çabucak istiyorlar? Halbuki Cehennem onları kıyamet gününde, bileziğin bileği kuşattığı gibi kuşatacaktır. Onlar için bundan kaçış yoktur. Bu âyet onların anlayışlarının kıtlığına, zorluk çıkarma ve inatlarına karşı duyulan hayreti ifade eder. Bundan sonra Yüce Allah, Cehennemin onları nasıl kuşatacağını anlatarak şöyle buyurdu:

55. يَوْمَ يَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ O gün azap onları saracak, üstlerinden, altlarından ve her yönden kuşatacaktır. وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ Yüce Allah, onlara: "Dünyada yapmış olduğunuz alay suç işleme ve kötü amellerin cezasını tadın" diyecektir. Yüce Allah, inkârcı yalancıların halini açıkladıktan sonra, ardından takvâ sahibi iyi kimselerin halini açıkladı.

56. يَاعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ Ey, Allah'ın, kendilerini kulluk sıfatı ile şereflendirdiği kimseler! Eğer, Mekke'de imanınızı açıklamaktan dolayı bir sıkıntı çekiyorsanız, oradan hicret edin. Zalimlere komşu olmayın. Allah'ın arzı geniştir. Bu âyet, küfür yurdundan İslâm yurduna hicreti teşvik için söylenmiş, şeref verici bir hitaptır. Mukâtil şöyle der: Bu âyet, Mekke'deki zayıf müslümanlar hakkında inmiştir.[46] فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ Sadece bana ibadet edin, benden başka hiç kimseye ibadet etmeyin.

57. كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ Her can ölümü tadacaktır. Sonunda sadece bize döndürüleceksiniz. Nerede olursanız olun, ölüm sizi bulacaktır. Öyleyse daima Allah'a itaat halinde bulunun. Nereye hicret etmeniz emredildiyse oraya hicret edin. Kuşkusuz ölümden kaçış ve kurtuluş yoktur. Sonra dönüş yalnız Allah'a olacaktır.

58. وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ Temiz bir inanca sahip olarak samimi bir şekilde amel edenler var ya, لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا Onları, Cennetin yüksek yerlerine indireceğiz ve onları Cennetteki yüksek köşklere yerleştireceğiz. تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ O Cennetin ağaçları ve köşkleri arasından Cennet nehirleri akar. خَالِدِينَ فِيهَا Onlar, sonsuza kadar orada kalacaklar ve asla çıkarılmayacaklardır. نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ İyi amel işleyenlere mükâfat olarak, naîm Cennetlerindeki bu yüksek köşkler ne güzel.

59. الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ Onlar, Allah yolunda işkence çekme ve hicret etme zorluklarına katlanan, bütün işlerinde de Rablerine güvenen kimselerdir. Bu âyet, iyi amel işleyenlerin kimler olduğunu açıklamaktadır. Ebû Hayyân der ki: Şu iki şey, bütün iyilikleri kendilerinde toplamaktadır: Sabır ve işi Allah'a bırakma.[47]

46 Zâdu'l- mesîr, 6/281.
47 el-Bahr, 7/157.

60. وَكَأَيِّن مِنْ دَابَّةٍ لا تَحْمِلُ رِزْقَهَا Nice zayıf hayvan vardır ki, kendi rızkını elde edemez. Fakat, zayıflığına rağmen, Allah ona rızkını verir. اللهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ Yüce Allah, sizin rızkınızı verdiği gibi, onların rızkını da verir. O, bütün mahlukata rızık vermeyi üstlenmiştir. Öyleyse hicret ettiğiniz takdirde, fakir düşeriz diye korkmayın. Çünkü rızkı veren Allah'tır. İbn Cüzeyy şöyle der: Bu âyetten maksat, mü'minler yurtlarından hicret ettikleri takdirde fakir düşeceklerinden ve aç kalacaklarından korkarlarsa, onların kalplerini takviye etmektir. Allah, zayıf hayvanların rızkını nasıl verirse, ülkenizden hicret ettiğiniz zaman, sizin rızkınızı da aynı şekilde verecektir.[48] وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ O, sözlerinizi gayet iyi işiten, durumlarınızı çok iyi bilendir. Bundan sonra söz, Allah'tan başkasına ibadet etmeleri hususunda müşrikleri kınamaya geldi.

61. وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللهُ Müşriklere, "gökleri, yeri ve bunlarda bulunan harikulade ve garip şeyleri kim yarattı? İnce bir nizâm içerisinde hareket eden güneşi ve ayı, kulların yararına kim sundu? diye sorsan, mutlaka "bunları yapan Allah'tır" derler. فَأَنى يُؤْفَكُونَ Hal böyle iken, bunu ikrar ettikten sonra, nasıl Allah'ı birlemekten döndürülüyorlar.

62. اللهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ Yaratan ve rızık veren, o Yüce Allah'tır. İmtihan etmek için, dilediği kuluna bol rızık verir, denemek için de, dilediğine az rızık verir ki, sabreden ve şükreden anlaşılsın. إِنَّ اللهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ Şüphesiz Allah'ın ilmi geniştir. Hikmet ve maslahat neyi gerektirirse onu yapar.

63. وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ اللهُ Eğer o müşriklere, "gökten yağmuru indiren ve onunla, daha önce kurumuş ve çoraklaşmış olan yerden, türlü türlü ekin ve meyveler bitiren kimdir? diye sorsan, elbette, "bunu yapan Allah'tır" derler. Bu âyet, müşriklere yapılan bir başka kınama ve onlara karşı getirilen bir diğer hüccettir. قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لا يَعْقِلُونَ Ey Muhammed! Delil ortaya çıktığı için, Allah'a hamdolsun de. Fakat onların çoğu bunu anlamaz. Zira, Allah'ın, yaratan ve rızık veren olduğunu söylüyorlar da, başkasına ibadet ediyorlar.

64. وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلاَّ لَهْوٌ وَلَعِبٌ Bu dünya hayatı, hızla geçip giden bir aldanmadan başka bir şey değildir. Çocukların bir saat oynayıp dağılmaları gibi bir şeydir. وَإِنَّ الدَّارَ الآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ Ahiret ise, gerçek hayat yurdudur. Orada ne ölüm vardır, ne de geçim sıkıntısı. لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ Eğer bilselerdi, geçici yurdu ebedî yurda tercih etmezlerdi. Çünkü dünyanın bir değeri yoktur. Allah katında, bir sineğin kanadı kadar bir değeri bulunmaz.[49] Şu sözü söyleyen ne güzel söylemiş:

---

48 et-Teshîl, 3/119.

49 Hadiste şöyle buyrulmuştur: Eğer Allah katında dünyanın, bir sivrisinek kanadı kadar değeri olsaydı, kâfire o dünyadan bir yudum dahi su içirmezdi (Tirmizî, Zühd, 13).

تـأمـل فـي الـوجـــــود بـعـيـن فـكـر ترى الدنيـــا الدنيـــة كـــالخـيـــال
ومن فـيـهـا جـمـيـعـا سـوف يَفْـتـى ويبـــقـى وجـــه ربـك ذو الجـــلال

Varlıkları kalp gözüyle düşün. O zaman, bu değersiz dünyayı hayal gibi görürsün. Orada bulunan her şey yok olacak, Rabbinin celâl sahibi zâtı bâkî kalacaktır.

65. فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ Bu âyet, müşriklerin, sıkıntı anlarında Allah'a dua edip de sonra, rahatlık anında O'na ortak koşmaları hususunda, aleyhlerine getirilen üçüncü delildir. Yani onlar, gemilere binip de boğulmaktan korktuklarında, ihlasla sadece Allah'a dua ederler. Çünkü biliyorlar ki, kendilerinden sıkıntıları kaldıracak O'ndan başka kimse yoktur. "مخلصين Samimiyetle" kelimesi, bir nevi alay ifade eder. فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ Allah onları denizin verdiği korkulardan kurtarıp da karaya çıkarınca, kendilerini sıkıntı ve korkulardan kurtaran Rablerini unutarak hemen inkârlarına ve şirklerine dönerler.

66. لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ Kendilerine lütfettiğimiz, denizden kurtarma nimetini inkâr etsinler ve bu dünya hayatında geri kalan ömürlerinden faydalansınlar bakalım. Yaptıklarının sonucunu göreceklerdir.

67. أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ O kâfirler, kalp ve ibret gözüyle görmediler mi ki, biz onların yurdu Mekke'yi, yağma ve talandan korunmuş ve içinde yaşayanların, öldürülme ve esir düşmeden emin olduğu bir belde kıldık. Halbuki çevrelerindeki insanlar esir ediliyor ve öldürülüyorlar. Dahhâk şöyle der: "ويتخطف الناس من حولهم Birbirlerini öldürüyor ve birbirlerini esir alıyorlar" demektir.[50] أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ Bu değerli nimetlerden sonra hâlâ putlara inanıyor ve Allah'ı inkâr mı ediyorlar?

68. وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ Allah'tan başkasına tapan ve indiği zaman Kur'ân'ı yalanlayandan daha zalim hiç kimse yoktur. أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ Allah'ın âyetlerini inkâr edenlerin, bu iftira ve yalanlarına karşılık, Cehennemde barınacak ve ikamet edecekleri bir yer mi yok?

69. وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا Rızamızı elde etmek gayesiyle, nefis, şeytan, heva, heves ve din düşmanı kâfirlere karşı cihâd edenler var ya, bize gelen yolu mutlaka onlara göstereceğiz. وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ Kuşkusuz Allah, yardım ve desteğiyle mü'minlerle beraberdir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

50 Kurtubî, 13/363.

1. "لو لا أنزل عليه آيات من ربه Ona Rabbinden mucizeler indirilse ya" cümlesi teşvîk ifade eder.

2. "آمنوا بالباطل Batıla inandılar" ile "كفروا بالله Allah'ı inkâr ettiler" arasında tıbâk vardır.

3. "أولئك هم الخاسرون Ziyana uğrayanlar onlardır, başkalan değil" kasr ifade eder.

4. Aşağıdaki âyetlerde, müşriklerin yaptıklarının çirkinliğini ifade etmek maksadıyla, azab, birkaç defa zikredilmiş ve itnâb yapılmıştır: ويستعجلونك بالعذاب ولو لا أجل مسمى Senden azabı hemen istiyorlar. Eğer önceden belirlenmiş bir süre olmasaydı... يستعجلونك بالعذاب وإن جهنم senden azabı çarçabuk istiyorlar. Halbuki Cehennem... ve يوم يغشاهم العذاب Azabın onları kuşatacağı gün...

5. "يا عبادي الذين آمنوا Ey iman eden kullarım!" cümlesinde, kulların Allah'a izâfe edilmesi şereflendirme ve değer verme ifade eder.

6. "يبسط الرزق Rızkı bol verir" ile "ويقدر daraltır" arasında tıbâk vardır. Aynı şekilde "أفبالباطل يؤمنون batıla inanıyorlar da" ile "وبنعمة الله يكفرون Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?" arasında tıbâk vardır.

7. "حرما آمنا emniyetli bir harem" terkibinde mecâz-ı aklî vardır. "İçinde oturanlar emniyetlidir" demektir.

8. "وما هذه الحياة الدنيا إلا لهو ولعب Bu dünya hayatı, sadece bir oyun ve eğlenceden ibârettir" cümlesinde teşbih-i belîğ vardır. "Oyun ve eğlence gibidir" demektir. Teşbih edatı ve vech-i şebeh söylenmemiş ve teşbih-i belîğ olmuştur. Bu, Arapların, "زيد أسد Zeyd bir arslandır" sözüne benzer.

9. "لو كانوا يعلمون Eğer bilselerdi..." cümlesinde, hazif yoluyla icaz vardır. Âyetin akışından anlaşıldığı için, şartın cevabı söylenmemiştir. Takdiri şöyledir: Bilselerdi, dünyayı ahirete, geçici olanı ebedî olana elbette tercih etmezlerdi.

10. "يكفرون ، لا يعلمون ve يشركون gibi âyet sonlarında uygunluk gözetilmiştir. Bu, sözün güzellik ve parlaklığını arttırır. Böylece kulağı daha çok etkiler ve daha hoş gelir.

BİR UYARI

Bir müslümanın, Allah'a karşı ibadetini kolayca yapamadığı bir yerde kalması doğru olmaz. Allah'ın arzı geniştir. Âyetler, İslâm yurduna hicret etmenin gerekli olduğuna işaret etmektedir. Nitekim şöyle denilmiştir: "İzzetle yaşamayı sağlayan her yer iyidir."

Allah'ın yardımıyle Ankebût sûresinin tefsiri Bitti.

RÛM SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 60 âyettir.

Sûreyi Takdim

Rûm sûresi Mekke'de inmiştir. Hedefleri, Mekke'de inen sûrelerle aynıdır. Bu sûreler, genel çevresi ve geniş alanı içerisinde "Allah'ın birliğine, peygamberliğe, öldükten sonra dirilme ve hesaba iman" gibi İslâm inançları meseleleri üzerinde durur.

Bu mübarek sûre, çok önemli bir gayb olayını haber vererek başlar. Olay meydana gelmeden önce, Kur'ân-ı Kerîm onu haber vermiştir. Bu olay, Bizanslılar'la İranlılar arasında meydana gelecek savaşta Bizanslıların galip gelmesi olayıdır. Olay, Kur'ân-ı Kerîm'in haber verdiği gibi meydana gelmiş ve böylece haber gerçekleşmiştir. Bu olay, Muhammed (s.a.v.)'in, getirdiği vahy hususunda doğruluğunu gösteren en açık delillerden ve Kur'ân'ın en büyük mucizelerindendir.

Sonra bu sûre Allah ordusu ile şeytan ordusu arasındaki savaşın hakikatinden söz eder ve bu savaşın insanlık tarihi kadar eski bir savaş olduğunu bildirir. Hak ile batıl, hayır ile şer devam ettiği müddetçe ve şeytan, Allah'ın nurunu söndürmek ve değerli peygamberlerin çağrısına karşı savaş açmak için, yardımcılarını ve taraftarlarını toplamaya devam ettiği müddetçe bu savaş durmayacaktır. Âyetler, çeşitli asır ve zamanlarda, hakkın batıla galip geldiğini gösteren delil ve şahitler getirir. Bu, Allah'ın kanunudur. Allah'ın kanununda aslâ bir değişiklik bulamazsın.

Sonra bu mübarek sûre, kıyametten, onun kopmasından ve zor günde inkârcı ve sapıkların kötü sonlarından söz eder. Şöyle ki, mü'miner, Cennet bahçelerinde neşe içinde, suçlular ise azap içinde olurlar. İşte bu, iyilerin ve kötülerin varacakları son yer ve iyi amel işleyenlerle suçluların kesin sonudur.

Yine bu sûre, bundan sonra, bir olan Allah'ın büyüklüğünü gösteren delilleri getirmek için, onun birliğini ve gücünü anlatan bazı kevnî ve gaybî delilleri anlatır. O öyle bir Allah'tır ki, boyunlar O'nun için eğilir, yüzler O'na yönelir. Aynı zamanda bu sûre, Allah'a tapan ile putlara tapanı birbirinden ayırmak için bazı misaller getirir.

Sûre, Kureyş kâfirlerinden söz ederek sona erer. Zira, mucizeler ve uyarılar onlara fayda vermedi. Onlar ne zaman açık mucizeler ve delilleri görseler ibret ve öğüt almazlar. Çünkü, işitmeyen ve görmeyen ölülere benzerler. Bütün bunlar, müşriklerden gördüğü eziyetler karşısında Rasulullah (s.a.v.)'ı teselli ve zafer gelinceye kadar sabretmesi maksadına yöneliktir.

İSMİ

Kur'ân-ı Kerîm'in verdiği haberlerin doğruluğunu gösteren bu apaçık mucize, bu sûrede anlatıldığı için, sûre, bu adı almıştır: "Elif, Lâm, Mîm. Rumlar, en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Halbuki onlar, bu yenilgilerinden sonra, birkaç yıl içinde galip geleceklerdir." İşte bu, Kur'ân'ın mucizelerinden biridir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الٓمّٓ ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّوْمُ ﴿٢﴾ فِيْٓ اَدْنَى الْاَرْضِ وَهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُوْنَ
﴿٣﴾ فِيْ بِضْعِ سِنِيْنَ ۭ لِلّٰهِ الْاَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْۢ بَعْدُ ۭ وَيَوْمَىِٕذٍ يَّفْرَحُ
الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿٤﴾ بِنَصْرِ اللّٰهِ ۭ يَنْصُرُ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿٥﴾
وَعْدَ اللّٰهِ ۭ لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ وَعْدَهٗ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٦﴾
يَعْلَمُوْنَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَهُمْ عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ غٰفِلُوْنَ ﴿٧﴾
اَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوْا ۤ فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ ۭ مَا خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ
وَمَا بَيْنَهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُّسَمًّى ۭ وَاِنَّ كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَاۗئِ
رَبِّهِمْ لَكٰفِرُوْنَ ﴿٨﴾ اَوَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ كَانُوْٓا اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً
وَّاَثَارُوا الْاَرْضَ وَعَمَرُوْهَآ اَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوْهَا وَجَاۗءَتْهُمْ
رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ۭ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ
يَظْلِمُوْنَ ﴿٩﴾ ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِيْنَ اَسَاۗءُوا السُّوْٓآٰى
اَنْ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَكَانُوْا بِهَا يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿١٠﴾
اَللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ
تَقُوْمُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُوْنَ ﴿١٢﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ مِّنْ
شُرَكَاۗىِٕهِمْ شُفَعٰۗؤُا وَكَانُوْا بِشُرَكَاۗىِٕهِمْ كٰفِرِيْنَ ﴿١٣﴾
وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ يَوْمَىِٕذٍ يَّتَفَرَّقُوْنَ ﴿١٤﴾ فَاَمَّا الَّذِيْنَ
اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَهُمْ فِيْ رَوْضَةٍ يُّحْبَرُوْنَ ﴿١٥﴾
وَاَمَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَلِقَاۗئِ الْاٰخِرَةِ
فَاُولٰۗىِٕكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُوْنَ ﴿١٦﴾ فَسُبْحٰنَ اللّٰهِ حِيْنَ

تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٧﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ
الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

1. Elif. Lâm. Mîm.

2, 3, 4, 5. Rumlar, en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Halbuki onlar, bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir. Önünde de sonunda da emir Allah'ın'dır. O gün mü'minler Allah'ın yardımıyla sevineceklerdir. Allah dilediğine yardım eder. O, mutlak güç sahibidir, çok esirgeyicidir.

6. (Bunu) Allah vaadetmiştir. Allah vaadinden caymaz, fakat insanların çoğu bilmezler.

7. Onlar, dünya hayatının görünen yüzünü bilirler. Ahiretten ise, onlar tamamen gafildirler.

8. Kendi kendilerine, Allah'ın, gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları ancak hak olarak ve muayyen bir süre için yarattığını hiç düşünmediler mi? İnsanların birçoğu, Rablerine kavuşmayı gerçekten inkâr etmektedirler.

9. Onlar, yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin âkıbetlerinin nice olduğuna bakmadılar mı? Ki onlar, kendilerinden daha güçlü idiler, yeryüzünü kazıp alt-üst etmişler, onu bunların imar ettiklerinden daha çok imar etmişlerdi. Peygamberleri, onlara da nice açık deliller getirmişlerdi. Allah onlara zulmedecek değil, fakat onlar kendi kendilerine zulmetmekteydiler.

10. Sonunda, Allah'ın âyetlerini yalan sayarak onları alaya aldıkları için, kötülük yapanların âkıbetleri pek fena oldu.

11. Allah, ilkin mahlukunu yaratır (ölümden), sonra onu tekrar diriltir. Sonunda hep O'na döndürüleceksiniz.

12. Kıyametin kopacağı gün, günahkârlar susacaklardır.

13. Ortaklarından kendilerine hiçbir şefaatçi çıkmayacaktır. Zaten onlar, ortaklarını da inkâr edeceklerdir.

14. Kıyametin kopacağı gün, işte o gün birbirlerinden ayrılacaklardır.

15. İman edip iyi işler yapanlara gelince, onlar, Cennette nimetlere ve sevince mazhar olacaklardır.

16. İnkâr edenlere, âyetlerimizi ve ahiret buluşmasını yalan sayanlara gelince, işte onlar azapla yüzyüze bırakılacaklardır.

17, 18. Haydi siz, akşama ulaştığınızda sabaha kavuştuğunuzda, gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde Allah'ı tesbih edin. Göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur.

19. Ölüden diriyi, diriden de ölüyü O çıkarıyor, yeryüzünü ölümünün ardından O canlandırıyor. İşte siz de böyle çıkarılacaksınız.

KELİMELERİN İZAHI

يغلبون : Mağlûp olurlar, yenilirler, ezilirler.

أثاروا الأرض: Ziraat için yeri sürdüler, altını üstüne çevirdiler.

السوآى : Sûâ, en çirkin anlamına gelen أَسْوَأ kelimesinin müennesidir. Bu, en güzel manasına gelen أحسن kelimesinin müennesi حسنى ya benzer. Sûâ, son derece kötü ceza demektir.

يحبرون : Sevinirler. Bir kimse birisini sevindirir de, sevinçten o kimsenin yüzü parlar ve sevinç alâmetleri yüzünde görülürse حبره denir. Cevherî şöyle der: حبور sevinç demektir. يحبرون İse, kendilerine nimet verilir ve sevinirler manasınadır.

عشيا : Aşiy, akşam namazından başlayıp, gecenin ilk üçte birini kapsayan süre.

تظهرون : Öğle vaktine girersiniz.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. الم: Elif, Lâm, Mîm. Bu hurûf-i mukatta'a, Kur'ân'ın mucizeliğine dikkat çekmek içindir.[1]

2, 3. غُلِبَتْ الرُّومُ ■ فِي أَدْنَى الأَرْضِ Bizans ordusu, yurtlarının İran'a en yakın yerinde mağlup oldu. وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ Bizanslıların mağlubiyeti ve İranlıların galip gelmesinden sonra, yakında Bizanslılar İranlılara galip gelecek ve yeneceklerdir.

1 Bkz. Bakara sûresinin başı.

4. فِي بِضْعِ سِنِينَ Birkaç yılı geçmeyecek kadar bir süre içerisinde yeneceklerdir. Âyetteki بضع kelimesi, 3-9 arasında bir sayı için kullanılır. Tefsirciler şöyle der: İranlılar ile Bizanslılar arasında bir savaş çıktı. Bu savaşta İranlılar Bizanslıları yendi. Haber, Rasulullah (s.a.v.) ve arkadaşlarına ulaşınca, Bizanslılar'ın yenilmesi güçlerine gitti. Müşrikler ise buna sevindiler. Çünkü İranlılar kitapsız ve ateşperest idiler. Bizanslılar ise Ehl-i Kitap idiler. Müşrikler, Rasulullah (s.a.v.)'ın Ashâbına: "Siz de Ehl-i Kitapsınız, Bizanslılar da. Biz ise ümmîyiz (kitapsızız). Bizim İranlı dostlarımız, sizin Bizanslı dostlarınıza galip geldi. Biz de sizi mutlaka yeneceğiz" Bunu duyan Ebû Bekir (r.a.): "Allah sizi sevindirmeyecektir" dedi. Bunun üzerine yukardaki âyet indi. Bu savaştan yedi yıl sonra, iki ordu tekrar karşılaştı. Bu sefer Bizanslılar İranlıları yendi ve bozguna uğrattılar. Müslümanlar buna çok sevindi. Ebussuûd şöyle der: Bu âyetler, Kur'ân-ı Kerîm'in Allah katından olduğunu ve Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini gösteren apaçık mucizelerdendir. Zira, her şeyi bilen Allah'tan başka kimsenin bilemiyeceği gaybtan haber verdi ve aynen çıktı.[2] Beyzâvî de şöyle der: Bu âyet, peygamberliğin delillerindendir. Çünkü bu olay, gaybtan haber vermektedir.[3] لِلَّهِ الأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ Önce de sonra da yani gâlibiyetten önce de sonra da, iş Allah'ın elindedir. Bunların hepsi, Allah'ın emri ve iradesiyle olur. Galibiyet ve mağlubiyetten hiçbiri, Allah'ın hükmünün dışında değildir. İbn Cevzî şöyle der: Yani, gâlibin...yenmesi ve mağlûbun yenilmesi, Allah'ın emri ve hükmüyle olur.[4]

4, 5. وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ■ بِنَصْرِ اللهِ Bizanslıların İranlıları yendiği ve Allah'ın Bizanslılar'ın galip geleceğine dair vaadi gerçekleştiği gün, Allah'ın ateşperestlere karşı Ehl-i Kitaba yardımından dolayı mü'minler sevinir. Çünkü Ehl-i Kitab, mü'ininlere ateşperestlerden daha yakındır. Bizanslıların İranlılara galip geldiği gün, Bedir savaşı gününe rastlamıştır. İbn Abbas şöyle der: Bedir günü hem putperestlerin hem de ateşperestlerin yenilgiye uğradıkları bir gündür. يَنصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ Allah, kullarından dilediğine yardım eder. O, düşmanlarından intikam alma hususunda güçlü, dost ve sevdiklerine karşı da merhametlidir.

6. وَعْدَ اللهِ لا يُخْلِفُ اللهُ وَعْدَهُ Bu, Allah'ın verdiği sağlam bir sözdür. Bunun bozulması mümkün değildir. Çünkü O'nun vaadi hak, sözü doğrudur. وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ Fakat cehaletlerinden ve düşüncesizliklerinden dolayı insanların çoğu bunu bilmez.

7. يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Onlar dünya işlerinden, menfaatlerinden ve dünyada ihtiyaçları olan ziraat, ticaret, inşaat ve benzeri hayatla ilgili işlerden anlarlar. İbn Abbas şöyle der: Onlar, geçimleriyle ilgili işleri, ne zaman ekeceklerini, ne zaman biçeceklerini, nasıl dikeceklerini ve nasıl inşaat yapacaklarını bilirler.[5] وَهُمْ عَنِ الآخِرَةِ

2 Ebussuûd, 4/176.
3 Beydâvî, 2/103.
4 Zâdu'l-mesîr, 6/288.
5 Kurtubî, 14/7.

هُمْ غَافِلُونَ Onlar, ahiret işlerini bilmezler. Ahiret hakkında düşünmekten ve onun için amel etmekten gafil ve dalgındırlar. Fahreddin Râzî şöyle der: Onların bilgileri dünyaya mahsustur. Bununla beraber onlar, dünyayı da olduğu gibi bilemezler. Sadece dünyanın dış görünüşünü bilirler ki bu da onun lezzetleri ve eğlenceleridir. Onlar dünyanın zararları ve sıkıntılarından ibaret olan iç durumunu bilmezler. Dış varlığını bilirler, onun yok olacağını bilmezler. Ahiretten de gafildirler.[6] Belki de "ظاهرا dış görünüş" sözünü kullanmakta, onların, kabukları bildiklerine, fakat özü anlamadıklarına işaret vardır. Onların bilgileri, sanki hayvanların bilgileri gibidir.

8. أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلاَّ بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُسَمًّى Akıllarıyla düşünüp de anlamıyorlar mı ki, O Yüce Allah, gökleri ve yeri boşuna yaratmadı. Onları sadece, hakkı yerine getirmek maksadıyla, sona erecekleri muayyen bir vakit için üstün bir hikmetle yarattı. Sona erecekleri zaman da, kıyamet günüdür. Kurtubî şöyle der: Bu âyette, kâinatın yok olacağına, yaratılmış olan her şeyin bir eceli olduğuna ve iyilik yapanın sevap alacağına, kötülük yapanın ceza göreceğine dikkat çekilmektedir.[7] وَإِنَّ كَثِيراً مِنَ النَّاسِ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ İnsanların çoğu öldükten sonra dirilmeyi ve hesabı inkâr ederler.

9. أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ Yolculuk edip de, önceki milletlerin helâk olduğu yerleri görmediler mı? Peygamberlerini yalanlamaları sebebiyle nasıl yok olduklarını görüp de ibret almadılar mı? كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً Öncekiler bunlardan daha güçlü ve kuvvetli, mal ve çocukları daha çoktu. وَأَثَارُوا الأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا Ziraat için tarlaları sürdüler, maden çıkarmak için ocaklar kazdılar, sağlam binalar ve eşsiz sanat eserleriyle yeryüzünü bunlardan daha çok imar ettiler. Beyzâvî şöyleder: Bu âyette, Mekkelilerle bir nevi alay ifadesi vardır. Şöyle ki, Mekkeliler, dünyada öncekilerden daha zayıf durumda bir toplum oldukları halde, dünya malıyla gururlanıp övünüyorlardı. Dünya işlerinin esası, ülkenin zenginliğine, insanları boyunduruk altında bulundurmaya ve yeryüzünün her tarafında çeşitli imar faaliyetinde bulunabilmeye dayanmaktadır. Halbuki Mekkeliler, geliri olmayan bir ülkeye sığınmış zayıf kimselerdir.[8] وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ Peygamberleri onlara apaçık mucizeler ve âyetler getirdi de, onları yalanladılar. فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ Allah, onları suçsuz yere yok edecek değildir. وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ Fakat onlar, peygamberleri yalanlayıp inkâr ederek kendilerine zulmettiler de helâk ve yok olmaya layık oldular.

10. ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا السُّوءَى Sonra suçluların cezası, azapların en kötüsü olan Cehennem ateşi oldu. أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ Çünkü onlar, peygamberlerimize indirdiğimiz âyetleri yalanladı ve o âyetlerle alay ettiler.

6 et-Tefsîru'l-kebîr, 25/97.
7 Kurtubî, 14/9.
8 Beyzâvî, 2/103.

11. اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ Yüce Allah gücüyle, insanları önce yaratır, ardından ölümlerinden sonra tekrar diriltir. ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ Sonra hesap ve ceza için dönüşünüz sadece O'na olacaktır.

12. وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ Kıyamet kopup da insanlar hesap için toplanıldıkları gün suçlular susar ve delilleri kesilir. Tek bir kelime dahi konuşamazlar. İbn Abbas şöyle der: يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ Suçlular ümitsizliğe düşer manasınadır. Mücâhid de, "suçlular rezil olur" şeklinde tefsir eder. Kurtubî ise şöyle der: Dilde bilinen şudur: Bir kimsenin delilleri kesilip de sustuğu zaman أبلس الرجل denir.[9]

13. وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ Taptıkları putlardan, onlara şefaat edecek şefaatçiler olmayacak. وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ" Onlar, ortak koştukları putlardan, putlar da onlardan uzaklaşacaktır.

14. وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ Kıyametin kopacağı gün, işte o gün birbirlerinden ayrılacaklardır. Daha çok korkutmak ve uyarmak maksadıyla "kıyametin kopması"nı ifade eden lafız tekrarlandı. Zira kıyametin kopması korkunç bir olaydır. Yani, kıyamet kopacağı gün mü'minlerle kâfirler birbirinden ayrılıp iki grup olurlar. Bir grup Cennette, bir grup Cehennemde olur. Bunun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurdu:

15. فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ İman ederek güzel amel işleyen takvâ sahibi mü'minler var ya, işte onlar, Cennet bahçelerinde, nimetlerden yararlanır ve sevinirler.

16. وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ فَأُولَئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ Kur'ân'ı inkâr edip öldükten sonra dirilmeyi yalanlayanlara gelince, işte onlar Cehennem azabında sürekli kalacaklardır.

17. فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ Şu halde, sabah-akşam Allah'ı tesbih edin ve layık olmadığı noksan sıfatlardan uzak tutun.

18. وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ Yüce Allah, göklerde ve yerde hamd ile övülmüştür. Öğle vaktine eriştiğinizde ve günün sonunda da O'nu tesbih edin. İbn Abbas şöyle der: Göktekiler de yerdekiler de Allah'ı över ve O'na dua ederler.[10] Tefsirciler şöyle der: "Göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur" cümlesi, ara cümlesidir. Sözün aslı şöyledir: "Şu halde sabah-akşam, günün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde Allah'ı tesbih edin". Bundaki hikmet, ibadete muvaffak olmanın, hamd edilmesi gereken bir nimet olduğuna işarettir. Aşiy, güneş battıktan sonra gecenin ilk üçte birine kadar olan vakte denir.

19. يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ O, kâfirden mü'mini, mü'minden kâfiri, taneden bitkiyi, bitkiden taneyi, meniden canlıyı, canlıdan meniyi çıkarandır. وَيُحْيِي

9 Kurtubî, 14/10.
10 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 6/294.

الأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا Kuruyup çorak hale geldikten sonra yeryüzünü bitkilerle canlandıran da O'dur. وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ Allah yeryüzünden bitkileri çıkardığı gibi, aynı şekilde, kıyamet gününde hesap için sizi kabirlerinizden çıkaracaktır. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah, burada sonsuz kudretini açıkladı. Kuruduktan sonra, bitkileri çıkarmak sûretiyle yeryüzüne bir canlılık verdiği gibi, sizi de öldükten sonra diriltecektir.[11]

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "غلبت Mağlup oldu" ile "يغلبون galip gelecekler" ve "قبل önce" ile "بعد sonra" arasında tıbâk vardır.

2. "لا يعلمون Bilmezler" ile "يعلمون bilirler" arasında tıbâk-ı selb vardır.

3. "وهو العزيز الرحيم O, çok güçlü ve çok merhametlidir" cümlesinde mübalağa kalıpları kullanılmıştır.

4. "وهو عن الآخرة هم غافلون Onlar, ahiretten gafil olanların ta kendileridir" cümlesinde hasr ifade etmek için zamir tekrar edilmiştir. İsim cümlesi olarak gelmesi ise, onların devamlı gaflet içinde olduklarını göstermek içindir.

5. "أولم يسيروا في الأرض فينظروا Yeryüzünde yolculuk yapıp da görmediler mi?" sorusu inkâr ve kınama ifade eder.

6. "أساءوا Kötülük yaptılar" ile "السوآى kötü" arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

7. "يبدأ Yaratmaya başlar" ile "يعيد tekrar diriltir" ve "تمسون akşamlarsınız" ile "تصبحون sabahlarsınız" arasında tıbâk vardır.

8. Şu iki âyette mutlular ile mutsuzların durumu arasında mukâbele vardır: فأما الذين آمنوا وعملوا الصالحات فهم في روضة يحبرون ■ وأما الذين كفروا وكذبوا بآياتنا ولقاء الآخرة فاولئك في العذاب محضرون İman edip iyi işler yapanlara gelince, onlar Cennette nimetlere mazhar olacaklardır. İnkâr edenlere, âyetlerimizi ve ahiret buluşmasını yalan sayanlara gelince, işte onlar azapla yüzyüze bırakılacaklardır.

9. "يخرج الحي من الميت Ölüden diriyi çıkarttır" cümlesinde, latîf bir istiâre vardır. Yüce Allah mü'min için "diri"yi, kâfir için de "ölü"yü müsteâr olarak kulladı. Bu, son derece güzel bir istiâredir.

10. Âyet sonlarında fasıla harflerine riâyet edilmiştir. Çünkü bunun, kulağa daha güzel tesiri vardır. Mesela: محضرون، يحبرون، ترجعون gibi.

---

11 Kurtubî, 14/16.

BİR NÜKTE

Zemahşerî şöyle der: "Onlar, dünya hayatının görünen yüzünü bilirler" sözü, dünyanın zâhiri ve bâtını olduğunu gösterir. Zâhiri; zinetlerinden faydalanmak ve lezzetli şeylerinden yararlanmak gibi câhillerin bildiği şeylerdir. Bâtını ve hakikati ise, dünya ahirete geçiş yeridir. İtaat edilerek ve iyi ameller işlenerek dünyadan ahirete azık hazırlanır.[12] Şu beyitleri söyleyen ne güzel söylemiş:

أبني من إن الرجال بهيمة في صورة الرجل السميع المبصر

فطن بكل مصيبة في ماله فإذا أصيب بدينه لم يشعر

Ey oğlum! İnsanlardan öylesi vardır ki, işiten ve gören adam sûretinde bir hayvandır. Malına gelen her türlü musibete duyarlıdır. Dinine bir musibet geldiğinde hissetmez.

12 el-Keşşâf, 3/368.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ اِذَآ اَنْتُمْ بَشَرٌ
تَنْتَشِرُوْنَ ﴿٢٠﴾ وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ
اَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوْٓا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَّوَدَّةً وَّرَحْمَةً
اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿٢١﴾ وَمِنْ اٰيٰتِهٖ
خَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ
اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّلْعٰلِمِيْنَ ﴿٢٢﴾ وَمِنْ اٰيٰتِهٖ
مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَآؤُكُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ
لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّسْمَعُوْنَ ﴿٢٣﴾ وَمِنْ اٰيٰتِهٖ يُرِيْكُمُ الْبَرْقَ
خَوْفًا وَّطَمَعًا وَّيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَيُحْيٖ بِهِ الْاَرْضَ
بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿٢٤﴾
وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ تَقُوْمَ السَّمَآءُ وَالْاَرْضُ بِاَمْرِهٖ ثُمَّ اِذَا دَعَاكُمْ
دَعْوَةً مِّنَ الْاَرْضِ اِذَآ اَنْتُمْ تَخْرُجُوْنَ ﴿٢٥﴾ وَلَهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضِ كُلٌّ لَّهٗ قَانِتُوْنَ ﴿٢٦﴾ وَهُوَ الَّذِيْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ
ثُمَّ يُعِيْدُهٗ وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى فِي السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٢٧﴾ ضَرَبَ لَكُمْ مَّثَلًا
مِّنْ اَنْفُسِكُمْ هَلْ لَّكُمْ مِّنْ مَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِّنْ شُرَكَآءَ فِيْ مَا
رَزَقْنٰكُمْ فَاَنْتُمْ فِيْهِ سَوَآءٌ تَخَافُوْنَهُمْ كَخِيْفَتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ
كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿٢٨﴾ بَلِ اتَّبَعَ الَّذِيْنَ
ظَلَمُوْٓا اَهْوَآءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَمَنْ يَّهْدِيْ مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ
وَمَا لَهُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿٢٩﴾ فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ حَنِيْفًا

فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ
ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾
مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَلَا تَكُونُوا
مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا
شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾
وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُمْ
مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا
آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ
يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً
فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ
يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ
إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾ فَآتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهُ
وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ذٰلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ
وَجْهَ اللّٰهِ وَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا
لِيَرْبُوَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللّٰهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكٰوةٍ
تُرِيدُونَ وَجْهَ اللّٰهِ فَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾ اللّٰهُ الَّذِي
خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِنْ
شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِنْ شَيْءٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿٤٠﴾

20. Sizi topraktan yaratması, O'nun delillerindendir. Sonra siz, gelişip yayılan birer insan oluverdiniz.

21. Kaynaşmanız için size kendi (cinsi)nizden eşler yaratıp da aranızda sevgi ve merhamet meydana getirmesi de O'nun delillerindendir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır.

22. O'nun delillerinden biri de, gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin değişik olmasıdır. Şüphesiz bunda bilenler için ibretler vardır.

23. Geceleyin ve gündüzün uyumanız ve Allah'ın lütfundan aramanız da O'nun delilerindendir. Gerçekten bunda, işiten bir kavim için ibretler vardır.

24. Yine O'nun delillerindendir ki, size korku ve ümit vermek üzere şimşeği gösteriyor, gökten su indirip ölümünün ardından arzı onunla diriltiyor. Doğrusu bunda, aklını kullanan bir kavim için ibretler vardır.

25. Göğün ve yerin O'nun buyruğu ile durması da O'nun delillerindendir. Sonra sizi topraktan bir çağırdı mı hemen çıkıverirsiniz.

26. Göklerde ve yerde olanlar hep O'nundur. Hepsi O'na boyun eğmiştir.

27. İlkin mahlukunu yaratıp (ölümden) sonra onu tekrar yaratan O'dur, ki bu, O'nun için pek kolaydır. Göklerde ve yerde bulunan en yüce sıfatlar O'nundur. O, mutlak kudret ve hikmet sahibidir.

28. Allah size kendinizden bir misal vermektedir. Size verdiğimiz rızıklarda, emrinizde bulunan kölelerinizin de sizinle eşit şekilde hak sahibi olmalarına razı olur ve birbirinizi saydığınız gibi bu ortaklarınızı sayar mısınız? İşte biz âyetlerimizi aklını kullanan bir millet için böyle açıklıyoruz.

29. Gel gör ki haksızlık edenler, bilgisizce kötü arzularına uydular. Allah'ın saptırdığını kim hidayete erdirir? Onlar için herhangi bir yardımcı yoktur.

30. Sen yüzünü "hanîf" olarak dine, yani, Allah insanları hangi "fıtrat" üzere yaratmış ise, o fıtrata çevir. Allah'ın bu yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler.

31. Hepiniz Allah'a yönelerek O'na karşı gelmekten sakının, namazı kılın, müşriklerden olmayın.

32. Dinlerini parçalayan ve bölük bölük olanlardan olmayın. Her fırka, kendilerinde olan ile böbürlenmektedir.

33. İnsanlar bir zarara uğrayınca, Rablerine yönelir O'na yalvarırlar. Sonra Allah, kendi katından onlara bir rahmet tattırınca, bakarsınız ki onlardan bir grup Rablerine ortak koşup durmaktadırlar.

34. Kendilerine verdiklerimize nankörlük etsinler bakalım! Haydi sefâ sürün; ilerde anlayacaksınız!

35. Yoksa onlara bir kesin delil indirdik de, o delil müşrik olmalarını mı söylüyor?

36. İnsanlara bir rahmet tattırdığımızda ona sevinirler. Şayet yaptıklarından ötürü başlarına bir fenalık gelse, hemen ümitsizliğe düşüverirler.

37. Görmediler mi ki Allah, rızkı dilediğine geniş geniş vermekte, dilediğinin rızkını da daraltmaktadır. Şüphesiz inanan bir kavim için bunda ibretler vardır.

38. O halde sen, akrabaya, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver. Allah'ın rızasını isteyenler için bu en iyisidir kurtuluşa erenler işte onlardır.

39. İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir fâiz, Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte zekâtı veren o kimseler, evet onlar kat kat arttıranlardır.

40. Sizi yaratan, sonra rızık veren, sonra sizi öldürecek, daha sonra da diriltecek olan Allah'tır. Peki sizin Allah'a eş tuttuğunuz ortaklarınız içinde bunlardan birini yapabilecek var mı? Allah onların ortak koştuklarından münezzehtir ve yücedir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÛNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde insanların ahiretteki durumlarını ve kendisinin, mahlukatı yoktan yaratmaya ve tekrar diriltmeye muktedir olduğunu anlattıktan sonra, burada da ilahlığını ve insanlığı yaratmakta, dillerinin ve şekillerinin farklılığında, yeryüzünü yağmurlarla diriltmesinde ve insanların uyuması ve kalkmasında kendisinin birliğini gösteren delilleri anlattı. Sonra da, yaratan ve rızık veren sadece kendisi olduğu halde, başkalarına ibadet etmeleri mevzuunda müşriklere misal getirdi.

KELİMELERİN İZAHI

آيات : Âyât, alâmet manasına gelen آية kelimesinin çoğuludur. Burada Allah'ın ilahlığının ve birliğinin alâmetleri manasınadır.

تنتشرون : Yayılırsınız. Geçim işleriniz hususunda dağılırsınız.

لتسكنوا إليها : Eşlere meyletmeniz ve onlara ısınmanız için.

قانتون : Kânitûn, Allah'ın irâdesine boyun eğip itaat edenlerdir.

المثل الأعلى : el-Meselu'l-â'lâ: Olgunluk ve yücelikte en üstün vasıf.

القيم : Kayyim; dosdoğru, kendisinde eğrilik bulunmayan.

منيبين : Munîbîn, yönelenler olarak. إنابة Tevbe ve ihlas ile dönmek demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

20. وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ Aslınız Adem'i topraktan yaratması, onun büyüklüğünü ve gücünün sonsuzluğunu gösteren apaçık delillerdendir. Adem (a.s.) insanoğlunun aslı olduğu için, burada, "خلقكم sizi yarattı" diyerek, yaratılışı insanlara izâfe etti. ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنتَشِرُونَ Sonra siz gelişir, meniden embriyoya, embriyodan bir parça ete, ondan da akıllı insanlara dönüşürsünüz. Geçiminizi sağlayacak şeyleri elde etmek için her tarafa dağılırsınız. İbn Kesîr şöyle der: İnsanları yaratan, onları yürüten, emri altına alan, çeşitli kazanç ve geçim yollarında dolaştıran, ilim, fikir, güzellik, çirkinlik, zenginlik, fakirlik, mutluluk ve mutsuzlukta birbirinden farklı kılan Allah, noksan sıfatlardan uzaktır.[13]

21. وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا Onun büyüklüğünü ve gücünün sonsuzluğunu gösteren alâmetlerden biri de, sizin için, kendi cinsinizden sizin gibi Ademoğulları'ndan kadınlar yaratması ve onları farklı bir cinsten yaratmamış olmasıdır. İbn Kesîr şöyle der: Eğer Yüce Allah kadınları, başka bir cinsten, cinlerden ve hayvanlardan yaratmış olsaydı, erkeklerle eşleri arasında bu sıcaklık meydana gelmez, bilakis aralarında nefret oluşurdu. Eşlerin aynı cinsten olması, Allah'ın Ademoğulları'na sonsuz rahmetindendir.[14] لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا Onlara meyledesiniz ve birbirinize ısınasınız dlye böyle yarattı. وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً Eşler arasında da şefkat ve sevgi meydana getirdi. İbn Abbas şöyle der: Mevedde, erkeğin, eşini sevmesi; rahmet ise, herhangi bir kötülüğün gelmemesi için eşine şefkat göstermesidir. إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ İşte bu anlatılanlarda Allah'ın kudretini ve büyüklüğünü düşünüp de yüce hikmetini anlayan bir kavim için büyük ibretler vardır.

13 Muhtasaru İbn Kesîr 3/51.
14 *a.g.e.*

22. وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَاخْتِلافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ Allah'ın gücünün sonsuzluğunu gösteren büyük alâmetlerinden bazıları da yüksek ve geniş gökleri, alçak ve yoğun yerküresini yaratması, dillerin Arapça, Farsça, Türkçe ve Rumca gibi farklı, renklerin, beyaz, siyah ve kırmızı gibi çeşitli oluşudur. Öyle ki, bütün insanlar Adem'in (a.s.) soyundan olmasına rağmen hiçbir şahıs başka bir şahsa, hiçbir insan da başka bir insana benzemez. إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِلْعَالِمِينَ Şüphesiz bunda, ilim, anlayış ve basiret sahipler için alâmetler vardır.

23. وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ Bedenlerinizi dinlendirmek için gündüzün öğle vakti ve gece karanlığında uyumanız, gündüzün rızkınızı aramanız, O'nun gücünün sonsuzluğunu gösteren alâmetlerdendir. إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ Kuşkusuz bunda, anlayacak ve görecek bir şekilde dinleyen bir toplum için alâmetler vardır.

24. وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا Yıldırımlardan korkmanız ve yağmuru beklemeniz için size simşeği göstermesi de O'nun birliğine ve gücüne delâlet eden büyük alâmetlerdendir. Katâde şöyle der: Yolcunun korkması, mukîmin de yağmur beklemesi için.[15] وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِي بِهِ الأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا Yeryüzü ölü, cansız, ekinsiz ve bitkisiz bir halde iken, gökten yağmur yağdırıp yeryüzünde bitkiler bitirmesi de bu delillerdendir. إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ Kuşkusuz bu anlatılanlarda, akıllarıyla Allah'ın nimetlerini düşünenler için büyük öğüt ve ibretler vardır.

25. وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالأَرْضُ بِأَمْرِهِ Kudretiyle, göklerin direksiz olarak durması, tedbiri ve hikmetiyle yeryüzünün sabit kalıp üzerinde yaşayanlar sebebiyle tersyüz olmaması da onun yüceliğini gösteren apaçık alâmetlerdendir. ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِنَ الأَرْضِ إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ Sonra siz kabirlerden çıkmaya çağrıldığınızda, hemen hesap ve ceza için çıkıverirsiniz. Çıkışınız biran olsun gecikmez. Tefsirciler şöyle der: Bu da, İsrafil (a.s.)'in Sûr'a ikinci defa üfürdüğü zaman olur. İsrafil (a.s.): "Ey kabir halkı, kalkın" diye seslenir. Önceki ve sonrakilerden hiçbir şahıs kalmaksızın kalkıp bakar".[16]

26. وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Göklerde ve yerde bulunan melekler, insanlar ve cinler, ne varsa hepsi Allah'ın mülkü, yarattığı ve tasarrufta bulunduğu şeylerdir. Bu hususlarda hiçbir kimse Allah'a ortak değildir. كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ Hepsi Yüce Allah'ın emrine boyun eğmekte, itaat etmekte ve teslim olmaktadırlar.

27. وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ Mahlukatı yoktan yaratan O'dur. Öldükten sonra hesap ve ceza için diriltecek olan yine O'dur. وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ Mahlukatı yeniden yaratmak, O'nun için hiç yoktan yaratmaktan daha kolaydır. İbn Abbas: "Yani daha kolaydır" der. Mücâhid ise şöyle der: Yeniden diriltmek, yoktan yaratmaktan

15 Taberî, 21/22.

16 Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhît, 7/168.

daha kolaydır. Halbuki hiç yoktan yaratmak da O'nun için kolaydır"[17] Tefsirciler şöyle der: Yüce Allah, kullara anlayacakları şekilde hitap etti. Yani, sizin takdirinize ve hükmünüze göre yeniden yaratmak, yoktan yaratmaktan daha kolay olduğuna göre, sizin mantığınız ve usûlünüzce, yoktan yaratabilene öldükten sonra diriltmek daha kolaydır.[18] وَلَهُ الْمَثَلُ الأَعْلَى En Yüce vasıf O'na aittir. Bu hususta hiç kimsenin O'na yaklaşacak yücelik, olgunluk, büyüklük ve hükümrânlık sıfatı yoktur. فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Göklerde ve yerlerde bulunan herkes O'nu o yüce vasıfla niteler. O vasıf da hiçbir şeyin, Yüce Allah'ın benzeri olmayışıdır. وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ O, her şeye gücü yeten ve bütün işleri bir hikmet ve maslahat gereği olandır.

Bundan sonra Yüce Allah, müşriklerin putlara ibadet etmesinin batıl oluşunu bir misalle açıklayarak şöyle buyurdu:

28. ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلاً مِنْ أَنْفُسِكُمْ Ey kavim! Rabbiniz size, kendinizden gerçek bir misal getirdi. هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ Sizden biriniz, Allah'ın kendisine rızık olarak verdiği malında, kölesinin ona ortak olmasına razı olur mu? Sizden biri, kendisi için buna razı olmazsa, siz, Allah'ın ortağı olmasına nasıl razı oluyorsunuz? Halbuki gerçekte o ortak koştuğunuz mahluk da Allah'ın kuludur. فَأَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ Âyetin bu bölümü, darb-ı meselin devamıdır. Yani siz mallarınızda kölelerinizle eşit değilsiniz. Siz kendi denginiz olan hürlerden korktuğunuz gibi onlardan korkmuyorsunuz. Kölelerinizin mallarınızda size ortak olmasına razı olmuyorsunuz da mülkünde ve yarattıklarında Allah'ın bir ortağı olmasına nasıl razı oluyorsunuz? كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ İşte bu apaçık beyan gibi, misalleri düşünme hususunda aklını kullanan bir topluluk için âyetleri açıklıyoruz.

29. بَلْ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ Burada, idrâb içindir. Yani, Allah'a ortak koşmaları hususunda onların ne bir delilleri ne de geçerli bir mazeretleri vardır. Aksine bu ortak koşma olayı ilimsiz ve delilsiz olarak nefsin arzusudur. Kurtubî şöyle der: Müşriklerin aleyhinde delil gelince Yüce Allah onların, putlara tapma hususunda sırf kendi heva ve heveslerine uyduklarını ve bu hususta atalarını taklit ettiklerini anlattı.[19] فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللهُ Allah'ın saptırmak istediği kimseyi doğru yola iletecek hiç kimse yoktur. وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ Allah'ın azabından onları kurtaracak ve yardım edecek kimse de yoktur.

30. فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا Bütün batıl dinlerden uzak durup hak din olan İslâm'a

17 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/52.

18 Bu bir görüştür. Bazı tefsircilere göre burada ism-i tafdîl mukâyese için kullanılmamıştır. Bu takdirde هين عليه أهون عليه "onun için kolaydır" manasına gelir.

19 Kurtubî, 14/23.

yönelerek dini sırf Allah için kıl, gayret ve gücünle İslâm'a gel. فِطْرَةَ اللهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا Sana, üzerinde dosdoğru yürümeyi emrettiğimiz bu hak din, Allah'ın fıtrat kanunudur. İnsanları ona göre yaratmıştır. O fıtrat kanunu, Allah'ı birlemedir. Nitekim hadiste şöyle buyrulmuştur: Her doğan İslâm fıtratı üzerine doğar. Sonra anne ve babası onu Yahudileştirir..."[20] لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللهِ Allah açısından, bu tertemiz fıtratı değiştirme yoktur. İbn Cevzî şöyle der: Âyetin lafzı olumsuzluk, manası ise yasaklama ifade eder. Yani; Allah'ın yarattığını değiştirmeyin. Sonra insanları, Allah'ın yarattığı fıtratlarından çevirmiş olursunuz.[21] ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ İşte bu dosdoğru dindir. وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ Fakat insanların çoğu câhildir. Düşünüp de kendilerini yaratan bir ilahın olduğunu bilemezler.

31. مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ Ey insanlar! Tevbe ve samimi amelle Rabbinize dönerek yüzünüzü hak dine çevirin. Rabbiniz'den korkun, söz ve fiillerinizde O'nun gözetiminde olduğunuzu bilin, namazı Allah'ı razı edecek şekilde dosdoğru kılın. وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ Allah'a ortak koşan ve O'ndan başkasına tapanlardan olmayın. Bundan sonra Yüce Allah, ortak koşanları açıklayarak şöyle buyurdu:

32. مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا Dinleri hakkında ihtilafa düşüp onu değiştiren ve bozan, böyle gruplara ve hiziplere ayrılanlardan olmayın. Onların her biri kendi dininde taassup gösterir ve hepsi kendi heva ve hevesine tapar. كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ Her bir cemaat ve grup kendi icat ettiklerine tutunur, üzerinde bulundukları eğri dinle sevinirler ve batıllarını hak zannederler. İbn Kesîr şöyle der: Dinlerini değiştirip bozan ve bir kısmına inanıp bir kısmına inanmayan müşriklerden olmayın. Yahudiler, Hıristiyanlar, ateşperestler, putperestler ve İslâm'ın dışında kalan diğer batıl din mensupları böyledir. Bizden önceki dinlerin mensupları, dinleri hususunda çeşitli batıl görüşlere ayrıldılar. Onlardan her grup, kendilerinin doğru yolda olduklarını iddia ederler.[22]

33. وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ İnsanlara bir sıkıntı, fakirlik, hastalık ve benzeri belalardan biri geldiğinde دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ Bu zarardan kurtulmak için, putlarını bırakıp sadece Allah'a yalvarıp yakarırlar, Çünkü bilirler ki, Allah'tan başka zararı kaldıracak yoktur. İşte o zaman, Allah'a dönüp boyun eğerler. ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ Sonra Allah onlara zenginlik, rahat ve sıhhat verip de onları bu zarar ve sıkıntıdan kurtardığında, bir de ne görürsün! Onlardan bir topluluk Allah'a ortak koşuyor ve onunla birlikte başkasına tapıyorlar. Bu âyetten maksat, müşriklerin yaptığının çirkinliğini ifade etmektir. Çünkü onlar sıkıntılı anlarda Allah'a dua eder, rahata kavuşunca da ortak koşarlar.

20 Buhârî, Cenâiz, 80, 92; Müslim, Kader, 22, 25.
21 Zâdu'l-mesîr, 6/302.
22 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/35.

34. لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ Bu âyet, tehdit yoluyla söylenmiş bir emirdir. Yani onlar, Allah'ın nimetlerini inkâr etsinler, dünyada onlardan yararlansınlar. Ey müşrikler! Bu hayatın zînetlerinden ve geçici nimetlerinden yararlanmanızın sonunun nasıl olacağını göreceksiniz.

35. أَمْ أَنزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ Bu soru kınama ve inkâr ifade eder. Yani, Biz o müşriklere ortak koşmalarına izin veren apaçık, bir delil veya şirk koşmalarını ve yaptıklarının doğruluğunu söyleyip şahitlik eden gökten bir kitap mı indirdik? İş onların tasavvur ettikleri gibi değildir. Yani, onların bu hususta herhangi bir delilleri yoktur.

36. وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا İnsanlara bolluk, zenginlik ve afiyet lütfettiğimizde yüzleri güler ve sevinirler. وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ Eğer günahları yüzünden onlara bir belâ ve azap gelirse, hemen rahmetten ve huzurdan ümit keserler. İbn Kesîr şöyle der: Bu, insanı kınamadır. Ancak Allah'ın koruduğu kimseler bunun dışındadır. İnsanın eline bir nimet geçtiğinde şımarır, bir sıkıntı geldiğinde ise ümitsizliğe düşer.[23]

37. أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ Rızkı genişletme ve daraltma hususunda Allah'ın gücünü ve dünyada dilediğine bol bol mal verdiğini, dilediğinin de rızkını daralttığını görmediler mi? Fakirliğin, onların Allah'ın rahmetinden ümit kesmelerine sebep olması gerekmez. إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ Bu anlatılanlarda, yaratan ve rızık veren Allah'ın hikmetine inanan bir kavim için, Allah'ın kudretini gösteren apaçık bir delil vardır.

38. فَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ Akrabaya iyilik ve sıla-i rahim gibi haklarını ver. Aynı şekilde düşküne ve yolculuğunda darda kalmış yolcuya da sadaka ver, iyilik yap. Kurtubî der ki: Daha önce, rızkı genişleten ve daraltanın Yüce Allah olduğu anlatılınca, Allah, rızkını genişlettiği kimseye, şükrünü denemek için fakire ihtiyacını vermesini emretti. Bu hitap Peygamber (s.a.v.)'e yapılmış olmasına rağmen, maksat hem o hem de ümmetidir.[24] ذَٰلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ Bu verme ve ihsanda bulunma, yaptıklarıyla Allah'ın rızasını isteyen ve sevabını dileyenler için daha hayırlıdır. وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ İşte yüksek dereceleri elde edenler de onlardır.

39. وَمَا آتَيْتُم مِّن رِّبًا لِّيَرْبُوَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُو عِندَ اللَّهِ Ey zenginler topluluğu! Malınız artsın ve çoğalsın diye faizle verdiğiniz mallarınız, Allah katında ne artar, ne de çoğalır. Çünkü o pis bir kazançtır. Allah onun bereketini vermez. Zemahşerî der ki: Bu âyet aynen, Yüce Allah'ın, "Allah faizi mahveder, sadakaları çoğaltır"[25] meâlindeki âyetine benzer.[26] وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ Allah rızası için, samimiyetle

23 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/55.
24 Kurtubî, 14/35.
25 Bakara sûresi, 2/276.
26 el-Keşşâf, 3/379.

verdiğiniz sadaka ve yaptığınız iyilikler var ya, فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ işte onu verenler için kat kat sevap ve mükâfat vardır. Onlara iyiliklerinin karşılığı kat kat ödenir.

40. اللهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ Kulları yaratan ve rızık veren Yüce Allah'tır. İnsanı annesinin karnından çıplak, hiçbir şey bilmez, görmez ve işitmez olarak çıkarır. Daha sonra ona mal, mülk ve eşya verir. ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ Ardından bu hayattan sonra sizi öldürecek, sonra da kıyamet gününde, yaptıklarınızın karşılığını vermek için sizi diriltecektir. هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذَلِكُمْ مِنْ شَيْءٍ Allah'ı bırakıp da kendilerine taptıklarınızdan herhangi biri, böyle bir şey yapabilir mi? Hayır, bilakis Allah, yaratma, rızık verme, öldürme ve diriltmede müstakildir. سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ Yüce Allah, kendisinin ortağı veya benzeri, veya çocuğu yahut babası olmasından uzak ve yücedir. Allah, müşriklerin söyledikleri şeylerden uzak, son derece yüce ve uludur.

EDEBÎ SANATLAR

1. خوفا Korkarak" ile "طمعا bekleyerek"; يبسط bollaştırır" ile "يقدر daraltır"; "يميتكم sizi öldürür" ile "يحييكم sizi diriltir" ve "يبدأ yoktan yaratır" ile "يعيد tekrar yaratır" kelimeleri arasında tıbâk vardır.

2. "دعا Çağırdı" ile "دعوة çağrı" ve "فطرة fıtrat" ile "فطر yarattı" arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

3. "وإذا أذقنا الناس رحمة فرحوا بها İnsanlara bir rahmet tattırdığımız zaman onunla sevinirler" cümlesi ile "وإن تصبهم سيئة بما قدمت ايديهم إذا هم يقنطون elleriyle yapıp öne sürdüklerinden dolayı onlara bir kötülük erişince de, derhal umutsuzluğa düşerler" cümlesi arasında mukâbele sanatı vardır.

4. "فأقم وجهك Yüzünü çevir" cümlesinde mecâz-ı mürsel vardır. Yüce Allah burada cüz'ü zikretmiş küllü kasdetmiştir. "توجه إلى الله بكليّتك Allah'a tamamen yönel" demektir.

5. "الله الذي خلقكم ثم رزقكم ثم يميتكم ثم يحييكم Sizi yaratan, sonra sizi besleyen, sonra öldürecek daha sonra da diriltecek olan Allah'tır" âyetinde secî murassa olup dizilmiş inciye benzemektedir.

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي
النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾
قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ
كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ ﴿٤٢﴾ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ
أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾ مَنْ كَفَرَ
فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ
﴿٤٥﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ
وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ
﴿٤٦﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرَمُوا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ
الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ
فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ
فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٨﴾
وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمُبْلِسِينَ
﴿٤٩﴾ فَانْظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾
وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَظَلُّوا مِنْ بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ
﴿٥١﴾ فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا
وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِ الْعُمْيِ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ
إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾ اللَّهُ الَّذِي

خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ
مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ
﴿٥٤﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ
سَاعَةٍ كَذَٰلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ
وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَىٰ يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَٰذَا يَوْمُ
الْبَعْثِ وَلَٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾ فَيَوْمَئِذٍ
لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾
وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ
بِآيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾
كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ
وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾

41. İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde fesat belirdi ki Allah yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın; belki tuttukları kötü yoldan dönerler.

42. De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da, öncekilerin âkıbetleri nice oldu, görün. Onların çoğu müşrik idi.

43. Allah katından, geri çevrilmesi mümkün olmayan bir gün gelmeden önce, yönünü sağlam dine çevir O gün, insanlar bölük bölük ayrılacaklardır.

44. Kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhine olur. İyi işler yapanlara gelince, onlar da yerlerini sırf kendileri için hazırlarlar.

45. Zira Allah, iman edip iyi işler yapanlara kendi lütfundan karşılık verecektir. Şüphesiz O, kâfirleri sevmez.

46. Size rahmetinden tattırsın, emriyle gemiler yüzsün, lütfundan (nasibinizi) arayasınız ve şükredesiniz diye müjdeciler olarak rüzgârları göndermesi de Allah'ın delillerindendir.

47. Andolsun ki, biz senden önce kendi kavimlerine nice peygamberler gönderdik de, onlara açık deliller getirdiler. Günaha dalanların ise cezalarını hakkıyla vermişizdir. Mü'minlere yardım etmek de bize borç olmuştur.

48. Rüzgarları gönderen Allah'tır. Rüzgârlar bulutu kaldırır. Derken, Allah onu gökte dilediği gibi yayar ve parça parça eder; nihayet arasından yağmurun çıktığını görürsün. Allah dilediği kullarına yağmuru nasip edince, sevinirler.

49. Oysa onlar, daha önce, üzerlerine yağmur yağdırılmasından iyice ümitlerini kesmişlerdi.

50. Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak: Arzı, ölümünden sonra nasıl diriltiyor? Şüphesiz O, ölüleri de mutlaka diriltecektir. O, her şeye kâdirdir.

51. Andolsun bir rüzgâr göndersek de ekinleri sararmış görseler, ardından muhakkak nankörlüğe başlarlar.

52. Elbette sen ölülere duyuramazsın; arkalarını dönüp giderlerken sağırlara o daveti işittiremezsin.

53. Körleri de sapıklıklarından vazgeçirip doğru yola iletemzsin. Ancak teslimiyet gösteren ve âyetlerimize iman edenlere duyurabilirsin.

54. Sizi güçsüz bir şeyden yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından kuvvet veren ve sonra kuvvetin ardından güçsüzlük ve ihtiyarlık veren, Allah'tır. O, dilediğini yaratır. Hakkıyla bilen ve üstün kudret sahibi olan ancak O'dur.

55. Kıyamet koptuğu gün, günahkârlar, ancak pek kısa bir süre kaldıklarına yemin ederler. İşte onlar, böyle döndürülüyorlardı.

56. Kendilerine ilim ve iman verilenler şöyle derler: Andolsun ki siz, Allah'ın yazısında yeniden dirilme gününe kadar kaldınız. İşte bugün yeniden dirilme günüdür; fakat siz bugünü tanımıyordunuz.

57. Artık o gün, zulmedenlerin mazeretleri fayda vermeyeceği gibi, onlardan Allah'ı hoşnut etmeye çalışmaları da istenmez.

58. Andolsun ki biz, Kur'ân'da insanlar için her çeşit misali vermişizdir. Şayet onlara bir mucize getirsen inkârcılar kesinlikle şöyle diyeceklerdir: Siz ancak batıl şeyler ortaya atmaktasınız.

59. İşte bilmeyenlerin kalplerini Allah böylece mühürler.

60. Sen şimdi sabret. Bil ki Allah'ın vaadi gerçektir. İyice inanmamış olanlar, sakın seni gevşekliğe sevketmesin!

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, kendisinden başkasına ibadet ettikleri için müşrikleri kınadı. Bu âyetlerde de, sıkıntı ve belâyı gerektiren inkâr, günahların yayılması, kötülüklerin ve büyük günahların çoğalması gibi sebepleri anlattı. Bu günah ve kötülükler yüzünden iyilik azalır, bereket kalkar. Yüce Allah aynı zamanda bu âyetlerde, Kureyş'in dikkatini çekmek ve onlardan önce gelip geçmiş ve peygamberleri yalanlamış olan müşrikleri azgınlıkları ve günah işlemeleri sebebiyle Allah'ın nasıl yok ettiğini görüp ibret almalarını emretmek için geçmiş milletlerin yok olmasıyle ilgili misaller getirdi.

KELİMELERİN İZAHI

يصدعون : Ayrılırlar. Bir topluluk dağılıp ayrıldığında **تصدّع القوم** denir. Bu başın bölümlerini kökten ayırıyormuş gibi olan şiddetli baş ağrısına **الصداع** denir.

يمهدون : Kendilerine dilenme ve kalma yeri hazırlarlar. **مهاد** yatak demektir.

كسفا : Kisef, parça manasına gelen **كسفة** kelimesinin çoğuludur.

الودق : Vedk, yağmur demektir.

مبلسين : Müblisîn, ümitsizliğe düşenler. Şiddetli ümizsizlikten dolayı, kendilerinde üzüntü açıkça görünenler.

يؤفكون : Döndürülürler. **إفك** Yalan manasınadır.

ولا يستعتبون : Onların razı etmeleri istenmez. "Razı etmesini istedim, o da beni razı etti" manasında **استعتبته فأعتبني** denilir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

41. "**ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ** İnsanların günah ve isyanları yüzünden, karada ve denizde belâ ve musibetler ortaya çıktı. Beyzâvî şöyle der: Âyette geçen fesattan maksat, insanların günahları ve isyanları yüzünden kıtlık, yangın, sel felaketlerinin çoğalması, bereketin kalkması ve zararların çoğalmasıdır.[27] İbn Kesîr de şöyle der: Ekinlerin ve meyvelerin azalması günahlar yüzündendir. Çünkü yerlerin ve göklerin salâhı itaata bağlıdır.[28] **لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا** Yaptıklarının hepsi sebebiyle ahirette cezalandırmadan önce, bazı amellerinin vebâlini tattırmak için bu belâlar ortaya çıktı. **لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ** Umulur ki, tevbe ederler ve yapmakta oldukları günah ve isyanlardan vazgeçerler.

27 Beyzâvî, 2/106.
28 Muhtasaru İbn Kesîr, 3/57.

42. قُلْ سِيرُوا فِي الأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ Ey Muhammed! O müşriklere de ki, memleketleri gezip dolaşın da zulmetmiş olanların yurtlarına bakın ve peygamberleri yalanlamalarının ve işlerinin sonunun nasıl olduğunu görün. Allah onların yurtlarını harap edip de ders alacaklar için bir ibret kılmadı mı? كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ Onların çoğu Allah'ı inkâr etmişlerdi, dolayısıyla yok edildiler.

43. فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ Bütün kalbinle, dosdoğru din olan İslâm'a yönel. Bütün hayatını dosdoğru onun üzerinde geçir. Kurtubî şöyle der: "İslâm'a yönel ve yönünü o kıymetli dine çevir."[29] مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللهِ Hiç kimsenin geri çeviremiyeceği o korkunç gün gelmeden önce bunu yap. Çünkü Allah, o günün hükmünü vermiştir. O da, kıyamet günüdür. يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ O gün insanlar çeşitli gruplara ayrılırlar. Bir grup Cennete, bir grup da Cehenneme gider.

44. مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ Kim Allah'ı inkâr ederse, Cehennemde ebedî kalmanın yanında, inkârının vebâlini de çeker. وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلأَنفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ Kim de iyi iş yapar ve Allah'a itaat ederse, kendileri için hayır takdim etmiş olurlar ve Naîm Cennetinde gözlerini aydın kılacak şeylere kavuşurlar. Kurtubî şöyle der: İyi amel sayesinde kendileri için ahirette kalacak ve oturacak yer ve yatak hazırlarlar. "Yatağı hazırladım ve yaydım" manasında مهدت الفراش denir.[30]

45. لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ Kendileri için bunu hazırlarlar ki Allah, takvâ sahibi kullarına vaadettiği şeyleri onlara lütfetsin. إِنَّهُ لا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ Kuşkusuz Allah kâfirleri sevmez, aksine onlara kızar ve buğzeder. Mü'minleri lütfuyla mükâfatlandırır, kâfirleri adâletiyle cezalandırır.

46. وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ Yağmurun geleceğini, bitkileri ve rahmet müjdeleyici olarak bulutları sevkeden rüzgârları göndermesi, Allah'ın gücünün sonsuzluğunu gösteren alâmetlerdendir. وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ Rahmetinden size, kendisiyle ülkeleri ve insanları diriltecek yağmuru indirmesi. O, وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِأَمْرِهِ rüzgârlar estiğinde Allah'ın izni ve iradesiyle gemilerin denizde yürümesi, وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ denizde ticaret yoluyla rızık talep etmeniz وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ve Allah'ın size verdiği yüce nimetlerine şükretmeniz için rüzgârları size gönderir.

47. وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلا إِلَى قَوْمِهِمْ Ey Muhammed!. Andolsun, seni kavmine peygamber olarak gönderdiğimiz gibi, senden önce de birçok peygamberi, kendilerini yalanlayan kavimlerine gönderdik. Bu âyet, peygamber için bir tesellidir. Yardımın yaklaştığını bildirerek onu rahatlatmaktadır. فَجَاءُوهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ Peygamberler,

29 Kurtubî, 14/42.
30 Kurtubî, 14/42.

onlara, doğruluklarını gösteren apaçık mucizeler ve kesin deliller getirdiler. فَانتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرَمُوا Fakat onlar peygamberleri yalanladılar. Biz de o suçlu kâfirlerden intikam aldık. وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ Kâfirlere karşı mü'minlere yardım etmek, bize gerekli bir haktır. Bu âyet, Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmek için, rüzgarla ilgili hükümleri açıklayan âyetler arasında bir ara cümle olarak gelmiştir. Ebû Hayyân şöyle der: Bu âyet, Yüce Allah'ın, "rüzgârları müjdeci olarak göndermesi onun alâmetlerindendir" meâlindeki âyetle, "Allah O'dur ki, rüzgârları gönderir. Onlar da bulutu sevkeder" âyeti arasında gelmiş bir ara cümlesi olup Peygamberi (s.a.v.) rahatlatmak, teselli etmek, ona yardım vaat etmek ve inkârcıları tehdit etmek için gelmiştir.[31] Bundan sonra Yüce Allah, rüzgârın esmesindeki hikmeti anlattı ki, o da, bulutları sevketmek ve onlardan yağmur yağdırmaktır.

48. اللهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا Allah O'dur ki, rüzgârları gönderir ve rüzgârlar bulutları harekete geçirip önlerinde sevkederler فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ Allah o bulutları, atmosferin yüksek tabakalarında hafif veya yoğun, yaygın veya parçalı olarak istediği şekilde yayar. وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا O bulutları bazan parçalı yapar. فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ Bulutların arasından yağmurun çıktığını görürsün. فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ Bu yağmuru, dilediği mahlukun üzerine indirdiğinde, bir de ne görürsün, onlar yağmur sebebiyle sevinir ve neşelenirler.

49. وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمُبْلِسِينَ Halbuki onlar, kendilerine yağmur inmeden önce ümitsizliğe düşmüşlerdi. Beyzâvî şöyle der: Âyetteki tekrar pekiştirmek ve onların uzun süre yağmursuz kaldıklarını ve yağmurdan iyice ümit kestiklerini göstermek içindir.[32]

50. فَانظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَةِ اللهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا Ey akıllı! Allah'ın yağmur nimetinin eseri olarak ortaya çıkan ağaçların yeşillenmesi, çiçeklerin açması ve meyvelerin çoğalmasına ibret ve basiret gözüyle bir bak. Yeryüzü ölü ve cansız olduktan sonra, Allah'ın onu nasıl bitki bitirir hale getirdiğini bir gör. إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَى Yeryüzünü öldükten sonra diriltmeye gücü yeten bu Yaratıcıdır. Öldükten sonra insanları diriltecek olan da O'dur. وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ Onun herşeye tam manasıyla gücü yeter. Hiçbir şey O'nu âciz bırakamaz.

51. وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا Eğer ekinler yetişip yeşillendikten sonra onların üzerine zararlı ve bozucu bir rüzgâr göndersek ve onlar bu rüzgârın etkisiyle ekinlerin sarardığını görseler, لَظَلُّوا مِنْ بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ bunu görünce nimetleri inkâr etmeye başlarlar. Onların hali böyledir: Bolluk anında sevinirler, ekinlerine herhangi bir felaket geldiğinde, Allah'ın kendilerine daha önce vermiş olduğu nimeti inkâr ederler.

31 el-Bahr, 7/178.
32 Beyzâvî, 2/107.

Bundan sonra Yüce Allah, o kâfirlerin ölüler gibi olduğuna, öğüt ve nasihatın kendilerine fayda vermeyeceğine dikkat çekerek şöyle buyurdu.

52. فَإِنَّكَ لا تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَلا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ Muhammed! Şüphesiz sen o etkili nasihatları ölülere ve kulaklarında sağırlık olanlara işittiremezsin. Eğer sağır senden yüz çevirip arkasını döner giderse, sen onu çağırsan da işitmez. Aynı şekilde kâfir de işitmez, işittiğinden yararlanamaz. Tefsirciler şöyle der: Bu, Allah'ın kâfirler için getirdiği bir darb-ı meseldir. Allah onları ölülere, sağırlara ve körlere benzetmiştir.

53. وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعُمْيِ عَنْ ضَلالَتِهِمْ Allah'ın, kendisine doğru yolu göstermediği kimseye, sen doğru yolu gösteremezsin. إِنْ تُسْمِعُ إِلاَّ مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ Sen, âyetlerimize inanandan başkasına işittiremezsin. Onlar, Allah'a itaat ettikleri ve O'nun önünde eğildikleri için, öğütten yararlananlardır.

54. اللهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ Ey insanlar! Allah O'dur ki, sizi zayıf bir asıl olan meniden yarattı. Sonra sizi cenin, bebek, süt emen çocuk ve sütten kesilmiş olmak üzere çeşitli hallerden geçirdi. Bunlar, son derece zayıf durumlardır. Sanki zayıflık, sizin yaratılış maddeniz olmuştur. ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً Sonra siz çocukluk zayıflığı içindeyken, size gençlik kuvvetini verdi. ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً Sonra da bu gençlik kuvvetinini ardından yaşlılık ve ihtiyarlık zayıflığını verdi. يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ O, zayıflık, kuvvet, gençlik ve ihtiyarlıktan dilediğini yaratır. وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ O, mahlukatı idare etmeyi bilir. Dilediğini de yapabilecek güce sahiptir. Ebû Hayyân der ki: Allah'ın, insanları zayıflıktan yaratması, insanın ilk yaratıldığında, çocukluğunda, sonra yaşlılık ve ihtiyarlık hallerinde zayıflığı çok olduğu içindir. İnsanı bu şekillere sokması ise, yaratıcının kudretini ve bilgisini gösterir.[33]

55. وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ Kıyamet kopup da insanların hesap için diriltileceği gün gelince, suçlu kâfirler, dünyada bir saatten fazla kalmadıklarına yemin ederler. Beyzâvî şöyle der: Dünyada kaldıkları süreyi az görmeleri, ahiretteki azaplarının süresine nisbetle veya unuttukları içindir.[34] كَذَلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ Onlar aynı şekilde dünyada da haktan batıla, doğrudan yalana döndürülüyorlardı.

56. وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللهِ إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ İlim ve iman ehli akıllılar onlara cevap olarak ve onları yalanlayarak derler ki: Andolsun siz, Allah'ın ezelî ilminde takdir ettiği süre içerisinde tekrar diriltildiğiniz zamana kadar kaldınız. فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَكِنَّكُمْ كُنتُمْ لا تَعْلَمُونَ İşte bu, inkâr ettiğiniz yeniden dirilme günüdür. Fakat siz gerçeği arama ve ona uymada geciktiğiniz için onu tasdik etmediniz.

57. فَيَوْمَئِذٍ لا يَنفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ İşte o gün, zalimlere özür dilemeleri fayda

33 el-Bahr, 7/180.
34 el-Beyzâvî, 2/108.

vermez. وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ Onlara, "tevbe ve itaat etmek sûretiyle Rabbinizi razı edin" de denmez. Zira tevbe zamanı artık geçmiştir.

58. وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ Kuşkusuz bu Kur'ân'da, gerçeği açıklayan ve şüpheyi gideren şeylerden, insanların ihtiyaç duyduğu öğütler, misaller ve haberleri açıkladık. وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِآيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ Ey Muhammed! Andolsun, onlara istedikleri asâ, deve ve beyaz el gibi mucizeleri getirsen de, kavminin müşrikleri aşırı inatlarından dolayı kesinlikle, "Sen ve arkadaşların batıl şeyler ortaya atan bir topluluktan başkası değilsiniz. Yaldızlı sözlerle bizi kandırıyorsunuz" derler.

59. كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ O suçlu câhillerin kalpleri mühürlendiği gibi, Allah, kendisini birlemeyen ve sıfatlarını bilmeyen kâfirlerin kalplerini de mühürler.

60. فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ Ey Muhammed! Onların yalanlamalarına ve eziyetlerine sabret. Şüphesiz Allah'ın sana vaadettiği zafer ve dinini üstün kılacağına dair verdiği söz, mutlaka yerine getirilecek olan bir haktır. وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ O sapık ve şüpheciler, söyledikleri sözlerle seni endişeye düşürerek gevşekliğe ve sıkıntıya sevketmesin. Onların yalanlamaları ve eziyetleri yüzünden sabırsızlık gösterme.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler, birçok edebî sanatı kapsamaktadır. Bunları aşağıda özetliyoruz:

1. "البر Kara" ile "البحر deniz" arasında tıbâk vardır.

2. "بما كسبت ايدي الناس İnsanların ellerinin işlediği şeyler yüzünden" terkibinde mecâz-ı mürsel vardır. Cüz zikredilmiş, küll kastedilmiştir.

3. "أقم Çevir" ile "القيم dosdoğru" arasında cinâs-ı iştikâk vardır:

4. "فلأنفسهم يمهدون Kendileri için kalacak yer hazırlarlar" cümlesinde latif bir istiâre vardır. Yüce Allah, iyi amel işleyip gönderenleri, yatağını serip, onda kendisine herhangi rahatsız edici bir şey dokunmasın ve rahatını kaçırmasın diye uyumak üzere onu düzelten kimseye benzetti.

5. "ومن آياته أن يرسل الرياح مبشرات وليذيقكم من رحمته Rüzgârları müjdeleyici olarak göndermesi O'nun delillerindendir. Rahmetinden size tattırması... için böyle yaptı" âyetinde itnâb vardı. Bu itnâb, birçok nimeti saymak için yapılmıştır. Halbuki, "لتبتغوا من فضله lütfunu aramanız için" demek yeterliydi. Fakat, Allah, kullarına nimetlerini hatırlatmak için sözü uzattı.

6. "أرسلنا Gönderdik" ile "رسلا peygamberler" arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

7. "فجاءوهم بالبينات فانتقمنا Peygamberler onları mucizeleri getirdi de biz intikam aldık" cümlesinde hazif yoluyla icaz vardır. "Onlar peygamberleri yalanladılar ve onlarla alay ettiler" bölümü ibârede zikredilmemiştir.

8. "فإنك لا تسمع الموتى Sen ölülere işittiremezsin" cümlesinde istiâre-i tasrîhiyye vardır. Kâfirler hissetmemeleri, öğüt ve delilleri dinlememeleri hususunda, istiâre-i tasrîhiyye yoluyla ölü ve sağırlara benzetilmiştir.

9. "ضعف Zayıflık" ile "قوة o kuvvet" arasında tıbâk vardır.

10. العليم القدير Bu kelimeler mübalağa kalıplarıdır. "Çok bilen ve çok güçlü" manalarınadır.

11. "ويوم تقوم الساعة يقسم المجرمون ما لبثوا غير ساعة Kıyamet kopacağı gün günahkârlar, ancak pek kısa bir süre kaldıklarına yemin ederler" âyetinde tâm cinâs vardır. Zira, ilk "saat" kelimesinden maksat "kıyamet", ikinciden maksat ise "süre"dir. İkisi arasında tâm cinâs vardır. Bu da edebî sanatlardandır.

BİR UYARI

Doğru olan şudur ki, ölü işitir. Zira Rasulullah (s.a.v.): "Siz onlardan daha fazla işiten değilsiniz"[35] buyurmuştur. Başka bir hadiste de, "ölü, dirilerin ayak seslerini işitir"[36] buyrulmuştur. Yüce Allah'ın, "Sen ölülere işittiremezsin" sözüne gelince, bundan maksat,"öğüt ve ibret alacak şekilde işittiremezsin" demektir. Allah daha iyi bilir.

Allah'ın yardımıyle Rûm sûresi'nin tefsiri bitti.

35 Buhârî, Cenâiz, 86; Müslim, Cennet, 76, 77.
36 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/445.

ISBN 975-355-481-8 (tk)

9 789753 554817

İZ YAYINCILIK 415

İSLAM KLASİKLERİ (ÇAĞDAŞ)

internetten sipariş için
www.kitapyurdu.com